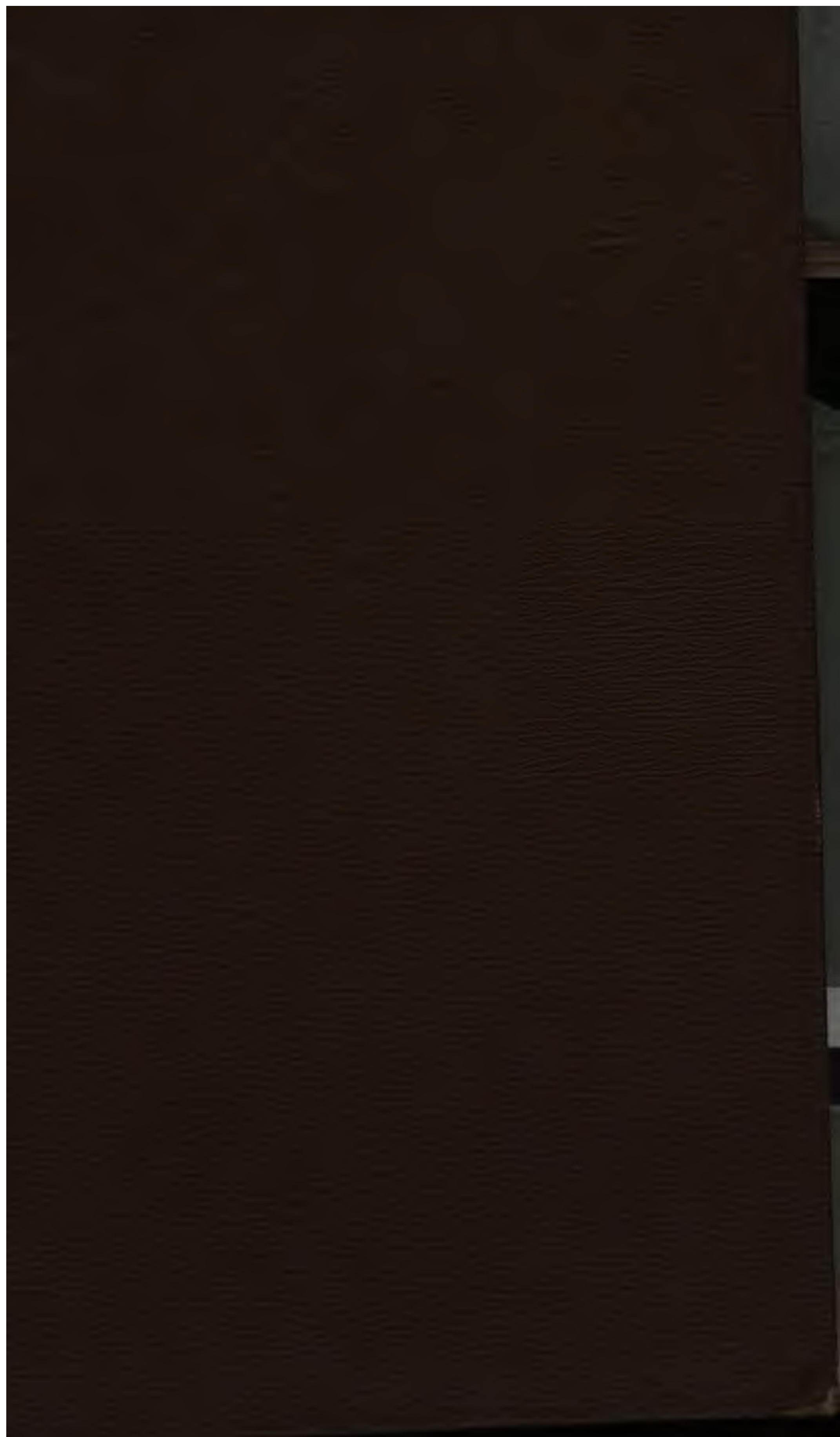

VE
RI
TAS

ACTA

DER

PROVINCIALE EN PARTICULIERE SYNODEN.

ACTA

DER

PROVINCIALE EN PARTICULIERE SYNODEN,

GEHOUDEN IN DE NOORDELIJKE NEDERLANDEN

GEDURENDE DE JAREN 1572—1620,

VERZAMELD EN UITGEGEVEN DOOR

Dr. J. REITSMA EN Dr. S. D. VAN VEEN.

ZESDE DEEL:

FRIESLAND 1581-1620. UTRECHT 1586-1620.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1897.

STOOMDRUKKERIJ VAN J. B. WOLTERS.

VOORBERICHT.

Sedert de uitgave van het vijfde deel heeft er ten opzichte van onzen arbeid een belangrijke verandering plaats gehad nl. het vertrek van den tweeden ondergeteekende uit Groningen wegens zijn beroeping als predikant te Rotterdam, heel spoedig gevolgd door zijn benoeming en indiensttreding als hoogleeraar in de faculteit der godgeleerdheid te Utrecht. Er moesten derhalve maatregelen beraamd worden om zooveel mogelijk een minder gewenscht oponthoud in onze gemeenschappelijke onderneming te voorkomen. 't Is echter gelukt de werkzaamheden op zoodanige wijze te regelen, dat dit bezwaar geacht mag worden geheel opgeheven te zijn. Met erkentelijkheid moeten wij hierbij melding maken van de goede diensten, die dr. H. Brugmans, in het vorige najaar nog conservator aan de universiteitsbibliotheek te Groningen, bewezen heeft door zich te belasten met de tweede correctie der drukproeven naar den grondtekst. Doch deze taak heeft hij slechts voor ongeveer de helft (de Friesche acta) van dit deel kunnen vervullen. Toen hij in April naar den Haag vertrok om daar zijn tegenwoordige betrekking als conservator van de handschriften bij de Koninklijke Bibliotheek te aanvaarden, is mr. C. P. L. Rutgers, commies-chartermeester aan het rijksarchief te Groningen, zoo vriendelijk geweest zijn plaats in te nemen.

Niettemin zou de geregelde voortzetting van ons werk nog om vele redenen zeer bezwaarlijk zijn geweest, wanneer niet een lastig onderdeel van de taak, die wij op ons genomen hebben, belangrijk eenvoudiger was geworden of liever tot een minimum herleid. Immers bij de eerste deelen dezer serie van synodalia hadden we doorgaans een vrij groot aantal codices te raadplegen. En als wij dan bij gemis aan authentieke acten uit dien voorraad onze keuze hadden gevestigd op een grondtekst voor onze editie, dan wachtte ons, als wij meer gelijktijdige of oude afschriften voor ons hadden, het tijdroovende en vermoeiende werk van nauwgezette tekstvergelijking. Dit laatste nu is ten aanzien van de handelingen der oudste

synoden van de vier gewesten, die thans aan de orde van uitgave zijn, niet meer noodig. Een volgens onzen gewonen regel ingesteld onderzoek heeft tot resultaat gehad de bevinding, dat de synodale codices van die provincies al heel zeldzaam zijn. Het schijnt, dat daar reeds oudtijds niet vele handschriften bestonden, en wat er nu nog van is overgebleven, is maar een klein getal. Het mag hierbij evenwel een gelukkige omstandigheid genoemd worden, dat de exemplaren, die in onze handen gekomen zijn, inderdaad voldoende waren voor het beoogde doel en soms in vele opzichten zelfs de beste, die wij konden wenschen. Daardoor zijn wij in staat om geregeld op denzelfden voet voort te gaan en onze uitgave ten einde te brengen.

I. FRIESLAND.

Het handschrift van de acta der eerste synoden, die in dit gewest gehouden zijn, is al sedert lang verloren gegaan. Door de synode te Franeker in 1609 (zie bl. 184 sub 21) werd besloten, dat men zou bijeenzamelen, wat sedert 1579 op de (Friesche) synoden gepasseerd is. Hieruit zou men kunnen opmaken, dat reeds in dat jaar de Friesche kerk, en dan misschien te Leeuwarden, voor het eerst synodaliter vergaderd is geweest. Doch hierover bestaat verder geen voldoende zekerheid. In het begin van Mei 1580 is er te Sneek een synode gehouden, en de hoofdzaak van het daar verhandelde is zelfs bekend nl. uit de Noordhollandsche acta (zie daarover deel I, bl. 73 vlg.). De daarop volgende synode in 1581 vergaderde weer te Sneek, en in het begin van April 1582 te Bolsward. Van hetgeen op die kerkvergaderingen behandeld werd, is slechts een enkel spoor achtergelaten in het oude m. s. wetboek der Friesche kerk. Dat is getiteld: „Extract der synodale resolutien Frisiae of uitgetrocken wetten uit de acten der synoden, gehouden in Frieslandt sedert de herstellinge des godtsdienst in geseide provincie en volgens de orde der synoden door de deputaten synodi geextraheert ende in een netten orde gebragt door ds. Johannem Wemerum, p. t. deputatum synodi en dienaar Jezu Christi tot Marrum en Nykerk. Anno 1649." Dit afschrift met keurig nette hand is uit het begin van de achttiende eeuw en bijgehouden tot omstreeks 1723. Dat de canonicus uit het verhandelde in de synoden van 1581 en 1582 met opgave van het artikel bepalingen overnam, is een afdoend bewijs, dat de geschrevene acta van die eerste synoden in het midden der zeventiende eeuw nog aanwezig waren. Nu zijn ze spoorloos verdwenen. Doch van 1583 af is er in de heele reeks van de met groote regelmatigheid gehoudene Friesche synoden geen enkele leemte, een duidelijk teeken dat de kerkelijke aangelegenheden in dit gewest van den beginne af beter en vaster geregeld

werden dan ergens elders. Toen zelfs in Noordholland en zoo menige andere provincie de Staten geen verlof wilden geven tot het bijeenroepen van synoden, in den onrustigen tijd tusschen 1608 en 1618, hield de kerk van Friesland heel gewoon haar jaarlijksche vergadering.

Om deze reden is het verwonderlijk, dat in de kerkelijke archieven, noch van het provinciaal kerkbestuur noch van de Friesche classes, geen enkel exemplaar of afschrift van de oudste acta bewaard is gebleven. In de kist der classis Leeuwarden bevonden zich volgens een door den canonicus Wemerus in 1668 opgemaakte lijst nog de losse handelingen van de meeste synoden tusschen 1583 tot 1637. Ook de classis Sneek heeft een verzameling gehad, waarschijnlijk eveneens sedert 1583. En ds. Wemerus zelf moet wel een volledige reeks gebruikt hebben, misschien uit het archief van zijn classis Dockum of het exemplaar in berusting onder het collegie der deputaten. Ook deze verzamelingen zijn allen verloren geraakt.

De teleurstelling bij het door ons ingestelde onderzoek werd echter geheel vergoed door de vondst van de beide exemplaren, die uit dezen ondergang gered zijn, en waarvan de codex, dien wij het eerst zullen beschrijven, alleen reeds volkomen toereikend is voor het uitgeven van een goeden en betrouwbaren tekst der oudste Friesche synodalia.

TT. Een folioboek in hoornen omslag, eigendom van de provinciale bibliotheek en thans bewaard in het rijksarchief te Leeuwarden. Het draagt geen opschrift: alleen aan de binnenzij van den omslag staat aangeteekend „Num. 2". In dezen band zijn de afzonderlijke acta heel slordig bij elkander ingenaaid, zóó zelfs dat door veelvuldig gebruik de eerste documenten tot aan het jaar 1600 zijn losgeraakt. Deze verzameling is geheel volledig van 1583 af, met uitzondering alleen van de synode van 1613, waarvan het buitenste vel en daarmede ook de eerste bladzijde verloren is, zie aanteekening op bl. 212. Zij begint met drie vellen in folio, blijkens opschrift beschreven met „Extracta quaedam ex variis synodis", nl. eenige artikelen van het verhandelde en beslotene in de synoden van 1583 tot 1590, zes en een halve bladzijde beslaande. Dan volgen in geregelde orde alle acta synodalia tot en met het jaar 1627. Bij de acta van 1583 staat bovenaan in margine aangeteekend: „Num. 2". De handelingen der vier eerste synoden zijn oude afschriften, zeer waarschijnlijk reeds omstreeks dien tijd vervaardigd: in allen gevalle zijn die van 1586 blijkens zijn bekende hand geschreven door den scriba zelf, nl. Sibrandus Vomelius. Ook later komen nog enkele niet onderteekende copien voor, doch reeds van 1588 af zijn de meesten of authenticke of behoorlijk door onderteekening officieel gewaarmerkte acta, zooals wij telkens met een aanteekening onder den tekst hebben medegedeeld.

In deze belangrijke verzameling bevinden zich ook nog enkele documenten,

die ter synode gediend hebben. Zoo volgde op de acta van 1603 afschrift van een aantal stukken, door de Hollandsche synoden met de Staten Generaal gewisseld over het beleggen van een nationale synode. Wij besloten deze als van meer algemeenen en bekenden inhoud niet uit te geven. Er waren echter tusschen de acta ook nog andere stukken opgenomen, te weten een heele serie door den rector Daniel Snecanus zelf afgeschrevene extracten uit het notulenboek der deputaten, ingenaaid achter de acta der synode van 1618. Deze vielen onder de termen van uitgave, omdat ze zaken behelsden, die op de agenda der synode voorkwamen. Er volgden in datzelfde scriptum nog eenige korte uittreksels ex actis deputatorum op de jaren 1621 tot 1625, doch deze lagen buiten ons bestek. De achteraan gedrukte bijlage op bl. 290 is de volledige tekst van den geloofsbrief voor de afgevaardigden uit Friesland naar de nationale synode in 1586: ze is genomen naar het authentieke stuk in het oudsynodaal archief, in den catal. Janssen op p. 10 aangeduid sub 7*h*.

Al deze acta, afzonderlijk opgesteld, zijn eerst later in één band bij elkander ingenaaid. Voorop of achter die van 1588, 1590, 1598, 1604, 1605, 1615, 1616 staat uitdrukkelijk aangeteekend, dat het stuk geschreven is „voor de classe van Sneeck": daardoor wordt het vermoeden gewekt, dat dit synodale boek uit die classis afkomstig is.

Dit alles in aanmerking nemende konden wij dadelijk besluiten om dezen codex uit te geven. Ook wanneer er meer afschriften geweest waren, zou deze verzameling, die bijna geheel uit authentieken of gelijktijdige exemplaren bestaat, toch de voorkeur hebben gehad. Alleen in het archief van het provinciaal kerkbestuur van Groningen vonden wij nog een exemplaar, maar van veel minder beteekenis en ook onvolledig.

UU. Een folio schrijfboek in gekleurd papieren omslag met den later opgeplakten rugtitel: „[a]cta syn. [van] Vrieslant van de jaren [15]83—1636. 1." Het is geheel met dezelfde hand geschreven en bevat de handelingen van 1583, 1588—1591, 1593, 1595, 1597, 1599, 1601—1609 en van de synode te Leeuwarden in September 1618, doch daaraan ontbreekt het slot. De reeks begint dan weer met 1622, maar ook dan worden nog verscheidene jaren gemist. Wij hebben dit boek slechts in enkele gevallen van een bedorven tekst behoeven na te zien: vergelijking was overbodig.

II. UTRECHT.

Toen in de andere gewesten van Noord-Nederland de Hervormde kerk reeds gevestigd was en zich kon wijden aan de inrichting van haar bestuur en de vele belangen, die zij haar roeping achtte, bleef zij in de stad en

de landgemeenten van Utrecht nog lange jaren in een toestand verkeeren, waarin van een voldoende organisatie, van een synodale regeling geen sprake was. De verklaring daarvan is te zoeken in verschillende omstandigheden. Utrecht heeft gedurende een bijna veertigjarig tijdperk, sedert de Unie tot aan de ontwapening der waardgelders, een geschiedenis doorleefd, die ook vooral op kerkelijk gebied geheel afweek van het beloop der dingen in andere gewesten. Hoe kon dat ook anders onder een bevolking, waarin zoo verschillende machten en belangen werkten en woelden: de zeer talrijke Roomschen, de Calvinisten, de geestverwanten van Duyfhuis. Omdat behalve in de dagen van Leycester en gedurende de gevaarlijke onlusten van 1610 een libertijnsche oligarchie de overmacht bezat, werd een regeling van den kerkelijken toestand naar den wensch der streng Gereformeerden veeleer tegengehouden dan bevorderd. De regenten hielden het heft in handen en volgden den regel, dat zij de ontevredenen en weerbarstigen de kracht van hun gezag deden gevoelen en alleen de vredigen ongemoeid lieten of ter wille van de billijkheid en rust eenige concessies deden. Op de regeling der kerkelijke zaken hadden de kerkelijken zelf dus niet den minsten invloed. De kerk, geheel aan het gezag van de politieken onderworpen, ontving achtereenvolgens: de kerkwet van 1590, de eenigszins gewijzigde voorloopige artikelen van 1593, de provisionele kerkorde van 1606. Dit alles geschiedde echter niet zonder ontevredenheid en zelfs onlusten te verwekken. Eindelijk behaalde de regeering de overwinning over alle tegenstrevende geesten, en legde zelfs de streng-kerkelijke minderheid der predikanten zich in 1612 neer bij een kerkorde, die berustte op het beginsel van onderlinge samenwerking tusschen de overheid en de kerk, en waardoor ook de landgemeenten nauwer verbonden werden met die van de hoofdstad. Omdat alle predikanten in Utrecht toen na hun gehouden overleg op de synode moesten beloven, dat zij elkander in vrede zouden verdragen en elke openbare bespreking van de praedestinatieleer vermijden, beleefde dit gewest een periode van rust en schijnbare eenheid. Doch zeer kortstondig. In 1618 werd het blad geheel omgekeerd. Alles wat opgebouwd was, werd met één slag afgebroken, en de kerk van Utrecht werd van haar eigenaardig karakter ontdaan, geschoeid op Dordtsche leest.

In het geheele tijdperk, dat daaraan voorafging, werd er uiterst zelden een synodale vergadering belegd, slechts dan wanneer er kans bestond om werkelijk een resultaat te krijgen overeenkomstig met de bedoelingen van de gematigde partij en inzonderheid met de beginselen en verordeningen der regeering. Naar de nationale synode te Middelburg werden in 1581 uit Utrecht twee afgevaardigden gezonden: Hermannus Moded en Petrus Oberkamp, predikant te Amersfoort. Of zij op een kerkelijke vergadering daartoe

gekozen waren, is mij onbekend. Ook voor den Haag werden in 1586 twee leden benoemd, maar de predikanten en ouderlingen „representerende alle de kercken deser provintie" gaven hun samenkomst slechts den titel van classikale vergadering. Nu was wel op de beide voorgaande nationale synoden voor Utrecht als synodale provincie een verdeeling in classes ontworpen (te Dordrecht in vijf, te Middelburg in drie), doch deze geloofsbrief is het bewijs, dat toen nog aan geen synodale regeling gedacht werd. De Utrechtsche kerk werd behandeld naar den maatstaf van een classis. Een toestand, die eigenlijk tot aan 1618 voortduurde, zie bijv. bl. 372 in deze acta. Wel hadden de Staten in 1606 alle predikanten tot een synode opgeroepen, doch persoonlijk, zonder kerkelijke afvaardiging, zonder ouderlingen. Ook in de kerkorde van 1612 (zie cap. van de kerkelijke vergaderingen sub VI) werd uitdrukkelijk gezegd, dat „vermidts de cleynheyt der provincie ende andere redenen" geen verdeeling in classes noodig geacht werd. Eerst in 1619 kwam aan dezen exceptionelen toestand een einde, en de nieuwe regeering werkte met de Dordtsche commissie onder leiding van Bogerman samen om de kerk van Utrecht naar de gewone orde in te richten, nadat de Remonstrantsche regenten en predikanten met hun geestverwanten op zij gezet waren. Van dat jaar af nam het kerkelijk leven hier het gewone beloop en werden ook geregeld de jaarlijksche provinciale synoden belegd.

Zoo is het gekomen, dat vrij zeker vóór den jare 1618 maar twee synoden zijn gehouden nl. in 1606 en 1612. Er bestaat geen spoor, dat de regeering haar verordeningen van 1590 en 1593 op een kerkelijke vergadering heeft laten bespreken en erkennen. Het eenige levensteeken van de algemeene vergadering der Utrechtsche kerken in 1586 is de geloofsbrief, die daarom in zijn geheel door ons is opgenomen naar het origineel in het oud-synodaal archief (catal. Janssen t. a. p.)

Wij hebben slechts drie codices der acta synodalia van Utrecht opgespoord. Doch hoe weinig ook, het was voldoende, want wij konden onze uitgave bezorgen naar het oude handschrift

VV. Een verzameling van synodalia in het rijksarchief te Utrecht. Zij bestaat uit:

1. Een perkamenten omslag, gemerkt 65 B, waarin op niet bijeengebondene foliobladen afgeschreven zijn de synodale acta van 1606. Zij behooren tot een aantal ook in deze portefeuille aanwezige officiele stukken, door de deputaten namens de synode toen bij de Staten ingezonden en door ons nu als bijlagen in het licht gegeven. Het facsimile van de onderteekening der zeven deputaten is door dr. Vermeulen afgedrukt in zijn Tijdschrift, deel I tegenover p. 90. De copie dezer acta, een unicum, werd als bijlage gevoegd bij de remonstrantie en verzoekschriften der kerk

en is op deze wijze in het archief der Staten bewaard gebleven.

2. Een foliodeel in hoornen band met overslag en koord. Rugtitel: „Acta sinodalia tsedert den jare 1612 tot den jare 1630 incluis." Het is een boek van groote waarde, want daarin zijn verzameld en bij elkander ingebonden alle handelingen en een groot aantal bijlagen, dikwijls authentieke stukken, zooals zij door de synode ter griffie werden gedeponeerd. De acta zijn soms origineel, soms gelijktijdige afschriften, meestal gewaarmerkt. Dit boek bevat: de authentieke acta van 1612 en van de Contraremonstrantsche synode van 1618, gevolgd door de groote reeks bijlagen, die wij ook in onze editie hebben opgenomen; het gewaarmerkte afschrift van de Remonstrantsche synode in 1618 met copie van den geloofsbrief van hun afgevaardigden naar Dordrecht; copie der acta van de synode der Contraremonstranten in 1618; een door praeses en scriba onderteekend afschrift der handelingen van 1619, 1620, 1621, 1622 en vervolgens.

Het bovenstaande is voldoende ter verklaring, dat wij niet behoefden te aarzelen om deze documenten tot tekst van onze uitgave te kiezen.

WW. Een lijvig folioboek in hoornen band met het opschrift: „Acta synodi Trajectinae pro classe Rheno-Vicana 1618—1660". Wij ontvingen het uit het archief der classis Wijk bij Duurstede. Het bevat afschriften van de acta der synode van de Contraremonstranten in 1618, gewaarmerkt door den scriba, der synode van 1619, 1620, 1621 en vervolgens. Hierin worden niet slechts de acta der andere synode van 1618 gemist maar ook alle bijlagen: alleen vonden wij hier de formulieren, die op de synode van 1620 zijn opgesteld maar in den codex VV ontbreken. Het zijn die, welke wij afgedrukt hebben op bl. 467. Wij behoefden dit handschrift dus slechts in enkele gevallen te raadplegen.

Ook hebben wij uit het archief van het provinciaal kerkbestuur van Utrecht nog een actenboek ontvangen, in den catal. Janssen vermeld p. 145 sub 9 A. Het is een foliodeel in hoornen band met den rugtitel: „Acta synodi Trajectinae a° 1619—1635". Maar dat boek verkeerde inwendig in zulk een geschonden toestand, geheel door vochtigheid bedorven, het papier half verteerd, het schrift soms geheel verdwenen, dat wij het zonder bezwaar ongebruikt hebben gelaten.

Alleen de acta van 1620 worden nu voor het eerst uitgegeven. Het grootste gedeelte van hetgeen wij thans aanbieden, bl. 294—442, had echter reeds het licht aanschouwd. Wijlen dr. P. J. Vermeulen, archivaris der provincie Utrecht, heeft vijftig jaren geleden al die synodale acta en bijlagen van 1606 tot 1619 uitgegeven naar codex VV. Hij heeft dat gedaan in het door hem geredigeerde Tijdschrift voor de geschiedenis van het bisdom, de provincie en de stad Utrecht, deel I, p. 98—162, 165—193, deel II, p. 106—220, deel IV, p. 211—272. Zijn op zich zelf verdienstelijke

arbeid maakt evenwel onze editie niet overbodig. Natuurlijk mochten deze acta in onze reeks niet ontbreken, omdat ze voortaan door den historicus hierin zullen worden gezocht en geraadpleegd. Maar bovendien kunnen wij ons vleien met de overtuiging, dat wij een betere en veel nauwkeuriger uitgave aanbieden niet alleen door het volgen van een vasten regel ten aanzien van spelling, interpunctie en dergelijke, maar ook door het invoegen van enkele uitlatingen en het geven van betere lezingen. Omdat wij den tekst bezorgd hebben naar den codex zelf, konden wij ons ontslagen rekenen van de moeite om deze afwijkingen en verbeteringen telkens te vermelden. Inzonderheid ten opzichte van de acta der synode in den jare 1619 was onze uitgave zelfs noodzakelijk. Want hier heeft dr. Vermeulen den zuiveren tekst van het origineel geheel overgebracht in de spelling van den nieuweren tijd, een groot gebrek, dat in onze uitgave nu voor goed is hersteld.

Van één der bijlagen hebben we een dubbelen tekst moeten geven, nl. den latijnschen en nederlandschen. Het zijn de artikelen, die de leden der Remonstrantsche synode van 1618 hebben opgesteld, zie bl. 367 vlg. Zij gebruikten de nederlandsche taal, maar de latijnsche overzetting is ook terstond vervaardigd met het oog op de nationale synode van Dordrecht, waarheen het stuk opgezonden werd, zie catal. Janssen, p. 13, sub 27. Wij hebben ter wille van de vergelijking de beide teksten artikelsgewijze onder elkander gedrukt.

Zoo zijn wij thans met onze onderneming genaderd tot het zevende deel, dat vermoedelijk in den volgenden zomer het licht zal kunnen zien en de acta van Groningen en Drente zal bevatten. Moge het ons gelukken ook daarbij de ondersteuning en goedkeuring te ontvangen, die ons tot dusver ten deel gevallen zijn.

Groningen, } Juli 1897.
Utrecht, }

J. Reitsma.
S. D. van Veen.

[Extract uit de handelingen der synode te Sneek anno 1581.]

Snec. 1581, § 14. — Uit yder classis zal een dienaar en een ouderling gedeputeerd worden om de voorvallende zaken tusschen de synoden door 't geheele jaar te beslegten en nomine synodi te besorgen na nooddruft. Ende dese personen zullen in eigener persoon verschynen, of andersints nootsakelyk belet zynde zullen se met procuratie een ander in haar plaats zenden. 1)

[Extract uit de handelingen der synode te Bolsward 6 April 1582.]

Bols. 1582, § 32. — De trouwe, aan jonge dogters gedaan zonder consent of wille van de ouders of mombers, is vry gekent of geen trouwe strekkende en van gener weerden. 2)

Copia.

Acta synodi particularis, welcke begonnen is binnen Franicker den 6 May anno 1583.

1. Nae aenroepinghe des naemen Godes syn met eendrachteghe stemmen gecoren: praeses JOANNES BOGHERMANNUS ende scriba PETRUS SYCHEMIUS Deynum.

2. Syn daernae gelesen die credentiebriewen van den kercken ofte classis, by haere volmachten geexhibeert, ende is bevonden, dat deese onderschrewen personen gecompareert syn:

folmachtighe van Franecker classis: SIXTUS RIPPERTUS, dienaer tot Franicker, ende CORNELYS, dienaer van Harlinghen met haere olderlinghen, als tho weeten: AEDO EYSINGHA ende EPO JACOBSSZ van Franicker;

1) Dit extract is ontleend aan het handschrift, getiteld „Extract der synodale rezolutien Frisiae" etc., p. 143, gecopieerd naar het door ds. J. Wemerus aangelegde boek en aangevuld tot ongeveer 1723.

2) Uit hetzelfde extract, p. 260.

folmachten van den classis van Bolswerdt: Jellius Hotsenius ende Joannes Bogherman met haere olderlinghen Gerleff Claessz van Bolswert ende Douwe Abbesz van Worckum;

folmachtighen van het classis van Dockum: Andraeas Stangerius, dienaer aldaer ende Hermannus van Auercamp sonder olderlinghen;

folmachtighen vant classis van Sneeck: Martinus Lauremannus ende Tullius van Oesterlietens, olderlingh M. Augustinus Nauta;

folmachtighen van het classis van Leewarden: Petrus Sychemius, dienaer thot Deynum, ende Hermannus van Bellicum sonder olderlinghen.

3. Ten eersten dan, soeals die dienaers syn gecoemen tot anfanck des synodi, is geproponeert van die dienars van Bolswart van die translatie der dienaeren om voer tho comen alle onordentlycheyt ende erghernisse, die daeruth rysen ende noch rysen moeghen.

4. Aenghaende die translatie van Ubelo Epio is by het synodum eendrachtelyck besloeten, dat Ubelus op de Ryp by syn gemeente sall blywen, wyt oersaecke dat Ubelus selffs bekent, dat syn translatie niet stichtelyck kan geschien sonder bewillinghe van syn gemeente ende oeck om meer andere saecken, die het synodum daerthoe moveeren om alsoe thoe pronuncieeren.

5. Ende aenghaende die translatie der dienaeren om alle inconvenienten ende desorderen voer thoe koemen, die daer vaeck ende mennichmael infallen ofte moeghen infallen, soe is eens voer all aenghaende het punct van die verkiesinghe ende translatie der dienaeren in synodo aldus besloeten, als hiernae volcht.

6. *Van de translatien.* [1]) — In den eersten en sall gheen translatie van eenighen dienaer moeghen geschieden sonder wille ende consent van het classis, onder welcke deselwighe sorteert, welverstaende dat in sulcken gevalle die gansche classis bestaende van dienaers ende olderlinghen sullen judiceeren ende pronuncieeren. Ende int judiceeren ende pronuncieeren sall die classis een opsien hebben op alle omstandighe gelegentheyt nae Godes woert ende stichtinghe der kercken. Ende oft die classes sich beswaert vonden, soe sall het synodus daerower ordelen, ten eynde die dienst des woerts met gheen onwettelycke middelen beswaert en worde.

7. *Hoelang een dienaer sijn beroepinge sal onderhouden. — Hoe een dienaer voort lopen ende predicken in andere plaetsen sich sal wachten.* — Ende oft nu eenighe steden ofte dorpen het ordel van het classis ende van Godes

1) De marginalia zijn met een latere hand geschreven.

woert sich niet en willen onderwerpen, soe moeghen sy doen, als sy het verstaen, dan sall sulcke geroepen dienaer in sulcken gevall syn private meyninghe niet openbaeren neffens enighe aengebodene beroepinghe. Dan behoeret sulcke dienaer, die beroepen wordt, een tytlanck syn deliberatie thoe neemen, ende middelertyt sal die dienaer, die daer beroepen wort, sich in die conscientie ende gebeden tot den Heere beghewen ende sall syn beroepinghe geholden syn den classis, daeronder hy sorteert, met den aldereersten tho kennen thoe gewen ende niet bowen den tyt van een maendt moeghen onderholden, ende en sall niet moeghen sich daerentusschen anders dan met Godt ende synen classis beraetslaeghen ende derselwigher classis oft synodi ordell sich gants onderwerpen ende alsdan nae het vuijtspreecken van het classis ofte synodi die beroepinghe, op hem gedaen, aff tho slaen ofte aen to nemen sonder enighe loepen sollicitteeren ofte voer hen praedicken ende andere diergelycke dinghen om die menschen toe bewegen vuijt private affectie, de ene thot affgunste synes diensts ende den anderen thot aenlockinghe.

8. *Geen dienaer te beswaren, als hi reden van translatie heeft.* — Ende opdat gheen dienaer sich hebbe tho beclaeghen van enighe onbillicheyt, salt den dienaer, die beroepen wort, vry syn syn conditie toe stellen int aennemen synes diensts by eenighe gemeynten ende synes dienstes (soe hy eenighe heeft, die den wille Godes ende synen woerde gelyckformich syn). Ende in sulcken gevall en sal men eenen vroemen dienaer, die sus anders vroem is in leer ende leeven, niet beswaeren in syn conscientie, als hy billycke reeden ende oersaecke van translatie sall hebben.

9. Doch sal men alle vlytighe neersticheyt aenwenden, dat alle corruptien ende menschelycke affectien ende onordentlycheyt der dienaeren ende oeck der gemeynte, die den beroepinghe doet, ter causa vorss. worde gebeetert, opdat den naeme Godes ende die stichtinghe synder gemeenten niet worde gelastert ende vorhindert.

10. Dus anders soeverre enighe dienaers teghen deese synodalische besluyt sich mochten verloepen ofte vergrypen, sullen dieselwighe der disciplinen der kercken, classis ofte synodi nae vermoeghen van Godes woert alletyt onderworpen syn, die ower den owertreders van deesen sullen gebruyck worden.

11. Aenghaende die translatie van Martino Lauremanno is besloten, dat Martinus sal van der Jylst getransporteert worden tot die van Sneeck ende dat op sulcke conditie, dat die van der Jylst sullen wederom met eenen trouwen dienaer metten aldereersten vorsien worden. Ende sall

nochtans MARTINUS den tyt van een maendt die van der Jylst bedienen, opdat sy daerentuschen wederom met een ander dienaer moeghen versien worden, ende dat altosamen om oersaecken, die den synodum daerthoe moveeren.

12. Is oeck by den synodum besloeten, dat ANTHONIUS CLAESSZ ende JELLIUS HOTZENIUS sich sullen transporteeren nomine synodi aen die van der Jylst beyde kercken ende magistraeten om haer toe versachten haer gemoet aenghaende die affsegginghe haers dienaers LAUROMANNI ende haer induceeren om stracx wederom thoe procederen thot het verkiesen van een ander dienaer.

13. Aenghaende die saecke van GELLIUS HOTSENIUS, oft men hem van den dienst nae syn eyghen supplicatie, in het synodo owergegeven met syn rationes, daer[1] hy daerinne verhaelt heeft, sal ontslaen oft niet, is eendrachtlyck besloeten, dat hy sall moeghen nae syn eyghen wille ende wunschen van den dienst affstaen om soeveel thoe beeter moeghen vaceeren syn studiis ten besten van der gantscher gemeynten. Ende aenghaende syn onderholdt, soeals hy een oldt, swack man is ende niemant op syn eyghen solde en dienet, soe syn van het synodus ordineert enighe volmachtighen, die nomine[2] sich sullen transporteeren aen mynheeren den Staeten ende suppliceeren, dat hy een eerlyck onderholt mochte hebben. Ende syn dit die persoenen daertho gecommitteert: JOANNES BOGHERMANNUS, RUARDUS ende den doctor SWAELWA.

14. Is oeck in synodo geproponeert van ANDREA STANGERO Documano aenghaende die reconciliatie met der kercken Christi tho Franicker ende MENNO MELLEMA met exhibitie van eenighe instrumenten ende brieven van synentweeghen. Ende is daer wederom op geantwoert van die van Franicker weghen doer SIXTUM ende EPO JACOBSSZ olderling aldaer, alsdat sy well thovreden syn, dat MENNO MELMA voer hem ende die van Franicker aen haer syde elck twe godsalighe mannen ende praedicanten ofte olderlinghen ofte anders eenighe bruederen sullen moeghen nomineeren, waer dattet haer lusten ende geliewen sall. Diewelcke vier personen sullen moeghen voernemen een maniere van reconciliatie, ofte die die van Franicker alrede geremonstreert hebben, ofte die hy MENNO vorss. voergestelt heeft, ofte die sy selwighe allerstichstlycxt sullen bevynden thoe syn om alsoe die saecke thoe moeghen sopieren ende wech to nemen. Ende segghen die van Franicker well thovreden thoe syn met allen tghene, wat die

[1] „daer." Zoo moet de in den tekst voorkomende abbreviatie worden gelezen. UU, het Gron. h. s., heeft terecht „die."

[2] „nomine." UU heeft „nomine synodi."

personen sullen ordelen ende richten. Ende dese presentatie siet het synodus voer billich ende recht aen.

15. *Van de copulatie eens broeders met een person, die repudiata is.* — Is mede proponeert van HENRICO WELLINCK, dienaer thot Balck, aenghaende eenen broeder aldaer, de begeer gecopuleert tho syn kercklyck met een persoen, die repudiata is van haeren man semel aut bis. Ende dewylen dat niet en blycket, oft causa repudii haer schult oft des mans schult is, ende het judicium magistratus haer niet geabsolveert en heeft, soe achten die broeders in synodo, dat die brueder tho Balck groetelyck tho bestraffen is, omdat hy met sulck een persoen hem will laeten copuleeren. Ende is het ordell des synodi, dat hy sall hem ontholden van sulck een persoen, ter tyt toe die magistraet haer innocent sall verclaren. Ende soeverre hy ongehoersamich is, sal men met den discipline voertvaeren.

16. *Hoe een suster der gemeente sich sal houden, wanneer haer man wort aengesproken op belofte van trouwe met een ander.* — Op het aengewen van den dienaer van Sneeck belanghende een suster der gemeynte by haer, diewelcke haer man, die sy nu heeft, wordt van beloftenisse van trouwe aengesproken van een ander persoen, die hy voerhen soude beloftenisse gedaen hebben, soeals sy secht, is die resolutie des synodi, dat sy sich [1]) sall abstineeren van denselwighen man, bis ter tyt toe dat den magistraet sall daerinne gepronuncieert hebben, ende voer haer misdaet, dat sy die waerschouwinghe, die haer voerhen gedaen was, niet en heeft willen aennemen ofte hoeren.

17. Aenghaende eenen LAURENTIUM, die versuecket om geexamineert thoe worden, refereert sich het synodus nae die conclusie, die gemaeckt is int synodo thot Bolswert anno 82 den 6 Aprilis op syn persoen ende persisteeren daer noch by.

Aenghaende eenighe scripta, die ANTHONIUS CLAESSZ ende GELLIUS HOTZENIUS soe contra Anabaptas [2]) soe de magistratu ende de disciplina gemaeckt hebben, is van het synodo besloeten, dat beyder mannen scripta sullen met den aldereersten int licht gebracht werden thot Godes eren ende welvaert van veele menschen.

18. Aenghaende die articulen, die eertyts nomine ministrorum den gemeynen Staeten syn geremonstreert op den lantdach, syn dieselwighe nu wederom doersien ende is besloten, dat men dieselwighe articulen op

---

[1]) Voor dezen regel plaatste de schrijver het woord „Palea.“ Het geheele artikel is in UU weggelaten. Zie evenwel art. 24 hierachter.

[2]) „Anabaptas.“ UU heeft „Anabaptistas.“

een ander tyt, die bequaemer sall syn, sall wederom remonstreeren. Ende heeft het synodus personen daerthoe genomineert, die op sulcke gelegentheyt van die dienaren thoe Lewarden sullen vorschrewen werden om tsamen met melcanderer tho communiceeren ende tho addeeren, wat hare sall nodich duncken, ende alsdan den h. Staeten tho exhibeeren. Ende syn die personen daertho genomineert dese: RUARDUS thoe Leewarden, SIXTUS tho Franicker, MARTINUS LAUROMANNUS, ANTHONIUS CLAESSZ tho Bolswart ende uth Doccumer classis CORNELIUS Ayenium.

19. *Worden seeckere personen voir een jaer tot affhandelinghe van kerkensaken geordineert.* — Sullen oeck die bowengeschrewen personen met die olderlinghen hiernae geschrewen macht hebben om in alle andere saecken, die die kercke Godes in onse vaderslant int generael dit jaer souden voervallen, met melcanderen souden moeghen resolveeren ende besluyten nae hettgene, dat haer der kercke Godes sall nut duncken. Ende sall een yder classis macht hebben in alsulcken, alst haer noedich sall duncken, dese selwighe persoenen tho verschrywen ther plaetse, daert van node sall weesen, welverstaende dat dit sall dueren niet langher dan ad proximam synodum. Welcker olderlinghen naemen deese syn: HESSEL AYSMA uth Lewarder classis, wuijt Franicker classis AEDO EYSINGHA, vuijt Sneecker classis SYBRANT JYDSSZ tho Balck, van Doccumer classis HEERE PIETERSSZ, vuyt Bolswerder classis DYRCK OCKOSZ.

20. *Van assignatien.* — Belanghende die assignatien der dienaren op den dorpen van die magistraet is geresolveert, dat die dienaren van Leewarden, sullen examineeren die testimonia der dienaeren, die van mynheeren Staeten int lant geroepen worden ofte andersins van mynh. assignatie begheeren. Ende by alsoeverre dat enighe dienaers by advijs van den dienaren van Leewarden doer mynheeren Staeten assignatie in eenighe dorpen gesonden worden, soe sullen die gesonden dienaers van den classis, daer het dorp onder sorteert, ontfanghen worden, welverstaende dat die classes gehouden sullen syn met den eersten die gelegentheyt haerder dorpen ower tho schrywen, ten eynde die dienaren van Leewarden soeveel moeghelyck is een yder dorpe met gequalificeerde dienaers nae gelegentheyt der plaetsen vorsien moeghen worden, alles sonder wyder examinatie als vorschrewen.

21. *Dienaers, die op scheidtplaetzen wonen.* — Aenghaende die ordeninghe van den dienaren in die byeencomste des classis, die gehouden behoert tho worden, is besloten dat die, so op den scheydsplaetzen sitten ofte woenen, gaen moeghen thot wat classis haer sall believen, mits dat sy sullen gehouden syn by denselwighen classis, daer sy haer eenmael hen hebben gegewen, tho blywen. Maer die daer binnen den medios limites

sitten ofte woenen, dieselwighe sullen gehouden syn tho gaen nae den classis, die sy naestgeleghen syn, doch alsoe dat men die billicheyt aensie, waer die minste ofte die meeste getall der dienaren mochten syn, ende dit alles ter eerster instantie by provisie.

22. Aenghaende die acta synodalia om anderen classibus tho communiceeren is besloeten, dat die plaetze, daer het synodus laestmael gehouden is, sall dieselwighe kercken gehouden weesen den anderen classen dieselwighe acta ower tho schicken, ende dat op haere costen haere copie passeeren.

23. Is besloeten, dat het toecomende synodus sall gehouden worden thoe Harlinghen ende dat des Maendaechs nae Mey anno 84.

24. Op het aengewen van den dienaeren van Sneeck belanghende een suster der gemeynte by haer, diewelcke haere man, die sy nu heeft, wort van een ander persoen, die sy voerhen beloftenisse soude gedaen hebben (soeals sy secht) ende dieselwighe gevicieert heeft ende van haer aengesproken is geweest van trouwe, waeromme hy met dieselwighe persoen om een seecker somma van peninghen is affgecomen, ende in cas van weygheringhe van betalinghe nu in recht van haer vertrocken wort, is die resolutie des synodi, dat die suster sall haer abstineeren van denselwighen man, bis ter tyt thoe dat die maegistraet daervan sall ghepronuncieert hebben, ende voer haer misdaet, dat sy die waerschouwinghe, die haer voerhen gedaen was, niet en heeft willen aennemen ofte hoeren, gestraft sal worden nochtans met bescheydenheyt ende geschicktheyt om meerder inconvenienten ende periculen wille, die daer souden moeghen vuyt onstaen. Actum thot Franicker den 9 May.

25. Is oeck besloten nomine synodi, dat Regnerus Falcko van Steens sall getranslateert worden thoe Cuebaert. Actum ut supra. Orconde.

Stondt ondergeteeckent:

Joannes Bogherman, praeses.

Petrus Sychemius Deynum, scriba nomine synodi.

Articulen des synodi, gehoulden binnen Harlinghen anno 1584 den 5 May.

1. Alsoe die vorss. brueders, dienars ende olderlinghen op dato vorss. thot Harlinghen in synodo vergadert zynde, is aldereerst met aenropinghe des godlycken naems tot eenen praesidem eendrachtich gecoren Antonys Claessz van Worckum ende tot eenen scribam Sibrandus Abelus van

Harlinghen. Ende syn daernae metterdaedt die credentiebriewen gelesen van den classen, by haer volmachten geexhibeert.

2. Ende alsoe den synodo een beropinghe is voergedraeghen van die Arum ende Kimswart, waerinne sy beyde dorpen beropen tot eenen dienaer onsen brueder BERNARDUM STOFFELSZ, is eendrachtlyck van den bruederen in synodo besloten, dat deese haer beropinghe wort geremitteert tot het besluyt van mynheren Staeten, daeraff nu laestmael in den allegemeenen lantsdach is geresolveert ende besloten nae inhout den 6 articell daraff gemaeckt zynde, welverstaende dat oeck die personen, die men noemen sullen in synodo, sall worden geordineert aen mynh. den Staeten om haer well neerstich aen toe wysen die sinistre frauden, die by die van Arum ende Kimswart gesocht worden doer die combinatie deser beyder dorpen, ende soe quaet daervuijt rysen ende onstaen will.

3. Is oeck gehandelt ende gesproecken van den saecke HERO HEYNES onsen brueder, van denwelcken dewyle grote lasteringhe ende ruggespraeck gehoert wordt, soe is van synodo voer guedt ende raedtsaem bevonden, dat onse broeder HEERO noch voer een vierendeel jaers sall worden geleden in synen dienste a dato van deesen aff tot Jacobi naestcomende anno 84, ende dat oeck het classis van Franicker sall opsicht hierentuschen hebben op syn persoen om toe vernemen enighe merckelycke verbeteringhe in syn desordere ende onordentlycke leewen. Ende soe hy also in syne onordentlycheyt voertvaert, sall het classis van Franicker die saecke moeghen refereeren ad deputatos synodi omme daerinne tho handelen, als sy nae Godes woerdt allerstichtlycxt sullen bevynden, gelyck hy oeck in aller bruederen tegenwoerdicheyt met handen belowet ende aengenomen heeft.

4. Alsoe daer langhe reden syn gevallen belanghende den beroepinghe van den E. grietman DOYCKE AYSMA ende die van Hallum opten persoen JOANNEM NICOLAI, onsen broeder thot Rauwert, is van den synodo eendrachtich besloten, dat het synodus in deesen beropinghe gantslyck niet kan doen ofte yetwat besluijten, alleer sy die van Rauwert hierop gehoert ende verstaen hebben. Ende reguleert hem oeck het synodus nae den 6 articell van mijnheeren Staeten, in deesen laesten allegemeynen lantsdach daeraff besloten zynde. Ende dewyle die vorss. E. grietman hem in dat besluyt heeft beswaarlyck gevonden, is noch het synodus toevreden ende stelt desen saecke in handen van mynh. den praesident ende RUARDO ACRONIO met noch een ofte twe dienaren haer geassocieert om tho ordelen, oft het synodus met enighe onbillicheyt tegens hem gehandelt heeft. Ende soe die deputati a synodo hiernae genomineert het koenen toeweghe

brenghen by mynheeren die Staeten des landts, dat JOANNES onsen brueder vorss. met stichtinghe die van Hallum kan toegewesen worden, is daerinne het synodus ganslyck wel thovreeden. Ende also die grietman hadde eenighe clachten op onsen brueder JOANNEM NICOLAI, isser aen beyde syden een bruederlycke versueninghe van alle dinghen geschiet in onser aller tegenwoerdicheyt.

5. Alsoe die bruederen in synodo vergadert synde eenighe beroepinghe van die van Wirdum is voergedraghen doer den erentvesten SYBOLDT AYSMA ende H. N. als volmachte van den dorpe Wirdum, ende met ernst versocht hebben onsen l. vader ende broeder ANTONYS CLAESSZ, dienaer thot Worckum, ende den volmachtighe van dien op beyde syden gehoert hebbende (ende oeck mede onsen broder ANTONIUM CLAESSZ) ende nae langhe verhoert synde hebben haer alle gelyck het ordell des synodi onderworpen. Is voer geraedsaem ende godlyck bevonden van den synodo, dat onsen brueder ANTONIUS CLAESSZ sall blywen by die van Worckum mits belowende oeck die van Wirdum alle assistentie toe willen doen, dat die van Wirdum met eenen bequamen dienaer metten eersten versien mochten worden. Ende is besloten, dat men twe dienaren sall ordineeren om bij den Staeten aen tho houden, dat het onderhoudt van onsen brueder ANTONIUS CLAESSZ verbetert mach worden.

6. Is oeck in synodo besloten, dat LAURENTIUS van Worckum met onsen brueder JOANNE BOGERMANNO met eenen anderen dienaer hem geassocieret tot den grietman sall ghaen om verbeteringhe syns dienstloens tho moeghen becomen, ten minsten die thien goldtgulden, gelyck hem van den naesten dorpe was toegelaten.

7. Aenghaende om eenen dienaer tho schicken op Geesterlant is besloten, dat men sall schrywen aen die van Leewarden ten eynde eenen bequaemen dienaer haer toegeschickt mach worden.

8. *Dienaer die gemeynten hebben, met wien sy zullen communiceren*[1]. — Is oeck besloten in synodo van die dienaren, die gheen gemeynten en hebben noch met eenighe communiceeren, dat eenen yder classis opgeleyt wordt haer to vermanen om tho communiceeren met den gemeynten der naestlegghende steden ofte dorpen ende oeck haeren vuijtersten beste tho doen omme selwest gemeynten toe moeghen collegeren ende versamelen.

9. Is oeck besloten van den broederen in synodo, dat het classis van Sneeck is opgeleyt seeckere personen toe verordineeren om guede infor-

---

[1]) De marginalia zijn met een latere hand bijgevoegd.

matie toe neemen van den persoen onses brueders Agghaei van Sloten, twelck gedaen synde tselwighe in alles wederomme tho relateeren ad deputatos synodi omme hierinne tho handelen, als nae Godes woerdt behoren sall.

10. Is oeck besloten in synodo, dat het classis van Sneeck is opgeleyt twe dienaers toe verordineeren om guede informatie tho neemen van den persoen Thome Stalman tot Oesterendt ende hetselwighe oeck wederomme tho relateeren ad deputatos synodi omme hierinne tho moeghen handelen, dat alderstichtlyckst nae Godes woerdt sall bevonden worden.

11. Alsoe oeck woerden gevallen syn van onsen brueder Andrea thot Mantgum, is ordineert, dat syn classis mynheeren Staeten sall aenwysen die onwillicheyt der huijsluijden van Mantgum om hem tho moeghen behouden ende sullen oeck thogelycke aen haer versuecken, dat hy in synen dienst gecontinueert mach worden.

12. Is oeck besloten, dat een yder classis sall gewen een carolusgulden tot betalinghe in handen van onsen broeder Sixto Ripperto, dienaer thot Franicker, van weeghen seeckere oncosten van onsen l. brueder Ruardo Acronio by hem gedaen in deesen allegemeynen lantsdach doer oersaecken, hier niet nodich verhaelt.

13. Belangende het scriptum van onsen liewen broeder Antonio Claessz de magistratu is in synodo besloten, dat hetsulwighe ten handen gestelt den dienaeren als Sixto Ripperto, Sibrando Vomelio ende Ubelo Epio, ende thot haer toe neemen onsen brueder Ruardum Acronium ende Sibrandum Luberti omme tselwighe doer to lesen ende, daer het eyschet, to corrigeeren, aff ofte thodoen ende in alles daerinne tho handelen, als het den vorss. dienaers voer het alderbeste bevynden sullen.

14. *Om die twee weken classis.* — Is oeck in synodo eendrachtlyck besloten, dat men om die twe weecken sal houden classicale vergaderinghen, den eenen om van kercklycke saecken tho handelen met byweesen ende stemmen der olderlinghen, den anderen om tho holden collationem doctrinae, het waere dan alsoe dat eenighe wychtighe saecken kercklyck synde noedtwendich gehandelt mosten worden. Doch die het alle weecken bequaemlyck koenen doen ende houden, wort een yder classis syn vryheyt hierinne gegewen, ter tyt toe die naevolgende forma van classis tho holden in treyn gebrocht sall syn.

15. *Tweemael jaers censura.* — Is oeck in synodo voer raedtsaem gevonden, dat die classes tweemael des jaers sullen holden censuram morum den eersten om Meije, als die classes haeren bycomsten beginnen, den

anderen om Michaelis, dewylen dan die classicale vergaderinghen opholden.

16. Het synodus heeft geautoriseert des 6 articulen, by D. OEYRCK DOIJMA geexhibeert ende hier aengevoecht, ende heeft gesloten, dat by een yder dienaer in deesen provincie deselwe onderhouden sullen worden, alwaer tselwe noch niet geschiet.

17. Is gesproken van die twistighe attestatien van weeghen onsen brueder JOEST PIETERSSZ, in die Joedrype ende Hommerts dienaer synde. Ende dewyle hy voer Godt ende den brueders verclaert heeft syn eerste attestatie recht to syn, soe is besloten van den bruederen in synodo, dat wy nae die waerheyt synder attestatien sullen vereyschen. Ende soeverre als bevonden wordt doer loffweerdighe personen, dat syn reden valsch ende contrary worden bevonden, hebben die bruederen in synodo besloten, dat hy alsoe metterdaet van syn dienst sall weesen versteecken, twelck hy oock verwillighet heeft ende met syn eyghen handt onderteeckent.

18. Is oeck besloten van ALBERTO WESTERMANNO, dat men hem ter plaetsen, daer hy nu staet, sall wechneemen ende dat het classis van Leewarden twe ordineeren sall, die by den Staeten sullen aenholden, dat ALBERTUS met een eerlyck onderhoudt mach versien ofte versorget worden tot dien eynde, ofte dat hy een tytlanck die van den Nyeuwensyll met Godes woerdt mochte bedienen, soelanghe het hem luste ofte geleghen waere, ofte andersins hem toe begewen tot enighe schoeldienst, daer het hem best mochte geleghen syn.

19. Het synodus authoriseert het classem van Leewarden om twe dienars tho ordineeren om alle swaricheden aff tho handelen, die op die dienaer tho Dockum ende andere personen intendeert mochten worden.

20. Is oeck besloten in synodo, dat het classis van Leewarden sall sorghe draghen in der saecke onses brueders GERARDI BESTEN, thot Grouwe staende, eensdeel om van syn onderhoudt besorget to moeghen worden, andermael oeck guede sorghe ende opsicht toe draeghen, dat onsen broeder in geen pericell der vianden gerake tho vervallen.

21. Naedemael het synodus de resolutien der heeren Staeten op verscheyden articulen neerstich heeft ingesien ende geconfereert, soe achten die brueders des vorss. synodi, dat die swaricheyt in het 10 articell, meldende van den publice persoen, syn eensdeels wechgenomen als neffens die translatie der dienaren ende eensdeels doer bequaeme middel nae den lofflycken forma, in den cheurforstlycken Paltzs gebruycklyck, welcke

men tot gelegener tyt sall verthonen, wech toe neemen, soe achtet het synodus onnodich toe syn soedanighen publicam persoen toe stellen, bysonder soe nyemant kan gevonden worden, die sulcx soude koenen utrichten sonder grote naedeel syner bedieninghe. Begheren daeromme, dat ons heeren den Gedeputeerde Staeten beliewe in plaetse des eenen persoen twee ut yder classis in den articell gemeldet te autoriseeren ende de sorghe derselwer classis swaricheyt te bevelen, als naemelyck den praesidem met eenen adjunct omme nae inholdt des 10 articell de swaricheden, den onderholdinghe der dienaeren aenghaende, wech to nemen ende te accordeeren vryentlycker wyse met den dorpen, soe het kan geschieden, des neen, den h. Gedeputeerde Staeten te raporteeren omme nae behoeren daerinne tho doen, salff altyt der heeren Staten beter ordell. Heeft alsoe het synodus gecommitteert Sibrandum Luberti, Ubelum Epium, Bartholdum Schuring, D. Gellium Hotzenium omme deses articels concept met mynh. Staeten te communiceeren ende der heeren Staeten verwillinghe in dien te versoecken, diewelcke vier mannen oeck tot haer sullen moeghen neemen alsulcks personen, als hem nodich moeghen syn om sodanighen forma met hem te concipieren ende by den heeren Staeten eyndtlyck toe effectueeren.

22. Aenghaende het scriptum D. Orici Doyma, welcke hy den synodo geexhibeert heeft, verordineert het synodus Gellium Hotzenium, Bartholdum Schuring, Joannem Arcerium, Sibrandum Luberti ende D. Ottonem Sualvium omme met melcanderen ende, soet haer gevallen sall, met 2 bysondere mannen, daertoe van haerluyden te vorderen ende beroepen, tselwe schrift doer toe leesen ende met der h. schrift toe confereeren ende alsoe thot behoerlycke authoriteyt omme vrucht te doen moeghen onder den gemeente Gods te behelpen.

23. Heeft oeck het vorss. synodus gecommitteert Gellium Hotzenium, Ruardum Acronium ende D. Othonem Sualvium omme met assistentie van 2 ledemaeten der kercke van Worckum aen to holden tot noedruftighe verbeteringhe des onderholts haers dienars Antonii Claessz, die altoes tot noch toe all toe weynich es geweest owermits den armoedt der kercken aldaer, daerinne hy Antonius duslanghe geduldich geleeden heeft.

24. Is oeck totten naesten synodo tho holden gedeputeert die stadt Doccum ende den eersten Maendach nae Meye in anno 85. Ende sullen hierentusschen alle infallende swaricheden decideert worden doer den seer geliefden broederen Joannem Rouckessz, dienaer tho Sneeck, Joannem Bogherman thot Bolswert, Joannem Arcerium thot Leewarden, Sibrandum Vomelium tot Pietersbierum, Andream Stangerum Dockum, welcke het

synodus daertoe geautoriseert heeft, doch dat yder dienaer vuijt synen classe sall moeghen mede vorderen eenen olderling tot syn adjunct tot alle swaricheden toe decideren, in kercklycke saecken voertvallende.

25. Ende is ten laesten by den synodo opgelecht den classis van Sneeck om den sorge van den weduw van s. JOANNIS DORPII, beroepen dienaer der stede Jylst, aen to neemen ende sy te helpen tot refusie van kosten, by hem ter cause van synen reyse tot deeses vorss. stede bedieninges besten uth Zeelant van der Thole gedaen met overlyden syns persoens, als daer synen weduw ten hoechsten bedrowen geworden moet syn.

Onder stondt geschreven:
ANTONIUS CLAESSZ, praeses.
SIBRANDUS ABELUS, scriba nomine synodi.

Questien ofte articulen, owergegewen doer D. ORICUM DOYMA.

1. Oft het niet guedt sy, dat men eene guede ende lydlycke owersettinghe der heyligher schrift den volcke van den praedickstoel voerleese ende deselwighe sonder hoechwichtighe redenen niet en berispe omme gheen epicurersche ende libertynsche verachtinghe van Godes geschrewen woerdt in die herten der toehoerders te genereeren.

2. Ende dat men altyt in den praedicatien meer acht hadde op die stichtinghe der eenvoudighen ende ongeleerden als der geleerden, owermits dat het getall der ongeleerden veel groter is als der geleerden, ende dattet een ander saecke is in der schoele te leeren als in der kercken.

3. Ende daeromme affhielde van subtyle argumentatien, tsy dat ze in forma syllogismi ofte enthymematis gestelt worden, ende van divisien ende subdivisien, die te seer multimembres syn, omme die memorie der thohoerderen niet te beswaren bowen vermoegen.

4. Jae oeck van manieren van spreecken, die latynsch syn ofte soe gebroecken van latynsche, dat se van niemant anders coenen verstaen worden dan van dengeenen, die in der latynsche spraecke vervaeren syn.

5. Oft het oeck niet geraden sy, dat men in den dagelycxsche gebeeden gebruycke die forma, die van godsalighe ende hoechbegawede mannen nae langhe bedenckinghe ende rype communicatie gestelt syn, eensdeels daerom dat het well lichtlyck geschien kan, dat eenvoudighe praedicanten haer hierinne vergrypen soe int bidden teghen den vianden als andersins, gelyck wy daeraff exempel hebben in epistolis BEEZAE,[1])

---

[1]) Bij dezen regel staat in margine: „Epistola 9."

anderdeels daeromme dat die thohoerders doer die menichfoudighe recitatien der forma dieselwe allenxkens van buyten leeren ende hen selffs inprenten ende gewoenlyck maecken, twelcke PHILIPPUS MELANTHON ende andere godsalighe mannen altyt seer gepreesen hebben, ende ick naer myn swackheyt seer dienstlyck totten oeffeninghe der godsalicheyt bevynde. Ick laete staen, datter somtyts well gestamert wordt in den gebede inopia rerum et verborum, hetwelcke ondrachlyck is.

6. Dat men oeck in die bedieninghe der sacramenten ende bevestinghe des houwelycx die beschrewene formen gebruycte, eensdeels daeromme opdat hem niemant en vergrepe in deeser tyt voll twist ende schueringhen, anderdeels dat dieselwe forma met alsulcke rype bedenckinghe gestelt syn, dat se seer fijn die somma der ganscher christlycker religie begrypen, diewelcke allencxken op deese wyse sonder arbeyt in die memorie der toehoerders geprent kan worden.

Copia.

Acta sinodi gheholden tot Doccum op den 3 May anno 1585.

1. Naedemaell alle cristelicke handelinghe in den naeme des Heeren versaemelt zynde behoert zyn anfanck thebben van den aenroepinghe des naeme Goedes, twelck gheschiet is, soe hebben die volmachten des sinodi terstondt gheprocedeert nae die ordinghe der kercken tot die kiesinghe van een preside ende een scriba. Die dienaeren hebben communibus suffragiis tot een presidem vercoeren JOHANNEM BERNARDI, dienaer tot Doccum, ende SUFFRIDUM PAULI van Heech in scribam.

2. Daernae heeft preses gheeyschet die credensbrieven uniuscujusque classis. Dat ghedaen synde zyn die namen der volmachten ghess., diewelcke dese zyn, als hiernae volcht:

THEODORUS HERCONIS ende HERMANNUS Belcum, dienaren van Luwaerden classe;

van Franecensi classe zyn volmachten gheweest: TZIALLE JOUCKESZ, dienaer van Oesterlietens, FREDERICUS ILSTANUS, dienaer van Britzum, ende HEYN JACOBSSZ, olderling;

van Snecana classe zyn daer volmachten gheweest als PETRUS AMBROSIUS ende SUFFRIDUS HEGIUS;

van Doccumensi classe JOHANNES BERNARDI, JOANNES NICOLAI, dienaer van Hallum, ende JOHANNES WILHELMI, senior;

ANTHONIUS NICOLAI Bolswerdianae classis ende LAES DOYTZIE, senior.

3. Den 3 is daer verhandelt, wie die Woensdaechs die voermaeninghen solde doen, soe hebben die broederen, in den naeme des Heeren versaemelt, gheeligeert ende ghecoeren JOHANNEM NICOLAI, dienaer van Hallum.

Doccum den 3 May anno 1585.

4. Ten 4 is in den sinodo voergheghеven van zeeckere articulen, die well ende toerechte by mynheeren Staten geresolveert zyn, diewelcke nae denselven resolutie noch niet effectueert worden in veell diversche plaetsen, als beroepinghe der dienaeren, die worden op het nauts bedonghen, alsdat zij hoeren familie nae behoeren niet connen sustenteren, soe van duyvelsweeringhe, demolitien der altaeren, ontheillighen der sabbathdaeghen ende fasteldaeghen, daer werden well guede leges van ghemaect, maer daer valt gheen executie daerop, daermede die godtlosen moeghen gheconstringeert worden, van paepen ende schoelmeysteren, van dissipatie der gheestelicker guederen ende van onderhoudinghe der trouwer schoellmeysteren nae den 7 artickele, by den predicanten overghegeven op den lansdach in Aprili anno 84, van het averspill. Hier is van den broederen ghesloten, dat men sall aen onsen h. die Staeten aenholden, dat hetselve solde moeghen gheeffectueert worden.

5. *Die niet ad classem comen, voir een reyse 6 stuyvers.*[1] — Ten 5 is in sinodo verhandelt van denghenen, die soe selden in classe verschijnen. Soe is daer geresolveert eendrachtich van den broederen, dat dieselve sall mulcteert worden van een yeghelijcke sijnens absentie in ses stuyvers ende dat in usum pauperum, nisi justam habuerit causam suae absentiae, daer die broederen van sullen ordelen. Ende zoe daer eenighe in broecke mochte bevonden worden ende sijne mulctam recuseert tbetaelen, sall die classis teghen denselven procederen nae behoeren.

6. *Qui medicinam exercent.* — Ten 6 dewyle sommighe van die dienaeren des h. evangeliums in onsen vaederlant boeven die dienst des h. evangeliums hoer onderwinden anderen exercitien toe ghebruycken, als medicinam, daer die dienst des h. evangelions een ghehele mensche eyschet, soe ist dat die broederen in sinodo, in den vrese des Heeren vergaedert, ordineren dat soedanighe dienaers van allsulcke sullen supercederen nae het exempell der apostolen Actorum 6, Lucae 22, 1 Thimoth. 4 ende 2 Timoth. 2, met die bedieninghe des woerts hoeren alleen sullen becommeren, soeverre zij onghehoersaem des woerde Goedes sijnde, wettelicken straffen willen onderworpen wesen, hoedaenighe die broederen sullen bevinden toe the behoeren.

---

1) De marginalia zijn met een latere hand bijgevoegd.

7. Die saecke onses broeders Floris ende Arnoldi sall die grietman decidieren.

8. Naedemaell het verledene sinodo Sibrando Vomelio onsen broeder opghelecht is, dat hy etlicke boecken van onsen lieve broeder Gellii Hotzenii vuyt latijn in duysch solde oversetten, etlicke Ruardo Acronio, ende Ruardus hetselve qualicken heeft connen becoemen om zyn menichfuldighe occupatien, dien hy in zyn dienst heeft, soe ghaeven die broederen van het Franecensi classe voer, dat men Sybrandus onsen broeder daerthoe well solden verwillighen omme voerts over te setten, zoe die ghemeynte Goedts daer veell aen gheleghen is om die Doepers die mondt te stoppen, zoe hij een weynich mochte becoemen, daerdoer zyn arbeyt mochtet versoetet werden. Soe issedt by den broederen eendrachtelick besloten, dat onsen broeder Sybrandus Luberti met den volmachten in den sinodo tho Franiker sullen communiceren met Gellio, waer Sybrandus van sall contenteert worden, ende hetselven vuyt bevell des sinodi.

9. *Die hymelyck in de huysen trouwen.* — Daer is oeck verhandelt Boghermanni saecke, die int heymelick eenighe van Burmania kinderen tho Ferwert in den huyse heeft ghetrouwet, dat hy zyn schuldt solde bekennen, dat hy teghen die ordinghe der kercken ghehandelt heeft, twelck gheschiet is, ende hetselve factum in malam consequentiam niet trecken, ofte het synodus sall teghen soedaenighen procederen nae behoeren.

10. *Van de cleedinghe der dienaeren.* — Diewyle daer questie ghevallen is van die cledinghe der dienaeren ende hoeren familie, soe isser communibus suffragiis besloten, dat alle dienaeren anderen solden vermanen tot nederheyt, zoe behoeren zy van hoeren ende haere familie eerst beginnen ende datselve nae ghebruick onses vaederlants, dat die dienaeren ende haeren familie sullen afflegghen alle nije cledinghe, daervan hier in Vrieslandt gheen ghebruyck van en is, daerdoer het evangelium mochte ghelastert werden ende dat by suspensie sines dienst, zoe daer eenighe mochte wesen hierteghens te rebelleren, hiervan vermaendt zijnde.

11. Naedemaell in sinodo voergegheven is, hoe datter veell resolutien by mynh. die Staeten ghesloten worden dan niet effectueert, als thoe zien is vuyt den 4 artikele hujus sinodi, soe heeft het sinodus daertoe ghecommitteert Sibrandum Luberti, Sixtum Ruperti, Tullium ende Fredericum om te versuecken aen zyn G. ende mynheeren, dat sy denselven artikele, hierboeven ghementioneert, ghelieven te effectueren.

12. *Meeste stemmen volghen.* — Vorder isser ghestelt, oft men meer

dienaeren ende olderlinghen ad sinodum sullen verordeneren, overmits datter veell jonghe dienaeren zyn, die van kercklicke saecke weynich eerfaringhe hebben, ende veell olderlinghe in desen sinodo weynich ghecompareert zyn, soe isser in sinodo geresolveert, dat een ijghelick deputatus suae classis sall aengheven om met ghemeender stemme te sluyten, wat nut ende profyt sall wesen, ende die meeste stemme classis sall ghevolghet worden.

13. Alzoe Cornelis Claessz van Amsterdam aen Cornelium Vitheri ghess. heeft om zeeckere betaelinghe van Allert Tzyercksz, die hem van zeeckere buecken schuldich is, ende hy versueckt betalinghe, ende zoe vuyt denselven Corneli brieff te zijne is, datter eenighen dienaeren mochte wesen, die hoere fidem daervoer ghesedt hebben ghehadt, soe is Cornelio belasticht, dat hy aen Hilbrandum Cunerum solde scriven, wie zyn onderborghe mochte wesen.

14. Daer noch voerghegheven in sinodo, hoe dat die pastorie van Genum dorch versueck van heer Frans is vercoft, soe isser gheresolveert in sinodo, naedemaell die vercoepinghe stridet tegens jus civile ende usantie onses vaederlants, dat Joannes Nicolai ende Johannes Bernardi sullen desen abusen het Hoff remonstreren.

15. Die beroepinghe Ubeli van die ghemeynte van Bolswaert, op zyn persoen ghedaen, is affgheslaeghen, overmits die ghemeynte niet en heeft compareert ende het sinodus verstonde vuyt Ubelo, dat hetselve niet stichtelick solde moeghen gheschieden sunder bewillinghe synder ghemeijnte van Rypp.

16. Die beroepinghe Suffridi Pauli is remitteert ad classem, overmits die parthien nyet erschenen zyn. Het classis hetselve verstanden hebbende sullen sententieren nae ordeninghe der Reformeerder kercken, bij welcken die electie staedt.

17. Het classis van Doccum heeft macht nomine sinodi om Cornelio, dienaer van Aengum, aen zyn versueck thoe verhelpen.

18. Johannes Springerus ex Leowerdiana classe, Lauromannus ex Snecana, ex Bolswerdiana classe Johannes Elburgensis, Ubelus ex Franecensi ende Joannes Nicolai ex Doccumensi classe zyn deputati sinodi gheordineert om alle swaricheden in desen jaere mochte vervallen affhandelen.

Het sinodus sall Leowerdie gheholden werden den 9 May anno 1586.

Onder stond ghesz.

Johannes Bernardi, praeses.

Suffridus Pauli, scriba.

Acta des synodi Leoverdiensis, gehouden thot Leewarden anno 1586 den 9 May ende volgens.

1. Is dan ten eersten nae die aenropinghe der naeme Gods doer gemeene stemmen der broederen tot eenen praesidem gecoeren RUARDUS ACRONIUS ende tot eenen scribam SIBRANDUS VOMELIUS.

Syn daernae gelesen den procuratien der delegaten, ende is vth den procuratien bevonden, dat vth het classis van Leewarden volmachtighe syn: RUARDUS ACRONIUS ende PETRUS COUDUM, dienars, JAN THYSSZ ende DOUWA SYTSMA olderlinghen;

uth den classe van Franicker: UBELUS EPIUS ende SIBRANDUS VOMELIUS, dienaers, SIXTUS RIPPERTUS in den plaetse van een olderlingh, ende EPO JACOBSSZ, olderlingh;

uth den classe van Bolswert: JOANNES BOGHERMANNUS ende JOANNES HUECHELEM, dienaers, D. JOHANNES LUUGERI, olderlingh;

uth den classe van Sneeck: ANTONIUS CLAESSZ ende JOANNES BLYENSTEYN, dienaers, MAERTEN GERRYTSZZ van Sloeten ende CLAES JELMERSSZ van Sneeck, olderlinghen;

uth den classe van Doccum: BALTHASAR ARNEMIUS ende HERMANNUS AVERCAMP, dienaers, HEERO PIETERSSZ ende JACOB JACOBSSZ, olderlinghen.

Syn vorder geordineert om te Leewarden te predighen CAROLUS VAN GHENT ende ABRAHAM BOUTERS.

2. Is vorder gehandelt van den beroepinghe, gedaen by die van Franicker op HERMANNUM, dienaer te Belcom, ende is eendrachtich besloeten om gewichtige oersaecken, dat HERMANNUS voer deese tyt by syn gemeynte van Belcom sall blijwen.

3. Is oeck besloeten, dat den classis van Doccum met den alderbequaemste middelen sorghe sall draeghen ower den evangelische guetgunners te Collum ende daerontrent.

4. Aenghaende den articulen, anno 84 by den dienaeren op den lantsdach gepraesenteert ende van den heeren Staeten geresolveert, is besloten, dat men by syne Genaede sal versuecken, dat die vorss. articulen tot het getall van neghen geeffectueert mochten worden met eenighe breder verclaringhe van den sesten articell.

5. Soeveele aenghaet den articulen, anno 84 van den dienaeren op den lantsdach gerepresenteert ende aldaer geresolveert, is besloeten, dat RUARDUS ACRONIUS, JOANNES BOGERMANNUS, SIBRANDUS VOMELIUS ende EPO JACOBSSZ sullen gaen by syn Genaede ende aldaer suppliceeren, dat

syn G. sal geliewen doer syn autoriteyt den vorss. articulen ende resolutien te effectueren.

6. Van GERARDI ALBERTI saecke is besloten, dat GERARDUS, hoewel hy doer syn ouderdom syn dienst niet kan utvoeren, dat hy nochtans syn voergaende onderholdt uth syn pastorie ende van die van Pasens sal beholden, doch alsoe dat hij in syn dienst sal doen, soeveele hy kan, ende dat daerby het classis van Doccum den defect van syn dienst sal helpen te vervullen.

7. Van ALLERT te Sexbierum saecke is besloten, dat den gemeynte ende classis van Leewarden tot syn onderholdt sal contribueren tot het jaer een pontgroet, die van Sneeck ende Sloeten met haer classis vier keysersgulden, die gemeynte van Bolswert ende haere classis vier gulden, die van Doccum met haere classis 2 keysersgulden, die van Franicker, Harlinghen ende haeren classis den rest, ten eynde hy sweecks twee broeden sall moeghen ontfanghen.

8. Van CORNELII EVERARDI saecke is voer raedtsaem geacht, dat hy syn pastorie, hem van den dorpe gepresenteert, sal aenneemen, doch soe die pastorie tot syn onderholdt niet sufficiant is, dat men alsdan sal arbeyden om den vorss. CORNELIO syn supplement met bequaeme middelen te versorghen uth den vicarie.

9. Aenghaende den druckinghe van den buecken JELLII, op den duijtschen spraecke owergeset doer SIBRANDUM VOMELIUM, is besloten, dat seeckere mannen van den synodo daertoe geordineert sullen worden, diewelcke sullen handelen met JELLIO, ten eynde hy op syn costen sal vervorderen den druckinghe der vorss. buecken ende oeck den owersetter contenteeren van den 25 exemplaren, die hy JELLIUS vorss. den owersetter beloeft heeft. Ende soe JELLIUS tot den stucken vorss. hem niet sal laeten willen bewillighen, dat alsdan den mannen voergementioneert sullen arbeyden om den voergaende stucken met andere bequaeme middelen te eflectueren.

10. Van HOTZE REYNERSSZ, schoelmeyster tot Jeslum, is geaccordeert, dat het classis van Leewarden hem een attestatie sal gewen, waermede hy hem sal moeghen transporteren aen den gemeynten van Vrieslant, aen haere versueckende dat sy hem met eenighe hantreyckinghe sullen willen assisteeren, ten eynde hy syn creditoren eenichsins sal moeghen contenteren.

11. Aenghaende den beroepinghe, by die van Doccum gedaen op JOANNEM NICOLAI, dienaer tot Hallum, is besloten, dat JOANNES by die Hallum voer deese tyt sal blijwen, ende dat men die van Doccum sal

bidden, ten eynde sy opt spoedichste haer met een ander getrouwen dienaer sullen versorghen.

12. Syn genomineert Ubelus Epius, Joannes Bogermannus ende Epo Jacobssz om met Jellio Hotzenio te handelen van den stucken, te voeren verhaelt.

13. Van Antonii saecke is besloeten, dat hy in syn dienst sal procederen, doch dat men eernstich by syn G. sal aenholden ten eynde syn schoelmeyster seer godtloes synde ende andere gelycke schoelmeijsteren van haeren dienst geremoveert sullen worden.

14. Van den saecke Andreae Stangeri, die in den dienst tot Doccum staende in hoerderye is gevallen ende denselwighen nochtans met vervloeckinghe syns selffs in den classe heeft verlochent, is besloten, dat hy in onsen vaderslant niet en behoert tot den dienst des evangelii toegelaeten te werden om naevolgenden oersaecken: ten eersten omdat alsulcke toelatinghe soude stryden tegen Gods woerdt; ten anderen dat alsulcke toelatinghe soude stryden teghen het gebruijck der eerster ende oldster kercken; ten derden omdat alsulcke toelatinghe in onsen vaderslant soude stryden teghen den stichtinghe der gemeynten; ten vierden dat alsulcke toelatinghe soude strijden tegen den gemeenen eer ende eerbaerheyt des evangelischen dienste.

15. Dewijlen syne Excellentie den graewe van Lynchestrii heeft utgeschrewen eenen nationael synodum in sGravenhaeghe, alwaer hy op den 20sten Junij stijlo novo eyschet uth yeder provincie drie dienaeren, olderlinghen, diaconen ofte andere, soe is besloeten van den bruederen, dat Ruardus Acronius, Sibrandus Vomelius ende Epo Jacobssz haere op den vorss. tyt ter plaetse vorss. sullen transporteren.

16. Van Frederico Menaldum is besloten, dat hy soevele moegelyck is by den classem sal coemen ende voerts den oncosten van denselwighen voer syn quota helpen draeghen.

17. Van Gerbrando Mennersgae is besloten, dat hy van den dienst der kercken sal afstaen, doch dat men onderdes sal arbeyden, dat hy syn onderholt by die van Mennersgae ofte ten minsten elders vandaen mochte hebben. Ende sal ondertyts, soelanghe hy van onderholt is vorsien, van die van Mennersgae syn onderholt hebben.

18. Alsoe Michiel Andriessz in Hollant, blyckende by genoechsamighe attestatien hier tegenwoerdich, eerst van syn dienst om groete oersaecken is afgeset, daernae oeck uth den kercke Gods is utgesloten, nae welcke

utsluytinghe hy te Amswert ende oeck elders noch grote commotie gemaeckt heeft, soe ist dat het synodus, den 12en Maij anno 86 van syn saecke handelende, den vorss. MICHIEL niet heeft koenen toelaeten hier in onsen vaederslant tot den dienst der kercken, tenwaere saecke dat hy eerst hem genoechsaem by den kercken van Hollant gepurgeert heeft. Achtet daeromme het synodus raedtsaem, dat by den heeren van den Hoewe versocht sal worden, dat den heeren sal geliewen den MICHAELEN te ordineeren om hem te defenderen ter plaetse, alwaer hy gedeponeert ende geexcommuniceert is. Is oeck voer raedtsaem geacht, dat deesen selwighen besluijt des synodi te Leewarden van den praedickstoel sal affgelesen werden, ten eynde den gemeynte aldaer mach verstaen, dat niet alleene den dienaeren van Leewarden maer den gantsche synodus den vorss. MICHAELEM tot den dienst der kercken niet kan toelaeten.

Den saecke SUFFRIDI ende die gantsche differenten des classis van Sneeck syn gestelt in den handen van den deputaten, die van den synodo geordineert sullen worden.

19. *Confirmatio articuli de medicina.* 1) — Den bruederen achten, dat den articel in den synodo van Doccum gemaeckt, van dat den dienaren den medicinen ofte andere wertlycke kunsten niet sulleñ exerceren, in syn effect sal blywen, doch dat CORNELIUS VICHERI gehoert sal worden van den deputaten in tgene hy daerteghen mochte hebben.

20. Sullen oeck den deputati met CORNELIO den discipline oeffenen om synen seer ongeschickten brieff aen desen synodum geschrewen.

Is geaccordeert, dat het classis van Leewarden met assignatie ofte andersins met donatie tot den dienst der kercken sal helpen deese naeschrewene persoenen als: CAROLUM VAN GHENT, JOANNEM PETRI ende JOANNEM HILBRANDI.

21. *Versoeck aen syn Ghenaede voer de weduwen der dienaeren.* — Is besloten, dat den deputati classium geassocieert synde met een dienaer van Leewarden aen syn Genade sullen versuecken, dat syn Genaede sal geliewen doer syn autoriteyt dat in den lande van Vrieslant te effectueren, dat den arme weduwen der verstorwene dienaeren tot eenen jaere haeren onderholdt moeghen behouden, doch alsoe dat den plaetsen der verstorwene dienaeren onderdes van den naesten dienaeren bedient sullen worden.

22. Aenghaende den verkiesinghe der praedicanten, olderlingen ende

---

1) De marginalia zijn met een latere hand bijgevoegd.

diaconen is besloten, dat in effect sal blywen den articell, van dat stuck gemaeckt in den synodo van Dordrecht.

23. *Deputati reysen op costen des schuldighen.* — Den deputati synodi sullen tot oncosten van den schuldigen partien reysen, daer sy versocht worden, ende syn van den synodo geautoriseert om teghen den ongeregelden te procederen tot suspensie, tot depositie ofte oeck tot excommunicatie, soeals sy dan sullen bevynden stichtich ende noedich te sijn.

24. Syn tot deputati ofte volmachtighe geordineert van den synodo: in Leewerder classe PETRUS Deynum, in Franicker classe SIXTUS RIPPERTUS, in Bolswerder classe JOANNES BOGERMANNUS, in Sneecker classe JOANNES ROCHUS, in Doccumer classe JAN BEERNTSSZ.

25. Is oeck geaccordeert, dat den eersten Maendach nae Meye in anno 87 naestcomende het synodus te Sneeck sal geholden werden.

26. Die deputati synodi sullen oeck handelen met JELLIO, ten eynde hy syn owergesettede buecken sal helpen laeten drucken ende SIBRANDUM contenteren van den 25 exemplaren, hem voer den owersettinghe beloeft.

27. Is besloten, dat D. JOANNES ARCERIUS gebeden sal worden om met PETRO COUDUM te gaen aen den heeren Gedeputeerde Staeten ende te suppliceren, dat hem soude geliewen te verschieten den pennighen nodich synde tot oncosten van dengeenen, die doer het utschrijwen van syn Excellentie sullen reysen op het synodum nationael tot sGravenhaeghen. Ende oft ARCERIUS sulcx soude willen affslaen, sal in sulcken gevall UBELUS EPIUS syn plaetse vervullen.

28. Is oeck besloten, dat PETRUS Deynum, BARTHOLDUS SCHURING ende HERMANNUS Belcom sullen handelen met den E. raedt der stede Leewerden ende den kerckenraedt aldaer, ten eynde met haeren bewillinghe RUARDUS op den synodum nationael sal moeghen reysen.

Actum Leewarden anno 1586 den 13 Maij.

Onder den principael stondt geteeckent:

RUARDUS ACRONIUS, dienaer des woerts binnen Leewerden, praeses.
SIBRANDUS VOMELIUS, scriba nomine synodi.
ANTHONYS CLAESSZ, uth naeme ende bevel des synodi.
PETRUS SYCHEMIUS, minister verbi in Deynum.
IPE JACOBSSZ.

Copia.

Acta des Vrieschen synodi, binnen Sneek vergadert den 18 Aprilis anno etc. 1587.

1. Eerstlick is (nae anropinge des godtliken namens) HERMANNUS LUINGA, diener tot Bellicum, praeses und MARTINUS LAUERMANNUS, diener binnen Sneek, scriba eligeert unde verkoren, unde die praeses heeft FREDERICUM ILSTANUM, diener tot Britzert, tot een adjunct genomen.

2. Ten tweden sint die credentzbrieven der volmachtigen gelesen und is befonden, dat met genochsame procuracie sinth affgeferdiget:

wth den classe van Bolsvart: JOANNES HEUKELUM und JOANNES MEPPEL als dieners unde JOANNES PETRI unde ONE EEDESZ als olderlinge; .

item van Doccum: CORNELIUS EVERHARDI und JOANNES NICOLAI als dieners und BALTHASAR ARNHEMIUS und HERMANNUS AVERKAMP als olderlinge;

item van Liewarden: BARTOLDUS SCHUIRINGA und ALBERTUS SIBRANDI als dieners unde HERMANNUS LUINGA und M. ADRIAN up het Bill als olderlingen;

item van Franiker: GELLIUS ACRONIUS und FREDERICUS ILSTANUS als dieners und HENRICUS SCHURMAN met ALHART JACOBSZ als olderlingen;

lestlick van Sneek: MARTINUS LAUERMANNUS und JOANNES HILBRANDI als dieners unde CLAESS JELMERINCKSZ, SUIRT JURIANSZ, CLAESS JOANSZ und M. ROMBERTUS rector als olderlingen;

per vices te compareren unde haer suffragia verscheidentlick te geven.

3. Ten derden is RUARDUS ACCRONIUS, ANTHONIUS NICOLAI, JOANNES SPRENGER unde PETRUS SICHEMIUS belast by sin Genade und heren Staten door een request (welcker sall GELLIUS ACCRONIUS nomine synodi schriven) te verbidden, dat die articulen, so int jaer 1584 binnen Franiker up den landtsdagh approbiert, insonderheit angaende die Wederdopers daetlick exequert und die scholmeisters eerlich underholden werden.

4. *Die de besluytingen des synodi et classis uytbrengen.* [1]) — Ten vierden is eindrachtlick accordiert, dat dewelck alle hetgene in synodis unde classibus angedienet unde gesloeten is, wthbrengen ende stroien, sullen van dien die dieners met suspensie hares dienstes unde salarii, een verdendeel jaers durende, die olderlingen met die kercklike disciplin scherplick gestrafft unde tot openbaer schultbekenningen gedreven werdenn.

5. Ten vifften is besloeten, dat GELLIUS ACCRONIUS, in het vorgh. request im derden articul gedacht, sall mede anwisenn und versoken, dat die

1) De marginalia zijn later bijgevoegd.

kerckfogden allenthalven gedrongen werden die verfallene kercken und pastorienhuiser wederom te repareren und up te bauwen.

6. Ten sessten sall Albertus Sibrandi Suffridum Pauli verschriven om tokomenden Fridagh den morgen to acht uhiren binnen Sneek in synodo to verschinen und etlike anclagten, up sin persoen gedaen, te verandtworden.

7. Ten sevenden is allen classibus upgelecht, dat sie nerstich vernemen van die geistlike goder, welcker verkofft offt andersins misbruickt werden, unde dat sie by sin Genade unde die Staten anholden, dat dieselvige tot haeren christliken gebruick angelegt werdenn.

8. *Ministri et ludimagistri subscribent Confessioni etc.* — Ten achten is noetsacklick befonden unde geconstituert, dat die dieners unde scholmeisters sollen die Bekentnisse des geloffs van der Reformerder Nederlandschen kerckenn sonder eenige wthfluchten met haer handen underteikenn. Unde die scholmeisters sollen der jungen joegedt den Heidelbergeschen Catechismum getrauwelick inbelden und inplanten unde andere schadelike boecken wth haren scholen sluiten, unde de rebellen sullen met adviss ende behulp van sin Genade unde Staten gestrafft werdenn.

9. Ten negden is resolvert van die persoon Gerbrandi in Minnersga, dat hy sall van sinen dienst affstaen. Hierentvisschen sall van sin onderholt nerstigh gehandelt werden by die heren Staten door Albertum Sibrandi ende Joannem Sprenger. Unde so daer geen troest is, sollen die classes und gemienten voor hem sorgen.

10. Ten tienden sall dat besluit van het underholt Allert Tiertsz, verleden Mey binnen Liewerden accordiert, voor dit jaer continuert werden, unde die classes alle, die noch van dien schuldigh sint, unde die van Doccumb insonderheit werden belast, dat sie hare verplichtede resten met den eersten upbrengen unde betalen. Item van des vorgh. Allertz schult by Cornelium Nicolai, tot Amsterdam boeckverkoper (die sich strect tot 15 guldens) gemakt is gesloeten, dat die van Liewerden daertho sullen viff gulden, die van Franiker unde Bolsvart een ieglick drie, die van Sneek derdehalff und Doccumb een daler contribueren.

11. Ten elfften wort het classis van Franiker belast, dat sie up het spodigste verarbeiden, dat die Wederdopersche scholmeister to Kimsert van den scholedienst affgesett und een ander frommer in sin platz wederom ingefort werde.

12. *Gravamina by tyt overschryven.* — Ten twelfften sall een jeglick

classis, wanner und war die synodus in tokomenden tiden geholden sall werden, voer genoch tevoren sine swaricheit overschriven. Unde het classis, welcker het synodum sall ontfangen, is belast sodanige swaricheiden anderen classibus te communiceren, updat die gedeputeerde met genochsame instructie ad synodum mogen komen.

13. Ten dertienden sall een jeglick diener van die gaerlegginge siner pastorien und sin onderholt met sinen classe delibereren, unde het classis sall alsdan sine saken by sin Genade unde Staten getrauwlick verforderenn.

14. *Deputati synodi.* — Ten viertienden sall wth een jeglick classe een diener genominert und gedeputert werden alle geresene quaestien tvisschen die synodos christlick to decideren. Und so die deputati ergens verschreven werden, sullen sie in eigener persoen verschinen, maer so sy notsacklick verlettet, mogen sy in haere platzen een ander bequam persoen met genochsame procuratie oversenden. Unde die deputati sullen oeck authoritatem hebben wth die bestempte platzen, daer die saken getractiert werden, eenige dieners und olderlingen offt professoren (na haer believen) by sich te ropen om die voorfallende saken beter te slichten.

15. *Classis synodalis conclusiones habebit.* — Ten vifftienden is een jegliken classe upgelecht, dat sie alle Vriesche synodalia neffens die wthlandische in twe verscheiden boken gebonden by sick getrauwlick bewarenn.

16. Ten sesstienden is noetsacklick befonden, dat by sin Genade unde Staten versocht werde, dat die wedwen und wesen van die verstorvene dieners een halff jaer pensie van sin bediende gemiente ontfangen. Dartho sint gedeputert JOANNES BOGERMANNUS, ANTHONIUS NICOLAI und HERMANNUS LUINGA, voorbeholtlick dat die negstgesetene diener den dienst bewaren.

17. Ten soeventienden sall die oversettinge GELLI SNECANI boeck door SIBRANDUM VOMELIUM gedaen (na die resolutie Dordracenae synodi) van het Franiker classe neffens die professoren der theologiae visitert werden, eerdat sulx in druck wthgegeven worth.

18. Ten achtienden sullen die classes van Lewerden und Doccumb die van Collum und Vissfliet vermanen om een diener des godtliken words te ropen. Und wanner die classes haere nerstigheit in sodaniger beropinge gemercket, sollen sie, die classes, hierentvisschen haer bedienen insonderheit daertho versocht synde unde sy den diener willen halen. Is oeck het classis van Bolsvart und Sneek belast, dat daruith alle maentids eens ten minsten een diener affgeferdigt werde na die suidersidt an die Wolden. Desgelicken het Franiker classis, dat het een diener sende nae

Amelandt unde Schirmonickoge om te predigen und sy te vermanen eenen eigen diener te ropen. Ende die classes sullen diesen gemienten schuldigh sin to dienen, wanner die diener versocht unde gehalet worth.

19. N.B. *Om die gemeenten doer twe dienaers des classis te visiteren.* — Ten negentienden sullen die classes twe dieners ordineren by haerselven, dewelcke die gemienten onder hen sortierende visiteren und undersoken na het levent und leer der dieneren unde na die gelentheit der gemienten, und haren classe daervan report doen.

20. *Wederdopersche leere te keeren.* — Ten twintigsten angaende die Wederdopersche falsche leringe te kerenn is up die resolutie, gefonden in den landsdage binnen Franiker anno etc. 84 remittert.

21. *Die form van de bedieninge des doops etc. te houden.* — Ten eenendtwintigsten werden alle dieners belast die form van die bedieninge der dope und die gebeden (in synodo van sGravenhagen gementionert) soveel moglick te achterfolgen.

22. N.B. *Van het verschynen der dienaers in synodis provincialibus.* — Ten tweendtwintigsten is besloten, dat alle dieners haer fryheit sullen hebben up hare kosten in die synodis provincialibus to verschinen und haere suffragia te geven, voorbeholtlick dat die praeses met den gedeputerden dieneren und olderlingen hare stemmen pondereren und niet numereren, updat die meesten suffragia die besten niet overwinnen, unde die deputati (nae het besluit der nationalen synoden) haere authoriteit beholdenn.

23. Ten driendtwintigsten hebben die van Doccumb gefraget, offte sy in dien hebben missdaen, dat sy hebben die classes verschreven, ten einde dat sie door een request koninglike Majesteit van Engelandt wercken, dat haere Majesteit die elendigheit der Nederlandtschen kercken to herten neme unde sie genadich bescherme. Darup geresolvert, dat sie in die substantie gantz niet gesondigt maer recht unde christlick gedaen hebben, maer dat sie in den worden regieren offereren met die van Ostergoe (in haer wthschrivinge verhaelt) hebben errert, und dat sie haer erratum by sin Genade sullen schriftlick bekennen.

24. Ten vierendtwintigsten sall een gemeen apologia van den synodo siner Genaden overgesonden werden op sin onrechtferdige beschuldinge, over die classes gedaen. Darin sall oeck angeholden werden, dat sin Genade den beschuldiger openbare und met die Staten consentiere om an hare Majesteit van Engelandt te suppliceren, dat haere Majesteit der

angefochtener Nederlandtscher kercken te hulpe kome. [1]) Unde die apologia an sin Genade sullen GELLIUS ACCRONIUS und BOGERMANNUS concipieren. Und SPRENGERUS sall met HADRIANO tot Huisum sulx siner Genaden overgeven. Unde het request an die koninglike Majesteit van Engelandt sullen BALTHAZAR ARNHEMIUS, ANTHONIUS NICOLAI und JOANNES RAUCHUS schriven.

25. Ten viffendtwintigsten sint die acta, den 26 Octobris anno 1586 van den deputatis a synodo in Sneker classisboeck verteekent, sprekende up SUFFRIDUM PAULI und PETRUM AMBROSII angaende die kosten, so up haere personen gedaen, ratificert also dat sy sullen die kosten, nae haer obligatie met haeren eigen handen bevestigt, betalen.

26. *Qui abfuerunt a synodo, condemnantur in mulctam pecunianam.* — Ten sessundtwintigsten sint die deputati classium JOANNES NICOLAI, BARTHOLDUS SCHUIRINGA und ALHART JACOBSZ doer hare absentie contumaces synodi condemnert und sullen haer schult opentlick und mundtlick in haeren classibus bekennen unde by den anderen classibus haere schultbekenninge overschriven, und van eenen jegliken dagh dieser synodalischer vergaderingen (darvan sy sick verachtlik absentieren) pro mulcta geven eenen schellinck to behoff der armen, offt sullen sick door gewichtige oersaken mogen ontschuldigen. Unde is darby int gemein resolvert, dat hiernamals in tokomenden tiden sodanige contumaces met dergeliken dubbelde mulcta sollen gestrafft werden.

27. *Geen dienaers sullen vermogen hare pastorielanden te beswaren.* — Ten sövenendtwintigsten sollen geen dieners macht hebben die landen van haere pastorien te beswaren offt to verfrombden, door verkopinge, overdraginge offt andersins verhuiringe under frembde huiser und handen te brengen, dat niet haere nakomlingen eenichsins mochten verkortet werden. Unde die sulx eertids gedaen, sollen sodanige landen wederom in integrum und frigdom stellen, gelick als sie die hebben ontfangen. Und die classes sullen sie daertho constringeren und die ungehorsamen straffen.

28. Ten achtendtwintigsten hebben die lethmaten des synodi belovet te verbidden by haeren classibus unde gemienten, dat sy onsen lieven broder DERRICK JOANSZ van Welsryp in sinen unverdragliken rantzuim und swaren schulden christlick te hulpe komen. Unde het synodus heeft angenomen tot CORNELIUM WICHERI to schriven, dat hy GELLIUM HOTZENIUM, creditorem des vorgh. DERRICK JOANSZ, getrauwelick bidde unde vermane,

---

[1]) Hier zijn drie regels met dikke strepen doorgehaald. Er kan nog ontcijferd worden: „und is den ..... soe sin Genade .... affslaet, dat die kercken van Vriesslandt gelikewell sullen in sulcken noetsaecklikcn handell vortfaren."

dat hy met den armen man unde broder patientie hebbe. Unde diese schriften sall JOANNES MEPPEL componeren.

29. Ten negenendtwintigsten is etlike beschuldinge up JOANNEM VOSZ ingebracht, und sint verordinert ALBERTUS SIBRANDI unde ONE EEDESZ in der Jlst te reisen om darvan informatie te nemen und ad synodum te brengen. Und die kercke van Sneek sall oeck haer getuigen van dien daetlick inforenn.

30. Ten dertigsten sall het classis van Liewerden vier geschickte dieners ordineren, dewelcke RUARDI ACRONII scripta van die disciplin und meer anderen stucken perlustreren, updat sie goedt befonden int licht wthgegeven werdenn.

31. Ten einenddertigsten is besloten van THOMA up Geisterlandt, dat hy na die acten, tot Bolsvart offt Franiker in synodo gemakt, niet magh voor een lethmate in der gemienten Godes rechtlick bekent werden, dewilen het synodus achtet sinen staet continuationem adulterii.

32. *Ministri se intra limites vocationis contineant.* — Ten tweendertigsten werden die classes belast die dieners godlikes words te constringeren, dat sie sick intra limites suae professionis holden und in frombden exercitiis sick niet vermengenn.

33. Ten drieendertigsten sall LAURENTIUS, scholmeister to Mackum, vertrecken na Grypskercken, daer hy versocht wort, ten einde dat hy in sin beropinge blive und sick als een from lethmate Christi eerlick drage unde in Bolsvarder classe (voor sin affscheit) sick dartho met sin eigen handt verplichte und verbinde.

34. Ten vierendertigsten angaende die quaestie van een broder up Nielandt is sie ad Bolsvardianam classem remittert.

35. Ten viffendertigsten sall door het synodum dat Hoff van Vriesslandt scharplick vermanet werden, dat die heeren getrauwlik und ernstlik die missdaders straffen und den procuror general gestrenglick befelen unde gebieden, dat hy tegen sodanige umpartiesch und rechtlik procedere. Unde so dat Hoff darin sumachtich befonden wort, sullen die deputati a synodo na die kercklike disciplin met die lethmaten van dien handelen. Und diese vermaninge sall JOANNES HILBRANDI schriven unde door ALBERTUM SIBRANDI und PETRUM SICHEMIUM overgebracht werdenn.

36. *Een boeck voir den deputatis synodi.* — Ten seszendertigsten sall het synodus een boeck laten maken und den deputatis classium ten handen stellen, darin die acten haeres tids van sie gedaen sullen getrauwlik

angeteikent werden. Unde sie sullen met het vorgh. boeck in synodis verschinen om hare resolutien te verclaren. Tho dit boeck sall een jeglik classis drie stuver contribueren, dewelcke JOANNES HILBRANDI heeft ontfangen om sulx to bestellenn.

37. *Alterius dioecesis infantes non baptizandi sine consensu.* — Ten sevenendertigsten sall geen diener kindere dopen, die wth anderen gemienten (daer een diener staet) angebracht werden, sonder consent des anderen dieners. Ende diese resolutie sall opentlick in die kercken affgekondigt und publicert werden.

38. Ten achtendertigsten sall nomine synodi geschreven werden an die dieners binnen Embden, hoe onerlik und godlosigh dat sick PETRUS AEMILIUS die olde in Friesslandt gedragen heeft, ten einde dat sie op sin person acht hebben unde die kercklike disciplin unde politische justicie door die wertlike overicheit tegen hem gebruiken. Unde HERMANNO AVERKAMP sint sodanige schrifften te concipieren upgelecht.

39. Ten negenendertigsten sall JOANNES VOSS sine schult by die personen, dewelcke in hem geergert sinth binnen Sneek und in der Jlst, bekennen unde haer om vergiffnisse bidden unde sick hirnamals also dragen, als een from godtsalich diener des h. evangelii schuldigh is unde, so het contrarium gloffwerdigh befonden wort, sall hy daetlick van sinen dienst affgeset wesen, dat hy also met Gods genaden te achterfolgen heeft angenomen und belovet, vorder in het Sneker classisboeck met sin eigen handt bevestiget heeft. Dat also gedaen is, darup sall ALBERTUS SIBRANDI hem een verdraglike attestatie geven, darmet hy op een ander platz magh vertrecken. Daerentegen heeft VOSS (na die resolutie des synodi) een informatie (warmet het Franiker synodus und MARTINUS LAUERMANNUS falschlik van die Jlsters beschuldigt werden) voor een halff jaer JOANNI HEUCKELUM overgegeven unde vertrauwet, up sodanige conditie dat HEUCKELUM het autographum niemandt wederom geve dan VOSS alleine die copie, so sulx die noet eischede tot defensie van sin persoen tegens die Jlsters. Unde HEUCKELUM sall nae verloep des halven jaers unde niet langer dat originael tot het classem van Sneek wederom brengen unde lathen verbranden.

40. Ten vertigsten nadien het synodus niet twiffelt, dat sin Genade het christlik unde noetsaklick versoek in den 24 vorgh. artikel verhalet an die koninglike Majesteit van Engelandt wert approbieren, is BALTHAZAR ARNHEMIUS belast met sodanigen schrifftliken request und geloffwerdige credentzbrieven nae Utrecht te reisen und sall sulx harer Majesteit legaet, den heeren VAN BOCKHORST, onderdanich behandigen om harer Majesteit

bequamlick overandtwort te wordenn, onangesien offt sulx jemandt onverstandtlick und moetwilligh worde verletten. Unde die kosten van dien sollen die goetwillige classes unde gemienten voor den tokomenden godensdagh binnen Liewarden in JOANNES SPRENGERI handen sonder eenigh vertogh daetlick bestellenn.

41. Ten eenendvertigsten sall PETRUS AMBROSIUS nae inholt der sententie, van den deputatis a synodo anno etc. 86 den 25 Octobris over sin persoen wthgesproken unde hy met sin eigen handt bevestiget, up tokomenden Mey praeciselick met een assignatie vertrecken unde geen dienst in sinen dorperen offte gemienten meer doen unde een attestatie van het Sneeker classe hebben, wanner hy sin belofften van die kosten, up sin persoen doemals gedaen door sin suspensie unde relevatie, heeft volgedaen offt die creditoren tevreede gestelt. Unde FREDERICUS ILSTANUS sall nomine synodi vor hem unde JOANNE VOSS een request aen die heren Staten schriven, darmet sie een assignatie bekommenn.

42. Ten tweendvertigsten is SUFFRIDUS PAULUS up sine beschuldinge examinert und heeft frywilligh bekendt, dat hy geropen was in Hege int jaer etc. 82 den 16 Septembris ende dat hy daer gekomen is te dienen offt sinen dienst te betreden omtrendt Jacobi anno etc. 83, unde dat hy dan noch sine volle pensie van Hege und andere sine annexe dorperen van die tidt siner beropinge heeft ontfangen, onangesien dat hem die van Jorwert tot sin vertreck (up JACOBI anno etc. 83 geschiet) vollenkomlick betalt hebben. Maer darup heeft SUFFRIDUS sin glossen gemakt und gesecht, dat hy niet heeft gesien up die vergangene tidt siner godtliker beropinge, dan dat hy diese overdadige beloninge heft gerekent up dat jaer etc. 66 voor sinen papistischen affgodischen dienst unde den van Hege rechtlick affgeeschet. Item heeft vorgh. SUFFRIDUS opentlick protestiert, dat hy injuste van den deputatis a synodo verleden jaer (unangesien sin opentlike schultbekenninge) sy suspendert, unde dat hy vi offt geweldich tot underschrivinge siner verplichteder betalinge van kosten sy constringert, also dat hy niet schuldich sy sinen belofften und handschriften darup sprekende nae te komen, und dat hy oeck sulx tot geener tidt te doen in den sinne gehadt heeft ende noch niet doen will. Darwth und anderen geloffwerdigen getuignissen het synodus resolvert unde gesloeten heeft, als volget.

Het synodus gehoort unde angemercket hebbende die verscheidene beschuldinge unde anclagten, up SUFFRIDI PAULI persoen gedaen, unde oeck sin andtwordt, so befindet het synodus: 1. dat SUFFRIDUS ten eersten schandlick unde ungodtlick gewin van papistische unde affgodische diensten, anno etc. 66 int pauwstdom gedaen, der gemiente van Heegh door unbehorlike contracten darvan synde gedrongen hebbende gesocht heeft unde

darnae oeck (nae sin olde gewoente) van die tot Jorwort, daer hy stonde, unde Hege unde die andere geassocierde dorpen, daer hy komen solde tegelike unde van beiden sin volle salariss ontfangen heeft. 2. Item befindet het synodus wth sin eegen belidenisse (hier in synodo voor alle die broders gedaen) dat hy dolo malo gehandelt heefft hierin, dat hy een acta met sin eegen handt heeft underteekent nae te komen, welcker hy verclarde in unser aller tegenwoordicheit noit in den sinne gehadt hebben te voldoen und nae te komen und noch niet in den sinne hebbe om te willen doen unde derhalven openbarlick doet tegen sin eigen handt. 3. Ten derden heeft SUFFRIDUS hier int synodo etlike mael gesecht, verhalet unde protestiert injuste van den deputatis classium gesuspendert und vi constringert te sin om die acta, van den deputatis over sin person gemackt, te moeten underschriven, unde nochtans hier to Sneek up een Soendagh voor die gantze gemeinte sin sonde ende schult, warom hy gesuspendert was, bekendt heeft, wth welcken allen het synodus verstaet unde besluit, dat hy SUFFRIDUS een openbar bespotter der kerckenordinantie und folgentz dien een openbaer unboetferdigh huiglaer hem vertoent hebbe unde noch vertone. 4. Daerenboven dewilen hy SUFFRIDUS van die tidt an, dat hy weder int landt gewest is, alletidt grote ergernisse und onstichtinge up alle platzen, daer hy gestanden heeft, gegeven und angericht heeft, so is dat het synodus ten eersten gestatuert heeft, dat hy SUFFRIDUS geheliken de facto van den dienst des godtliken words sall affstaen unde forder met alle dorpen, die hy lest bedienet heeft, sall rekenen unde, wat hy te veele ontfangen heeft, nae behoeren sall restitueren, welverstaende dat het synodus hem alle tgene, dat hy van den papistischen und affgodischen dienst int pauwstdom anno etc. 66 gedaen ontfangen, affgeslagen heeft. Unde diese rekenschop sall hy met den dorpen in bywesen van unse lieve unde werde medebroderen JOANNIS RAUCKESZ und JOANNIS HILBRANDI doen unde daerna sin schult hier opentlick und mundtlick in die kercke tot Sneek up een Soendagh bekennen. Unde in gefall hy unboetferdich ungehorsam in diesen blifft, dat hy nae die regul Christi tot Sneek unde tot Franiker geexcommunicert sall worden. Unde so hy hem tegen diesen opponert, so ordinert ende committert het synodus JOANNEM BOGERMANNUM und JOANNEM HILBRANDI tegen hem up der gemienten unde classium kosten te procederen unde also darin te doen, als sy voor Godt Almachtigh und alle frommen sullen verhopen te verandtworden. Actum in Sneek den 22 Aprilis anno etc. 87.

43. Ten drieenvertigsten is belast ALBERTUS SIBRANDI unde HADRIANUS **tot Huisum**, dat sie een request, door FREDERICUM ILSTANUM geschreven,

van die assignatie Joannis Voss und Petri Ambrosii an die heren Staten overgeven.

44. Ten vierendvertigsten sint die acten Leovordianae synodi, anno etc. 86 in Maio gesloten, van die kosten der deputatorum bevestigt.

45. Ten viffendvertigsten sint a synodo tegen het tokomende jaer gedeputert: Joannes Nicolai to Hallum, Albertus Sibrandi to Beers, Martinus Lauermannus tot Sneek, Joannes Meppel to Bolsvardt und Fredericus Ilstanus to Britzert om alle noetsaklicke vorfallende swaricheiden, die in classibus niet mogen geslichtet werden, tuisschen diesen tegenwordigh geendigten und tokomendenn synodum aff te handelen.

46. Eindtlick is die synodus gelegt up tokomende jaer 1588 den eersten Maandagh na Mey binnen der stadt Bolsvart, soverren geen noetwendige orsaken die tydt verkorten. Amen.

Diese copia accordiert met sin originael wthgenomen allein, dat die 13 articul geset is vor den 12.

Daronder stondt geteikent:

Hermannus Luinga, eccles. Berl., praeses nomine synodi.
Martinus Lauermannus, diener des godliken words binnen Sneek, synodi nomine scriba.

[Acta der synode te Bolsward 25 Juni 1588.]

Op huedenn denn 25 Junij anno 88 synn de voorordineerde dienern des g. woortz in Frieslandt in denn synodo binnen Bolswerht nha christlicker ordinantie unnd gewoennlicker reyse in denn nhamen des Heeren byeenngekomenn unnd nha anrouping des godtlicker nhaemes denn E. Bernerum Vezechium, diener des godtlicken woortz binnen Harlingenn, tot eenen presidem unnd Carolum à Gandavo tot eenen scribam erweleht. Unnd heeft Bernerus als preses D. Joannem Bogermannum tot eenen assessorem (consensu fratrum) gecorenn.

1. In denn eerstenn zynn de credentiebriefvenn der gecommitteerde dienern gelesenn unnd voor goet gekendt. Doch also wt denn classe vann Leowerdenn niet meehr als twee denern sonder olderling ofte deners in in plaetz der olderling erschenenn, hebben daerover de dienern des synodi geslotenn, dat menn densulvygen classe sall scheryvenn, neerstelick voermanen, dat zy volgens up andere tydenn nha kerckenordening unnd deeser provintien gebrouck haer sullenn regulerenn. Sullenn daerbeneffens geholdenn synn in de naestcommende byeenkompst rekenscop haerder

voerswyming tho ghevenn unnd, so oehre ontschelding niet genuechsaem ys, sullenn nha het behoorenn gestraffet wordenn.

2. De namenn, zo up denn synodo voerschcenenn synn, synn desse: in denn eerstenn wht Leowerder classis: THEODORUS HARCO unnd CAROLUS à GANDAVO als denern;

wht Franiker classis: BERNERUS VEZECHIUS unnd EGBERTUS tho Schcalsum als denern, HERMANUS Herbaium unnd SYGERUS THYLMANNUS in de plaetz der olderlingen;

wht Sneecker classis: JOANNES RAUCIUS, JOANNES BLYENSTEIN als deners, unnd JILLIS CAPPELLEMAN, dener, met JOANNES MOLL als olderling;

wht Bolswerder classis: JOANNES BOGAERDMAN, PETRUS JARICHIUS als deners, unnd D. doctor JOANNES FUNGERI unnd JOANNES RODOLPHI, dener als olderling.

Unnd zovoell als Dockummer classe angaet, ys noch gyemant erschcenenn, doch so sy geenn wettlicke onschult hebbenn, sollen gestraffet wordenn.

Daerbeneffens ys in denn synodo erschcenenn D. doctor SYBRANDUS LUBBERTI voertoonende synne commissie, hem vann synne G. thogesundenn umb in synner G. nhame tot meerhder authoriteyt denn synodo by tho wonenn, updaht alle questioese saekenn stichtelick unnd met denn meestenn vrede mochten affgehandelt werdenn. Welcke commissie van de voerschceenenn broederenn miht eerbieding ys geaccepteert unnd geapprobeert.

3. Ende alzo voele voerschceydene gemeene swarichedenn unnd misbruucken, de hoochste laster vann Godes h. nhame, syn woort ende voerstoering der E. ghemeinten gevondenn worden, dewelcke niet dann meht authoriteyt ende hulpe der hoeger overicheyt koenen wechgenomen werdenn, ys geresolveert, dat dieselfde in eenenn zeker remonstrantie voervatet zy umb syne G. miht denn h. Statenn overgegevenn tho wordenn.

1. De secten te weeren ende vrijgevende die dienaers d'inganck in deselver vergaderinge 1). — Eerstlick umb die byeenncomste der voerschceydenn secten voer tho commenn, dat de heerenn voerschcreven oehr authoriteyt ende ampt, van God in desen upgelecht, meehrder willenn gebroucken und nhacommen, daerentwysschcenn vry blyvende eenenn yegelicke kercke unnd kerckendenern denn inganck in der sectenn vergaderingenn umb met denn leeraers van diënn sunder confusie met goede ordeninge wht Godes woort vann hoer dwaling tho bestraffenn und avertuygenn achtervolgende het reces, by denn h. Statenn affgegevenn an denn dienern der

1) De marginalia zijn later bijgevoegd.

kerckenn up denn landtdach, anno 84 tho Franiker in Aprili geholdenn.

2. *Licentie der boecdruckers.* — Ende umb der groote licentie vann allerley boeckenn tho druckenn (tot nadeell der warer religie ende verleyding der eenfoldygenn als oock anders ergerlyck zynde) te restringerenn, dat dieselfde voergenomde heeren sullen willenn gelieven oehre resolutie, eens gegevenn up denn voergenomdenn landtdach, nhakommen miht instelling, publicatie unnd executie van eenn placcaet daertho van noedenn, wel expresselick voerbiedende alle druckers niet te druckenn dan te voorenn by zekere gecommitteerde gevisiteert unnd thogelaten te zynn, waertho (onder correctie van myne h.) in dese voergadering genomineert zynn denn E. Caempo à Donia und D. doctor Doium ende wht de professoren D. Lidius ende D. doctor Sybrandus.

3. Volgens oock te versouckenn, dat de h. de oncostenn sullen willenn gelieven te verstreckenn tot het druckenn van het oldeste Fondamentbouck van Menno Symonss, waervan in desen synodo noodich ende raetsaem bevonden wordt umb zovoell mogelick denn loop end wassdom der sectenn der Wederdooper tho weerenn, dat hetselfde met het anderde ende derde Fundamentbouck van denselfdenn autoer oversien worde annoterende de verandering unnd tegenstrydicheyt in dieselfde wesende miht anwysing vann die dwalingen daerin synnde ende corte notulis vann refutatienn in den protocoll gedaen ofte andersins noch daerby tho doenn, tho diewelcke aversiening a present te doenn verordineert zynn Henricus Antonides, Jellius Sneecanus, Bernerus Vezechius unnd Sybrandus Vomelius. Dat gedaen hebbende sullen sy oehre annotatien stellen in handen Antonidis umb datselfde tho vergelyckenn unnd annotatienn daerop tho makenn unnd na ending van dienn hetselfde weerck metten anderen weder tho confererenn umb die alzo volgens endtlick int licht gegeven tho wordenn.

4. *Profanatio sabbathi prohibenda.* — Desgelycx sal men oock an denn h. Staten voersoecken, dat het voerschceyden misbruyck unnd untheyligent des sabbahtz und vastdagenn (waervan menn oehre E. particulier anwysing doen sall) mach voorgecommen unnd geweerhet wordenn meht genuechsaem placcaet und executie van dien achtervolgende de resolutie, van de h. anno 84 up denn landtdach in den 5 artickel gegevenn.

5. Ende alzo de denern des g. woortz met grootenn perikell ten platten lande moeten wonen unnd oehren denst waernehmen, sal men dieshalvenn zynne G. sampt denn h. Gedeputeerden begructen unnd daervuer anholdenn, dat (sovoele mogelick) daerin mochte geremedieert wordenn. So niet, dat de denern oehre woenplaetz (tot oehrder voersekering) in de stedenn mochten nemenn mitz hebbende oehr behoorlick onderhollt.

6. Indienn de denern bysunderling tenn platten lande als oeck in sommige stedenn, welcke stedenn oehr beklagenn nyet middel genouch

te hebbenn tot denn onderholt der denern kommerlick leven und oehr housgesin met armoet unnd kommer moeten voerstaenn, so umb der kleyne onderholding als der quade betaling halvenn, sal menn daerover synne G. sampt denn h. Gedeputeerden begrueten und bidden, daht oehre E. niet alleene believe het onderholt der denern tho supplimenteren na den artickell, anno 84 tho Franiker up den landtdach in Aprili gegevenn, maer in dese sware, duere, costell tydenn de denern eensdeels met groote, sware familie unnd ander swarichedenn beswaert, oehr E. solde believenn dieselfde resolutie, up den voerschcrevenn landtdach nopende die pensie der denern gegevenn, te verbeteren sowell in denn stedenn als tenn platten lande unnd middell (soals oehr E. best sall dunckenn) van goede betaling tho schaffenn.

7. *Te versoeken annus gratiae.* — Ende vermidtz denn synodus nationalis van den Haech achtervolgende gemeene billickheyt unnd redelickheyt noodich unnd behoerlick gevonden hebbenn, dat de weduwen unnd weesen der voerstorvenn denern eenichsins umb voorthan eerhlick tho levenn versorcht moeten wordenn, sullenn derhalvenn die voerschcrevenn h. tho versouckenn zynn, dat se een volencommene najaer (gelyck in andere provintien geschiet) mogenn genietenn, in welcke tyt de classes de denst voerwaere.

8. *Sumptus in synodos et classes a D. D. competendi.* — Noch dat de heeren oftgemelt wt den geestlickenn goeden sekere penning jaerlicx den classenn willen lathenn volgen tot stuer van de onkostenn tot denn classecalen unnd synodalen vergaderinge vann noodenn tho onderholdenn, waervan het aerarium ecclesiasticum in eenn zeker stadt mach geleyt wordenn umb eenn yeder classe oehr anpart daer te halen ende tho bekomenn.

9. *Dat die misbruyck ende vervreemdinge der geestelycke goederen mach geweert worden.* — Wyders belangende de administratie der geestelicke goedenn, alzo de misbruijck unnd verfremding noch dagelycx grooter werht, sal men oock anholdenn, dat de resolutie daervann gegevenn up denn landtdach anno 84 in den 8 artickell meerder ter executie gestelt worde.

10. Desgelycx sal men oock voersoeckenn, dat denn artickell van den schoelmeesters, up dennselfdenn landtdach affgegeven, daetlick int weerck ghestelt worde.

11. Alle desse capita sullenn in eenn zeker request thosamengebracht wordenn, umb welcke tho stellenn gecommitteert zynn Theodorus Haerco unnd Carolus à Gandavo. Ende umb zynne G. sampt denn h. Statenn over te geven synn gecommitteert D. doctor Sijbrandus, D. Theodorus voernomt unnd de denern van Leowerdenn ofte eenige vann dienn.

4. *Wie op den synodum particulier behoren te verschijnen.* — Dienn-volgens up die questie, oft niet up den synodum particulier voorthann alle denern der kerckenn behoorenn tho erschcynnen doch up oehre kostenn, ys geresolveert, dat menn hem reguleren sall nha denn artickell des nationaels synodi van twee deners ende twee olderling met credentz up denn synodum tho sendenn, desniettemin dat een yeder diener, die des gelieft, sollenn mogen erschcynnenn up denn synodo up oehre kostenn umb te sienn, hooren unnd leerenn, oock advys mogenn gevenn, dan sullenn geene koerstemmen hebbenn.

5. *Ongedoopte niet te trouwen.* — Op de vrage of ongedoopte persoonenn hetsy beyde oft eene van dienn met een gedoopte in denn echtenn-staet voer die gemeinte met anrouping van den naem des Heeren by de denern sullenn moeten unnd behooren bevesticht te wordenn, ys geresolveert, dat alsodane, die commenn oehr geboden tho voersoeckenn unnd ongedoopt tho zynn bevonden worden, by denn denern des woortz ernstlick angesprokenn sullen wordenn van die verswyming unnd voerachting der doope, vermanende oehr tho beflytigenn umb den gront der warer christlicker religie te leeren unnd daervan bekentnisse doende gedoopt ende alzo volgens behoorlick geproclameert en getrauwt te wordenn, waerup im vall sehe wordenn beloevenn solckes in futurum te willen nhacommen, sal men oehr oock beloftnisse doenn, wann zehe tselve volbracht sullenn hebben, te willen in oehr echtestaet bestedygenn. Dann soveer se solckes noch meer voerachtende afslaenn unnd daerby weygerlick blyvenn, sal menn sehe tho den magistraet umb oehr echtscop by dieselve an tho geven henwijsenn.

6. *Vrage van te trouwen diegene, die in concubinatu langen tijt ongetrout geleeft hebben.* — Op die questie die in concubinatu ongetrauwt ende langenn tyt meht denn anderenn geleeft hebbenn, hetsy soldatenn oder ander, behoorenn thosamenngegeven tho worden, ys geantwoort: ja, metz voortoonende genouchsame getuchnisse van vryicheyt.

7. *Van de saecke eener, die onschuldich verlaten wort.* — Op de vrage oft van den getrauwden, de een den anderen verliete, de onschuldyge verbondenn blyft, ys geantwoort, dat de gantze saeke bij de ontschuldyge partye gerechtelick gededuceert unnd by den Hove whtgevoeret behoort te worden.

8. *Vraghe van de overheyt over de houwelixsaken te roepen.* — Op die vrage oft niet goet waer, daht sekere persoonenn in de stedenn by der overicheyt voerordineert werden, voer dewelcke erschcynenn, die in den echtestaet tredenn willen etc., ys geantwoordt, dat die kerckenn, die

sulcx begeeren, sullenn by oehr overicheyt versouckenn, dat sy wt middenn van oehr yemant willen committeeren neffens denn denern ofte by denn kerckenraet gestelt, voer welcke up eene zekere tyt unnd plaetse erschynnenn miht denn oehren deselve, die trauwenn willenn, umb alzo met nagenouchsaeme informatie angenomen ende upgeteekent tho wordenn.

9. *Van het hÿlcken eenes susters der gemeente an een lombert, die openbare tafel holt.* — Op die vrage of het een suster der gemeinten vrystaet an eenen lombert, die opentlick taeffell holdet, tho ylickenn und hoe met oehr tho handelen zij, als zy angesprokenn zynde ende afgeradenn van de kerckenraet evenwell voortvaert und tho der housholding met dennselvygenn (sonder opentlycke thosamenvouginge) begeeft, ys geantwoort, dat sehe van beydenn ernstlyck tho bestraffenn ys ende tho voermanen, dat sy oehre boetveerdicheyt met opentlicke schcultbekenning voer die gemeinte bewysenn sall unnd die gegeven ergernisse wechnemen, welckes, so sy hertneckichlick weygert, sall die kerckenraeht mit die trappenn der disciplinne tot der excommunicatie over haer procederenn. Maer so sy ter contrarye oehr schcultbekenninge doet, sal se nochtans tho denn avontmaell des Heerenn niet toegelathenn wordenn, voerdat sij wettelick getrauwt ys unnd voortann, sovoell in oehr ys, sehe godsalich wyll dragenn. Ende wat angaet die thosamenvouging met dese tegenwoordyge lomberht, dieselffde sall niet mogenn geschiedenn, voerdat sy genouchsaeme vrybrievenn so van synne geboerte als oock, dat hy met niemant anders voertruwet ys, sall gebracht hebbenn. Welckes so hy niet bybringenn kann, sall sy oehre saeke alsdan wyder angeven umb daerin nha gelegenheyt gedaenn tho wordenn.

10. Ende alzo de kercke van Bolswerht oehre excusatie ingebracht hebbenn van het vertreckenn in het wtschcriven des synodi, diewelcke by dese voergadering geconsidereert zynde her tho kommen van die voerledenn handeling des synodi vann Sneeck und vann Franiker, dyht voerledenn jaer gheholdenn, ys miht eendrachtyger stemmen geresolveert, dat het geheele voerscheyll twysschen denn classenn, kerckenn ende denern des woortz int gemeen ende bysunder wt den geresenn unnd tot noch gefoveert, daermit inbegrepen die appellatie an denn synodum national des saekenn halvenn gedaenn, midtz desenn met het vuer der liefdenn begraven unnd vergetenn sall wesenn ende blyvenn sunder in eenige voergaderinge ofte daerboutenn het minste vann dienn up te haelenn ofte tho beholdenn.

11. Inn saekenn vann Hero Frisio, dener des woortz in Dognium, umb dieselfde tot goede expeditie by denn Hove tho bevorderenn synn

gecommitteert Isbrandus Balcius, Joannes Sprenger ende Theodorus Haerco, dener tho Cornium.

12. Die questie twysschenn denn classe vann Sneeck unnd Thomam Staelmannum ys up de resolutie des synodi met schcultbekenning van hem, in dese voergadering gedaenn, eenn voersoening miht denn volmachten vann Sneecker classe geschciet, welcke deselfde an oehr ander ledematen des classis sullenn verclarenn wechgeleyt tho synn. Ende umb vorder disputatie te mydenn ys hy by provisie denn classe vann Bolswert thogeleyt.

13. Vann Petro Ambrosio ys geresolveert, alzo hem tot noch geene andere plaetz by assignatie ofte berouping ys thogestelt achtervolgende de resolutie, daervann in den vorigenn synodo genomenn, ende middelerwyle synne dorpenn nader met hem gecontracteert hebbenn, sall hy in denn denst continuerenn, ter tyt dat hy met bequaemheyt up eenn ander plaetz kann geholpenn worden, unnd middelerwyle in de classe voerschcynenn, in deselve als oock in synne gemeinte vreedsaem unnd stychtelick hem dragende, hetwelck hy oock belooft heeft nha tho kommen.

14. Belangende de saeck Jacobi Augustini, alzo hy niet erschcenenn ys, doch des volgendenn daechs gecommenn zynne testimonia exhiberende, synn deselfde voer dese tyt angenomenn, daervan in classibus raport geschciedenn sall. Ende im vall waeraftyger beschculding tegens hem bevondenn wordenn, ys deselfde saeke denn deputatis synodi ende denn beydenn classenn vann Bolswerht ende Sneeck in handenn gestelt umb daervann nha gelegenheyt te handelenn.

15. Im saeckenn Romberti Feijess ys geresolveert, dat hy tot synnenn denst weder gerestitueert sall synn, genietende synn onderholt vann Meye aff, beht totdat hy wederumbme vann eenn plaetse voersienn ys, unnd sall het classis vann Leowerdenn sovoell mogelick hem daertho helpenn.

16. Het classes vann Bolswerht unnd Dockum sullenn oehr contingent met de eerstenn oversendenn tot het druckenn vann Jellii bouck, by Sybrandus overgesettet, waervann eenn groot deell begonnen ys.

17. Sullenn oock dieselfde classenn unnd oock Sneeck, hetgene zy belooft hebbenn tot onderholt vann Allaert tho Sexbyrum van voorleden jaer, met denn eerstenn oversendenn, unnd voor de reste in thocommendenn tyden sall de kercke unnd het classis, daeronder hy sorteert, de last dragenn, gelyck oock ander classenn unnd kerckenn denn oehren doenn sullenn.

18. Ende sovoell angaet het request van JOHAN JOCHUMS tegens synn housvrauwe unnd oock oehr getuychnisse over hem ingeleyt, deselve enn synn by dese voergadering niet angenomenn als oehr nyet competerenn, unnd synt weder gewesenn tho den Hove umb oehr saeke aldaer thom endt tho bringenn, waervan hem acte belovet unnd gegevenn ys.

19. Het thokamende synodus provincional deser kerckenn sall geholdenn worden denn eerstenn Maendach in Mayo des thokamendenn jaers, waervann de kercke vann Franiker de whtschcryving doenn sall.

20. Daerentwysschenn synn gecommitteert tot deputatis deses synodi: wht denn classe vann Leowerdenn THEODORUS HAERCO, wht denn classe van Dockum JOANNES BERNARDI, wht het classis vann Franiker BERNERUS VEZECHIUS, wht het classis vann Bolswert JOANNES BOGERMAN, wht het classis vann Sneeck JOANNES HILLEBRANDI.

Actum Bolswerht desenn sesendetwintichstenn Juny anno 1588.

BERNHERUS VEZEKIUS, verbi divini in ecclesia Harlingensi administer, hujus synodi praeses electus.

CAROLUS à GANDAVO, pastor ecclesie Cluniacensis, scriba synodi. [1]

Anno 1589 den 6den Maij ende volgens is gehouden het provinciale synodus tot Franicker.

1. Ende is aldereerst nae aenropinge van den naeme Gods met den meesten kuerstemmen gecoren tot eenen praesidem SIXTUS RIPPERTUS ende tot eenen scribam SIBRANDUS VOMELIUS.

Dan alledewylen ons aldereerst vertoent is seeckere commissie, waermet syne Genade autoriseert D. MARTINUM LYDIUM omme uth naeme syner G. den synodum te dirigeren, soe ist dat het synodus achtet sulcx niet noedich te syn, dewylen dat alsulckes uth naeme aller classen niet versocht is, ende oeck naedem die brueders noch niet sien alsulcke swaricheden, waeromme het nodich soude syn den vorss. MARTINUM LYDIUM met den gantschen handel des synodi te bemoyen.

Naemen ofte persoenen, met procuratie van haeren classen tot den synodum gecomen, syn deese.

Uth den classe van Franicker syn met procuratie verschenen in den synodo: SIXTUS RIPPERTUS ende SIBRANDUS VOMELIUS als dienaers, ende doctor OORCK DOYMA ende EPO JACOBSSZ als ouderlinghen.

---

1) Deze beide onderteekeningen zijn eigenhandig.

Uth den classe van Sneeck syn met procuratie verschenen: Petrus Ambrosius ende Joannes Hilbrandi als dienaers, ende Joannes Moll ende Claes Jelmersz als ouderlingen.

Uth den classe van Leewarden syn verschenen met procuratie: Bartholdus Schuring, Hermannus Luuingh ende Albertus Hallum.

Uth den classe van Bolswert syn gecomen met procuratie: Joannes Meppel, Joannes Huchlem ende Jaricus Nicolai.

Uth den classe van Doccum is gecomen met procuratie: Franciscus Avercampius.

2. *Wat voet die dienaers sullen volgen aengaende de gebeden, de bedieninge des doops etc.* 1) — Aengaende den gebeden, den bedieninghen des doops, des nachtmaels ende des houwelycx is besloten, dat de dienaren tegelycken ende eendrachtich sullen volgen den synodalen acta ende formularen daervan gemaeckt, gedruckt ende een yeder classi toegesonden.

3. Soevele aengaet den twist geresen tusschen Isbrandum Balck ende Ruardum Acronium is besloten, dat men sall int gemeen tot den kerckenraedt van Leewarden schrywen haere vermaenende tot guede vorsichticheyt, ten eynde gheen gelycke twist aldaer soude wederomme moeghen onstaen.

4. Aengaende den dorpen, die ower haere behoerlycke tyt vaceren, sullen die classen arbeyden, dat alsulcke dorpen doer assignatie met guede dienaers vorsien worden.

5. Is oeck besloeten, dat het classis van Sneeck den heeren Gedeputeerden sal remonstreeren, dat sy in haeren classe hebben eenen studiosum, welcke hebbende hier te lande ecclesiasticum beneficium nochtans studeert in der Papisten ofte Jesuiten scholen, ende dat het vorss. classis sal suppliceren aen den heeren, dat haere sal geliewen sulcx te verhinderen.

6. Is besloten, dat het een christen niet is geoerloeft salwegaerde te nemen van den viant in casu naegeschrewen, als wanneer de wettelycke magistraet sulckes verbiedet, ofte dat die salwegaerden becledet worden met sulcke conditien, die een christen met gueder conscientie niet kan naecoemen.

7. Van Petro Aemilio, die hem selwers seer onordentlyck in den dienst heeft gedronghen, is besloten, dat aen den heeren Staten gesuppliceert sal worden, dat haere geliewen sall den vorss. Petro sulcx te verbieden, hem oeck te laeten haelen in gueder verseeckeringhe van wegen syn delict in Hallum ende tegen hem te procederen nae behoeren.

8. *Van het schrijven ende drucken der boecken.* — Aengaende het schrywen van buecken ende denselwighen te laeten drucken is besloten, dat

1) De marginalia zijn later toegevoegd.

die dienaeren ende andere haere sullen regulieren nae den 49 articel in den synodo thot sGravenhaech besloten, ende dat men oeck sal suppliceeren aen den heeren Gedeputeerden, dat haere sal gelieven den voergemelten articel met haeren autoriteyt te bevestighen.

9. Is oeck besloten, dat men sal [schrywen][1]) aen die van Leewarden ende haere daerinne beschuldigen, dat sy nae luydt der synodale acten ende oeck nae den wtschrywinghe van den classe van Franicker, nu laestmael gedaen, geen ouderlingen op het synodum tot Franicker hebben gesonden.

10. Insgelycken sal men oeck schrijwen aen het classem van Doccum ende haere daerinne wel ernstlyck bestraffen, dat sy noch haere dienaren noch ouderlinghen hebben gesonden. Men soll oeck van deese saecke schrijwen aen het classem van Bolswert.

11. Aengaende den schuldt van Allert Thiaerdtsz tot Sexbierum is besloten, dat Cornelius Claessz syn creditoer sal moegen aenspreecken ofte syn schuldenaer Allert vorss. ofte dengenen, die hy meynt synen borge te syn.

12. *Vant doopen der kinderen.* — Van den doepe der kynderen is besloten, dat die leedemaeten haeren kynderen sullen laeten ter plaetse doepen, daer sy woenen ende dienaers hebben. Maer soe yemant synen kynderen om gewichtige oersaecken in andere plaetsen laet doepen, daerinne sal men hem draegen.

13. Van Heronis Frisii saecke is kercklyck besloeten, dat hy vorss. onwettelyck van syn huysvrouwe verlaten synde, naedem sy met geen wettelycke middelen noch doer den magistraet noch doer andere personen beweget kan worden om weder haer by haeren man te voeghen, soe is besloten van den dienaren ende ouderlingen, oeck van den h. h. professoren, daerthoe specialiter versocht synde, dat hem Hero vorss. nae luydt Godes woerdt is geoerloeft wederomme tot eenen anderen echt te begewen. Doch updat van hem alle onvorsichticheyt geweret mach worden, is voer raedtsaem gevonden, dat hy int versuecken des houwelycx aengaenden den persoen hem sal beraeden met syn classe.

14. Van Gellii Schotani saecke is besloeten, dat syn saecke sall gehandelt worden van den classe van Bolswert ende, soe hy het classi kan genoechdoen int tgene sij op hem hebben te seggen, sal dan het classis tot synder tyt hem wederomme tot den dienst moegen toelaeten.

15. Van Rodolpho toe Itens wonende is gesloten, dat het classis van Bolswert ende van Sneeck sal handelen met hem ende hem censureeren,

---

[1]) „[schrywen]" aangevuld uit UU.

daer hy schuldich in is, nae behoeren Gods woerdt. Ende soe sy sulcx allene niet coenen wtrichten, dat sy alsdan den deputatos synodi sullen moegen beroepen ende denselwigen den saecke laeten handelen.

16. Is oeck besloten, dat men sal begrueten den professoren, specialiter tot deesen saecken beroepen, dat sy met SIBRANDO VOMELIO sullen willen concipieren eenighe reden wth Godes woerdt, waeromme het HERONI FRISIO is geoerloeft hem tot den echtlycken staedt te begewen, ende dat men denselwighen reden den heeren van den Hoewe sal ten handen stellen, ten eynde de heeren vorss. moegen sien, dat het voergaende besluijdt des synodi Gods woerdt gelyckformich is.

17. Van den dienaer in Otterdum is besloeten, dat die classis van Leewarden den saecke by der hant sal nemen ende guede informatie genomen hebbende tegen hem te procederen nae vermogen Godes woerdt.

18. Is oeck besloten, dat vele puncten in den gravaminibus aengeteeckent, diewelcke sonder autoriteyt van den hoegen owerheyt niet gebetert coenen worden, dat men alsulcken puncten den heeren Gedeputeerden sal remonstreren ende supplіceren, dat haere sal geliewen soevele moegelyck is alsulcke puncten te remedieren.

19. Is besloeten, dat men ISBRANDUM BALCK sal bidden, dat hy schrywe een brieff aen D. doctorem JEREMIAM BASTINGIUM ende hem dancken voer synen trouwen arbeydt gedaen tot stichtinge der gemeynte Christi in den verclaringe des Catechismi, ende dat alsulcken danckbrieff by den classen sall worden ondergeteeckent.

20. Syn oeck by den synode geordineert ISBRANDUS BALCK, BARTHOLDUS SCHURINGH ende ALBERTUS Hallum, dat sy den puncten in den gravaminibus aengeteeckent, diewelcke sonder autoriteyt der hoeger owerheyt niet remedieert coenen worden, dat sij dienaers vorss. alsulcke puncten den heeren Gedeputeerden sullen remonstreeren ende suppliceren, dat den heeren geliewen sal soevele moegelyck is alsulcke puncten te remedieren.

21. Syn tot deputatos genoemt, die dit jaer het synodum praesenteren sullen:

uth den classe van Franicker SIBRANDUS VOMELIUS als dienaer ende doctor OORCK DOLJMA als ouderlingh;

uth den classe van Leewarden JACOBUS Jorwert als dienaer ende SYBO SCHELTEMA als ouderlingh;

uth den classe van Doccum JOANNES BERNARDI als dienaer ende BEENKO GABBESSZ als ouderlingh;

uth den classe van Sneeck HERMANNUS LUUINGHA als dienaer ende GERRYT JANSZ als ouderlingh;

uth den classe van Bolswert JOANNES BOGERMANNUS als dienaer ende THIAERDT CLAESSZ secretarius als ouderlingh.

Ende soe deese bowenvoergeschrewene persoenen niet conden koemen, soe sal het classis eenen anderen dienaer ende die gemeynte eenen anderen ouderlingh moeghen substitueren ende dat tot costen des classis ende der gemeynte, van welcken sy worden utgesonden.

22. Is besloten, dat het tocomstighe synodus in anno 90 sal gehouden worden des Maendaechs nae besloten Paeschen ende dat tot Harlinghen, tot welcken synodum dan wth yeder classe sullen coemen twee dienaren ende twee ouderlinghen.

Aldus gedaen in onsen synodo tot Franicker anno 1589 den 6en May ende volgens ende uth naeme des synodi ondergeteeckent by ons.

Onder stondt geteeckent:

SIXTUS RIPPERTUS, synodi praeses.
SIBRANDUS VOMELIUS, synodi scriba.

De post. Is noch den 8sten Maij anno eodem nae noen geresolveert, dat men dheeren ende bruederen ALLERT JACOBSZ, medegedeputeerde der Staten van Vrieslant, ende MARTINUM LYDIUM, professorem theologiae in der universiteyt Franicker, comende ende vertoenende commissie, by syne Genade ende dheeren Gedeputeerde Staten geteeckent ende met tsegell derselwer Staten gesegelt, omme die tegenwoerdighe vergaderinghe des synodi by te woenen, sal admitteren ende ontfangen. Maer owermits die gravamina voer deese tegenwoerdige tyt all affgehandelt syn, soedatter vooralsnu geen communicatien ofte resolutien meer sullen vallen, sal men gedachte commissarisen die gemeene resolutien deeses synodi voerlesen, gelyck oeck voert bevestighen van desen is geschiet, ende daernae oeck copie verlienen. Is mede geresolveert ende besloeten, dat [1]) men in den toecomenden synodo andere commissariis ofte commissarisen wesende, uth den raedt der Gedeputeerde Staten van Vrieslant comende met commissie, geteeckent ende gesegelt als vorss. ende wesende personen, met die Gereformeerde kercke vereenicht ende lidtmaten derselwer, sal admitteren ende ontfangen omme die vergaderinge te moegen vereeren, bywoenen ende des noedt synde mede stywen ende stercken. Actum vt supra.

1) Hiernaast is in marg. bijgeschreven: „Admissie der commissarisen."

Aldus gedaen ende wten naeme ende van wegen des synodi ondergeteeckent.

Onder stondt geteeckent:

BARTHOLDUS SCHURINGH. OORCK DOYMA.
PETRUS AMBROSIUS. JOANNES MEPPEL.

Gecollationeert ende gevonden met den principale te accorderen by mij:

SIBRANDUS VOMELIUS, synodi scriba.[1])

Acta des synodi, gehouden binnen Harlingen in den jare 1590 ende den 16en Junij begonnen.

1. Is vooreerst in de eerste bijeencoomste op den vorss. dach na aenroepinge van den h. naeme Gods tot eenen praesidem gecoren door ordentlicke bestemminge der dienaeren ende ouderlingen, opten synodo vergadert, JOANNES BOGERMANNUS, dienaer des h. evangelii binnen Bolswert, ende tot eenen scribam JOANNES HILBRANDUS, ouderling van wegen de kercken sorteerende onder het classe van Sneeck ende dienaer binnen Isbrechtum, etc.

2. Sijn daerna die commissien ofte procuratiebrieven der classen ende kercken gelesen ende voor goet gekent. Sijn daeromme die gecommitteerde dienaeren ende ouderlingen opten voorbenoemden synodo verschenen om stemmen te hebben dese navolgende personen:

wt den classe van Franecker: TULLIUS JOUCKONIS, dienaer tot Oosterlietens, ende HERMANNUS EILCONIS, dienaer binnen Harlingen, ende DIRCK OCKESZ, burgemeester ende ouderling der kercke van Harlingen, ende GERRIJT GERRIJTSZ BUCHOLT, mede ouderling derselver kercken;

wt den classe van Leuwarden: CAROLUS GANDAVUS, dienaer opt Bilt aen S. Jacobskercke, ende JOANNES PETREIUS, dienaer in Beetgum, als dienaeren, SIBO VAN SCHELTEMA, welcke nyet gecompareert is noch iemant van sijnenwegen, ende mr. ADRIAEN ARIANZ, ouderling, d'eene van Leuwarden, d'ander van S. Jacobskercke voor ouderlingen;

wt den classe van Doccum: JOANNES NICOLAI, dienaer binnen Doccum, ende BALTHAZAR ARNHEMIUS, dienaer in Aengum, als dienaers ende JOANNES BERNARDI, dienaer binnen Doccum, ende HERMANNUS AVERCAMPIUS, dienaer in Tennaert etc. voor ouderlingen;

wt den classe van Sneeck: JOANNES ROUCCIUS, dienaer binnen Sneeck,

---

[1]) Deze naamteekening is eigenhandig.

ende HERMANNUS LUINGA, ooc dienaer binnen Sneeck, ende GIELIS CAPPELLEMAN, dienaer in Folsgara, ende JOANNES HILBRANDUS, dienaer in Isbrechtum etc. voor ouderlingen;

wt den classe van Bolswart: JOANNES BOGERMANNUS, dienaer binnen Bolswart, ende JOANNES PETRI, dienaer in Witmaersum, als dienaers ende ANNA SJOERTSZOON, burgemeester en ouderling in Bolswert, ende SIJTHIE SIPKESSOON, ouderling der kercke van Worckum, als ouderlingen.

Ende is voorts gehandelt ende beslooten, als volget.

3. Na die goetkenninge der commissien vorss. is voer den synodo een jonckman wt Oostvrieslant verschenen, hem wtgevende voor een dienaer des woorts ende versochte totten dienst in desen onsen vaderlande toegelaten te werden. Dan het synodus heeft raetsaem bevonden ende beslooten, dat hij hem wederomme verfoegen soude aen het classe van Leuwarden omme aldaer van dien met hem gehandelt te werden in de toelaetinge des diensts, als sulcx die ordinantie der kercken is eijschende.

4. Op het misbruick van de beroepingen ende onderhout der dienaeren, welcke van de dorpen hier te lande geschiet, is geresolveert, dat men eernstlick aen de h. Gedeputeerde Staten sal versoeken, dattet hen wil believen daerinne ten besten remedie te vinden ende datselve opt spoedichste aen te leggen ende in effect doen stellen.

5. *De iis, qui deserunt ministerium.*[1]) — Also wel gebuert, dat eenige dienaeren haeren dienst verlaeten ende eenen anderen staet des levens annemen, omme daerinne te remedieren is beslooten, dat men hem sal reguleren na den 10en articel des nationaelschen synodi, in sGravenhage gehouden.

6. *Die sonder credensbrieff oft procuratie op den synodum comen.* — Op tgeene voorgestelt is van de dienaren, welcke sonder procuratie op het synodo verschijnen, oft d'selve mede stemmen sullen ende behooren te hebben ofte nyet, is voor goet ingesien ende beslooten, dat men hem sal reguleeren na den 22en articel des synodi, laetsmael binnen Sneeck gehouden, welcker inhout is, dat sij alle stemmen sullen hebben, dat d'selve van de volmachten sullen gepondeerert ende wel overgewogen werden, mitsdien dat die dienaeren, welcke sonder commissie willen comen, op haer eigen costen tselve sullen mogen doen.

7. Den volmachten van Mackum cum adjunctis als LAURENTIUS, schoolmeester aldaer, cum reliquis, welcke versochten, dat SUFFRIDUS PAULI

---

[1]) De marginalia zijn later bijgeschreven.

van het synodo soude geconstringeert werden om die beroepinge, van den vorss. dorpe cum annexis op hem gedaen, te resigneeren, is voor antwoort gegeven, dat het synodus die saeke relegeert tot het classem van Franeker ende dien in handen geeft, dat sy daerinne opt spoedichste versien mogen ende met partijen te handelen, gelijc als sij befinden sullen totter eeren Gods ende opbouwinge der kercken stichtelicxt te mogen wesen.

8. Is den dienaren ende ouderlingen, nyct alleene die volmachten waeren mer ooc alle die andere dienaeren, welcke sonder procuratie wt allen classen alhier sijn vergadert geweest, gevraecht wat hun gevoelen was van het versoeck van de gedeputeerde classium, opten 8^{en} Aprilis anno 1590 aen de heeren stadthouder, Staten ende raet der stadt ende kercken van Leuwarden gedaen. Hebben voor antwoort gegeven, dat sij datselve voor goet achten ende nyets daertegen en hadden.[1])

9. Sijn verschenen eenige van de gemeente van Leuwarden als wt eigener persoon voor henselven, nochtans ledematen der kerckenraet aldaer zijnde, ende hebben den synodo voorgestelt den droevigen staet der gemeinte voorseit, daerbij oock versocht ende gebeden, dat het synodus den armen, desolaeten kercke vorss. wilde te helpe comen ende middelen raemen, waerdoor die gemeinte voornoemt in stillicheyt, ruste, vrede ende eenicheyt mochte gestelt ende wederomme met goede getrouwe dienaers ende herders versien werden. Op welcken versoeck vooreerst voor raetsaem bevonden is, dat men het request, in den naestgenomenen articel geapprobeert, wederomme aen de h. Staten sal overgeven, mitsgaders oock dat men vermaninge aen Ruardum ende Antonium, dienaren aldaer geweest zijnde, sal senden, dat sij hen wt Leuwarden willen begeven metterwoon, overmits het synodus geen ander mittel can vinden als dat, waerdoor die gemeente tot ruste ende stillicheyt geraecken ende met goede dienaeren versien can werden. Ende dese vermaninge sullen aen hen bestellen ende hen behandigen twee wt dese synodaelsche vergaderinge, als te weeten Joannes Bernardi ende Albertus Sibrandi, ende sullen den synodo bescheit van haer wederomme brengen omme dat gesien te hebbende voorts te doen naer behooren.[2])

Des anderen daechs voormiddach, sijnde den 17^{en} Junij, na aenroepinge van den naeme des Heeren is gehandelt ende besloten, als volget.

10. *Die byslapen, eer getrouwet.* — Nadien het strijdet tegen die h.

[1]) Art. 8 is met twee dunne schuinsche pennestreken doorgehaald.
[2]) Ook dit artikel is doorgehaald als art. 8.

schriftuere ende die ordeninge der christelicker Gereformeerder kercken, dat die ondergetroude personen, die hen totten echtenstaet willen begeven, den anderen byslapen, voor ende alleer sij kercklick tesamengegeven sijn, is voor best bevonden, dat men aen de h. Staten sal versoecken, dat sij in desen punct ende in allen anderen den houwelicken staet belangende na vermogen het placcaet daeraff zijnde wil believen te remedieren ende het placcaet ter executie doen stellen.

11. *Profanatio sabbathorum.* — Belangende die ontheiliginge van den sabbath ofte des Heeren dach ende andere biddagen, welcke in desen onsen vaderlande (Godt betert) seer veel ende vaec, ja stedich begaen ende bedreven wert met monsteren besonderlinge in de kercken, met arbeiden van backen, brouwen, graven, reisen, coophandel drijven, suep ende botter te merct te brengen, boelgoederen vercopen, droncken drincken, dobbelen, speelen, wandelen gaen onder tijt van den dienst van Gods woort ende diergelijcke dingen meer, sal men den h. Staten oock mede alle die abusen in desen begrepen remonstreren ende aenwijsen, bidden ende vermaenen ende met grooten vlijt aenhouden, dat sij met eernst alle die excessen ende misbruicken, welcke op die vorss. dagen geschieden, willen verbieden, weeren ende wechnemen door alsulcke middelen, als sij wel sullen weeten na haere wijsheit te bedencken ende tewege te brengen.

12. *De sectis.* — Om die secten, welcke bij dese onse bedroeffde ende swaere tijden hoe langer hoe meer inrijten te weeren, is voor goet ende raetsaem bevonden, dat vooreerst die dienaeren na vermogen die synodalia haer ampt doen ende daerbeneven, dat men bij den hoogen overicheyt sal aenhouden met vermaenen ende bidden, dat sij in desen na het exempel van alle godsalige coningen ende princen beide des ouden ende nieuwen testaments insonderheit deser reformationstijt in Duitschlant, Engelant, Vrancrijck ende Switzerlant haeren plicht ende ambt willen bewijsen ende aenwenden, dat se dese navolgende middelen, welcke het synodus voor dese tijt achtet die bequaemste twesen om die secten te weeren int werck stellen: Dat die overicheyt een seecker tijt ende plaetse bestemme ende laet publiceren, dat een iegelick secte op dien tijt hem sal bereiden tegen die dienaren der Gereformeerder christelicker kercken haer leere te verdedigen, ende wiens leere bevonden wert falsch te wesen ende tegen Gods woort te strijden, dat sij dienselven op seeckere stercke pene ende straffe opleggen om van dien tijt voortaen te swijgen ende geen bijeencomsten te houden. Hiertoe ooc dat het drucken ende vercopen van de valsche boecken scherpelick verboeden werde bij allen druckeren ende boecvercoperen, ende dat die magistraten den aenhangeren van de

sectarisen [1]), die hartneckich blijven, het recht weigeren ende affslaen, ter tijt toe sij hen met die Gereformeerde kercke vereenicht sullen hebben.

Is na den middach desselven daechs ende des daechs daerna, sijnde den 18en Junij, als die naeme des Heeren aengeroepen was, verhandelt ende besloten als volget.

13. In de questie ende verschil tusschen Henric Pieterss, dienaer opt Oosteijnde van Vlielant, ende Jan Gossensz, ouderling opt Westeijnde van Vlielant, representeerende die gemeenten aldaer ter eenre ende Jacob Auckess, dienaer nu ter tijt in Jlst wesende, ter anderen sijden, welcke lange voor het classe van Sneeck gehangen heeft ende van tselve op dit tegenwoordige synodum gewesen is, int lange het synodus beide partijen gehoort ende verstaen ende mede gelet hebbende op hetgeene, des men in desen conde ende behoorde te letten, hebben voor het aldernutste ende stichtlicxte bevonden, dat Jacobus Auckess in eigener persoon opt lant van Vlielant sal opt spoedichste reisen ende tegen den magistraet aldaer sijn schult bekennen in tgeene, dat hij tegen haer misdaen heeft int schrijven van seeckere brieven ende andersins, ende hen bidden, dat sij hem sulcx om Gods wille vergeven willen. Sal ooc voorts Jacobus vorss. den gemeente aldaer openbaer in de kercke bidden, dat sij hem willen vergeven tgene van de magistraet vorss. is ende voorts alle hetgene, waermede hij hem tegen haer vergrepen heeft tot eenigen tijden met gaen ofte staen, met woorden ofte wercken ende dat om Christi Jesu wille. Ende dese schultbekenninge sal die gemeente aldaer in forma, alhier gemaect, van onsen lieven seer weerden ende getrouwen mededienaer Hermanno Eilconis, dienaer in Harlingen, van den synodo daertoe verordineert, na gedaene predicatie voorgestelt ende van Jacobo montlic bekent werden, waeraff die voorgenoemde dienaer den classi van Sneeck wederomme bescheit sal laeten weten. Daerbeneven sal hij den broederen alhier oock desgelijcken bidden, ofter iemant in sijn persoon verergert mochte wesen, dat sij hem tselve om Gods wille vergeven willen. Twelcke gedaen zijnde sal hij bij die van Jlst in sijnen dienst gecontinueert ende geconfirmeert blijven. Sullen onderdes die getuigenissen, van beide sijden ingebracht, soe lange bij het classe van Harlingen ofte Franecker gelaeten werden, ter tijt toe tgeene bovenss. is volbracht sal sijn, ende na dien sullen dselve verbrant werden. Ende sullen oock mede partijen alles, watter voorheenen geschiet is, int vier der lieffden verbranden, waeraff Hermannus vorss. van beide partijen attestatie sal nemen ende medebrengen tot verseeckeringe van een vast ende bondich versoeninge. Dit besluit hebben partijen vorss. present aengenomen na te comen ende in

---

1) Hiernaast is in marg. bijgeschreven: „sectarisen recht weigeren N.B."

praesentie van dese vergaderinge malcanderen daerop den hant gegeven ende om vergevinge gebeden.

14. Hebben die volmachten van Jlst, als te weeten BAUCKE PIJBEZ ende FOCKE HIJLCKESS haer schultbekenninge gedaen in tgeene, waermede sij tclasse van Sneeck beschuldicht hadden in haren brieff, aen het synodum geschreven, gedaen in dier voegen, dat sij bekenden wt menschelicke affecten ende swacheden sonder reden qualic geschreven te hebben, verclaerden hen tselve leet te wesen ende baden, dat het classe hen sulcx wilde ten besten houden ende vergeven. Hetwelcke geschiet is.

15. Sijn van selffs verschenen RUARDUS ACRONIUS ende ANTONIUS CLAESSOON, eertijts dienaren binnen Leuwarden, met SIXTO RIPPERTO, dienaer binnen Franecker, ende SIBRANDO VOMELIO, dienaer in Pietersbierum. Ende heeft RUARDUS den synodo eenige vragen wt den missive, van den synodo aen hem geschreven, voorgestelt als te weeten: ten 1sten wattet synodus verstont met dat woort deputati; ten 2den wat sij verstonden met dat woort aldaer; ende ten 3den oft die missive geschreven sij met gemeener stemmen ofte sommiger. Ende is daerna wt last des synodi met ANTONIO wtgegaen. Dan SIXTUS ende SIBRANDUS vorss. sijn tegen last ende danc des synodi gebleven, ende heeft SIBRANDUS geene cleine ontstichtinge aengericht door sijne hartneckige ongehoorsaemheit ende onbeleeftheit, die hij den synodo vertoonde, seggende met veele harde ende onbeleeffde woorden, hier te lange te verhaelen, dat dese vergaderinge geen wetlicke synodus en was, omdat men begeerde, dat hij wtgaen soude, overmits hij ende SIXTUS voor partije gehouden werden, doordien dat sij RUARDO met vrientschap bestonden. [1])

Na den middach desselven daechs, wesende den 18en Junij.

16. Sijn verschenen wederomme RUARDUS ende ANTONIUS CLAESSOON voornoemt ende is op sijn vragen geantwoordet, dat het synodus hem geen bescheit conde geven, voor ende alleer sij verclaerden: ten 1en oft sij dese vergaderinge der broederen [2]) voor een wetlicke synodum hielden; ten 2en oft sij hen het besluit van dese vergaderinge wilden onderwerpen. Waerop RUARDUS geantwoort heeft, dat hij niet en wilde op die vragen antwoorden, ten waer saecke men hem verwillichde, dat hij sijn defensie mochte institueren ende op sulcken ordeninge ende wijse procederen, als hijt verstonde hem oirbaerlicxt te wesen. Waerop het synodus wederomme geantwoort heeft, dat sij sulcx niet en conden doen, dan begeerden na kerckelicke ordinantie met hem te handelen, hetwelcke het synodus ver-

---

1) Art. 15 is doorgehaald als art. 8.

2) „broederen"; doorgeschrapt is „dienaren."

stonde niet anders te mogen geschieden, alleer hij geantwoordet hadde. Waerop hij met groote onbeleeftheit ende bitterheit geseit heeft, dat het synodus eerloos ende perfide met hem handelde, woude het synodo niet gehoorsaem sijn, dan dede sijn protestatie, hierop begeerende acte van tgeene men met hem gehandelt hadde. Dan also het synodus sulcx om groote reden niet stichtelic en bevonde, hebben sijt hem geweigert. Waermede hij met grooter onstuimicheit, die hij tegen het synodum bewesen heeft, wt die vergaderinge gescheiden ende verreist is niettegenstaende het synodus hem christlic vermaende, dat hij d'saecke in de vrese des Heeren wilde overleggen ende nadencken. [1])

17. Na sijn vertreck is Sibrandus Vomelius wederomme met groot ende bitter geroep tegen het synodum wtgevaeren ende heeft hem van het synodo niet willen laeten seggen als vooren met eenige reden. Dan is oock sonder versoeninge vertrocken tegen bede, versoeck ende vermaeninge des synodi, dat hij sijn schult in desen bekennen soude. [1])

18. Daerna is Antonius Claessoon wederomme verschenen, welcke op onse vermaeninge, aen hem mede in onsen missive gedaen, voorgegeven heeft, dat hij denselven wel woude nacomen, indien het synodus hem goede attestatie woude geven, opdat hij (als hij het achtede) niet en soude schijnen als een misdader te vertrecken. Denwelcken hem het synodus om wichtige reden niet heeft connen passeren, dan hebben hem geraden ende vermaent, dat hij wilde nacomen den raet des brieffs, aen hem ende Ruardum gess. Waerop hij geantwoort heeft, dat hij bij sijn meninge bleve, het synodus mochte bij het sijne blijven. [1])

Den 19en Junij, nadat Gods h. naeme aengeroepen was.

19. Over de saecke Antonii Gerrijtsz van Schindel, ledemate van die gemeinte van Sneeck, is beslooten, dat die kerckenraet van Sneeck met behulp ende assistentie van de magistraet aldaer denselven sal affhandelen.

20. Het synodus den saecke Rodolphi Uterwijck, dienaer des godlicken woorts nu ter tijt in suspensie staende tot Borgwert, int lange gehandelt ende overgewogen hebbende heeft beslooten, dat Rodolphus vorss. niet alleen hier in synodo maer oock openbaer in de kercken, daer hij nu staet, als oock binnen Bolswert, daer hij die argernissen aengericht heeft, sijn schult bekennen sal in alle die puncten daerinne hij alhier ende bij anderen beschuldicht is, als te weeten: dat hij onwettelic tegen ordeninge der kercken bij die van Itens cum annexis door behulp van de h. Staten geobtineert ende genoten heeft 400 daelders ende haer na dien verlaeten

[1]) Dit art. is evenals art. 8 doorgestreept.

ende tegen het besluit ende wille vant classe van Bolswert tot Borgwert in den dienst gecomen is, dat hij hem met lichtveerdich loopen in de herbergen om te copen ende vercoopen, met droncken drincken ende andersins vergrepen ende verloopen heeft. Ende dat gedaen zijnde sal hij wederomme in den dienst opgenomen werden in de plaetsen, daer hij nu beroepen is namelick te Itens cum annexis, soelange ende ter tijt toe het classe, daer hij onder staet, siet dat hij hem beter ende bequamer in sijnen dienst draget. Maer indien hij hem niet en verbetert, sullen beide die classen van Sneeck ende Bolswert wt last des synodi die macht hebben, dat sij hem datelick van den dienst affstellen. Dan indien sij tselve niet connen wtrichten, sullen den deputatos synodi daerover mogen beroepen. Hetwelcke RODOLPHUS vorss. aengenomen, bekent ende verclaert heeft, dat hem alle die puncten vorss. leet waeren ende gebeden, dat hem tsynodus sulcx vergeven wilde. Dese schultbekenninge sal het classe van Bolswert aldaer ende in Borgwert ende Itens voorstellen.

21. Dewijle RUARDUS ende ANTONIUS vorss. voergegeven hebben, dat sij door den missive vant synodo aen haer gess. ongehoort veroordeelt waeren, hebben die broederen, op den synodo vergadert, hierop gevraecht zynde eendrachtelic geantwoordet, dat sij denselven missive tot geenen anderen fine aen haer gesonden hadden, dan dattet hen soude dienen voor een getrouwen raet ende eernstige vermaeninge, dat sij door hen vertreck den gemeente Jesu Christi binnen Leuwarden in rust ende vrede wilden stellen, dewijle tselffde niet anders en conde geschieden na hun eigen doen ende seggen. Dan also sij onwillich gebleven sijn om tselve na te comen, heeft het synodus verordineert ende wtgemaect onse seer lieve ende weerde mededienaren JOANNEM PETREJUM ende CAROLUM GANDAVENSEM, dat sij RUARDUM ende ANTONIUM voornoemt andermael sullen aendienen ende vermaenen, dat sij alsnoch den voornoemden missive willen nacomen, hetwelcke sij sullen doen in bijwesen van twee ofte drie verstandige broederen ende, soeverre sij niet en willen acquiesceren, tselve den deputatis synodi te kennen geven, welcken het synodus voorts daertoe verordineert ende authoriseert omme des synodi raet ende vermaninge tegen RUARDUM ende ANTONIUM te vervorderen na kerckenordeninge. Ende soeverre sij sulcx alleene niet en connen becomen, sullen sij mogen bij hen roepen alsulcke dienaren wt een ieder classe, als sij tot haeren behelp sullen achten nutst ende bequaemst te wesen.[1]

22. Over die ergernisse, welcke SIBRANDUS VOMELIUS ende SIXTUS RIPPERTUS den synodo gegeven hebben, is beslooten, dat men hen beiden

---

[1]) Dit art. is doorgehaald als art. 8.

wederom ten tweeden sal vermanen door twee volmachten van den synodo, als te weeten door onse seer weerde ende beminde mededienaren HERMANNUM EILCONIS ende TULLIUM JOUCKONIS in praesentie van twee andere discrete broederen, dat sij alsnoch haeren schult bekennen willen in tgeene, daermede sij hen tegen het synodum met ongehoorsaemheit, onbeleeftheit ende onstichtelicke woorden vergrepen hebben. Hetwelcke gedaen zijnde sullen sij hen wederfaeren den deputatis synodi wederomme aendienen omme sulcx verstaen hebbende voorts te doen na behooren van kercklicke ordinantie. 1)

23. *Van den doop der Wederdooperen ende andere secten.* 2) — Die questie van den doop der secten insonderheit der Wederdoperen, waervoor men denselven behoort te houden, is geresolveert, dat men denselven sal opschorten tot op een grooter ende meerder vergaderinge ofte tot een nationael synodum. Onderdes sal men aen wtlandsche geleerde mannen schrijven ende haer gevoelen van dien vorderen.

24. *Van den doop der kinderen, van goddelose olders geboren.* — Wanneer die kinderen van luiden, die selve godloos ende vreemt van de Gereformeerde religie sijn ende dieselve niet willen te doope brengen, dan laeten tselve doen door niet minder godloose luiden, als sijselve zijn, sal men hem reguleeren na den 27en artickel des synodi van Dordrecht.

25. *Die op andere plaetzen loopen te prediken.* — Als dienaren in andere classen loopen predicken, alleer sij die beroepinge hebben aengenomen ofte affgeslagen sonder den classen ietswat daervan te kennen te geven, sal men hem weten te richten na het besluit van het eerste synodo van Franecker.

26. Sal aen den hoogen overicheit versocht worden, dat sij die besluitingen der synoden willen aennemen, authoriseeren ende hanthouden.

27. *Die versuymenisse van classicale byeencomsten te censureren.* — Die versuimenissen van de classicale bijeencoomsten sullen van den toecomstigen synodo gecensureert worden na den 4en artickel van den synodo van Dordrecht.

28. *Gheen plaetzen tot de zijne te trecken sonder classis consent.* — Die dienaers, welcke beneffens hare ordinarise plaetsen noch andere tot dien sijn treckende, sullen van den classe gecensureert worden ende die plaetsen resigneeren ende, wat haer ontbreect van onderhout, aent

1) Dit art. is doorgehaald als art. 8.

2) „Van — secten" is met twee pennestreken doorgehaald.

classe versoecken, sonder wiens consent sij niet sullen mogen doen noch attenteren.

29. Tselve sal men oock doen met diegeene, welcke verscheidene plaetsen met malcanderen parten ende deelen.

30. *Overtreders der synoden.* — Die overtreders van de synodaelsche acten sal men eernstlick censureren ende na kerckenordeninge straffen.

31. *Dienaer, die haer plaetzen niet bedienen.* — Dienaers, welcke haeren dienst niet en betreden sonder wichtige reden, wanneer sij connen ende mogen, sullen vant classe, daer sij onder sorteren na ordinantie der kercken gestraft worden.

32. *Van wedenaers, die voir behoirlycken tijt houwelycken.* — Een wedenaer, die hem wederom begeert te begeven totten houwlicken staet, sal hem weeten te reguleeren na keiserlicke rechten, lants statuten ende synodaelsche acten. Nochtans sullen se mogen relaxatie versoecken na gelegentheit van haere huisgesinnen ende personen. Ende die hiertegen doen, sullen van de kercke ofte classe na die lancheit ofte cortheit des tijts gestraft worden tot stichtinge der kercken ende gelegentheit der plaetsen.

33. *Dienaer, die buyten die ghemeynte houwelyckt.* — Geen dienaer en mach een vrouwe trouwen, die geen lidtmaet der gemeente Jesu Christi en is noch geen professie der religie gedaen heeft. Ende die hiertegens doet, sal van den classe, onder welcken hij sorteert, gestraft worden na behooren.

34. *Daer suspicie op valt, sullen uyt den synodo gaen, wanneer men sluyten zall.* — Sullen personen, daer eenige suspicie van partijschap op valt tsij dan door bloetvrientschap ofte andersins, in de synodaelsche, classicaelsche ende kercklicke vergaderingen ofte handelingen, insonderheit wanneer men stemmen vergaderen ofte sluiten sal, niet geleden worden, dan sullen door authoriteit ende aenseggen van den praeside moeten wtgaen. Ende indien iemant niet en wil obedieren, sal na behoren kercklick van den synodo, classe ende kercke gestraft werden.

35. Het classe van Leuwarden sal in de saecke Gerlaci, welcke onlanx den dienst van Gods woort tot Berlckum betreden heeft, handelen tgeene stichtelic befonden sal worden na behooren van sijn leere ende leven.

36. In het verschrijven ende versoecken van de heeren commissarisen opt synodum te verschijnen sal een ieder classe ende kercke, daer het synodus gehouden sal worden, hem reguleeren na den laetsten acte van het laetste synodo van Franecker.

37. *Verschryvinghe der heeren.* [1]) — Dat het classis van Leuwarden den deputatos classium niet verschreven heeft om den twist, in de kercke binnen Leuwarden opgeresen, te remedieren, hebben die broederen des classis vorss. hiervan haer schult bekent.

38. Men sal versoecken, dat die resolutie van de schoolmeisteren, genomen in den jaere 80, ende het placcaet anno 84 wtgegaen, in effect gestelt mach worden.

39. Het classe van Doccum sal ROMBERTO FEIEZ na haer vermogen bij de h. Staten behelpelic wesen, dat hy wt sijn schulden, contraheert van wegen sijne gevanckenisse, mochte geraecken.

40. Een ieder classe ende kercke sal gedencken, dat se onsen lieven ende weerden broeder ABELO STELLINGWERFF een schooldienst opstuiren.

41. Wt een ieder classe sullen beneffens twee dienaren des godlicken woorts oock twee ouderlingen op het synodum gesonden werden na het besluit, in den nationalen synoden daeraff gemaect.

42. *Van de visitatie ende approbatie der boecken.* — Die visitatie ende approbatie der boecken sal bestaen bij het besluit van den 73en artickel des synodi van Middelborg.

43. *Classes sullen tuytschrijven der acten betaelen.* — Een ieder classe sal gehouden sijn te betaelen het wtschrijven van de synodale acten, ofte die sulcx niet en willen doen, sullen haere volmachten last geven om dieselve wt te schrijven.

44. Soe iemant een boeck wil laeten drucken, mach bij den h. Staten versoecken, dat sij also metten drucker willen handelen, dat oock die kercken daermede bedient mogen werden, wanneer het boeck na besluit der synodaelsche acten gevisiteert ende geapprobeert sal wesen.

45. *Gelijckheijt in den dienst.* — Verordineert oock het synodus, datter gelijcheit in den dienst gehouden sal worden van den dienaeren na het besluit des 9en artickels van het synodo van Middelborg, ten waer saecke men wichtige reden hadde, waeromme hetselve niet en conde geschieden, hetwelcke niet en sal toegelaeten worden sonder advijs van den kerckenraet ende andere dienaers des classis.

46. *Lijckpredicatien na te laten op die dorpen.* — Die lijcpredicatien op die dorpen, overmits sij strijden tegen het besluit der synodaelsche acten des 48en artickels vant Middelburgsche synodo ende des 58en artickels van den Haegschen s., sullen nagelaeten werden.

---

1) Dit bijschrift is doorgestreept.

47. *Comedien te weren.* — Den studenten ofte iemant anders en sal niet geoorlooft weesen omme comedien te ageren naer ordinantie van den 93en artickel des synodi van Middelburg ende van den 26en artickel des synodi van Dordrecht.

48. Wanneer een dienaer, die genoech heeft om van te leven ende geenen dienst en doet, sal bij het classe, daer hij onder hoort, verstaen worden ende daerna gedaen werden, als sij befinden sullen stichtelicxt te mogen wesen na gelegentheit der personen ende plaetsen.

49. Het verschil tusschen den dienaren van Slooten ende Balck is het classi van Sneeck ende Bolswert in handen gestelt. Ende soeverre sij het niet connen nederliggen, sullen sij den deputatos synodi tot hen mogen roepen tot haeren behulp ende assistentie.

50. Belangende het boeck, daer die synodalia in beschreven sijn, is beslooten, dat een ieder classe voor het schrijven sal contribueren aen JOANNEM HILBRANDUM een carlsgulden.

51. Sijn die deputati synodi daertoe gecommitteert omme die swaricheden van saecken in desen synodo voorgevallen, welcke sonder der heeren Staten hulp ende assistentie niet connen wtgericht werden, den heeren voornoemt te remonstreren ende bij haer te versoecken, dat hen gelieven wil daerinne te remedieren ende deselve in trein tbrengen.

52. Omme voorts alle swaricheden, die hiernaemaels in de classen ende kercken sullen mogen voorfallen, stichtelick affgehandelt te mogen werden heeft het synodus wt een ieder classe ende kercke seeckere mannen gedeputeert ende wtgestelt, welcke dselve sullen mogen slijten ende nederleggen, indien sij connen, so niet tot hen beroepen andere dienaeren wt een iegelick classe, die sij bequaemst sullen achten te wesen. Maer die deputati synodi sijn dese navolgende personen: wt het classe van Franecker TULLIUS JOUCKONIS, dienaer ende DIRCK OCKESS, ouderling; wt den classen van Leuwarden CAROLUS GANDAVUS, dienaer ende ALBERT PIETERSS, ouderling; wt den classe van Doccum JOANNES NICOLAI, dienaer ende FOCKE TIERCXZ, ouderling; wt het classe van Sneeck JOANNES ROUCCIUS, dienaer ende CLAES JELMERSZ, ouderling; wt den classe van Bolswert JOANNES HUECKULUM ende ANNA SIOERTSZ, ouderling.

53. Het comstige synodus sal (indient den Heere believen sal) gehouden werden binnen Doccum ende dat opten anderden Maendach na Meije, welcke sal wesen die 10en Maij na den ouden stijl 1591.

Aldus gedaen ende beslooten in den synodo, binnen Harlingen gehouden den 16en Junij ende volgens, ende wten naeme des synodi ondertekent opten 20en Junij anno 1590.

Onder stont: gess. bij ons ondergess. Joannes Bogermannus, praeses synodi, J. Hilbrandus, scriba synodi met seeckere streken ende togen. Ende gecollationeert jegens den principale, is bevonden daermede te accorderen bij mij ondergess.

J. Hilbrandus, scriba synodi 1590.[1])

Acta dess Vriesschen provincionaelschen sijnodi, den 12 Maij anno etc. 91 binnen Doccum begonnen ende om zekere orsaken wtgestelt, dan den 13 Julij anni ejusdem aldaer wederom angefangen.

1. Is na anroepinghe dess names dess Heren mith gemeine advis der gedeputeerde broderen den 12 Maij tot een praeses vercoren Paschasius Baers, denar tot Lewarden, ende tot een scriba Hermannus Luingha, denar tot Sneeck. Dan dewijle Paschasius den 13 Julij om zekere orsaken niet hebbe praesent moegen wesen, ijs door gemeine advis als boven ijn sijn plaetze vercoren Sibrandus Abeli, denar tot Harlingen, ende Hermannus Luingha als boven gecontinueert.

2. Sijnt daerna de procuratien ende credenciebreven van den praeside geeisscht. Ende gelesen wesende ijs bevonden den 13 Julij, dat als deputati verordineert gewest sinnen:

wt den classe van Lewarden: Gerhardus Raphanus, denar tot Marsum als denar, Antonius Nicolai, denar tot Steens, ende de erb. Sijbe Urkesz als ouderlingen; in Paschasii plaetz ijs nemant erschienen;

wt den classe van Sneeck: Joannes Blijenstein, denar tot Bosum, ende Hermannus Luingha, denar tot Sneeck als denaren, Rodolphus Fabritius, denar tot Sloten, ende Gerrijdt Jansz, hoedemaker als ouderlingen;

wt den classe Bolswart: Joannes Heuckelum, denar opt Nijlant ende Fredericus Regneri, denar tot Coudum als denaren, ende Jarichius Nicolai, denar tot Tzercquert, ende Regnerus Falco, denar tot Kubaert, als ouderlingen;

wt den classe van Franiker: Sibrandus Abeli, denar tot Harlingen, ende Henricus Schuirman, denar tot Sexbierum als dienaren, ende

---

1) Deze onderteekening is eigenhandig.

d'borgemeester EPO JACOBSZ ende DIJRCK WILLEMSZ als ouderlingen; dan DIJRCK ijs niet erschienen;

wt den classe van Doccum: CORNELIUS EVEHARDI, denar tot Holwert ende BALTHAZAR ARNHEMIUS, denar tot Aangum als denaren, ende BUWO JELTIJNGA, secretarius ende FOCKO TIJARCKSZ, secretarius als ouderlingen.

3. Is daerna verordineert RODOLPHUS FABRITIUS om dess Wonsdages toekumpstich praedicatie tot Doccum te doen.

4. *Wanneer proclamatien zullen ghedaen worden.* 1) — Angaende de proclamatien van huwelicxpersonen ijs besloten, dat de proclamatien niet anders dan op dre verscheiden Sondagen na het oude gebruick der kercken ende der heren placaten gheschieden sullen. Ende de van Lewarden sullen ock vermaent worden haer hierijnne ander kercken gelijckformich toe holden.

5. *Van die, die voir den tijt tesamenloopen.* — Is eendrachtelijck besloten angaende de huwelickxpersonen, die voor de behoorlicke proclamatien tsamenlopen, dat men S. G. ende den heeren Gedeputeerde Staten bidden ende vermanen zal, dat haer gelieven wil de leghe overicheit ijn steden ende landen desser provincien tvermanen, dat sie de overtreders der heeren placaten willen na luit der placaten straffen ende de broecke affnemen, den anderen tot een exempel, ende den denaren tgebieden, dat ze geene proclamatien geven noch ock tsamen ijn de echte bevestigen, dan de toe voeren van de magistraet bescheit van consent gebracht hebben, soe se voor de bevestinghe dess huwelicks tsamen huisshouden.

6. Ende de alzoe tsamengelopen sinnen, sullen niet dan mith openbare straffinghe der denaren ijn de tsamengevinghe ijn hun echte bevesticht worden.

7. Dijt request an S. G. ende heeren Staten sal schrijven BUWO JELTINGHA, secretarius ende tselve sullen overgeven ANTONIUS NICOLAI ende SIJBO URCKEZ.

8. Is eendrachtelick van alle den broderen besloten, dat men de saecke RUARDI ACRONII cum consortibus ende der gedeputeerden dess synodi Harlingensis vant verleden jaer zal bij de hant nemen ende afhandelen. Ende om tselve na tcomen ijs besloten, dat RUARDUS, SIXTUS RUPERTUS, SIBRANDUS VOMELIUS ende CAROLUS VAN GENDT sullen verschreven worden, dat se mit den ersten ijn sijnodum mit hun acta compareren om alsoe alles liefflick aff toe handelen ende mith elckander toe versoenen. Ende dijt schrijven sal doen ende heft gedaen GERHARDUS RAPHANUS.

---

1) De marginalia zijn later bijgeschreven.

9. Angaende Theodori Herconii vorstel ende versoeck mit sijne anclachten, over den classe van Lewarden ende ijnsonderheit over sommighe van dien gedaen, ijs besloten, dat de deputati sijnodi of classium, de nu noch sullen gestelt worden, dselve saecke mit Theodorico ende den classe van Lewarden mit den ersten sullen afhandelen.

10. Dat Theodoricus vorsch. versocht hebbe, dat he vrijheit hebben soude om voor hem enighe denaren of professoren bij den deputatis vorsch. te nemen om dess tho beter tot een ende tcomen, ijs besloten, dat de deputati vorsch. na het besluit der voorgaender sijnoden zullen enighe tot hen nomineren ende nemen moegen, soe sie het nodich bevinden.

11. *Vant nachtluyden.* — Sovele belanget het nachtluiden, avontspielen etc. ende ock dat zeer vromorgen luiden, door de torenwachters nu altomet gepleget, ijs besloten, dat men de hoghe overicheit bidden ende vermanen zal, dat haer gelieven wil bij de overicheit ijn den steden ende grietsluiden ende dess nodich bij den volmachten op den lantsdach handelen ende door haer verschaffen willen, dat door mandaten an den rechteren ende andere hare denaren het vorsch. nachtluiden, avontspelen, dantzen, croenen te hangen ende dergelijcke onordentlickheit mach ernstlick affgeschaffet ende geweret worden ende ock, so het morgenluiden zal geduldet worden, dat het ten minsten niet so zeer vroo dan op behorlicke tijt geschieden mach.

12. Van Frederico tot Menaldum ijs besloten, dat he hem reguleren zal na het besluit dess sijnodi, lestmael tot Lewarden geholden, solange he ijn den denste blijvet.

13. Van Gerbrando tot Minnertsgae ende Frederico tot Menaldum ijs besloten, dat men bij de hoghe overicheit anholden zal, dat dewijle se beijde van ouderdoom etc. tot den denste onbequaem sinnen ende nochtans ijn heerlicke ende populose dorpen wonen, mijn E. heeren gelieven wil haer na het besluit der nationalen sijnoden na de grootheit haerder familie wt de geestlicke goederen dess lantschaps pensie te verordineren, opdat also sulcke grote dorpen mit bequame denaren na behoor moegen versien worden, mits dat men bij den volmachten der dorpen vorsch. anholden, haer gelieven wil enige summa gelts eens vor al tot harer onderholt op te brengen. Ende tot dien ende sullen bij den E. heeren verhandelen Bartholdus Schuiringha ende Sijbe Urckesz hen gelieven wil eenen zekeren commissarium tstellen om mit den volmachten van de dorpen vorsch. te handelen. Dijt requeste zal Joannes Heuckelum schrijven.

14. Angaende Antonii Nicolai versoeck, dat he ock om sijn ouderdom

etc. van den denst solde moegen ontslagen worden ende bij den heren een sober onderholt vercrigen, ijs besloten, dat he noch een tijtlanck ijn sijn denst ende plaetze zal gecontinueert worden, omdat het bevonden wort, dat he aldaer noch mit stichtinge ende ock niet tot onlust van den volcke staet.

15. Soevele belanget THEODORICI HERCONII nodighe onderholt, hem van den classe van Lewarden eensdeels belooft, ijs besloten, dat het classis van Lewarden ten ersten sal opbrengen sodanige pennigen, gelijck vele andere denaren van ander classen vortijts hebben gegeven tot het rantzoon van GERHARDO WILHELMI, nu denar tot Grouwe, ende haer van velen denaren dess classis vorgeschreven wass. Ende tselve zullen alsdan de deputati classium mit den classe van Leuuarden overleggen, waert tselve gelt nodigst zal ijmploiert worden, hetsij tot THEODORICI onderholt of andersins.

16. *Hoe de deputaten synodi zullen vercoren worden.* — Belangende de questie, of men voortan deputatos classium in sijnodo verkiesen sullen, ijs geresolveert, dat voortan nae het gebruick ende besluit der vorgaender sijnoden deputati sullen verkoren worden, ende dat se altijt haer reisen ende doont mit advis ende vorwieten des classis doen sullen ende ock haer wederfaren den classi weder relateren, ock mitsdien dat de kerckenraet van die plaetze, daer se vergaderen sullen, van haer kompste ende de saecke, die toe verhandelen staet, zal verwittighet worden.

17. De hoghe overicheit sal ock gebeden ende vermaent worden, dat de verkopinge van boolgoederen, gaerlegginge van den volmachten, munsteringhe der knechten etc. op den sabbath ende bedendaghen mit missiven an den grietsluiden etc. mit ernst moeghe geweert ende afgeschaffet werden.

18. De erste twe gravamina dess classis van Bolswert, als om den hogen overicheit te versoecken om te effectueren zekere articule, vortijts angedient, ende om schoelmeisters ijn den dorpen te kiesen niet zonder weten ende consent der denaren, ijs verhandelt, dat dselve wederom den E. heeren sullen mede verthoont worden, gelijck se ijnt placaet mede vervatet sint gewest.

19. Angaende het voorstel van de negligentie der straffinge van hoor-eerders ende ebrekers na de ordonantie des placaets ijs bestemmet, dat men de heeren van de hoghe overicheit bidden ende vermanen zal, dat hen gelieve an den grietsluiden ende overicheit ijn de steden schrijven ende anholden, dat se ernstlicke informatie nemen, of ende waer bij haer

soedanige feiten geschieden, ende tselve an haer overschrijven om door den procuroor general of andersins tegens denselven te procederen tot behoorlicke ende nodighe straffinghe.

20. *Die boecken laeten drucken sonder derselver visitatie.* — Soevele belanget de denaren of andere personen, lidtmathen van de gemeente wesende, de haer boocken lathen drucken sonder dselvige te voren na het besluiten der nationalische sijnoden thebben laten visiteren, ijs besloten, dat dselve, de sulckx gedaen hebben of noch namaels doen worden, van den deputatis sijnodi mit den classe, daronder dselve sorteren, sullen angesproken ende vermaent tworden haer schult kerckelicker wijse darvan te bekennen ende voort van sulck doon af te staen. Ende ijndien sij halstarrich of ongehorsaem oder onwillich bevonden worden, dat kerckelick tegen haer zal geprocedeert worden tot afholdinghe vant nachtmael, ja tot de excommunicatie.

21. Soevele belanget den denaren de vrije, sufficiante pastorien toe behandigen ende de gaerlegginge der dorperen na het appetijt der huissluiden te weren, ijs besloten, dat de denaren haer na der heeren placaet reguleren sullen. Ende ijndien sij evenwel daertegen doon, dat dselve alsdan van haer denst tot den tijt van een halfijaer sullen gesuspendeert worden ende ock van hare renthen berovet. Ende soevele de huissluiden belanget, dat men den heeren Staten bidden sal, dat hen gelieven wil een commissarium generalem tstellen om den denaren de vrien pastorien te bestellen of door ander middelen, de se bequaemst bevinden, darijn te versien. Ende so het gebuerde, dat enige gesuspendeert worden, sullen de pennigen van den denaren dess classis of haer geconstituerde an de arme lidmathen ende andere dess dorpes ende gretenies gedistribueert worden.

22. Angaende de schoelmeesters, die onwillich ende ongehorsaem blijven ijn de onderschrijvinghe der articulen van de Belidenisse dess gelooffs, ijs besloten, dat dselve den heeren Staten sullen remonstreert worden ende door een commissarium daerthoe versocht tot gehorsaemheit geconstringeert oft removeert worden.

23. Wat belanget de denaren, de goede pastorien ende dorpen hebbende noch andere plaetzen tot hem trecken ende alzoe de verbodene combinatie der dorperen helpen starcken ende ander denaren darmede wtkeeren, ijs besloten, dat dselve van den deputatis synodi sullen vermaent ende gestrafft worden. Ende so sie evenwel voortfaren, sullen sie mit suspensie van hun densten ende profijtenbeneminge voor een halfijaer gestraft worden. Ende soe se enige pennighen ontfangen hebben, dselve sullen se restitueren ijn

handen van den deputatis sijnodi om geijmploijert tworden, als boven ijn den 21 articel verhaelt ijs.

24. Angaende de vervallende kercken ende kerckenhuisen ijs verordoneert, dat de denaren selven als medekerckvoechden mit haer grietsluiden ende kerckvoechden ende, soe sulckes niet wesen wil, mit behulp dess classis an de hooge overicheit versoecken ende arbeiden sullen om reparatie van dien te vercrigen. Ende daer geen denaren sinnen, dat de heeren Staten vermaent sullen worden mit ernst te verschaffen, dat deselve moegen weder repareert ende niet wijder vervallen lathen worden.

25. *Ofte een classis dienaren tot een ander classis senden mach.* — Belangende de questie, of een classis denaren ijn ander classen senden mach buiten weten van dien, ijs besloten: neen, want geen kercke, denar of classis over anderen etc. heerschen mach.

26. Angaende de denaren tot Blije, Benthum, Ferwert ende Wantswart ijs resolveert, dat dselve tot het classem van Doccum haer voegen ende gaen sullen. Ende soevele belanget haer sendinge van de classe van Lewarden op de plaatzen vorsch. gedaen, dewijle tselve niet wt quade intentie gedaen ijs, dan omdat dselve classis geschenen heft recht daertho thebben om de voerighe denaren, de wel eertijts daer gestaen ende tot Lewarder classe gegaen hebben etc., zal tselve niet wijder ende meerder ten argesten getraduceert worden, beholdelijck dat de vorsch. ijegenwoordighe denaren den classi van Doccum haere testimonia verthoenen.

27. *Kinderen moghen gheen ander ter doop praesenteeren.* — Wat belanget de questie, of kinderen ander kinderen tot de h. doope sullen moegen brengen, ijs resolveert, dat hetselve niet behoort te geschieden, ende soe het geschiede, dat de denaren de kinderen van der kinderen handen niet doopen sullen om den stichtinghe willen. Sullen ock de olderen mit ernst vermaent worden haere kinderen selve te brengen ende godtzalige, vrome ende verstandighe getuigen mede bij de doope, so het haer belieft, comen laten.

28. Op de questie, of kinderen van 12, 13, 14 of 15 jaren of daeronder eerst gedoopt voort daernae behoeren tot het nachtmael dess Heren toegelaten twerden, tselve wort gestelt tot discretie der denaren ende kerckenraets, daer se sinnen ende, soe se haer na de lerhe Pauli 1 Cor. 11 selven beproeven ende bekentenisse dess gelooffs doen koenen, dat se mede moegen geadmitteert worden.

29. Angaende Marten Evertsz Cuiper, nu wonende ijn de Noortwolde, ijs gestatueert, dat de hooghe overicheit zal versocht worden om hem

van wegen sijne grote moetwillicheit ende lasteringhe der denaren ende hares denstes mit ernst gestraft worde, hetzij mit wechdrijvijnghe wt den lande of hem tot een piqueer, nu ter tijt zeer nodich, tmaken of andersijns, als het den heeren selffve best believen zal, want he niet alleen daer ijn de plaetzen maer ook hier te lande anders nergent om sijne onrusticheit sonder grote ergernisse ende quaet niet zal koenen geduldet worden.

30. Angaende de saecke Henrici Bernhardi, denar tot Goutum, het sijnodus gehoort ende gesien hebbende diverse ende sware anclachten ende genoechsame praesente getuichnissen over ende tegen sijn persone gedaen, belangende zekere feiten van ebrekerie ende dootslach, door hem ock na verlatinghe dess pausdooms eertijts ijn Groningerlant begaen etc., heft tsijnodus eendrachtelick besloten, dat dselve Henricus datelick van sijn denst sal gesuspendeert ende van sijn renten gepriveert worden, ter tijt dat he hem na behoor zal verdedighet ende ontschuldighet hebben. Ende ingeval he meer, dan dijt lopende verndeljaers bedragen muchte, van sijn pensie muchte ontfangen hebben, zal hij restitueren. Ende ijndien hij niet ter contrarie tot sijne defensie ende ontschuldinghe genoechsaem zal koenen ijnbrengen binnen den tijt van twe maenden na de insinuatie van diesen, zal mit hem mit de kerckelicke discipline na behoor voortgefaren ende de vorsch. Henricus ijn alles van sijn dienst geremoveert ende gedestitueert worden ende bliven. Desse insinuatie an Henricum vorsch. sullen doen Gerhardus Raphanus, denar tot Marsum, ende Sijbe Uckez, ouderlinck.

31. Sullen ock de lestgenoempte broderen den E. E. heeren Staten deur requeste remonstreren, dat dewijle de sijnodus zekere ende wichtijghe actie tegen Henricum vorsch. hebbe, waerdoor he van sijn denst ende renten gesusspendeert ende priveert worde, den heren gelieven wil door een bode of deurwaerder der heren den ingesetenen van den dorpe Goutum ende Swichum insinuatie tdoen ende tbelasten hem Henrico geen pensie te laten volgen, aleer de saecke vorsch. na behoor is affgedaen, dan dess verlopenden verndeljaers pensie belopt.

32. Het classis van Lewarden zal middelertijt Henrici dienst tot Goutum ende Swichum altoemet verwaren.

33. Van Aggaeo Hillaeo, denar dess woorts tot Warregae cum annexis, ijs besloten, dat men om diverse ende mennichfoldighe orsaecken an den E. E. heeren Staten sijnodi nomine versoecken zal, den E. heeren gelieven wil Aggaeo om orsaken veelvoudich mit een eerlicke ende sijnen persone bequame ende gevoechlicke hanteringhe te versien, off mede als vast mede een olt ende niet vele langer bequaem ende genoechsaem tot den

denste wt de geistlicke goederen pensie assigneren. FOCKO TLJARCKSZ secretarius zal tselve requeste an den heren schrijven, ende tclassis van Lewarden zal de saecke vervorderen ende dess noot zijnde daerijnne mede gebruicken de hulpe der deputatorum sijnodi, ende dijt alles tusschen dijt ende Allerhillighen naestcompstich.

34. Alsoe ock de denaren van Doccum den sijnodo verthoont hebben zekere brieff van de denars ende kercke van Embden angaende eijnen AMELINCK JANSZ nopende sijn huwelick, ende dselve AMELINCK op dselve saecke naderhant selvest verstaen ende gehoort ijs ende ock zekere brieven dselve saecke concernerende vertoont hebbe, mede versoeckende mijt sijn ijegenwoordighe huissvrouwe na behoor ijn de echte bevesticht tworden, so ijst, wiewol het sijnodus sonst weinich swaricheit dienangaende bevindet, nochtans raetzaem ende nodich holden, dewijle de saecke mixti fori ijs, dat de denars dess woorts niet foortfaren, tensij de saecke mit de magistraet dess stedes, daer AMELINCK ijs woonachtich ende de solemnelicke bevestinghe geschieden zal, gecommuniceert ende haer consent verkregen sij. Ende bij faute van dien ende dess noot sijnde zal der hoghe overicheit of der heeren van den Hove afscheit versocht worden.

35. Nadien RUARDUS ACRONIUS, SIBRANDUS VOMELIUS ende SIXTUS RUPPERTUS van den sijnodo verschreven gewest hebben om ijn eijgener personen alhier tot Doccum te verschijnen om mit den denaren ende volmachten dess sijnodi, tot Harlingen verleden jaer geholden, ende den deputatis dessselvigen sijnodi ende haere adjuncten liefflick ende christelick te versoenen angaende alle de questien ende geschillen, soe de denaren hinc inde mit malcanderen gehadt hebben, ende RUARDUS ende SIBRANDUS vorsch. gecompareert sinnen, so ijst dat het sijnodus alhier partien hinc inde ijngelaten, verstaen ende na vele ende menichfoldighe vorstellinge, actien ende disputen vermaent hebbende de saecke door dess Hemelschen Vaders gnade soeverre gebrocht hebben, dat partien hinc inde liefflick verdragen sinnen ende elckanderen an wedersijden alles, wat vor dato deses tusschen haer personen allen wt allerhande orsaken geresen gewest hebbe, van harten om dess Heren wille vergeven ende ten besten geholden hebben, mits dat de acte of forma van vorstellinge etlicke mael den broderen tsamen vorgelesen van der predigstoel ghepubliceert worde.

36. *Vant hebben der sijnodaelsche acten.* — Op het vorstel ende vraghe, of de denaren niet behoren de acta van de nationale ende provinciale sijnoden elck bij haer thebben ende dselve altomet tlesen etc. is resolveert, dat se die nationale alle hebben sullen. De provinciale zullen ijn alle classibus geholden ende alle twe maenten gelesen werden.

37. Noch sullen Gerhardus Raphanus, denar tot Marsum, ende Carolus Gandavus, denar an S. Jacobsprochie, nomine classis Leovvardiensis het besluit dessselven classis, mit consent van den heren Staten gemaect angaende Theodorici Herconis saecke, bij de hant nemen ende wtfoeren om van dien van Cornium na hun accoert op behorlicke tijt ijn te forderen dat belooffde jaer vulle onderholt ende tselve tot betalinghe Theodorici vorsch. creditoren ende sijner onderholdinge te imploieren.

38. Angaende de wijdere informatie op Henrici tot Goutum saecke ijn Groningerlant tot Beem te nemen, tselve zal de classis van Doccum opt spodichste op costen van de kercken ende classen deser provincien doen.

39. *Vant verschijnen der olderlinghen in den classibus.* — Sovele belanget om de ouderlingen ijn de classicale ende sijnodaele vergaederinghe altijt mede praesent twesen ijs besloten, dat het altijt den kerckenraet zal angedient worden om altijt twe wt hun getal ijn de classicale vergaderinge mede tsenden. Dan ijn de sijnodale vergaderinghe zullen altijt nootwendich wt alle classen twe ouderlingen verschijnen. Ende zullen nu vortan de classicale vergaderinghe geholden worden na de ordonantie van de nationale sijnoden, tho weten twe maenden, tensij dat de noot so langen wtstal niet verbeiden kunde, dan sullen zie eerder ende cortelicker geholden worden.

40. Alle denaren sullen de classicale vergaderinge ijn eeren holden, haer daer niet afhoudende ende de lasten ende costen gelijckerhant dragen bij poena van suspensie van hun densten ende profijten tot een tijt, ijn discretie dess classis gestelt.

41. De hoghe overicheit zal liefflick vermaent ende versocht worden om mit ernst te verschaffen, dat quade, superstitiose ende dergelijcke ergerlijcke boocken niet gedrucket, verkoft ende ijn de schoelen geleert worden.

42. Soevele de monsteringhe ijn de kercken ende ock op bedendagen te holden ijs besloten, dat de denaren ijn plaetzen, daer het geschiede, mit enige wt den kerckenraet bij hare magistraten anholden, dat dselve vortan mach gewerect worden.

43. Sovele belanget de denaren, de altohans noch ijn de steden wonende ijnt lant haer denst hebben, ijs resolveert, dat dselve na haer wterste beste haer bevlitigen der heeren mandaet, verleden winter hiervan gemaect, mit reverentie na tcomen ende hen bij haer gemeente ende plaetzen voegen, soevele ijmmer mogelick ijs ende de tijt lijden kan. Insonderhet sint voor desse tijt hirmede belast Gerhardus Raphanus, Bartholdus Schuringa, Vincent de Pleckere, etc.

44. Is darna THEODORICUS HERCO wederom in sijnodum gecomen ende heft sijn delicta, sowel den 27 Februarii lestleden begaen als ock sonst alle andere, daermede he enigen der broderen muchte bedrovet of verergert hebben, opentlick ijn sijnodo bekent ende hem mit den broderen alle versoont, den classem Leovvardiensem sijne saecke belangende gejustificeert, belooft hem mit den classe van Doccum na het besluit dess classis van Leuvarden te dragen na behoor. Daermede ijs hij mit den sijnodo ende den broderen alle wederom versoont. Zal ock het classis van Doccum arbeiden hem elders wederom ad ministerium tpromoveren, so he sick vortan schicke ende holde na behoor. 1)

45. De deputati sijnodi voor dit lopende jaer sinnen: wt den classe van Doccum CORNELIUS EVERARDI denar, BUWO JELTINGA ouderlinck; wt den classe van Lewarden BARTHOLDUS SCHURINGA denar, REINER JELMERTSZ, ouderling; wt den classe van Sneeck JOANNEM BLIENSTEIN denar, GERRIDT JANSZ ouderling; wt den classe Bolswert JOANNES BOGERMAN denar, ROMBERTUS BERGUMANUS rector, ouderling; wt den classe Franiker EGBERTUS AERARIUS denar, WIBRANDT HINDRICKSZ ouderling.

46. Het thokumpstighe sijnodus zal anno etc. 92 tot Lewarden geholden worden den tweden Maendach na Meije, wesende den 9 Maij.

47. Aldus gedaen ende volendiget ijn de sijnodaelsche vergaderinghe binnen Doccum anno 91 den 17 Julij stijlo veteri. Orconde praesidis ende scribae handen ende gewoontlicke onderschrijvinghe.

SIBRANDUS ABBELI, ecclesiae Harlingensis, praeses sijnodi.
HERMANNUS LUINGHA, scriba sijnodi, eccles. Sne. 2)

Soevele belanget den 44 artickel der acten synodi Doccummanae beclage ick ondergesch. mij boven mijne bekentenisse ende redenen, in den vorsc. synodo van mij gedaen, beswaret tsijn. Dewijle overst een ijder een wthlegger sijner woerden behoert twesen, verclare ick THEODORUS mij gener delictorum bewust noch ock in classe Leoverd. offt synodo Docc. overwonnen tsijn. Dan als ick vorstaen, dat synodus sick gestoten an mijne exceptie, gedaen van mij wp die anneminge mynes appels, van den vorsc. synodo mij gegunnet, heb ick begeert, dat synodus my solckes wolde ten besten holden, wo ock mijn casum, den 27 Februarii geschiet, so iemandt doer tgerucht desselvigens oft sonst an my sick geergert offt tsij trecht

1) Hier is een regel doorgeschrapt. Er stond: „mits dat he sick ock met den classe van Leuvarden in genere versone."

2) Deze beide onderteekeningen zijn eigenhandig. In de krul onder den naam van Luingha staan nog de letters D. P. E.

offt onrecht ergernisse mochte genoemen hebben. Wijder heb ick darbij gefoeget, dat soefeerne ick juxta leges et canones my niet solde mogen defendieren tegen tgene, daerin ick mij beclage in classe Leoverd. boven recht ende redenen beswaert tsijn, ja solckx een pleit offt pladoei ende daerom onstichtlich solde geachtet worden, mochte ick lijden, dat wijder proceduerung wpholde, alle acten ende actitaten gecassijrt worden, waerom ock ick bereit ware mijne scrifften over tgeven ende vorbranden tlaten, wo ick versoecke, dat classis Leoverd. ock dhoe, midts dat mij geholden worde, tgene classis versz. belovet heeft etc. Hyrop ben ick doer raedt JOANNIS BOGERMANNI ende NICOLAI wederom in synodum gecoemen. Dith is aengenoemen ende geaccordijrt. Alsoe is ock van die justificatie classis Leoverd. niet een titel gemeldet by mij, kan ock geensins mit gueder geweten offte conscientie ende mit waerheit van mij gedaen worden, dan is mit die cassatie der scrifften vorgeven ende onder foeten getreden, gelick ick alsnoch van herten vergeve ende idt vortan Godt den Heeren befeele etc. Toedem solde ock dieselvige justificatie striden contra scopum praesentis actionis nimirum reconciliationem, desgelichen tegen die cassatie der scrifften am beiden sijden, swecket ock niet weinich die belofften des classis Leeverd. ende synodi van mijne promotie, die bij den classe Docc. vornemlich geschien sal. Ne ergo me circumveniant in negotio vener. patres et fratres sijnodi Docc. id, quod Paulus vetat, neve afflicto afflictionem addant, versoecke ende bidde ick, dat in den 44 articel dese woerden (delictia sowel, item als sonst alle andere, item dem classem Leoverdiensem syne saecke belangende gejustificijrt, item na het besluit des classis van Leeverden) wtgestreken worden ende in die plaetze (delicta sowel) scriven casum. Dith doende sullen ghi recht handelen: sonst heb ick mij vor Godt tbeclagen.

THEODORUS HERCONIUS protestor manu propria.[1])

Acta sijnodi Frisiae Occid., Leowardiae caelebratae anno 1592, begonnen den 6 Junij.

1. Nae ordentlijcke versaeminge der gecommittierden dienaeren ende ouderlingen deser provinciae van Westfrieslandt binnen Lieuwarden anno 1592 desen 6 Junii is nae den anroepinge van den naeme des Heeren tot praeses hujus sijnodi gecoeren D. PASCHASIUS BAERS, dienar der stadt Lieuwarden, ende tot scriba JOANNES PETRI DUIREWOUDT, dienar te Beetgum.

1) Deze geheele verklaring is door Herconius zelf geschreven en onderteekend.

2. Naemen der volmachten classium op desen sijnodum verschenen zijn dese:

van Lieuwarden: Paschasius Baers, dienar aldaer, Joannes Pet. Duirewoudt, dienar te Beetgum, als dienaers, Willem Stevens, ouderlinck opt tBill, ende Jelger Feitzema, rentemeester, ouderlinck te Lieuwarden, als ouderlingen;

van Dockum: Joannes Nicolai, dienar aldaer, Theodoricus Harco, dienar te Hantumhuisum als dienaers, Arnoldus Annius, dienar te Reisum, Halico Schroer, ouderlinck, als ouderlingen;

wt Sneker classe: Harmannus Luininga, dienar te Sneeck, Lambartus Levinck, dienar te Balck, als dienars, Joannes Averneus, dienar te Goijnga, Claes Jelmersz, ouderlinck te Sneeck, als ouderlingen;

ex Bolsvardiana: Petrus Harritius, dienar te Bolswerdt, Anthonius Dircksz, dienar te Waarkum, als dienars, item Fredericus Coudum, n. aldaer dienar, ende Ocko Jacobsz als ouderlingen;

ex Franekerana classe: Sibrandus Vomelius, dienar te Oosterbierum, ende Harmannus Elconius, dienar te Harlingen, als dienaeren, ende Dirck Willemsz, ouderlinck te Harlingen, ende Saecke Janssz, ouderlinc te Winzum, als ouderlingen.

3. Naedat die credentie ende instructiebrieven zijn doorgelesen ende approbiert, zijn herlesen de acta sijnodalia te Dockum, verleden jaer 1591 gesloeten, ende die men verbeteren ende effectuieren sal, angeteikent in desen navolgens.

4. *Attestatie van de proclamatien.* [1]) — Is vorder in desen jegenwoordigen sijnodo raetzaem geacht ende eendrachtich besloeten, dat die dienaeren gelijcheyt int trouwen ende bevestigen des huiwelijx sullen houden ende, soe deene persoen des huiwelijx wt een ander dorp is, sullen dan hen boeden niet allien op beide plaetzen neemen, maer ooc getuichenisse des dienaers brengen an den dienar, die se befestigen sal, dat int verkondigen haerder boeden ende echt geen verhinderinge sij gecoemen.

5. *Comediespelen.* — Belangende comedie ende tragediespelen sal men blijven bij tbesluit des nationalischen sijnodi Dordrac. daerop gemaekt in den 26 vraege, ter tijt generael sulx weder werde verandert.

6. Vant tgebruick ende invoeren der psalmen D. Aldegondae is raetzaem acht noch te blijven bij tbesluit des generaelen sijnodi Hagens. daervan gemaeckt, totdatter oock anders in kan gemiddelt worden.

---

1) De marginalia zijn later bijgeschreven.

7. *Van sijn waeren bij ledemaeten te coopen.* — Op het voorstel, oft men niet verbonden zij met den ledemaeten der kercken zijn neringe ende coophandel alleen te doen ende zijne waeren te haelen, is geslooten, dat hoewel sulx wel behoorde, nochtans jider moet vrijstaen tot zijn eigen discretie, want niemant hiertoe gedrongen ofte geduongen behoert te worden, dewijle die giest Goedis ende waere liefde hierin de leitsman is.

8. Is besloeten, dat men bij den E. H. sal anhouden om executie des placaets van den ontheiliginge des sabbaths, oock dat sulx nae den middach worde geweert.

9. Achtervolgende de E. heeren placaet ende der dienaeren begeerte sal men blijven bij tgebruick ende anneemen der pastorijen hier te lande.

10. *Waer men classes holden zall.* — Is geresolvierdt, dat men gien classem per vices op de dorpen sal houden, maer dat men sal blijven bijt oude gebruick deser provinciae.

11. Het jegenwoordich sijnodus acht wel nodich te vorderen het nationale sijnod., soe dese kercke wat goets (gelijck noch gehoopt wordt) daerdoer konde beschien, ende soe sulx oock met bewillinge ende authoriteit des gebuerlijchen overicheits konde te wege gebracht worden, waervan men met wtlandische dienaren sal communicieren, opdat elck in zijn provincie hiertoe de bequaempste middelen bruicke.

Dan dewijle de kercke te Ampsterdam van den laesten nationali sijnodo verordent ende belast is ter bestembder tijt het generael sijnod. te vorderen, is raetzaem geacht oock van desis sijnodi wegen an die van Amsterdam metten eersten te schrijven, vermids haer tijt van sulx te doen lange overstreken is. Ende om soe te schrijven is gecommitteert D. Paschasius Baers, dienar binnen Liuverden.

12. *Van tot anderen classen te gaen.* — Op den generaelen questie, oft dienars in andre classen gaen moegen, alst hen belieft, ten twieden oft men die sonder attestatie sal anneemen, ende ten darden oft men classem niet censurieren sal, die hiertziegens doen, is gesloeten opt eerste punct: neen, nisi causa, maer op die tuiede ende darde vraege sal men de generale acten naefolgen.

13. Tziegens de onachtsaemheit ende naelaetinge des kijnderdoops is voorhans die beste raedt, dat men volge den 25 vraege ende beantwordinge in generali sijnodo Dordrac., noemelijc dat die dienars Jesu C. soe publice als privatim wt Goedis h. woordt leeren den gront van der sacramenten gebruick ende straffen ende wijsen aen die duaelingen met hun perijckels ende voorts, dat dan die dienaers een goede wandel leidende alsoe dat volck moegen trecken.

14. Men acht nodich, dat men bij den E. heeren anholde, dat die vroeme schoelmeisters deser provincie moegen versien worden met eerlijck onderhoudt. Welcke request JOANNES P. DUIREWOUDT schrijven sal ende met D. PASCHASIO BAERS sijnodi nomine niet allien onderteikenen maer tzaemen an den E. heeren alsoe overleveren.

15. *Lijckpredigen.* — In die lijckpredikinge sal men sic regulieren nae het nationael besluit van Dordrecht, staende aldaer in de 6 artijckel van de vraegen der sacramenten.

16. *Van den doop der 13, 14 jaeriger kinderen.* — Op de vraege, oft men kijnderen van 12, 13 ofte 14 jaeren mach doopen sonder eenige belijdenisse des geloeffs, is gesloeten, dat het stichtelijck sal zijn, dat ze voer den doop aldaer recitieren Sijmbolum apostolorum ende dat Onse Vaeder etc.

17. *Van den doop der ongedoopter ouderen kinderen.* — Belangende die vraege, soe bij ons ongedoopte ouderen den doop met ons voor recht bekenden ende die nochtans an haerselver dorch schaempte ofte ander suacheit niet ontfingen ende daerentusschen hen kijnderen ter doope presentierden, oft men soedaenige kijnderen den doop behoerde te weigeren om der ouderen wille, ter tijdt de ouders sic eerst lieten doepen, is des sijnodi antwoordt: dewijle die kijnderen der ouderen misdaet niet sullen draegen, item dewijle de doop opt tverbont Goedis gegrondet is, dat men geensins soedaenige kijnderen den doop behoert te weigeren, maer dat men se sal doopen om dese ende andere reden meer.

18. Is gesloeten, dat niemandt opt sijnodum kuerstemme hebben sal, dan die a classibus gecommittiert coemen met credentie ende instructiebrieven nae oude gebruick deser provincie na de nationale acten.

Den 7 Junij nae gedaene gebeth.

19. Is raetzaem ende stichtelijck geacht, dat PETRUS BERCK, nu present in sijnodo, hem om der vreden wille onthouden sal wt dese sijnodale vergaederinge, soelange die saecke van Bolswerdt hier sal gehandelt zijn. Welcker sijnodi besluit PETRUS vorss. naefolgende is wtgeweken met protestatie, dat hij niet als parthije maer om der liefden wille sulx dede, dat hij wtginc.

20. Op den vraege des borgemeisters ANNE SIURDSSZ, an BOGERMANNO gedaen, ende de ouderlingen daerbij, oft BOGERMANNUS den borgemeister ANNE SIURDSSZ acht ofte geacht heeft voor een lidtmaet ofte hoeft der conspiranten ofte seditiuesen, hebben geantwoordt: neen, ende dat sij noit

sulcke suspicie van den borgemeister hebben gehadt belangende den persoenen in den brieff, van HERMANNO LUININGA an D. BOGERMANNO vorss. gess.

21. Naerdien de questie tusschen ANNE SIURDSSZ, borgemeister van Bolswerdt, ende D. ROMBERTUS BERGANUS, rector scholae Harlingen., ter eenre op ende tziegens D. JOANNEM BOGERMANNUM, dienar des h. evangeliums binnen Bolswerdt, met eenige andere ut den kerckenraedt vandaer ter andere sijden den sijnodo an beider syden is voorgestelt met hen defensijen ende discursen daertoe dienende, soe ist dat het sijnodus geresolvierdt ende raetzaem geacht heeft om verscheiden reden (naerdien de vorss. persoenen hen saeck absoluitelijc des sijnodi ordel hebben onderworpen) dat alle voorgaende questien, geresen soe wt den brieff van HARMANNO LUININGA, an BOGERMANNO gess. in anno 1591 van seker seditie houdende, als wt eenige ander oorsaeken geresen, sullen alhier versoent ende begraeven werden, ende waerin an beider sijden vergrepen is, dat ze malcander sullen bidden sulx om Goedis wille te vergeven ende ten besten te houden ende int vier der liefden alles te verteeren ende daerop alle acten, schriften ende monumenten henne questien angaende sijnodo sullen overleveren om hier datelijck verbrant te worden, daerbeneven dat oock gecassiert sullen wesen nae dato deses alle absente instrumenten, brieven ende schriften, die daer moegen overich zijn eenige van henne questien belangende, ende sullen nae desen malcanders eere an beide sijden vorderen nae hen vermoegen, daer het moegelijck sal zijn, dewijle meer wt onverstant als wt quaetheyt in desen verloepen is, van welcke versoeninge een formulaer den gemeinte van Bolswerdt publijck sal worden voorgestelt op de stichtelijckste manier, die men kan vijnden.

22. Alsoe parthijen vorss. nae voorlesinge deser voorgaende acte ende des geaccordierden formulaers lestelijc (dorch neerstige vlijt ende des sijnodi anhouden ende beleidinge) an beide sijden hebben bewillicht, soe is datelijck de vorss. versoeninge geschiedt ende naegecoemen van beider sijden met openbaere hantgevinge ende chrijstelijcke woorden nae luidt der vorss. acte sonder eenige simulatie ofte exceptie, onder welcke versoeninge PETRUS BERCK ooc begrepen worde.

Den 8 Junij nae anroepinge van den naeme des Heeren.

23. Is geresolwierdt, dat parthijen vorss. sullen in weerden houden ende achtervolgen hun angenoemen vereeniginge ende vredehandel, hier voor den sijnodo van beide sijden accordiert, sonder nije invijndinge ofte eenige exceptie ende bij faute van dien, dat de overtreder behoert kerckelijck gestraft te worden. Belast volgens dien het vorss. sijnodus beide parthijen in den naeme Jesu C. haer nae den vorss. vrede te

regulieren ende niet meer te attentieren. Welcke jegenwoordige acte gesloeten is, vermids die questie van nieus is in sijnodo desen 8 Junij geroert dorch den borgemeister ANNE SIURDSSZ, daerom oock ANNE SIURDSSZ vorss. insonderheit belast wordt sic nae desen besluit nae desen tijt te regulieren.

24. Is geresolwierdt, dat onse l. weerde metbroeder HARMANNUS ELCONIUS, nu jegenwoordich dienar binnen Harlingen, op den 18 Junij eerstcoemende, nae hij binnen Bolswerdt gepredict sal hebben, dat formulaer bij parthijen, hier an beider sijden ingewillicht belangende hen versoeninge in sijnodo geschiedt, den gemeinte binnen Bolswerdt van den predicstoel sal voorstellen met stichtelijcke reden, ende dat PETRUS HARRITIUS voor geen parthije desen belangende van sijnodo wordt geacht, maer daerbuiten is.

25. Belangende het vertrecken BOGERMANNI van Bolswerdt tot Campen nae luidt der beroepinge, van die van Campen op BOGERMANNI persoen gedaen, is geresolwierdt niet sonder droeffenisse, dat D. JOANNES BOGERMANNUS volgende zijn conscientie vrijgestelt wordt te vertrecken van Bols werdt nae Campen, doch soe het mogelijck is, nijet voor Jacobi eerstcoemende om verscheiden reden.

26. Belangende het voorstel D. SIBRANDI VOMELII ende RUARDI ACRONII is van sijnodo geaccordiert, dat die schriften ende monumenten soe in die classicale ende sijnodale bijeencompsten, die daer overich zijn, volgende het montlijck besluit des lesten sijnodi van Dockum angaende die questien, tusschen D. RUARDUM ende SIJBRANDUM VOMELIUM gehadt tziegens den deputatos des sijnodi te Harlingen anno 1590, voorts sullen overgesonden worden an SIJBRANDUM, dienaer te Harlingen, om voorts verbrand te worden ende alsoe die memorije van dien wtgewischt te worden, twelck den deputatis classium belast wordt datelijck te beschicken.

27. In den saeck van MARTEN EVERTSSZ is besloeten (nae hij den sijnodo onder ander reden ende wederreden geantwoordt hadde, dat hij op giene dienars leere ofte leevent deser provintie wat hadde te seggen) dat die classes sullen vergaederen die clachten tegens zijn persoen ende die den deputatis sijnodi overschicken om daernae daerin te handelen naer behoeren. Middelertijt sal MARTEN vorss. eernstich vermaent worden hem stil ende tuchtich voortaen te draegen ende dat hij Goedis woordt hoere, dat hij hem oock vant predicampt onthoude, ter tijt dat hij een lidmaet der gemeinte Chrijsti geworden, daernae wettelijc tot den dienst verordent sij, daerbenevens dat hij JOANNEM BLIJENSTEIN nae desen niet meer lasteren sal, dewijle het sijnodus een goet gefoelen van JOANNE vorss. heeft.

28. Angaende het 39 artijckel des lesten sijnodi van Dockum is alsoe te verstaen, dat niet allien die dienaeren in die steden sullen in die classicale vergaederinge present zijn ende stemmen hebben, maer oock tuie ouderlingen wt der stadt sullen desgelijcken moegen coemen ende als leden des classis stemmen hebben.

29. Naerdien dese drie dienars niet langer bequaem zijn tot den dienst des h. evangeliums, als naemelijck GERBRANDUS, dienar tot Minnerschae vermids zijn ouderdom ende volgens zijne feilen des verstants, item GERARDUS RAPHANUS, dienar toe Marsum, ende SIXTUS WIBIUS, dienar te Marrum, beide met suaere passien van Godt den Heere besocht, alsoe dat sij vermids crancheijt thom deele suacsinnich zijn ende dorchdien haere kercken niet koenen bedienen etc., is raetzaem ende hoechnodich geacht, dat men sulx den E. heeren bij requeste sal verthoonen ende voorts daerin van den E. H. versoeken een redelijck jaerlijx pensie ofte alimentatie voor deze miserabile persoenen tsij dan wt slants kiste ofte benefitiegoederen oft dorch andere middelen, die den E. heeren nae haere mildicheijt ende wijsheijt believen sal, ten einde de heerlijcke gemeinten met ander goede dienaers versien mochten werden etc.

30. Is noch geresolvierdt, dat bij requeste den E. heeren sampt zijn G. sullen remonstriert worden thinhouden van den 5, 11, 17, 19, 22 ende 41 artijckel des lestgehouden sijnodi van Dockum metten 8 artijckel desis jegenwoerdigen sijnodi ende daerop te versoeken executie ende effect volgens der E. H. placaeten etc.

31. Welcke request met dat ander request des voorgaenden 29 artijckels schrijven sal JOANNES P. DUIREWOUDT, als scriba sijnodi ende onderteikenen met D. PASCHASIO BAERS, praeside ende voorts alsoe ooc sijnodi nomine onderteikent an den E. H. vorss. tsaemen presentieren ende overgeven etc.

32. Belangende de 26 artijckel des lesten Dockumer sijnodi is om reden gestelt in handen der gedeputierden hujus sijnodi.

33. Op SIBRANDI VOMELII voorstel is besloeten, dat het classis van Franeker tuie wt hen classe sullen kiesen ende committieren, die sijnodi nomine dat boeck van SIBRANDO vorss. overgeseth sullen visitieren.

34. Wordt den classi te Franeker belast, dat sij onsen l. b. JASPERUM, nu dienar toe Winzum, in alle moegelijcheijt bij den gemeinte aldaer een eerlijck onderhoudt sullen becoemen ende, soet daer nijet kan tewege gebracht worden, dat het classis bij den E. heeren Staeten anhoude om sulx te verkrijgen.

35. Is raetzaem geacht, dat PASCHASIUS ende JOANNES P. DUIREWOUDT

nomine sijnodi schrijven an BARTHOLOMEUM N., dienar nu in Slijckenburg, hem vermaenende zijn credituers te voldoen, zijn dronckendrincken ende andere lichtveerdicheijt nae te laeten ende ergernissen voortaen te schuwen etc.

36. JOANNES NICOLAIJ, dienar te Dockum, sal sijnodi nomine een request schrijven an den E. heeren, twelck JOANNES P. D. als scriba ende D. PASCHASIUS BAERS praeses nomine sijnodi sullen onderss., daerin voor OLFARDO N., nu dienar te Ferwert, versocht sal worden dat den E. H. believe OLFARDO vorss. sjaers wt te keeren seker pensije, bij apoinctemente te Franeker anno 1589 van den E. H. den gemeinte te Ferwert gegunt tot onderhoudinge eens dienaers, om reden in den requeste verhaelt etc.

37. *Op de gravamina classis resolutie mede te brengen.* — Is voorts geresolwierdt, dat die volmachten classium deser provinciae, die nae desen opt sijnodum verschijnen, met sullen brengen hun classis resolutie, genoemen op die overgess. classium gravamina ende ooc sulx van zijn classe onderteikent.

Den 9 Junij nae gedaene gebeth.

38. Is voorts gesloeten, dat HENDRICUS BARNARDI, nu dienar te Goutum, metten eersten buiten dese provincie sal transferierdt worden om redenen, ende sal datelijck rusten van zijn dienst aldaer te Goutum, mids dat hij nae dato desis sal noch een halffjaer pensije van den kercke te Goutum ontfangen, welcker dienst het classis van Liuverden middelertijt sal bedienen. Ende hij HENDRICUS sal middelertijt nae een bequaeme plaets omsien, ende sal het classis van Liuwerden HENDRICO metgeven behoerlijcke attestatie ende recommandatie. Ende hiermede sal te niete zijn die 30 artijckel, gesloeten in sijnodo te Dockum anno 1591.

39. In ROMBARTI FEIJES versoeck is besloeten, dat hij moet een weinich patientie ende noch gedult hebben, vertrouwende dat hij sal plaets krijgen ofte opt eijlandt, hem alrede halff toegesecht, ofte elders. Middelertijt sal men in classibus anhouden, dat men hem wat onderhoudts beschicke.

40. Jider sal zijn classi mede voorstellen den noodt ende armoed van een arm beroeft ledemaet JAN GLAESMAEKER van Ackrum, ten einde hem wat mocht gegeven worden te help.

41. Is geresolwiert, naerdien ANDREAS HARCO alles ontkent ende die van Roedehuisum moeten bewijsen, ende hiernae nu het sijnodus niet wachten kan, dat die deputati sijnodi met tuie van wegen tclassis sullen gedeputiert van sijnodi wegen dese saecke met die E. H. communicieren, ofte die E. heeren believe dese saeck eerstdaex aff te handelen. Indien niet dat dan die deputati ende Liuwerder classis met consent der E. H.

den saeke befoelen worde nomine sijnodi opt stichtelijxt aff te handelen. Middelertijt wordt die van Roedehuisum belast hen getuichenissen ende probatien reed te maeken. Die tijt sal hiervan bestempt ende haer angesecht worden.

42. Het sijnodus heeft bestempt zijne gedeputierden wt jider classe deser provinciae om dese ende andere kercken suaricheiden, die tusschen dit ende compstige sijnodum voor koenen vallen, authoritate sijnodi aff te handelen naet tbehoeren. Wt Liuwerder classe zijn hiertoe vercoeren ende verordent: Harmannus Coude, dienar binnen Liuwarden, ende Hessel Aljsma, ouderlinck aldaer; ex Franekerana: Sibrandus Vomelius, dienar te Oosterbierum, ende Huibert Janssz, ouderlinck; ex Snecana: Lambartus Levius, dienar te Balck, ende Joannes Moll, ouderlinck te Sneeck; ex classe Doccumana: Joannes Nicolai, dienar te Dockum, ende Haijtze Auckesz, ouderlinck; ex Bolswardiana: Anthonius Dircksz, dienar te Waarkum, die met hem sal brengen hen ouderlinck, die se bewilligen sullen coenen.

43. Anno 1593 den tuieden Maandach nae Meije stilo antiquo sal het compstige sijnodus (soe Godt wil) gehouden worden binnen Sneeck etc.

Nae gewoene dancksegginge is alsoe dit sijnodus provinciael Godloff voleindicht binnen Liuwarden in Westfrieslandt den 9 Junij anno 1592. Orconde der waerheijt van tgene vorss. is, hebben praeses ende scriba dit met haer naemen ondergess. nae gebruick ende dat wt sijnodi naem ende befel, etc.

Onder stonden de naemen van preses et scriba sijnodi etc. Gecollationiert jegens zijn originael ende coempt daermet overeen. Oorconde mijn gewoontlijcke hant.

Joannes Petri P. Duirewoudt,[1]) ecclesiastes in Beetgum etc.

Acta sijnodi Snecanae anno 1593.

Op huyden den XV Maij anno 1593 naest aenroepinghe des Heeren naems synnen in de synodale vergaderinghe, binnen Sneeck gecelebreert, tot preses communi suffragio geeligeert Ruardus Accronius, ende Gellius Accronius scriba.

Gecollecteert dye procuratien van de gedeputeerden der classium synen bevonden voor guedt ende aggreabel.

---

1) Deze onderteekening is eigenhandig.

1. Ten eersten is besloeten, dat in de naeste sijnodo sullen personen verordineert worden, die op de naeste lansdach sullen versoeken, dat die kijnderen der dienaeren pensie moegen krijgen om te studeren, mits dat sij predicanten sullen worden, opdat onse faderlant in toecoemende tijden met dienaers mach versijen worden.

2. *Opleggingе der handen.* [1]) — Noepende de opleggingе der handen sullen de classes haer reguleren nae het articul des nationalis sijnodi daervan gemaeckt.

3. Is besloeten, dat noepende het articul om aen de heren Staten te versoecken, dat de sijnodi ende classes ijaerlix wat mochten hebben ut de cloestersopcomsten toe hulp van haere oncosten, dat hetselvde sal naeblijven tot gelegener tijt.

4. *Classes te houden op de dorpen.* — Noepende de classes te houden in de dorpen is besloeten, dat het sal naeblijven.

5. *Naelatinghe der constitutien synodalen sal gestrafft worden.* — Noepende degene, de constitutiones sijnodales beletten, is besloeten, dat die sullen gecensureert worden nae kerckenordennantie, nisi habeant legitimam causam excusationis.

6. Aengaende de feestdaegen is besloeten, dat de dienaers haer sullen reguleren nae het besluit van de nationale sijnodis.

7. Oft oeck een dienaer, die hem 23 ijaer boetfeerdich gedraegen heeft, behoert gecensureert te worden, is besloeten, dat hij niet sal gestraft ofte gecensureert worden, tensij saeck dat het delictum alsoedanich is, dat het van de wertlicke overichheijt behoort gestraft te worden.

8. Het classis van Leeuvarden wort belast om dsententie, over Gerardi persoon ghesproocken, eensdaechs te voldoen ende sullen dye van Grou volghende des lants ghebruijck nae Gerardi vertreck daetelick procedeeren tot electie van een ander dyenaer. [2])

9. *Alle 14 daghen classis houden.* — Aengaende oft men alle 14 daegen sal classem houden, is besloeten, dat men sal blijven bij het besluit van Documer sijnodi. Nochtans soe wort een ijder classi vrijgelaten faecker classem te houden, soe het noedich is.

10. Is besloeten, dat de acta [3]) Harlingensis sijnodi [4]) sullen overge-

---

1) De marginalia zijn later bijgeschreven.

2) Art. 8 is door een andere hand dan die van den scriba geschreven.

3) „acta", ter vervanging van de doorgehaalde woorden: „questioese articulen in."

4) „sijnodi", daarop volgden de doorgehaalde woorden: „gemaeckt van Ruardi persoon cum suis."

sonden worden aen SIBRANDUM ABBELI om die te verschrijven ende[1]) de questioese articulen daerut te laeten.

11. Aengaende de schamele lidtmaet in den dorpe Noortwolde is besloeten, dat het classis van Sneeck hem met commendatie sal senden tot de kercken om een aelmoese te krijgen tot sijn onderhout.

12. Oft een dienaer met gotloese kerckfoechden bona conscientia de administratie wel mach hebben, is besloeten, dat hij dat wel mach doen, dewijle hij sulx niet kan beletten.

13. Oft men geen froeme kerckfoechden behoert te kesen, al ist dat sij arm sijn, is besloeten, dat men hem hijerin moeten reguleren na des lants ordenantie ende gebruick. Ende waer te wenschen, dat froeme kerckfoechden alderweegs mochten gestelt ende gecoeren worden.

14. Soeveel belanget de abusen van de ontheilenge des sabbathts, de solemnisatie des echtes, zo is besloeten, dat de classes, die hijerijn fauten weten, sullen arbeiden bij de hoege ende lege oevrichheijt, dat sij afgeschaffet ende de oevertreders moegen gestraft worden.

15. Item de dingen, die in de sijnodis besloeten worden, dat de effect moegen sortieren, is besloeten, dat men de oevrichheijt van haere ampt sal vermanen.

16. *Die vant synodo gecommitteert hen belast zynde niet doen.* — De vant sijnodo gecommitteert worden om enige saecke in effect te brengen ende daerijn suimachtich sint, sullen nae kerkenordenge gecensureert worden.

17. *Oever de persoon* HENRICI BERNARDI. — Het sijnodus binnen Sneeck vergadert kan niet retracteren sententiam semel latam in superiori sijnodo. Dan soe HENRICUS hem beclaecht ende revisie van onpartidige dienaren bij de hoege oevrichheijt kan ververven, mach het sijnodus sulx lijden, ingefal hij sulx binnen de tijt van 14 daegen doet. Soe niet dat dan de sententie sal effect sorteren.

18. Het sijnodus van Sneeck verstaet, dat het trouwen van de oeverledene suster strijdet tegenst Gods woort, keiserlicke rechten, oude canones ende tplacaet, onlanx daervan gepubliceert.

19. Dewijle MARTEN CUIPER tegen de oordenge der kercken voortfaert in de dienst des woorts, sal het classis van Doccum bij de heren Staten

---

[1]) „die — ende”, ter vervanging van de doorgehaalde woorden: „verschreven te worden.”

versoecken, dat hij in sijn doon daetelick verhindert ende in ordinem redigeert mach worden.

20. Het classis van Doccum sal den tue jonge dochters, die ut Groeningerlant aldaer bij haer sint, recommendatie geven aen andere gemeenten om wat te versaemelen tot haer nootdruft.

Daer sint van de volmachten in sijnodo vergadert tot deputati, die de voerfallende saecken in de tijt, totdat tsijnodus weer geholden wort, sullen affhandelen, geordineert: ut Lieverder classe HARMANNUS COLDE ende SIJBE SCHELTEMA; ut Boelsverde classe JOANNES ELBORCH ende JACOB SIMONSSZ; ut Sneecker classe HARMANNUS LUINGA ende JOANNES MOL; ut Docummer classe THEODORICUS HARCONIUS ende STEFANUS UBELI, rector scholae; ut Franecker classe SIBRANDUS WOMMELIUS ende HERO JANSSZ.

Het toecoemende sijnodus sal gehouden worden binnen Boelsvaert den tueden Maendach in Junio anno 1594.

Aldus gedaen in onze synodale vergaderinge binnen Sneeck den XV[en] Maij anno 1593.

RUARDUS ACRONIUS, synodi praeses.
GELLIUS BENEDICTI ACCRUM, scriba[1]).

Acta des synodi gehouden binnen Bolswert in den jaere 1594 begonnen opten 11[en] Junij.

Na aenroepinge van den h. naeme Gods zijn bij ordentlicke stemminge tot praeses gecoren HERMANNUS LUINGA, dienaer der gemeinte binnen Sneeck, ende tot scriba JOANNES HILBRANDI, bedienaer des h. evangelii binnen Tennaerdt.

Na desen zijn die procuratien gelesen, voer goet gekent ende die volmachten van eenen iegelicken classe aengenomen:

ten eersten des classis van Bolswert, als namelick: THOMAS ROETHUIS, dienaer des woerts in Bolswert, FREDERICUS REGNERI, bedienaer des woorts tot Coudum, ende noch twee ouderlingen, als LIEUWE ANNESS ende TIMEN REINERSZ;

des classis van Franecker: HERMANNUS EILCONIS, bedienaer des woorts in Harlingen, ende IDZARDUS NICOLAI, bedienaer des godlicken woorts in Franecker, ende twee ouderlingen, als ROMBERTUS SUFFRIDI ende WIBRANT HENDRICXZ;

---

1) Beide onderteekeningen zijn eigenhandig.

des classis van Leuwarden met namen: HERMANNUS KOLDE, dienaer des godlicken woorts in Leuwarden, ende MELCHIOR KLANT, dienaer in Britzert, ouderlingen doctor AEDE VAN EISINGHA ende HENRICUS BUSMANNUS, met voorbehouden nochtans dat die volmachten des classis van Leuwarden sullen aennemen den protestatie, in haeren procuratie gementioneert, gecasseert te houden voor haer ende haeren classis, gelijck sij oock doen bij desen bij onderteeckeninge van haere handen hieronder gestelt, mits dat die deputati der anderen classen aennemen, dat in volgenden tijden geen dienaeren tweemael na den anderen opt synodum sullen gesonden worden, dan die volmachten veranderen tot discretie van een iegelick classe, ende dat zullen zijn personen, die onbesproocken zijn ende van goeden naeme ende fame. Hierna stonden dese namen: HERMANNUS KOLDE, MELCHIOR KLANT, ADE EIJSINGHA.

Na desen stont: ende volgens die volmachten des classis van Sneeck: HERMANNUS LUINGHA ende GIELIS CAPELLEMAN, dienaer in Osthem cum annexis ende twee ouderlingen SIBRANT HIDDESS ende mr. STEPHANUS JOANNIS;

des classis van Dockom: THEODORICUS HERCONIUS, dienaer in Hantumehuisen cum annexis, ende JOANNES HILBRANDS ende voor ouderlingen CORNELIUS EVERARDI, bedienaer des woorts in Holwert, ende FRANCISCUS AVERCAMP, bedienaer des woorts in Ehe.

Dit gedaen zijnde is beslooten, als volget.

1. Belangende het misbruick van de beroepingen der dienaeren ten platten lande sullen die classen, by denwelcken sulcx geschiet daer regaert op nemen, den E. H. Staten tselve remonstreren ende remedie versoecken.

2. Sullen zeeckere personen verordineert worden, welcke aen de E. H. die Gedeputeerde Staten sullen aenhouden, dat hen wil believen het placcaet vant houwlick insonderheyt van de bevestingen na die proclamatien in effect te stellen ende voorts te impedieren die profanatien des sabbaths, als te weeten het avontspeelen, gansetrecken, tonnesteecken, papegaijschieten, meiboomhalen, dronckendrincken, boelgoetcopen, coperen, bakenbranden int trouwen. Ende sullen oock mede deselve mannen versoecken aen de H. Staten vorsz., dat hen wil believen te verhinderen den loop der Papisten, die nu wederomme beginnen in te sluipen ende in swang te gaen.

3. *Een dienaer, die doir dronckenschap in onachtsaemheÿt gecomen is, mach niet op synodum comen* [1]). — Een dienaer in verachtinge gecomen

[1]) De marginalia zijn hier later bijgeschreven.

zijnde om sijn voorgaende dronckenschap ende andere excessen, welcke verachtinge door waere boetveerdicheyt nyet genoechsaem wechgenomen is, mach op geene synodaelsche bijeencoomsten toegelaeten worden.

4. *Een dienaer de beroepinghe onderhoudende.* — Een dienaer, welcke een beroepinge aen hem gedaen langer ophout, alst in synodo tot Franecker, gehouden anno 1583, besloten is, sal zijn schult daarover bekennen ten plaetsen, daer hij in desen ergernisse gegeven heeft.

5. *Een dienaer eenmaell over een saeck mach niet andermaell.* — Wanneer een dienaer als lidmaet eens classis over een saecke gestaen heeft, mach naderhant als lidmaet van de gedeputeerde synodi over dieselve geen sententie spreecken.

6. *Een dienaer, die niet geleeden is.* — Als een dienaer ganschlick nyet geleden is, indien hij daer oorsaecke toe gegeven heeft, sal hij getransfereert worden, maer indien hij daer geen oorsaecke toe gegeven en heeft ende nochtans van niemant gehoort wordt, sal hij vandaer genomen worden met believen van den hoogen magistraet ende des classis.

7. Die provinciaelsche synoden sullen gehouden worden by alsulcke personen, als vooren in nationale synoden besloten is.

8. *Die tonrecht beschuldicht wort.* — Soe iemant eenen anderen te onrechte beschuldicht ende daerbij hartneckelicken blijvet, sal die beschuldichde persoon zijn recht tegen den beschuldiger mogen wtvoeren.

9. *Die loopen predigen.* — Dienaeren, welcke onwetlick lopen predicken, onordentlic beroepingen soeckende, sullen van de classen, daer zij onder sorteeren, gestraft worden.

10. *Sonder attestatie tot een classem comen.* — Indien een dienaer wttet eene classe in eene ander vertrect sonder genoechsaeme attestatie te vertoonen, sal naer behooren van den classe, daer hij onder gesorteert heeft, gestraft worden, maer soeverre sulcx denselven van den classe onwetlic geweigert wert, sal het classis van den deputatis synodi gecensureert worden.

11. *Sonder attestatie annemen.* — Wanneer een classis also een dienaer sonder wetlicke attestatie aenneemt, sal tselve van den synodo gecensureert werden.

12. *Die affgesettet even blijfft.* — Een dienaer van drie synoden wettelicken gedestitueert zijnde ende des nochtans nyettegenstaende in den dienst blijvet, sal tegen denselven als tegen een contumacem voortgevaren worden met disciplijn ende kerckelicke straffe.

13. *Examen patris over den zoon.* — Het examen eens soons van zijnen vader gedaen wert voor ditmael voor goet aengesien, maer sal hiermaels in geen consequentie getogen worden.

14. Die 4e questie des classis Leoverd. refereert hem totten 28en ende 29en artickel des synodis Hagecomitis.

15. Het versoeck Rodolphi Uterwick, dat beide classen van Bolswert ende Sneeck als partijen souden opstaen ende nyet over zyn saecke sluiten, is bij meeste stemmen affgeslagen, ende dat om redenen.

16. Die saecke Rodolphi Uterwyck is gewesen aen de twe classen van Bolswert ende Sneeck omme van deselve breeder verstaen ende nadien gedecideert te worden volgende den acte daervan wesende in den synodo van Harlingen, gehouden anno 1590. Bij soeverre nochtans dat zijt niet en connen affhandelen, dat zij alsdan die deputatos synodi tot hen mogen beroepen.

17. Omme den E. H. Gedeputeerde Staten te begroeten van wegen eenige swaricheden vooren gespecifieert zijn verordineert D. Hermannus Kolde en D. Aede van Eijsingha.

18. Tot deputatos synodi zijn wtgeset: wt den classe van Bolswert Frans Luitijenz, dienaer in Gaest, ende Lieuwe Anness, ouderling; wt den classe van Franeker: Sixtus Rippertus, dienaer in Franecker, ende Wibrant Hendricxz, ouderling; wt den classe van Leuwarden: Paschasius Baers, dienaer in Leuwarden, ende Rombertus Ulenborg, ouderling; wt Doccummer classe: Joannes Bernardi, dienaer in Dockom, ende [1]); wt Sneecker classe: Gellius Acronius, dienaer in Bosum, ende Aucke Joannisz, ouderling.

Aldus gedaen ende beslooten in onse synodale vergaderinge binnen Bolswert ende bij praesidem ende scribam van wegen des synodi onderteeckent ende bevestiget opten 13en Junij anno 1594.

19. *Van assigneerden in te huldigen.* — Voor het onderteeckenen is noch beslooten, dat wanneer een dienaer gesonden ofte geassigneert sal worden, tselve geschien sal door den grietman ende een dienaer, welcke ter plaetsen daer d'gesondene ofte geassigneerde dienaer met een predicatie sal inleiden ende den [2]) gemeente ende dienaer haers ampts vermanen, twelcke een iegelic classe, die sulcx van doen sal hebben, aen de E. h. Staten voornoemt versoecken sal.

---

1) Hier is eenige ruimte opengelaten.

2) „met een — ende den", Extr. syn. resol. p. 57 heeft de betere lezing: „zal ingeleit worden met een predikatie, den".

Hieronder stont: van wegen het synodus HERMANNUS LUINGHA, eccles. Snec. praeses synodi, J. HILBRANDS, scriba synodi, met eenige streecken ende togen. Onder desen stondt:

20. Na het onderteeckenen is beslooten, dat indient den Heere believen sal, het synodus int aencomende jaer gehouden sal worden in Maio ende beginnen opten anderden Maendach na Meije ende dat tot Franecker, ende sullen die volmachten opten voorbenoemden dach in haere herbergen ofte ter plaetsen voorgenoemt verschijnen. Actum ut supra. Onder stont: HILBRANDS nomine synodi met eenige togen.

Gecollationeert tegens den principale, is bevonden daermede te accorderen bij mij ondergeschreven.

J. HILBRANDS, 1594.[1])

Acta des synodi te Franecker, gehouden ende begonnen anno 1595 den 17 Junij.

Nae aenroepinghe des naeme Godts is met gemeene stemmen verordineert tot eenen praesidem ANTONIUS NICOLAI ende tot eenen scribam SIBRANDUS VOMELIUS.

Daernaer syn de procuratien gelesen ende is bevonden, dat met behoorlycke procuratien als volmachtighen om op het synodum te coemen gedeputeert zijn:

vuyth den classe van Leewarden:

ANTONIUS NICOLAI ende BERNARDUS FULLENIUS als dienaers, BUWE JELTINGHA ende WILLEM STEWENS als ouderlinghen;

vuijth den classe van Sneeck:

JELLIUS ACRONIUS ende JACOBUS AUGUSTINI als dienaers, GERLACUS HABBONIS ende GERRYT JANSSZ als ouderlinghen;

vuijth den classe van Bolswert:

JOHANNES HOCHELUM van Nyeuwelant ende TYDO DANIELIS van Witmarsum als dienaers, JOCHIM STEWENS ende OCKO JACOBSSZ als ouderlinghen;

vuijth den classe van Doccum:

SCHELTO AIJTZMA ende OLPHERDUS BELIDA als dienaers, item ARNOLDUS ANNIUS ende JOHANNES BERNARDI als ouderlinghen;

---

1) Eigenhandige onderteekening.

vuijth den classe van Franecker:

Sixtus Rippertus ende Sibrandus Vomelius als dienaers, item. Hero Janssz ende doctor Nicolaus Mollerius als ouderlinghen.

Nae het leesen der procuratien is met gemeene stemmen verordineert Bernardus Fullonius om des Woonsdaechs te doen den praedicatie.

1. *Van metten.*[1] — Daernaer is beslooten, dat de dienaeren in een ijeder classe haeren besten devoor ende neersticheyt sullen doen, ten eynde dat in den bedieninghe des heylighen doops voljaerighe, godtvruchtighe ende in den waere religie vervaerene meetvaeders ende meetmoeders sullen verschynen.

2. *Voir approbatie van beroepinghe predigen.* — Aenghaende den dienaeren, die met het predighen hier ofte daer, voordat de beroepinghe van den classe geapprobeert is, onordentlyck handelen, is beslooten, dat de dienaeren haere sullen draeghen nae den articulen, op dat stuck in den voorighen synoden gemaeckt, ende dat de classen teghen den owertreeders alsulcker articulen gebruijcken sullen behoorlycke discipline.

3. Alsoe de daeghelyecksche bevyndinghe leert, dat het placaet van den houwelycke ende heyliginghe des sabbaths gemaeckt niet onderhouden en wert, is daeromme beslooten, dat vuijth den naeme des synodi aen den heeren Gedeputeerden versocht sal worden dat haere geliewe ofte door den grietslieden ofte door andere personen den voorgemelten placaet te laeten effectueren ende ter executie te stellen.

4. Aenghaende[2] den echtscheydinghen, welcke by den Wederdoperen tot verstooringhe soe der oeconomien als oock der politien gebruijckt worden, is raedtsaem van den synodo gevonden, dat men oock aen den heeren Gedeputeerden sal versuecken, dat haere geliewe door guede middelen ende wetten daerop gemaeckt alsulcke matrimoniorum desertiones ende onschriftmatighe echtscheydinghen te leeren verhinderen.

5. *Gheen dienaeren uytet landt te laten sonder tadvys der heeren.* — Soeveele aenghaet het missive der heeren Gedeputeerden, gesonden aen den classen, gebiedende dat de classen gheenen dienaeren vuijth desen lantschappe sullen laeten vertrecken sonder advijse der heeren Gedeputeerde vorss., heeft het synodus geoordelt, dat de classen alsulcken voorgemelten missive der heeren Gedeputeerden sullen naevolghen met desen bescheijde, dat het classis, consenterende in den vertrecke eenigher die-

---

[1] De marginalia zijn later bijgeschreven.

[2] In marg. voor dit artikel staan de met drie pennestreken doorgehaalde woorden: "Echtscheyden der Wederdooperen."

naeren, oorsaecken haeres consents den heeren Gedeputeerden sullen moeghen remonstreren.

6. Is beslooten, dat SIBRANDUS VOMELIUS sal aennemen den arbeyde om yetswat, soeveele hy dan noodich achtet, te schrijwen teghen den Libertinen, doch met alsulcken bescheyde ende beloftenisse, dat het synodus beloowet soe door den kercken soe oock door den heeren Staten te effectueren, dat voor den arbeyde hem, SIBRANDO, een eerlycke vergeldinghe mach ten handen gestelt werden, ende dat oock het geschrifte ofte gedaene werck buyten synen schaede ende oncosten gedruckt sal worden.

7. Is oock voor raedtzaem gevonden, dat by den dienaeren op combinatien dienende per vices ofte gebuerten in een yederen dorpe het awontmael gehouden sal worden.

8. *Ongedoopte niet trouwen.* — Belanghende den quaestie ofte vraeghe opt stucke van in den houwelycke te bevestighen alsulcke personen, die noch ongedoopt zijn, is van den synodo geresolveert, dat de saecke gelaeten sal worden by den articel op dit stucke gemaeckt in den synodo, te Bolswert anno 88 gehouden.

9. Soeveele aenghaet den psalmbuecken, van den heere ALDEGONDIO sanckswijse owergesettet, is van den synodo om gewichtighe oorsaecken beslooten, dat den kercken haeren vrijheyt gelaeten sal worden om den voorgemelten psalmbuecken in den kercken in te voeren, alwaer sulckes sonder erghernisse can geschieden.

10. Is geresolveert, dat de deputati, welcke nu van den synodo sullen verordineert worden, dat deselwighe sullen by requeste den saecke versuecken aen den heeren Gedeputeerden, dat haere geliewe te verhinderen den misbruijcken, die op den platte landen met schieten van rueren ende andersins in het trouwen der echtgenoten geschieden, item dat den voorgemelten heeren oock geliewe met noodtruftighe onderhoudt ex publico aerario te versorghen den weduwen der verstorwene dienaeren.

11. Is oock verordineert, dat de praeses ende scriba des synodi sullen schrijwen aen den heeren Staten van Groenigherlant, ten eynde sy andere dienaeren, aldaer coemende ende van haeren voorighen classe ofte kercke in leere ofte leewen genoteert zijnde, niet en sullen accepteren ende in haeren gebiede laeten leeren sonder genoechsamighe attestatien van haeren kercken ende classen vertoent te hebben.

12. Is opgeleydt BERNARDO FULLONIO ende RUARDO ACRONIO omme door te leesen ende daer het noodich zij te corrigeren het geschrifte ANTONII NICOLAI van den owerheyt ende oock een geschrifte TIMANNI N. teghen

den Wederdooperen, ten eynde de voorgemelte geschriften in den drucke moeghen coemen.

13. Is oock geresolveert, dat vuijth yedere classe gesonden sullen worden twee dienaeren in den Seewenwouden, ten eynde sij aldaer den lieden in den evangelischen leere sullen moeghen onderrichten. Ende het classis van Franecker sal haeren dienaeren senden in Schoterlant, het classis van Leewarden sal haere dienaeren senden in Opsterlant ende Smelgerlant, het classis van Doccum in Dantumerdeel, Achtcarspel ende Tzietjercke, het classis van Sneeck in Ooststallingwerff, ende het classis van Bolswert in Aenwerterdeel ende in Utingerdeel.

Volmachtighen, die vuyth den naeme des synodi ende als den synodum repraesenterende om alle gemeene swaricheden in den kercken deses lantschappes voorvallende af te handelen, alsulcke volmachtighen sijn vuijth den classe te Leewarden verordineert: HERMANNUS COLDE als dienaer ende LUIJTZEN HENDRICKSSZ als ouderlingh;

vuijth den classe te Doccum:

JOHANNES NICOLAI als dienaer ende doctor SEVERINUS HANIA als ouderlingh;

vuijth den classe te Sneeck:

HERMANNUS LUNINGHA als dienaer ende JARICH WILLEMSSZ burghemeyster als ouderlingh;

vuijth den classe te Bolswert:

THOMAS ROOTHUSIUS als dienaer ende N., zijnde een burghemeyster te Worcum, als ouderlingh;

vuijth den classe te Franecker:

SIBRANDUS ABELI als dienaer ende HEERO JANSSZ als ouderlingh.

Is besloten, dat het toecomstighe synodus anno 96 gehouden sal worden te Harlinghen ende dat beginnende op den tweeden Maendach in Maio.

Aldus met melcanderen geslooten te Franecker anno 1594 den 17en en den 18en Junii ende vuijth naeme des synodi onderteeckent.

Onder den originaelt stondt geteeckent:

ANTONIUS CLAESSZ, praeses ende
SIBRANDUS VOMELIUS, scriba.

Gecollationeert ende bevonden met den originael te accorderen anno 1595 den 19 Junij bij mij

SIBRANDUS VOMELIUS. 1)

---

1) Deze onderteekening is eigenhandig.

Copia.

Acta des synodi te Harlingen, gehouden anno XVc ses ende tnegentich ende begonnen den XIen Maij.

Na aenroepinge van de name Gods sijn met gemene stemmen geeligeert GELLIUS ACCRONIUS tot praesidem ende IDZARDUS NICOLAI tot scribam.

Daerna sijn de procuratien gelesen ende is bevonden, dat met behoirlicke procuratien als volmachten op het synodum te comen gedeputeert syn ende erschenen:

uijt den classe van Leuwaerden:

HERMANNUS COLDE ende HERMANNUS COLENIUS als dienaers des godl. woordts, ende JACOB GOSSES ende N. N. als olderlingen;

uijt den classe van Franeker:

TULLIUS JOUCONIS ende IDZARDUS NICOLAI als dienaers, ende EPE JACOBSSZ JUCKEMA ende DIRCK WILLEMSSZ tot Harlinghen als olderlinghen;

uijt den classe van Dockum:

CORNELIUS EVERARDI ende JOANNES HILBRANDI als dienaers, ende JOANNES BLIJENSTEIJN ende D. SUFFRIDUS HANJA als olderlingen;

uijt den classe van Bolswert:

GUALTERUS MORLING ende BERNARDUS CHRISTOPHORI als dienaers, ende HENNE JARICHS van Staweren ende FUNGER MEIJNERTS van Bolswert als olderlingen;

uijt den classe van Sneeck:

JACOBUS AUGUSTINI ende GELLIUS ACCRONIUS als dienaers, ende CLAES JELMERS ende DIRCK TIJSSEN als olderlingen.

1. *Van den ouden dienaers.* 1) — Na tlesen van de procuratien is gehandelt van de dienaers des godl. woordts, die van wegen haer olderdom oft andersins tot den dienst onbequaem sijn, ende besloten, dat de classes, daer sodanige onder sorteren, datelick haer sullen uijt den naem des synodi opleggen van haren dienst aff te staen ende arbeijden by den dorpen, grietsluyden oft h. Staten, dat se uijt haer dorpsgoederen oft aerario des vaderlandts eerlick onderholt haer leeffdage mogen hebben.

2. Is vorder geordineert, dat JOANNES HILBRANDI nomine synodi datelick sal schrijven aen DDn. professores theologiae MARTINUM LYDIUM ende D. SIBRANDUM LUBBERTI, althans beroepen synde van den heren van Groningerlandt tot verbeteringe van kerckelicke abusen, ende haer vermanen en bidden, dat hun geliewe neerstich te arbeijden, dat gantsch onbequame

1) De marginalia zijn later bijgevoegd.

personen in Groningerlant niet voor dienaers bekent ende geholden werden als: Petrus Aemilius de vader ende de sone, Marten Cuijper, Antonis Claessz Gallus, ende dat niet uijt dit oft andere landen sonder attestatie van syn classe ende gemeijnte yemant aengenomen werde.

3. Aengaende de beloften int voorgaende synode, binnen Franeker geholden, om Sibrandi Vomelii boexken tegen de Libertinen (door last des synodi te schrijwen ende nu volmaeckt synde) te laten drucken ende hem een vereringe te doen is besloten, dat na wettelicke visitatie des boecx het classis van Franeker sal handelen met Vomelio aengaende de vereringe van sijn arbeijt, ende met Radaeo soveel de costen vant drucken aengaet, ende dat sulcx beslecht ende bekent synde het classis van Leuwaerden den h. Staten de saeck sal aendienen ende versoecken om uijt de landskiste de voirgemelde saeck te redden. Ende so van den h. Staten minder becomen wert, als beyde het geschenck ende drucken eyschen, sal het classis van Franeker den saeck aen d'andere classen owerschrijwen ende yder classi haer aendeel en quota te kennen gewen ende topbrengen van dien vorderen.

4. De saeck tusschen Sijuck Burmanja cum sociis ende Melchiorem Klantium, van den h. Staten gewesen op desen synode, heeft niet connen affgehandelt werden, vermidts de twe professores theologiae Dn. Martinus Lydius ende D. Sibrandus Lubberti (van den h. Staten beneffens den h. Allert Jacobssz, commissaris der h. Staten verordineert synde om met het synodo te verhandelen denselwigen saecke) niet hebben connen praesent sijn, omdat sij gereijst syn na Groningen.

5. *Doopen der vroetvrouwen en papen.* — Dat een yegelick dienaer in sijn plaetse bij sijn gebeurlicke owericheyt aenholden sal, dat het dopen der kijnderen van de vroevrouwen ende papen van hen mochte geweert werden. Ende soverre hij verstaet, dat sulcx van den classe beter gedaen wil wesen, sal hij daertoe versoecken ende gebruijcken een ofte twe dienaers uijt den classe om sijn owericheyt daerower te begroeten.

6. Men sal bij den h. Staten aenhouden, dat sij het placcaet van de kerckvoochden willen effectueren, opdat de kerckegoederen beter mochten geimploijeert werden.

7. De deputati, welcke van het tegenwoordig synodo sullen voor dit jaer geordonneert werden om in plaetse des synodi voorvallende saecken te verhandelen, sullen aen den volmachten des eerstcompstigen landsdaechs versoecken, dat de nagelatene weduwen der dienaren des godl. woordts een eerlick onderholdt sullen mogen hebben.

8. Sal bij den h. Staten aengeholden werden om te consenteeren een publijc bespreck tusschen RUARDUM ACCRONIUM ende PIETER VAN COLEN na luijt haer beyder praesentatie, ende sal daerbij versocht werden, dat den heren geliewe dien het praediken te verbieden in dit landschap, van welcken de h. Staten bevonden sullen hebben, dat hij sijn leere niet heeft connen verdedigen.

9. Sal oock mede den h. Staten aengedient werden, dat op verscheyden plaetsen geattenteert wert ten platten landen vrije landen met affcoop oft beclemmen onder huijsinge te beswaren oft van den pastorijen en vicarijen aff te trecken, ende sall versocht werden aen den heren, dat hun geliewe met ernst sulcx te verhinderen.

10. *Bevestinghe der dienaeren.* — Men sal van nu voortaen neerstich acht hebben om na te comen tgene in synodo Hagensi besloten is van de bevestinge der dienaren, opdat eerlicke ceremonien ende nodich tot het decorum des dienstes synde niet nagelaten werden ende in ongewoonheijt en comen.

11. *Kinderen sullen geen kinderen ter doop presenteeren.* — Sal van geen dienaer toegelaten werden dat cleijne kijnders, die gedoopt sullen werden, van kijnderen ter dope gepraesenteert worden tot bespottinge van den h. doop.

12. *Examinandum presentibus multis.* — Het examen van personen, die tot den dienst des godl. woordts solden toegelaten werden, sal niet van een alleen geschieden, maer sal allen broederen des classis tegenwoordich sijnde vrij wesen om mede den examinandum te vragen ende hem objectien voor te stellen.

13. *Hoeveell uyt een kercke in den classe sullen verschynen.* — Aengaende oft uijt een kercke alleen een dienaer ende een olderling sullen verschijnen in de classicale vergaderingen om stemmen te hebben, dan oft het getal meerder sal syn mogen, sal daerin gevolcht werden de besluijtinge der nationalen synoden Middelburgensis ende Hagensis.

14. De personen, welcke uijt dese synodaelsche vergaderinghe na ordonnantie van den h. Staten haer sullen vervoegen bij elckander met den h. ALLERT JACOBSSZ ende met den professoren theologiae MARTINO LYDIO ende D. SIBRANDO LUBBERTI om te handelen van de saecke ende tverschil tusschen SIJUCK BURMANJA ende MELCHIOREM KLANTIUM, sijn geordonneert: als dienaers des godl. woordts GELLIUS BENEDICTI ende JOANNES HILBRANDI, als olderlingen EPE JACOBSSZ, burgemeester tot Franeker, ende DIRCK WILLEMSSZ tot Harlingen.

15. Also het meeste deel der volmachten des laestgeholden synodi Franekeranae voor desen synode erschenen sijn ende met groter ernst aengeholden, dat sij haer mochten purgeren van tgene KLANTIUS schriftelick tegen der vorss. volmachten sententie tot groten laesie (als sij voorgawen) van haer personen heeft owergegewen voor den h. volmachten deses lantschaps ende, soveel sulcke beschuldiginge aengaet, dat vant synodo tusschen haer ende KLANTIUM sententie mochte uijtgesproken werden, so is besloten van desen synodo, dat sulck versoeck niet conde nagecomen werden, vermidts de h. Staten den gehelen saeck in ander richteren handen gewesen hebben, ende also tnacomen van haer petitie niet conde geschieden sonder in handen te nemen, tgene van den h Staten op anderen gewesen waer, welcke bowen genoempt staen.

16. Het nieu opgerichte Schoter classe is bij desen synode geapprobeert.

17. De volmachten, die uijt name des synodi ende als synodum te repraesenteren om alle gemene swaricheden in den kercken deses lantschaps voorvallende aff te handelen geordineert sijn, sijn dese: uijt den classe te Leuwaerden REGNERUS HACHTING als dienaer ende mijnheer m. FRANS EIJSINGA als olderling; uijt den classe te Dockum SCHELTO AYTZMA tot Nijkerck in Dongerdeel als dienaer ende GERRIJT HARMENSZ te Dockum als olderlinck; uijt den classe te Sneeck JOANNES AVERNAEUS te Goutum als dienaer ende MELLE BARTELSSZ tot Sneeck als olderlinck; uijt den classe te Bolswert JOANNES HEUKELUM te Nieulandt als dienaer ende LIJCKLE SAECKESZ, apoteker olderlinck; uijt den classe te Franeker JOANNES PETRI te Dronrijp als dienaer ende WIJBE JACOBSSZ te Franeker als olderling.

18. Is den praesidi ende scribae opgeleyt om bij requeste den h. Staten aen te dienen de saecken bowen aengeroert om den heren voorgedraghen te worden, ende daerbeneffens de olde gravamina van den schoolmeesteren, sabbathsheijliging ende huwelicxsaecken te vernieuwen, eijntlick oock te versoecken bevestiging vant besluijt, dat ongedoopte van den dienaren des woordts niet getrout en sullen werden, gemaeckt in synodo Bolsverdiana anno 1588 ende vernieut int laeste Franekerana.

19. Het toecompstige synodus sal door des Heren genade geholden werden binnen Dockum anno XV^c sewen ende tnegentich den tweden Maendach na Meije.

Aldus met elckanderen gesloten tot Harlingen anno XV^c ses ende tnegentich den XI^en, XII^en ende XIII^en Maij ende uijt name des synodi onderteickent.

Onder was geschrewen: GELLIUS BENEDICTI, praeses ende IDZARDUS NICOLAI f., scriba synodi.

Gecollationeert metten principale ende daermede bevonden te accorderen.

IDZARDUS NICOLAI f., scriba. 1)

Acta sijnodi gehouden binnen Dockum, den 24 Maij anno 1597 begonnen ende den 27 geeindicht.

1. In den eersten bijeencompste ontrent smorgens te 7 wren den vorss. 24 Maij nae aenroepinge des Heren heiligen naems is tot praesidem desis jegenwoordigen sijnodi vercoeren D. REGNERUS HACHTING, dienar des h. evangeliums der stadt Lieuwarden, ende tot eenen scribam D. HENDRICUS HINCKENA, dienar des h. evangeliums te Berlcum.

2. Zijn hiernae geexhibiert ende gelesen de commissien ofte procuratien der legaten, op desen sijnodum gesonden van allen classen deser provincie om te raemen ende sluiten, tgene daer sal voor moegen coemen.

3. Die naemen der gecommittierden classium tot desen sijnodum van dienaeren ende ouderlingen zijn naebess.:

ut Dockumer classe: ENGELBERTUS STULLENIUS, dienar des woorts Goedis te Hantum, ende JOANNES JOANNIS, dienar te Bornwart, als dienaeren gecommittiert, ende als ouderling SIPKO SIJTZISSZ, binnen Dockum ouderlinck, ende d'ander was absent;

wt Liuwarder classe: REGNERUS HACHTING, dienar des woorts te Liuwarden, WINCENT DE PLECKERE, dienar des woorts te Wirdum, als dienaren ende MARTEN GERRIJTSSZ, burger ende lakencoper binnen Lieuwarden, ouderlinc ende mester ARIEN ADRIAENSSZ, ouderlinc opt tBil, doch absent, als ouderlinc;

wt Franeker classe: HENDRICUS HINCKENA, dienar des woorts to Berlcum, JOANNES PETRI DUIJREWOUDT, dienar des woorts op Dronrijp als dienars, HEERE JANSSZ, ouderlinck te Franeker, CLAES DIRXSZ, ouderlinc op Dronrijp als ouderlingen;

item ut Sneker classe: JOANNES ROUCHUS, dienar te Sneeck, FREDRICUS REGNERI, dienar te Britzart als dienars, ende OENE EDISSZ, als ouderlinc te Sloeten, ende TZIERCK JANSSZ als ouderlingen;

wt Bolswerder classe waeren gecommittiert: JOANNES HUECLUM, dienar

---

1) Eigenhandige onderteekening.

des woorts op Bolswarder Nijlandt, GOEDEFRIDUS SOPINGIUS, dienar des woorts te Tzierckwerdt als dienars, ende SIJBRANDUS MENSONIS, rectoer der stadt Bolswerdt als ouderling, anders niemant vandaer meer present; wt den classe der Soevenwouden waeren JOANNES LINDENIUS ende JOSIAS ETERINGIUS als dienars, ende COENRADUS ALUTARIS ende LAMBERTUS LEVINCK, beide dienars in plaets van ouderlingen.

4. Nae approbatie der procuratien ende der gecommittierde persoenen is verordent, dat die dienaeren der stadt Dockum selver sullen nu compstige Wonsdach hen gemeinte prediken om reden etc.

5. Alsoe ener PIETER JANSSZ van Heech verscheen versoekende, dat hij appel van Sneker classe toet jegenwoordich sijnodum mochte in zyn saeke verwerven, heeft het sijnodus voor dese reis sulx toegelaeten om enige redenen, mids dat sulx nae desen niet meer in consequentie lichtelijc sal getrocken worden van sodaenige afgedane ofte excommunicierde lidmaeten ende personen.

6. Is op PIETER JANSSZ versoeck citatie gepassiert op den dienar in Heech, alsmede PIETERS vorss. parthije sijnde, om den 26 deser opt jegenwoordich sijnodum te verschijnen ende beide parthen alsoe verhoert dan bij den sijnodum in hun swaricheyt gedisponiert te worden nae behoeren, doch indien tsijnodus haestiger wordt geëindiget, sullen die deputati sijnodi sulx affdoen moegen.

7. Is vorder besloeten angaende D. SIBRANDI VOMELII boexken, gess. wt last des sijnodi Harling. nae luidt het darde artijckel tegens den Libertinen, dat die classen haere quota tot de 60 ℞ bedragende jider classi tuaeleff carolusgulden, den drucker mede daervoor beloeft, elck huer aenpart voorts metten aldereersten, die noch restieren, sullen opbrengen ende an handen beschicken, welverstaende dat de vorss. authuer jider classi nae sijn belofte die exemplaria gedruct te handen stelle.

8. *Wanneer synodus sall gehouden werden* [1]). — Is geresolviert, dat nae desen het provinciael sijnodus in ons vaderlant sal gehouden worden voor ofte in het begin van den lansdach voertaen sjaers.

9. *Wat ghedaen sall worden, dat d'acten der synoden moghen geëffectucert worden.* — Ende alsoe het jegenwoordig sijnodus acht genoemen heeft, dat veele noodwendige goede acten der verscheiden sijnodale vergaringen nae het opbreken ende verscheiden ofte verreisen des sijnodi alle jaren vast liggen blijven sonder effect ende executie tot groter dis-

---

1) De marginalia zijn later bijgevoegd.

ordre, soe is raetzaem befonden ende midsdesen beslooten, dat men alle acten, die voldaen sullen worden, nae desen sekere gecommittierden eigentlyck in last sal geven om binnen sekeren tijt te effectuieren nae gelegentheyt. Ende sijn alsoe ter cause vorss. voor desen jegenwoordigen jaere hiertoe verordiniert ende gecommittiert D. Pascasius Baers ende D. Bernardus Fullenius, dienars des h. evangeliums binnen Lieuwarden, om als commissarien sijnodi nomine volgende articulen soe bij den E. heren Gedeputierde Staeten als an anderen montlijc ende schriftlijck te urgieren, drijven ende soeveel huer mogelijc is te effectuieren, dat se voldaen mochten worden nae inhout van dien. Welcke acten met cijffers naebess. zijn voorgetekent als den navolgenden met 10 ende alle annexe poincten daerin gespecificiert met ooc den 17.

10. Voorerst dat den E. heren believe hun goede placaten duer hen onderoverheyt in den dorpen te executieren, besonder daer sulx nyet geschiet, als onder andere dese naebeschreven poincten:

van der Jesuiten ende misspaperije tzamenrottingen soe te landewart als in vaste steden, heimelijc ofte openbaer, dat se niet allien verhindert maer ooc gestraft mochten worden om verscheiden inconvenienten ende periculen etc.;

daernae van den Wederdopers onwettelijcken ban ende nootwendige eedt;

voorts van den ontheiliginge des sabbats insonderheyt ten platten landen, eensdeel duer ergerlijck arbeit van ploegen, saijen, dorschen, ambachten te plegen van vrouwen en mannen, anderdeels duer schandelijck missbruic ende lichtveerdicheyt van dronckendrincken, dantzen, avontreijen, luiden der clocken, idele speelen ende rumoeren insonderheyt voor ende nae den middach onder predicatien op den kerckhoeven, ganstrecken, tonnesteken, etc.;

item tegens die onwettelijcke tzamenlopingen der hijlxpersoenen voor ofte sonder wetlijcke publique befestinge in hen h. echtestaet, ongetrout blijvende;

van den scoeldienaeren, datter doch overal in plaetze van allerleije dronckarts, Weerdopers, Papisten ofte andergesinden in den dorpen sonder enige oochluikinge Reformierde, stichtelijcke, naerstige schoelmeisters geplantet worden;

dat oock die kerckegoederen niet meer soe schandelijck verquistet worden, maer dat men arme Reformierde schoelmeisteren ende diergelijcke daermede helpe;

item dat ooc dat bewijnt ende de administratie der benefitiegoederen ten platten lande, daer Gereformierde ledemaeten sijn, denselvigen befoelen worde ende niet den Wederdopers, Libertinen ofte andere vijanden der

Gereformierder religie onder den naem van gode patrioten, gelijc men vast overal dat woort daertoe misbruickt.

Ten anderden dat men bij den E. H. mede verwerven mochte nabess. stucken:

Indien de brede gemeente Jouers over behoerlijcke tijt versuimich waere in het verkiezen ende beroepen van predicanten ofte bequame Gereformierde schoelmeisters, daer gien sijn, unde de plaetze soelange heeft vaciert, dat de E. H. believe den ledematen der Gereformierder religie van dier plaetze te ordonieren ende authorisieren ende belasten om met huer classis advijs soedaenige predicanten unde schoolmeisteren daer wettelijc te verkiesen, beroepen ende verforderen;

dat [1]) ooc mijn E. H. beliefde geensins den dorpen te vergunnen hun pastorijen sonder dienst ofte predicant een jaer ofte langer te vacieren tsij om schulden ofte andere listige pretexten, die de supplicierders coenen voorgeven;

dat mijn E. H. beliefde te interdicieren die rotterijen, vergaderingen der verleidende secten deser lantschap, die seer toenemen tot verderff ende destructie van kerckelijcke ende polijtsche regieringe ende veler verderff, gelijc onder ander de duaelgiest op den Jouwer opstaen, waertegens D. JOANNES LINDENIUS dispuit heeft gehadt, die wel grove dualingen hervoorgaf;

doch insonderheyt dat PIETER VAN COELEN met sijn consoorten het praediken in dese provintie verboeden mochte worden achtervolgens het requeste ende der E. H. apoinctement ende resolutie op D. RUARDI ACCRONII ende zijn publique dispuit, binnen Lieuwarden verleden jaere geschiet;

dat mijn E. H. beliefde te versorgen, dat nae desen de sijnodale tsamencompste buiten last ende costen der kercken van die respective plaetzen unde die ingesetenen van dien alsooc mede buiten der gecommittierden dienaeren ende ouderlingen eigen oncosten mochten verrichtet worden, gelijc in allen anderen Geunieerden Provincien onsis religions geschiet;

dat mede den E. H. beliefde den studiosen alumnis theologiae hun pensioen te augieren, ten einde sij niet meer voor den bequaemen tijt ende geleertheyt oft ouderdom ut noet unde armoed hen studium verlatende haer tot het predicampt, schoeldienst ofte andere ampten begeven;

item dat mijn E. H. believe den THEODORICO FALCK (die sonder weten ende wille eniger classen onses vaderlants tot noch toe tot het predicampt in den Boertange ende Bellingwolstersijl sic heft ingeworstelt) dat pre-

---

1) Hiernaast staat in marg. het woord: „Nota."

dicampt in desen provintie te interdicieren ende sijn gagie, die hij doer mijn E. H. apostille trect nu ut den faendels aldaer, aff te snijden, opdat soe schantlijc den dienst des woorts om sijn ongotlijck, rebel leven bij den vrembdelingen daer passierende als andere inwooners met bedroefenisse van alle godfruchtige niet langer gelastert maer wechgenomen worde;

lestelijck dat die E. H. believe middelen te raemen nae heuren hoechwijsen raedt, dat de h. justitia in desen provintie beter gehanthavet worde ende den onderoverheit tot hen plicht genodiget worden ende de abusen gecorrigeert worden, ten einde de vroeme onderdaenen den religion toestendich van alle moetwillicheyt der boesen te landewart bescharmet gerust mochten leeven.

11. *Wat int begin der synoden sall ghedaen worden* [1]. — Is noch in sijnodo geresolvierdt, dat men nae desen int begin van alle sijnodale bijeencompsten sal doerlesen de acten des voorgaenden ofte lesten sijnodi ende daerut vernemen, wat acten daerin niet sijn voldaen, om die voortaen te voldoen ende, diet naegelaten ofte versuimpt heeft, datelijc te censurieren nae gelegentheyt der saeken etc.

12. *Een dienaer vertreckende sall register laten van de gedoopte ende getrouwede.* — Is noch besloeten, dat jegelijc dienar zijn plaetz verlaetende zal naelaeten sijn successoer ofte den gemeente etc. aldaer pertinente register van die dopelingen ende van zijn ledematen ende van die hijlxvereniginge, bij hem daer bedient, opgenomen ende befonden.

13. *Op een plaetze onberoepen niet te predigen.* — Geen dienar sal achtervolgende het besluit des nationalen synodi sic verfoegen op een frembde plaetz te prediken onberoepen.

14. *Van dienaeren, die staen sonder nachtmaell te houden.* — Is noch bestempt, soe waer dienaeren seker jaeren staen sonder bedieninge des h. avontmaels, dat men se naerstich daertoe vermaenen sal. Ende indien daernar sulx niet wordt utgericht doer hem met sijn toehoerders ofte zijner naestgelegen dorpen ledematen om den sijnen duer sulck exempel ende oeffeninge mettertijt daertoe te trecken, ende nyet allien de faute, onachtsaemheyt ofte slapheyt bij den dienar gespoert wordt, maer mede dat gien hoepe van beterschap voorhanden is ende de gemeente onschuldich, dat men alsdan denselvigen dienar op een ander plaetz vooreerst sal transferieren. Ende het classis sal datelijck een ander in sijn stede schicken met der E. H. advijs, opdat de kercken beter gestichtet worden ende die dienars naersticheyt doen.

[1]) De marginalia zijn later bijgeschreven.

15. *Wat men doen sal om de traegheyt van den dienaeren te beteren.* — Gemerckt men daegelijx vreest ende mede bespoert, hoe traech sommige dienaeren heur ampt plegen ende insonderheyt niet vlijtich lesen ende studieren, soedat haer predicatien niet grondich nae den regel des geloofs ende nae Gods woort gesneden ende gedisponiert worden ende dartoe weinich stichten nae der godfruchtigen ende verstandigen begeerte, soe heeft dit sijnodus raetzaem, nut ende nodich geacht, dat nae desen jider classis deser provincie neerstiger respect hierop zal nemen op de alderstichtelijxte manier ende forma, die se hiertoe coenen vijnden, hetsij duer enigen gecommittierden onversiens tot hen predicatien te seinden om die te hoeren ende te relatieren den saeke om daerin te disponieren ofte durch oeffeninge der propositien in coetu ordine ofte doer enige andere dergelycke wegen, ten einde de slappicheyt met sodanige middelen mach geremedieert worden.

16. Het sijnodus heeft geconsenteert van haere resolutie over Joannes Petri Duijrewoudt denselvigen op sijn versoeck acte daeraf te passieren, gelijc deselvige acta breder meldet.

17. Is besloeten, dat die sententie, den 9 Junij 1592 in sijnodo Leowardiana beschreven op D. Hendricum Bernardum, dienar te Goutum, in alle zijne puncten voldaen ende executiert zal worden.

18. Is vorder besloeten, dat Cornelius, te Holwerdt dienar des woordts, ende Schelto N., dienar des woordts te Nijkerck in Dongerdeel, ende den borgemeister van Dockum Bienke Gabissz ende Sipko Sijtzissz, ouderlinck binnen Dockum, sullen beroepen moegen worden van Freerck Sipkissz, ledemaet der kercken Chrijsti te Nes, ende Theodorico Herconis, dienar des woorts te Hantumhuisum, om beider parthijen clachten ende defentien tegens malcander te verstaen ende sijnodi nomine te versoenen ofte kerckelijck te verrichten ende neder te leggen, soet mogelijc is. Indien niet sullen parthijen haer recht moegen versoeken elders nae hun believen.

19. De questie van Collum is met vrunschap nedergelecht op conditien, in den acte van dien (tusschen den E. E. Epo van Bootzma cum secretario Bronger Brongersma ter eenre ende Theodoricum Petri, dienar des woorts te Collum, cum consortibus ter andere syden) verfaetet ende met Theodorici hant vorss. onder befesticht.

20. Het sijnodus belastet den kercke van Haech op haere costen (gelijcke se ooc hadden aengenoemen) om binnen een maent ontrent ofte tegens den 28 Junij eerstcomende den ghedeputierden hujus sijnodi te verss. op behoorlijcke gelegene plaetze, ten einde de gedeputierde vorss. Peter Janssz met den sijnen ter eenre ende Sneker classis met den dienar ofte

kerkebesorgers van Haech ofte hun consorten ter andere sijden als parthijen in hun quaestie angaende de excommunicatie moegen verhoeren, naeforschen ende verstaen ende dien nederleggen, ist mogelijc, ofte kerckelijc procedierende sententiam nomine sijnodi des noet sijnde sluiten ende wtspreken nae Gods woort tot de meeste stichtinge der kercken Chrijsti ende tot vorderinge van hun salicheyt, die hieraen gelegen is.

21. Het sijnodus zal men soe Godt wil houden anno 1598 binnen Lieuwarden voor ofte int begin van den lansdach als vorss., daerop die van Lieuwerder classe sullen letten om in tijts hen utschrijvinge hiernae te richten.

22. Desis jegenwoordigen sijnodi deputierden voor desen jaere sijn vercoeren navolgende persoenen: ut Dockumer classe Joannes Nicolai, dienar des woorts aldaer, ende ener Jan Wever, ouderlinck der kercken aldaer; wt Franeker Hendricus Oesterlanus, dienar te Achlum, ende Willem Stevens, ouderlinck te Harlingen ofte iemant in zijn stede, soe hij tampt niet bedient; wt Lieuwarder classe Jacobus Schotanus, dienar te Roedehuisum ende Epo Meinertssz, ouderling; wt Bolswart Walterus Muerlingius, dienar met te Hichtum ende Sibrandus Mensonis, rector te Bolswerdt als ouderlinc; ut Sneker classe Jellius Accronius, dienar te Boesum, ende Oene Edissz, ouderling te Sloeten; ut de Sevenwouden Joannes Lindenius, dienar ende Michiel Michielssz, ouderling etc.

Nae gedaene acten ende gebeden is het sijnodus voleindet desen 27 Maij 1597 binnen Dockum. In orconde der waerheyt van tgene vorss. is hebben preses ende scriba nomine sijnodi dit ondergeschreven etc.

23. *Vraeghe over een dienaer, die lange in dienst gestaen heefft sonder geëxamineert ende toegelaten te wesen.* — Belangende de naefraege, oft een dienar 20 jaeren in dienst had gestaen sonder voorgaende examen ende admissie is gesecht, dat men distinctelijck sal respectieren, wat gebruic ende ordeninge men doen in tselvige hielt, oock wat form ende manier de kercke van den lantschap folchde, daer sulx is gebuert, ooc de gelegenheyt van kercke ende plaets, ofte men die hierin ontrusten ofte stichten can. Ooc staet te anmarcken leere ende leven des persoens sedert lange jaeren herwarts. Anders slecht ende recht de vrage gestelt, is slecht ende eenfoudich het antwoort, dat alle verstandige kenlijc is, dat men in soedanige saeken volgen sal den regel van Gods woort ende verbeteren, wat versuimpt mach sijn etc. [1])

Regnerus Hachtingius, praeses sijnodi.
Hendrichus Hynkana, nomine et jussu synodi sst. [2])

---

[1]) Hieronder stond ter zijde: „Ant classem van Sneeck."
[2]) Beide onderteekeningen zijn eigenhandig.

Copie.

Acta synodi, binnen Leuwarden gehouden anno 1598 ende begonnen den 21en Martij voordenmiddach.

Naer aanroepinge van den naeme des Heeren sijn tot praesidem gecoren D. PASCHASIUS BAERS ende tot scribam JOANNES HILBRANDI.

Dat geschiet zijnde sijn die credentzbrieven van de volmachten gelesen, welcke wt een iegelic classe verschenen zijn, ende sijn deze:

wt het classe van Leuwerden: PASCHASIUS BAERS, dienaer der kercke van Leuwerden, ende JOANNES HILBRANDI, bedienaer in Elaerdt, AERNT HERDENBERCH, ouderling van de kercke tot Leuwerden ende MICHIEL TAECKESS, ouderling tot Beetgum;

wten classe van de 7-Wouden: JOANNES SIJLVIUS, dienaer tot Sondel; die ouderlingen zijn niet verschenen;

wt het classe van Sneeck: GOSUINUS GELDORPIUS, dienaer tot Sneeck, ende GERLACUS HABBONIUS, dienaer Deersum, AUCKE JOANNIS zoon, ouderling tot Sneeck;

wten classe van Bolswert: GUALTHERUS MOERLINGIUS te Woorckum ende TIDO DANIELIS te Witmaersum, HENRICUS PAPMA ende REMBERTUS PHOCAS, ouderlingen;

wten classe van Franecker: SIBRANDUS ABELI tot Harlingen ende HENRICUS OOSTELANUS tot Achlum, dienaers, WIJBE JACOBSZ tot Franecker ende ADRIAEN BARTOUTS tot Harlingen, ouderlingen;

wten classe van Doccum: HILARIUS SIBRANDI tot Aengium ende BARTHOLOMAEUS BILDERBEECK tot Buitenpost, dienaers; onderlingen zijn niet verschenen.

Na den middach is besloeten, als folget:

1. *Een persoon mach geen tweemael op den synodum gecomitteert worden*[1]. — Sal geen persoon tot meermalen na den anderen opt synodum mogen verschijnen, dan diegeene die nu verschenen sijn, sullen mogen blijven om het synode te helpen raden sonder stemmen te mogen hebben.

2. *Geen dienaers in de plaetse van ouderlingen.* — Sullen geen dienaers, in de plaetse van ouderlingen gesubstitueert zijnde, opt den synode verschijnen volgende den 43en artickel vant nationael synode van sGravenhage.

3. *Op een plaetze onberoepen niet te predigen.* — Geen dienaer sal achterfolgende het besluit des nationalen synode sich verfoegen op een

---

1) De marginalia later bijgeschreven.

vreemde plaetse te predicken onberoepen ofte niet wettelic daertoe versocht zijnde.

4. Gesien hebbende de beroepinge van de gemeente van Minnertsgae, gedaen op JOANNEM CORNELII SYLVIUM, dienaer in Harich, ende daerbeneven den sententie des classis Sylvanae, waarvan JOANNES vorss. geprovoceert heeft, ende geconsidereert hebbende, tgeene des men in desen behoort te considereren, verstaen ende besluiten, dat JOANNES vorss. den gemeente van Harich mach verlaeten ende den gemeente van Minnertsgae gaen bedienen, oversulcx den beroepinge van dien approbeerende.

5. Sal den h. h. volmachten geremonstreert ende aengehouden worden, dat de studenten, die op lenen die juris patronatus sijn studeren, gehouden mogen werden, dat sij theologiae studeren ende by faulte van dien borge stellen van refusie naer verloop van jaeren; item dat men die jura patronatus, daer nu in eenige jaren niemant op gestudeert heeft ende nu na luit seeckere placcaten aen de h. verfallen zijn, mogen ex gratia ad pios usus aengewendet werden in de gemeenten, daer se gelegen sijn.

Opten 22en Martij voormiddach is beslooten:

6. Dat oock by de h. h. volmachten aengehouden sal worden, dat den Wederdoperen het predicken verboden mach worden.

7. Item men sal den E. h. h. Staten vermanen, dat se alle misbruicken ende ergernissen, waerdoor die religie merckelick verhindert wert, met alle neersticheyt wolden affschaffen.

8. Sal HERMANNUS PUPPIUS in sijnen dienst tot Hemlum wt seeckere moverende redenen ende behoort gecontinueert te werden ende voortaen in ruste ende vrede sijnen dienst besitten.

Na den middach desselven daechs is beslooten:

9. *Beroepingen niet conform den resolutien des landtschaps.* — Die beroepingen, welcke niet conform sijn metten mandate, van de E. h. h. Staten ende resolutie des lantschaps op desen stucke genomen, sullen niet geapprobeert worden.

10. *Niet te mogen examineren, die onder een ander classe behoiren.* — Sullen geen classen authoriteit ofte macht hebben eenige personen te examineeren, welcke onder een ander classe staen ofte van een ander classe beroepen sijn, sonder genoechsaeme attestatie te vertonen van den classe, daer hij onder sorteert ofte beroepen is.

11. *Van volwassenen te doopen.* — Sullen geen oude volwassene personen gedoopt worden, welcke geheel onbequaem sijn totten avontmael des Heeren te gaen ende datselve te genieten.

12. *Sonder proclamatien niemandt gar te gheven.* — Sullen geen personen in den houlicken staet bevesticht mogen worden sonder voorgaende solennele proclamatien.

13. *Sullen geen dienars mogen wesen, die hier affgeslagen hier ende elders van een kerckeraet toegelaten worden.* — Sullen voor geen wettelicke dienaers gehouden worden, die hier int lant ofte in Groningerlant van eenigen classe affgeslagen zijnde buitenslants sonder attestatie totten kerckendienst van eenen kerckenraet gepromoveert sijn.

14. Baucke Bauckess, nu dienende opte Joure, sal wederomme vertrecken ende sick begeven naer Zutphen ende aldaer den dienst betreden, daer hij toegelaeten is.

15. Sullen die acta synodalia in een boeck geredigeert worden ende overgesien sijnde, so daer strijdende dingen mochten befonden werden, sullen wtgelaeten worden, waerinne een iegelick classe sijn deboir sal doen ende sulcx aen dengenen, die daertoe gecommitteert sijn, overschrijven tegen het toecomende synodum.

16. Sal oock een boeck gehouden worden van de deputatis synodi, waerinne sij hun acta sullen schrijven ende die overleveren in handen van hun successoren.

17. Wort Joanni Petri Duirewout belast, dat hij het boeck, daer die synodalia in geschreven zijn, wederomme sal stellen in handen Joannis Hilbrandi, welcke de synodalia daerinne voortaen sal schrijven ende datselve stellen in handen van het classe van Leuwerden, alwaer het synodus nu gehouden wert ende sal tselve van nu voorts omgebracht worden op alle synoden.

Opten 23en Martij voor den middach is geresolveert:

18. *1 oft 2 het nachtmael jaers te houden.* — Dat een dienaer van Gods h. woort sal gehouden wesen ten minsten een ofte tweemael des jaers het avontmael des Heeren te houden, waermede het synodus wil wtgeleit hebben den 14en artickel des synodi Doccumanae, gehouden anno 1597.

19. Die classes sullen neersticheyt doen om die articulen Francisci Junii ofte die Belijdenisse der Nederlantsche kercken te becomen ende

alsdan van alle dienaren onderteeckent worden na luit van het 47e artickel des Hagensis synodi.

20. Sal aen de h. volmachten des lantschaps versocht worden, dat die weduwen van verstorvene dienaers een eerlick onderhout mogen hebben naert exempel van de nabuirsche provincien.

21. *N.B.* — Die dienaers ten platten lande sullen haer wterste neersticheit aenwenden, dat die schooldienaren met een eerlick ende sufficient onderhout mogen voorsien werden.

22. Sal aen de h. h. Staten versocht worden, dat die placcaten van den echten staet ende kerckegoeden mogen gerenoveert ende geeffectueert werden.

23. Sal oock mede versocht worden aen de h. Staten, dat die pastorijen, die noch beswaert ofte vermindert sijn, van hun commissaris mogen vrijgemaect worden ten besten van de dienaers van Gods h. woort, ende dat die E. heeren van henselven beginnen, daer die pastoriegoederen beswaert ofte vermindert zijn ofte werden, door hun cloostergoederen ofte andersins.

24. *Van Duytsche personen toe te laeten tot den dienst.* — Die classen sullen groote discretie ende sorge dragen in het toelaeten totten kerckendienst van de Duitsche personen.

25. Sullen die classen gehouden sijn opt spoedichste te procureren, dat die partijdige ongeregelde schooldienaren ende die niet Gereformeert en sijn, noch die Nederlantsche Belijdinge willen onderteeckenen, van den dienst geremoveert mogen worden.

26. Sal aen de h. h. Staten geremonstreert ende versocht worden, also menichmael die vaceerende dorpen die classes voorbijgaen ende door quade aengeven vercrijgen van de E. heeren, dat tegen die placcaten ende goede ordeninge strijdet, dat hun in sodanige saecken niet en believe te doen sonder die classes daervan te veradverteeren.

27. Sal aen de h. h. volmachten des lantschaps versocht worden, dat der vrome schooldienaren pensie ende loon ten platten lande by gemeene resolutie geaugmenteert mochte werden.

28. Die classen, welcke ten achteren zijn aen D. Sibrandi Vomelii boecdruckinge, sullen voortaen opbrengen hun quota tot beforderinge van den druck vorss. Ende het classis van de 7 Wouden sal het classi van Sneeck te helpe comen metten helfte totte contributie vorss.

29. *Die hen absenteren van den classe.* — Die hun absenteeren van de classicale bijeencoomsten, sullen gecensureert worden na vermogen van het besluit des synodi, gehouden te Doccum anno 1591 artickel 40e.

30. *Van een ander classis te beschuldighen.* — Geen classis sal een ander classem mogen beschuldigen bij andere classes sonder te vooren vermaent te hebben.

31. Sal bij de E. h. h. Staten aengehouden worden, dat het besluit opten verleden lansdach gemaect ende het placcaet van de Wederdoperen alomme mochte gepubliceert ende geexecuteert werden.

Na den middach desselven daechs is beslooten:

32. Die saecke van den dienaer van Wijckel Henrici Meinardi is gewesen aen den classem, daer hij onder sorteert, doch bij soverre hem iemant hadde te beclagen over den sententie des classis, sal mogen appelleren tot die deputatos synodi.

33. Paschasius Baers sal schrijven aen anderer provincien dienaren, dat se ons willen verstendigen, op wiens costen die synodale ende classicale vergaderingen gehouden werden, ende sulcx hebbende met Joanne Hilbrandi aen de h. h. Staten versoecken, dat in desen onsen vaderlande op gelijcker wijse der dienaren bijeencoomsten mogen gehouden werden.

34. Die acte van versoeninge tusschen den kercke van Heeg ende Pieter Jansz sal voorgestelt worden, als eerst het avontmael des Heeren aldaer gehouden sal worden ende dat van den dienaer Godefrido Sopingio, tensij saecke datter eenige wichtige oorsaecken sedert den dage van versoeninge verlopen waren, die sulcx souden mogen verhinderen.

35. Die saecke van den bibel, van de E. h. h. Staten aent synodum gesonden, is gestelt in handen van den classe van Leuwerden, dattet selve daerinne doe, als die meninge van de E. h. h. vorss. sal wesen. Ende sullen die E. h. h. van tselve begroetet werden, dat se niet toelaeten, datter buiten consent van de magistraten eenige boecken gedruct noch ingefoert noch vercoft sullen worden, ende dattet placcaet van dien wederomme mach gepubliceert ende ter executie gestelt worden.

36. Hermannus Colde ende Joannes Petri Duirewout sijn verordineert, dat se aen de h. h. volmachten versoecken alsodanige saecken, als bij den synode beslooten zijn.

37. Ruardus Acronius ende Regnerus Hachtingius worden verordineert omme alsodanige dingen aen de h. h. Staten te remonstreren, als bij den synode beslooten sijn.

38. Die deputati synodi sijn gecoren: voor het classe van Leuwerden BERNARDUS FULLENIUS, dienaer ende TIERCK TIJSSOON, ouderlingh; voor het classe van de 7 Wouden JOSIAS EITERINGIUS, dienaer ende MARTEN WIGERSZ, ouderling; voor het classe van Sneeck JOANNES OVERNEJUS, dienaer ende JARICH WILLEMS zoon, ouderling; voor Bolswerder classe AEGIDIUS EBBERECHT, dienaer ende EPE VAN AILVA, ouderling; voor het classe van Franeker IDZARDUS NICOLAI, dienaer ende JANCKE ANESS, ouderling; voor Doccumer classe CORNELIUS EVERARDI, dienaer ende HAIJCKE AUCKESS, ouderling.

39. Int classe van de 7 Wouden sal het toecomstige synodus gehouden worden opten 1en Maendach in Martio anno 1599, indient den Heere believen ende geven sal.

Aldus gedaen, beslooten ende geeindiget ten tijde ende plaetse vorss. bij den dienaren van Gods h. woort ende ouderlingen, opten vorss. synode vergadert, ende onderteeckent wten naeme ende van wegen des vorss. synode opten 23en Martij anno 1598. Onder stont geschreven: PASCHASIUS BAERS, synodi praeses, J. HILBRANDS, scriba synodi met eenige streecken ende togen.

Geaccordeert tegens sijnen principael bij mij ondergess., doen ter tijt synodi scriba

J. HILBRANDS, 1598. 1)

Copie.

Acta synodi Jourae anno 1599, begonst den 3en Octobris voor den middach te soeven uren.

Is nae aenroepinghe des godtl. naems gekoren tot praesidem GELLIUS BENEDICTI, dienaer des godtl. woorts tot Bosum, ende tot scribam SUFFRIDUS SUFFRIDI, dienaer tot Mackum.

Sijn daernae verthoont ende gelesen geworden de procuratien der dienaren, welcke als volmachten nu verschenen zijn op dit synodo voorss. Ende sijn gecommitteerde gecompareert:

wt Franeker classe: JOANNES PETRI, dienaer des godtl. woorts te Dronrijp, ende JOANNES CORNELII, dienaer tot Minnertsgae, item tot ouderlingen den welgeleerden mr. ROMBERTUS SUFFRIDI, rectoor te Harlingen, ende den E. heerschap HOBBO VAN WALTHA, welcke WALTHA, nadien het hem ongelegen waer te

---

1) Eigenhandige onderteekening.

comen, is op sijn plaets gecommitteert ende gecomen den eersamen Oedts Wijbes, ouderlinck te Franeker;

wt den classe van Bolswert sijn gecommitteert: Rodolphus Fabritius, dienaer des godtlijcken woorts tot Coudum, ende Suffridus Suffridi, dienaer tot Mackum, desgelijcx den E. heerschap Epo van Ailva, die nijet en is verschenen, ende Joachim Stevens als ouderlingen praesent;

wt den classe van Sneeck zijn gecompareert: Gellius Benedicti, dienaer des godtl. woorts tot Bosum, ende Melchior Clant, dienaer tot Wolsende, item Jarich Willems ende Gerrijt Janssz, ouderlingen;

wt den classe van Leuwarden sijn verschenen: Jacobus Schotanus, dienaer tot Roordahuijsen, ende Hermannus Collenius, dienaer tot Beetgum, item tot olderlingen den E. Popko van Roorda ende Wabbe Wisses, welcke absent is gebleven;

wt het classe van den Jouwer sijn gecommitteert ende gecompareert: als dienaren Josias Eijteringius ende Gerardus Cleobeckerus, item Sipko Attes ende Symon Gossis als olderlingen.

Belangende het classis van Dockum sijn nijemant gecompareert van hare volmachten.

1. Is geresolveert van den synodo, dat Theatrum vitae humanae Zwingeri onnodich sij te redigeren ad locos communes.

2. Het wert afgeslagen voor dese tijt, dat daer soude zijn een supremus senatus ecclesiasticus.

3. Aengaende de arme weduwe om assistentie te doen daerin sal een ijgelijck dienaer behoren te doen, na dat hij wilde, dat hem ofte de zijne geschijede.

4. *Van partidige besluijtingen.* [1]) — Dat bewijslijck is ende befonden sal werden partijdichlijck gesloten ofte gemaeckt te zijn, sal onpartijdichlijck wederom wechgenomen worden.

5. Is besloten, dat Joannes Cornelii, dienaer tot Minnertsgae, nu in sijnodo tegenwoordich een predicatie doen sal.

6. *Een dienaer mach geen almanacken maken.* — Het synodus achtet, dat het een dienaer der gemeijnte Christi nijet vrijstaet almanacken te maecken ende, so sulckes hijernamaels wederom mach gedaen werden, sal deselvige dienaer gecensureert worden van den classe, daeronder hij sorteert, nae behooren.

---

1) De marginalia zijn later bijgeschreven.

7. Aengaende de oneenicheijt tusschen de professoren te Francker wert besloten van synodo, dat de kerckenraedt aldaer haer wtterste vlijt sal doen om tselfde wech te nemen ende, so sulcx door hen nijet mach geschijen, sal het classis daerin arbeijden om hen onder malcanderen metten geringsten 1) te vereenighen.

8. Een dienaer geexamineert sijnde van eenen classe, dewelcke daernae onbequaem geachtet wert tot sijnen dienst, sal wederom nijet van denselfden classe moghen geexamineert worden, daer hij eerstmael van geexamineert is, maer van andere classen of synoden ofte deputatis synodi.

9. *N.B. Supra et hoc.* — De classes sullen gene beroepingen der dienaren approberen, diewelcke nijet en accorderen met des lants resolutien.

10. *N.B.* — Is voor goet aengesijen, dat de olderlingen sullen mede ad classem gaen mits draegende haere oncosten gelijck de dienaeren.

11. *N.B.* — De schoolmeesteren, olderlingen ende diaconen wert verboden de dominicalia ofte andere plaetsen der h. schrift den gemeijnten predickswijze voor te stellen, maer meer geboden, dat se hare dienaren volgende sullen hooren.

12. Henricus Ludolphi geroepen zijnde door citatie des synodi om sijne attestatien van sijn examen ende toelatinghe tot den kerckendienst so in Hollant so in Vrieslant te verthonen, is daermede verschenen, welcke attestatien gesien ende gelesen hebbende heeft het synodus geresolveert, dat hij wederom na huijs mach trecken sijnen dienst betredende, gelijck duslange van hem gedaen is.

13. Sible Harinx, dienaer tot Oldemerdum, beschuldicht sijnde van de ongesontheijt des artijkels van de h. Drievuldicheyt heeft sijn bekentenisse daerop gedaen ende is van synodo suijver daerinne bevonden ende gesondt verclaert te wesen.

14. In de saecke Gerardi N., dienaer tot Noortwolde is besloten, dat hij Gerardus sal tot naestcomende Meije anno 1600 van aldaer vertrecken ende sullen sijne gemeijnte ende hij midlertijt chrijstelijck ende vredelijck onder malcanderen leven.

15. Is geresolveert aengaende de saecke Cornelii Joannis, dienaer tot Oldelemmer, dat hij nijet en sal te Schoot vertrecken, maer bij sijn gemeijnte sal blijven.

16. Wat belanget de saecke van Baucke Bauckes is besloten, dat hij van nieus sal werden geexamineert, ende dat voortaen neerstich gade-

1) „metten geringsten" ontbreekt in UU.

geslagen sal werden, dat sulckes nijet meer in consequentie sal getrocken worden.

17. Is besloten in synodo van Henrico Bernardi, dienaer tot Warns cum annexis, gehoort hebbende sijn eijgen bekentenisse mits oock de verclaringhe vant classis van Bolswert, onder welcken hij sorteert, dat hij om sijn groote excessen de facto sal destitueert zijn van den dienst des h. evangeliums, ende dat de plaetsen metten eersten met eenen goede ende getrouwen dienaer des evangeliums sullen voorsijen ende versorghet werden.

18. Het synodus besluijt ende ordonneert aengaende de saecke Jellii Sixtini, dienaer in Ferwolde ende Gaest, dat Jellius na insinuatie deses datelijck sal van sijnen dienst afstaen ende in voorgenoemde plaetsen nijet meer prediken, alhoewel hij aldaer mach blijven woonen hen tot naestcomende Meije anno 1600 ende nijet langer. Maer hij sal gehouden wesen sijnen saecke opt spoedichste voor den Hove van Vrieslant te verdedighen, twelcke so hij nijet en doet ofte vermach te doen, dat hij geen meer pensie sal ontfangen als dit gerechte halffjaer, twelck nu alrede is verschenen. Doch indien hij wert gejustificeert ende hij in sijn saecke compt te triumpheren, sal de gemeijnte voorss. hem het andere toecomende halffjaer pensie nijet moghen weijgeren, maer Jellio voorss. te Meije moeten behandigen, doch sij behoeven de pensie hem nijet te geven, voor ende aleer sijnen saecke gewonnen is. Nochtans of hij schoon triumpheert, sal hij evenwel moeten Meije naestcomende vertrecken ende so nijet, sal hij van nu voortaen (als gesecht is) gesuspendeert ende nae Meij voorgenoemdt geheel van sijnen dienst afgesett zijn, als die van synodo het predicampt onweerdich geachtet wert. Midlertijt sal het classis van Bolswert de plaetsen hen tot naestcomende Meij nae hun vermoghen bedienen.

19. Is besloten ende voor goet aengesien, dat de gemeijnte der stede Sloten sal geweijgert werden het appel van henluijden, bij het classe van Sneeck versocht, doch dattet synodus op aller vlijt sal arbeijden om de langduijrighe twist ende oneenicheijt wech te nemen ende ter contrarie de vrede te treffen. Derhalven syn tot desen eijnde geciteert ende gecompareert de dienaer met sijne partije.

20. Het synodus verstaen hebbende de questie te Sloten tusschen eenighe ledematen ende haeren dienaer ordineert, dat sij beijde hijer vooreerst in onse synodale vergaderinghe met malcanderen sullen versoenen. Twelck gedaen sijnde sullen de deputati synodi haer wtterste vlijt ende neersticheijt doen, dat hare tegenwoordige dienaer in corte ter bequaemer gelegentheijt mach getransfereert worden op een ander bequame plaetse

ende dat om de hardicheijt van sijne partije, mits nochtans dat sij van nu voortaen, solange sij bij malcanderen sijn, vredelijck sullen leven.

21. Dese sententie des synodi gehoort hebbende de beijde parthijen sijn daerin bewillicht ende is derhalven de versoeninghe tusschen hen beijden geschijet in forma ende manieren, als volcht, ende met onderlinghe hantgevinge bevesticht.

22. De dienaer ende de ledematen der kercke tot Sloten bekennen voor Godt ende den synodo, dat hen alle verleden actien van controversie in hun twistighe saecken, nu eenighe jaeren herwaerts verlopen, van herten leedt zijn, biddende van Godt, den synodum ende alle diegene, die haer hijeraen eenichsins mogen geergert hebben, dat sij ons tselve willen vergheven, beloven oock van nu voortaen vreetsaem ende eerbaer met malcanderen te converseren ende vorder de wtcomste van des synodi sententie ter eeren Godts ende onser beijder welstant ende vrede met gedult te verwachten.

23. Is besloten, dat Johannes Johannis, dienaer op Harich, dese versoeninghe gemaeckt tuschen den dienaer ende sijn gemeijnte sal vercondighen binnen Sloten opten predickstoel nae gedaene predicatie, ende dat opten 14en Octobris in forma als volget:

24. Het synodus heeft nae lange communicatie der twistiger saecken partijen gehoort ende verdragen, oock haere boete aengenomen, twelcke sij de gemeijnte van Sloten bij desen laten vercondighen, begerende van een ygelijck, die hem mochte geergert hebben, dat se sulcx malcanderen willen vergheven, ende tsynodus ordineert, dat sij nu voortaen onse sententie sullen naegaen, totter tijt daerinne nae onse resolutie sal wesen voorsijen.

25. Bernardus Fullenius, dienaer te Leuwarden, ende den E. Popko van Roorda, olderlingh te Grouw, worden mitsdesen van synodo verordineert, committeert ende geauthorizeert om aen de E. heeren Gedeputeerde Staten als an den van den Hove te remonstreren ende effectueren alle tgene hijernae volgende van synodo haer in laste is gegeven, als zijn dese naebeschrevene poincten:

26. Vooreersten het synodo voorgecomen zijnde seeckere schandelycke, ergerlycke, oproerische dinghen, dewelcke geschijet zijn te Dronrijp in de kercke voor ende na den middach in de beijde predicatien ofte bedieninghe des h. avontmaels, dat daerinne de E. heeren believe justitie ende recht te administreren anderen ten exempel.

27. Item dat het placaet tegen der Wederdooperen ende Papisten bijeencomsten ter executie mochte gestelt worden.

28. *N.B.* — Dat nijet toegelaten worde de vijanden der chrijstelycke religie te bedienen eenighe politische ampten ofte administratie der kerckegoederen.

29. Dat alle hoereerders, dootslagers, lasteraers, ontheijligers des sabbaths, violateurs des echtenstaets ernstelyck moghen gepunieert worden nae luijt der E. heeren placaten, ende dat mijn E. heeren believe te renoveren ende effectueren placaten van poincten voornoemt.

30. *N.B.* — Dat de beroepinghen landewaert moghen gedaen worden van de ledematen der gemeijnte Christi bij versuijmenisse der schotschijetende huijsluijden.

31. *N.B.* — Dat de prouffijten ende opkomsten van kercken, die een jaer ofte twee vaceren, moghen strecken tot prouffijt der armen dier plaetse ende naestlegen classes.

32. Dat de geassigneerde ofte gesondene dienaers soowel als de beroepene moghen genieten de volle pastorijen.

33. Dat dat punct van Gereformeerde schoolmeesters te sullen zijn in allen kercken geeffectueert mochten worden ende die gehanthavet tegen den moetwillighen, ende ter contrarie te punieren den hertneckighen ende verachters der religie.

34. Sijn verschenen opten vierden Octobris anno presenti in synodo Bernardus Fullenius, dienaer tot Leuwarden, ende doctor Severinus N., olderlingh aldaer, als delegati deputatorum synodi laestleden, blijckende wt hen procuratie synodo verthoont, clagende over classem Sylvanam ofte haeren gedeputeerden belangende seecker lasterbrijeff den synodo geexhibeert, eertijts overgesonden aen den gemeijnte in Wijckel ende door hen voorts gedivulgeert, sampt seeckere restauratie eener Henrici Meinardi, gewesene dienaer in Wijckel, in sijn voorige predickampt tegen sententiam deputatorum synodi, laestleden te Franeker pronuncieert, met andere verscheijdene redenen versoeckende sententiam synodi ter saecke voorschreven.

35. Sijn hijertegen doen oock verschenen deputati classis Sylvanae voornoemdt ende mede onder dese D. Lindenius ende Cornelius Johannis, verclarende dat sie de woorden, begrepen in die famose brieff, nijet aennemen om te verdedigen, soverre deselvige calumnien zijn, maer aengaende het appel, so sij het noemen, bekennen sij te willen na haer vermoghen staende houden, voorstellende vorder onder andere reden ende wederreden, oft men hare saecke ende questie met den deputatis des verleden synodi linderlijck ende liefflijck wilden afhandelen ende dien tijt int vijer der

liefden begraven, dan oft men dien wilde verhandelen ende wtspreken opt rigoreust nae eijsch der saecken.

36. Heeft het synodus hijerop gegeven voor antwoort, dat sij na behoren tot stichtinge der kercken daerin wilden handelen, haer bovendien belastende, vooreerst hare procuratie dese saecke belangende van haren classe hebbende te verthoonen, ten tweden dat sij haer souden purgeren nu alhijer op de clachten van die deputaten synodi verschr. op haer gedaen, ofte bij faulte van dien dat het synodus haer hijelt voor contumaces ende gedachten met haer te handelen nae Godes h. woort ende kerckenordeninghen.

37. Is onder desen in absentie der deputaten classis Sylvanae den synodo behandicht seecker missive van de E. heeren Gedeputeerde Staten, welcker inhout was, dat het synodus neerstich sick soude informeren op de disorde ende clachten van classe Sylvana belangende de ongeregelde toelatinghe tot den dienst des woorts ende andere puncten meer, alwaeromme oock het sijnodus raetsaem heeft geacht sulckes voor dese tijt den deputatis classis Sylvanae nijet te communiceren, vermits sij doch casu int ontfangen ende lesen des voorss. missives oock nijet praesent waren geweest.

38. Sijn daernae wederom verschenen deputati classis Sylvanae met ettlycke der vornoemde, voorstellende hoe sij appelleerden ad synodum nationalem ende protesteerden de nullitate van alle tgene hijer over haer besloten soude worden, clagende bovendien haer injurie te geschijen, vermits dat de brieff, den synodo gesonden van de E. heeren Staten, was geopent ende gelesen in haer absentie ende dat hen geen tijt gegeven wort om ruggesprake te houden met haren classe.

39. tSijnodus gehoort hebbende reden ende wederreden van partijen voorschreven, aenmerckende wat swaricheijt hijerin gelegen waer, ende wat onruste den kercken Christi hijerwt mochte bejegenen, so dese saecke bij haer nu nijet werde afgedaen, heeft na lange debath ende goede deliberatie de saecke in de vrese des Heeren bij de hant moeten nemen om eijntlyck te definieren tot Godes eere ende tot stichtinge der kercken, welcke sententie ende resolutie eendrachtelijck is genomen, als hijerna volget, ende openbaer partijen verordineert, die voorhanden waren, voor te lesen:

40. Het synodus, op den Jouwer wettelyck vergadert, gehoort ende gesien hebbende seeckere clachten van Bernhardo Fullenio, dienaer binnen Leuwarden, ende doctore Severino N., olderlingh aldaer, als delegati deputatorum synodi laestleden na blijck hun procuratie van dien synodo

verthoont ende dat op ende tegens classem Sylvanam ofte haren deputaten, geschreven aen den gemeente van Wijckel ende naderhant den E. heeren Gedeputeerde Staten verthoont, sampt sekere abusen in desen begaen alsmede in het restaureren des persoons HENRICI MEINARDI, gewesene dienaer in Wijckel, in sijn vorighe predickampt tegens den sententie deputatorum synodi, laestleden te Franeker gepronuncieert, daerbenevens oock gehoort hebbende tegenreden van classe Sylvana ofte haren deputaten praesent, dewelcke hoewel ernstich ter purge van synodo nae behoren vermaent, tot dien nochtans nijet conden gebracht ofte beweecht worden, maer bleven ter contrarie contumaces ende hartneckich trainierende met vele wtvluchten desen nootwendighen handel, als van te moeten hebben nu nieuwe procuratie, nijeuwe ruggespraeck met hen classe, impertinente vraeghen ende andere onordentlijckheden, nijet dienstich ter saecken, so ist dat het vermelte synodus geconsidereert hebbende, wat men in desen behoort te considereren, in den name Jesu Christi besluijt ende sententieert mitsdesen ter eeren Godes, tot stichtinghe ende vrede der kercken, te weten dat sij approberen ende justificeren den sententie der deputeerden synodi, laestleden te Franeker wtgesproken in de depositie HENRICI MEINARDI voornoemdt sampt den deputeerden aldaer ende haren delegeerden voornoemdt praesent, als wettelijck ende stichtichlijck gedaen. Daerentegen condemneert het synodus present den classem Sylvanam, haren deputaten in voorss. handel, het schantlijck lasterschrift voornoemdt met sijn authoren sampt alle, die nae desen voortaen noch sulcx mochten approberen. Daerbeneven ordineert ende statueert het tegenwoordich synodus, dat de deputaten classis Sylvanae ofte die authoren des lasterschrifts voor Godt ende den menschen sullen boeten ende schultbekenninghe doen, ende dat eerst nu alhijer voor dese vergaderinghe ende hare voornoemde aenclagers mede praesent, daerna met handen ende schriften anderen geledeerden deputeerden synodi laestleden, als oock mede voor ende an den E. heeren Gedeputeerde Staten, van desen delinquenten int lasterschrijven geledeert, die men nochtans alle eere schuldich is. Ende sal dit besluijt sampt oock hare schultbekenninghe bij geschrifte den gemeijnte in Wijckel openbaer voorgestelt worden door den deputaten deses jegenwoordigen sijnodi. Midlertijt sullen de gecondemneerde authoren gesuspendeert blijven van den dienst, ter tijt dese sententie synodi van hen sal wesen voldaen, twelck haer alhijer nu datelijck sal werden geinsinueert, gelijck geschijet mitsdesen, ende bij faulte desen van hen nijet wort voldaen binnen den tijt van ses weecken nae insinuatie van desen, sullen voornoemde authoren (onboetveerdich blijvende) van haren dienst gehelyck wesen gedeponeert in onsen vaderlande. Doch indien een eenich authoor bevonden wort van desen lasterbrieff voorss. ende dandere disordre voornoemdt, sal dieselvige

in perpetuum gedeponeert ende gedestitueert blijven van sijnen dienst. Hijerentegen die wt den classe Sylvana van tgene voorss. is geheel innocent zijn, sullen hare namen binnen ses weken nae datum deses den geledeerden gedeputeerden des voorleden synodi overleveren bij geschrifte. Aldus gedaen in onse synodale vergàderinghe op den Jouwer den 5[en] Octobris anno 1599.

41. Het synodus op den Jouwer aengemerckt hebbende verscheijden twist, moeijte ende oneenicheijt te verscheijden tijden wt het classe Sylvana gesproten ende noch te spruijten, indien daerinne nijet in tijts wort voorsijen, ende bovendien grote onordeninghe bevijnt wt verscheijden blijcken, heeft om reden voornoemdt ende andere reden meer raetsaem geacht hijerinne te voorsijen. Alwaerom het synodus jegenwoordich ordineert ende statueert mitsdesen met goede deliberatie ende advijs der E. h. Gedeputeerde Staten, dat het classis van Sevenwouden voor dese tijt sal wesen geroeyeert ende te nijete, cassierende datselvige mitsdesen, dattet geen classis meer sal zijn, maer de dienaren, duslange daeronder sortierende, sullen sick weder vervoegen elck onder de naste steden, daer sij eertijts onder hebben geweest, om goede ordre te houden.

42. Van Henrici Meinardi persoon is oock besloten, dat hij datelijck van sijnen dienst sal ophouden ende hem voortaen stichtichlijck draege, vlijtich studerende ende, so hij alsdan moedt heeft om in examine te mogen bestaen, so sal hij hem vervoegen tot het classem van Sneeck om aldaer geexamineert te worden, ist dat hij goede testimonia can verthonen van sijn boete ende stichtichlijck leven. Ende sovele belanget dat hij te reste is van sijn onderhout te Wijckel, mach het synodus lijden, dat hem dat gepasseert worde.

43. Is bovendesen geresolveert, dat de deputati hujus synodi ofte de beijde gecommitteerde sullen metten eersten ineijschen het classisboeck der Soevenwouden.

44. Nae voorlesinge der sententien voorss. hebben naebeschrevene persoonen opentlijck voor den synodo verclaert, dat sij geen autores waren des voorschreven lasterschrifts, sooveele de lasteringen belangt, noch denselvigen nijet approbeerden, als te weten Josias Eyteringius ende Cornelius Johannis. Bovendien mede gelijck Andreas Pellio ter praesentie van Melchior Clant ende praeses synodi int bedde leggende cranck, also oock Gerardus Cleobeckerus voor den synodo verclaerden dat lasterschrift per imprudentiam onderschreven te hebben sonder datselvighe eenichsins gelesen te hebben, waeraff sij hare schult hijermede bekenden. Jae dat meer is, verclaerde Sible Harinx, dienaer tot Oldemerdum, sampt de gecommit-

teerde olderlingen van classis Sylvanae, dat sij noijt geweten hadden van desen lasterbrieff. Ende dewijle de E. heren Gedeputeerde Staten door dat famose brieff geoffendeert waren, biddet ANDREAS voorss. den E. heeren hertgrontlijck mitsdesen hem sulcx te willen vergeven ende te goede houden.

45. Desen allen afgedaen sijnde heeft het sijnodus geprocedeert tot electie van hen gedeputeerden om desen jare voortaen synodi nomine af te handelen alle wichtige voorvallende kerckelijcke saecken daertoe versocht sijnde. Sijn also wt het classe van Sneeck hijertoe geeligeert ende gecommitteert: FREDERICUS REGNERI als dienaer ende GERRIJT JANSZ te Sneeck als ouderling; wt Franeker classe JOHANNES CORNELII te Minnertsgae als dienaer ende ALLERT JACOBS te Harlingen als olderlingh; wt het classe van Bolswert JOANNES CLINCKEBIJL te Witmaersum als dienaer ende GERBEN HARMENS tot Bolswert als olderlingh; wt Leuwarden HERMANNUS COLDE, dienaer aldaer ende TIJALING JASPERS als olderlingh; wt Dockumer classe FESTUS HOMMERI, dienaer aldaer ende D. MEINHARDUS AIJTSMA als olderling aldaer.

46. Sullen oock gecensureert werden in ijder classe alle diegene, die absent sijn gebleven wt desen praesenten synodo, die daertoe gecommitteert waren, om in comstige tijden alle disordre voor te comen.

47. Eijntlijck is besloten, dat het synodus toecomstighe jaer sal gehouden worden binnen Sneeck des Maendachs nae besloten Paesche anno 1600.

48. Is nae gedane gebeth het synodus alhijer op de Jouwer geeijndicht op huijden desen 5en Octobris anno 1599.

Orconde hijeronder de hant praesidis ende scribae onses jegenwoordigen synodi, wt last des synodi aldus gedaen ende ondertekent op tijt ende plaetse voorss. GELLIUS BENEDICTI, praeses synodi, SUFFRIDUS SUFFRIDI, scriba synodi.

De principale deses was getekent als voren ende, gecollationeert zijnde met desen, is bevonden te accorderen bij mij

SUFFRIDUS SUFFRIDI, scriba synodi. 1)

Copia.

Acta synodi Snecanae, den 20 Maij begonst anno 1600.

Nae aenropinge van den naeme Godts ys tot praesidem gekoren HERMANNUS KOLDE ende tot scribam HENRICUS BUSCHMANNUS, dienaer te Beers.

1) Deze onderteekening is eigenhandig.

Syn oeck folgendes van myn E. heren Staten gecommitteert als mynheer HEPKE FOCKENS ende JOANNES AGRICOLA den jegenwordigen synodo by te wonen omme des to bequamelicker die constitutiones synodales tot eenen goeden ende gewonscheden ende te brengen, waervan myn vorgedachte heer allene is erschenen, AGRICOLA vorss. uth swackheit sines lichaems absent gebleven. Mynheer bovengemelt syn relatie gedaen hebbende siner commissie, vermaninge tot eenicheit ende dat men op christlicke resolutien acht nemen soude, is met dancksegginge ende schuldige reverentie van den synodo ontfangen.

Dyt effectuert synde sin vertoont ende gelesen die procuratien der volmachten, welcke op dit synodo verschenen.

Uth Sneker classe sin gecomparert: JOANNES ROUCHUS, dienaer der gemeente Christi binnen Sneck, ende FREDERICUS REGNERI, dienaer to Britswert, tot ouderlingen DYRCK JANCKES ende SYBE SYBESZ.

Van Bolwerder classe die procuratie was houdende op PETRUM JARICHII, dienaer te Wommels, ende JOANNEM HOKELUM op het Nyelandt, welcke vorss. JOANNES met die twe ouderlingen niet gecomparert.

Uth den classe van Franeker sin verschenen: JARICHIUS WILHELMI ende JOANNES AVERNAEUS vor dienaren, tot ouderlingen die E. greitman HUBBO VAN WALTINGA ende SYBRANDT AUGUSTINI.

Uth den classe van Dockum: JOANNES NICOLAI ende ARNOLDUS ANNIUS, tot ouderling STEPHANUS UBELIUS, rector binnen Dockum, ende ALBERT CLAESS, welcke ALBERT CLAESEN is uthgebleven.

Uth den classe van Leuwarden sin gecomparert: als vor dienaren HERMANNUS KOLDE ende HENRICUS BUSCHMANNUS, dienaer te Beers, tot ouderling D. SEVERINUS EUGALENUS, dan M. ARIAN ARIANS van het Byll niet verschreven.

1. Het jegenwordige synodus achtet raedtsaem, dat die sake van HERMANNI PUPPII, dienaer tot Hemlum, omme grote difficulteten ende swarichheiden, so darin sin stekende, op een ander gelegene tidt moge opgeschortet worden.

2. Op het versoeck van den E. grytman ASSE UBBENS resolvert het synodus, dat MYCHAEL JOANNIS, scholdienaer tot Oldenschot, sin belofte dehr gemeente op die Jouwer gedaen, sal datelyken sonder langer vertoch naecoemen, op de Jouwer vertrecken ende sinen dienst aennemen. Andersins sal met hem kercklicken gehandelt worden.

3. PASCHASIUS BAERS ende WABBE WYSSENS sin geconstituert omme alle dingen, so in die articulen vervatet staen ende aen die E. heren sollen

versocht werden, op het spodichste nomine totius synodi te verrichten ende by requeste aen myn E. heren te remonstreren.

4. Het classis van Sneck wert van jegenwordigen synodo geauthorizeert op het spodichste die accusatien op JODOCUM HERMANNI, dienaer te Wolfegae, gefallen darbeneffens sin andtwordt aen to horen ende die gehele saecke, nae dat se bevinden godtlicken te wesen, af te handelen, den partijen aen wedersyden voort ordinerende aen toecoemende Dinxsdach voor den classe te Sneck te compareren.

5. *N.B.* — Voorts wert singulis classibus mit alle ernst bevolen, dat se vlijtige opsicht nemen in die aenneminge der dienaeren, ongeregelheiden ende onstichtinge leven derselven. So sulcks niet en geschiet, sollen sie, die hirinne sumachtich sin, in posterum van den synodo gestraffet werden.

6. *N.B.* — In geliken gefalle sollen die classen vlytige rigaert nemen op alle onbequame scholdienaers, sovele beide leere ende levendt aengaet, ende sal een iegelick classis, daronder sodanige sorteren, den E. heren remonstreren omme van ehren dienst na luyt het placaet darvan gemaket te removeren.

7. *N.B.* — Wert oock raedtsaem bevonden, dat men aenhoude bij min E. heren Staten omme jaerlicks uth den collegio ofte andersins twe personen te deputeren den synodo by te wonen met hare authoriteit. Ende sal solcks alle jaer van den classe versocht werden, welcke uthschrivinge doet den synodum te houden.

8. Dat men de E. heren remonstrere de gelegenheit van de grytenye Oestende Stellinckwerf den deinst des h. evangelii aengaende ende bidde, dat hirin remediert worde, overmits dar mer een dienaer is.

9. *N.B.* — Is oeck besloten, dat een jegelick classis alle goede resolutien ende constitutiones synodorum onderhoude ende arbeide, dat se effect sorteren.

10. Aengaende het gravamen des classis van Bolswert van die afsettinge des classis Sylvanae met het aencleff van de gehele sake in de sententie is ditselve gecommittert den deputatis, die uth dessen jegenwordigen synodo sin geordinert, omme haer te reguleren nae dehr E. heren Staten apostyl, in dato den 7 Maij anno 1600 gepasseert.

Apostijl van den synodo op die presentatie JOANNIS LYNDENII cum sociis gestelt.

11. Alsoe die jegenwordige tidt niet lidet, dat de broederen des verleden synodi, op die Jouwer geholden, nae der E. heeren apostyl nu tegenwordich verschreven worden ende het synodus sonder derselver tegen-

wordicheit dese presentatie niet kan afhandelen, sollen de deputati synodi hirin op het spodichste ende christlickste arbeiden nae de acte, in dessen synodo darvan gemaket.

12. Het synodus siet vor goet, dat men de E. heren oeck remonstrere het gebruyck van Hollandt, daer die E. heren Staten contribueren tot de oncosten dehr synodale vergaderingen 300 gl., ende oetmodichlicken supplicere, dat myn E. heren oeck beleve to doen, nae dat se verstaen billick te wesen.

13. Is nodich bevonden, dat men de E. heren demodich bidde, dat het placaet van de onthilginge des sabbats, Paschen, Pinxteren ende dergelicke fest ende bedeldagen met drunckendrincken, arbeiden, aventspelen, dansscholen te houden ende dergelicke sonden, darbeneffens het placaet van den echtenstaet renovert werde.

14. Aengaende het onderhout van die scholmesters is vor goet ingesien, dat een jegelick particuleer classis, onder welcken die scholmesters ghene goede alimentatie hebben, sollicitere bij myn E. heren Staten, grytzluiden ofte gemeenten, als bevonden weert behorlicken te wesen.

15. Den classi van Leuwarden wert belastet in de saecke GELLII SYXTINI informatie te nemen ende voorts darin te disponeren van des synodi wegen nae behoren.

16. Alsoe oeck een seker missive, van den synodo uth Zuythollandt gesonden, den jegenwordigen synodo vertoont is, darin versocht wert, dat men goede correspondentie jaerlicks in die synodale byencompsten soude houden ende het aengevangen werck van de aversettinge der biblen sollen helpen beforderen nae luyt der missive, so ist dat hirin wert geresolvert, dat een jegelick sal met sinen classe ruggesprake houden ende, nae dat bevonden is, den deputatis last gegeven wert met consent dehr E. heren Staten desse dingen te effectueren.

17. *N.B.* — Het synodus heft besloten, dat die dienaren ende ouderlingen, welcker sonder genoechsame reden sick absenteren van de synodale vergaderingen, van haren classe ernstlicken sollen vermanet worden ende vor hare ongehorsamheit een pundtgroet tot nodtruft dehr armen geven, hetwelckes nu voort tegens die niet gecomparert sin int werck gestelt sal worden.

18. Dyt in alles gedaen zynde, heft men geprocedert tot de electie van volmachten, dewelcke dit aenstaende jaer alle kercklicke saecken (so vorfallen mochten) sollen, als nodich bevonden wert, afhandelen. Dartho

versocht zijnde sin geconstituert: wth Sneker classe JOANNES BOGERMANNUS junior als dienaer ende WYBREEN GEERKENS van Bosum; ut Franeker classe RODOLPHUS ARTOPAEUS als dienaer ende JURGEN MESSEMAKER te Franeker als ouderling; uth Dockumer classe SCHELTO AYTSEMA als dienaer ende M. JAN BARBERER tot Holwert; uth Bolswerder classe GODEFRIDUS SOPINGIUS vor dienaer ende HENRICUS LEONARDI vor ouderling; ut Leuwarder classe REGNERUS HACHTING als dienaer ende MATTHIAS TIABBEREN vor ouderling.

19. Is geaccordert eendrachtich by den synodo, dat men synodum houden sal in toecoempstigen jare to Bolswert acht dage nae Pinxtermaendach in anno 1601.

Aldus gedaen ende geendiget binnen Sneck in de synodale vergaderinge den 23 Maij anno 1600. Ende hebben nomine synodi ondertekenet praeses et scriba synodi. Onderstondt:

HERMANNUS KOLDE, praeses.
HENRICUS BUSCHMANNUS, scriba synodi.

Dit is gecollationert ende is bevonden te accorderen. Orkunde min handt.

HENRICUS BUSCHMANNUS, scriba. [1])

Copie.

Acta synodi Bolswardianae, aengevangen den 14en Julij anno 1601.

Nae aenroepinge van den naeme Gods is tot praesidem gecoren Dn. RUDOLPHUS ARTOPOEUS ende tot scribam IDZARDUS NICOLAI f.

Sijn oock verschenen van den E. heeren Gedeputeerde Staten van Frieslant gecommitteert synde de E. heeren BENNAERT SAPPEMA ende D. SIBRANDUS SICCAMA, thonende haere procuratie. Welcke gelesen synde sijn de voorgenoemde heeren gewillichlick ende met danck ontfangen, opdat sij met haren autoriteijt mochten helpen de handelingen des synodi bevorderen, ende opdat oock naderhant de besluitingen desselwigen te beter int werck gestelt werden.

Daernae sijn gelesen de procuratien der dienaren en ouderlingen uit een yder classe op den synodum gecommitteert synde. Ten eersten syn uit den classe van Bolswert gecommitteert: als dienaren JOANNES CLINCKEBIJL ende GUALTERUS MORLINGIUS, als ouderlingen uit Bolswerder gemeijnte SUFFRIDUS JOANNIS ende van Nieulant M. ROMBARTUS PHOCAS;

---

[1]) Eigenhandige naamteekening.

ten 2en uit den classe van Franeker: als dienaren RUDOLPHUS ARTOPOEUS ende REGNERUS FALCO, als ouderlingen WIJBRANT HENRICXZ uit Franeker gemeinte ende D. ONIAS GELDORPIUS van Harlingen, welcke niet verschenen is;

ten 3en uit den classe van Dockum: als dienaers ENGELBERTUS STULENIUS (welcke niet gecomen is) ende ERNHESTUS HIDDINGIUS, als ouderlingen uit den stat JACOB JACOBSZ ende SIJBRANT PETERS uit het lant;

ten 4en uit den classe van Leuwaerden: JOANNES HILBRANDI ende IDZARDUS NICOLAI als dienaers, ende ECO EWERTSZ uit Leuwaerder kerck ende D. AEDO VAN EISINGA uit het lant als ouderlingen;

ten 5en uit Sneecker classe: als dienaers GELLIUS ACCRONIUS ende GOSWINUS GELDORPIUS, als ouderlingen CLAES JELMERSZ van Sneeck (welcke niet verschenen is) ende BRETTICK FEYCKESZ uit den Hommerts.

Nae het lesen der procuratien ende goetkenninge der personen, die verschenen waren, sijn de acta des verledenen synodi Snecanae alle gelesen, is op een ijder gelettet ende bevonden, dat van enigen int verhandelen der gravaminum achternae soude gesproken werden. Int besonder is gelettet op seeckere puncten ende besloten, als volcht:

1. Op het 12e gemerct synde is besloten, dat den heeren Gecommitteerde Staten memorie sal gegeven werden om uit den naem des synodi den collegio der E. heeren Staten voor te houden, oft haer niet raedsaem duncke, dat tot het dragen der oncosten van synodale en classicale vergaderingen nae de wijse van den Hollandischen gemeinten seeckere summe van penningen vergunnet werden uit den cloosteropcomsten oft immers uit sulcke middelen, als den E. heeren raedsaem duncke, ende dat alsdan den E. heeren geliewe sulcx te effectueren.

2. Op het 13e gelet synde is raedsaem bevonden, dat men alsnoch sal by den E. heeren Gedeputeerde aenhouden, dat haer gelieve de voorgaende placaten te vernieuwen ende den grietslieden ernstelick de executie derselffder te belasten, naemlick aengaende de outheiliginge der sabbathen, christlicker feesten ende beeddagen, welcke geschiet door dronckendrincken, arbeyden, awontspelen, dansscholen te houden etce., ende dat oock daerbeneffens sonderling gedacht werde des spelens op de kerckhowen insonderheijt voor, onder oft nae de praedicatien, item des beijerens met den clocken, des luidens tot de awontspelen ende voor en op de Papistische feestdagen, in sommige dorpen geschiedende met een groter clock als op andere dagen, item des dronckendrinckens van dien, welcke de dooden beluiden, ende dat in de kercken oft kerckentoorns.

3. Aengaende het 17e is besloten, dat de breucke des pontgroots te

gewen op dese tijt sal aenfangen aengaende de dienaers des woorts, welcke gedeputeert synde opten synode niet verschijnen, tensy dat sy in haren classen genoechsame reden van onschult doen blycken, maer belangende de ouderlingen, dat men sulcx eerst opten naesten synode nae desen te houden aenfange, mits dat het haer intijts te kennen gegewen werde.

4. *N.B.* — Door dien occasie is mede besloten, dat de ouderlingen sullen vermaent werden in den classicale vergaderingen mede te verschijnen ten minsten op sulcke tyden, als daer censura morum wert gehouden, als van den gravaminibus des classis oft aller classen wert gehandelt, als men deputatos ad synodum kieset ende de acta des gehoudenen synodi voorleset.

5. *N.B.* — Is oock door occasie vant lesen des 18en puncts geresolweert, dat de deputati synodi niet sullen op een seeckeren ordonnaris tijt tesamen comen, maer indien enige saecken niet connende vermits cortheijt des tijts in den synodo affgehandelt werden den deputatis in handen gegewen werden, dat alsdan opt spoedelixt of op den tijt van den synodo bestemt hare tsamencompste werde gehouden ende, so binnen dat jaer andere nieuwe swaricheden resen, dat alsdan het classis, daer tsynodus gehouden is, de deputatos op seeckeren tijt tesamenroepe op den plaetse des laestgehoudenen synodi.

6. Daernae gesproken synde de consensu doctrinae is int besonder besloten van den Wederdoperen rotterije, dat men alsnoch aenhoude by den E. heeren Gedeputeerde Staten, dat de exercitie van haer religie belet werde, soveel immers mogelick is.

7. Ende dat oock tot dien eijnde de dienaers des woorts ende schoolmeesters in een ijder classe de Belijdenis der Nederlantscher kercken onderschrijwen, alwaer enige mochten bevonden werden, die het niet gedaen hebben.

8. Het hebben enige schoolmeesteren den synodo haer request doen behandigen, versoeckende dat van wegen den schooldienaren int gemein van den E. heeren Staten becomen mochte werden verbeteringe des onderhouts voor allen dien, die te soberen onderhout hebben, ende oock het naejaer voor den weduwen ende wesen derselffden. Welcker versoeck aengaende het synodus geen ander middel van verbeteringe heeft connen vinden om vooreerst voor te nemen dan sulcke schoolmeesteren mitsdesen te recommenderen aen den dienaren des woorts harer plaetsen om by den huislieden des dorps hulp tegen hare beswaernissen te versoecken uit de gevoechlixste middelen.

9. Door seeckere occasie vant placaet des huwelicx mentie gemaect synde is besloten, dat men aenhouden sal by den E. heeren Staten deses lants, dat het oweral gepubliceert werde.

10. Als Baucke Pijbesz tot Witmaersum seeckere sijne clachten tegen het classis van Bolswert ende int besonder tegen enige dienaers desselwigen classis voorgestelt hadde, is den classi voorgenoempt belastet de clachten tegen seeckere drie personen gedaen (welcke den deputatis classis genomineert sijn) te verstaen ende daervan wetlicken te richten, ende dat binnen de tijt van ses weken.

Na desen allen sijn de gravamina classium voorgenomen ende voorts besloten dese volgende puncten:

11. Aengaende het derde gravamen classis Bolsvardianae is besloten, dat het sal blijwen by de voorgaende resolutie des lantschaps, naemlick dat men de dienaers des woorts op de vrije pastorijen sal beroepen, ende dat men niet anders ende nieus sal versoecken.

12. Belangende de beyde geschriften, van den synoden uit Suithollant aen den synoden in Frieslant gesonden, is eerstlick gelet op de translatie des Nederlantschen bijbels ende wert het owersetten voor een nut werck gehouden. De personen, tot hetselffde werck van den voorgenoemden synode genomineert, sijn desen synodo genoechsaem, ende sal voorts oock in onsen vaderlant tot syner tijt een reviseur des wercx van een ander synodale oft deputatorum vergaderinge genomineert werden.

13. Daernae is van het senden der dienaren en ouderlingen jaerlicx na den synoden der anderen lantschappen gesproken, ende de saeck selff om correspondentie te houden wel voor seer goet geachtet, maer de broederen sien noch geen middelen om die te connen int werck stellen, tenwaer saeck dat by beurten jaerlicx alleenlick tot een synodum een oft twe werden gesonden. Ende van desen beiden is den scribae belastet antwoort naer Hollant te schrijwen.

14. Van den schoolmeesteren is nodich geacht, dat de ongeregelde voor den classe ontboden ende na behoren vermaent werden ende, indien sulcx te vergeeffs sij, dat men alsdan hulp aen den grietslieden oft oock den heeren Gedeputeerde Staten, des nodich synde, soecke.

15. Aengaende de dorpen Hempens ende Teerns, indien het niet gelucket met den sendinge des dienaers, welcke het classis van Leuwaerden onder handen heeft, dat alsdan van denselffden classe de saeck sal den heren Gedeputeerden Staten opt spoedelicxt aengedient werden ende versocht, dat den E. heeren geliewe tewege te brengen, dat de heer van Aemlant

int beroepen consentere, ofte dat immers sonder vercortinge syns rechts in toecomende tijt een dienaer aldaer gesonden werde door autoriteijt der E. heeren.

16. Voorts belangende seeckere andere dorpen in denselffden classe als Friens, Wartena etc. wert den classi belast te bestieren, dat AGGAEUS, dienaer tot Werregae, datselwige dorp alleen sal bedienen ende syn onderhout daervan alleen hebben, doch so het dorp Werregae alleen hem niet soude connen onderhouden, dat alsdan het naestgelegene dorp alleenlick met Werregae gecombineert blijwe, ende dat de andere dorpen gecombineert synde, soveele een dienaer connen onderhouden, opt spoedelixt beroepen oft haer een dienaer oft dienaren gesonden werden.

17. *N.B.* — Den deputatis synodi wert beneffens haer gewoonlicke last opgelecht, dat sy by paren ende bij beurten nae de ordeninge der beurten, die int houden der synoden waergenomen werden, nu uit het eene dan uit het ander classe (elck paer voor de tijt van twe maenden) aennemen de sorge en achtinge op die dingen, die in synodo besloten syn, oft se int werck gestelt en naegecomen werden oft niet, ende door vermanen des nodich synde haer beste daertoe doen. Ende sullen telckens de volgende twe van den voorgaenden vernemen, wat geeffectueert sij oft niet.

18. Opdat eenmael in den Wouden en Stellinckwerff het h. evangelium plaets hebbe tot hoop van meerder stichtinge, sal by den E. heeren Gedeputeerde Staten aengehouden werden, dat hun geliewe den grietslieden aldaer te belasten, dat sij haer hoochste vlijt aenwenden, dat de plaetsen aldaer met bequame dienaers versien werden.

19. Van den saeck HERMANNI PUPPII is besloten, dat men sal arbeyden, dat deselwige PUPPIUS ter eerster gelegentheijt ad rectoratum oft andere beroepinge gepromoveert worde oft ten minsten in een ander lantschap de dienst des evangeliums betrede, tensij dat uit den judiciis facultatum theologicarum academiae Leidensis en Franekeranae ende coetus Embdani (tot welcken nomine synodi sal geschrewen werden om haer judicium met redenen bevesticht ower te senden) anders raedsaem en stichtelick bevonden werde.

20. Gesproken synde vant aennemen HENRICI BERNARDI, gewesenen dienaers tot Goutum, welcke geschiet is in den classe van Bolswert, hebben de deputati desselwigen verclaert, dat sij hem op de attestatie classis Leovardianae hebben aengenomen, niet wetende van den clausule in den synodo Leovardiana anni 1592 articulo 38 begrepen, dat hy uit den provincie van Frieslant soude datelick getransfereert werden, ja dat

sij kennisse van dien clausule gehat hebbende hem niet en souden hebben aengenomen.

21. Voorts heeft het synodus de saeck vant aennemen Henrici Bernardi voorgenoempt in suspens gelaten, totdat het classis van Leuwaerden verclare, met welcken conditie oft in welcken maniere Henrico voorgenoemt de bowengemelde attestatie van denselffden is gegewen, naemlick oft oock het classis gemeent heeft, dat de bowengeschrewewene clausule van uit desen provincie getransfereert te werden soude van hem Henrico nagecomen werden, also dat hij in Frieslant geen beroepinge soude aennemen, ende oft Henricus sulcx nae te comen den classi niet belooft heeft, met dien conditie de attestatie ontfangen hebbende.

22. *N.B.* — Also bevonden wert, dat somtijts de beroepingen van den dienaren nae lange dilaij werden geresigneert, is besloten, dat yemant een beroepinge hebbende, welcke hij niet dencket aen te nemen, binnen de tijt van 14 dagen sal resigneren, ende sal volgens ter contrarie doende van den classe gecensureert werden, tensy blycke, dat rijpe deliberatie langer tijt nootlick vereijsschet hebbe.

23. Van den assignatie der dienaren is besloten, dat men, indien enige occasie mochte voorvallen, die sulcx vereijsschede, aen den E. heeren Gedeputeerde Staten versoecke, dat geen geassigneerde dienaren binnen een jaer oft twe (nae dat mijn E. heeren raedsaem sal duncken) door beroepinge van een ander dienaer verdrewen mogen werden.

24. Is oock besloten, dat men aen den h. volmachten deses lantschaps versoecken sal, dat de pensien van den verstorwenen monicken en baginen weder aen den lantschappe vervallende oock tot onderhout der weduwen en wesen der dienaren des woorts ende der oude schoolmeesteren geimploijeert werden.

25. *N.B.* — Nademael bevonden wert, dat ledematen der Gereformeerde gemeinten alsnoch somwijlen met bedelbriewen ende oock met slechte attestatien omlopen en verscheyden personen oft gemeinten lastich sijn, wert besloten, dat niet alleenlick de bedelbriewen na voorgaende besluitingen sullen niemant gegewen werden, maer dat oock geen slechte attestatien gegewen werden sulcke ledematen, die niet metterwoon vertrecken, opdat sodanige niet misbruict werden.

26. Het synodus vernieuwet wederom, tgeen in andere synoden gelyck oock van het lantschap besloten is, dat dorpen, die alleen een dienaer connen onderhouden, alleene een sullen houden, ende volgens dat sodanige

noch gecombineert synde oft combinatie soeckende niet langer gecombineert syn.

27. *N.B.* — Is besloten van den studiosis theologiae in den academie tot Franeker haer studie geabsolveert hebbende, dat sij alleenlick in den classe tot Franeker sullen geexamineert ende tot het ministerium toegelaten werden, tenwaer enige van haer uit een anderen classe voor het examen beroepen werden.

28. Den classi van Dockum wert belast, indien sy bevinden, dat de sententie der heeren van den Howe sulcx vermach, haer best te doen, dat THEODORICUS PETRI, tot Collum tot noch toe gestaen hebbende, beroepinge mach hebben in den Wolden, ende daerom versoecken aen den grietslieden aldaer, dat sij haer vlijt tot dien einde aenwenden ende, indien sulcx niet gelucket, dat sij arbeyden, dat hij aldaer een assignatie hebbe.

29. Item dat het classis goede achtinge neme op sulcke dienaers, die alsnoch haer gagie genieten, van wegen dat sij int pausdom priesteren oft andere religieusen geweest sijn, hebbende anders genoechsaem onderhout hares dienstes.

30. Van RUDOLPHO UITERWIJCK, onwettelick wederom als dienaer in Frieslant ende tclasse van Bolswert gecomen ende enigermaten van den classe toegelaten synde, is besloten, dat hij in desen provintie sijn dienst niet sal doen ende nochtans de gagie syner tegenwordiger plaetse ten alderlangsten tot toecomende Meije genieten, indien hij niet so gering anders sal connen versorget werden. Ende sal het classis middelertijt de dienst bewaren.

31. Aengaende het gravamen van het classis der Wouden weder in integrum te restitueren wert sulcx voor dese tijt noch om redenen opgeschortet, insonderheijt dewijl doch niemant van den dienaren uit dien plaetsen voor den synodum gecompareert is, die sulcx versocht heeft.

32. Van den acten der nationale synoden is besloten, dat alle classen copien van allen dien sullen hebben en bewaren ende oock alle jaren eens in haren vergaderingen voorlesen.

33. Het toecompstige synodus tot Franeker te houden sal acht dagen nae Pinxsten aenvangen ende intijts uitgeschrewen werden.

34. De deputati synodi, die voor dit jaer tot den tijt des toecompstigen synodi toe hare belastingen bowen uitgedruct sullen hebben tot opbouwinge der gemeijnte, syn dese volgende personen: uit Bolswerder classe ÆGIDIUS

Eberecht als dienaer ende Timen Reijnersz tot Worckum als ouderlinck; uit Franeker classe Joannes Petri tot Dronrijp als dienaer ende D. Onias Geldorpius tot Harlingen als ouderlinck; uit den classe tot Dockum Joannes Nicolai als dienaer ende D. Meinardus Scheltonius als ouderlinck; uit Leuwaerder classe Hermannus Kolde als dienaer ende Jurjan Henricx tot Leuwaerden als ouderlinck; uit Sneecker classe Joannes Bogerman als dienaer ende Wijbrant Heerckes tot Bosum als ouderlinck.

Ende is also eintlick na gehoudene censure en dancksegginge het synodus geeindicht, ende sijn de bowengeschrewen acta den synodo voorgelesen, tot bevestinge uit den naeme desselwigen van praeside en scriba ondergeteickent op huiden den 16en Julij anno 1601 binnen Bolswert.

Onder stont gess.: Rudolphus Artopoeus, synodi praeses, ende Idzardus Nicolai f., scriba synodi.

Accordeert met den principale, oirconde mijn naem.

Idzardus Nicolai f., scriba synodi. [1]

Copie.

Acta synodi Franequeranae anno 1602.

Op huyden den 1en Junij anno 1602 is byiengecomen het sijnodus binnen Franeker, ende is nae die anroepinge des naems Godts met miesten stemmen gecoren tot praesidem D. Petrus Hartenbergius, dienaer des g. woerts binnen Franeker, ende Johannes Bogerman, dienaer des g. woorts binnen Snieck, tot scribam. Daernae is D. Hartenbergio op zijn versoeck geaccordiert te mogen hebben D. Bernhardum Fullenium, dienaer binnen Lieuwaerden, tot assessorem.

Nae die anderde anroepinge des naems Godts zijn verthoont die credentzbrieven der volmachten aller classen ende zijn met die personen voer goet gekent. Die personen, die verschenen zijn op desen synodo, zijn dese:

wt classe Franekeranae: D. Petrus Hartenbergius ende D. Sibrandus Vomelius als dienaren ende Wijbe Jacobs ende Jurian Harmensz als ouderlingen;

wt den classe van Doccum: D. Johannes Nicolai ende Bernardus Cornelii als dienaren, Remmert Reytses als ouderlinck; Joost van Hierma is nijet verschenen;

wt den classe van Lieuwaerden: D. Bernardus Fullenius ende Arnoldus

---

[1] Deze naamteekening is eigenhandig.

TEBBINGIUS als dienaren, POPCKE VAN ROORDA ende JURIAEN HENDRIXZ als ouderlingen;

wt Sniecker classe: JOHANNES BOGERMAN ende HUGO PETREIUS als dienaren, WYBREN HERCKESZ ende HANS TYEMMES als ouderlingen;

wt Bolswaerder classe: ÆGIDIUS EBERECHT ende JOHANNES HEUCKLUM als dienaren, IPE VAN AYLVA ende SIBRANDUS PAPMA als ouderlingen.

1. Is daernae van D. RODOLPHO ARTOPAEO, d'gecommittiert was van de volmachten der classen om het leger desen somer te bedienen, begiert dat zijn substitutie van D. ÆGIDIO EBERECHT in zijn plaetze, alsoe hem sulcx doer missive van den E. heren Gedeputierde toegelaten is, mochte van den synodo werden approbiert. Daerop gesloten is, dat vermits die cortheyt des tijts niet can lyden, dat die saecke gehandert werde, als het recht der kercken wel soude eyschen D. ÆGIDIUS sal gesubstituiert zijn, ende dat die magistraet van Bolswert als oeck die kerckenraet sal versocht werden van synodo (als datelyck geschiet is) om niet te willen in desen swaricheyt maecken, dat oeck nyemant die vernietinge ofte beter die veranderinge van de kiesinge der volmachten classium sal moegen strecken tot ienege navolginge om die gewichtige reden, welcke die magistraet van Franeker gehadt heeft om RODOLPHUM ARTOPAEUM te willen behouden, als daer zijn kenlycke swackheyt zijns collegae, tijt van pest ende andere.

2. Is van den kerckenraedt van Franeker begiert, dat ien wt het midden des synodi gecoren mochte werden om predicatie te doen. Is besloten, dat minister loci om oersaecken dieselvige sal doen.

3. Alsoe tclassis van Franeker nijet versocht hieft twie gecommittierde wt de E. heren Gedeputierde om desen synodo bij te wonen tegen tbesluijt des synodi in voortijden ende laest in den sijnodo, binnen Sneeck anno 1600 gehouden, genomen, so ist dat het besluijt des vorigen synodi is bevesticht ende die van de classe van Franeker als roockloosIyck gedaen hebbende daerover sullen gecensuriert worden ende vermaent om in sulcx hem hierna te beteren.

4. Diewyle vant gewesene classis van den Wouden zieckere dienaren verschenen sijn om ijets te versoecken belangende haer classe, is haer voer antwoort gegeven, dat van dese saicke hiernae gehandelt sal worden.

Sijn daernae gelesen die acta synodi Bolswardianae des vorigen jaers.

5. Is ierst gesproken van ien middel om oncosten te becomen tot houdinge der synodale ende classicale byiencomsten ende is besloten, dat

men sick sal reguleren nae de apostille der E. heren Gedeputierde gegeven op ien artyckel, van de dienaren hun gepresentiert, dwelcke inhout, dat men sal arbeyden, dat die gecommittierde dienaren ende ouderlingen mogen sulcx genieten wt die beneficiegoederen der respective plaetzen tweten derselver, wt welcker part samptlyck zij gecommittiert worden, ende dat sulcx doer induceren zal geschieden nae discretie iens jegelicken dienaers.

6. Belangende het 4 artyckel synodi Bolsvardianae is tot verclaringe desselvigen besloten, dat het sal effect sorteeren, mits nochtans dat het classis niet zij ofte gehouden werde in minder achtinge oft cracht, soe de ouderlingen versocht ende vermaent zynde nijet verschijnen.

7. Opt seste artyckel is voergebracht ien apostille der E. heren Gedeputierde, gegeven op ien artyckel in synodo Doccumana anno 97 overgelevert, alsdat Pieter van Ceulen zijn leren binnen desen lantschappe soude verboden werden. Daerop besloten, men sal aenhouden, dat heren Staten haer apostille willen cracht gewen.

8. Bovendesen diewyle op sommige plaetzen als Lieuwaerden, Snieck, Schraert, die vremde ende van andere plaetzen als incomende Wederdoopsche leeraers gewiert worden deur bevelen des overheijts, is besloten, dat men aen d'Gedeputierde sal versoecken, dat sij alle overheden in steden ende plattelanden willen bevielen dieselve te weren buijten haren bedrijve.

9. Op het versoeck der gecommittierde van Oesterlietens begerende, dat het synodus wilde des classis Leovardianae oordel, wtgesproken over den beroepinge op Johannem Hilbrandi, van den voergenoemde ingesetene van Oesterlietens gedaen, casseren ende annulleren ende Joannem voersz. hun toewijsen, is besloten, dat des classis sententie op redenen gefondiert zynde zal achtervolcht werden, verwerpt also synodus in desen haer appel.

10. Nopende het 10 artyckel hebben d'volmachten des classis van Bolswert ingebracht, tgene van den classe binnen den voergestelden tyt gedaen was.

11. Belangende den 15 ende 16 artickelen hebben die volmachten des classis van Lieuwaerden relaes gedaen, vuijt welcke verstanden is, dat zij haer vuijtterste neersticheyt aengewendet hebben ende, vermits noch weynich wtgericht, sullen deselven nae vermogen alsnoch die hant aen die saicke houden.

12. Op het 17 gemerckt grote ende gehele versuymnisse bevonden wert

in tselve by allen deputaten des voergangenden synodi, wort die resolutie alsnoch bevesticht ende sal hiernae beter int werck gestelt worden.

13. Belangende het 20 ende 21 artickelen van zaicke HENRICI BERNARDI zoe ist, dat het synodus gesien hebbende het rappoirt der volmachten van Lieuwaerden, om welcx te horen die handel in den voergaenden synodo opgescortet is, oeck rijplijck overgeleyt hebbende die besluijtingen aller synoden hierover genomen, oeck in deser tegenwoerdige vergaderinge der volmachten gehoort hebbende getuijgen, die bekentenisse sijner misdaden vuijt eygene mont gehoort hebben, ten diel noemende mede ocularem testem, besluijt eyntlijck ende eendrachtlijck, dat HENRICUS vornoemt sal datelyck van zijnen dienst in dese provincie sick onthouden, ende wort den classi van Bolswert iernstlijck belast hem van zijn plaetze te doen vertrecken binnen die tijt van twie maenden, wil oeck dat bij faute van haer neersticheyt in desen den Gedeputierden van den gecommittierden des synodi sulcx geremonstriert worde om daerin te versien naer behoren, dat oeck die grietman des plaetses sal doer twie mannen van dese saicke verstant hebbende vermaent ende geinduciert werden om die sententie des synodi teffectueren. Die mannen daertoe gecommittiert zijn D. GOSS. GELDORPIUS ende d'edele IPE VAN AYLVA.

14. Op den 30 artyckel wort Bolsvardianae classi iernstlyck belast, dat zy bestueren, dat R. UTERWIJCK opt spoedichst nae zijn gedane beloften ende besluijt des synodi vertrecke.

15. Soeviel het 31 artyckel belangt ende oeck tversoeck der gecommittierde dienaren wt den Wouden bovengemelt, besluijt het synodus, dat nae die sententie des synodi Jouranae alle, die tot noch toe in haere ongehoersaemheyt voertgevaren zijn, sullen gehouden zijn binnen die tijt van ses wiecken in die naestgelegene classen volcomene schultbekenninge te doen nae wtdruckinge des synodi Jouranae ende, zoe zy sulcx tot contentement der classen zullen naecomen, dat alsdan hen gegunt wort weder nae gewoente classem thouden, maer alsoe dat van classe Leovardiana ende Snecana op haer doen nierstige achtinge genomen werde om op den naestvolgenden synodum in te brengen hun wedervaren, maer soe sy haer ongehoersaem dese milde sententie des synodi sullen stellen, dat zij alsdan nae desen tijt sullen gesuspendiert zijn van haren dienst ende daervoer gehouden worden bij allen classen ende gemeynten deser provincie.

16. Is opt vijfte artyckel ienege distinctie van den synodo bijgevoecht, dat naemplyck de deputati synodi zullen nae eysch der swaricheden ter plaetzen tzamencomen, daer die gelegentheyt der saicke vordert, dat men

elders niet gevoechlijck dezelve sal coenen vuijtvoeren oft met meerder swaricheyt.

17. Belangende die verscryvinge der Gedeputierde is besloten, dat men sal versoecken, dat de E. heeren oft wt het midden van haer ofte andere nae haer believen willen committeren ledematen der kercken zynde om de synodale vergaderinge bij te wonen.

18. Om tesamen te stellen de resolutien der particulere synoden deser provincie, in welcke versuymnisse oft contrarieteijt by de kercklycke personen bevonden wert, oft de authoriteijt ende tbehulp der E. heren Gedeputierde tot wtvoeringe derselven van nooden is, zyn gedeputiert D. RODOLPHUS ARTOPAEUS ende D. JOANNES HILBRANDI tegenwoordich zynde om sulcx datelyck tbeginnen, opdat zij van den synodo overgesien mogen werden.

Hiernae zijn die overgesondene gravamina gelesen.

19. Overt ierste gravamen om tot ien goeden effect te brengen de resolutien der synoden by de overicheyt is van den synodo dit voer het beste middel bevonden ende bevesticht, dat twie der volmachten, die in desen tegenwoerdigen synodo verschenen zyn, anvancklyck ende daernae die deputati synodi op ien yder maent per vices nae ordening der classen zullen reysen nae Lieuwaerden om by den E. heren Gedeputierde aen te houden, dat alle moge iernstlyck bevordert worden, ende dat die classen mannen wtstellen, die allen grietslieden onder haer sorterende oeck hierover stiets nae aensien der saecken begroeten ten gelycken eynde. Deser mannen ampt sal oeck zyn die overheden der steden neffens die gedurige arbeyt der dienaren van de steden over tzelve ansoecken. Dat oeck om nae het vertreck der volmachten de heren Gedeputierde tbegroeten ende de zaicke in stedigen swanck te houden, sullen van den classe Leovardiana wt haer twie gecommittiert werden om sulcx te doen, ende den volgenden volmachten oft deputaten comende opening van de stant der zaicken te doen.

20. Op het twiede gravamen van de assignatien wil het synodus, dat men sal aenhouden by den E. heren Gedeputierde, dat zij die ingesetene der plaetzen, die deur versuijmnisse der kiesinge binnen ses wiecken rede vervallen zyn, willen belasten om binnen die tijt van ses wiecken haer te versien van ien dienaer, ofte dat bij faute van sulcx alsdan sendinge plaets hebbe, oft van de classe met approbatie der E. heren int werck gestelt werde nae older gewoente, dat is in perpetuum geldende, tenwaer dat by den classe om gewichtige redenen anders raedtsaem bevonden worde.

21. Die van den Wouden ontfangen hebbende copie der bovengestelde sententie ende vermaent zynde om ienich antwoert in te brengen hebben gepresentiert schultbekenninge te doen, als haer die schult aengewesen worde, opdat zij niet meer mochten bekennen, als misdaen is. Daerop hen sulcx wt ongehoersaemheyt neffens die sententie synodi Jouranae aengewesen is ende, als zij versochten, dat zieckere volmachten van haer wtgemaeckt mochten werden om van harenwegen die schultbekenninge in den classen (als in de sententie) te doen, is besloten, dat zij alle in eygener persoen sullen verschynen om haer schultbekenninge te doen als boven.

22. Belangende het 3 gravamen van de rekeninge der kercke van de beneficijguederen is besloten, dat sulcx sal geschieden ende dat doer missive der E. heren die huijsslieden sullen gehouden werden om die twie dienaers des classis tontfangen, daertoe d'E. heren versocht zullen werden.

23. Op het 4 gravamen van den studiosis theologiae, die haer studia in de academie van Franeker geabsolveert hebben, is besloten, dat die vorige besluytinge des synodi Bolsv. artic. 27 sal effect sorteren ende, soe nae die conditien, in den artyckel gementioniert, zij tot anderen classen mochten comen, dat men se niet sal examineren sonder gesiene genoechsame getuychenisse classis Franequeranae van haer leven, dat zij bequaem zijn om ten examen toegelaten te worden.

24. Alsoe ien Joannes Hattumensis versocht heeft om gerecommandiert te werden aen die van Oesterlietens, ende verstaen is, dat hij ien alumnus Geldriae is, soe besluijt het synodus, dat het classis van Franeker wt name des synodi sulcx sal doen, mits dat hy ierst verthone schriftlicke apostille der heren van Gelderlant, dat hem toegestanden zij elders buijten haer provincie plaetze te soecken, ende soe het classis tusschendien ghien bequamer vynt om daertoe te recommanderen.

25. Also van den overtredinge des 6 artijckels anno 85 ende 6 anni 1600 op sommige plaetzen exemplen werden bevonden, wort allen classen iernstlyck belast van desen haer nae behoren te quiteren.

26. Dewijl oeck in de comedijspeelen overtredinge wert bevonden, wort gelyck van het vorige belast allen classen ende kercken daerin te versien nae behoren.

27. tSynodus gesien hebbende het extract der twie gecommittierde, getrocken wt die synodale besluytingen als boven, bevesticht dieselve articulen ende belast den volmachten ende deputatis synodi volgende die bovengemelde commissie, dat zij sullen arbeyden om neffens die decreta deses ende des vorigen synodi d'selve int effect te brengen, soe in classen

ende gemeynten doer kercklycke personen, als by den overheden deser provincie nae eysch der artyckelen.

Het extract wort in het eynde gestelt.

28. D'wyle voergeworpen is, dat die vuijtschrijvinge van de laeste landtsdach als ongewoenlyck zynde behoert verandert te worden van de Gedeputierde in futurum, belangende dat die dienaren met coeters, knechten etc. gewiert zijn buijten die vergaderinge der huijsluijden binnen haren dorpen om gien stemminge aldaer te hebben tot kiesinge der volmachten, is besloten, dat by de Gedeputierde aengehouden sal worden, dat hen believe zulcke vuijtschrijvinge als tot nadiel der dienaren ende cleynachtinge des dienstes streckende daerin te veranderen

29. Gemerckt zieckere clachten vallen van de bedroeffde staet der gemeynte van Harlingen doer grote fauten HARMANNI EYLCONII ten principaelsten, soe belast het synodus den deputatis synodi, dat zij gelycklijck praecise den vyffden Julij naestcomende hen zullen vervoegen binnen Harlingen om informatie te nemen bij desen tegenwoerdigen ende den ouden kerckenraet van sulcke gebriecken alle om, soe het alsoe bevonden wort, hem met alle stichtlycke middelen vandaer te transfereren.

30. Alzoe menigerleye beschuldingen van classe Franequerana ingebracht zijn tegen HIERONYMUM HOENDERBRINGER, dienaer te Sexbierum, ende daertegens HIERONYMUS velerleij verontschuldinge ende tegenclachten voergestelt, het sijnodus op Godes eere, lieffde ende stichtinge der gemeynte rijpelijck gelet hebbende besluijt, dat tgene gesproken ende gehandelt is tusschen hen voer het verdrach, van den deputatis classis met HIERONYMO voernoemt ende zijn kerckenraet (alsoe het synodus die conditien desselvigen wt denselven verstanden hieft) gesloten, sal nae die christelicke liefde vergeten ende onder die voet getreden zijn, ende dat HIERONYMUS van tgene daernae van hem in cleynachtinge des classis misdaen is, schultbekenninge in tegenwoerdicheyt des synodi sampt bywesen des classis sal doen, ende voerneemlijck van zyn stouticheyt ende cleyne eerbiedinge neffens die classicale vergaderinge vermaent werden om hierin hem voerder te beteren, dat insgelix tclassis sal gehouden zijn hiernae in vrede ende ienicheyt sonder affecten met HIERONYMO te leven ende hem voer ien ledemaet des classis aen te nemen ende te houden, bevelende ien yeder partye sulcx nae te comen.

31. De partijen gevraecht zijnde, oft zij hen des synodi oordel volcomelyck onderworpen ende tbesluyt wilden naecomen, hebben die van de classe van Franeker tegenwoerdich zynde sulcx voer haer aengenomen. HIERONYMUS hieft sulcx geweygert ende hieft, het besluyt hem voergelesen

zynde, tot die Gedeputierde heren geappelliert. Daerop het synodus hem vermaent hieft tegens die naestcomende sessie ien beter antwoert in te brengen oft andersins te sullen disponeren tot zijn nadeel.

32. Belangende die swaricheyt wt classe Doccumana van de dienaers, die noch als voer gagie trecken wt cloosteropcomsten, vanwegen dat zij in het pausdom gestaen hebben, is den classi van Doccum belast om daerin te handelen nae haer discretie.

33. Is besloten, dat gien commissien van de volmachten mogen op den synodus verthoent oft aengenomen werden, oft zij sullen generael zijn nijet allien macht gevende van de overgesondene gravaminibus, maer eyntlyck ende crachtlijck te besluyten van alle voervallende saecken, wel verstaende dat die resolutien nijet strijden met Godes h. woert ende het heijlsaem gebruyck der Nederlantsche kercken.

34. D'ouderen nijet nae haer wterste vermogen houdende hare kijnderen in matige cledinge, cristlycke tucht, noch onthoudende van allen dantsscholen, sangereijen ende andere onbehoerlycke vergaderingen sullen angesproken werden ende bestraft ende, soe zij wegerlijck ende hertneckichlyck hierin haer betonen, alsdan van het nachtmael geweijgert werden ter tijt der beteringe. Dit sal oeck geschieden over huysheren in tselfde bevonden neffens haer dienstknechten oft dienstmaechden.

35. Classi Doccumanae wort belast aen d'Gedeputierde tversoecken, dat Tammo Leranus moge vercrijgen ien redelijcke pensie, ter tijt hij van haer oft classibus met ien schooldienst ofte kosterie geholpen worde om te mogen leven ende, soe sulcx van de heren affgeslagen wort, dat alsdan het classis voer hem sorge drage ende in desen hulp aen anderen classen begere.

36. Het 24 artyckel des laesten synodi sal versocht werden, als daer gemeldet is aen den E. heren volmachten, ende dat in conformiteyt met die naestgelegene provincien.

37. Het classis van Lieuwaerden sal versoecken aen d'heren Gedeputierde, dat d'soon van de weduwe Lollii, gewesene dienaer opt Bil, moge ien provisionale pensie gegunt worden, ter tijt dat d'volmachten op den landtsdach sulcx volcomelyck accorderen, oeck iernstlyck haer soon binnen Lieuwaerden wonende vermane nomine synodi om christlyck behulp zijn moeder te bewijsen. Desen faillerende, dat oft tclassis van Lieuwaerden met behoerlicke middelen nae discretie de behulplijck hant daeraen houde, oft dat men bestuere, dat d'overheyt van Lieuwaerden van de E. raedt

der stadt Franeker doer missive begroetet worde van desen, opdat door iene van alle dese middelen de weduwe geholpen werde.

38. Het classis van Doccum wort belast, dat zij doer inductie zullen d'ingesetene van Blij soecken te bewegen om haer schoolmeijster FEYCKE te continueren, welcke sonder reden wort verstanden vandaer gedreven te worden, dat oeck BERNARDUS FULLENIUS onse broeder van desen den grietman des plaets scriftlyck oft andersins sal begroeten.

39. Soe dienaren zijn, die gien gemeynte landwaerts versamelen, sal ien yedere classis neerstige acht hierop nemen om, soe het bij schult der dienaren toecompt, hen daerover nae eysch der saicken te censureren ende tot meerder neersticheyt constringeren, oft anders daerin te versien.

40. Alsoe oeck menigerleye ergernisse gegeven wort van den predicanten, die pastorien verhuerende grote ende onmatige geschencken daervan nemen, is besloten, dat regaerd daerop genomen sal werden van de classen, dat met neersticheyt alle abusen, gelijck menige gepliecht tzijn bevonden wert, gewiert mogen werden, ende daer ijemant onwetlycke oft onbehoerlicke gescencken hieft ontfangen, dat het classis alsodaenen constringere tot restitutie van tgene onwetlijck ontfanghen is, ende dat niemant meer mach neemen, als ten aensien des tyts hij ter plaetzen gedient heeft, hem competiert. Bij desen wort classi Bolsvardianae belast die handel van BAUCKE STOFFELS te examineren.

41. Sijn hiernae vercoren die deputati synodi: wt Franeker classe D. RODOLPHUS ARTOPAEUS als dienaer ende INTE HERESZ van de Rijp als ouderlinck; wt Doccumer classe SCHELTO AYSMA, dienaer te Nieukerck, ende JOOST VAN HIERMA als ouderlinck; wt Lieuwaerder classe NICOLAUS JOANNIS, dienaer tot Belckum, ende EPE MEIJNERTSZ als ouderlinck van Lieuwaerden; wt Sniecker classe GELLIUS BENEDICTI als dienaer ende MARTEN HENRICKZ als ouderlinck; wt Bolswarder classe GODEFRIDUS SOPINGIUS, dienaer tot Longerhou, ende OENE TAKEZ, burgemester ende ouderlinck tot Bolswert.

42. Om het reysen der volmachten ende deputatorum ordentlijck te doen sal het classis Franequerana ierst aenfangen ende nae besongie van twie maenten deur twie volmachten hares classis, in desen synodo verschenen, die ierste maent ende deur hare deputatos synodi d'anderde overscrijven aen den naestvolgende classem haer doen, opdat d'zelve moge dies te bequaemlycker voertvaren in gelycken voegen.

43. Vermits d'ouderdom D. VOMELII wort gegunt, dat in zijn plaetze JOANNES PETRI, te voren gedeputiert, den last vuytvoere. Item soe HENRICI BERNARDI zaicke zoude comen verhandelt te worden van den volmachten

des classis Bolsv., hier op desen synodum verschenen, dat dan classi vorss. geordiniert wort in JOHANNIS HEUCKLUMS plaetze ien ander te substitueren, ende dat vermits swagerschap ende gedane verontschuldinge voer HENRICO. Daerom oeck hem bevolen, doe die zaicke gehandelt wierde, op te staen.

44. JOOST VAN HIERMA nijet verschenen zynde zal zijn classi oersaecken geven zyns affwesens ende, soe die van den classe nijet wichtich genoech bevonden, dat hy gehouden werde het pontgroot te betalen.

45. Alzoe HIERONYMUS HOENDERBRINGER eyntlyck aengenomen hieft die sententie des synodi tachtervolgen, zoe zijn daerop bij malcanderen ingeroepen die van den classe van Franeker ende daerneffens HIERONYMUS, ende is die schultbekenninge gedaen van HIERONYMO als boven. Is oeck diezelvige aengenomen van den classe ende is oeck sulcx met aller hanttastinge aen HIERONYMUS bevesticht. Heeft oock tclassis HIERONIJMUM in lieffde beloeft thouden als ien ledemaet des classis, mits desen dat oeck gien acten ofte actitaten hiernae van dese zaicke aen beyde syden sullen gerept oft tot ieniges nadiel voertgetrocken mogen werden.

46. Is besloten, dat het synodus die naestcomende reyse sal gehouden werden in d'ierste wiecke des ierstvolgenden landsdachs.

Is daernae censura morum gehouden ende nae gedane dancksegginge het synodus geeyndicht ende gesloten desen 3 Junij 1602.

Onderstont: orconde der waerheyt hebben praeses ende scriba met hare handen onderteyckent.

PETRUS HARTENBERGIUS, praeses synodi.
JOANNES BOGERMAN j., electus synodi scriba.

Gecollationiert met den principael ende daermede bevonden taccorderen bij mij

JOHANNES BOGERMAN j., ecclesiastes Snecanus et synodi scriba. 1)

Copie.
Acta synodi Harlinganae anno 1603 den 23 Febru.

Op huiden den 23 Feb. anno 1603 is bijeengecomen het synodus binnen Harlinghen, ende is nae de aenroepinge des naems Godts met meesten stemmen gecoren tot praesidem D. GUALTHERUS MOERLINGIUS, dienaer des godlijcken woorts binnen Worckum, ende GUILHELMUS FOLCKERI, dienaer des godlijcken woorts in den dorpen Schalsum ende Buer, tot scribam.

1) Deze onderteekening is eigenhandig.

Sijn verthoont die credentenbrieven der volmachten aller classen ende sijn met die persoonen voor goet gekent. Die persoonen, die verscheenen zijn op deesen synodo, sijn deese:

wt classe Franekerana: D. Petrus Sibrandi Vomelius ende D. Guilhelmus Folkeri als dienaren ende h. Hobbo van Waltinga ende Jantie Aennes als ouderlinghen;

wt den classe Doccumana: Poppius Cornelii als dienaer, Schelto Aijtsma is niet verscheenen, ende Sivert Tiepkes als ouderlinck, Sibren Pieters is niet verscheenen;

wt den classe Sylvana: D. Cornelius Joannis ende Joannes Melbomeus als dienaren ende Marten Wijchers als ouderlinck, Aucke Beeckes is niet verscheenen;

wt den classe van Sneeck: D. Melchior Clantius als dienaer, Joannes Cornelii is niet verscheenen, ende Sijbolt Haijes als ouderlinck, Rodmer Franszen is niet verscheenen;

wt den classe van Bolswaert: D. Gualtherus Moerlingius ende Bernardus Christophori als dienaren, ende Jan Jansen ende Aeltgen Reinerts als ouderlinghen;

wt den classe Leowerdiana: D. Henricus Osterlanus, doch alleen ende sonder procuratie.

Is daernae seeckere requeste van den studiosis theologiae academiae Franek. verthoont worden, waerin zij versochten haer mochte veroorloft worden te predicken op de naestgelegene dorpen der steeden, maer is sulcx door eendrachtige stemmen haer van den synodo geweijgert geworden, ende dat om seeckere reedenen.

Hiernae sijn de overgesondene gravamina gelesen.

1. Over teerste gravamen is besloten, dat de censura van den voorleeden synodo, te Franeker gehouden, over den classem Franekeranam gedaen niet naer behooren geschiet is, overmits sij nae aert der lieffden eerst den classem broederlijcken hadden behooren vermaent te hebben.

2. *N.B.* — Op het tweede gravamen is geresolveert, dat geen synodus eenigen acten sal mogen stellen, daer allen classen aen gelegen is, tenzij gravamina dienaengaende aen allen classen overgesonden sijn geweest ende eintlijck daervan nae behooren sij geresolveeret.

3. Is meede besloten, dat geen classis om tnaelaeten van een onordentlijcke artijcel, welcke zonder voorgaende gravamen gemaeckt is, mach gecensureert worden.

4. Wert het verschrijven van de E. heeren voortaen als voor een middelmatich dinck gehouden ende den classem vrijgelaten oft de E. heeren te

verschijnen ofte te laeten, dewijle op beijde sijden gewichtige reeden bevonden worden.

5. Also men in de saecke Hermanni Elconii niet heeft connen handelen, vermits d'absentie J. Bogermanni, welcke de beschuldiger is, is besloten, dat Bogermannus zal voor den deputatis synodi geciteeret worden om hem binnen Harlinghen twee weecken over Meij te vervoeghen ende zijn beschuldigen te bevestighen.

6. Is meede geresolveert geworden, dat naderhandt soo grooten getal van mannen om informatie van een dienaer ofte lidtmaet te neemen, gelijck in synodo te Franeker anno 1602 gehouden geschiet is, niet zal wtgesonden moghen worden.

7. Sal oock geen dienaer van den synodo sonder consent des classis, onder welcken hij is resorteerende, getransfereert moghen worden, tensij het classis negligent bevonden worde om de ongeregeltheden desselvighen dienaers te bestraffen.

8. Is door eendrachtige stemmen gedecreteert ende besloten, dat alle die dienaren ende ouderlinghen, sij zijn hoedanich sij moghen wesen, welcke voortaen nae deese tijt propositien in den synodo zullen doen om visitatoren, een supremum senatum, hoogen hoff oft diergelijcken in den gemeinten Godes in te voeren, wel eernstelijck zullen gecensureert worden.

9. Is geordonneert, dat de principael der articulen altijt in de plaetse, daer het synodus gehouden is geworden, sal blijven.

10. Sullen voortaen geen dienaren, welcke geoorloft is den gantschen handelinghe des synodi aen te hooren, wtgeslooten mogen worden, wanneer men de acta synodi zal doen voorleesen.

11. Werden meede de stadtsdienaren van den 39 articel synodi Franekeranae, anno 1602 gehouden, niet wtgenomen, omdat sij stadtsdienaers zijn, maer sullen met de lantsdienaers onder denselvighen articel begrepen werden ende in gelijcken qualiteijt dienaengaende staen.

12. Sal geen dienaer ofte eenige ander litmaet voortaen audientie in eenigen synodo, insonderheijt wanneer hij beschuldiget wort, geweigert moghen worden.

13. Sullen die dienaren der stadt Leuwaerden vermaent worden, sij willen haer in de houwelijcksche persoonen te trouwen reguleeren nae de articulen der synoden, ende zullen hiervan op toecomstighen synodo rappoort doen, oft zulcx van haer zij naegecomen.

14. Sal meede de deputaten synodi belastiget werden om bij de E. heeren Gedeputeerden aen te houden, dat het onderhout der dienaren moghe verbeetert werden, welcke geen suffisante onderhout hebben.

15. Sullen alle acta synodalia, welcke wettelijcken met voorgaende gravamina gemaeckt sijn, van allen classen onderhouden werden, daer het met stichtinge zal moeghen geschieden.

16. Aengaende de saecke HENRICI BERNARDI, dienaer tot Tierckwert, het synodus op alle voorgaende articulen, in verscheijdene synoden van zijn persoon genomen, wel gelettet ende geconsidereert hebbende, insonderheijt op den 30 articel synodi Doccumanae anno 91 gehouden, in welcken synodo hij eerstelijck in absentie aengeclaget is van seeckere ongenoemde persoonen, dat hij in dootslach ende eebreckerije nae het verlaten van het pausdom hem soude hebben verloopen, welcke aenclachten door genoechsame getuijchenissen in jegenwoordighen synodo niet waer te wesen bevonden sijn, sooveel de dootslach int geheel, sooveel de eebrecke aengaet niet nae verlatinge des pausdoms maer in den pausdom staende met eenen vrije persoon zij begaen. Maer gemerckt door seeckere loffweerdighe persoonen getuijchenissen verclaert wort, dat de aenclachten int begin eerstelijck wt affecten souden geschiet zijn, daernae tegens Godes woort, item tegens den 3 articel nationalis synodi van de kerckeversamelinghe tot Dordrecht, anno 78 gehouden, alsoomeede tegen den 28 articel nationalis synodi tot sGravenhaeg anno 86, soo ist dat het synodus om de bovenverhaelde ende meer andere menichfuldighe reedenen hem HENRICUM vorss. in zijn dienst tot Tierckwert continueeret, ter tijt toe dat soodanighe sijne aenclagers wettelijcken selffs in persoon, hij meede geroepen ende present zijnde, soodanige aenclachten in toecomende synodo met meerder waerheijt ende blijcken, als tot noch toe geschiet is, sullen bewesen hebben, ende in cas van dien wert haer een gedurigen silentium die saecke aengaende geimponeeret.

17. Dat d'alumni consensu D. Ordinum souden geexamineeret werden, is door meeste stemmen affgeslaghen ende voor onnoodich geachtet worden.

18. Wort een ijegelijck classis eernstelijck belastiget ende bevolen goede opsicht te neemen, dat de plaetsen ende pastorijen onder haeren classe resorteerende met wtgearbeijdede dienaeren niet beswaert werden, doch haer niet te verstooten, voor ende aleer sij met andere goede middelen des onderhouts versien sijn.

19. Op het derde gravamen classis Leowerdianae is geresolveert, dat men de E. heeren Gedeputeerden Staten haeres ampts zal vermaenen,

haer gelieve op de leenen, welcke ten godsdienst verordineert sijn, acht te neemen, dat deselvighe niet misbruijckt ofte vervreemdet werden.

20. Opt eerste gravamen classis Sylvanae wert besloten, dat een ijegelijck dienaer hem sal reguleeren nae de constitutien, hiervan in den synodo te Franeker anno 83 te vooren genomen, als naementlijcken dat een ijegelijck dienaer hem sal vervoeghen tot sijn competente classem, mits dat het dengeenen, die op de scheijdplaetsen sitten ofte woonen, gaen moeghen tot wat classis haer zal gelieven, mits dat sij gehouden zijn bij denselvighen classis, daer sij haer eenmael hebben heen gegeven, toe blijven.

21. Is meede besloten, dat de deputati synodi bij de E. heeren aenhouden, dat de oude placaten aengaende de houwelijcken staet, ontheilinghe der bededaghen ende alle andere oude placaten ende ordonnantien aengaende de Dooperen ende Papisten de novo itereert ende beeter geeffectueert moghen worden.

22. Sal men meede bij de E. heeren aenhouden, haer gelieve die goederen, die tot onderhoudinge eenes dienaers verordineert sijn ende tot soodanighen fine niet gebruijckt werden, in hare handen te neemen ende te gebruijcken tot onderhoudinghe van weduwen ende weesen van verleedene dienaers, ter tijt toe dat die plaetse met een godsalich dienaer versien werde, aengemerckt datter veele plaetsen in deese lantschappe vaceren, die geenen dienaer, maer die opcomsten der goederen soecken.

23. Sal meede neersticheijt gedaen werden, dat de voorighe resolutien aller synoden ende insonderheijt deeses laesten synodi een weinich beeter geeffectueret werden door den deputaten synodi luijt den 42 articel synodi Franek. anno 1602.

24. Dat men bij de E. heeren aenhoude, dat alle besweerders, hantkijckers, duijvelbanders ende diergelijcke, als Eenooge Jan, woonende onder de clockslach van Harlinghen, doctor Gale, item mr. Aernt Eenooge wt dese provincie geweeret ende gejaget moghen worden.

25. Alsoo Baucke Stoffels, dienaer des h. evangelii in den dorpe Lollum, hem beclaget heeft, alsdat hij in den synodo, te Franeker anno 1602 gehouden, beschuldiget is geworden van excessive geschencken genooten te hebben, soo ist dat hij hem over deselvige beschuldinghe grootelijcx beclaget als te onrecht geaccuseeret te sijn. Heeft derhalven het synodus verordonneeret, dat het classis van Leuwaerden den beschuldiger Jurian Hendricx sal aendienen, hem gelieve sijne beschuldigen, tegen Baucko Stoffels gedaen, in den classe waer te maecken, ende zal het classis hiervan wederom op naestcomende synodo rapport doen.

26. Op het vierde gravamen classis Bolswerdianae is besloten, dat een beschuldiger eene waerachtige beschuldinghe voorwendende dieselve eerst den compententi classi behoort voor te draghen, eer hij totten synodo come, nae den 3 articel nationalis synodi van Dordrecht anno 78.

27. *N.B.* — Moghen geen idioten geexamineert worden sonder alleene de, in welcke men wtneemende gaven van wetenschap ende leere bevindet. Wert daerom een yegelijck classe belast op dit poinct goede regaerd te neemen.

28. Op het 6 gravamen classis Bolswerdianae, oft het doopsel dergeenen, die van de bisschoppen der Wederdooperen aen persoonen, die te vooren niet gedoopt zijn, geschiet is, van ons als goet behoort aengenoomen te worden, is besloten, dat men het judicium der professoren theologiae beijde der academie van Leijden ende Franeker zal versoecken boven de goede reedenen, welcke in den synodo voorgewendet sijn. Welcke sijn deese: eerstelijck omdat de Wederdooperen die h. Drievuldicheijt gantsch vercreupelen ende als voor drie bloote naemen houden, ten tweeden omdat sij niet wettelijcken beroepen sijn ende daeromme haere doope voor ijdel behoort geachtet te worden.

29. Op het 7 gravamen classis Bolswerdianae, oft die kinderen, van welcke beijde ouders niet gedoopt sijn, gedoopt moghen werden, is geantwoort, dat men hem nae den 17 articel synodi Leowerdianae, anno 1592 gehouden, sal reguleeren.

30. Op het 8 gravamen is besloten, dattet niet tot praejudicie van andere classen is streckende, dat onder een classe twee synoden werden gehouden. Wert derhalven tselvige nae ouder gewoonte gelaten in sijne stant als vooren.

Sijn nae eijndinghe der gravamen dese particuliere dingen ende besondere vragen voorgecomen.

1. Vrage: oft niet alle de overblijfselen der affgoderije wt de kercken in deese provincie behooren wechgenomen te werden. Antwoort: sullen de deputati synodi neerstelijck bij de E. heeren volmachten op den jegenwoordighen lansdach vergadert aenhouden, haer gelieve de grietsluijden eernstich bevel te doen, dat wt haeren bedrive alle altaren, beelden, crucifixen ende andere overblijfselen etc. op het spoedichste moegen wechgenomen werden, ende insonderheijt de nieuwe opgeschilderde beelden in den dorpe Pietersbierum.

2. Sal men meede aen de E. heeren Gedeputeerde Staten versoecken, haer gelieve soodanige individua, jonge ende onbequaeme persoonen te

noemen ende aen te dienen, welcke onbequaem tot den dienst des heiligen woordes toegelaten sijn, daervan d'wtschrijvinge der heeren meldinge doet.

3. Wert meede de deputatis synodi te laste gelecht, dat sij altijt op den toecomstighen synodo goede rapport haerder besoigne zullen doen ofte schriftelijck door haeren gecommitteerden, ofte zullen selffs persoonlijck in den synodo verschijnen ende aendienen, tgeene bij haer geeffectueert sal zijn, opdat men mach weeten, wat daer affgehandelt ende wtgerichtet sij. Ende bij faulte van dien sullen soodanige wel eernstelijck gecensureert werden.

4. Het synodus gevraecht sijnde, oft men een predicatie over de dooden, noch in de kercke staende ende niet int graff gestellet, mach doen, is geantwoort, dat een ijegelijck hem nae den 18 articel des synodi te Middelburg, anno 81 gehouden, zal reguleeren.

5. Gevraget, oft dieselvighe persoonen, die in synodo beschuldiget zullen worden, te vooren de behoorlijcke trappen achtervolget sijnde niet behooren van den appellant ofte beclager te vooren de weete gedaen ende beroepen te worden. Antwoort: dat sulcx behoorlijck, wettelijck ende recht is.

Sijn hiernae vercooren die deputaten sijnodi: wt Franeker classe D. Jarichus Wilhelmi tot Achlum als dienaer, ende Hobbo van Waltingha tot Harbaijum als ouderlinck; wt classe Doccumana D. Schelto Aijtsma, dienaer tot Nieukerck, ende Sibren Pieterszen tot Ælsum als ouderlinck; wt den classe van Leuwaerden Regnerus Hachtingius, dienaer tot Leuwaerden, ende Epo Meinerts, als ouderlinck tot Leuwaerden; wt den classe van de Wouden Gerrardus Klibbokerus, dienaer tot Tierckgeest, ende Aucke Beeckes op de Jouer als ouderlinck; wt den classe Snecana D. Joannes Cornelii, dienaer tot Sloten, ende Rodmer Franszen, als ouderlinck tot Sneeck: wt den classe van Bolswaert Joannes Heucklum, als dienaer op Nieulandt, ende Jacob Rommerts, als ouderlinck tot Mackum.

Schelto Aijtsma ende Sibren Pieters, item Regnerus Hachtingius ende Hein Claeszen met de andere ouderling wt Leuwaerder classe, item Aucke Beeckes, Joannes Cornelii ende Rodmer Franszen, deese alle niet verscheenen sijnde sullen hare classen oorsaecken geven haeres affwesens ende, soo die van den classe niet wichtiger genoech bevonden worden, dat sij gehouden werden tpontgroot een ijder te betalen.

Is beslooten, dat het synodus die naestcomende reijse zal gehouden werden in den jaere 1604 acht dagen nae Pinxterdach ende dat tot Dockum.

Is daernae censura morum gehouden ende nae gedane dancksegginghe het synodus geeijndiget ende gesloten den 24 Februarij anno 1603.

Onderstont: orconde der waerheijt hebben praeses ende scriba synodi met hare handen onderteickent.

Gecollationeert met den principale ende is bevonden daermeede te accordeeren bij mij

GUILHELMUS FOLKERI, scriba synodi. 1)

Copia.

Acta synodi Doccumanae, begonnen den 5en Junij anno 1604.

Het synodus, vergadert zijnde binnen Dockum op huijden den 5en Junij anno 1604, heeft nae aenroepinge van den name des Heeren met meeste stemmen gekoren JOANNEM HILBRANDI, dienaer des godtlijcken woorts in Dronrijp, tot praesidem ende SUFFRIDUM SUFFRIDI, dienaer des godtlijcken woorts in Deijnum, tot scribam.

1. Hierna zijn verthoont ende gelesen de procuratien ende credentsbrieven der volmachten, diewelcke op synodum tegenwoordich van hare classen gecommitteert ende verschenen zijn. Ende is vooreerst gelesen den commissie van mijn E. heer IPE JACOBS JUCKAMA, tegenwoordich zijnde wtten name ende van wegen der E. heeren Staten.

Wt den classe van Dockum sijn gecompareert: BERNARDUS CORNELII ende HILARIUS SIBRANDI als dienaren, item D. SIMON LEMMIUS ende FREERCK SIPKES als ouderlinghen;

wt den classe van Leuwarden: BERNARDUS FULLENIUS ende SUFFRIDUS SUFFRIDI als dienaren, item DIRCK WILLEMS als ouderlingh; mr. ECO ISBRANDI is nijet verschenen;

wt den classe van de Wouden syn gecompareert: HENRICUS FLAMMIUS ende TAMMO GERARDI als dienaren, item LIEUWE FEYCKES ende ALBERT JANSZ als ouderlingen;

wt den classe van Sneeck: GELLIUS BENEDICTI ende JOHANNES CORNELII als dienaren ende AEDE BENEDICX als ouderlingh; AUCKE JOHANNIS is nijet verschenen;

wt den classe van Bolswert: JOHANNES HEUCKLUM ende JOHANNES BILTIUS als dienaren, IPE VAN AILVA als ouderlingh is nijet verschenen; TIJMEN

---

1) Onderteekening is eigenhandig.

Reijners als ouderlingh is ooc nijet verschenen, maer heeft een brieff van ontschuldinge gesonden, dewelcke gelesen zijnde heeftet sijnodus Biltio sijnen dienaer belastet, dat hij dijen inhout belangende met hem soude verspreken;

wt den classe van Franeker sijn verschenen: Johannes Hilbrandi ende Meinardus Sibrandi als dienaren, item Wilhelmus Scharrenius ende Willem Pieters als ouderlinghen.

Dese personen alle sijn (nadat de gelesene procuratien voor goet bekent zijn) voor ledematen des synodi aengenomen.

2. Na desen sijn gelesen de acten synodi Harlinganae ende van dien geresolveert in volgende manieren.

3. Het eerste artijckel des synodi, tot Harlingen laestleden gehouden, sal men verstaen van een vermaninghe aen het classem Franekeranam gedaen.

4. Het anderde wort verstaen na de resolutien in de voorgaende nationale synoden genomen, namentlijck dat van alle swaricheden nae eijsch der saecken sal mogen gehandelt worden.

5. *N.B.* — Nopende het vierde artijckel achtet het synodus tegenwoordich nodich, dat de classen eenige wt het midden der E. heeren Staten sullen versoecken tot de sijnoden te comen na vermogen der voorgaende resolutien.

6. Wat het 15e artijckel belanget, naemlyck of de acta synodalia van alle classen onderhouden sullen wesen, wort verstanden, dat het ordel sal bestaen bij de meeste vergaderinge der gedeputeerden synodi ofte des sijnodi selve.

7. Op het 16e artijckel van Henrico Bernardi is besloten, dat hij van sijnen dienst alhijer in Frieslant gedestitueert sal worden na luijt de voorgaende synodale acten, genomen voor het laeste synodus te Harlingen, ende dat vorder bij de E. heren Staten van het classe van Leuwarden sal versocht worden, dat de sententie over hem gedaen ten effecte mach gebracht worden.

8. *N.B.* — Op het 17e artijckel wort geresolveert, dat d'alumni consensu D. Ordinum behoren geexamineert te worden, aleer sij haer ad ministerium willen begeven. Ende bijaldijen sij hare studia voor behoorlijcken tijt om des gebrecx wille mosten afbreken, so sal bij de E. heeren hijervan remonstrantie gedaen worden om daerinne te voorsijen.

9. Aengaende het 28e artijckel wort gecommitteert het classis van

Franeker om de professoren van Leijden ende Franeker desen aengaende opt spoedichste te begroeten. Twelck gedaen hebbende sal van het classe voornoemt het adwijs der professoren wederom opt naestcomende synodum gebracht worden.

10. D'absenten van den laestleden synodo, tot Harlingen gehouden, hebben hun in hare classen geexcuseert.

11. Het sijnodus heeft raetsaem bevonden, dat Henricus Alphonsius sal geroepen worden opt sijnodum tegen morgen te een ure te verschijnen. [1])

12. Hijernae sijn gelesen de gravamina classium, ende is over dien geresolveert in manieren als volget.

13. Op het eerste gravamen is besloten, dat het classis van Dockum wt den name des synodi bij de E. heeren volmachten sal versoecken, dat de opcomsten van de vacerende plaetsen mogen gebracht worden aen den generael ontfanger der beneficiegoederen Jan Hendricx om wederom van hem wtgekeert te worden ad pios usus, als naemlyck tot onderhoudinghe van weduwen ende wezen der dienaren ende om te dragen de lasten van de classicale ende synodale vergaderingen.

14. Is ooc geresolveert, dat alle personen, die tot der gemeijnte Christi worden opgenomen, sullen hebben nijet alleenlijck eenige kennisse van den somma des wets maer ooc de artijckelen des geloofs selve ende het gebeth des heeren Christi, ende bijaldijen alrede eenige personen in den gemeijnte mogen opgenomen wesen, sal neerstich gearbeijt worden, dat de onwetende mogen geleert worden in de voorschrevene stucken.

15. Vorder is besloten, dat het classis van Dockum bij de E. heeren Staten sal aenhouden, dat de onordentlijckheijt ende de misbruijcken, so daer gepleget worden nijet alleene int luijden der clocken, twelck overmatich ende buijten tijts geschijet, ende int dronckendrincken over de begraeffenisse der dooden, maer ooc alle andere gelijcke abusen, als het onheyligen der Sondagen ende gebededagen met onbehoorlijcke werck te plegen int ploegen, saeijen, metselen, timmeren ende andere hantwercken te exerceren, item onder de predicatie dronckenschap, dansen, spelen, caetsen, coopmanschap te drijven, waren wt te roepen bij ende op de kerckhoven, desgelijcx avontspelen ende het lichtveerdich singen in dien, item clockluijden om de jonge jeucht bijeen te roepen, item meijbomen

---

[1]) Dit geheele artikel staat in margine, doch is er met de hand van den scriba bijgeschreven.

op te richten, cransen op te hangen om daeronder de vleijslijcke lieden aen de reijen te singen, ende ooc mede het schijeten, branden ende blaken onder het bevestigen vant houwelijck, ende wat diergelijcke wercken der duijsternisse meer bevonden mogen worden, dat deselve alle mogen geweret ende afgedaen worden.

16. Op de vrage van het 1e gravamen des classis van Leuwarden, als naemlijck wat men doen sal met sulcken dienaer, diewelcke wettelijck afgesett zijnde ongehoorsaem blijft etc., is geresolveert, dat het classis van Leuwarden haren toevlucht sal nemen tot de E. heeren Staten om den sententie des classis te moghen sijn effect sorteren, ten eijnde de kercklijcke discipline mach gehanthavet worden.

17. In het bevestigen van den houwelijckstaet sullen de dienaren haer reguleeren na het 9e artijckel vant houwelijck des synodi Dordracenae anno 1578 genomen, ende dat beneffens dien de getroude personen attestatie van den dienaer, daer sij gecopuleert zijn, binnen den tijt van een maent haren dienaer, bij denwelcken de boden geproclameert zijn, sullen verthonen. Ende bij faulte van dien sal de dienaer sulcx den behoorlijcken overicheijt aendienen.

18. *N.B.* — Sal geen dienaer eenige plaetse mogen accepteren, veelmin gaen bewonen, voor ende alleer hij sijn beroepinge met behoorlijcke attestatie in beijde classen hebbe verthoont ende also bij consent van beijde vertrecke. Ende soverre ijemant dit nijet na en compt, sal hij voor geen membrum classis gehouden worden, maer als een ongehoorsaem dienaer na kerckenordeninghe gestraft worden.

19. Aengaende de vrage van de ongedoopte personen, hetsij dat se beijde ofte een van beijden ongedoopt zijn, naemlijck of sy in den houwelijcken staet van de dienaren des woorts sullen mogen bevesticht worden, is geresolveert, dat het classis van Franeker de professoren van Leijden ende Franeker hijervan mede onder andere vraegstucken sal begroeten. Midlertijt sullen de dienaers hun reguleren na de synodale acten, hijervan te voren gemaeckt binnen Harlingen anno 88 art. 17.

20. Sullen de deputati synodi bij de E. heeren Staten versoecken, dat de apostillen, op de remonstrantie des synodi te Harlingen laest gehouden gegeven, in treijn mogen gestellet worden.

21. Aengaende de saecke van Djorre Hoytes het synodus gelett hebbende op alles, daer men op behoorde te letten, heeft besloten, dat hij Djorre den dienst des evangeliums alhijer in Frieslant nijet can met

stichtinge betreden, ende sal derhalven gehouden zijn alhijer sijnen plaetse te verlaten.

22. Op het versoeck van DJORRE HOLJTES hijertegen gedaen wert hem geaccordeert vant synodo, dat hij tusschen dit ende den naestvolgenden synodum met een ander plaetse hem sal voorsijen buijten desen vaderlande, daer hij met stichtinge sijnen dienst sal connen betreden, consenterende ende toelatende hem midlertijt ter plaetse, daer hij nu tegenwoordich is, te mogen wonen ende bedienen, ende dat hij als een membrum des classis sal gehouden worden. Ende sal het classis van Bolswert hem een voorschrijvinge doen na vermoghen d'acta in synodo Dockumana over sijn persoon genomen.

23. Het synodus christelijck ende neerstelijck gelett hebbende op de quaestie hangende tusschen HENRICUM ALPHONSIUM, dienaer tot Collum, ende tclassem van Dockum ende daerin considererende, tgene dat men behoorde te considereren, verclaret ende besluijtet, dat ALPHONSIUS hem vergrepen heeft met smaetwoorden tegen het classem int generael ende andere dienaren int gemeijn also ooc int particulier tegen JOANNEM NICOLAI, daerover sij verordineren, dat hij voor desen sijnodo ende den classe voornoemt schultbekenninge sal doen ende haer allen om vergiffenisse bidden, ende dat hij hem hijernaemaels vredelijck, geseggelijck ende sachtmoedichlijck sal draegen tegen alle ende een ijder dienaer, ende belasten daerbeneven het classi voorss. goede regaert te nemen op sijn persoon aengaende leere ende leven, mitsgaders dat sij goede sorge sullen draegen voor de gemeijnte van Collum. Ende soverre sij bevijnden, dat ALPHONSIUS voornoemt hem also nijet en draecht, als eenen goeden dienaer betaemt, sal het classis neerstelijck arbeijden, dat hij op een ander plaetse mach getransfereert worden.

24. Op het versoeck van de gemeijnte van Merrum heeft het sijnodus verordineert het classi van Dockum, dat sij door een dienaer ofte twe bij de E. heeren Staten sullen bearbeijden, dat de dienaer MATHIAS CRUSIUS, in haren requeste geroert, een eerlijck onderhout van den lantschappe become, ende sal onderdes de dienaer voornoemt ter plaetse blijven ende de opcomsten genieten, ter tijt hij met een bequaem onderhout versijen sal wesen, mits dat het classis aldaer den dienst na haer vermogen beware.

25. Is besloten, dat de deputati synodi sullen versoecken bij de E. heren Gedeputeerde, dat de acten in voorgaende synoden genomen ende resolutien van de volmachten des lants daerop gegeven nopende het verboth der Wederdooperen bisschoppen ende leeraren mogen vernieuwet ende ter executie gestelt worden, ofte ten minsten dat nijet allene de

wtlandische Wederdoperen, sij sijn bisschoppen ofte andere leeraren, int gemeijn wt dese provincie mogen geweret worden, maer ooc alle leraren ofte vermaenders geen dienst mogen doen, daer sij nijet wonachtich zijn, ende dat beneffen desen geen nieuwe ofte jonge leraren bij den Wederdooperen aengeplantet worden, item dat hare echtscheijdinge nijet en moge geschijen dan bij consent van den magistraet.

26. Sal mede door den deputatos synodi bij de E. heeren Staten versocht worden, dat haer believe te ordonneren een commissaris om te vernieuwen de oude registers aengaende de pastorije ende geestlijcke landen, gelijck eertijts is geschijet. Ende so een classis ofte dienaer nijet mochte wachten tot den toecomste des commissaris, sal hij tselvighe mogen soecken bij sijn behoorlijcke magistraet.

27. Alle die eenige geschriften wtgeven hetsij professoren, dienaren ofte andere, sullen gehouden sijn haer te reguleren na de acte synodi nationalis in sGravenhage gehouden anno 86 art. 49, gelijck tselvige het classi van Franeker belast wert den professoren te insinueren.

28. Is besloten int exerceren van de medicijnen, die van een dienaer geschijet, dat men sick sal reguleren na de artijckelen des synodi in sGravenhage gehouden anno 86 quaestione ultima, met welcke conform wert verstaen te zijn de 6 questie int Doccumana synodo, anno 85 gehouden.

29. Het classi van Bolswert wort belastet pertinente informatie te nemen over het werck Tidonis Danielis, tot Wons bedreven. Twelck gedaen zijnde sullen sij tselvige overschrijven den classi van Groningerlant, daeronder hij sorteert, ende dat sij hem daerover straffen, ende sal het classis wtten name des synodi schrijven aen die E. heeren Staten van Groningerlant, dat hen gelieve haeren classi daerinne den hant te bieden.

30. Wort mede den classi van Franeker belastet, dat sij de professoren van Franeker ernstelijck sullen vermanen, gelijck ooc een ijder classes de rectores scholarum doen sal, den alumnos neerstelijck daertoe te houden, dat se hare studia ad facultatem theologiae dirigeren, ende dat se geen alumnus attestatie geven, tensij dat sie versekert zijn, dat se theologiae studeren.

31. Sullen de classen eendrachtelijck gehouden worden aengaende de Papistische ende Mennonitische schoolmeesters haer te reguleren na de voorgaende resolutien ende, so daer ijemant van de dienaren beswaert ware met sodanigen schoolmeester, dat hij bij den classem, daer hij onder sorteert, hulp sal soecken, die daerinne na haer vermogen sullen remedieren.

32. Over den vrage, wat men huijdensdaechs van den doop der papen in de Gereformeerde landen behoort te houden, wert het classi van Franeker belastet, dat sij hijeromme de professoren van Leijden ende Franeker sal begroeten. Midlertijt sal men hem houden na den 74 vrage, int Middelburgensi synodo besloten anno 81.

33. *N.B.* — Oft men ooc die personen, diewelcke nijet en weten, oft se gedoopt zijn ofte nijet, eerst mach tot den avontmale des Heeren toelaten als tot den doop, sal hijervan het classis van Franeker de professoren van Franeker ende Leijden begroeten. Midlertijt is het advijs des sijnodi bij de meeste stemmen gevallen, dat de doop voor het avontmael behoort te gaen.

34. Hieronimus Honerbringha voor den synodo verschenen zijnde heeft aldaer den synodo te kennen gegeven, dat hij geappelleert hadde van den sententie des classis over hem gegaen op het synodum nopende de saecke tusschen hem ende Johan Hottingha, ende protesteert daeraff, dat hij ende nijet sijn tegenpartije verschenen is. Ende heeft daerbeneven ooc versocht, dat hij in een ander classem mochte vertrecken, hetwelck versoeck sijn classi sal werden te kennen gegeven ende sal daerna gedaen worden van den gedeputeerden synodi, na dat sij stichtelijck bevijnden sullen.

35. Hieronimus ooc verclaert hebbende, dat hij wilde doen tgene het sijnodus goet achtede nopende sijn appell, oft hij tselve soude achtervolgen ofte nijet, heeft daerop het synodus hem geantwoort, dat sij raetsaem hebben bevonden, dat bijaldijen Hieronimus des classis sententie nijet en wil nacomen, hij sal zijn appell achtervolgen.

36. Het classi van Dockum wort bevolen van den synodo, dat sij wt den name des synodi versoecke, dat de E. heeren Staten gelieve het arme huijsgesin Tammonis Lyrani een jaerlijcke onderhout te gunnen. Ende sullen mede versoecken, dewijle Tammonis leven gantsch onstichtelijck is, dat hij int tuchthuijs moge gebracht worden, tensij dat hij merckelijck verbeteringhe bethonet volgens sijn beloften. Onderdes sal het synodus tegenwoordich wt haer eijgen buijdel wat contribueren, na dat een yder goetdunckt, in handen van Johanne Nicolai tot onderhoudinge van het arme huijsgesin. Ende sullen de deputati synodi hare classen ende consistorien aendienen, dat het synodus verordineert heeft ooc wat te contribueren tot onderholt voorss., ende ingevalle hij Tammo mochte bevonden worden in andere provincien te loopen, dat het classis hem alsdan sal naeschrijven. Ende is datelijck versamelt ses carolusguldens ende sesthijen

stuivers, twelck is gestelt in handen van JOHANNE NICOLAI om haer des noot zijnde mede te delen.

37. De classicale bijeencomsten sullen na voorgaende acten der synoden bestaen wt een ijgelijck gemeijnte een ijder dienaer ende een ouderlingh, mits dat den ouderlingen sulcx sal aengedient worden. Ende ten minsten sullen de ouderlingen mede verschijnen op dese tijden, als wanneer censura morum sal gehouden worden, als de acta synodalia gelesen sullen worden, als de gravamina sullen geexamineert worden, als de volmachten sullen ad synodum gesonden worden, ende als men sal handelen van de translatie der dienaren, met sulcken bescheyde nochtans dat de ouderlingen haer eijgen costen sullen draegen, soverre als sij mede in de maeltijden begeren te blijven. Ende soverre sij weijgerich sullen bevonden worden sonder reden, sullen alsulcke van den classe gecensureert worden na behoren.

38. Den classi van Bolswert wort belastet van den synodo, dat sij goede informatie sullen nemen over het vertreck GERARDI FOCKINGH, twelck gedaen hebbende sullen sij daerinne doen na behoren.

39. *N.B.* — Diegene die haer verclaren tot genen ander eijnde tot den doop te comen, dan dat sij in den houwelijcken staet mogen bevestiget worden, wert geresolveert in jegenwoordigen synodo, dat sij nijet behoren gedoopt te worden.

40. Sovele als aengaet de vrage, oft de ouderlingen, welcker vrouwen geen litmaten der gemeijnte zijn, het ouderlingschap mogen bedienen, wert geresolveert. dat men hem sal reguleren nae het 10de particulier vraegstuck synodi Dordracenae anno 78.

41. Oft men het avontmael des Heeren sal houden, nadat het sijnodus geeijndicht sal wesen, sullen de deputati met haren classe overleggen ende sal het advijs van een ijder classe op den naestcomenden synodum ingebracht worden.

42. Sijn hijerna vercoren de deputati synodi: wt Doccumer classe JOANNES NICOLAI als dienaer ende SIJBRANT PIETERS als ouderlingh; wt den classe van Leuwarden JOHANNES BOGERMAN als dienaer ende mr. ECO ISBRANDI als ouderlingh; wt het classe van de Wouden JOHANNES KNIPHUSANUS als dienaer, LIEUWE FEIJCKES als ouderlingh; wt den classe van Sneeck GELLIUS ACCRONIUS als dienaer ende AESGE AESGES als ouderlingh; wtten classe van Bolswert GODEFRIDUS SOPINGII als dienaer ende IPO VAN AILVA als ouderlingh; wt den classe van Franeker WILHELMUS FOLKERI als dienaer ende GERRIJT REIJNERS als ouderlingh.

43. Eijndelijck censura morum gehouden hebbende is besloten, dat het synodus sal gehouden worden onder den naestcomende lansdaghe deerste Maendach in Martio binnen den stadt Leuwarden.

Aldus gedaen, verhandelt ende besloten in onse synodale vergaderinge gehouden binnen Dockum, in chrijstelijcke eenicheijt op dach ende date als boven begonnen ende geeijndicht den 7en des maents Junij anno 1604. Ende was de principale deses wtten name ende last des synodi voornoemt verteijckent. Ende onderstont: bij ons praesidem ende scribam synodi voorss. J. HILBRANDS, praeses synodi, S. SUFFRIDI F., scriba synodi.

Gecollationeert met den principaele deses is bevonden te accorderen bij mij:

S. SUFFRIDI FRISIUM, scribam synodi.[1]

Acta synodi Leovardianae 1605 den 5en Martij.[2]

Het synodus, binnen Leeuvarden op huijden den 5en Martij anno 1605 vergadert, heeft na anroepinghe van den naem des Heeren tot praesidem gecoren D. JOHANNEM BOGERMANNUM, dienaer te Leeuvarden, ende tot scribam FLORENTIUM JOHANNIS, dienaer tot Sneeck.

De procuratien der volmachten van de classen op desen synodum gecommitteert gheeyscht ende gelesen sijnde sijn deselve voor goet gekent, als oick mede de commissie van de E. heeren KEMPO WIJARDA ende IPO JACOBS JUCKAMA, dewelcke van de E. heeren Staten waren gedeputeert om desen synodo by te wesen. Ende belangende de namen der gecommitteerde volmachten op desen synodum sijn dese:

wt den classe van Leeuvarden: D. JOHANNES BOGERMANNUS ende HENRICUS HINCKENA als dienaren, mijnheer ZWARTZENBORGH ende mijnheer JOHANNES SAEKAMA als ouderlinghen;

wttet classe Sylvana: GERARDUS CLEBOCERUS ende VARMOLDUS HARMANNI als dienaeren, SIPKE ATTES ende SIMEN GOSSES als ouderlinghen;

wt Snecana: FLORENTIUS JOHANNIS ende HUGO PETRI als dienaren, HENDRICK WIJGERS ende WIJBRANT HARCKES van Bosum als ouderlinghen;

wt Bolsvardiana: ADAMUS VESTERMANNUS ende CORNELIUS FLORUS als dienaeren, TIJMEN REIJNERS ende EECKE JELLES als ouderlinghen;

wt Franequerana: IDZARDUS NICOLAI ende VILHELMUS FOLCERI als dienaren, den E. JACOBUS GHEMMINGH, secretarius ende JANTKE ANES als ouderlingen;

---

[1]) Eigenhandige onderteekening. [2]) In marg. staat: »copie voor tclass. van Sneeck."

wt Doccumana: BARTHOLOMEUS BILLERBEKE ende FRANCISCUS AVERCAMPIUS als dienaeren, POPCKE WATMANS ende JACOB JACOBS als ouderlinghen.

Na desen sijn gelesen acta synodi Doccumanae ende daervan gesloten in voegen, als volght:

1. De gecommitteerde van den classe van Franeker sijn vermaent om haer classi oft eenige dienaren int bysonder, in haer classe daertoe gedeputeert, an te dienen, dat se den last haer gegheven om de professoren van Leyden ende Franeker over eenighe vraegstucken te begroeten ende haer meyninghe aff te vraghen willen vervorderen.

2. In de saecke van DIJORRE HOIJTES is besloten, dat hem sal nomine deses synodi schriftlijck angedient ende belast worden sich te richten ende na te comen tbesluyt des Doccumanae synodi over sijn persoon gedaan ende, ingevalle hy tselfde vertreckt na te comen, is classi van Bolswardt belast tselfde te effectueren aen hem ende dat wt naem des synodi.

3. tSynodus gehoirt hebbende het rapport van de gecommitteerde des classis Bolsvardianae van tgene tclassis voorgenoemt gedaen heeft in de sake TYDONIS DANIELIS, heeft geoordeelt de sake sodanich te sijn, dat voir dese reijse tot gheen volle wtvoeringhe oft naerder verhandelinghe ende besluyt van dien can voortgetreden worden. Wil nochtans het synodus, soo tclassis van Bolsvardt meerder ende vaster kennisse van tselfde crijght, dat sy dan TYDONEM ende tclassem, daer hij in Groningherlandt onder sorteert, van ende op deselve sake schriftelijck anspreken ende vermanen.

4. Belanghende den persoon TAMMONIS LYRANI is besloten, dat men sal an den E. heeren Staten aenhouden, dat haer gelijeve hem voir sijn arm ende nootdruftich huysgesin eenich middel van onderhout toe te staen ende te gonnen. Ende dit becomen sijnde sal by den heeren van Dockum gesolliciteert worden, dat haer belijeve den TAMMONEM voorsz. met sijn huysgesin in haer stadt te ontfanghen ende alle moghelijcke vlijt ende neersticheyt aenwenden om hem tot een tuchtich leven ende eerlijcken arbeydt te dringhen.

5. Aengaende de resolutie gedaen op de vraghe, oft men na eyndinge des synodi het h. nachtmael oick behoort te houden, alsoo van den classen daerop niet en is gelet ende volghens d'advijsen der classen van den teghenwoordigen gecommitteerden niet hebbe connen ingebracht worden, is wederom besloten ende den deputatis classium gelast dit met haere classe te verspreken, opdat d'advijsen der classen op den naestvolgenden synodum moghen ingebracht worden.

Besluijtinghen over de gravamina deses teghenwoordighen synodi.

6. *Opt 1e gravamen class. Leovard.*[1]) — Een yeghelijck classis ende dienaer desselven sal toesien ende bevorderen, dat sonder onderscheydt soowel over groote als cleyne personen oft ledematen haer verloopende de kerckelijcke discipline geoeffent werdde.

7. *Opt 2e gravamen.* — Is besloten, dattet placaet van de hooghe overheyt gegheven angaende de sendinghe van de jonghe juecht op Jesuijtische scholen sal versocht worden ter executie moge gestelt te worden.

8. *Op het 3de ende 4de gravamen.* — Het synodus heeft raadtsaem gevonden te verkiesen wt die tegenwordighe volmachten van elcken classe een dienaer, dewelcke tesamen na doorlesinghe der acten der nationalen synoden ende consideratie van den tegenwoordighen stant der kercken in desen lande sullen concipieren een sekere forme van verbeteringhe ende herstellinghe der vervallenen goeder ordeninghen, twelck sy geconcipieert hebbende daerna den synodo tegenwoordich sullen voorstellen om over tselfde te statueren na haer goetduncken, ende na dat sy sullen raatsaem vinden.

9. *Den 6en Martij.* — Is gelesen den brieff Sibrandi Vomelii aen den synoden gedateert ende overgelevert.

10. Is insgelijcx gelesen tconcept van de hooftpuncten der verbeteringhe, van den ses gedeputeerde dienaeren ontworpen.

11. Twelck gedaen sijnde heeft synodus raetsaem gheacht oock ses ouderlinghen, wt tegenwoordige volmachten van yeder classe een, by de boven genomineerde ses dienaren te voeghen om over het geconcipieerde ende voirgestelde concept noch eens te besoigneren, daer by oft af te doen oft te veranderen, na haer raatsaem ende noodich sal duncken te wesen. twelck dan by geschrift gestelt sijnde wederom den synodo soude punctuelijck voirgelesen worden.

12. *Op het 5e gravam.* — Hierentusschen is tsynodus voortgegaen int verhandelen der anderen gravaminum, waerover besloten is als volght.
Men sal versoucken an de E. heeren vernieuwinghe ende executie der placaten gegheven tegen de ongeregeltheden, die in den echtenstaet beghaen worden.

13. *Opt 1e gravamen clas. Franequeranae.* — Angaende tgene strijdich in d'acten der synoden deser provincie schijnt te wesen, is de saecke

---

[1]) Deze marginalia zijn door den scriba bijgeschreven.

opgeschort, totdat een nationalis synodus gehouden sal sijn, waervan tegenwoordich groote ende goede hope is.

14. Nopende het 2de gravam. Franekeranae ende het 12e Bolsvard. classis, die het synodus verstaet een intentie te hebben, te weten ofte de gecommitteerde der E. heeren Staten in synodis behooren te hebben vota definitiva, hebben de teghenwoordighe gecommitteerde der E. heren verklaert, dat se tot noch selve dese meyninghe van hare tegenwoordicheyt niet hebben gehadt dan sulckeen gevoelen, als hare commissie medebrenght, onderdes latende dese vraghe ongeventileert. Laet daerom synodus de saecke by oude gewoonte.

15. In de conformiteyt vant afwijsen oft ontfangen der ouderlinghen in de classicale byeencomsten sal men sick reguleren na de voirgaande resolutien der synoden hiervan genomen.

16. *Het 6e gravamen Franeq. classis.* — Alsoo tsynodus de ontbiedinghe des magistraets, die ledematen der gemeente sijn, tweemael jaers in de classen om daer van haer ampt ende officie vermaent te worden niet siet seer stichtelijck ofte profijtelijck te sullen sijn, soo heeft het besloten, dat men den magistraet soowel andere als ledematen op alle andere ende voeglijcke middelen van haer ampt sal vermanen ende anspreken.

17. *Opt 1e Bolsvard.* — Het synodus bekent wel, dat de Wederdoopers ten ansien van haer ongodlijck gevoelen ende leere vant ampt des overheyts hadden verdient met weygeringhe van int recht ontfanghen te worden gestraft te sijn, dan siet niet, dat voir dese tijt ditselve soude connen gheeffectueert worden.

18. *2.* — De onderovericheden sullen demoedichlijcken versocht worden, dat haer believe ter executie te stellen de mandaten, ghegheven tegen d'onwettelycke huwelijcken der Wederdooperen, ende soo dese in faulte bevonden worden, sal dit an de hooghe overheyt geremonstreert worden.

19. *4e.* — Is geen middel voir dese tijt gesien, daerdoor de besitters der beneficiegoederen oft landen by versteck haerder zaten ende landen tot gehoir des godlijcken woorts, gebruyck der h. sacramenten etc. gedrongen souden connen worden.

20. *Opt 5e ende 7e gravam.* — D'executie der placaten tegen de Papistische schoolmeesters sal by den classen ernstich versocht ende ghevordert worden, als oock insgelijcx van de kerckvoechden, dat die ledematen der gemeente oft liefhebbers der religie behooren te wesen.

21. *8.* — Den E. heeren Staten sal ernstich geremonstreert worden de timmeringhe der Mennonitische kercken oft plaetsen, daer sy opentlijcke exercitien haerder religie houden, ende versocht den E. heeren gelijeve doch sulcx tegen te staen ende beletten.

23.[1]) Aengesien de meeninge oft intentie van die vraghe des 10[en] gravamen classis Bolsvard., oft men het synodum van Harlingen 1603 gehouden sal houden voor een wettelijcke vergaderinghe oft niet, niet en is ghebleken nochte van den gecommitteerden des Bolswarder classis angewesen, soo is de vraghe ongeroert ghebleven.

24. Insgelijcken ist inhoudt des 11[e] gravam. vant voornoemde classis (daer gevraeght wordt, oft een sententie, tegens een dienaer absent ende onverhoirt sijnde gevelt in een synodo opt angeven van partijen, daer het meestendeel der dienaeren ende ouderlinghen verclaert hebben geen kennisse der saecken of des persoons te hebben, formelijck ende onpartijdich behoort gheacht te worden oft niet) van synodo geacht sodanich te sijn, dat het onnodich was daerop te antwoorden oft besluyten, tensy het int particulier verclaert worde.

25. *2[e] gravamen classis van de 7 Wouden.* — Het classi van de 7 Wouden is belast, dat sy eerst int particulier haer uyterste devoir doen met soodanighen eenen dienaer, wiens huysvrouwe de ghemeynte Christi versmadet ende daertoe niet wil geleydet worden.

26. *5[e].* — De resolutien ghegeven tegen de misbruycken, begaan int papegaeyschieten oft dierghelijcke dinghen, sullen versocht worden geexecuteert te mogen worden.

Den 7[e] Martij.

27. Na dese voorgaende gedane besluytinghen soo is wederom voirgelesen het project, van de bovengestelde personen geraemt ende verandert, soo sy goetgevonden hadden, ende is een yegelijck stuck desselven punctuelijcken wederom in den synodo voirgestelt ende gelesen.

28. Twelck gedaen sijnde is gevraecht, oft oick de gecommitteerde deses synodi na vermogen harer commissien souden macht hebben om hier finalijck over te besluyten, dan oft sy hiervan eerst rapport souden moeten doen an hare classen respectivelijck. Op welck geantwoort ende besloten is van synodo:

29. Dat sulcx van haer can ende behoirt ghedaen te worden sonder rugspraeck der classen ende dat om goede, hooge ende warachtige oor-

---

[1]) Dit moest 22 zijn. Daardoor zijn al de volgende nos. ook opgeschoven.

saecken, onder welcke dese mede sijn: 1. de hooge nootwendicheyt ende necessiteyt deser sake; 2. omdat de gecommitteerde hierover besluytende niet treden buyten de palen haerder procuratien, angesien sy besluyten sullen over puncten, die eensdeels wtdruckelijck in gravaminibus sijn vervatet (als int 3 ende 4 Leovard. classis, Doccumanae ende andere te sien is), anderdeels overeencomen met Gods woort, gebruick der Nederlantsche kercken ende acten der nationalen synoden, ende eyndelijck gerichtet sijn na de tegenwoordige staet der kercken onder ons.

30. Hierna is geresolveert op de puncten des concepts ende besloten, als hierna volght.

Concept inhoudende de maniere van reformatie ende herstellinge van de vervallene kerckenordeninghen in onsen vaderlande, den synodo voorgestelt, ende de besluytingen daerover gedaen.

32.[1]) Tot herstellinge van de vervallige staet der kercken in desen lantschappe is bevonden noodich te letten op de verbeteringe deser volgende abuysen:

33. ten 1en dat vele plaetsen niet voorsien werden met de bedieninge des godl. woorts, daerdoor de menschen vervallen in godloosheyt, ketterijen ende allerleye vervremdinghe van den waeren godsdienst;

34. ten 2den dat onbequame dienaers tot den dienst der kercken toegelaten worden;

35. ten 3den dat onbequame dienaers in den dienst der kercken doir seer schadelijcke slappicheyt worden geduldet ende niet nae nootwendicheyt gestraft;

36. ten 4den dat seer ergerlijcke onordeningen, diffidentien ende partijdicheden tusschen dienaers ende classes genomen, gevoedet ende verspreydet worden.

37. Om nu d'inconvenienten, die uyt dese geseijde oorsprongen voortcomen, te verhinderen sullen ghebruyckt worden dese volghende middelen.

Opt eerste.

38. Dat de E. heeren Gedeputeerde deser provincie versocht worden om een ernstige ende gestrenghe anschrijvinge te doen aen alle vacerende plaetsen, alwaer geen apparentie gemaeckt wort van vrywillighe beroupinge tot beroep van dienaers, ende in cas van versuymenisse te dreygen met formele assignatien, ende waer, alschoon die combinatie ware gedaen, bevonden wort geen middelen van onderhout te sijn, dat de E. heeren Gedeputeerde gelijeve wt slants middelen kerckendienaers te gagijeren

---

[1]) M. z. 31. Zie noot 1 op vorige blz.

ende, daer gheen genoegsame middelen mochten sijn, sooveel daerop te legghen, als tot redelijck onderhout der dienaren mochte noodich sijn.

Dit is van den gantzen synodo geapprobeert ende bevestight.

39. Dat opt stuck der alumnen alsulcke ordre werde gestelt, dat se vermoedelijck tot geen ander fine gehouden worden als tot bestellinghe des kerckendiensts, ende dat daeromme aen den E. heeren volmachten versocht worde continuatie van het ampt der curatoren academiae, ende specialijck dat denselven uytgedructe last ende instructie gegheven werde om de onbequame alumnos af te stellen ende andersins in desen tot dienst van Gods kercke alsoo te disponeren, als sy doir examen ende informatie sullen bevinden te behooren.

Hierover heeft synodus besloten als vooren.

40. Alsoo door groot ende droevich gebreck van goede dienaers de voornoemte middelen niet genoechsaem sullen connen sijn om so spoedelijck de vacerende plaetse te versien, alst wel te wenschen ware, dat nochtans tusschendien de naestgelegene dienaers des classis met beurtelijcke dienst de ingesetene van de ledighe plaetsen sullen na vermogen gerijeven met de verkondinge van Gods woort, medenemende procuratie des classis. Ende opdat doirdien geen versuymenisse int beroepen gevoedet werde, sullen d'ingesetene voorss. van eenen yeghelijcken dienaer, daer ter plaetsen als voren comende, ernstelijck werden vermaent tot beroepinge ende by faulte van dien gewaerschuwet van de nootwendicheyt der assignatie, ende sullen bysonderlijck de liefhebbers van Gods woort ter plaetsen sijnde neerstelijck tot vorderinge van desen werden geinduceert.

Dit is insgelijcx vant synodo geapprobeert.

Op het 2de abuys is geraemt dit remedium.

41. Dat neerstelijck gelet werde op het inhout des 1en art. des synodi Dordracensis, waerinne de bequaemheydt examinandi claerlijck na gront van Gods woort wort uytgedruct met dese woorden: Men sal overal toesien, dat bequame personen tot den dienst des godlijcken woordts beroepen worden, ende daeromme en sal men niemanden benoemen dan deghene, die men genoegsaem beproeft heeft, dat sy reijn sijn in de leere ende oprecht van leven, met ghaven om andere te leeren verciert ende een goet ghetuygenisse binnen ende buyten der gemeente hebben. Ende om dit te effectueren sal bysonderlijck gedaen worden een conscientieus, sorchvuldich ende getrouv examen sijner kennisse ende ghaven.

42. Daerom ten 1en ghene alsodanige instructie den examinandos sal werden gedaen, die tot bedeckinge haerder onbequaemheyt mochte strecken.

43. Ten 2den alle commiseratie met de tijtelijcke behoeflickheyt, sinistre

affecten ende gonsten van bloetverwanschappen ende anders vermijdet ende verboden sullen sijn, doir dewelcke onbequame dienaers mochten den kercken opgedronghen worden. Oick sullen in den examine van leere, doch principalijck van leven d'ouderlingen present sijn. Sal insgelijcken geen classis mogen examineren oft tot examen toelaten, die om goede redenen van anderen classen sijn afgeslaghen.

Dese dinghen sijn als boven vant synodo gheapprobeert.

Op het IIIe abuys.

44. 1^e^ Remedie, dat na luyt des 38 art. synodi national. Hagensis ende 13 Dordr. ende 30 Middelburg. de praeses der classicale vergaderinghen een yeghelijck dienaer afvrage: 1. oft kerckenraet neerstelijck werde onderhouden; 2. oft de kerckelijcke discipline werde geoeffent; 3. oft tnachtmael werde gehouden; 4. oft armen ende scholen werden onderhouden; 5. oft nootwendige visitatien gedaen werden; 6^en^ oft doir onmatich wtreijsen des dienaers de kercke eenige schade lijde; somma, van alles dat tot welstandt sijner kercken dienen.

45. 2. Dat sulcx in presentie van eens ijeghelijcx dienaers ouderlingen geschiede.

46. 3. Dat ten minsten sjaers tweemael solemnelijck in presentie meest aller ouderlinghen censura officii et morum gehouden worde, ende alsdan dienaers ende ouderlingen, daerinne het noodich wort bevonden, werden gecensureert.

47. 4. Dat d'absentie der ouderlinghen soo in alle als besonderlijck de gemelte versamelinghen (nisi causa) werden gecensureert soowel als d'absentie der dienaeren, op dewelcke bysonderlijck in alle vergaderingen moet gelettet worden, dewelcke dienaeren, sooveel genoegsaem sijn sal, haren ouderlingen den tyt der classicale byeencomsten sullen aendienen ende in cas van versuymenisse werden gecensureert.

48. 5. Dat nae besluytingen der nationalen synoden, 38 Hagens., 31 Middelburg., 14 Dordrac. in stuck van vergaderinge in alle classen by gebeurte van een yeghelijck een corte propositie geschiede, dewelcke van allen broederen eensamentlijck werde gewogen ende na noot gecensureert, welverstaende dat indien sommige van sonderlinge onbequaemheyt suspect sijn, dat den classi belast sy oick met inbreuck der gebeurten sodanigen propositien te imponeren na speciale goetdunckingh. Ende alsoo de verhandelinge van een voorgestelde stuck der leere dienstich is tot ondersoekinghe ende oefninghe der dienaeren, sal goet sijn, dat somtijts de propositien werden achtergelaten ende van praeside per vices een yeghelijck dienaer een thema werde gegheven cortelijck uyt Gods woort te bevestighen ende op der broederen tegenworpinghen alles in oprechticheyt ende vrede

te antwoorden. Connen oick wel de propositien ende dese tsamensprekingen over een stuck der leere by gebuerten geschieden. Ende sal de praeses van beyden niet vry sijn, denwelcken van scriba insgelijck eenich stuck der leere can werden geordineert. De opegginge van propositie oft verantwoordinge eenichs leerstucx sal int eynde der gehoudene classen geschieden om bereyt te sijn tegen de naestvolghende vergaderinge.

49. Hierop tsynodus gelet hebbende heeft besloten, dattet exercitium der propositien een yeder classi vry sal gelaten worden om tselfde te onderhouden ofte, soo sy haer daerin beswaert vinden, eenich ander middel te vinden, twelck tselfde eynde ansiet ende intendeert.

50. 6en. Dat het 13 artijckel Hagens. ende 65 Middelburg. van die sonden, die opschortinge oft afsettinge eens dienaers verdient hebben, neerstelijck onderhouden werden, aldus luydende: Voorts onder de gewone sonden, die weerdich sijn met opschortinghe oft afsettinghe van den dienst gestraft te worden, sijn dese die voornaemste: valsche leere oft ketterije, openbare scheurmakinghen, opentlijcke blasphemie, simonie, trouloose verlatinghe syns diensts oft indringinge in eens anderen dienst, meenedicheyt, eebreuck, horerije, dieverye, gewelt, gewoonlijcke dronckenschap, vechterije, vuyl gewin, cortelijck alle de sonden, die den autheur voor de werelt eerloos maecken ende in een ander ghemeen lidmaet der kercken der afsnijdinghe weerdich souden gherekent werden.

51. Ten 7en alsoo nietmin hier als in de anneminghe der dienaren onbehoirlijcke commiseratie ten regart van tijtlijck behoef ende bloetverwantschappen seer schadelijck valt, dat deselve vermijdet, verhindert, verboden ende gestraft sullen sijn.

Dit heeft het synodus verklaert haer te behagen als noodich ende recht.

Opt vierde abuys.

52. 1. Dat praeses ende scriba annui in classibus sullen verkoren worden om van alles beter kennisse te draghen, in welcker absentie een vicepraeses oft scriba met gemeyne stemmen verkoren werde ende dit ter tijt sulcx onraatsaem oft onnodich bevonden werde.

53. Het besluijt des synodi over desen is geweest, dat sooverre de tijt van een jaer sommighe classen mochte schijnen te lanck te sijn om redenen, dat haer gheoirloft sal syn deselve te verkorten doch niet onder de tijt van drye maenden.

54. 2. Dat alle acta van een ijeghelijck classicale vergaderinghe te boeck geteeckent voor het scheijden gelesen worden, opdat eenen yeghelijcken vrijheyt hebbe daerover sijn goetduncken op omvragen te verklaren.

55. 3. Dat praeses classium na de besluijtingen der nationale synoden 32 art. Hag., 26 Middelburg. de kibbelingen ende twistingen in classe

beduinge ende ingevalle van ongehoirsaemheyt haer heete uytgaan ende terstond die censureren.

56. 4. Dat die deputati classium, die op desen synodo sijn verschenen, ernstich rapport sullen doen in haere classen ende nomine synodi vermanen tot vrede, eenicheyt, liefde, afflegginghe alles waentrouwens ende vermijdinghe aller onordeninghen in classicale byeencomsten ende bemiddelen, dat hierentegen doende neerstich mogen gestraft worden.

57. 5. Alsoo goede ende neerstighe opsicht noodich is om dese christelijcke besluijtingen soot behoort in train te brenghen, is van de broederen op desen synodum versamelt hoochnoodich bevonden, dat vier personen, twee dienaers ende twee ouderlingen, gelast sullen worden:

58. 1. Om ten 1^en^ cloecke omsieninghe te doen op d'onderhoudingen van dese voorgemelde verbeteringe van den staet der christelijcker kercken; 2. waer sy hierin oft in andere rijsende onordeninghen ende swaricheden sulcx sullen noodich achten, hen ter plaetsen te vervoegen ende doir middel van goeden raadt, advijs, vermaningen oft inductien tot wechneminge aller kerckelijcke onordeningen ende rijsende verschillen te arbeyden met alle mogelijcke neersticheyt. Sullen oick een yeghelijck kercke in steden ende ten platten landen ende alle classen vrijheyt hebben om de voorss. vier personen te ontbieden, haren advijs ende goeden raedt gebruycken, daerin sij des sullen noodich hebben. Ten 3den sullen dese 4 personen sonder versuymenisse by de E. heeren Gedeputeerde Staten der lantschappe versoucken, tgene haer van synodo opgeleght is te versoecken. 4en Sullen dese mannen anvanckelijck op desen synodo verkoren werden, twee wt den classe van Doccum, alwaer tsynodus verleden jaer is gehouden, een dienaer ende een ouderlingh, ende twee wt classe van Leeuvarden, alwaer nu tegenwoordelijck tsynodus gehouden wort, insgelijcx een dienaer ende een ouderlingh.

59. 5. Sullen jaerlijcx 2 van dese vyer mannen afgaan in sulcker ordre, dat die twee, die uyt den classe van Dockum sullen ghecoren worden, na verloop deses jaers sullen afgaen ende in haer plaetse twee, een dienaer ende een ouderlingh, gestelt werden op den toecomenden synodum 1606 wt den classe van de 7 Wouden. In den navolghenden jare 1607 sullen de dienaer ende ouderlingh, die wt den classe van Leeuwarden op desen tegenwoordigen synodo sijn gecoren, moeten afgaen ende in haer plaetse van synodo Snecana een dienaer ende een ouderlingh worden gekoren, ende alsoo volghens naer de ordre der classen.

60. 6. Sullen dese vijer mannen gecoren worden in verminderinghe des getals der gewoonlijcker deputaten synodi met desen onderscheyt, dat d'andere acht deputati na ouder usantie gekoren sullen worden van de

volmachten der classen respectivelijck, maer dese 4 mannen sullen wt de classen als boven van de geheele synodale byeencomste verkoren werden.

61. 7. Welverstaende dat de volmachten der classen, die op den synodo verschijnen, wt welcken de 4 deputati gekoren sijn, geene andere deputatos synodi beneffens dese sullen hebben te kiesen.

8. De 2 blijvende sullen gehouden syn op den synodum persoonlijck te verschijnen ende rapport inbrenghen van tgene by hen gedaen sijnde aldaer dienstich is verklaert te sijn, oft andersins den broederen des synodi remonstreren, sulcx als sy van de toestandt der kercken aldaer noodich bevinden om van hen verhaelt te worden. Ende oft den synodo wel vry sal staen haer advijs ende raadt in voorvallende swaricheden te eysschen, sullen sy nochtans geen suffragia hebben meer als eenich ander dienaer, die op den synodo van den classen niet gecommitteert sijnde als toehoirder verschijnt. Sullen oick de vergaderinghe bijblijven tot aen het eynde om in haer lasten na den wille des synodi hen bequamelijck te connen richten.

62. 9. Dewijle dese 4 personen niet verders in haren ampt sijn gelastet als tot goeden raet, inductie ende vermaninghen, wert haer opgeleght, so wanneer sy door sulcx niet connen uytrichten ende het de sake van haer wort verstaen te verheyschen, dandere 8 deputatos synodi tot hen te roepen ter plaetsen, daer het hen noodich ende raatsaem sal duncken, om also met denselven maeckende het volle collegium der deputaten synodi na older gebruyck te disponeren.

63. 10. Maer ten eynde niemant wt vermijdinghe der oncosten sich desen nootwendige last ontrecke ende also tgantsche werck daerdoor vervalle, is raatsaem gheacht uyt naem van dese vergaderinghe de E. heeren Gedeputeerde Staten seer beleefdelijck ende onderdanichlijck te versoucken, dat hen wilde gelijeven niet swaer in conformiteyt van de provincie van Suyt ende Noorthollant oft in forme van vacatien, maer een alsoo soberen onderstant uyt liefde van den welstandt der kercken onses Heeren Jesu Christi tot dese sake te vergunnen, als hun E. milde discretie souden moghen selve goetvinden. Ende sullen die 2 blijvende deputati int sluyten des synodi de gantsche vergaderinghe pertinente rekenschap doen van ontfanghene ende uytgheghevene penningen, by de 2 afgaande mede geteyckent.

64. 11en. Eensdeels om de vredelijcke staet aller classen te bevorderen, anderdeels te crachtiger verrichtinghe van tgunt hierboven tot redres van de staet der kercken in dit lantschap is goetgevonden, dat de E. heeren Gedeputeerde Staten nomine synodi tegenwoordich versocht sullen worden om tgene wt anmerckinghe van de hoochdringende nootwendicheyt (als boven) is geraemt, ter opbou van Gods kercke tapproberen ende een ernstige anschrijvinge te doen aen allen classen, daerinne op die appro-

batie deser voorgenomene verbeteringe ernstelijck vermaen gedaen worde tot vrede, liefde ende eenicheijt, verhoedinge aller onordeningen, twisten, wantrouwen ende specialijck tot achtervolginge van tgunt hier is besloten in desen synodo, met communicatie van de ongunst ende straffe over de ongehoirsame oft verachters deser goeder ordeningen. Ende also uyt wichtige ende veelvoudige redenen dit synodus dese kerckelijcke forme van verbeteringe der ingecropene abusen in oprechter ende onpartijdige conscientie als voor den aenschijn des Heeren sittende heeft met sonderlinge eenhellicheyt besloten, sal deselve niet verandert oft ingebroken worden sonder sware ende wichtige oirsaken.

65. 12. Ende byaldien dese voorgemelte middelen van verbeteringe op den toecomstigen synodo (des men contrarij verhoopt) bevonden werden geene oft geringe vrucht geschaft te hebben, gelijck sulcx doir remonstrantie der meergemelte twee blijvende deputaten oft andersins sal comen te blijcken, dat de volmachten deses synodi haere classen respectivelijck sullen aendienen, dat sy haer volmachten, die sy op den toecomstighen synodum Sylvanam sullen senden, volcomene last ende instructie sullen gheven om alsdan instructie daertoe hebbende van hare classen tot dese 4 personen te versoucken twee publijcke personen sijnde leden der kercken, een wt het collegie der heeren Gedeputeerde, een wt den Hove van Vrieslandt, welcker nominatie gedaen worde in synodo als d'andere deputaten gecoren worden, die met haer ernst ende authoriteijt bemiddelen, dat dese voet der verbeteringe te crachtiger effect sortere. Daerop de E. heeren Gedeputeerden van den synodo alsdan sullen begroetet worden om sulcke nominatie, by de kercke gedaen, ten aensien van den noot der saecke te approberen.

66. Dit alles heeft het synodus oick gelijck het voorgaande eendrachtich geapprobeert ende voor goet ende nootwendich angenomen.

67. *Opt laeste gravam. class. Doccum.* — Aengaende tlaeste gravamen des classis van Doccum, dat synodus wil letten op de bedroefde staet der gemeente van Collum, heeft synodus besloten, dat die 4 gecommitteerde mannen, soo haest als mogelijck sal sijn, haer tot Collum sullen transfereren om informatie te nemen van de saecke ende vant leven ende wandel Henrici Alphonsii, item om versoeninge met den sijnen te raemen. Ende soo sulcx ommogelijck sijn sal, sullen sy arbeyden, dat Alphonsius aldaer wechgenomen ende die van Collum met eenen anderen dienaer versorcht worden.

Over de andere gravamina van de Wederdoopersche secten is niet besloten om het anstaende nationael synodus.

68. Alsoo voor den synodo gecomen is sekere discoort ende verschil

hangende tusschen HENRICUM ALPHONSIUM, dienaer te Collum, ende den classem van Dockum belangende sekere sententien van suspensie ende continuatie van dien suspensien, van den classe over HENRICUM voornoemt gevelt, ende synodus gehoirt ende gesien heeft, tgene van wederzijden hierover schriftlijck ende montlijck ingebracht is, ende oick rijpelijck gelet ende gemerckt op tgene hier angemerct behoort te worden, heeft eyndelijck verklaert ende verclaert mitsdesen: 1. dat de suspensie ende continuatie van suspensie van dato den 17 Decembris over HENRICUM by den classem gedaen crachteloos sy; 2. dat desniettegenstaende HENRICUS voorsz. hier in synodo gecensureert ende tot schultbekenninge sal gehouden worden van sijn roockeloos ende onordentlijck doen, begaen in een sekere huwelicxproclamatie ende copulatie, in deselve sententie van continuatie gementioneert; 3. dat insgelijcx ALPHONSIUS voornoemt hier in synodo sal schultbekenninge doen ende vergevinghe begheeren van tgunt hy tegen SIXTUM GELLII mishandelt heeft ende bekennen, dat hy van SIXTO niet en weet als eere ende deucht.

69. De gecommitteerde van den classe van Doccum ende ALPHONSIUS gehoort hebbende haer voirlesen dit besluijt des synodi hebben tselve anghenomen ende genoeghgedaen.

70. tSynodus gehoort hebbende de clachte BERNARDI FULLENII, gedaen over sekere injurie ende leelijcke lasteringe (alsdat hy crimen falsi soude bedreven hebben) aen ende tegen sijn persoon begaan, ende ter contrarie gelesen ende gehoort hebbende soo schriftelijcke getuygenissen van sekere geloofweerdighe dienaren SUFFRIDO SUFFRIDI ende JOANNE CORNELII als mondelijcke verklaringe van mijn E. heere EPO JACOBS JUCKAMA tegenwoordich, heeft bevonden ende mitsdien verclaert BERNARDUM voorgeseyt teenemael onschuldich te sijn aen de voirgenoemde misdaet ende lasteringe, besluytende volgens, dat d'acte hiervan, in classicael boeck van Franeker geteeckent, wtgedaen ende wechgenomen ende tclassis hierover gecensureert ende vermaent sal worden van sodanich doen hierna sick te wachten ende op te houden.

71. Voorder sullen die 4 mannen, van desen synodo hierna verkoren, JOHANNEM HILLEBRANDI ende SIBRANDUM VOMELIUM voor sick roepen in classe Franekerana ende hierop verstaen, ende na dat sy sullen bevinden deselve schuldich oft ontschuldich te sijn, met haer te handelen ende procederen.

72. SIBRANDO VOMELIO is nomine synodi angedient, dat van sijne sake gehandelt soude worden ende daerom aen hem begheert, dat hy present wilde blijven. Waerop hij geantwoort heeft, dat hem niet moghelijck was

te blijven, ende dattet synodus wel gesien hadde, dat hy tegenwoordich geweest was. Ende is alsoo vertrocken.

Den 9den Martij.

73. tSynodus, gelet hebbende op den inhout van den brief van SIBRANDO VOMELIO aen synodum overgelevert ende voort opt gantze doen ende voornemen VOMELII voornoemt, heeft hierover besloten ende is geadvijseert als volght.

74. 1. Dat de 4 gecommitteerde mannen sullen SIBRANDUM VOMELIUM nomine synodi censureren ende tot schultbekenninge houden ende doen aennemen ende beloven, dat hy voortaen van sulck doen ende diergelijcke partije te drijven met schrijven, spreecken oft andersins sal ende wil ophouden.

75. Ten 2den sullen dese mannen versien sijn met missive van de E. heeren Staten, tot den voorgaenden fine dienstich.

76. 3. Sullen sy hem voorstellen, oft hem niet soude gelieven van sijnen dienst af te houden, ende dat hy met een onderhout versorcht mochte worden. Ende ingevalle hy sulcx weygert te doen, sullen de mannen voirnoemt kennisse nemen wt gehoor sijner predicatien, oft SIBRANDUS voornoemt vermits sijnen ouderdom ende andere swackheden noch voortaen stichtelijck de gemeente soude connen dienen, ende daerin dan disponeren, na dat sy noodich ende goet sullen bevinden te sijn.

77. 4. Is besloten, dat deselfde 4 mannen mede sullen nemen een missive van de E. heeren Gedeputeerde Staten aen den classem van Franeker om dat te vermanen om voortaen alle partijsschap ende onordeninge te beteren ende neerstelijck te vermijden.

Particuliere besluytingen synodi.

78. 1. De E. heeren IPO JACOBSZ JUCKAMA ende JOHANNES SAKAMA sullen haer best doen om de hangende geschillen tusschen den E. grietman HOTTINGA ende HIERONYMUM HONERBRINGA te beslechten, twelck soo doir haer niet sal connen geschieden, sullen sy versterckt met de vier gecommitteerde mannen deses synodi de saecke te Franeker in de classicael plaetse soecken af te doen.

79. 2. Het classis van de 7 Wouden sal die van de Jouwere helpen soliciteren om eenich onderhout voor eenen dienaer te becomen.

80. 3. De gecommitteerde deses synodi sullen haren classem andienen, dat se voorsien, datter sodanige donckere gravamina tot synodum niet gesonden worden, welcke generalijck vraegswijse gestelt sijnde nochtans sonder verklaringe van eenighe int particulier verstaen worden ende

volghens de generale besluytingen daerover gedaen tot yemants profijt int particulier getrocken ende geduydet worden.

81. 4. De E. heeren Gedeputeerde sal van de 4 mannen wel ernstelijck geremonstreert worden om groote ende wichtige redenen, dat de persoon van HARMANNUS ELCONIUS, gewesene dienaer te Harlingen, sijnde een leeraer der Wederdooperen, sijn dienst verboden worde.

82. 5. ALPHONSIO, dienaer te Collum, sal nomine synodi belast ende geschreven worden, dat hy in saecke der kerckenordeninge ende regeeringe oft andersins betreffende der kercke niet tentere ofte by de hant neme, voor de vier gecommitteerde aldaer geweest ende van sijne saecke ende de ghemeynte van Collum sullen gehandelt hebben.

83. 6. Alsoo dominus JOHANNES BOGERMANNUS f., praeses tegenwoordigen synodi, hem mede beclaechde, dat in het classicael boeck van Franeker voir eenen tijt in sijn absentie sekere articulen te sijnen laste gestelt ende angeteeckent waren, ende nochtans uyt de missive, geschreven an den deputaten synodi te Harlingen, ende derselver verklaringe, gedaen den 18en Martij 1603, verthoonde van sijn onschult ende onwaerheyt der voorgementioneerden articulen, is geresolveert, dat insgelijcken deselve articulen wt den voergenoemden boecke van den classe te Franeker geroijeert sullen worden.

7. Alsoo gebleken is uyt seeckere remonstrantie in synodo verthoont de seer groote liberteit in de exercitien van de Papistische religie, is besloten, dat dit van de 4 gecommitteerde ernstich den E. heeren geremonstreert werde om daerin te remedieren.

Hierna is synodus getreden tot verkiesinge der 4 mannen, nu etlijckemalen gementioneert, ende sijn uyt Doccumer classe verkoren: D. BARTHOLOMAEUS BILLERBEKE, dienaer te Buytenpost, SIJBREN PIETERS, woinende te Sijbrandehuijs als ouderlingh; wt classe van Leeuvarden: D. REGNERUS HACHTINGIUS, dienaer te Leeuvarden, ende den E. heere JOHANNES SAKAMA als ouderlingh. Ende ofte gebeuren mochte, dat eenige ofte een deser mannen voir d'expiratie sijns tijts in dese beroupinge quamen te sterven oft te vertrecken, heeft synodus besloten, dat alsdan van den classe, wt welck sy geweest sijn, haere plaetse met andere van denselven classe daertoe gekoren vervullet worden.

De namen der 8 andere deputaten des synodi, die tegenwoordich van de gecommitteerde der classen sijn gecoren voir desen jaere, sijn: uyt classe van de 7 Wouden JOHANNES HEPPIGIUS, dienaer tot Langweer, ende JOANNES AGRICOLA, grietman in Enweerden als ouderlingh; wt classe

Snecana Gossunius Geldorpius, dienaer te Sneeck, ende Aesge Aesges tot Bosum als ouderling; wt classe Bolsvardiana Vibrandus Homeri, dienaer tot Schraerdt, ende Baucke Pijbez tot Witmaerssum als ouderlingh; wt Franekerana Sibrandus Abeli, dienaer tot Harlingen ende Jeronymus Willems tot Franiker als ouderlingh.

Hierna is gehouden censura morum.

Ende de plaetse des toecomstigen synodi is verordoneert in classe Sylvana, ende dat op den Maendach na besloten Pinxteren in den volghenden jare 1606.

Om te versoucken by de E. heeren Gedeputeerde Staten approbatie ende hanthavinge van tgene hier in synodo is besloten sijn van synodo genomineert: D. Johannes Bogermanus, D. Henricus Hinckena, D. Franciscus Avercampius ende den E. Jacobus Ghenningh.

Is oick noch besloten, dat van den h. van Zwartzenborgh van classe van Leeuwarden redenen sullen vervordert worden van sijn uytblijven van desen synodo, ende soo hy sodanige niet sal connen genoech aenwijsen, dat hy van classe voornoemt sal gecensureert worden ende afgenomen de breucke vant pontgroot.

Ende is alsoo dit tegenwoordige synodus na gedane dancksegginge met een sonderlijcke eendrachticheijt ende bethoeninge van liefde geeyndicht ende van praeside ende scriba onderteeckent. Onder stont:

Johannes Bogerman j., electus synodi praeses.
Florentius Joannis, electus synodi scriba.

Actum den 9en Martii 1603.

Gecollationeert met den principale, is bevonden daermede taccorderen. Oercondt.

Florentius Johannis, ut supra. 1)

Acta synodi Sylvanae gehouden anno 1606 ende begonnen den 17en Junij.

Het synodus op huiden den 17en Junij deses jaers 1606 vergadert zynde heeft nae aenropinge des naems Goedes door ghemeene ende meeste stemmen in praesidem vercooren Dn. Gualterum Morlingium, dienarn

---

1) „Onder stont — ut supra." Deze woorden zijn met andere inkt geschreven. De naamteekening van den scriba is eigenhandig.

des g. woorts in Grouw, ende JOANNEM MELBOMÆUM, dienarn des h. evangelii in Oldeholtpada, in scribam.

Nae desen sinnen die procuratien der volmachten wt den classen ghesonden ingheeischt ende ghelesen ende met den perzoenen voor goet bekent. Worden ghemerkt nochtans, dat in die procuratie classis Bolsvardianae is swaricheyt ghemaekt, maer naedien dn. SOPINGIUS ende dn. PETRUS BANT darvan verclaringe ghedaen hebben, soe is zy op alsulke verclaringe aenghenoomen.

Die naemen der personen, die op desen synodo met volmacht verschenen sinnen, sin dese:

wt den classe van den Wouden: JOANNES MELBOMÆUS, dienaer des h. evangelii in Oldeholtpada als dienaer; TAMMO GERARDI, dienaer des g. woorts in Aenwerden, is wt wichtige reden niet verschenen; HENDRIK BRUCHTERS van Oldeholtwolde ende GERRIT COENES van die Jouwer als ouderlingen;

wt Sneeker classe: dn. GOSUINUS GELDORPIUS, dienaer des g. woorts binnen Sneeck, ende GELLIUS ACCRONIUS, dienaer des g. woorts tot Bosem als dienars, CEMPE ANDRIESZ ende LEFFERT GERRITSZ van Balk als ouderlingen, doch CEMPE ANDRIESZ is niet verschenen;

wt Bolsvart: GODEFRIDUS SOPINGIUS, dienaer in Bolswart, ende PETRUS BANT als dienaers, EPO ALUA ende GISBERT JANS onderlingen, doch EPO ALUA is niet verschenen;

wt Franeker: dn. RODOLPHUS ARTOPÆUS ende HESSELUS ALBERTI als dienaers, ende WYBE JACOBS van Franeker met LOUW JANS van Winaldum als ouderlingen;

wt Doccum: HILARIUS SIBRANDI tot Ainium ende NICOLAUS JOANNIS tot Rinsmergeest als dienaers, ende GERT RINSES ende RINNERT REITSES als ouderlingen;

wt Lewarden: dn. HERMANNUS COLDE binnen Lewarden, dn. GUALTERUS MORLINGIUS tot Grouw als dienaers; ABRAAM VAN ROERDA ouderlinck is niet verschenen; ende CORNELIUS CORNELYSZ, ouderlinck binnen Lewarden.

Voorts sinnen wt den middel van den E. heeren Staaten met ghenoochsame commissie verschenen die E. heeren CEMPE WYARDA ende mr. JOANNES BLOMENDAL ende in dese synodale byeencoempste ontfangen omme derselver by te woenen.

Voortaen sinnen ghelesen acta synodi Leovardianae in voorgaenden jaer ghehouden, ende is darop besloten, als volcht:

1. Op dat twede articul in saeken van DJORRE HOETIES is besloten, dat hy sal ghefraecht worden, warom dat hy der sententie synodi Leovardianae niet ghenoechghedaen hebbe.

2. Hy zyne reden darop ghegeven hebbende ende hem beropen op zyne stichtinge by zyner ghemeente te bewysen heeft begeert, dat zyne ghetuigen muchten verhoort worden. Is darop besloten, dat d'selve present zynde ghehoort sullen worden.

3. Is in dese sake nae vele communicatie door ghemeene stemmen besloten, dat an hem sullen ter executie ghestelt worden die besluitingen, die in voorgaenden synodis Doccumana ende Leovardiana over zyne perzone ghegaen sinnen.

4. Hyrvan heeft Djorre Hoeties appelliert ad proximam synodum nationalem. Dit heeft hem synodus gheaccordeert.

Naedien Sibrandus Vomelius in een gheschrift, den synodo overghelevert, die ghecommitteerde des classis van Franeker onwettelick ghesondene ghenoemt ende dat onder sekere redenen ende protestatie, die darom niet als membra synodi ghehouden solden worden, so heeft het synodus ghehoort hebbende die tegenreden der ghecommitteerden voorbenoemt ende derselver procuratie tevooren als classical ende wettelik befonden door ghemeene stemmen besloten, dat die voorbenoemde ghecommitteerde als membra synodi sullen moegen sitten ende vota definitiva hebben.

Desen nae is voorghestelt een brieff van Joanne Hillebrandi, darin versocht wort, dat die acte, in synodo Leovardiana ghestelt in der saecke, tuschen hem ende Bernardum Fullenium hangende aengaende die acte in den classicael boek van Franeker tegen Bernardum voorss. ende die wtroyinge derselver, muchte wechghenoomen ende cassiert worden. Maer dit is van synodo wt reden affgheslagen ende by die besluitinge in synodo voorss. hyrover ghedaen ghelaten.

In der sake Sibrandi Vomelii aengaende sekere verscheidene schriften aen verscheidene perzoenen als d'heeren Ghedeputierde Staten van Vrieslandt, soo ooc in synodo ende nae hetselve soe ooc aen die ghecommittierde synodi Leovardianae, als ooc in die remonstrantie aen die E. heeren volmachten ghedaen, ende dan ooc in zin wtghegeven boek, Superintendens ghenoemt, heeft synodus tegenwordich befonden, dat hy darin ghehandelt heeft tegen Goedes woort, tegen die regul der liefde ende tegen die ordeninge der synoden, ende heeft dienfolgende darop besloten, dat Sibrandus voorss. van desen allen sal behoorlike schultbekenninge doen ende beloven voortaen van alsulke ende diergelike schriften ende andere lasterlike worden, die hy aen verscheiden plaetzen wtghestroit heeft, op te houden, ende indien hy hem hyrin weigerlik stellen sal, sal vortaen kerckelik met hem van den classe van Franeker voortgefaren worden nae behoren. Maer

indien hy deser sententie synodi sal ghehorsaem wesen, so heeft synodus beloeft by den E. heeren aen te houden ende sovele meugelik te beschicken, dat zyne saeke wt den handen des procureurs general tegen hem staende moege wechgenomen worden.

Naedat SIBRANDO VOMELIO het inhout van deser sententie doer zynen zoen PETRUM VOMELIUM (die dselve aenghehoort heeft ende ooc copiam daruwt gheeischett) gheopent is, heeft d'selve door zynen zoen PETRUM den synodo wederom aenghedienet, dat hy ghene copiam wt deser sententie begeerde, wante hy dit synodum niet en bekende voor zynen judicem.

Int voorlesen decretorum synodi Leovardianae int stuck vant project der verbeteringe is ghelettet op die resolutie, ghestelt opt vierde abuis aengaende annuum praesidem et scribam, dat d'selve wesen sullen, ter tydt dat sulx onraetsam of onnodich sal gheacht worden, ende is goetgefonden, dat hyrin die classes sullen handlen nae hore beste nootdruft ende stichtinge, welverstaende nochtans dat hyrdoor tbesluit van die voorgaende exercitien niet sal gheerenckt worden.

Opt stuck van die verkiesinge der vier deputaten, in synodo Leovardiana committiert, is in synodo omghefraget, of hetselve van eemanden ghesyen of verstaen worde strydich te wesen tegen Goedes h. woort ende eenige majoriteit of hoocheit te smaken. Ende is darop doorgaens bekent niet te stryden tegen Goedes h. woort, ooc gheene hoocheit te smaken, dat ghesyen of verstaen conde worden.

Voorts is op alle andere poincten deses projects onderscheidentlik omghefraget, of eemandt in dienselven wat conde aenwysen, dat strydich was tegen Goedes h. woort of eenige hoocheit smaekte. Is op alle ende elken van dien gheantwoort, dat sulx niet ghesyen of verstaen worde.

Aengaende dat laeste poinct, dat men, soe die vier ghedeputierde weinich vruchts souden gheschaffet hebben, twee andere publique perzonen wt den middel der E. heeren deses lants soude versoeken ende desen vier mannen toefoegen, darop heeft het synodus door ghemeene stemmen befonden dat onnodich te wesen, maer laet dit in tegenwoordigen stande berusten.

Opt 1 gravamen classis Sylvanae.

Is gheresolviert, dat hoor die dienaers sullen regulieren nae die besluitingen der voorgaenden synoden. Ende diewyle tegenwoordich nu sommige dienaers in dit classem behorende in andere gaen, so sullen die in denselven classen ghehoort worden, wt wat reden zy sulx doen, ende

indien die niet ghenoechsam sinnen, tot hoer rechte classem ghewesen worden.

Opt 1 gravamen classis Bolsvardianae et Franequeranae.

Gelik die broederen des synodi tevoren verclaert hebben, dat die ordeninge der vier ghedeputeerden noch hunne commissie ende last met Godes h. woorde niet is strydende ende nae geen superintendentschap, majoriteit of hoocheit smaekende, ende darom ooc dselve in zin weerden ghelaten, alsoe verclaren zy ooc opt gravamen classis Bolsvardianae al tezamen eendrachtelik, dat se der superintendentschap, majoriteit ende hoocheit in dese kerken vyant sinnen ende darom ooc bereit dselve met alle middelen te beletten verhinderen ende tegen te staen.

Op die andere gravamina classis Bolsvardianae.

Is besloten, dat die resolutien der synoden noch niet ter executie ghestelt zynde sullen specificiert ende executie darop versocht worden. Darbituschen sal een jegelik dienaer by zyner overicheit hyrin zin beste doen.

Opt 2 gr. classis Franeq.

Is besloten, dat die appellen ende onghedecidierde questien suo tempore sullen colligiert worden.

Opt 3.

Is besloten, dat die kerkelike discipline over dieghene, die in den kerken Christi als ledematen derselver verkerende een ongeregelt ende ongebonden leven voren, nae Goedes woorde sal te werke ghestelt worden, eer ende tevoren dat die politische overicheit diesaengaende sal bemoyet ende versocht worden.

Opt 4.

Is besloten, dat wt die synodale beslutingen, soevele die generale ordeninge der kerken aengaet, nootwendige extract wtghetoegen sal worden ende eene copia darvan in een jegelik classem ghesonden. Ende hyrtoe sal wt jegeliken classe een man ghestelt worden.

Opt 5.

Dat by den E. heeren Staten door die committierde synodi sal versocht worden, dat door hoer E. authoriteit ende handt alle overblyfselen der pauseliker superstitien, daer die sinnen, vollend wechghenomen worden meugen.

Opt 1 Leovardianae classis.

Is besloten, dat in saeken van appell diegeene, die hoer door eene sententie eener minderen vergaderinge beswaert vindende aen eene meerdere vergaderinge tzy van kerken aen classes, van classen aen deputatos synodi, van dien aen synodum appellieren willen, tselve datelik doen

sullen, maer den tydt alsulk appel te verfolgen sal hen van den classen nae ghelegentheit der tydt bestemt werden. Ende indien zy darin versuimich sullen wesen, so sullen zy vant recht des appels versteken zyn.

Ooc is besloten, dat van den E. heeren sal versocht worden, dat die placcaten, voormaels wtghegaen van der verontheiliginge des sabbaths, onbequamen scholmesters ende andere diergelike, dienende tot welstandt der kerken Christi, moegen wederom vernieut worden, ende dat dselve dan ooc moegen ter eernstiger executie ghestelt worden.

Opt 3.

Heeft het synodus besloten, dat die schoelmesters, die omme hores ergerliken levens willen excommuniceert ende ooc omme desselven willen van horen dienst affgheset sinnen, niet wederom in den schoelendienst sullen toegelaeten worden, eer ende tevoor dat se behoorlike schultbekenninge ghedaen ende die ghemeente sullen versoent hebben.

Nae desen heeft den E. doctor Joannes Sakema voor hem ende wt den naeme dn. Regneri Hachtinghi (die van wegen zyns affwesens ontschuldicht ghehouden wort) rapport ghedaen van die besoignie der ghedeputeerden synodi, in desen affghelopen jaer ghedaen. Heeft darbeneffens ooc pertinente specificatie voorghelecht van die costen, die in den verleden jaer in horer besoignie ghedaen sinnen, soedat het synodus hem darvan bedanket.

Particuliere stucken, in synodo besloten.

1. Is ghefraegt, of het niet raet soude wesen, dat het oude Fundamentboek van Menno Simens wederom visitiert, conferiert ende herdruckt muchte worden, tselve nae die resolutie, in synodo Bolsvardiana anno 1588 ghehouden art. 3 hyrvan ghenoemen. Darop heeft het synodus befonden ende door ghemeene stemmen besloten, dat het raetsam zy ende behore te gheschieden ende dat dr. Henricus Antonides ende dn. Rodolphus Artopæus tselve sullen voor die hant neemen ende met nootdruftigen notulis vertekenen, ende dat darnae sulx ghedaen zynde wt jegeliken classe een sal verordineert worden omme tselve te collationeren omme alsoe voorts behorliker wyse in druck wtghegeven te worden.

2. Die sake Meinardi Vomelii aengaende zin onordentlik vertreck ende veranderinge der plaeze zyner bedieninge is befoelen den classi van Franeker. Ende wort tselve belast hem Meinardum te verschryven ende oorsaeke sulker zyner onordeninge van hem te vragen ende hem voortaen nae behoren darom te censureren.

3. Het synodus belast den ghedeputeerden synodi, dat se allen moege-

liken vlyt doen sullen, dat die affghewekene van den classe van Franeker wederom ad classem moegen reduceert worden.

4. Der ghemeente van Langheweer sal wt den naeme des synodi van den classe Sylvana belast worden, dat se metten eersten sullen voortfaren met beropinge eenes dienaers, ende ooc dat se hoore beropinge sullen instellen in behoorliker form nae die resolutie deses lants, of dat se nootwendige assignatie sullen te verwachten hebben.

Desen volgende sinnen tot die twee ghecommittierde wt den classe van Lewarden, als sinnen dn. Regnerus Hachtingius, dienaer binnen Lewarden, ende doctor Joannes Sakema als ouderlink der ghemeente Christi ooc in Lewarden, wt den classe van die Wouden ghecommittiert van den synodo ende den voorghenoemden bygefoecht: Joannes Melbomæus, dienaer in Oldeholtpada, ende Hepco Fockens, grietman van Opsterlandt als ouderlink. Maer indien Hepco Fockens muchte gheraken wt Vrieslandt te vertrecken, sal van classe Sylvana een ander in zyne plaeze ghestelt worden.

Deputati wt den anderen classen benoemt sinnen dese: wt Snecana classe Wibrandus Petraeus in den Heech als dienaer ende Hendrick Wichers, ouderlinck binnen Sneeck; wt Bolsvardiana Cornelius Florus, dienaer tot Woens, ende Epo van Alua, ouderlinck tot Schraert; wt Franequerana Idzardus Nicolai, dienaer tot Mindersgae, ende Dirck Willems, ouderlinck in Harlingen; wt Doccumana Joannes Nicolai, dienaer binnen Doccum, ende dr. Meinardus Aitzma, ouderlinck binnen Doccum.

Na desen is besloten, dat die classen jegelik van hooren volmachten, die in desen synodo niet verscheenen sinnen, sullen eischen reden van horer absentie. Ende indien zy d'selve niet sufficient befinden, sullen zy se nae die resolutien der voorgaenden synoden darom censureren ende strafen.

Die tydt ende plaetze, daer het synodus opt naefolgende jaer sal door die ghenaede des Heeren ghehouden worden, naemptlik anno 1607 is die Maendach nae besloten Pinxteren of Trinitatis, tselve binnen Sneeck.

Hyrnae is censura morum ghehouden, ende alsoe dit tegenwordige synodus met dankseggingе in eene sonderlinge eendrachticheit ende betoeninge der liefde gheeindicht, ende van praeside ende scriba ondertekent den XIX Junij deses jaers 1606. Onderstont

Gualterus Morlingius, electus synodi praeses.

Joannes Melbomæus, electus synodi scriba.

Collationeert met zynen originale, is befonden darmet te accorderen. Oorconde

Joannes Melbomæus, dienaer des g. woorts in Oldeholtpada. [1]

---

[1] Deze onderteekening is eigenhandig.

Acta oft handelingen van den provincialen synodo, gehouden binnen der stede Sneeck, begonnen den 2en Junij anno 1607 ende geeyndight den 4den desselvigen maents.

De 1 sessie gehouden den 2den Junij voor noen. 1) — De broederen, van alle den classibus op het synodum afgeveerdight, hebben met aenroepinge van des Heeren name ende gemeyne advijsen gestemmet tot praesidem den welgeleerden ende godtsaligen FLORENTIUM JOHANNIS, tot scribam DANIEL JOHANNIS, dienaer tot Bergum.

De namen derghenen, die op desen synodum met volcomen last verschenen zijn:

van den classe van Sneeck zijn gecommitteert: FLORENTIUS JOHANNIS binnen Sneeck ende HUGO PETREIUS tot Oosterwirum als dienaren, ende THOMAS FERCKSZ met JACOB FEYTESZ als ouderlingen;

uyt den name des classis van Boolswerdt: GODSCHALCUS AELTIUS binnen Boolswerdt met HENRICUS FLAMMIUS van Parraga als dienaren, ende TACO AYSMA met JOCCHUM STEVENSZ als ouderlingen;

van den classe van Franicker: JOHANNES HILBRANDI met JARRICHIUS VILHELMI als dienaren, ende JAN WOUTERSZ met JANCKE AENESZ als ouderlingen;

van wegen den classe van Doccum zyn gecompareert: JOANNES METELUM met SIXTO GELLII als dienaren, ende D. MEYNARDUS AYTZMA als ouderlingh; SIJBREN PYTERSZ is niet verschenen;

van den classe van Leeuwerden: JACOBUS SCHOTANUS van Roordahuysum met DANIEL JOHANNES van Bergum ende JAN ARENTSZ als ouderlingh; de ander is niet gecompareert;

uyt den classe Sylvana: GERARDUS CLEBOCKER met CORNELIUS JOHANNES als dienaren, ende HIS JASPERSZ met GOOYTIEN LAURENTSZ als ouderlingen. 2)

Waerop gevolght is het lesen van de procuratien derghener, die van den classibus tot dese tegenwoordige synodaelsche byeencomste gesonden zyn geweest, welcke alle van den broederen voor goet aengenomen zyn, voorbehouden nochtans dat het synodus gemerct hebbende, dat de procuratie der broederen van Franicker met de gewoonlicke maniere niet in alles overeenstemmende was, denselvigen hare sidtplaetse geaccordeert heeft midts horende de verclaringe, die bij haerluyden desen aengaende gedaen is, namelick dat de meyninge van haren classe niet anders geweest

1) De marginalia zijn van de hand van den scriba Daniel Johannis.

2) Hierop volgt in UU: »De gecommitteerde van de heeren Staten sijn geweest mijnheer Eisinga ende Timen Fransen."

was als sich in desen deele met anderen classibus conform te maecken, also dat de faute van dien niet den geheelen classi maer allen den scribae te wijten was. Om dan sulcks hiernaemaels te verhoeden ende voor te comen is eendrachtlick raedtsaem bevonden, dat de brieven van commissie nergens dan alleen in ijegelicke respective classe sullen gescreven ende voor het scheyden den broederen voorgelesen worden.

1. *De 2de sessie gehouden den 2den Junij nae noen.* — Het synodus gelet hebbende op de clachte van den broederen uyt den Sevenwolden heeft besloten, dat van desen tydt af alle dienaren niet wonende in middelplaetsen verplicht sullen wesen te gaen tot dien classem, dien zij naestgeseten zijn, ten ware met verwilliginge van beyde classes.

2. Nopende de derde resolutie des synodi Sylvanae laet het synodus sulckes blijven bij tgene, als doenmaels besloten is.

3. Om te wege te brengen, datter bequamelick een extract uyt alle besluytingen der synodale vergaderingen mach getrocken worden, is raedtsaem gevonden, dat het register, bij dn. GELDORPIO van alle sijnodale resolutien gemaect, van classe tot classe sal gesonden worden om daer toe oft af te doen, soals sij sal bevinden te behooren.

4. *Op het eerste gravamen van Leeuwerden.* — Is eenhellighlick bij den synodo geadviseert, dat alle dienaren, die van wegen het geringe aental der ledematen niet connen een besonderen kerckenraedt hebben, sullen alle moegelicke vlyt aenwenden om oft deur middel van bijvoeginge bij een groter kercke oft deur tsamenlegginge van 2 oft 3 cleyne dorpen hare gemeinte onder eenen kerckenraedt te besluyten.

5. *Op het tweede gravamen van Leeuwerder classis.* — Is mede besloten, dat de heer van Aemlandt duer de dienaren van Boolswerdt, geassisteert met GELLIO ACCRONIO, vrundelick sal begroet ende vermaent werden, dat hem believe in zyn goede voornemen van de reparatie der kercken ter plaetse voorss. voort te varen ende mede gebeden, dat met zyn toelatinge somtyts aldaer een dienaer predicatie mach doen.

6. *Op het 3de gravamen classis Leoverdianae ende het 1 Bolsver.* — Is besloten, dat de deputati synodi bij den E. E. heeren Gedeputeerden vlijtelick sullen versoecken, dat de christelicke placcaten, gemaect tot wechneminge van verscheyden misbruycken als avontspelen, reyen, ontheyliginge des houlicks des Sondachs ende diergelycke ongeregeltheden ter executie gestelt muegen worden, ende oock daerbenevens dat alle dienaren haer devoir sullen doen in het aenporren van hare respective overheyden ten fine voors.

7. *Op het eerste gravamen van Doccum.* — Is goetgevonden bij den synodum, dat de E. E. heeren Gedeputeerden, het collegium van den provincialen Raedt deur den deputatos deses synodi ende oock andere overheiden deur hare respective dienaren eernstelick sullen vermaent worden, dat haer believe te bemiddelen, datter ghene in desen provincie tsij tot hoge oft leege ampten toegelaten worden, dan alleen die belydenisse doen van de ware religie.

8. *Op het 2de gravamen des classis van Doccum.* — Het synodus heeft geoordeelt, dat voortaen gheen schoolmeysteren sullen muegen sich op enige plaetsen transporteren, voor ende aleer de verkiesinge, op haer persoon bij den huysluyden gedaen, van den classe besteedight zij.

9. Op de derde besuaringe van Doccum is besloten, dat niet alleen bij de hoge overheyden deur deghene, die van desen synodo sullen gecommitteert worden, maer oock bij die van nederigen staet zyn, deur hare respective dienaren eernstelick sal aengehouden worden tot uytroyinge, versteuringe ende verstroyinge van alle heymelicke Papistische versamelingen als streckende tot ondercruypinge van den gemeynen welstandt der policie ende kercke.

10. *De 3de sessie op den 3^{den} Junij voormiddach.* — Is na rype deliberatie eendrachtelick goetgevonden, dat een yeder dienaer in den synodo tegenwoordigh zynde zyn respective classem ende kerckenraedt vermanen sal haer devoyr te doen in de oeffeninge van de kercklicke disciplijn sonder onderscheyt van personen.

11. *Op het 1 gravamen classis Franequeranae.* — Is besloten, dat de deputati synodi haer uyterste best sullen doen int aenhouden by den E. E. heeren Gedeputeerden, dat haer believe den dienaren int ghemeyn op te leggen het inforderen der pachten ende renthen tot hare respective pastorien behorende ende oock haer behulpigh te zijn om deselvige te becomen volgens de voorgaende resolutie, daer bij de volmachten op gemaect.

12. *De 4de sessie den 3^{den} Junij namiddach. Op het tweede gravamen van Franicker.* — Het synodus verstaet, dat de deputati synodi naer ouder gewoonte na vermuegen harer commissie sullen muegen handelen, tenwaer dan saeck datter enige nieuwe generale ende allen classes aengaende saecken waren te verrichten, in welcken gevalle zij verplicht sullen wesen haren classi de weet daervan te doen, ende oock hare besoignie aen haren respectiven classes te rapporteren.

13. *Op het 3de gravamen van Franicker.* — Den scribae wordt belast uyt den name des synodi te schrijven an den dienaers van Hollandt, dat

zij de translatie des Nederduytschen bijbels, langen tydt onder handen geweest hebbende, opt spoedighste bevorderen.

14. *Op het laeste gravamen classis Francqueranae.* — Aengaende HARMEN HARMANNI, leeraer der Minnisten tot Harlingen, wordt gestelt in handen van den deputatis synodi om de sentencie des synodi Leovardianae over hem gevelt ter executie gestelt te muegen worden.

Particuliere handelingen.

1. Het geschil hangende tusschen der kerckenraedt van Harlingen ter eener ende PAULUM JOHANNIS sampt HESSELUM ALBERTI ter andere zyde, aengesien parthien aen beyde zyden niet verschenen en waren, ende volgens dien niet wel bij den synodo daerinne op desen tydt conde gehandelt worden, wordt gerevoyeert van den synodo aen den deputatos desselvigen om datelick op het allerspoedighste tselve af te handelen, midts versoeckende aen de parthijen, dat het haer gelieve om de eere Godes ende de stichtinge der kercken mitsgaders oock die broederlicke liefde na de sentencie der deputaten, die hierover genomen worden sal, haer te reguleren.

2. Gevraeght zynde oft een dienaer, die enige schriften tegen de Papisten ofte Mennisten gescreven heeft, sal mogen deselve geschriften zynen adversario ter handen stellen sonder deselve eerst van tevoren zijnen competenten classi verthoont te hebben, is geantwoordt: neen.

3. Gevraeght zynde oft, sowanneer een dienaer protest gedaen heeft tegen tbesluyt van een vergaderinge, tselve protest datelicken behoort opgeteeckent te worden, is na rype deliberatie geresolveert, dat alle onnodige protesten van nu voortaen sullen geweert, de nodige opgeteeckent worden, waeraf de judicature sal staen bij den classem.

4. Dewijle bevonden is, dat de deputati, gecoren in den synodo laestgehouden tot Leeuwerden, haeren last niet hebben uytgefoert nopende hetghene in den opgemelden synodo haer was belast aengaende het classem van Franicker int generael sampt SIBRANDUM VOMMELIUM ende JOHANNEM HILBRANDI int besonder, wordt den vyer mannen, die desen presenten jare sullen dienen, eernstelick opgeleyt, dat zij sulcks opt spoedighste sullen bij der handt nemen.

5. *De vijfte sessie den 4den Junij voormiddach.* — Het synodus, gelesen ende behartight hebbende seker schrijven van J. PETRI DUYREWOUDT, heeft over sommige poincten belangende de beneficiegoederen, de opcomsten van vacerende leenen ende de hoedanicheyt der kerckvoochden besloten, dat de deputati synodi hierover executie sullen versoecken volgens de besluijten, in voorgaende tyden daeraf gestatueert.

6. Belangende het stuck van gelyckformicheyt van de ceremonien, die in den doop, het nachtmael, in de gebeden ende trouwen staen te onderhouden, is raedtsaem gevonden, dat ieder classis daerop letten ende de dienaren houden sal tot sodanige gewoonte, als in de Gereformeerde kercken tot noch toe gebruycklick zyn geweest.

7. Daerna is besloten, dat in cas van appel den appellant sal gehouden zijn den parthije advers deur authoriteyt des richters, bij denwelcken hij meijnt geinteresseert te zijn, zyn appel in tydts te laeten weten, voor ende aleer de vergaderinge tsamengeleyt wordt, op dewelcke hij sich beroepen heeft.

Is mede op den synodo verschenen Joannes Melbomeus, doende uyt den name ende van wegen den gantschen collegii der gedeputeerden Sylvanae synodi verhael van alle handelingen, die zij den afgelopenen jare hebben geeffectueert, thonende daerbenevens bij pertinente specificatie ende quitancie reeckenschap van sodanige penningen, als haer bij den E. E. heeren gepasseert waren om te dragen de oncosten, die zij ten eynde voorsz. hebben moeten doen. Waeraf als oock vant voorgaende het synodus hem ende oock den deputatis synodi bedanckt heeft, welverstaende dat dn. Regnerus de summa van 26 carolusgl. 1½ st., die bij hem van de bovengemelde penningen noch zijn berustende, sal aen den deputatos deses tegenwoordigen synodi overleveren.

Also de broederen van Franicker sich besuaert vonden voor haer privee ende niet van wegen den classe om met den anderen in synodo versamelt te treden tot verkiesinge van de twee mannen, die in de plaetse van den afgaenden uyt den classe van Sneeck moesten benoemt worden, so ist dat zij deur eendrachtige advijsen des synodi verclaert zynde gehouden te wesen sulcks te doen tselvige gedaen hebben. Sijn derhalven met eendrachtige stemmingen in de plaetse van de afgaende vercoren dn. Gossvinus Geldorpius als dienaer ende Wijbrandt Heerckesz als ouderlingh.

Waerop gevolght is de nominatie der andere deputaten synodi als: uyt den classe van Boolswerdt Godefridus Sopingius ende Tymen Reynersz; uyt den classe van Franicker Petrus Vommelius ende Hobbe Waltinga; uyt den classe van Doccum Haio Lamberti ende Gerdt Reyntiesz van Ee; uyt den classe van Leeuwerden Franciscus Avercampius ende mijnheer Suffridus Hania.

Hierna is gehouden censura morum. Ende den tydt des synodi, wanneer hetselvige den naestcomenden jare sal gehouden worden binnen Boolswerdt, is beraemt op den eersten Maendach na besloten Pinxteren. Also dat het synodus met dancksegginge, sonderlinge eendrachticheyt ende bethoninge

der liefde geeyndight zij, alwaeromme wij praeses ende scriba tot versterckinge der waerheit uyt last des synodi onse gewoonlicke handen hieronder gestelt hebben.

FLORENTIUS JOHANNIS, electus synodi praeses.
DANIEL JOHANNIS, scriba.

Gecollationeert met zyne principale, is bevonden met dien te accorderen in kennisse van mij

DANIEL JOHANNES, ecclesiastes in Bergum.[1])

Acta synodi Bolswardianae, begonnen den 24 Maij anno 1608.

Op huijden den 24 Maij anno 1608 heeft het synodus deeses lantschaps binnen Bolswart vergadert zijnde na aenroepinghe des naems Godes duer den meesten stemmen tot een praesidem vercoren D. HIERONYMUM HOENDERBRENGA, dienaer des godlicken woorts tot Oosterlitens, ende tot een scribam WIBRANDUM PETRAEUM BILLANDINUM, dienaer in Heegh.

Die procuratien, den dienaren afgeeyschet ende in den synodo voorgeleesen, sijn alle tesamen geapprobeert. En volgens sijn op deesen synodo als gecommitteerde verschenen:

wt den classe van Bolswart: D. JOANNES PETRI DIURREWOUDT opt Nieulant ende AELTIEN REIJNERS te Hijndelopen, dienaers, TOENIS RUTGERS van Stavoren en SIERICUS SUFFRIDI van Bolswart, ouderlingen;

wt den classe Franekerana: HENRICUS BEILANUS tot Franeker, HIERONYMUS HOENDERBRENGA tot Oosterlietens, dienaers, WIJBE JACOBS van Franeker ende dr. ONIAS GELDORPIUS van Harlingen, ouderlingen;

wt den classe Doccumana: TITUS CONRADI, toe Nes dienaer; JOANNES HEPPIGIUS tot Burum is niet verschenen; ouderlingen GERT RINNERTS tot Engwirum en SIBRANT PITERS toe Sibrandehuijs; deese is niet verschenen;

wt den classe van Leewarden: BERNHARDUS FULLENIUS en HENRICUS HINCANA, dienaers, als ouderlingen SIMON JANSZ van Leewarden; STEVEN WILLEMS wt S. Annakerck heeft zijn excuse laten doen, welck bij den classe geapprobeert is;

wt den classe Sylvana: JOANNES MELBOMAEUS toe Langweer en HERBORTUS RIDDER toe Bextersnaegh, dienaers, ouderlingen SIJBE JANSZ tot Bexterswaegh en ALBERT JANS toe Scherpenzeel, maer deese is niet verschenen;

---

[1]) Eigenhandige onderteekening.

wt den classe van Sneeck: GELLIUS BENEDICTI tot Bosum en WIBRANDUS PETRAEUS BILLANDINUS wt Heegh, dienaers; beyde ouderlingen WIJBE DIRCKX van Slooten ende AESGE AESGES van Bosum zijn niet compareert, doch AESGE is verexcuseert.

Sijn oock op deesen synodum met genoegsame credenzbrieven wt het collegio der E. heeren Gedeputeerde verscheenen den E. heer BINNERT SAPPEMA ende den E. heer DIRCK THIJSZ.

Over den absenten is besloten, dat ijder classis van syne absenten reden harer absentie sal eeijschen en, so die niet sufficient bevonden worden, hun den breuken afnemen.

1. Hierna zijn geleesen die acta des naestvoorgaenden synodi Snecanae, alwaer opt punct van de afwijsinge van eenige dienaren tot den classem Sylvanam geadvijseert is, dat JOANNES OVERNEIUS tot Hascherdijcken van den classe Snecana sal demitteert worden. Ende DOMINICUM REGNERI sal het classis oock induceren, indien het hem doenlijck is, tot den classem Sylvanam te vervoegen.

2. Op het 3 besluijt des synodi Snecanae is geresolveert, dat het den classibus sal vrijstaen het extract der synodale resolutien oft van D. GELDORPIO te eijschen ofte selve te extraheeren ende dat bij Lamberti eerstcomende precijs te voltrecken. Welcke tijt verstreken zijnde sullen die deputati bijeencomen om die collatie te doen, tot welcke vergaderinghe een ijder classi sal vrij sijn een ofte 2 neffens haer deputatos tot last ende costen des classis oft dergeener, die gecooren worden, te senden.

3. Op het 4 besluijt heeft het sijnodus geadviseert, dat die gaerlegginge der dorpen onder een kerckenraet sal geschien bij advijs van haer classis. Ende daer die dorpen onder verscheyden classes behooren, sal sulckx geschien met advijs beyder classen. Ende daer een nieuwe kerckenraet opgericht wordt, sullen die dienaers haer reguleeren na den 35 artic. synodi nationalis Hagensis

4. Het synodus, wel rijpelijck in consyderatie genomen hebbende het versoeck ADAMI WESTERMANNI cum sociis om een nieu classem op te rechten, oock gelet op die wederreden des classis van Bolswart ende Sneeck, hebben beslooten, dat die sollicitanten hun aen hare respective classen sullen houden, so omdat hiervan geen gravamen den classibus was toegesonden, so oock om andere merckelijcke reden. Doch evenverre het classis van Bolswart gelieve den sollicitanten te gemoet te comen om alternatim het classem te Bolswart, Worcum ofte elders te houden, verstaet het tegenwoordighe sijnodus haer geen last daertoe te hebben om

den classi sulckx voor te schrijven, maer sagen wel geerne, indien het met vrientschap des classis conde geschieden.

Op die gravamina des classis Bolswardianae.

1. Op die quaestie, oft niet goet was die gravamina te stellen bij het besluijt daerop vallende, is beslooten, dat sulckx geschien sal summarie in den generale acten ende niet in dit particuliere oft personele.

2. Is mede geresolveert nopende die verkiesinghe van predicanten ende schoolmeesters bij den kerckenraet oft ledematen te geschien, dat men hem sal reguleeren na die voorgaende besluijten, daervan genomen anno 99 artic. 30 en insonderheijt anno 97 artic. 10, op welcke den apostil der E. heeren aldus luidende is: dat ingeval die brede gemeente suimhachtigh is om een predicant te beroepen, sullen sulckx die van de Reformeerde religie aen het collegie van die E. heeren Gedeputeerde mogen remonstreren ende sullen alsdan die Reformeerde ledematen van de E. heeren geassisteert worden om een predicant te kiesen. Belangende die schoolmeesters sal een ijder dienaer syne ingesetene sien met goede reden daertoe te induceren ende die onbequame met hulp des classis ende der E. heeren te weeren.

3. Is oock beslooten, dat men aen de E. heeren Gedeputeerde sal aenholden om tot weeringhe van alle Mennistische bijeencomste die wtschrivinghe, anno 98 daervan gedaen, te vernieuen ende overal doen publiceren ende den ondermagistraten beveelen te verhinderen.

4. Is oock opt versoeck van de gemeente van Molckquerum den deputatis synodi belastet, dat se bij de E. heeren sullen aenhouden om een onderhoudt voor een dienaer so wt des dorps middelen als anders van het lantschap te becomen.

5. Het synodus achtet hoochnodich int dopen der volwassene te volgen die resolutie des synodi Leovardianae anno 98 artic. 11, te weeten dat geene volwassene sullen gedoopt worden, als die tot het avontmael bequaem sijn. En so iemant ter contrarie doet, sal daerover kerckelijck gestraft worden.

6. Ende so den synodo voorgestelt is sekere formulier belangende die doop der volwassene, in den synodo van Noorthollant besloten, daervan die copie aen het eijnde deeser acten bijgevoegt is, is hetselve geapprobeert by alle broedoren deses synodi, doch dat sij niemant willen constringeren, dat hij na sijne discretie daer niet iets soude mogen af oft toedoen.

Gravamina Franekerana.

7. Den copulationes matrimonii, inter privatos parietes geschiet, acht het sijnodus na luijt slants ordonantie gantsch onwettelijck.

8. Sullen alle classes neerstich opsicht hebben op alle dienaers, dat den doop niet anders als publice, gelyck in voorgaende synoden besonder quaest. Middelb. 78 besloten is, bedient worde.

9. Opt gravamen van de bloetschande, die (Godt betert) allerweegen geschien, is des synodi eernstighe besluijt, dat ijder classis, onder welcke sulcke grouuelen geschien, sonder eenighe conniventie hun respective overicheijt tselve sal te kennen geven, ende indien die haer ampt niet en doen, tselve voorts den Hove van Vrieslant remonstreren.

10. Opt gravamen van het onderhoudt der predicantenweduwen ad vitam is geresolveert, dat die predicanten hun aen de tegenwordighe mildadigheijt der E. heeren sullen houden en laten genoegen.

11. Opt poinct van de verhuieringhe der pastorielanden bij commissarius ter presentie van een ofte tue dienaren des classis ordelt het synodus, dat ijder classis, daer sulckx nodich is, haer sal mogen tot het collegium der E. heeren addresseren.

12. tStuck van de lombarden acht het synodus gantsch politicq, dat in deese vergaderinghe niet behoort gehandelt te worden.

13. Aengaende het gravamen om nieue autentique copie van beneficiegoederen, die int beneficiaelboeck versuijmt ofte verswegen zijn, is geresolveert, dat den dienaer ofte classis, daer sulckx nodich is, tselve sal mogen bij de E. heeren versoecken.

Gravamina classis Doccumanae.

14. Van de huissoeckingen ordelt het tegenwordighe synodus, dat in deesen die resolutien der nationale synoden van de classibus neerstigh onderhouden behooren te worden.

15. Opt stuck van de tapperien het synodus ordelt hetselve een politique sake te weesen, daervan goede ordonantien bij de E. heeren gemaeckt zijn.

16. Van het dobbelen en speelen der soldaten: ijder dienaer mach in zijne plaetse met leeren, vermanen en straffen sijn beste doen.

Gravamina classis Leowardianae.

17. Het sijnodus achtet hooghnodich, dat alle goede voorgenomene resolutien onderhouden ende geeffectueert worden, insonder die confirmatie der nieue dienaren beslooten anno 93 artic. 2.

18. Over het gravamen, oft het niet goet was, dat alle classen eenpaerlijck den kerckendienst op Amelant onderhouden, het synodus heeft eendrachtelijck resolveert, dat se sulckx te doen willich ende bereijt zijn. Van de oncosten sal ijder classis mogen disponeeren, mits dat men van die van het eijlant geen gave noch geschenck en neme, ende in de ordeninghe volge die gewoonlijcke ordeninghe der classen, doch dat het classis Sylvana eens haer buert geholden hebbende telckens den andere mael vrij sijn sal. Ende de dienaers daer comende sullen voormiddaghs die evangelia dominicalia, die het belieft, die niet eenen anderen text nemen, haer na de middagh holdende aen den Catechismum, also dat men niet de quaestiones catecheticas maer een text daertoe dienstigh van de predickstoel voorleese.

19. Opt gravamen van de stipendiaten om haer verbeteringhe ende voorts om goede opsicht op hun te nemen, dat se alle theologie studeren ende haer studia tot een goet endt brengen, ist advijs des synodi, dat men die geheele saeck sal stellen in handen der scholarchen, haer dieselve in de beste forma recommanderende.

20. Opt punct van de eenigheijt int trouwen der ongedoopte persone is resolveert, dat men hen sal houden aen de besluijten der voorgaende synoden, waerna hun die dienaren voortaen sullen reguleeren.

21. Over die saecke van de nieue catechismus ter Goude wtgegeven heeft het synodus besloten, dat men die E. heeren de Gedeputeerde sal begroeten om aen die E. M. heeren Staten Generael, van wegen onse provincie in sGravenhaghe residerende, te schrijven, dat zij duer haer authoriteijt die dienaren van Suydt ende Noorthollant assisteren, ten eijnde sodanigen catechismus supprimeert ende die authores met den aldereersten compesceert worden.

Gravamen classis Sylvanae.

22. Op het stuck van de examinatie der studenten oft jonge dienaren heeft het synodus besloten, dat die professoren sullen vermaent worden duer den classem van Franeker, dat het hun gelieve int examineren der jonge dienaren te volgen die resolutien der nationale synoden, artic. 4 Dordra. quaest. 3 Middel. et quaest. 47.

Particulire dingen, daervan geen gravamina gestelt geweest zyn.

1. Is mede besloten, dat ijder classis syne grietsluijden sal aenspreken om die oortiens, den arme van de verpachtinghe toecomende, aen de arme wt te keeren, ofte so sij hierin onwillich sijn, tselve den heeren Gedeputeerde te remonstreren.

2. Den scriba is opgeleijt om aen den grietman van Geesterlant te schriven, dat hy het pappegaijschieten te Oldemerdum duer sijne authoriteijt belette.

3. Van den Hemelvaertsdach is beslooten, dat die dienaren van nu voortaen daerin eenigheijt sullen houden en op denselven Godes woort in hare kercken predicken. 1)

4. Het synodus heeft mede beslooten, dat geene predicanten ofte kerckelijcke personen, van den synodis, classibus ofte E. heeren in commissie gesonden, boven hare wtgeleijde oncosten eenige vacatien wijder sullen eijschen, doch wat die E. heeren wt beleeftheijt doen, sal dengeene die sulckx geoffereert wort, vrijstaen te ontfangen ofte weijgeren.

5. Is mede renoveert, dat die acten der nationale synoden te minste jaerlix eenmael in ijder classe sullen worden voorgelesen, ten eynde dat niemant wt ignorantie tegen kerckenordeninghe peccere. 2)

Sijn mede op deesen synodo verschenen D. Gossuinus Geldorpius ende Wijbrant Heerckesz, gecommitteerde des synodi Snecanae, doende voor hen en het gantsche collegium der deputatorum synodi niet alleen rapport van hare besoingie maer mede pertinente rekenschap, bewijs en reliqua van den ontfangh ende wtgave, bij hun verleden jaer gehadt ende gedaen, stygende den ontfangh tot eenhondert ses en tuintich carolusgul. 1 st. 8 penningen, in welcke somma mede ingetrocken is, dat tverleden jaer bij Regnerus Hachtingius te goede bleeff. Daertegen die wtgave ter somma van eenhondert negen carolusgul. 9 st. 4 penningen, blijkende bij pertinente specificatie en quitantie, den synodo overgelevert. Also dat bevonden is meer ontfangen als wtgegeven en volgens bij Geldorpium te resteren 16 carolusgul. 10 st. 12 penningen. Welcke rekenschap bij den synodo ende E. heeren geapprobeert zijnde, heeft het synodus den vorss. Geldorpium sampt het gehele collegium deputatorum haren goeder vlijt ende getrouheijt hartelijck bedanckt.

Hierna sijn in plaetse van de 2 committeerde des classis Sylvanae nu afgaende wederomme bij den geheelen synodum wt den classe Bolswardiana tot gecommitterde genomineert ende vercoren: Aeltien Reijners, dienaer tot Hindelopen, ende Taco van Aysma, tot Hichtum ouderlingh.

En sijn voorts van hun respective classe als deputati gecoren: van den classe van Franeker Conradus Alutarius, dienaer toe Tzum, Jan Nannings,

1) Op art. 2 volgt in den tekst terstond art. 4. Dit art. 3 is met 5 onder aan den voet van het blad door den scriba bijgeschreven.

2) Op art. 4 volgt in den tekst terstond: »Sijn mede op deesen synodo" etc. Zie verder vorige aant.

tot Harlingen ouderlingh; van den classe Doccumana JOANNES NICOLAI, toe Doccum dienaer, SIJBRANT PITERS, toe Sibrandehuis ouderlingh; van den classe van Leewarden JOANNES BOGERMANNUS, dienaer, STEVEN WILLEMS, toe S. Annakerck ouderlingh; wt die Wouden CORNELIUS JOANNIS, in Oudelemmer dienaer, ende HENDRICK BRUGHTERS, tot Oldeholtwoude ouderlingh.

Volgens deese sijn die heeren Gedeputeerde van den praeside nomine totius synodi hooghlijck bedanckt van hun tegenwoordicheyt.

Is mede beslooten, dat het toecomstige synodus sal gehouden worden binnen Franeker anno 1609 acht dagen na Pingster.

Eijndelijck is censura morum gehouden en is also deesen tegenwoordigen synodus met dancksegginghe tot Godt Almachtigh en met betoninghe van hartelijcke liefde ende onderlinghe vrientschap der dienaren ende ouderlingen geeijndiget op den 25 Maij anno 1608 en van ons preside en scriba ondertekent ende bevestigt.

Onder den principale stondt: HIERONYMUS AB HOENDERBRENGA, evangelii J. C. minister in Oosterlitens, preses synodi; WIBRANDUS PETRAEUS BILLANDINUS, dienar Jhesu Christi in Heegh, scriba synodi.

Copia.

Wanneer diegeene, die tot hare verstandighe jaren gecomen versekert sijn ende conen doen blijcken, dat sij duer versuimenis ofte duer ander gesintheijt harer ouderen noch ongedoopt zyn, den h. doop begeeren te ontfangen, so sullen sij eerst bij den dienaer des woorts Gods onderweesen worden in de voornaemste hooftstucken der christelijcker religie, die alle christenen te weeten van noden sijn tot hare salicheijt, also dat sij daervan rekeninghe weten te geven en te beantwoorden, tghene hun dienaengaende gevraegt wort, als namelick van den eenen waren Godt Vader, Soon ende H. Geest, van de scheppinghe der werelt ende des menschelijcken geslachtes, van die val des menschen ende die ellende, die daerwt volget, van de verlossinge duer J. C., van sijne menschwerdinghe, lijden ende sterven etc., van den geloove, van de h. sacramenten, endesovoorts. Aldus onderwesen sijnde sullen sij alsdan met kentenisse van den kerckenraet tot den h. doop toegelaten worden. Ende om dieselve doop stichtelijck voor die christelijcke gemeinte over hem te bedienen so sal oock vooreersten den gemeente te kennen gegeven worden, dat sodanighe personen in de christelijcke religie onderweesen sijnde hem begeeren te laten doopen, daerop dan voorgeleesen sal worden het formulier, gelijck het achter in den Catechismo gestelt is, daer die hooftsumma der leere des h. doops kortelijck in begrepen is, mits achterlatende hetgeene int formulier wort

gestelt van de kinderen. Maer wanneer daer neffens den bejaerden oock kinderen te doop gepresenteert worden, so sal men dit bequamelijck den gemeente aenseggen, maer so daer geen kinderen maer alleen bejaerde personen te doopen zijn, in welcke geval in beijde die gebeden voor ende na den doop, in plaetse van dit uwe kindt ofte kinderen te seggen, sal sijn: deese christgelovige personen oft persone, als oock int tueede gebet soude moeten achterlaten worden die woorden: dat het christelick opgevoedt worde etc. Na het eerste gebet sal men den bejaerden dopelinghen deese navolgende vraegstucken voorhouden.

Ende ghij N., naedien ghij mede den h. doop begeert te ontfangen tot een zegel uwer inlijvinghe in Gods gemeente, opdat het blijcke voor die christelijcke gemeente, dat ghij die ware christelicke religie hebt aengenomen, daervan ghij particulierlijcken onderweesen zijnde uwe bekentenisse voor ons gedaen hebt, so vraghe ick u eerstelijck:

Oft ghij gelooft in Godt Vader, Soon ende H. Geest, die hemel ende aerde met alles, wat daerin is, wt niet geschapen heeft ende dieselve noch dagelickx onderhoudt ende regiert, also dat niet en geschiet noch in den hemel noch opter aerden sonder sijne godtlijcke wille?

Antwoort: ja.

Ten 2en oft ghij gelooft, dat ghij in sonden ontfangen ende geboren sijt ende daerdoor een kint des toorns, van naturen onbequaem tot eenigen goede ende geneijgt tot allen quaden?

Antwoort: ja.

Ten 3en oft ghij gelooft, dat u alle uwe sonden vergeven sijn om des bloetstortens Christi wille, ende dat ghij duer waren geloove in Jhesum Christum ende door die cracht des H. Geests geworden zijt een lidtmaet Jesu Christi ende sijner gemeente?

Antwoort: ja.

Ten 4en oft ghij voorts alle puncten der christelicker religie, also dieselve hier in de christelicke gemeente wt den woorde Gods geleert worden, voor goet kent, ende oft ghij bij dieselvighe leere volstandich begeert te blijven tot den eynde uwes levens, versakende alle ketterien ende dwalingen, die daertegen strijden ende voor u genomen hebt door Gods genade tot die gemeijnschap der christelicker kercke niet alleen int gehoor van Gods woort maer ooc int gebruijck des avontmaels te begeven?

Antwoort: ja.

Ten laesten oft ghij oock nu van harten niet voorgenomen hebt u na die wet des Heeren christelijck ende danckbaerlijck voor den Heere uwen Godt een godtsalich leven te voeren ende dragen?

Antwoort: ja.

Daertoe verleene u Godt sijne genade door Jesum Christum, amen. Daerop sal dan den dienaer den doop bedienen, als vooren verhaelt is.

Gecollationert beijde die acta synodi ende die copia des formuliers tegens die originaele acta synodi Bolswardianae, gedateert ende vertekent als vooren, ende die copia des formuliers daerbij gaende, accordeert daermede. In kennisse van mij

WIBRANDUS PETRAEUS BILLANDINUS j., dienaer Jhesu Christi in Heegh, scriba synodi. 1)

Acta synodi Franequerana, begonnen den 13 Junij 1609.

Op desen tegenwoordigen synodo zijn nae older gewoonte als dienaren ende olderlingen verschenen:

wt den classe van Franeker: RODOLPHUS ARTOPÆUS ende CONRADUS ALUTARIUS als dienars, DIJRCK WILLEMSZ tot Harlingen ende JAN WOUTERSZ tot Franeker als olderlingen;

wt den classe van Doccum: HAIO LAMBERTI ende NICOLAUS JOHANNIS op Rinsmageest als dienars, BRONGER BRONGERSMA tot Collum ende HENDRICK JANSZ tot Doccum als olderlingh;

wt den classe van Leeuwarden: REGNERUS HACHTINGIUS ende FRANCISCUS AVERCAMPIUS als dienars, mr. ECO ISBRANDI tot Stijens ende HENDRICK VRIJDACH tot Leeuwarden als olderlingen;

wt den classe van de Wolden: JOHANNES AVERNÆUS ende JOHANNES KLINCKHAMERUS als dienars, SIMON GOSSESZ op de Jouwer ende HENDRICK BRUCHTERS tot Oldeholtwolde als olderlingen;

wt den classe van Sneeck: TAMMERUS GERARDI in d'Ilst ende HUGO PETREIUS SN. als dienars, HENDRICK WIJGERS tot Sneeck ende AESGE AESGESZ tot Bosum als olderlingen;

wt den classe van Bolswart: ALBERTUS NYENHUYS tot Borgwert ende PETRUS HARDENBERGIUS tot Maccum als dienars, ende als olderlingen SUFFRIDUS JOHANNIS tot Bolswart ende SIOERT TIMENSZ tot Worcum, dewelcke niet verschenen en is, maer heeft redenen sijnder absentie laten inbrengen, dewelcke van den synodo aengenoomen sijn.

Ende nadien nae aenroepinge van die name Godes met die meeste stemmen gecooren waren tot praesidem dominus RODOLPHUS ARTOPÆUS,

1) Onderteekening is eigenhandig.

dienar ter plaetse aldaer, ende tot scribam HUGO PETREIUS SNECANUS, dienar in Oosterwijrum, zijn mede die procuratien van allen gecommitteerden den synodo voorgelesen ende van denselven geapprobeert niettegenstaende die protestatie, die van eenige dienaren des classis van Franeker tegen die deputaten desselvigen classis gedaen was, verclarende tprotest voorss. voor null ende van geender weerden, imponerende mits desen den protestanten voortaen silentium dienaengaende ende haer vermanende om voortaen vrede ende goede eenicheijt in den classe met haren medebroederen te holden.

Sijn mede op desen synodo verschenen wt den collegio der E. E. heeren Gedeputeerde Staten deses lantschaps met genoechsame procuratie ende credensbriewen den E. heer ABRAHAM ROORDA ende SYMON JANSZ RUYNIA, welcker heeren procuratie den synodo voorgelesen zynde mede van denselwe geapprobeert ende aengenomen is.

Hiernae zijn gelesen die acten des voorledenen synodi Bolsverdianae, ende op het besluijt desselwigen synodi owert vierde gravamen classis Bolsverdianae van die saecke van Molquerne wort den deputatis synodi op nieus wederomme tselwige in last gegeven.

Daernae is geprocedeert tot ondersoeckinge van de gravamina van die respective classen, ende ten eersten aengaende die gravamina classis Franequeranae.

1. Is op het eerste gravamen desselwigen classis sooveel die lombarden aengaet van den synodo beslooten, dat het blijwen zal by die voorige resolutie, in synodo Bolsverdiana hierower genoomen.

2. Opt vierde gravamen is beslooten, dat het noodich is, dat int boeckholden van de getrowden ende gedoopten goede neersticheijt aengewendet worde, ende dat die classes hare dienars eernstelicken hiertoe vermanen.

3. Aengaende het onderholt TAMMONIS LYRANI is besloten, dat men voor-eerst versoecken zal bij die E. E. heeren Staten enige vereeringe (ende dat door den classem van Doccum), twelck tot betalinge van syne opgeleyde schulden zal strecken. Daernae tot gelegene tijt, wanneer die collect wederomme geschieden zal, dat men alsdan bequame ordeninge daerinne zal stellen door die classen, ende daernae oock mede op den lantsdach te versoecken, oft men enige onderholt voor hem can crygen.

5. Opt laetste gravamen, oft tot een stadt meer als een dienar ende olderling om stemmen te hebben zullen mogen verschijnen, is beslooten, dat het blijwen zal bij tghene duslanck in desen onsen provintie gewoontlick is geweest.

Gravamina classis Leoverdianae.

6. Op het eerste gravamen heeft het synodus goetgevonden, dat het wel nodich was, dat soodanigen collegium studiosorum theologiae gestiftet worde sonder quetsinge ende becrenckinge van den burse, ende dat den deputatis synodi in last gegewen zal worden bij den scholarchis aen te holden, dat sulcks in effect mocht gestelt worden.

7. Aengaende het tweede gravamen van het schandelicke misbruijck des Sondachs als te weten het awontspeelen, papegaijschieten, caetsen onder predicatie etc. ende mede des howlicks is het adwijs des synodi, dat men bij die E. E. heeren Staten aenholde, dat die placaten voormaels hiervan gemaeckt gerenoveert worden, dat oock tot dien eynde van die heeren aen die owericheden in die steden alsmede principalicken op die platte landen eernstige aenschrijwinge gedaen werde om dieselwige placaten int werck te stellen, ende dat die dienaren hare respective magistraten op het nalaten van dien zullen aenspreecken ende, ingeval sij ewenwel suijmachtich in desen bevonden werden, dat men sijn regres tot den heeren wederomme zal nemen ende ower sulcks bij haer clagen.

8. Op het derde gravamen aengaende het schadelick missedoen ende die exercitien der priesters, dat meer als te veel dagelicks geschiet, is beslooten, dat men tselwige zal laten berusten bij die resolutie op desen lantsdach voorleden hierower genoomen, waervan die placaten eerstdaechs gepubliceert zullen worden.

Ende aengaende den persoon van heer Buwe in Ipcolsgae wort den deputatis synodi opgeleijt om den heeren Staten te remonstreren ende te kennen te gewen zijn schadelick omloopen ende missedoen, twelck van hem seer plichtelijck doort geheele lant geschiet, dat oock die deputati aenholden bij die heeren, dat die papen geen onderholt genieten wt die pastorijen, insonderheijt dieghene die wt het lant geweecken zijn ende aldaer bij den vijant pensie genieten, als heer Frans tot Huijns ende andere dergelijcke.

9. Aengaende het vierde ende laetste gravamen van die wtlandische leerars der Wederdopers, mitsgaders oock het vierde gravamen classis Bolsverdianae wort den deputatis synodi opgeleijt bij den heeren aen te holden om die inhibitie van alle valsche leeraren ende insonderheijt het leeren van die wtlandische leerars, die in onse lantpalen menichmael coomen.

Gravamina classis Sylvanae.

10. Opt eerste gravamen is beslooten, dat tselwige sich refereert tot het seewende besluijt deses tegenwoordigen sijnodi, ower tweede gravamen classis Leoverdianae gemaeckt.

11. Aengaende het loopen van verscheijden persoonen wt Vrieslant in Drente ende tSticht, die hier afgeslagen zijnde haer aldaer examineren laten, bevijndet het synodus raetsaem te schrijwen aent classem van Drent, dat sij haer voortaen wachten om sodanige persoonen te examineren, die bij ons afgeslagen zijn, gelijck aen JACOBUS JANICULI geschiet is.

Gravamina classis Bolsverdianae.

12. Opt eerste gravamen aengaende die fauten, die neffens die geestelicke goederen oweral ingecropen zijn, is beslooten, dat daert nodich is d'geestelicke landen met hulpe der classen ende owerstaen der heeren Staten verhuijrt zullen worden.

13. Tweede gravamen wort op dese tijt den heeren bevoolen, dewijle op die lantsdach voorleden daervan een resolutie gemaeckt is.

14. Opt derde gravamen vant beroepen der schoolmeesters op die costerijen is geresolveert, dat een jeder classis hierinne haer beste doen zal.

15. Opt seste gravamen aengaende het bevestigen in den howlicken staet, twelck van de Papisten ende Mennisten geschiet, is geresolveert, dat het in de gemeijne sollicitatie der deputaten synodi ingeslooten werde, dat hare geheele exercitien haer mogen verboden worden.

16. Aengaende het sewende gravamen nopende die bedieninge der classen per vices in die Seewenwolden is geresolveert, dat het wel noodich is, dat die vacerende plaetzen bedient worden door die naestleggende classen van Sneeck ende die Sewenwolden, mits dat se ontslagen worden van die bedieninge van Amelandt.

17. Is mede hierbij beslooten, dat men den heer van Aemlant op niews wederomme begroeten zal om dienars aldaer opt lant te beroepen, twelck van de eerste gecommitteerden op Aemlant geschieden zal.

18. Opt achtste gravamen aengaende die eenicheijt int doopen ende trowen te onderholden is beslooten, dat men opt spoedichste het advijs der professoren van Leijden ende Franeker daerop zal versoecken (twelck van den classe van Franeker geschieden zal) ende daerinne daernae versien nae behooren.

19. Het negende gravamen aengaende een seecker ende claer concept der kerckentucht te beraemen wort onnodich geacht hier sulcks te geschieden.

20. Opt thiende gravamen belangende die drie vragen, die bij die bedieninge des doops gelesen ende voorgeholden worden, oft die juijst alle drie van nooden zijn, is besloten, dat het niet nodich geacht wort

deselwe juijst alletijt vraegswijse voor te stellen, maer dat nochtans het fondament derselwen beholden worde, leerenswijse deselwe voorstellende, nae dat die stichtinge van een jegelick kercke ende gemiente tselwe best zal vereijschen.

21. Opt ellefste gravamen om een gemeenwerck te maecken, in denwelcken alle apostillen ende missiven, bij den E. heeren Staten van den jare 1579 den synodis gepasseert, geteeckent worden etc., is geresolveert, dat een jeder classis den deputatis synodi zal behandigen sodanige apostillen der heeren, die d'gemiene ordeninge der kercken aengaende bij haer berusten, om daernae daerinne te disponeren nae behooren.

Particuliere dingen, daervan gheen gravamina geweest zijn.

1. Op die vrage, oft dieghene die van die Mennisten gedoopt zijn, wanneer sij haer tot die Gereformeerde gemiente willen begewen, wederom gedoopt zullen worden, is geresolveert, dat hieromme aen den professoren theologiae der academien van Leijden ende Franeker mitsgaders aen die kercke van Emden geschrewen zal worden om haer advijs daervan te hebben, twelck van den classe van Franeker mede geschieden zal.

2. Is mede beslooten, dat die respective classen bij die owericheden soo in die steden als in die landen op nieus aenholden zullen om nae slants resolutie die onnodige tapperijen af te schaffen.

3. Ter plaetsen daer die dienaren van die dispositie, administratie ende reeckeninge van de geestelicke goederen wtgesloten worden, is beslooten, dat een jegelick dienar, dien sulcks bejegent, bij zijn grietman versoecken zal om in sijn recht diesaengaende gemainteneert te worden ende bowendien bij faute van sulcks aen die heeren Staten zijn regres te nemen.

4. In die saecke D. Olphardi Belidae heeft het synodus oordelende, dat die sententie des classis van Leeuwarden ower hem wtgesproocken als wettelick ende wel gedaen was, D. Olphardo voorss. opgeleijt om d'selwe sententie mede van gelijcke weerden te holden, ende dat deselwe wettelick ende wel ower hem wtgesproocken zij, voor den presenten synodo te bekennen, daernae dat hij van zijne bedrevene fauten ende misdaden openbare schultbekenninge voor den gantschen synodo ten eersten ende daernae mede bij sijne respective gemiente, alwaer dese zijne bedrevene feijten notoor ende ergerlick zijn, doen zal ende hem voortaen christelick ende beyde synen hoogen olderdom ende den eerweerdigen dienst des godtl. woorts betaemlicken dragen. Twelck geschiedende neemt het synodus hem Olphardum voorss. wederom in den dienst op, hem vergunnende ende toestaende om elders hetzij binnen die provintie ofte buijten dieselwe nae

eenen wettelicken beroepinge om te sien ende hem daermede met advijs des classis te versorgen, mits dat hem daerbenewens die tijt van drie maenden zijn onderholt wt die dorpen, daer hij tegenwoordich sijn residentie heeft, vergunt wort, ende dat het classis middelertijt die plaetsen met behoorlicke dienst zal versorgen, item dat tclassis, daeronder hij zal geraecken te coomen, mede vermaent zal worden om neerstighe achtinge op zijn lewen ende wandel te hebben, ende dat hij op die plaetse, daer hij nw staet, gheen dienst zal moeten doen. Dese approbatie der sententie des classis van Leeuwarden mitsgaders die schultbekenninge is voor den synodo present opentlick van hem geschiet.

[5.] Het extract, wt den acten synodalibus gemaect, sal bij gebeurten nae die ordeninge der classen een jegelick classi van maent tot maent toegesonden worden, opdat het tegens die herft in handen van den deputaten synodi wederomme owergelewert mach worden.

6. Adolpho Besten wort het van den synodo vrijgestelt te gaen, tot welcken classem het hem best gelegen zal weesen.

7. Het synodus verstaet, dat die censura morum niet is te verstaen van tgene in die presente classicale vergaderinge geschiet is, maer dat het is een generael opsicht ower melcanderen in liefde ende stichtinge ower leere ende lewen in die gantsche tijt, dat die censura laest geholden is.

8. Sijn mede in desen synodo verschenen Aeltijen Reinarsz, dienar tot Hindelopen, ende Taco van Aijtsma, olderlingh van de gemiente tot Borgwart cum annexis, gecommitteerde des synodi van Bolswart doende voor hen ende voor het gantsche collegium deputatorum synodi Bolsverdianae niet alleen rappoort van haren besoingie maer mede reeckenschap, bewijs ende reliqua van den ontfang ende wtgaeff bij hen voorleden jaer gedaen ende gehadt, stijgende den ontfang tot eenhondert sestien guldens thien sts. 12 p., mits dat daerinne begrepen is, tghene voorleden jaer owergeblewen was ter somme van 16 gl. 10 sts. 12 penn. Daertegens d'wtgawe ter somme van acht ende tnegentich carlsgls. vier sts. Blijckende alsoo bij goede ende clare reeckenschap, den synodo gedaen, dat bevonden is meer ontfangen als wtgegewen d'somme van achthien gls. ses sts. 8 penn., d'welcke bij Aeltijen Reinars resteren. Welcke reeckenschap ende rappoort bij den synodo ende den heeren geapprobeert zijnde, hebben sij den voorss. Aeltijen Reinars ende Taco Aijtsma sampt het geheele collegium der deputaten van haren goede vlijt ende getrouwicheijt bedanckt.

9. Op het vijfste gravamen classis Bolsverdianae aengaende die moderatie in die veranderinge der 12 deputaten synodi, in synodo Leoverdiana

beraemt, is beslooten, dat het blijwen zal bij tghene nu alrede sedert den synodum voorss. in swanck geweest is.

10. tSynodus heeft raetsaem bevonden, dat die classen vermaent zullen worden, dat se die tegenwoordige ordeninge der kercken in rust zullen laten blijwen ende goede vrede ende enicheijt onder melcanderen holden ter tijt toe, datter een nationalis synodus geholden sal worden.

11. Hiernae zijn in plaets van die twie gecommitteerde des classis Snecanae nw afgaende wederomme van den geheelen synodo wt den classe van Franeker tot committeerden genomineert ende gecooren: Jeronymus Honerbringa, dienar tot Oosterlijtens, ende Dijrck Willemsz, olderlingh in die gemiente tot Harlingen.

Ende zijn voorts van hun respective classen als deputati gecooren: wt den classe van Doccum Hilarius, dienar tot Anijum, ende Gatze Jeltinga, olderlingh tot Collum; wt den classe van Leeuwarden Henricus Hinckena, dienar tot Britzum, ende mijnheer[1]) Sandius, olderlingh binnen Leeuwarden; wt den classe van die Wolden Baucke Bauckesz, dienar tot Oldeboorn, ende Michiel Michielsz, olderlingh op die Jouwer; wt den classe van Sneeck Gerardus Clebekerus, dienar in Abbegae cum annexis, ende Hendrick Wijgers, olderlingh binnen Sneeck.

12. Eijntlick is geholden censura morum ende besloten, dat het toecoomstige sijnodus zal geholden worden binnen Harlingen acht dagen nae Pincxter.

Is daernae noch een vrage voorgestelt van Petro Sibrandi, dienar in Herbaijum, oft niet tsynodus tegenwoordich verstaet, dat sij gelyck oock tsynodus, anno 1605 tot Leeuwarden geholden, aengaende het concept hebben gehandelt tegen die suvereijniteijt van desen provincie soo politijck als oock ecclesiastijck, doordien sij tvoorss. concept hebben doen approberen bij denghenen, dien sulcks niet toecoomt.

Op welcke vrage Petrus voorss. zijne verclaringe gedaen heeft, dat hij sulcks alsoo verstaet ende van die mieninge is.

Ende wijders gevraecht zijnde, wat hij verstonde bij die ecclesiasticke suijvereijniteijt, heeft geantwoort, dat hij daerbij verstonde die acta nationalium synodorum.

Hierop is geresolveert, dat aengaende dien, dat die suijvereijniteijt politijcker wijse solde vercortet zijn door zijn Genade ende die Gedeputeerde Staten, renvoijeert tsynodus tselwige aent collegium der Gedeputeerden om daerinne te handelen nae behooren. Ende wijders onderstaen hebbende Petrum te onderwijsen, dat die acta synodi aengaende tconcept wettelicken waren, soo heeft Petrus daerinne niet willen acquiesceren,

---

1) »mijnheer" UU heeft »den raadsheer."

maer is bij sijn mieninge geblewen. Besluijt derhalwen tsynodus hem hiervan te vermanen, dat soo hij in sijn conscientie daerower sooseer beswaert was ende meynde sulcks beter wt Godes woort ende kerckenordeningen der nationalen synoden te connen bewijsen, dat hij tselwe binnen die tijt van drie maenden met alle maticheijt in handen der deputaten synodi ower zal leweren ende middelertijt hem stil ende gerust holden.

Dit gedaen zijnde is dese tegenwoordige synodus geeijndiget met dancksegginge tot Godt Almachtich ten voortsen [1]) ende daernae mede aen den heeren Gedeputeerden van wegen hare tegenwoordicheijt, als oock mede eijntlicken met betooninge van liefde ende onderlinge vrientschap aller dienaren, den 15 Junij 1609.

Was onderteeckent het principael

RODOLPHUS ARTOPÆUS, synodi praeses.
HUGO PETREIUS SN., synodi scriba. [2])

Opt versoeck van d'gemiente [3]) van Heemlum aengaende die reparatie van haren vervallenen kercke wort den deputatis synodi belast om sulcks bij den E. heeren Staten te versoecken.

Acta synodi Harlinganae.

Anno 1610 den 5en Junij het synodus nae die ordeninge binnen Harlingen in den naeme des Heeren vergadert ende beginnende, sinnen nae aenropinge des naems Goedes door ghemeene stemmen in praesidem eligeert dn. JOANNES BOGERMANNUS, dienaer der ghemeente tot Lewarden, ende in scribam JOANNES MELBOMÆUS, dienaer tot Langeweer.

Nae desen sinnen die procuratien der classen exhibeert ende ghelesen ende sinnen darmet wt den classen verscheenen naefolgende perzonen:

wt den classe van Franeker: domini PHILIPPUS DANIELIS tot Harlingen ende WATZE WATZES tot Winsum als dienaers, h. EPO JACOBS JUICKEMA tot Franeker ende JAN BROERS tot Harlingen als ouderlingen;

wt Doccumer classe: domini HILARIUS SIBRANDI in Aingium ende SIXTUS GELLII tot Marrha als dienaers; h. FRANS FRANSZ ende SIBRANT PIETERS als ouderlingen sinnen in hare procuratie ghenoemt maer niet verscheenen;

wt den classe van Lewarden: domini JOANNES BOGERMANNUS tot Lewarden

---

1) »voortsen" UU heeft »voorsten."
2) Vrij zeker is de naamteekening van den scriba eigenhandig.
3) »d'gemiente" daarvoor staat doorgehaald »d'ingesetenen."

ende GUALTERUS MOERLINGIUS tot Grouw als dienaers, CORNELIUS PIETERS KUICK ende DIRCK WILLEMS, beide opt Bildt als ouderlingen;

wt den classe van die Wouden: JOANNES MELBOMÆUS ende GERARDUS FOCKINGIUS tot Oosterzee als dienaers, ende HIS JASPERS tot Tzerckgaest ende ANNE PYRS tot Cortezwaech als ouderlingen, doch dese is niet verscheenen;

wt den classe van Sneeck: domini WYBRANDUS PETRAEI tot Heech ende GABRIEL DE HAES tot Hemlum als dienaers, KEIMPE ANDRIES tot Tyrns ende WYPKE HANS in Heech als ouderlingen;

wt den classe van Bolswart: domini GODEFRIDUS SOPINGIUS tot Bolswart ende WIBRANDUS HOMMIUS tot Schraert als dienaers, GIJSBERT JANS tot Bolswart ende ALLERT EPPIS tot Maccum als ouderlingen, doch dese en is niet verscheenen dan int besluyt der vergaderinge.

Ende dese alle met hare procuratien sinnen van den synodo approbeert ende goetghekent.

Soe sinnen mede in synodo verscheenen wt den collegio der E. M. heeren Staaten die E. heeren REINICUS ATZMA ende REIN WYBES ende hare commissie verthoont hebbende van den synodo met eerbiedinge ontfangen.

Desen nae sinnen die acta des verleden synodi Franequeranae heerlesen.

1. Ende is ten eersten darin voorghecomen die saeke der kercken van Molquaern. Ende diewyle darin befonden is, dat dselve noch gheen gheluckich einde erreicket heeft, so wort hyrmet den deputatis synodi belast, dat die sullen voortfaren darom te solliciteeren ende aen den commissarium, die dartoe van die E. M. heeren Staaten ghestelt is, versoeken dat dien wille believen zyne commissie int werck te stellen.

2. Darnae is overt besluyt opt vierde gravamen classis Franequeranae wederom ondersocht die nootwendicheyt des boekhoudens van die ghetroude ende ghedoopte perzonen ende is darop wederom besloten, dat die classes hyrmet sullen vermaent ende belastet zin van eenen jegelicken dienaer sodanich register te eischen ende, daert duslange niet ghehouden is, te besorgen, dattet daer voortaen gheschiede ende dat dselve jaerlix in den classen sullen doorsyen worden.

3. Aengaende die armode TAMMONIS LEIRANI ende die swaricheit, die het classis van Doccum darmede heeft, die wort den classibus opt vlitigste recommandeert, dat in eenen jegelicken classe moege goede ordeninge ghemaekt worden tot stuer zyner armoede ende hulpe der swaricheit des classis van Doccum.

4. Opt besluit over het eerste gravamen classis Leovardianae aengaende die oprichtinge collegii theologici is resolveert, dat die deputati

synodi sullen voortfaren by den heeren scholarchis ende Ghedeputeerde Staaten te versoeken ende aen te houden, dat tselve moege vercregen worden, ende opdat de saeke te meer beforderinge hebben moege, tot hare hulpe versoeken die magistraet van Franeker omme met hen hyrom te arbeiden, den E. heeren darbeneffens discretelick praesenteerende die hulpe der kerke nae haer E. believen int beramen der ordeninge, die dartoe muchte van noden sin.

5. Aengaende dat velefoudige misbruik des Sondaegs in papegayschieten, caetzen onder die predicatien, avontspelen ende anderen ende mede ooc des houlix is wederom besloten, dat die classes een jegelik in zynen bedryve die magistraten ende grietsluiden sullen eernstelik vermaenen, dat die haer ampt doen moegen int afschaffen ende weeren van desen allen, ende sovere zy tselve niet en doen, dat dan die classen den heeren Staaten sulx remonstreren ende by denselven verbeteringe deser dingen soeken sullen.

6. Opt besluit overt derde gravamen Leovardianum aengaende die lopende mispriesters ende insonderheit onder dieselvige die perzonen van h. Bouwe tot Ipcolsgae ende noch van h. Marten ende andere, die zy meer moegen weeten ende verneemen, wort deputatis synodi ooc wederom belast by den heeren Staaten dselve aen te geven ende mede te versoeken, dat dit schadelik quaet moege verhindert ende gheweert worden, ende dat hare E. M. moege believen eernsteliken te betrachten die voortcruipinge sulker misbruicken ende darom die voorige placcaten hyrover wtgegeven met aller eernst ter executie te stellen ende darbeneffens diengenen, die wt het landt ghetrocken zynde pensie van den viant hebben ende noch onderhout wt desen lantschappe trecken als h. Frans van Huins ende andere, dselve aff te snyden.

7. Aengaende het doen der Wederdoperen int general ende specialick het lopen harer biscoppen ende vermaneren wt die eene plaeze in die andere sowel wtlandische als inlandische darin worden die classen vermaent ende belast, dat se by hare respective magistraten sullen aenhouden, dat die placcaten hyrvan wtgegaen van hen moegen onderhouden ende int werck ghestelt worden.

8. Hyrby is ooc besloten, dat wt den naeme des synodi aen den heere van Amelant van den deputatis synodi sal gheschreven ende versocht worden, dat hem moege believen voort te faren in beropinge eenes goeden dienaers op zin landt, ende dat zy deputati synodi darbeneffens ooc sullen versoeken by die E. M. heeren Staaten, dat dien wille believen ooc hare neersticheit ende vermoegen hirin te doene ende aen den benoemden

heere van Amelandt mede te schryven ende van dese nodige saeke te vermanen, ende dat insonderheit die paep, die gheseit wort daer opt landt te woonen, van hem moege affghedreven worden. Ende is darby raetsam ghefonden, dat het classis van Doccum twee dienars sal believen te committeeren omme daer te gaen ende die liefhebbers aldaer in Goedes h. worde te bedienen ende tegelik mede die missiven met haer te dragen ende aen den heere van Amelandt over te leveren, versoekende dartoe die perzone dn. Joannis Nicolai ende Christophi Zuagemii.

Nae noen die andere sessie.

Is voortghefaren int heerlesen ter besluitingen des voorgaenden synodi Franequeranae ende is op naefolgende wyse darby ghedaen.

9. Opt besluit over het achte gravamen classis Bolsvardianae, dat men opt poinct van onghedoopte te trouwen sal versoeken het advys der professoren van Leiden ende Franeker ende coetu Embdano, is in synodo overghelevert het advys coetus Emdani, maer van den academien is niet inghecomen. Ende in deliberatie ghenoomen zynde, of men op dat eenige advys coetus Emdani hyrin absolutelik soude resolveren sonder te verwachten die advysen der academien, is besloten, dat dese saeke in statu blyven sal nae die resolutien, in voorgaende synoden hyrover ghenomen, totdat die advysen van die academien overghecomen sullen zin, die alsdan metten advys coetus Embdani tegelik in allen classen sullen overghelevert worden omme vorts einteliken darin te besluiten. Ende diewyle dat bemelte advys coetus Emdani in latinsche tale inghesonden was, so is van synodo dn. Hieronymo Hoenderbrenga belast tselve in duitsch over te setten ende den synodo over te leveren.

10. Opt besluit overt 19 gravamen desselven classis, dat een jeder classis den deputatis synodi alle apostillen der E. M. heeren Staaten by hen berustende sullen ten handen stellen, sovere dselve die ghemeene saeken der kercken aengaen, is gheresolveert, diewyle sulx noch niet gheschiet en is, dat het die classen noch doen sullen, ende diewyle men vele van dselve by Joannem Petri dienaer op Bolswarder Nieulandt verwachtende is, dat die deputati denselven sullen begroten omme hen diegheene, die by hem zin, te communiceeren tot dienste der kercken.

Op particuliere voorstellingen synodi Franequeranae.

11. Opt besluit over die anderde particuliere vrage, dat die classes by hare respective overicheden in die steden ende platte landen sullen vermanen die onnodige tapperyen af te schaffen ende te weeren, is besloten, dat die classes respectivelik hyrtoe wederom sullen vermaent ende ghelastet zin.

12. Opt besluit over het vierde particuliere poinct, dat die deputati synodi sullen by die E. M. heeren Staaten versoeken reparatie van die verfallene kerke des dorps Hemlum, is besloten, dat deputati synodi hujus wederom sullen ghelastet zin den E. M. heeren Staaten te remonstreeren, hoe dselve nu wt eener verfallenden tot eene gheheel nederghefallene ende onder voth liggende gheworden is ende darby te versoeken, dat hare E. M. wille believen sekere commissarium wt horen middel te ordoneren, die darvan moege oculare inspectie neemen, ende dat voorts moegen middelen ghefonden worden, dat dselve tot beforderinge des goedesdienstes sonder versumenis moege weder opghemaekt worden.

13. Opt rappoort der committeerden synodi aengaende het voorstel van eene moderatie op het concept der verbeteringe, in synodo Leovardiana besloten ende in verscheidenen synodis befesticht ende duslange voor eene oorsaeke van twist van sommigen ghehouden is, heeft het synodus omme vrede willen consenteert (doch op behaech van die E. M. heeren Staaten ende sonder becrenckinge van tgeene, dat dieselve sekeren persoenen in last ghegeven hebben in dese saeke te doene) dat die vier perzonen, die duslange door ghemeene stemmen des gantschen synodi ghecooren zin voortaen ghelick den anderen achten van den delegaten hars classis ghecoren worden, welverstaende dat in die continuatie der twye van dselve niet verandert wort. Ende wort darby ooc verclaert, dat die macht dier viere, die tot besoignie der ghemeene saeken ghecooren worden, niet en is jets te doen streckende tot praejuditie der classen ende kerkenraeden.

Desen nae is het synodus voortghetreden tot ondersoekinge der swaricheden, die wt jegeliken classe in desen synodo voorghecomen sinnen, ende ten eersten wt den classe van Franeker.

Opt eerste aengaende die jaermarckten, die op die dorpen nieus opghecomen sinnen ende noch opcomen ende op die Sondagen ghehouden worden, is besloten, dat deputati synodi aen die E. heeren Staaten sullen versoeken, dat hen wille believen of door die grietsluiden of door andere crachtige middelen sulke ongheregeltheden aff te schaffen ende te verhinderen.

Opt tweede aengaende die vacierende plaezen, dat die nae verloop van ses weken met hare proufyten in die hande der heeren moegen ghefallen zin omme ad pios usus aenghewent te worden, is besloten, dattet den classen sal vrystaen in haer plaezen darin te doen, naedattet die saeke ende die noot eischen sal, ende dat deputati synodi sullen ghelasticht zin met die heeren Ghedeputeerde Staaten of eenige committeerde van dieselve te overleggen, of die conden middelen beraemen, die tot dese saeke opt beste dienen ende die inghesetene der vacierende plaeze onwillich zynde opt meeste tot beropinge dringen muchte.

Wt den classe van die Wouden.

Aengaende die onghesonde schoelmesters in der leere, dat die moegen removeert worden', is besloten, dat die classes hyrin sullen hulpe ende deurwarder van die E. heeren Staaten versoeken.

Wt den classe van Sneeck.

Aengaende het compendium, van deputatis synodi wt die generale acten aller synoden ghetrocken, dat die in die classen moegen overghesonden worden, darin refereert sich het synodus op dier vorigen resolutien executie, hyrover ghenomen in die acten des vorganden synodi.

Wt den classe van Bolswart.

1. Aengaende die verschillen in Hollandt is door die meeste stemmen ghesloten, dat men die versochte hulpe niet sal weigeren aen die kercken van Gelderlandt, als die sullen achten goet ende nodich te wesen die vorige aenschryvinge te vernieuwen. Maer aengaende die nominatie der perzonen, die daer sullen gaen, sal in classibus ter eerster ghelegentheit gheschieden ende den deputatis synodi in hare eerste vergaderinge toeghesonden worden. Ende so die stemmen muchten coemen te steken of andersins te zeere te varieren, worden zy ghelastet darin te middelen ende met approbatie van die E. heeren Staaten die ghecommitteerde te seinden.

Maer dat ander lit deses gravaminis aengaende die verhinderinge sulker verschillen in deser provintie darin is besloten, dat in jegeliken classe alle dienaers ende alsoo ooc rectores scholarum ende andere meesters der scholen die Confessie der kerken deser provintie opt nieuwe wederom sullen ondertekenen, ende dat die deputati synodi aen die E. heeren Staaten sullen versoeken, dat hare E. wille believen ditselve ooc te practizeeren in die academien by den professoren, ende ooc voorts door hare vermaningen ende mandaten aen alle classen ende darin allen dienaren te befeelen, dat sulx van eenen jegeliken, die dartoe ghehouden is, sonder weigeren moege ghedaen worden.

2. Aengaende die verhuiringe van die pastoryelanden, of die sullen gheschieden by den E. heeren Staaten, ende eenen jegeliken dienaer een seker onderhout toeghelecht worden nae die wyse van Hollandt, ende soe niet of die beropingen niet sullen gheschieden opt ghebruick ende overdrachte der volle pastoryelanden, darvan heeft het synodus het eerste poinct achterghestelt ende afgheslagen ende het ander als zynde in die resolutien des lantschaps ghestatueert aenghenoomen.

5. Dat gheene onghedoopte perzonen in het ampt der overicheit moegen toeghelaten worden beide in die steeden ende platte landen, is besloten,

dat deputati synodi by den E. heeren Staaten ende ooc van den Hove van Vrieslant sullen versoeken ende neersteliken aenhouden, dat hare E. believen wille tzamenderhandt alle sorge te dragen, dat soedanige, daer zy sinnen, moegen wtghestelt ende voortaen niet tot schande, schimp ende spot niet alleene der waren christeliken religion maer ooc des gantschen christendoms moegen toegelaeten worden.

6. Opt seste sprekende van die botterbelesers, segenaers, besweerders, duveljagers ende dierghelike heeft het synodus besloten, dat die classes, daer se sinnen, den heeren Staaten dieselve sullen aengeven omme door behoorlike middelen ghehindert te worden.

Het synodus aenghehoort hebbende die voorlesinge des overghesetteden advys coetus Embdani heeft ten eersten D. HIERONYMO HOENDERBRENGA ghedankt voor zyne moite ende arbeit int oversetten desselven ghedaen ende darnae ooc den classi van Franeker int versoeken ende wtrichten van dese saeke ende tselve ooc tegelik mede wederom belast die andere advysen van die academien opt spoedichste te versoeken ende voorts coetui Embdano vlyteliken te dancken voor hare moite, dienste, liefde ende vrientschap, die zy den synodo ende desen onsen kerken int mededeelen hares goeden raets bewesen hebben. Ende verstaet hyrwt ooc het synodus, dat die kerken alhyr in hare resolutie over het trouwen der onghedoopter perzonen ghenoomen zeer ghesterckt zin.

Ooc is in synodo overghelevert een seker brief wt den naeme JOANNIS PETRI DUIREWOUT, dienaer des g. worts op Bolswarder Niewlandt, die wel van den synodo niet ghelesen, maer nochtans daerwt verstaen is, dat hy eenige clachten inhadde over ende tegens TAMMERUM GERARDI, dienaer ter Ilst. Maer diewyle die perzonen niet tegenwordich ghewest zin ende die tydt ooc niet toegelaeten heeft dselve voor te ropen, so is besloten, dat deputati synodi die saeke van den perzonen sullen verstaen ende dselve sovele moegelik soeken te vereenigen.

Particuliere stucken.

1. Voorghestelt zynde dat sommige plaezen ghecombineert worden sonder weten ende consent der E. heeren Staaten, darop vermaent het synodus die classes, dat die sulx verhinderen of den heeren Staaten remonstreren sullen. Dat se darbeneffens ooc sullen vlytige sorge dragen, dat het onwettelik lopen der dienaren op vacierende plazen te predigen, gheene beropinge van dieselve hebbende ende sonder consent des classis, daronder sulke plaezen ghelegen zin, niet langer moge voortgaen, maer darin onderhouden die resolutien der synoden ende die overtreders nae dieselve eernstelik straefen. Ende darby ooc ten derden die dienaers, die

op die landen hare beropinge hebbende in steeden wonen, belasten ende constringeren, dat se op hare plaeze by hore ghemeente te wonen wt die steden vertrecken moeten.

2. Ooc is den deputatis synodi in last ghegeven te versoeken, of die resolutie der E. heeren wederom muchte opghericht worden, die spreekt, dat niemant op lantsdagen als volmacht of in eenige hooge of lege ampten toegelaten worde niet zynde litmaten of bekennere der Reformeerder religie.

3. Aenghesyen voorgaende in den synodo van die Wouden besloten is, dat het oude Fundamentboek van MENNO SIMENS sal heerdruckt ende die veranderinge desselven met notulis aenghewesen worden, hetwelke doentyts toeghelecht is wt te foren Dn. D. ANTHONIDI ende D. RUDOLPHO ARTHOPÆO, so versoekt het synodus tegenwordich wederom aen die voorseide personen, dat hen wille believen met deser arbeit voort te faren, ende is besloten, dat hen sulx van den deputatis synodi sal aenghedient worden.

4. Nae desen sinnen in synodo verscheenen dn. HIERONYMUS HOENDERBRENGA, dienaer tot Oesterlietens, ende DIRCK WILLEMSZ, ouderlinck ende burgermeester binnen Harlingen, ende rappoort ghedaen hebbende van hare ende des gantschen collegii deputatorum synodi besoignie deses affghelopen jaers, hebben pertinente rekenschap ghedaen van den ontfank ende wtgave dier penningen, die in desen afghelopen jaer in synodale saeken te costen ghedaen sinnen. Ende is in slot van rekeninge befonden het ontfank lopende ter somme van twyehondert achtien carolsgulden ses stuvers ende acht penningen, die wtgave lopende ter somme van twiehondert ende vyf carolsgulden ses stuvers acht penninge dartegen ghestelt, ende dit tegen malcander affgetrocken zynde te overtreffen ter somme van dertyen carolsgulden, die by desen committeerden synodi in vorraet blyft. Ende heeft het synodus hen bedankt van hare moite ende neersticheit, die se in hare besoignie ghedaen hebben.

5. Het synodus heeft ooc tot verlichtinge deser costen ende behulp derselven raetsaem ghefonden ende besloten, dat voortaen die committeerde synodi, die rappoort van die besoignie ende rekenschap in synodo doen moeten, ghelik den anderen delegaten der classen in synodo als membra comparerende in die plaezen, daert synodus ghehouden wort, sullen logiert worden.

6. Desen nae sinnen in die plaeze van die twye afgaende committeerde synodi des classis Bolsvardianae wt den classe van Doccum van den delegatis desselven wederom ghenomineert ende inghestelt dn. JOANNES NICOLAI, dienaer tot Doccum, ende h. FRANS FRANSZ, ouderlinck.

Ende darnae voorts wt die respective classen als deputati ghecoren: wt den classe van Lewarden dn. BERNARDUS FULLENIUS, dienaer der ghemeente in Lewarden, ende mr. ECO ISBRANDI als ouderlinck; wt den classe van die Wouden JOANNES KLINCKHAMERUS, dienaer op die Jouwer, ende AUCO BEEKES, ouderlinck darselvest; wt den classe van Sneek JOANNES HATTEMIUS, dienaer tot Slooten, ende JOANNES MOL tot Sneek als ouderlinck; wt den classe van Bolswart PETRUS HARTENBERGIUS, dienaer tot Maccum, ende JOCHUM STEEVENS tot Bolswart als ouderlinck.

Ende naedat het synodus die E. heeren ghecommitteerde wt den collegio der heeren Staaten van hare tegenwordicheit bedanckt heeft, is einteliken censura morum ghehouden, ende besloten zynde, dat het toecoemstige synodus binnen Doccum acht dage nae Pinxteren wederom ghehouden worden sal, alsoe dese synodale vergaderinge gheeindicht ende met dancksegginge tot Godt ende bethoninge van onderlinge liefde ende vrientschap aller dienaren ende ouderlingen besloten den 6 Junij anno 1610 ende wt last des ghehelen synodi van praeside ende scriba ondertekent. Onderstont:

JOHANNES BOGERMANNUS, synodi praeses.
JOANNES MELBOMÆUS, electus synodi scriba.

Collationeert met zynen original ende darmede befonden te accorderen.

JOANNES MELBOMÆUS, ecclesiastes Langoveranus.[1])

Acta synodi Doccumanae, aengefangen des morgens toe 9 uuren op den 21 Majo des jaers 1611.

Is de aenfang deser christelijcker vergaderinge gescijet, gelijck behoort, van de aenroepinge des dierbaeren name Godes door den dienaer dier plaetze, ten eijnde Hij een directuer van dese vergaderinge soude mogen sijn ende alle actien wenden tot prijs sijns heerlijcken naems, stichtinge zijner kercke, vereeninge ende bevredinge der gemoeden der wachthouders desselve.

Daernae zijn vercooren tot directie der vergaderinge praeses ende scriba, ende is eendrachtelijck geeligeert tot praeses de E. ende welgeleerde GOSSUINUS GELDORPIUS, dienaer des h. evangelii tot Sneeck, ende D. JOANNES JOANNIS BILTIUS, dienaer des h. evangelii tot Worckum, tot scriba.

---

1) »Onderstont — Langoveranus" met andere inkt doch gelijktijdig bijgeschreven. De laatste onderteekening van den scriba is eigenhandig.

Hijerna sijn de credensbrieven ingeeijschet, ontfangen ende gelesen. Ende hebben vooraen haeren commissie voorgestelt ende ingegeven de eedele, eerentvheste ende godtzalige GEORG VAN SWARTZENBURCH ende de welgeachte ende seer discrete heer FRANS FRANSSZ, h. Gedeputeerde van Frieslandt ende gecommitteerde op desen tegenwoordige vergaderinge, ende sijn van alle broderen in waerde gekendt ende aengenomen.

Hijerna sijn ingeeijsschet ende gelesen de credensbrieven der gecommitteerde deses synodi elck na oordere zijns sittinge ende classis. Ende zijn met behoorlijcke credensbrieven verscenen:

vut den classe van Doccum: D. CHRISTOPHORUS HIDDIUS, dienaer des h. evangelii tot Nieukerck, ende D. ANTHONIUS WILHELMI, dienaer des h. evangelii tot Tinnaert, ende de eerwaerdige DIRCK CLAESZ, burgemeester der stede Doccum, ende SIJBREN PIJTERSZ, woonende tot Aelsum als ouderlingen;

vuttet classis van Lieuwarden: D. HERMANUS KOLDE, dienaer des h. evangelii tot Lieuwarden, ende D. SYRICUS MELLAEI, dienaer des h. evangelii aen Sinte Annekercke, ende de E. KEYMPO VIARDA, ouderling tot Lieuwarden, die niet verscenen en is, ende JACOB JANSZ, ouderling der kercke van Jelsum;

vuttet classis van de Seevenwoude: D. FRANSCISCUS AVERCAMPIUS, dienaer des h. evangelii tot Oldeholtpaede, ende D. HERBERTUS RIDDER, dienaer des h. evangelii op Bechterswaech, ende JAN JELMERS, ouderling opt Heerenfeen, ende BAERT TIAERTSZ, ouderling van Oudeboorn, die niet verschenen en is;

vut den classe van Sneeck: D. GOSSUINUS GELDORPIUS, dienaer des h. evangelii tot Sneeck, ende D. GELLIUS ACRONIUS, dienaer des h. evangelii tot Boesum, ende de E. WIJBREN HEERCKESZ, ouderling van Boesum ende SIPKE FUICKESZ, ouderling van Sneeck;

vut den classe van Boelswaert: D. JOANNES JOANNIS BILT, dienaer des h. evangelii tot Worckum, ende D. PAULUS JOANNIS, dienaer des h. evangelii tot Gaest, ende de E. TIJMEN REIJNARTSZ, ouderling van Worckum, die scriftelijck sijn absentie heeft verontschuldicht, welck bij allen broderen aengenomen is, ende JELLE MELISZ, ouderling der kercke van Staveren;

vut den classe van Franequer: D. RODOLPHUS ARTOPÆUS, dienaer des h. evangelii tot Franiquer, ende BERNARDUS CASPARI, dienaer des h. evangelii tot Harlingen, ende de E. JERONIMUS WILLEMS ende JAN DIRCXZ als ouderlingen.

Hijerna is door noodige gelegentheijt getreden tot affhandelinge van eenige particuliere handelingen ende saecken.

Ende 1 in de quaestie, hangende tusschen PHILIPPUM, dienaer des h. evangelii tot Harlingen, (in welcke mede sijnen kercke betrocken) ende

tusschen ENGBERT LAURENSZ, eenen oudt liddemaet derselwe kercke, is aller broderen eendrachtich adwijs ende besluijt, dat vijer mannen vut het midden van de gedeputeerde des synodi gecooren van hunselve ter eerster gelegentheijt hen sullen verfoogen in den stede van Franequer ende aldaer PHILIPPUM ende den kerckenraadt van Harlingen ter eenere ende ENGBERT LAURENSZ ter anderen zijden beroepen ende met de hoochste diligentie bearbeijden om partien metten anderen door eenich voogelijck middel te versoenen so mogelijck, so niet van haeren aencoompste bijtijde tclassi Franequeranae te verwittigen, opdattet tclassis, door so een wech tzaemengeroepen ende met die voorgeseijde 4 mannen gestercket, den quaestie finalijck ende absolutelijck sonder eenich provocatie der partien mach affdoen, dat dit synodus wel expresselijck ende erentslijck henlijeden belastet.

Ende ten 2 in de aergerlijcke daedt, aengegaen in de kercke van Collum na eijndinge des godtsdienst voor de sceijdinge der gemeente, is van desen synodo geresolveert, dat vut het midden deses synodi van Doccum aen den E. grietman BOCKE FEIJTSMA sullen gaen D. CHRIJSTOPHORUS ende ANTHONIUS WILHELMI om aen hem te versuicken, dat hij tot wechneminge des quaden exempels ex officio daerin versie. Ende wert voorders den gemelde dienaers last gegeven om aen den classi van Doccum rappoort te doen van haeren wedervaeren om bij oorsaecke van oogluickinge daerin voort te gaen na behoeff der saken met clachte aen den E. heeren h. Gedeputeerde.

Hijerna sijn de resolutien des voorleeden synodi heerlesen, ten eijnde gesien mochte worden, off ooc de geresolveerde dingen in effect gestelt waeren.

Ende is de 1 resolutie (belangende den dienst ende tbecoemen des dienaers van Molckwern) bevonden van den deputaten in effect gestelt toe zijn.

De 2 resolutie inhoudende de nootwendicheijt des boockhoudens van getroude ende gedoopte etc. daerop is van desen synodo geresolveert, dat alle classen off kercken, die hierin suymachtich sijn geweest, haere versuijmenisse sullen verbeteren volgende den voorige resolutie, ende wort hierenboeven den deputeerde der classen, gecompareert in desen synodo, opgeleijt om ijder haere classen respectievelijck aendieninge (en dit in de eerste vergaederinge na leesinge deser resolutien) te doen.

De 3 resolutie siende op d'aermoede van TAMMO LYRANO etc. daerop is van desen synodo geresolveert, dat de classes, die in gebreecke sijn van weldadicheijt, ende de dienaeren daeronder sorteerende haerselven vermaent sullen houden om haerselve andere classibus ende dienaeren in desen gelijckformich toe maecken.

De 4 resolutie belangende d'oprichtinge collegii theologici etc. is van desen synodo geresolveert, dat de deputaten deses synodi den gemelde saecke den E. h. Gedeputeerde remonstreren sullen, ten eijnde dat sij favorabelijcken desen saecke voordraegen aen de E. Staten des lantscaps om onder de additionaele articulen daerop toe letten.

De 5 resolutie siende op de ontheijllinge des sabbaths etc. is geresolveert van desen synodo, dat de plaetzen, daer de ontheijlingen gescieden, om daertegens te versien den h. heeren committeerde ende Gedeputeerde hiervan schedula memoriael gegeven sal worden, ende van den deputaten deses synodi remonstrantie gedaen om na haere wijsheijt daertegens goede oordeninge toe gebruicken ende in desen te versien.

De 6 resolutie belangende den loopende mispriesters etc. daerop is van desen synodo geresolveert geen maniere, om oorsaecke dat de h. heeren Gedeputeerde ende gecommitteerde deses synodi verclaerden bij haer onder handelinge toe staen om eenen fiscael toe ordineeren, die hierop sal sien ende alles wat desen aencleeft, waeran dan diegene, de claegelijck zijn, hen sullen mogen addresseren.

De 7 resolutie belangende het ommeloopen der Wederdoopsche leeraeren etc. hierop is van desen synodo gesloten, dat ijder classis ende kercke bij haere respectieve oeverheyt voort sullen vaeren om haeren devoor te doen.

Op de 8 resolutie belangende de besorginge des h. godtsdienstes bij den heere van Amelandt etc. en is geen resolutie van doen geweest, oevermitz tsynodus vut bericht van D. Joanne Nicolai is bericht, dat in de saecke was versien.

Resolutien des 2 sessie naer noon.

Op de 9 resolutie belangende tpunct om tadwijs der professoren van Leijden ende van Franiquer te versuicken van ongedoopte toe trouwen etc. is van desen synodo geresolveert, alzo in effectu noch niet gedaen en is, dat het classis van Franiquer blieft houdende denselve last om daerin thaeres te doen.

Op de 10 resolutie noopende den classen om alle apostillen dienende den gemeene welstandt der kercken, die onder haer berusten, den deputatis synodi ter handt toe stellen is van desen synodo geresolveert, soveel van sulcx noch van eenige off alle classen ongedaen mach zijn, gedaen sal worden.

Hier volgen resolutien nu gevallen op de particuliere resolutien, in voorigen synodo beraemet op seeckere voorstellingen des classis Franequeranae.

Op de 11 resolutie belangende de onnoodige tapperien in steden ende

platten lande is van desen synodo geresolveert, dat dese saecke bij den E. heeren aengedient sal worden vant collegio der Gedeputeerde van den deputaten deses synodi.

Op de 12 resolutie belangende de verfallene kercke van Himmelum etc. verclaert dit synodus oordere gestelt toe zijn ende verstaet daertoe gecommitteert toe zijn als commissaris mijnh. Abraham Rhoorda, belast niettoemin den 4 mannen der gedeputeerde deses synodi een insien too dragen op dese sake om, so daer niet in gedaen en werde, den gemelde saecke aent collegio der E. h. Gedeputeerde te vernieuven.

Op de 13 resolutie belangende tvoorstel der deputaten des voorigen synodi noopende eenich moderatie opt concept van verbeteringe, in synodo Leovardiana beraemt etc., is van desen synodo geresolveert, dat se den laeste resolutie hierop genomen mogen lijden te staen in sijn essentia ende laest geresolveerde foet daerop gemaeckt.

Hijerna sijn resolutien gevallen oever de resolutien van de swaericheden, de vut een jegelijck classe in den voorigen synodo voorgecomen waeren.

Op de 14 resolutie belangende de jaermerckten, de op dorpen hinc inde opgecomen sijn ende noch opcomen ende op Soendaegen gehouden worden, resolveert dit synodus, voor soveele als de acte niet en is geeffectueert, dat de deputaten des synodi alsnoch den last daerin opgeleijt sullen vutvooren ende bij den E. h. Gedeputeerde versuicken, dat hun gelieve off door hare grietsluijden off andere crachtige middelen sulcke ongeregeltheijt aff toe scaffen ende te verhinderen.

Op de 15 resolutie belangende de middelen van vaceerende plaetzen, dat deselve van de E. heeren Staten mochten aangetastet worden ende ad pios usus aengewendet etc., en is geen wech gesien van desen synodo om naerder off anders, als geresolveert is, toe besluijten.

Op de 16 resolutie noopende den schoolmeijsters, die in de leere ongesont zijn etc., is van desen synodo de genomene resolutie aengenomen belangende om door versuick van den E. h. Gedeputeerde duerwaerder tot haerlijeder remotie te gebruicken, doch is hierbij nu goetgevonden, dat belangende de betaelinge dusdaniger duerwaerderen in het oplichten van gemelde schoolmeijsters die E. h. Gedeputeerde versocht sullen worden om dienaengaende goede oordere toe stellen.

Actien aengefangen voor noon op den 22 Mai des jaers 1611.

Op de 17 resolutie belangende het compendium, van den deputatis des synodi vut de generaele acten aller synoden getrocken etc., resolveert dit tegenwoordige synodus, dat de extracten vut alle provincionale synoden getrocken van den deputaten des synodi aen alle 6 classen oevergesonden sullen worden bij scriftelijcke copien tegen sint Jacob, ende dat se in den

classen voorgelesen sullen worden, opdat ijder classis ende kercke respectievelijck na dese kerckelijcke statuten sich in eenicheijt mogen gedragen.

Op de 18 resolutie noopende de versochte hulpe van de kercke van Gelderlandt etc. en is geen wijder dispositie van nooden geweest, omdat de inhoudt des articuls alreede soverre, als haer versuick streckte, voldaen is.

Op de 19 resolutie noopende de verhinderinge alsulcker verscillen, als in Hollandt opgeresen zijn etc., in dese provincie, versterceket dit synodus den voorige resolutie, wel ernstelijck opleggende den deputaten bij den h. Gedeputeerde aen toe houden, dat sij dit in den academia onder de professoren theologiae etc. practiseeren, ende den classen, dat sij respectievelijck haere dienaeren ende schoolmeijsters tot onderteeckeninge des Cathagismi ende Neederlantsche Confessie geleijden ende houden.

Op de 20 resolutie aengaende, off de heeren de landen aen haer nemende den dienaeren eenen jegelijcken een seecker onderhoudt sullen toeleggen na den maniere in Hollant, dan off op de beroepingen hen oeverdrachte sal gescieden van de volle pastorien etc., resolveert dit synodus gelijck het voorige ende verklaert, dat het 1. niet gancklijck is, maer het ander landts resolutie gelijckformich.

Op de 21 resolutie noopende ongedoopte personen om eenige ampten in off buijten steden toe becleden hierin versterckt dit sijnodus de voorige beraeminge, oever dese swaericheijt genomen, ende belasten den deputaten deses synodi op het nieuwe, dat se haeren opgeleijden laste met naersticheijt aen den E. h. Gedeputeerde ende E. heeren van den Hoeve vernieuven.

Op den 22 resolutie belangende den duvelbanders, besweerders, botterlesers etc. blieft dit synodus bij den voorige beraemingen ende belast den classibus, daer sij zijn, denselve den h. Gedeputeerde aen toe geven etc.

Na desen is gelet op eenige resolutien belangende particuliere stucken, in voorigen synodo voorgestelt ende beraemet.

Ende 1. op de saecke van combinatie sommiger dorpen sonder voorweten ende verwillinge van den E. h. Gedeputeerde ende dat onordentlijck praedicken op vaceerende plaetzen sonder roopinge off last van den classe ende het niet bijwoonen van sommige dienaeren bij haere geroepene gemeente etc. maeckt dit synodus sich den voorige resolutien gelickformich ende wil noch, dat de classes sulcx sullen verhinderen off den E. h. Gedeputeerde den saecke belangende het 1 lidt remonstreren. Ende soveel het ander lidt aengaet, dat se desulcke ernstelijck sullen straffen volgende der synoden resolutie. Ende soveel belangt het 3 lidt, is daerop van desen synodo geresolveert, dat de resolutie, dat se in haere geroepene plaetzen ende niet in steden sullen woonen, ernstelijck nagevolcht werde. Ende

dat ijder classis haere respectieve dienaers daerthoe sullen houden, wort haer wel expresselijck opgeleijt, bijsonder het classi van Boelswaert.

Ten 2 op de saecke, dat nijmant soude mogen op lansdagen verscijnen als volmacht off eenich hooch off leech ampt becleden niet zijnde ledemaet off bekenner der Gereformeerde religie etc., hoewel dit synodus den last den deputaten daervan gegeven van den voorigen synodo hoochnoodich achtet, en siet doch dit sinodus alsnoch geen hoepegelijcke voortganck.

Ten 3 op de saecke van het oude Fundamentboock van MENNO SIJMENS weeder toe druicken hierin heeft dit synodus geen nutte gesien, maer acht dese resolutie sonder scade der kercke te mogen achterblieven.

Na affhandelinge voorseijder dingen is getreden tot ondersuickinge ende affhandelinge der gravaminen, voortgebracht van den classibus op desen tegenwoordigen synodo ende hier aengeteickent na sittinge ende oordere der classen op desen synodo.

Op het eene ende gemeene gravamen des classis Doccumanae belangende alle goede resolutien, dat de in effect gestelt mogen worden, daer en heeft dit synodus niet tegen gehadt ende is haeres achtens hierthoe wech bereijt door de gemeene extracten vut alle provincionale synoden, de aen alle classen aengescreven sullen worden.

Het classis van Lieuwarden en heeft geen nieuw swaericheijt ingebrocht.

Ende het 1 gravamen, vant classis van Seevenwouden voorgestelt, is met het gravamen des classis Docummanae ende met het laeste gravamen des classis Bolsvardianae seer affin, ende hierom is hierop hijerna geresolveert.

Maer op het 2 gravamen tclassis Jourianae belangende d'augmentatie des onderhouts der schoolmeijsters ten platten lande om daer middel in toe raemen is dit gevonden, dat in dorpen, waer middelen zijn, die classen tot verbeteringe haerer schoolmeijsters aen haere grietsluijden sullen arbeijden, ende so de grietsluyden daerthoe niet en doen, sullen de classen sulcx aen den h. Gedeputeerde verfolgen.

Op het 3 gravamen belangende toortjensgelt, de resolutie van dien wort vutgestelt tot het navolgende gravamen tclassis Bolswardianae sijnde eenes inhouts.

Van het classis van Sneeck en zijn geen gravamina ontfangen.

Beraemingen, aengefangen voor noon oever de gravamina tclassis Bolsvardianae.

Op het 1 gravamen siende op den vagebunden ende heijdenen etc., alzo daertegens een resolutie des lantscaps is, is den deputaten deses synodi belast aen den h. Gedeputeerde te versuicken, dat dese resolutie cracht sorteere.

Op het 2 gravamen siende op eenige dienaers van suyderquartier, de versuicken consent om eenen nieuven classem op toe richten, resolveert dit synodus, dat het classis van Bolsvaert sal nagaen den acte, in haeren classicaelen boecke verteeckent, ende haeren derden bijeencoompste in suyderquartier nemen tot gerieve dier dienaeren ende kercken, ende wil dat de dienaers van suyderquartier voor dit jaer hen daerin gecontenteert sullen houden, ende dat sij oock, so die andere dienaeren in gemelde resolutie na te gaen onwillich waeren, bijtijde op navolgende tijdt haeren gravamen oeversenden, opdat oock bij het classis van Sneeck, waerin oock sommige dienaeren sonderling mede gerieft conen worden, so daer een classis in suijderquartier werde opgericht, bij rijpe adwijs ende beneerstinge op desen gelet mach worden.

Op het 3 gravamen belangende d'opweckinge van traege dienaeren in haeren dienste hierop besluijt het synodus, dat de classen tot opweckinge van alsulcke haeren respectieven devoor sullen doen volgende de paden ende resolutien, in voorige synoden daervan beraempt.

Op het 4 gravamen noopende d'ophoudinge van beededagen oock bij dese tijden van vrede etc. is noodich gevonden, dat de deputaten des synodi aen de E. heeren Gedeputeerde versuicken, hen gelieve haere gecommitteerde van de Generaliteijt hiervan aenscrievinge ende vermaen te doen, ten eijnde door haere last dese h. ooffeninge oeveral in onderhoudinge blieve.

Op het 5 gravamen belangende de vergaderinge der Papisten ende haere exercitie resolveert dit synodus, dat de voorstellingen ende afflossingen deser dingen bij placaten nu sommige maelen gedaen zijn, ende dat die commissarissen hoepe hebben gegeven van oordere hierop toe stellen.

Op het 6 articul off gravamen belangende tjus patronatus, aen wien dat de vutgekeert sullen worden etc., heeft dit synodus verstaen, dat de collatie den fundateurs toebehoort te geven, aen wien sij willen, ter studie, doch dattet personen moeten sijn, die opgetrocken worden tot de opbouwinge der waerer kercke. Ende daerom ordineert se alle classen deses lantscaps, hiervan misbruicken wetende, tzelve te remonstreren aen den E. heeren Gedeputeerde.

Op het 7 gravamen belangende het oortjensgelt competerende den armen hierop is geresolveert, dat men versuick door de classen sal doen aen den E. heeren Gedeputeerde, dat hen gelieve hierop oordere toe stellen dienende tot verbeteringe.

Op het 8 gravamen belangende een ouderling, die geordineert is eenen deputaet des synodi toe zijn ende onderdes na de oordere des tijts afgaende van den singulaeren dienst ende ouderlinckscap zijner kercke, off hij wel een deputatus synodi mach blijven ofte niet, resolveert dit synodus, diewijl hij oock hiertoe ordinationem heeft, dat hij blieven mach ende sijnen tijdt van deputaetscap vutdienen.

Op het 9 gravamen, off een schoolmeijster geduerende sijnen dienst wel toegelijck mach pachter ende schoolmeijster zijn, resolveert dit synodus niet te mogen zijn.

Op het X gravamen siende op een persoon, die haeren swaeger getrout heeft gehadt ende daerbij solange geleeft, als hij gesturven is, ende na sijnen doodt eenen ander man trouwende, off sij wel mach kerckelijck gaergegeven ende voor een ledemaet der kercke aengenomen werden, insonderheijt toonende haer bootfaerdich, is geresolveert, dattet beijde mach gescien, het laeste soverre de kercke siet, dattet bij haer stichtelijck can gescieden.

Op het 11 gravamen belangende d'ondervraginge van personen, die haere proclamatien versuicken, oft sij oock gedoopt zijn ofte niet, resolveert dit synodus, datter ondervraginge sal gescien, ende dat men hem hierin behoort te scicken na voorige synodalische besluijten.

Op het 12 gravamen belangende de onderteeckeninge des Cathagismi ende Neederlantsche Confessie, tsynodus refereert sich hier tot de beraeminge des voorigen synodi, hiervooren geconfirmeert van desen synodo in de revisie oever gelijcke resolutie.

Hier volgen resolutien oever de gravamina tclassis Franequeranae.

Op het 1 gravamen noopende dat boeven het najaer aen den E. h. Staten des lantscaps soude worden noch een eerlijck jaerlijck tractament voor de weduwen der dienaeren etc. oordelt dit synodus, dat de weduwen haer sullen moeten vernooget houden met de gegunde benificentie vant tlantscap, doch so onder eenige classen arme weduwen sijn, dat deselve classes voor deselve versuick sullen doen aen des landts Staeten om onderstandt ende hulpe.

Op het 2 gravamen inhoudende het versuick D. Joannis Hillebrandi etc. is van desen synodo beslooten, dat hij ende Bernardus Fullenius na luijdt der acten, in synodo Leovardiensi anno 1605 ende synodo Snecensi anno 1607 geteeckent, voor den deputaten deses synodi gehoort ende verstaen sullen worden met sorge van vredesuickinge ende dat ter eerster gelegentheijt, als de handelinge van Harlingen sal worden toe handt genoemen.

Onder het 3 gravamen tclassis Franequeranae betrocken zijnde de

vrage van boeckdruickinge ende oft se van ijmant sonder kerckelijcke visiture int licht behooren te gaen etc., is geantwoort, dat hierin een jegelick sich sal dragen na de resolutien des nationalen synodi. De sulcx niet en verdragen, mitz stellende daerop oordere, ende de dienaeren off professoren theologiae, die anders doen, sullen voor den synodo censurabel vallen.

Beraemingen oever sommige perticuliere missieven ende vragen, desen synodo voorgebracht.

Op den brieff van Tijmen Reijnaertsz vereijschende tcomen der ouderlingen in den classe resolveert dit synodus, dat sij na sluijtinge des nationalen synodi behooren te comen, ende so daer dienaeren waeren, die hen den inganck weigerden in haere classen, dese sullen van den synodo haeren straffe dragen.

Op den missieff D. Sopinii is geresolveert, waneer hij naerder besceijt van de handelinge verloopende in Hollandt vercriecht, dat hij wel ende fruntscap sal doen, dat hij tzelvige den deputatis synodi aenscrieve ende mededeele.

Op de vrage van doodtslagers ende luijden levende in bloetscande etc. is genomen dese resolutie, dat de classes, waeronder dusdanige scuijlen, tegens desulcke haere respectieve oeverheeden haeres amptes sullen vermaenen, ende so sij daertoe niet en willen doen, so sullen sij sulcx den deputaten aenscrieven, opdat van dese hiervan remonstrancie gedaen werde aen den E. h. van den Hoeve.

Op de voorstel van personen, die niet en weten, dat sij gedoopt ende oock gansch op geen wijse kennisse daervan conen crijegen, offt men se doopen off niet sal, is geantwoort: de gelegentheijt so zijnde, dat men se behoort te doopen, als zijt versuicken.

Op de saecke D. doctoris Jellii, die hem delgeset heeft tot Wons etc., is van desen synodo geresolveert, diewijl hij van zijnen kerckendienst selve is affgestaen denselvige verlaten hebbende, dat hij hem voortaen van denselve sal onthouden ende vut d'ingenomene plaetze, daer hij hem heeft nedergeset, vertrecken ende ontruijmen. Ende is voorts besloten, dattet synodus hem dese resolutie scriftelijck sal insinueeren ende met brieve den E. ende eerentvhesten grietman Sijbrandt Oosinga begroeten. Ende sijn van den deputaten deses synodi verordineert om dese brieven oever toe behandigen D. Henricus Hinckena ende D. Florentius Joannis, die meteen belast worden ooc bij monde den voorgenoomde grietman daerthoe te induceeren ende ooc Jellio op toe leggen, dat hij binnen tijdt van 14 dagen den voorgenoomde dienaeren hem verclare, wat hij van meeninge is te doen off niet. Ende bij oorsaecke van onwillicheijt werden de deputaten des synodi belast van desen sijnodo, dat sij kerckelijck met hem

sullen procedeeren ende toegelijck aenhouden bij den heeren Gedeputeerde, dat dese resolutie, oever sijn persoon ende werck gedaen, gemaincteneert ende tot gemeene stichtinge van den dienst in effect gestelt werde.

Na dese actien hebben door noodige gelegentheijt de h. heeren gecommitteerde van den Gedeputeerden des lantscaps haeren affsceijt versocht en is hen desen gegeven gedemitteert zijnde met reverentie, die desulcke toebehoorde, ende met behoorlijcke dancksegginge.

Na desen is van den deputaten der classen gedaen die verkiesinge der deputaten des synodi, ende sijn na oordere van de gedeputeerde der classen gecontinueert in verfullinge van den 2 affgaende: vut den classe van Doccum D. JOANNES NICOLAI, dienaer tot Doccum, ende mijnh. FRANS FRANSSEN, ouderling derselve stede; ende vut den classe van Lieuwarden D. HENRICUS HINCKENA, dienaer tot Britzum, ende D. KEYMPO VIARDA, ouderling der kercke van Lieuwarden; ende vut den classe van Seevenwoude D. JOANNES AVERNEUS, dienaer des h. evangelii tot Hasscherdicken, ende JAN JELMERS, ouderling opt Heerenfeen; ende vut den classe van Sneeck D. FLORENTIUS JOANNIS, dienaer des h. evangelii tot Sneeck, ende RUERDT DIRCX, ouderling in deselve kercke; vut den classe van Boelswaert D. ADAMUS WESTERMAN, dienaer des h. evangelii tot Staveren, ende HEMME JETESZ, ouderling tot Gaest; ende vut den classe van Franiquer D. CONRADUS ALUTARIUS, dienaer tot Tzoom, ende EPO JUECKEMA, ouderling tot Franiquer.

Na desen nadat seekere dingen, van den voorigen synodo affgedaen ende affgehandelt zijnde, van D. JOANNE NICOLAI, dienaer des h. evangelii tot Doccum, voorgedragen waeren, is van hem ooc voor den synodo reeckenscap gedaen van ontfang ende vutgaeve. Ende de ontfang is bevonden toe loopen tot de summa van tweehondert ende 13 karolusg. Hierentegen de vutgaeve tot den summa 170—8—8 penningen. Ende dit affgetogen zijnde van den ontfang, is in gereeden gelde gebleven bij hem berustende de summa van 42—11—8 penningen. Ende belangende de gansche besoingie ende reeckenscap is den gecommitteerde deses synodi sufficiantelijcken genoochdaen, sodat ze bij desen den voorseijde deputaten van trouwe ontfanck, vutgaeve ende reeckenscap bedancken ende haeres lasts quiteeren.

Eijndelijck de tijdt beraempt zijnde ende plaetze tot het toecoompstige synodum, dat tot Lieuwarden gehouden sal worden acht dagen na Pinxter in den jaere 1612, so is censura morum gehouden. Ende de broders een den anderen in broderlijcke liefde gehoort ende verstanden hebbende, so is dese synodale vergaderinge met liefde ende bewijs van eenicheijt ende vrede geeijndicht ende met bede ende dancksegginge aen den Heere aller heeren vastelijck besloten, ende vut name ende van weegen deses ganschen

synodi a praeside et scriba hujus sijnodi verteeckent op den 24 Mai in den jaere 1611 smorgens. Onderstont

GOSSUINUS GELDORPIUS, ecclesiastes Snecanus, praeses synodi, ende
JOANNES JOANNIS BILT, verbi Dei minister Vorcomii.

Gecollationeert met den principael is bevonden in re ipsa daermede toe accordeeren. Quod attestor

JOANNES JOANNIS BILTIUS, minister verbi Dei Vorcomii.[1])

Copie.

Acta synodi Leoverdianae, begonnen des morgens tot 9 vuiren op den 9 Junij 1612.

Is vooreerst de naeme Godes aengeroepen, gelijck in alsulcke vergaderingen behoort te geschieden, ende voorts tot een praeses deses synodi door eendrachtige stemmen vercooren de eerwerdige, welgelerde ende godsalige BERNHARDUS FULLENIUS, dienaer des h. evangelii tot Leuwaerden, ende D. GUILHELMUS FOLKERI, dienaer des godlijcken woordes aen St. Jacobi parochie op der Bildt, tot scriba.

Daernaer sijn de procuratien ingeeijschet, overgeleevert ende geleesen, alle meede voor goet gekennet ende aengenomen.

Vooreerst hebben de E. E. M. welwijse ende versienige ABRAHAM ROORDA ende RINICUS ATSMA, heeren Gedeputeerde Staten van Frieslandt ende gecommitteerde op dese tegenwoordige vergaderinge, haere commissie voorgestelt ende gelësen, welcke van den broederen met aller vrientschap aengenomen sijn.

Ende sijn wt Leuwaerder classe met genoechsame procuratie op den synodo verscheenen: als dienaren BERNHARDUS FULLENIUS, dienaer des h. evangelii tot Leuwaerden, ende DANIEL JOHANNIS, dienaer tot Bergum, ende als ouderlingen de E. E. heeren JOHANNES VAN DE SANDE wt Leuwaerden ende POPKO VAN ROORDA wt Grouw;

wt den classe van Sevenwouden: D. JOHANNES MELBOMÆUS, dienaer tot Langweer, ende ABRAHAMUS DOMINICI, dienaer tot Tzerckgaest, ende HENDRICK BRUCHTERS, tot Oldeholwold als ouderlingh; SIUERT KEMPES WIAERDA is niet verscheenen, doch sijnes affwesens genoechsaem ontschuldicht;

---

[1]) Eigenhandige onderteekening.

wt het classis van Sneeck: D. Wibrandus Petri, dienaer des h. evangelii in Heeg, ende D. Johannes Hichtumannus, dienaer des godlicken woordes in Isbrechtum; d'ouderling van Sneeck is door de gecommitteerde dienaren sijnes wtblijvens met goede reeden geexcuseert; Dirck Dircksen van Slooten wert alsnoch verwachtet;

wt den classe van Bolswert: Cornelius Florus ende Gualtherus Regneri als dienaren, de E. welgeleerde Tacko van Aysma als ouderlingh; de E. Timen Fransen is sijner swackheijts halven niet verscheenen;

wt den classe van Franeker: D. Petrus Vomelius, dienaer tot Harbaijum, ende D. Guilhelmus Folkeri, dienaer des h. e. aen St. Jacobi-parochie op der Bilt, ende de E. Wijbe Jacobs, ouderling van Franeker, ende Sierck Haijes, als ouderlingh van Osterbierum;

wt den classe van Dockum: D. Hilarius Sibrandi, dienaer des h. e. tot Aengium, ende D. Bartholdus Husmannus, dienaer tot Ee, ende Boodes Claessen, als ouderling van Holwert, ende Caerl Jans, als ouderlingh van Dockum.

Desselvigen daechs naer noen tot 2 vuiren int heerlesen der resolutien des voorleedenen jaers sijn dese navolgende dingen voorgevallen.

1. Werden alle classen deser provincie gebeden haere weldadicheijt noch eens aen het arme huisgesin Tammonis Lyrani te bewijsen tot affdoeninge der gemaeckter schulden, twelck gedaen zijnde sullen de deputati synodi bij de E. heeren Gedeputeerde jaers twee off drie maelen naer eijsch der saecken versoecken om eenich bijstant voor hem te becomen, opdat alsoo de classen voortaen van de swaericheijt mogen ontslaghen werden.

2. De deputati synodi werden mitsdesen gelasticht om bij de E. heeren Gedeputeerde Staten te bevorderen, dat aen alle onderofficieren eernstige aenschrijvinge gedaen werde, ten eijnde alle jaermerckten ende insonderheijt het boelgoed vercoopen ende andere meer ongeregeltheden, op Sondagen tot nadeel des h. godsdienst gebruicklijck, mogen verhindert ende naer behooren belettet worden.

3. De 19 resolutie des 22 Maij 1611 genomen aengaende d'onderteickeninge des Catechismi ende Nederlantsche Confessie wert verstaen, dat se niet alleene van den professoren theologiae, maer van allen anderen professoren mede, niemant wtgesondert, behoort gedaen te werden, ende sullen daeromme deputati synodi nae wtwijsen der vooriger resolutie bij de E. heeren Gedeputeerde tselvige bevorderen.

4. De resolutie van de oprichtinge des niewen classis int suijderquartier van Bolswaert, verleeden jaer tot Dockum genomen, wert voor

dit jaer alsnoch in zijn geheel gelaten, ter tijdt tegen toekompstigen synodo een gravamen dienaengaende aen allen classen intijdts werde overgesonden. Ende sullen de broederen des classis Bolsverdianae geduierende die tijdt in alle vreede naer desen haer reguleeren ende sal de derde bijeencompste tot Worckum alleene voor wettelijck gehouden werden.

5. Alsoo tusschen JOHANNEM HILLEBRANDI, dienaer des godlijcken woorts te Dronrijp, ter eenre ende BERNHARDUM FULLENIUM, dienaer te Leuwaerden, ter andere sijden seecker misverstant ontresen is geweest, ende tot wegneeminge desselven ende reconciliatie van de persoonen voorss. wij JOHANNES MELBOMÆUS ende WIBRANDUS PETRÆUS dienaren ende JOHAN VAN DEN SANDE ende TACO VAN AYSMA als ouderlingen bij den synodo tegenwoordich binnen Leuwaerden vergadert gecommitteert zijn, so ist dat, partijen voorss. voor ons gecompareert zijnde, JOHANNES HILLEBRANDI heeft verclaert tot interpretatie van sijn verclaringe, daervan acte gemaeckt is in het classicale boeck van Franeker, dat FULLENIUS van hem HILLEBRANDI in den synodo Doccumana niet versocht om seecker clausul ofte acte heimelickerwijse sonder voorweten der broederen des synodi te roijeren, dan begeert heeft, dat hij hem HILLEBRANDI als doemaels praeside den broederen bij het revideren der synodale voorgestelt werden mochte, off het niet goet was, dat gemelte clausul ofte acte worde wtgelaten, ende dat hij voor zijne persoone noijt gedacht heeft FULLENIUM van soodanige voorneemen te beschuldigen, veele weiniger crimine falsi te beswaren, maer hem ter contrarie geliefft ende gehouden als eenen, die met allen ernst ijverde voor die goede resolutien ende ordonnantien der kercken Gods. Welcke verclaringe FULLENIUS aengehoort hebbende heeft hem daermede geholden voor gecontenteert ende ontslaet voortaen dominum JOANNEM HILLEBRANDI van alsulcke suspicien, daermet hij duslange aengaende dese beschuldinge mochte beswaert geweest zijn. Ende sijn partijen daermede christelijck reconcilieert met verclaringe van alle misnoegen, soo d'eene tegens den anderen geschept mochte hebben, wt hun herten te setten ende voortaen broederlijck met malckanderen te willen leven, versoeckende dat hiervan drie gelijckeluidende acten gemaeckt ende hun elckes eene ter handen gestelt ende eene onder de acten des tegenwoordigen synodi geregistreert werden mochten. Actum den 10 Junij 1612 in kennisse van ons. Onderstont

JOANNES MELBOMÆUS, ecclesiastes Loehoveranus.

WIBRANDUS PETRÆUS, dienaer Jesu Christi in Heeg.

J. VAN DEN SANDE.

T. AYSMA.

Gecollationeert met sijnen principale is daermede bevonden te accordeeren in kennisse van mij GUILHELMUS FOLKERI, scriba synodi.

6. D. Gellius Schotanus in persoone voor den synodo gecompareeret ende ingebracht hebbende, wat tot defensie ende justificatie sijner saecke mochte dienen aengaende de sententie, over hem in den synodo Doccumana genomen, tsynodus op alles in de vreese Godes rijpelicken gelettet ende geconsidereert hebbende naer behooren approbeert de resolutie des synodi Doccumanae, over hem genoomen ende wtgesproocken, mits daerbij doende, dat de deputaten synodi door haerselven off anderen, van haer daertoe gecommitteert, bij de E. heeren volmachten off Gedeputeerde Staten sullen neersticheijt doen om voor hem een jaerlixe onderhoudt te becomen. Ende zall hij onderdes de proffijten tot aen Lichtmis toecomende genieten ende tclassis van Bolswaert de dienst bewaeren.

Het besluijt deses synodi over D. Gellium Schotanum genomen hem voorgelesen sijnde, heeft ad nationalem sijnodum off daer hij meende recht te hebben geappelleert, vermits hij claechde door tselvige grootelijcxs beswaert te zijn.

Hiernae sijn d'overgesondene gravamina gelesen ende daerop geresolveert, als volget, den 11 Junij voor noen.

1. Op het 1 gravamen Leoverdianae ende 1 Snecanae om een nationalem synodum te becomen is besloten, dat de deputati synodi omnium provinciarum door aendrijven der deputaten deser landtschappe op het spoedichste een plaets met malckanderen mogen beramen, op dewelcke sij respectivelijck vergadert sijnde middelen mogen vinden om op het gevoechlickste een nationalem synodum te versoecken aen de Generaliteijt, tot welcken fine bij desen synodo raetsaem gevonden is de heeren Gedeputeerde der Staten te begroeten, dat haer believe aen de gecommitteerde deser provincie sittende in de Generaliteijt een missive aff te veerdigen, waerdoor sulckes van wegen onse provincie versocht worde. Daerbij oock dit synodus hun deputeerde in last geeft, dat sij door de bequaemste wegen in hun discretie gelaten sijnde meede bemiddelen bij de volmachten der kercken in andere provincien, dat gelijcke missiven wtte naeme van ander provincien respectivelijck off in cas van onwillicheijt eeniger provincien ten minsten wt de naeme der goetwilliger aen de Generaliteijt gaen ten fine voorschreven.

2. Op het 1 gravamen Sylvanae ende 2 classis Franequeranae van eenicheijt te houden in doopen ende trouwen blijvet het synodus bij de voorige resolutien, daervan genomen in verscheijden synoden als Harlingen 1610 ende andere.

3. Op het 2 Snecanae ende de 2 laeste poincten des 4 Bolswerdianae van diegeene, die door sinistre middelen eenige beroepingen becomen

hebben ende noch becomen sullen, wert alle classen wel neerstige belastingen gedaen, dat waer de saecke notoir is, sij naer behooren met denselvigen procederen, ende daer noch geen genoechsame kennisse is, desulcke van dien op haer conscientie te ondervragen, ende die haer sonder eenich examen in een plaetse nedersetten, sullen de facto gedestitueeret werden. Ende so emant eenige kennisse van desen van anderen onder andere classen sorterende mochte hebben, sal de persoon daervan in tijde moeten verwittigen.

4. Op het 3 gravamen classis Snecanae van het collegium der alumnen wert de deputaten synodi mitsdesen belastet de memorie van dien de heeren Gedeputeerde te vernieuwen.

5. Op het 1 classis Bolswerdianae om alle goede resolutien te effectueren wert den deputatis synodi belasticht te bevorderen, dat het extract tegen St. Jacob aen allen classen werde overgesonden nae voorgaende besluijtingen.

6. Op het 3 gravamen Bolswerdianae classis werden de dienaren so in de steeden als ten platten lande vermaent boeck te houden van de houwelicksche proclamatien ende naer verloop van een halff off geheele jaer de naemen dergeener, die ongetrouwt sijn gebleeven haere respective overicheden over te geven ende bij haer aen te houden, dat de delinquanten de breucken naer landtsordonnantie mogen affgenomen werden, van gelijcken haer meede vermanen om tegens d'anderen, wiens naemen niet over de kercke geproclameeret zijn, van gelijcken te procederen, des dat de deputati synodi gelastet sullen zijn de heeren Gedeputeerde te begroeten om aenschrijvinge te doen aen alle officieren om het boek, daer de getroude ende ongetroude in staen, alle jaeren de dienaers aff te eijschen om naer landtsordonnantie met haer te procederen.

7. Het 4 gravamen classis Bolswerdianae van de vrije pastorijen over te dragen aen alle dienaren wert gelaten bij de voorige resolutien, daervan genomen, ende de classen mitsdesen wel ernstich belastet geen beroepingen te approberen, dan die slandts resolutie conform zijn.

8. Op het 6 des voorigen classis van de verbeeteringe des schoolmeesters onderhoudt ten platten lande blijvet het synodus bij de resolutie, daervan in synodo Doccumana voorleeden jaer genomen.

9. Op het 6 des voorgemelden classis van de druijckerien is van den synodo geresolveert, dat de deputaten synodi tselvige den E. heeren Gedeputeerde eens wederomme vernieuwen ende dienaengaende vermaen daervan doen.

10. Het 7 des voorgaenden classis het 1 poinct van dien, spreeckende van de kerckvoochden ende andere officieren ten platten lande, dat se ten minsten behooren goetgunners der Gereformeerde religie te zijn, blijvet het synodus bij de voorige resolutien deses landtschappes ende der synoden voormaels hijervan genomen.

11. Op het 9 des classis Bolswerdianae, dat de groote plaetsen als Mackum ende andere met een eijgentlicken dienaer mogen versien werden, wert den deputatis synodi bij de E. heeren Gedeputeerde Staten te bearbeijden gelastet, dat tselvige onder de additionale articulen mede mach werden gestellet, ten eijnde op toecompstighen lansdach daervan gehandelt ende gesproken mach werden.

Den 11 Junij 1612 naer noen te 2 vuiren is men getreden tot de particuliere vraegstucken.

1. Is van de synodo geresolveert, dat d'acte van versoeninge, tusschen EPO VAN ALUE ende den classem Bolswerdianam geteckent, in de copien, welcke aen alle classen sullen werden overgesonden, wtgelaten zal werden.

2. Is meede van den synodo beslooten door eendrachtige stemmen, dat wt de naeme van dese vergaderinge de E. E. heeren Gedeputeerde Staten hoochlijcken sullen bedancket werden voor haeren ijver ende grooten vlijt, in de bevorderinge ende welstant der kercke Godes ende suijvere leere desselvigen aengewendet ende gedaen, waertoe seeckere persoonen wt het midden der vergaderinge deses synodi gecommitteert zijn om sulckes te doen.

3. Hiernae is censura morum gehouden, ende de broeders een den anderen in broederlijcke liefde gehoort ende verstanden hebbende sijn zij getreden tot verkiesinge der deputaten synodi, ende sijn nae oordere van de gedeputeerde der classen gecontinueert in haeren dienste:

wt Leuwaerder classis D. HENRICUS HINCKENA, dienaer tot Britzum, ende D. KEMPO WIAERDA, ouderlingh der kercke van Leuwaerden;

wt den classe van Sevenwolden in verfullingen van de twee affgaende D. GERARDUS VOCKINGIUS, dienaer tot Oosterzee, ende SIPKE zijn ouderlingh;

wt den classe van Sneeck D. HUGO PETRI, dienaer tot Oosterwierum, ende JOCHEM RIENCXS als ouderlingh van Sneeck;

wt den classe van Bolswaert D. GODESCHALCUS, dienaer tot Bolswaert, ende LIEUWE ANNES, ouderlingh binnen Bolswert;

wt den classe van Franeker D. JOHANNES HILLEBRANDI, dienaer op Dronrijp, ende GERBRANT TEUNIS als ouderlingh aen St. Jacobi-parochie op der Bildt;

wt den classe van Dockum D. NICOLAUS JOHANNIS, als dienaer op Rinsemergeest, ende DIRCK CLAESZ, burgemeester tot Dockum als ouderlingh.

Nae desen zijn verscheenen D. JOHANNES NICOLAI, dienaer tot Dockum, ende HENRICUS HINCKENA, dienaer tot Britzum, ende heeft de voorgenoemde JOHANNES van sijn 42 gul. 11 sts. 8 penn., welcke verleeden jaer bij hem berustende waeren gebleven, goede reeckeninge gedaen, ende is deselve voor goet van den synodo gekennet ende sijnes lastes quiteeret.

Ende heeft meede HENRICUS HINCKENA sijnes ontfangs ende wtgaves goede reeckeninge gedaen, ende is sijn ontfangh bevonden tot de somma van 217 karolusgul. 8 stuivers. Hierentegen d'wtgave tot den summa van 146 karolusgul. 8 penn., ende dit affgetogen sijnde van den ontfangh, is in gereeden gelde bij hem berustende gebleven de somma van 71 karolusgul. 7 sts. 8 penn. Ende is meede sijn reeckeninge van den gantschen synodo voor goet bekennet ende dienaengaende bedancket.

Eindelijck is tijdt beramet ende plaetse tot het toecompstige synodum, dat op de Jouwer gehouden sal werden acht dagen naer Pinxster in den jaere 1613, ende sijn de gecommitteerde van de Gedeputeerde deses landtschaps haeres affscheijdts gedancket ende sijn deselve met behoorlijcke reverentie ende erbiedinge jae dancksegginge, gelijck sulckes behoort, haeres geduierigen bijwesens bedancket.

Eindelijcken is de sijnodale vergaderinge met dancksegginge aen den Heere aller heeren geslooten, gelijck se met aenroepinge desselvigen begonnen is, ende sijn de broederen in vrientschap gescheijden malckanderen in schut des Alderhoochsten bevelende. Ende sijn dese besluijtingen van wegen des gantschen synodi a praeside et scriba hujus synodi verteijckent des avonts op den 11 Junij 1612.

Onder den principalen stont ende was geteijckent

BERNHARDUS FULLENIUS, pro tempore praeses synodi.
GUILHELMUS FOLKERI, scriba synodi.

Gecollationeeret met sijnen principale, is bevonden daermeede te accorderen in kennisse van mij

GUILHELMUS FOLKERI, scriba synodi. 1)

[Acta der synode te Joure 1 Juni 1613. 2)]

geraeckten te vergrijpen, dat deselve daerom met de kerckelicke discipline gestraft worden.

---

1) Deze onderteekening is eigenhandig.

2) De datum is naar de alinea volgende op art. 8 opgegeven. In dit jaar viel Pinksteren op 23 Mei. Uit den inhoud en den vorm van dit gedeelte blijkt, dat twee bladzijden folio verloren zijn geraakt.

3. Opt tweede gravamen van Sneeck is geresolveert, dat de deputaten des synodi aen mijnheeren Gedeputeerde Staten sullen versoeck doen, dat den E. heeren wille gelieven met uthschrijvinge van alle classen te eijschen specificatie ende benoeminge van de gecombineerde dorpen onder eenen ijegelicken classe gelegen zijnde.

4. tSijnodus beveelt ende belast den deputaten, dat sij voortaen de saecken, die sij in hun last sullen vinden, met meerder vlijt ende spoedigheit besorgen ende uthrechten, als tot noch toe geschiet is, sonder alles op den winter te differeren, item dat sij aen haere classen relateren ende rappoort doen van tgene bij hen gehandelt ende uthgerecht sal zijn, gelijck oock den twee afgaenden wordt belast in den naestcomende sijnodo te compareren ende aldaer relaes te doen van al tgene, dat sij in hun last hebben ontfangen.

5. Opt vijfste gravamen classis Bolswardianae is bij den sijnodo besloten ende raetsaem gevonden, dat eenen ijegelick dienaer eenige faute oft mangel vindende aen de kerckelicke goederen sulx sijnen classi sal te kennen geven, ende tclassis sal voorts tselve remonstreren aen de heeren Gedeputeerde Staten om daerin geremedieert te worden.

6. tSijnodus heeft aengaende het extractboeck besloten ende goetgevonden, dat tselve boeck wederomme van alle classen sal overgesien ende herlesen worden ende tot dien fine alle ses weecken van classe tot classem gaen ende overgesonden worden, ende de classes sullen, tgene sij daerin mochten desidereren oft requireren, op een besonder pampier opteijckenen, opdattet op den naestcomende sijnodo moge gearresteert worden.

7. Opt tweede poinct vant achste gravamen classis Bolswardianae vindt het synodus raedtzaem, dat men verwachtte uthschrijvinge van de heeren Staten Generael der Geunieerde Provincien, waervan tvermoeden is, dat se onlanx sal gedaen worden.

8. Opt negende gravamen van Bolswert is geresolveert, dat voortaen geene laici oft van die, die haer studium theologicum niet genoechsaem hebben vervolght oft geabsolveert, totten examen sullen toegelaten worden, tensij ende aleer sij int proponeren ende andersins bevonden worden genoechsaem gepraepareert ende geoeffent te zijn.

Des volgenden daeghs namelick den 2en Junii voor den middagh is nae gedaene gebet voortgevaeren int lesen ende expenderen der gravaminum. Ende is ten eersten voorgecomen het eerste gravamen classis Franekeranae,

9. waerop het sijnodus heeft geresolveert ende besloten, dat van swaere kerckelicke saecken voornaemelick int stuck der leere niet en sal gehandelt

worden insonderheit tot vernieuwinge oft veranderinge sonder voorgaende consultatie ende volgende relaes aen alle classen.

10. Opt tweede gravamen classis Franequeranae vant boeckdrucken besluit tsijnodus, dat een ijegelick hem sal reguleren nae de resolutien ende acten, dienaengaende voormaels in sijnodis gemaeckt, ende dat de E. heeren Staten hierop door de deputaten des sijnodi tot voorcominge van alle disordre begroetet ende geimploreert worden.

11. Is oock mede den deputatis in last gegeven de E. heeren Staten te begroeten ende aen te soecken om wechneminge ende verbeteringe van verscheidene mishandelingen, als sijn avontspelen, ontheiliginghe des sabbaths etc.

12. Eijndelick wordt oock den deputatis van nieuws belast bij de E. heeren Gedeputeerde aen te holden, dattet collegium der alumnen moge voortgaen ende gevordert worden.

Nae desen is D. Gerardus Fockingius in sijnodo verschenen ende heeft den broederen reeckenschap gedaen uth den name ende van wegen D. Henrici Hinckema van de penningen, die in verleden sijnodo aen hem zijn verbleven, belopende ter somma van een ende tseventich carolsguldens, seven stuivers, acht penningen, waervan bij hem zijn uthgegeven ende alsnu verreeckent negen ende veertich gelijcke guldens, sestien stuivers, te rest ende schuldigh blijvende een ende twintigh carolsguldens, ellef stuivers, 8 penningen, waervan Gerardus voorgenoemt datelick heeft ontfangen de somma van negenthien carolsgulden twaelf stuivers. Heeft oock boven desen Gerardus Fockingius, ende boven tgene vooren verhaelt is hem ten handen gestelt te zijn, in zijn bewaeringe als ontfanck de somma van tweehondert carolsgulden, waertegens in zijn reeckenschap gebleecken is bij hem geexpendeert te sijn de somma van ses ende tseventich gelijcke gulden. Blijft dan alsoo by den voorgenoemden Gerardo berustende de somma van eenhondert vier ende twintigh carolsgulden boven de voorengenoemde somma van een ende twintigh carolsgulden, ellef stuivers, acht penningen van D. Henrico Hinckema. Ende is dese reeckenschap van den sijnodo aldus ontfangen ende geapprobeert. Bedancken daerom ende ontslaen de broederen D. Henricum Hinckema van zijne administratie.

Hiernae is in sijnodo geprocedeert tot benoeminge ende kiesinge van den deputaten desselven sijnodi, ende wordt nae voorigen gebruick D. Gerardus Fockingius met sijnen ouderlingck aengaende den classe Sijlvana gecontinueert.

Ende zijn voorts in plaetze van de afgaende uth den classe van Sneeck bestemt ende verordineert: D. TAMMO GERARDI van Jlst ende HENRICK WIJGERSZ, ouderlingck van Sneeck; insgelijcx uth den classe van Bolswert D. PAULUS JOHANNIS, dienaer des woordts in Ferwolde ende SJUERDT SJUERDTZ, ouderlingck tot Worcum; uth den classe van Franeker D. MEIJNARDUS VOMELIUS, dienaer van Schalsum, ende JEROEN WILLEMSZ, ouderlingk van Franeker.

Ende aengesien uth den classe van Doccum geene volmachten alhier tegenwoordigh zyn, soo hebben de broederen des sijnodi om alle confusie ende inconvenient in desen te vermijden verordineert ende genomineert uth haeren getal oft classe D. HERMANNUM COLENIUM, dienaer tot Collum, ende SIPKE FOPPEMA, ouderlingk van Hooghebenthum, doch op approbatie des classis. Ende wort tselve classis vermaent omme voortaen soodanighe te committeren, diet beter gelegen zij te compareren.

Uth den classe van Leeuwarden sijn bestemt: D. HENRICUS OOSTELANUS, dienaer tot Cornium, ende STEVEN HOTZES, ouderlingck van Leeuwarden.

Ende is volgens besloten, dat de naestcomende sijnodus sal gehouden worden binnen Sneeck sMaendaghs na de Pinxterweecke anno 1614.

Is oock by den broederen censura morum gehouden, waerin de broederen malcanderen vriendelick ende christelick vermaent, bedanckt ende verdragen hebben.

Eijndelick hebben oock de broederen deses sijnodi de E. heeren commissarien voorenbenoemt eerbiedelick bedanckt voor haere goede ende getrouwe bijwooninge ende assistentie den sijnodo bethoont.

Ende is dan dese vergaderinge met dancksegginge aen Gode geeijndiget ende besloten, ende zijn de broederen met liefde ende vrientschap gescheiden.

Oorconde de handt ende subscriptie des praesidis ende scribae uth den name des geheelen sijnodi hieronder gestelt. Onderstont.

Onder den principale stont

RUDOLPHUS ARTOPÆUS, praeses synodi.
JOHANNES OVERNEIJ, scriba synodi.

Noch leger stont: gecollationeert met de principale, is daermede bevonden taccorderen bij mij

JOHANNEM OVERNEIJ, ecclesiasten in Haskerdijcken.

Acta synodi gehouden binnen Sneeck anno 1614.

Eerste sessie 21 Jun. voer noen.

Nae aenroepinge van Gods naeme is in praesidem verkoren bij de meeste stemmen D. BERNARDUS FULLENIUS, dienaer tot Leuwerden, ende in scribam GODEFRIDUS SOPINGIUS, dienaer tot Bolswaert.

Sijn overgelevert, gelesen ende geapprobert de credentsbrieven van de gecommitteerden wt alle classen:

wt Sneker classe sijn verschenen: D. GELLIUS ACRONIUS, dienaer tot Bosum, D. CYRICUS MELLÆUS, dienaer tot Sneeck, ende ANDRIES SWEERTS, ouderlink te Sneeck, PIETER DE VOS, ouderlinck in der Jlst;

wt Bolswerder classe syn verschenen: GODEFRID. SOPINGIUS, dienaer tot Bols., D. ALBERTUS NYENHUIJS, dienaer tot Borchwert, ende TAKO VAN AIJSMA, ouderlinck tot Hichtum, ende REIJNER HARINCKS, burgemeester ende ouderlinck tot Bols.;

wt Francker classe: D. PHILIPPUS DANIELIS, dienaer tot Harlingen, ende D. HIERONYMUS HONERBRINGA, dienaer tot Oosterlittens, ende GERBEN TOENIS, ouderling aen S. Jacobskerck opt Bildt, ende SIMON ROMMERTS, ouderlinck tot Hitsum;

wt Doccumer classe: HILARIUS SIBRANDI, dienaer tot Angum, ende D. BARTHOLDUS HUIJSMANNUS, dienaer tot Ee, ende JANCKE FREERICKS, ouderlinck tot Holwert; BIENCKE GABBES, borgemeester, is niet verschenen, doerdien hij aen sijn been beseert was.

Wt Leuwerder classe syn verschenen: D. BERNARDUS FULLENIUS, dienaer tot Leuwerden, ende D. NICOLAUS JOHANNIS, dienaer tot Belkum, ende HESSEL VAN BOOTSMA, ouderlink tot Lewerden, ende SIOUCKE SIOUCKES, ouderlinck tot Marum;

wt den classe van de Sevenwolden: D. JOHANNES MEIJLBOMÆUS, dienaer op Langwier, ende D. JOH. SARTORIUS, dienaer te Bexterswage. Die twe ouderlingen JAN JELMERS opt Heerenveen ende GERRIT KOENES op de Jouwer syn niet verschenen.

Syn mede gecomparert de ed. ende erentveste heeren commissarien mijnheer BOCCO VAN BURMANIA ende mijnheer STAPERT, wt midden van den Ed. Mog. heeren Gedeputeerde Staten van Vrieslant gecommitteert mit behoerlijke commissie, diewelcke gelesen ende geapprobert is, daerop sij bij den broederen des synodi mit schuldige eerbiedinge syn ontfangen.

Daernaer syn de acta van den naestvoergaenden synodo herlesen.

Ende is in den saecke van den classe tot Bolswert nopende tstuck van de scheydinge des classis goetgevonden, dat men de saeck soude laten

blijven bij het junckste accort, dwelck bij den voersz. broederen des classis nu onlancks beraemt is, naeder blijckende bij den acte des classis daervan synde.

Aengaende de scheydinge van de gecombinerde dorpen worden die respective classen vermaent, dat sij daerinne naer gelegentheyt ter meesten oorboir ende stichtinge der kercke sullen handelen.

Desselvigen daechs naer den noen.

De deputati synodi worden alsvoren gelastet omme de saeck van het collegie der alumnen, over twe jaeren bij den lantschappe ingewillicht, bij den E. E. heeren Gedeputerde Staten vlijtelyck te vervolgen ende ten goeden effect te brengen.

Daernaer is men getreden tott lesen ende ondersoecken van de overgesonden swaricheden der respective classen.

Ende opt eerste gravamen classis Snecanae luijdende aldus: Ofte die personen, die haer houwelyckseche geboden over de kercke ende niet over het gerichte gehadt hebben, mogen ende behoeren van de overheyt in haeren houwelyck bevesticht worden, is geresolvert, dat de houwelijckse geboden daer behoeren geeyndigt te worden, daer se aengevangen syn. Doch indien datter wettelyke verhinderinge mochte voerkomen, doerdat die personen, die in der kerken hare geboden aengegeven hebben, niet souden mogen stichtelyk in der kercke gecopulert worden, verstaet synodus, dat in sulcken gevalle soedanige personen geremittert sullen mogen worden tot den overheyt, die daerinne sullen mogen doen, soe sy nae recht sullen bevijnden te behoeren.

Opt twede gravamen aengaende de onderschrijvinge van de Nederlantsche Confessie worden alle classen vermaent, dat sij niet alleen de schoolmeesters tot onderteykinge van de Confessie voersz. sullen houden, maer dat sij oock volgents het besluijt vant synodo te Doccum beijde den Confessie ende Catechismum sullen doen ende laten tot naehder verbijntenisse van de eenicheyt ende suijverheyt in der leere onderschrijven bij die dienaren ende ouderlingen, die het tot noch toe niet gedaen hebben, sonder nochtans datter eenige captiose clausulen ofte restrictien daerbij gevoecht werden.

Opt derde gravamen nopende het exces van de kledinge in eenige dienaren is besloten, dat alle classen haeren ampte vlijtelyk sulle doen int vermanen ende straffen van soedanige dienaren, die in desen den christelijken eerbaerheyt, maticheyt ende zedicheyt tot merckelyke ergernisse ende aenstoot van den swacken te buijten gaen. Ende is tot dien eynde

goetgevonden, dat die jonge studenten, die tot het predickdienst worden opgevoedet, vermaent sullen worden, voer ende aleer sij in der gemeynte opgenomen sullen worden, omme haer daernae christelyk ende behoerlyck in tijts te bereijden ende schicken.

Opt vierde aengaende den ongeregeltheyden ende abusen, die int trouwen op de dorpen int schieten, branden, blaken etc. gepleegt worden, is besloten, dat die E. E. Gedeputerde Staten sullen by den deputaten synodi versocht worden, dat die oude placcaten hierop weleer wtgegeven mogen vernieut ende alomme weder wtgeschreven worden, ende dat in deselvige missiven die grietsluijden ernstelyck belast werden, dat sij naerder ordre hierop in alle dorpen van haer jurisdictie sullen stellen, soe sij achten sullen tot weeringe van dusdanige fauten dienstich te sijn.

Opt eerste gravamen classis Bolswerdianae nopende het stemmen ende kiesen van de ledematen der Gereformeerde kercke int beroepen van haere predikanten op de dorpen, synde geen schotschietende huijsen, verclaert synodus eendrachtelyk, dat sulcks niet alleen nae Gods woort ende practyck van de apostolische kercke maer nae alle redelyckheyt ende billickheyt behoert te geschieden. Ende is derhalven besloten, dat die deputati synodi op den aenstaenden lantsdach hierop bij alle middelen neerstelyk sullen aenhouden ende te doen twe voerslagen omme een van beyden gestatuert te worden, ofte dat die ledematen der kercke ende alle liefhebbers van de religie mochten drie ofte vier nomineren ende wtsetten, wt denwelcken die ander brede gemeenten een souden mogen kiesen, ofte immers dat die ledematen der kercke neffens den schotschietende huijsen tot de stemmen voersz. toegelaten souden werden. Wort mede raetsaem geacht, dat tot beter bevordenge van soe goeden ende christelicken saecke die E. E. heeren Gedeputerde Staten eerst hierop specialyk versocht sullen worden, dat het haer E. Mog. gelieve daeraen haer goeden hant te houden ende deselve saecke onder de additionale artykelen te stellen ofte in haer remonstrantie favorabelyck den E. heeren volmachten over te geven ende recommanderen.

Opt twede gravamen betreffende de pauselyke reliquien int begraven van dooden is besloten, dat die deputati synodi sullen aen die E. E. heeren Gedeputerde aenhouden, dat haerer gelieve bij nieuwe wtschrijvinge volgents het placcat vant jaer 1584 sulcks te verbieden ende soeveel doenlyck te weren. Ondertusschen worden d'dienaren vermaent omme daerinne oock in haer respective plaetsen haeren devoir te doen.

Opt derde aengaende tpoinct van het boeckdrucken is goetgevonden, dat deputati synodi hierover met de professoren haer sullen beraeden ende

een seker concept tot weeringe van alle alsulcke abusen, als daer tot nu toe daerinne gepleecht syn, te beraemen ende het voersz. concept eerst aen alle classen over te senden, voer ende aleer dat het op den naestvolgenden synodum gebracht sal worden.

22 Junij voer den noen.

Opt vierde gravamen belangende het oversenden van de kinderen buijten de provintie tot Papistische scholen ende academien is besloten, dat bij den deputaten synodi sullen versocht worden die E. E. heeren Gedeputerde Staten omme de goede resolutie des lantschaps, opt voergemelte poinct weleer genomen, bij nieuwe wtschrijvinge te wederhalen ende scherpelyck te doen executeren.

Opt vijfde nopende het lesen van de nationale acten ende onsen synodalen extract in den respective classen worden alle classen bij desen wel expresselyck geordonnert, dat sij ten minsten eenmael sjaers in haer volle bijeenkoemst de voerss. nationale acten sullen lesen ende daertoe oeck onsen synodalen extract, soewanneer tselfe sal geauthorisert syn.

Opt eerste gravamen van den classe tot Franeker, in denwelcken voergestelt wort, dat dewijle de ongebonden licentie der Mennoniten dagelijcks toeneemt ende grooter wort int bouwen van de synagogen ende oeffenen van haer leer ende ceremonien, waerdoer dat die Papisten in haere private ende publijque tsamenkomst gestijft ende verstockt worden, oft niet bij den synodum doer goede middelen dese schadelijke conventicula verhindert kunnen worden, is besloten soeveel de Mennoniten aengaet, dat men sal bij den E. E. heeren Gedeputerde Staten aenhouden, dat hun E. E. Mog. gelieve aen alle steden ende grietenijen aenschryvinge te doen ende haer belasten, dat sij alle de nieuwe publique kercken, die binnen twe jaren herwaerts daertoe syn getimmert ende misbruyckt, sullen doen afbreken ofte tot andere borgerlyken gebruycke te emploijeren, ende dat sij niet toelaten, dat in toekomende tijden diergelyke nieuwe huijsen ende kercken gebout werden. Soeveel die Papisten belangt, dat die voerss. heeren Gedeputerden versocht sullen worden, dat alle haere conventiculen volgents de ordinantie des lants stricktelyck op een nieuwe verboden mochten worden, ende dat haer Ed. Mog. gelieve insonderheyt op de openbare groete insolentie ende stouticheyt derselvige in den stadt Harlingen te letten.

Dessulven daechs nae den noen.

Opt twede aengaende de ongelyckheyt, die in trouwen ende doopen gespeurt wort, is geresolvert, dat soeveel het trouwen van de ongedoopte belangt, dat men blijven sal bij de voergaende resolutien der synoden, meermalen te Bolswart anno 1588, 25 Jun. 5 vrag., te Franeker 1595,

17 Jun. art. 8, te Doccum 1604, art. 19, te Harlingen 1610, art. 9 hierover genomen, ende worden alle dienaren belast, dat sij in desen nae deselve resolutie haer sullen hebben te reguleren. Wort niettemin een iegelyk classis oft dienaer vrijgelaten omme hierop syn bedencken ende reden ter contrarie op den aenstaenden synodum in te brengen ende te verklaren. Is oock goet ende stichtelyk gevonden, dat om de gemeyne ordre van dese provintie te onderhouden het trouwen niet voer maer nae de predikatie voer den [1]) geschieden sal. Ende soeveele het doopen aengaet, dewijle vernomen wort, dat eenige volwassen gedoopt worden in plaetsen, daer sy niet woonachtich sijn, sonder mit haer te brengen kerkelyke attestatien, is geordonnert, dat van nu voertan niemant in een vremde kercke sonder alsoedaenge kerckelicke getuygenisse syns levens sal gedoept worden.

Opt gravamen classis Doccumanae aengaende het synodale extract, van welcken te voeren gementionert is, wort classis van Franeker, onder denwelcken het voersz. extract noch berust, ernstelyk vermaent, dat sij het opt spoedichste aen andere classen, die tselfde noch niet gehadt en hebben, oversenden ten eynde tselfde bij alle classen gelesen ende gevisitert mochte worden, ende dat also volgents elcke classis in den naestvolgende synodo hierover haer meyninge ende oordeel opene ende verklare omme eyntelyck by den synodum daerinne geresolvert te worden, nae dat tot meesten oorboir van de kerke sal bevonden worden.

Opt eerste gravamen classis Leowardianae nopende de ontheilinge des sabbaths, twelck lancks hoe meer tot verweckinge van den toerne Gods in den provintie toeneemt, is nodich geacht, dat hierop bij den E. E. heeren Gedeputerde Staten wederom nieuwe ende ernstige wtschrijvinge gedaen werde, ende dat alsdan alle dienaren in steden ende ten platte landen haer respective overheyt tot geduijrige executie van dien vlytelyk vermanen.

Opt twede gravamen aengaende het verkoopen ende verstroijen van Papistische boecken is nodich gevonden, dat mijn E. E heeren Gedeputerden daerop bij den deputaten synodi versocht sullen worden omme tselve doer haer missive overal te doen verbieden, welverstaende dat hier gemeynt worden soedanige Papistische boeckskens, die in Duijtslant gehaelt nu wt Brabant ende elders vandaen gebracht int lant bij kramers ende andersins omgevoert worden omme den swacken ende eenvoudigen te verleyden.

---

1) Hierop volgt een onleesbaar woord, misschien »ent" of zoo iets. In den zeer onduidelijk geschreven tekst zijn de woorden »in der kercke" doorgehaald.

Opt derde synde van een inhout met het twede gravamen van classe Sylvana betreffende tstuck van het examineren dergenen, die tot het predickampt toegelaten sullen worden, is geordonnert, dat elcke classis in desen saecke haer in goeder conscientie ordentlyck, stichtelyck ende sorchvuldelyk sal houden ende dragen ende soedanige voersieninge te doen, dat alle de abusen, die hierinne ergents ingeslopen mochten sijn, verbetert ende wechgenomen worden.

Opt eerste gravamen classis Sylvanae vervatende verscheydene gemeene scandalen, ongeregeltheden ende abusen, die allesins in desen lantschappe tot ergernisse ende verhinderinge van den goeden loop des evangeliums begaen worden, wort sulcks alles in handen van den deputaten synodi gestelt, als boven verhaelt is. Ende dewijle in tselfde gravamen van de oneenicheyt int doopen gesproken wort, gemerckt men speuren, dat in de toelatinge van de oude volwassene tot den doop bij sommige niet richtelyk noch ordentlyk gehandelt wort, soe worden by desen alle dienaren ende kerckenraeden ernstelyk vermaent, dat sij int doopen van soedanege personen praecijselyk haer sullen reguleren nae de resolutien van synodo Lewerd. anno 1598 gehouden art. 11, ende tot Doccum anno 1604 art. 39, ende van synodo Bols. anno 1608 art. 5, in denwelcken besloten is, dat die voljarige personen, die onbequaem sijn omme tot den avontmaele toegelaten te worden ende die haer om geen ander reden willen laeten doopen dan om in haer houwelyk bevesticht te worden, niet behoren gedoopt te worden.

Opt derde nopende die onnutte verteeringen, die op verscheyden plaetsen bij de reckenschappen van de kerckegoeden geschieden, sal elcke classis neerstelyk hierop letten, ende voerts hetselfde doer authoriteyt ende behulp van myn E. E. heeren Gedeputerden volgents slants ordinantie soecken te beletten.

Opt vierde aengaende tstuck van het onderhout der schoolmeesters is besloten, dat daer geen middel van onderhout is, dat die respective classen doer authoriteyt van de grietsluijden met overweginge van den kerckvoegden derselver plaetse een goeden voet ende middel sullen beraemen, ende daer geen genoechsaem middel en is, dat tselfde gesupplert mochte worden wt die geestelyke goeden volgents lantsordinantie, daervan anno 1580 gemaeckt.

Opt vyfde gravamen aengaende het poinct van den nationale synode wort verstaen, dat bij desen gelegentheyt niet anders kan gedaen worden, dan dat die deputeerden van onsen synode met den eersten sullen schrijven aen de synodale kercke van Amsteldamme haer vrientelyken te versoecken

omme het aengevangen werck soeveel mogelyk bij den E. E. Hooch Mog. heeren Staten General te vorderen, ende van tgene hierinne gedaen mochte worden, in tijts ons te adverteren. Is verder besloten, dat het antwoort, dwelck hierop bij den kercke van Amsteledamme soude mogen aen deputatis geschreven worden, sal mit alle classen in desen provintie gecommunicert worden.

Den 23 Jun. voer ende nae den noen.

Naedat die gravamina classum syn afgedaen, is men getreden tot de handelinge van de particuliere saecken. Ende is eerst voergekomen de saecke van LAMBERT JANS, staende als dienaer in Schingen ende Slappeterp, ende RUDOLPHUS ARTOPÆUS, dienaer tot Franeker, appellante ter eener ende die deputaten synodi ende classe tot Franeker appellerde ter ander zijden. Is goetgevonden, opdat men ordentlyk ende richtelyk in desen soude gaen, dat men de saecke van LAMBERT ende van ARTOPAEO sal separeren, ende dat men eerst den saecke van LAMBERT bij der hant sal nemen.

Volgents dien is die sententie des classis tegens hem gevelt van dato 18 Octobris anno 13 gelesen. Daerop LAMBERT voerss. ingeeyscht heeft oorsaken ende reden van syn beswaringe over den voergenoemden sententie gegeven, op denwelcken die gecommitterden van den classe voerss. syn gehoert, diewelcke voerts reden van haer sententie hebben geopent ende daertoe ingelegt verscheyden documenten ende getuygenissen, op denwelcken LAMBERT sijn contredebat gedaen heeft.

24 Jun. voer ende nae den noen.

Hiernae is die saecke ARTOPÆI aengevangen. Die sententien der deputaten synodi ende des classis, tegens ARTOPÆUM gevelt, syn gelesen. Sijn oock de schriftelyke deductien met de stucken tot verificatie in saecken, bij ARTOPÆUM tegens den deputaten ende classe ingegeven, ende aen de ander zijde der deputaten ende des classis tegens ARTOPÆUM ingeleijt oock gelesen ende ondersocht. Sijn eyntelyck daerop wederzijdes die partijen tegens elkander ten volsten verstaen ende gehoert.

Op welcken ende wat meer in desen saecke geconsiderert behoert te worden tsynodus in de vrese des Heeren gelett hebbende verklaert in oprechticheyt des herten voer God, soeveel aengaet den persone ende saecke van LAMBERT JANSEN, dat sij niet anders verstaen kunnen, ofte hij heeft crimen simoniae begaen, ende dat dardoer het appel, by hem van den sententie des classis gedaen op den tegenwoordigen synodum, null ende van geener weerden is, ende dat volgents dien die sententie des classis tegens hem in alle puncten sal geexecutert worden, luijdende als volgt.

Wat aengaet den persoon ende saecke RUDOLPHI ARTOPÆI, verklaert synodus voerss., dewyle bij den broederen tsamtelyck verstaen wort, dat hij ARTOPÆUS in de saecke van den beker hem qualyck ende onvoersichtelyck gehouden ende gedragen heeft (ontslaende hem niettemin van simonia) dat dardoer om verscheyden consideratien geacht wort genoech te wesen, soe wanneer hij hierover voer desen tegenwoordigen vergaderinge bestraft ende vermaent sal syn, dat hij hem van nu voertaen in desen handel van LAMBERT JANS ontslaen ende onthouden sal, ende dat hij voerts met de broederen des classis tot Franeker in vrede, liefde ende eenicheyt sal ommegaen ende leven, daermede dat alle die quaestien ende querelen ende wat meer in desen saecke wederzijdes voergevallen ende gepasseert is, sal weggenomen ende begraven blijven.

Twelck als het ARTOPÆO voergestelt is geworden in praesentie van den deputaten ende gecommitterden van classe, heeft hij hetselfde aengenomen ende is daerop datelyk voer den broederen mit hunluijden versoent.

Maer LAMBERT JANS heeft van den sententie op den nationalem synodum geappellert. Ende JOHANNES HILLEBRANDI, die hier verschenen was omme wt den name van de gemeynte tot Schingen ende Slappeterp bij den synodum te vorderen, dat LAMBERT bij haer in den dienste mochte gecontinuert worden, heeft van wegen die voerss. gemeynten tegens den sententie geprotestert.

Den 25 Jun. voer ende nae den noen.[1]

Is opt versoeck van GERRIT JANSEN ende de gemeente van Oppenhuijsen ende Twellingerga van te hebben schriftelyk reden des classis, van dat hij niet was nae ondersoecken van de classe tot den dienst toegelaten ende niewen examen van den synodo ofte admissie totte bedieninge van de kercken in voerss. dorpen, is bij den broederen des classis ter contrarie verklaert de reden hem genoechsaem geopenbaert te syn, synde syn onbequaemheyt, begerende voerts dat de gemeente wilde gelieven een dienaer te beroepen, verbiedende mede GERRIT JANSEN de predikinge in sijn huijs, schole ofte elders. Is geresolvert eendrachtelyk, dat GERRIT JANSEN hem sal gerust houden ende met des classis sententie tevreden, item dat hij hem sal onthouden vant prediken. Ende is voerts de gemeente aldaer vermaent geworden tot kiesinge van een ander dienaer.

In de saecke hangende in quaestie tusschen PIJKE ANSKES, dienaer ter Soelen ende Sibrandabuijren, ter eenre ende den classe van Sneeck ter ander zyde is besloten, dat d'deputati synodi in den eersten hem PIJKE in haer

---

[1]) Hierbij staat in marg. »A. Addant A. A. A."

vergaderinge sullen laeten doen een ofte twe propositien wt soedanege texten, als sij hem sullen instellen ende opleggen, ende dat se wt deselve propositien op den staende voet nae gelegentheyt hem sullen ondersoecken ende daernae voerts in den saecke eyndelyk te disponeren ende te doen nae behoeren, hetsy tot deportementen ofte bevestinge in syn dienst. Ondertusschen sal hij mogen in syn dienst voertgaen, des dat hij syn beroepinge sal laten by den classem visiteren ende approberen, ende dat hij voerts daerop sal voer een membrum classis gehouden worden, ter tyt in deselvige datter in den saecke bij den deputaten synodi sal gedaen worden als boven.

A. [1]) — Deputati synodi worden oock gecommittert omme bij den E. E. heeren Gedeputerde Staten ernstelyk aen te houden op den exercitie van den sententie tegens Lambert Jansen, in desen synodo wtgesproken volgents den clausule van de dispositie van syn Gen. ende de Gedeputerde Staten van dato den eersten April 1614, gestelt in margine van den remonstrantie des classis te Franeker.

A. — De tegenwoordege gecommitterde broederen van den classe tot Franeker worden gelastet, dat sij den kerckenraet te Franeker wt den name van den synodo sullen aendienen, dat sij mit Liewe Liewes over sijn begangen fauten sullen handelen, nae dat sy bevijnden sullen stichtelyckst te syn.

A. — Wort mede bij den synodum gestatuert, dat die in toekomende tijden bevonden sullen worden aen het crimen simoniae schuldich te syn, dat die nae vermogen van de oude canones ende nationale besluijtingen met den excommunicatie ende perpetuele depositie sullen gestraft worden.

Die classes, die tot noch toe naelatich syn geweest omme haeren quote nae wtwysen van den laesten synodo ten besten van Tammoni Lyrano over te senden, worden by desen vermaent, dat sy voer den laesten male tselfde willen aen den dienaers tot Doccum mit den eersten over te senden. Ende wort Petrus Hermanni, dienaer tot Doccum, gelastet dat hij wt den name des synodi by mijn E. E. heeren Gedeputerde aenhouden sal op een ordinarisen jaerlycks tractament voer hem.

Is mede besloten, dat d'deputaten synodi op den lantsdach aenkomende sullen versoecken ende aenhouden, dat den E. E. heeren volmachten gelieve de pastorijelanden onder huijsen beklemt in gelyken qualiteyt van huijr ende geschenck mogen gestelt worden als de cloosterlanden.

---

[1]) A. met een andere hand vooraan geplaatst.

Hiernaer sijn d'deputaten synodi van elcken classis gekoren ende ingebracht. Wt Sneker classe worden alsnoch voer dit jaer gecontinuert Tammo, dienaer in der Jijlst, ende Henrick Wiggers, ouderlinck tot Sneeck; wt Bolswerder classe Godefridus Sopingius, dienaer tot Bolswert, ende Tako van Aljsma, ouderlinck tot Hichtum; wt Franeker classe Bernardus Caspari, dienaer tot Harlingen, ende Johan Arentss, ouderlinck tot Riedt; wt Doccumer classe Christoforus Hiddius ende Sibrant Pieters, ouderlinck; wt Lewerder classe Regnerus Hachtingius ende Steven Jansen Reyenga, ouderlink tot Lewerden: wt classe Sylvana Theodorus Klinckhaemerus, dienaer tot Hasckerhoorn, ende Johan Schot, ouderlink op den Jouwer.

Eyntelyck is censura morum geholden ende syn die E. E. heeren commissarien hoogelyk bedanckt. Ende daerop die acte synodale gelesen synde hebben de broederen in vrede ende vrientschap haer afscheyt genomen.

Aldus gedaen in onsen vergaderinge tot Sneeck den 25 Junij 1614, ende wt name van den geheele vergaderinge tot meerder bevestinge by den praesidem ende scribam ondergeteykent.

Bernhardus Fullenius, praeses synodi.
Godefridus Sopingius, scriba synodi. 1)

Acta synodalia, geconcipieert binnen Boelsuaert op den 6 Junij anno 1615. 2)

Na aenroepinge van den name Godes is bij de meeste stemmen in praesidem gecoren de eerwaerdige ende welgeleerde Joannes Bogerman, dienaer des h. evangelii van Lieuvarden, ende Joannes Joannis Bilt, dienaer des h. evangelii tot Worckum, in scribam.

Na desen sijn oevergelevert ende gelesen ende daerna geapprobeert die credensbrieven van den committeerde van den E. h. Gedeputeerde ende van alle classen.

Ende sijn als committeerde verordent van den h. Gedeputeerde die E. ende erentvheste Bocke van Burmania ende de vrome ende godtzalige Dirck Tijssen, van welcke Bocke van Burmania niet verscenen en is omt overlijden van sijnen wijfs vader.

---

1) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig.

2) In marg. staat met dezelfde hand bovenaan de bladzij »voor den classe van Sneeck."

Ende vut den classe van Boelsuaert verscenen die welgeleerde Godtscalch Aeltius, dienaer van Boelsuaert, ende Joannes Joannis Bilt, dienaer des h. evangelii tot Worckum, ende de vrome Gysbert Jansz, ouderling van Boelsuaert, ende Lijcke Jedesz, ouderling van Worckum;

vut den classe van Franiquer die welbedaechde ende geleerde Jarichus Wilhelmi, dienaer tot Achlum, ende Meijnardus Vommelii, dienaer tot Schalsum, ende de erentvheste Taco van Hemstra, ouderling tot Kymsuart ende Wijbe Jacobs, ouderling tot Franiquer;

vut den classe van Doccum die welgeleerde Petrus Hermanni, dienaer des h. evangelii tot Doccum, ende Poppius Cornelii, dienaer des h. evangelii tot Aelsum, mitsgaders D. D. Meijnardus Aetsema, secretaris der amaraliteijt tot Doccum, ende Heijn Claesz tot Morra; welcke Meijnardus Aetsema met ontschuldinge van tzijnent wegen gedaen niet verscenen en is nochte Poppius voorss.;

vut den classe van Lieuvarden de welgeleerde Joannes Bogerman, dienaer des h. evangelii tot Lieuvarden, ende Vincentius Jacobi, dienaer des evangelii tot Leckum, ende die vrome ende erentvheste Rennicus Atzma, ouderling tot Lieuvarden, ende Popke Rhoorda, ouderling tot Grouv;

vut den classe van Sevenwoude de welgeleerde Abrahamus Dominici, dienaer des h. evangelii opt Herenfeen, ende Gerardus Fockingius, dienaer des evangelii tot Oosterzee, ende de vrome Hijs Jaspersz, ouderling van Tiarckgaest, ende Stijntie Tijssesz, ouderling van Oosterzee;

vut den classe van Sneeck de welgeleerde Florentius Joannis, dienaer des h. evangelii tot Sneeck, ende Gerardus Klebuckerus in Oosthem als dienaer, ende de vrome Jurien Michielsz, ouderling van Sneeck, ende Wijbren Heerckes, ouderling tot Boesum.

Na desen is een oeversien gedaen oever de acten van den laestgehoudene synodi om toe sien, watter in gedaen ofte ongedaen gelaten was.

Ende op het 2 gravamen classis Snecanicae van den jare voorleden nopende de onderscrievinge van de Nederlantsche Confessie ende Cathagismus etc. is de vorige resolutie versteroket ende den classen specialijck belast, sovele in dien noch niet gedaen, datselve in alle sorchvuldicheijt toe besluijten, dattet mach gescieden tot bewaringe ende bevorderinge van eenicheijt.

Op het 1 gravamen classis Bolsuardianae nopende het stemmen der ledematen tot eenen dienaer etc. is van noden gevonden, dat sonder versuymenisse om de grote nootwendicheijt der sake van den deputaten synodi aengehouden werde op den inhout des gravaminis eerst bij den heren Gedeputeerde ende bij geval van weijgeringe bij den heren volmachten onses lantscaps.

Op het 3 gravamen belangende het boockdruicken etc. is voor goet aengesien, dat het concept aen alle classen eerst sal worden oevergesonden, ende in alle vlijt daerop gelet zijnde salt gestelt worden in handen van den deputaten ende van haer op het navolgende synodum gebracht ende geexhibeert worden.

Op het 4 gravamen nopende de versendinge der kinderen buyten dese provincien in Papistische scholen etc. daerop heeft die heer Dirck Tyssen verclaringe gedaen bij den heren wat gedaen toe sijn om vutgefoert te worden.

Ontfangen niettemin hierenbeneffens de deputaten synodi expressen last om op de bevorderinge deses articuls ende anderen aengefangen ende onafgedaen bij den heren aen te houden ende memorie te doen wesen.

Oock sal ijder classis exempelen inbringen van hare plaetzen, ende dat daerin versien werde, eerst bij hare eijgen oeverheden aenhouden, ende so deselve in gebreke blijven, haren wederfaren aen den deputaten remonstreren, die sulcx ende bijsonder oock van de Jesuitische scholen aen den heren Gedeputeerde mogen versuicken, dat gene kinderen der ingesetenen daertoe gesonden ofte daerbij geleden mogen worden.

Op het 2 gravamen classis Franequeranae aengaende d'ongelijckheijt, die in trouven ende doopen gespuert wort etc., blijft dit synodus op de voorige resolutien staen, anno 1588 genomen tot Bolsuaert, anno 1595 genomen tot Franiquer, anno 1604 genomen tot Doccum ende anno 1610 genomen tot Harlingen, ende besluijt (om eenmael een vutcoompste in desen toe crijgen) ende dat voor den laesten mael, dat een iegelijck beswaerde dienaer ofte kercke sijnen swaricheijt ende sijn redenen waerom sal inbringen bij gescrifte cortelijck, gelijck oock ter anderen zijde cortelijck sal gescieden van den anderen. Ende sullen de swaricheden der kercke bij een iegelyck classem met hare redenen versamelt worden ende van haer (duer hare committeerde) in handen der deputaten worden gestelt, die se (nadat se gebracht sullen zijn in oordere van haer) met de gravaminibus aen den classen sullen oeversenden, opdat beijde in den aencomenden synodo gesien ende oevergewogen een eenparige foet geraempt mach worden streckende tot de meeste vrede ende stichtinge der kercke. Ende opdat in desen nijmant onwetenheijt praetendere ofte namaels oorsake neme van beswaringe, wort den classen belast, dat se om memorie van desen toe houden de acta synodalia in de laeste ofte naest aen de laeste versamelinge van het toecomende synodi sullen voorlesen ende allen dienaeren ende kercken van gaercoompste specialijck verwittigen.

Op het gravamen classis Doccumanae nopende het extract etc. is goet-

gefonden tot meerder bevorderinge, dattet eerstelijck aen den classen sal gesonden worden, die het niet oversien en hebben, diewelcke bij sint Jacob datselve sullen doen sijn in handen van den deputaten synodi met haren adwijs, dewelcke hetselve (oordere bij haer daerin gestelt sijnde) sullen in sijn behoorlijcke ordere stellen ende volcomelijck absolveren ende het toecomende synodo doen in handen crijgen, die het oevergesien ende gelesen hebben sullen haren adwijs tegenwoordelijck daerin doen ende daervan geven om in desen sake bij trappen toe gaen tot sijnen eijnde. Ende alzo bij omvraginge bekent geworden is, dat alle classes hetselve hebben ontfangen exempt het classis van Doccum, is het classi van Lieuvarden last gegeven om tzelve hun toe te scicken.

Beramingen, gevallen naer noen den 6 Junij.

In de sake van Lambert Jansz, die om befonden simoniam van den vorigen synodo twee jaren van sijnen ampt gesuspendeert is ende daerenboven na expiratie deser jaren verboden is sijnen dienst in desen provincie toe betreden etc., is besloten, diewijl hij den inhout van den sententie niet en is nagegaen, ende noch in sijnen deportament van den deputaten des voorleden synodi niet is gevordert bij den E. h. Gedeputeerde, dat dese sake in last sal blijven van den deputaten om bij den E. h. Gedeputeerde aenhoudelijck oever de verfullinge voorgemelder sententie aen toe staen.

Voorts alzo seker request van wegen Lambert Jansz den broderen deses tegenwoordigen synodi is ingekeert, van inhout dat den broderen wilde behagen den sententie des voorleden synodi te refunderen ende hem in sijnen dienst toe verdragen etc. ende daerbij verstaen werde bij den broderen, dat hij (Lambert Jansz) selve tegenwoordich was ende van begeren om bij den broderen in toe staen ende gehoort te worden, is hem inganck ende gehoor van den broderen gegunnet.

Ende na onderlinge communicatie van redenen tusschen hem ende den synodum gevallen, ende nadat vut hem verstaen was in de sake selve hem genen schult te conen kennen, voor ende alleer hem sulcx bewesen werde, dat hij seijde alsnoch niet toe sijn gesciet, is eijndelijck (alzo sijn andere redenen ende requeste in substantia waren van een inhout) sijn redenen ende request beantwoort met navolgende resolutie.

Op den requeste van Lambert Jansz van inhout zijnde, dat men sijnen sake soude refunderen ende hem in plaetze, daer hij staet in dienste, verdragen etc., hebben wij synodus, nadat wij Lambert Jansz bij instaen ende monde hadden verstaen ende vut hem vernomen, dat hij in forma den voorige resolutie des synodi niet wilde nagaen noch oock sich judicio

deses tegenwoordigen sijnodi sisteren nochte haren oordel absoluytelijck verwachten, maer in aensien van sulcx blijven bij sijnen gedanen appel opt synodum nationalem, hebben wij synodus (seggen wij) eendrachtelijck besloten ons den resolutie des vorigen synodi geheel te conformeren ende gelijck te houden, ende hebben dienvolgens sijnen versuick niet alleen geweijgert toe refunderen ende hem in sijnen plaetze te verdragen, maer hierenbeneffens vermaent in oeverweginge sijns vals te gedencken aen den ontfangen gratie ende in consideratie van dien ter eeren Godes ende welstandt zijner kercke sijnen dienst toe verlaten ende na gevallen sententie oever hem patientelijck hem aen toe stellen, aennemende so heijlsamen ende broderlijcken correctie tot zijner verbeteringe.

Op den saecke van Lieuwe Lieuwes, in welcke de gecommitteerde van den classe Franequerana gelastet waren van den synodo om den kerckenraadt van Franiquer toe vermanen, dat sij hem oever sijnen begangen fauten souden aenspreken ende met hem handelen, na dat sij souden befijnden stichtelijck, is besloten, dat voor soveel die gemelde committeerde haren last in desen van den synodo ontfangen niet en hebben toe wercke gestelt, sij oever den versuymenisse van dien van haren respectieven classe sullen worden vermaent ende gehouden om haren last in desen aen den kerckenraadt van Franiquer toe voldoen.

In de sake van Pijecke Anschesz, denwelcke (volgens voorgaende resolutie van den deputaten synodi daertoe belast) opgeleijt is een ofte twee propositien te doen vut texten, bij haer hem gestelt, ende daerop oock ondersocht te worden, nadat de deputaten hem gehoort ende ondersocht hebbende bij den synodum haren verclaringe hadden gedaen van sijn onervarentheijt in saken den gesonde lere Jesu Christi aengaende ende van de onbequaemheijt zijner gaven ende vele meer andere bijgaende dingen van quaden geruchte tot beswaringe van sijnen sake ende persoon voorgevallen sijnde, isset tegenwoordige synodus vernootsaeckt geweest om toe vallen tot deportament ende ontlastinge van sijnen dienst, daertoe niet van Gode geroepen toe sijn, de sobere kennisse, dien hij ontfangen heeft, sijne onbequame gaven, eijgen mondt ende leven ende de bijsondere acte, bij hem oevergegeven ende bij eijgen handt verteeckent ende aengenomen in het boock der deputaten, genoochsaem [tegen] hem getuijgen, hierenbeneffens in last gevende het classi van Sneeck om hem desen besluijt aen toe dienen, ende soverre indien als hij ongehoorsaem blijft (des wij hoepen neen) wert hen metteen belast om met sijn persoon voort te faren tot den excommunicatie.

Worden toegelijck oock die deputati synodi belastiget, dat sij in allen ernste bij den E. h. Gedeputeerde sullen aenhouden op sijn deportament

vut sijnen dienst ende incompsten, opdat het leerampt tzijnenthalven niet meer gelastert mach worden ende van een onduchtich persoon in lere ende leven met scade dier ingesetenen werden becleedt.

Na revisie ende affhandelinge van voorgaende resolutien ende saken is getreden tot ondersuick der tegenwoordige swaricheden deses synodi.

Ende eerstelijck opt gravamen classis Bolsuardianae, ofte het niet raedtsaem ende stichtelijck sij, dat sodanige dienaren, die ofte met moijte in hare plaetzen staen ofte goede gaven hebbende weijnich toehoorders hebben, gevordert ende gepromoveert worden tot alsulcke plaetzen, daer se met meerder stichtinge staen mogen etc., ordineert ende vijnt goet dit tegenwoordige synodus, dat ijder classis bij alle goede ende muegelijcke middelen bearbeijden ende tot stichtinge van het rijcke Christi besorgen sal, dat sodanige dienaers van alsulcke plaetzen, daer se onstichtelijck ofte met moijte staen, ofte daer se om des clenen gehoors wille geen vruchten ontfangen conen, na mate van haer gaven tot alsulcke plaetzen, daer sij in vrede haren dienst sullen mogen betreden ofte meerder stoffe hebben om hare gaven op woecker toe leggen, gepromoveert mogen worden ende bij inductie ofte vermaninge daertoe mogen worden gehouden. Ende bijsonder wil dit synodus, dat bij ijder classis op desen gelet sal worden bij gelegentheijt, waneer sodanige dienaers mogen toegebracht worden eenige beroepingen.

Op het 2 gravamen van inhout, oftet niet nodich sij, dat de kerckendienaren volgen de resolutien van den nationalen synodi aengaende het kiesen van ouderlingen ende diaconen mochten geconformeert worden met de kercken, die hierinne den nationale acten volgen, opdat in dit stuck oock eenparicheijt in dese provincie oeveral gehouden werde, refereert sich dit synodus tegenwoordich na den nationalen acten namelijck synodi nationalis, gehouden tot Middelburg anno 1581 artic. 15, ende resolveert, dat als substantieel dit bij alle kercken gehouden sal worden, dat ijder kerckenraadt in sijnen kercke trecht sal hebben ende houden om de vutstellinge ende voorstellinge van dien te doen, die tot ouderlingen ofte diaconen sullen worden gevordert, latende voorts ijder kercke sijnen vrijheijt ende gewoonte in andere ommestandicheden.

Op het 3 gravamen van inhout, dat pastorie ende costerielanden ende hijemen met huijsingen worden beswaert, ende datter oock gescieden verwisselingen ende vermangelingen van landen, ende dat van huysluyden op haren eijgen handt met oogluickinge ofte stilswijgen somwijlen van de praedicanten, die in sodanige plaetzen staen, hoe men opt gevogelicxt

dit inrijtende misbruick souden mogen remedieren, resolveert dit tegenwoordige synodus ende wijst desen wech, dat die respectieve classes, denwelcken dusdanige abuysen ende verfremdingen der geestelijcke goederen tot kennisse sal comen ofte gebracht worden, daertegens met alle naersticheijt sullen besoingieren ende na ondersuick van saken den gelegentheijt den E. h. Gedeputeerden remonstreren ende aen haer versuicken, hun gelieve in sulcx toe remedieren volgens d'ordinantien onses lantscaps daervan vutgegeven.

Aengaende het versuick van het classis van Lieuvarden, van inhout dat gelet mochte worden op de ontheijlinge des sabbaths ende echtenstandts, is van den synodo geen naerder middel gesien, (diewijl van desen sake diverse ordinantien bij den lantscappe gemaeckt ende duer placaten op diverse tijden verbeteringe gesocht is, die alomme sijn publiceert) dan dat ijder kercke ende dienaer sijnen eijgen oeverheijt aenspreke, bidde ende vermane, hun gelieve tot affweringe van Godes toorne, bevorderinge oock der heijliger ruste ende tot eerbaerheijt van den echte ende voorcominge van vele swaericheden in voldoeninge van lantsresolutien, gehoorsamen van openbare placaten ende quitinge van hare ampten de groete misbruicken, scanden ende sonden in desen, (so se die niet gansch conen wechnemen) toe minsten in haren loop tegengaen ende ophouden ende den oevertreders na eijsch van saken corrigeren.

Op het 1 gravamen classis Snecanicae van inhout, oftet niet raedtsaem, dat de magistraten vermaent ende aengesproken worden, dat se tzij gedoopte ofte ongedoopte, die tot haer comen om gecopuleert te worden, met alle bequamelicke middelen daertoe induceren, dat degene die gedoopt sijn hun in de kercke mogen laten gaergeven, daer het eijgentlijck behoort toe gescieden, ende dat de ongedoopte van hun vermaent worden hun in de christelijcke religie toe laten onderwijsen ende in de kercke, als sij d'onderwijsinge ontfangen hebben, hun toe laten doopen ende daerna oock van den dienaeren in hare houvelijcken toe laten copulieren, verclaert dit tegenwoordige synodus wel goet te achten, dat de christelijcke magistraten hieroever worden van hare kercken ende dienaers vermaent ende dat van deselve dese vaderlijcke sorge aen hare onderdaenen werde besteedt tot ophoudinge van de goede reputatie des diensts ende der dienaeren, doch dat geen kercke in desen sijnen magistraet toe gebieden heeft, ende te besorgen staet na gelegentheijt van tegenwoordige tijden, dat met sulcx aen voorgemelde houvelicxspersonen weijnich profijt sal conen gedaen worden.

Opt 2 gravamen van inhout, dat de personen, die voor de copulatie tzamenlopen ende malcander beslapen, met bruecken ende geltstraffe toe straffen, ten eijnde sodanich onordere ende abuijs teenenmael afgescafft

mochte worden, verstaet dit synodus behoorlijck toe sijn ende eerlijck, dat sulcke onordere van den magistraten door civile boete gestraft worde sowel in dien, die hare houvelicxsconsummatien bij haer verfolgen, als die die sulcx verfolgen bij den dienaren der kercke, ende sal het de sorge sijn van ijder kercke ende dienaer tot desen oock hare respectieve overheden toe bidden ende toe vermanen.

Op het laeste van inhout, dat de classes vermaent worden goeden acht toe nemen op de resolutien, in versceijden synoden genomen aengaende de exercitien der medecijnen, die bij den dienaren gepleecht worden, belast dit tegenwoordige synodus ijder classi respectievelijck wel toe letten, wat in desen so in nationalen als andere provinciale synoden besloten is om deselve te doen onderhouden bij allen dienaren onder haer sorterende ende om sonder aensien, wie tegens desen doet, te vermanen om alleen met die diensten sijns ampts hem toe bemoijen ende van genen anderen dienst sijnen winninge ende werck toe maken. Werden niettegenstaende desen evenwel de classes oock gehouden op de gelegentheijt van alsulcke dienaers toe letten om, bij soverre sij weten, dat se met last van huijshoudinge so sijn beswaert, dat se van haren dienst niet eerlijck leven en mogen, dat se voor sodanige broderlijcke sorge dragen, dat haren onderhout ofte bij hare gemeenten (so het aldaer toe becomen is) ofte bij andere wegen mach verbetert worden, gemerckt eenen trouwen arbeijder sijnen loon waerdich is, ende die met den woorde onderwesen worden, gehouden sijn allerleije goet mede toe deijlen dengenen, die hun onderwijsen.

Hijerna is gesproken van de stellinge der deputaten, ende sijn van de respectieve volmachten een jegelicx classis hare deputaten verordineert.

Ende eerstelijck navolgende de ontfangen ordere der kercke so sijn volgens d'oordere voor desen jare in continuatie hares dienstes gehouden ende gebleven D. Sopinius, dienaer des h. evangelii tot Boelsuaert, ende de erentvheste Taco van Aijsma, ouderling tot Hichtum.

Vut den classe Franequerana Wilhelmus Folckeri, dienaer der gemeente Christi aen S. Jacobskerck, ende Dirck Willemsz, ouderling van Harlingen.

Vut den classe van Doccum Hajo Lamberti, dienaer des h. evangelii tot Doccum, ende Gatze Jeltinga, ouderling tot Collum.

Vut den classe van Lieuvarden Bernardus Fullenius, dienaer des h. evangelii tot Lieuvarden, ende Rennicus Atzma, ouderling derselve kercke.

Vut den classe van Sevenwoude Fransiscus Havercampius, dienaer des evangelii ter Idzardt, ende Hendrick Bruchters, ouderling derselve plaetze.

Vut den classe van Sneeck Hugo Petri, dienaer des evangelii tot Oesterwijerum, ende Jurien Michiels, ouderling tot Sneeck.

Na desen is onder ende oever den broderen deses synodi censura morum gehouden praesentium ende een den anderen in alle liefde ende frientscap bejegent hebbende ende bedanckt wederzijden van onderlingen raadt ende hulpe.

Sijn oock van den broderen die E. h. Gedeputeerde bedanckt van de toesendinge harer committeerden.

Ende alzo de doodt van sijns huysfrouven vader rechtfaerdichlijck ontsculdicht d'absentie van den E. ende erentvhesten grietman ende heer Gedeputeerde BOCKE VAN BURMANIA, is hierenbeneffens de eerwaerdige heer DIRCK TIJSSEN voor sijnen tegenwoordicheijt, raadt ende hulpe hoogelijck bedanckt.

Daerna met een bequame dancksegginge voor de vreedtzame versamelinge aen den Here, gedaen zijnde van den praeside, sijn de broders met onderlinge begroetinge in alle frientscap gesceiden. Actum desen 7 Junij voor noon anno 1615.

Ende vut den name van dese synodale vergaderinge tot meerder bevestinge bij den praesidem ende scribam ondergeteeckent.

Dit waren hare namen:

J. BOGERMANNUS, synodi praeses.
JOANNES JOANNIS BILT, scriba synodi.

Gecollacioneert met den principale is bevonden toe accorderen bij mij

JOANNES JOANNIS BILT.[1])

Acta synodalia van den jare 1616 den 28 Maij.

Nae[2]) aenroepinghe van den name Godes syn gecooren tot praeses synodi CYRICUS MELLÆUS ende tot scriba THOMAS THOMAE.

Daernae syn gesien en gelesen de credentsbrieven soo van de gecommitteerde der E. E. heeren Staten alsmede van de gecommitteerde der respectieve classen. Ende dewyle daerop gheene suaericheit is voorgeworpen, syn se gelijckelijck geapprobeert ende voor goedt gekent.

De gecommitteerde van de E. E. heeren Staten syn geweest: de E. E. heeren ABRAHAM VAN ROORDA ende REIMER HARINGHS.

De gecommitteerde wt den classe van Franeker syn geweest: de welgeleerde PETRUS VOMELIUS, dienaer tot Herbaium, ende TIMANNUS OBBONIS, dienaer tot Kimsuaert, ende de eersame EPO JACOBS JUCKEMA ende JAN BROERS als ouderlinghen.

---

1) Deze onderteekening is eigenhandig.

2) In marg. staat met dezelfde hand »voor den classe van Sneeck."

Ut den classe van Dockum syn gecommitteert geweest: de welgeleerde Hilarius Sibrandi, dienaer tot Aenium, ende Nicolaus Johannis, dienaer tot Rinsmagheest, ende de E. Binnert Sappema ende Gaetse Jeltingha als ouderlinghen.

Ut den classe van Leuwarden syn gecommitteert geweest: Thomas Thomae, dienaer tot Jelsum, ende Jacobus Borritius, dienaer tot Jorwert, ende de eersame Hendrick Vrydach ende Freerck Dircks als ouderlinghen.

Ut den classe van de Sevenwouden syn gecommitteert geweest: als dienaren de welgeleerde Johannes Melbomæus tot Langhweer ende Obbertus Foppii tot Tzarckgaest, ende de eersame Aucke Baeckes ende Syeurdt Kempes als ouderlinghen, maer d'ouderlinghen syn niet verschenen.

Ut den classe van Sneeck syn gecommitteert geweest: de welgeleerde D. Cyricus Mellæus, dienaer tot Sneeck, ende Bernardus Mandewijl, dienaer tot Goijngha, ende de eersame Aucke Johannis midtsgaders de E. Homme van Hettingha als ouderlinghen.

Ut den classe van Bolsuaert syn gecommitteert geweest: de welgeleerde D. Adamus Westermannus, dienaer tot Stavoren ende Aeltijen Reiners tot Hijndeloopen, ende de eersame Juicke Jelles ende Wygher Annes als ouderlinghen, maer Juicke Jelles is niet verschenen.

Daernae syn herlesen de acten van den verledenen synodo. Ende is onder anderen voorgecomen de saecke van Lijuwe Lijuwes aengaende syn verloop ende quaden raedt aen Lambert Jansen ende is daerin besloten, dat Philippus Danielis te vooren gecommitteert ende Petrus Vomelius midtsgaders Timannus Obbonis alsnoch sullen aenspreken den kerckenraedt tot Franeker ende ernstich aenhouden, dat se haer devoor aen voorgenoemden Lijuwe Lijuwes willen doen. Ende is D. Cyrico in last gegheven den committeerden vant classe van Franeker metten eersten toe te schicken soodanyghe instrumenten en documenten, die hen daertoe van nooden sullen syn.

Wat aengaet de saeck van Lambert Jansen, het synodus persisteert by de resolutien, teghens hem in den verledenen synoden tot Bolsuaert en Sneeck genomen. Ende den deputatis synodi wort belastet te versoecken d'executie van de sententie over hem gevelt.

Belangende de saecke van de macht en vrijheit der ledematen der Reformeerde kercke int verkiesen eenes dienaers blijft het teghenwoordyghe synodus by de resolutie, dienaengaende by het synodus verleden jaer tot Bolsuaert genomen, ende wort den deputatis synodi alsnoch belastet daerop by den E. E. heeren aen te houden.

Van het concept nopende het boeckdrucken ende oock boeckvercoopen

is nochmaels goedtgevonden, dat de deputati synodi vernemen, wat in desen by D. doct. SIBRANDUM, D. SOPINGIUM sal. gedacht. ofte yemandt anders sy gedaen, ende dat soodanich concept aen den classen overgesonden worde om tselve te examineren ende meteenen den E. E. heeren geexhibeert werde om tselve (indient haer oorbaer dunckt) te ratificeren.

Daer is mede den synodo voorgecomen eenyghen twist over seeckere beroepinghen van den dorpen Optwysel ende Koten, gepasseert op den personen van JOHANNES WIJTSONIUS ende FOCCO TEIJONIS. Ende alsoo tsynodus in ervaringhe gecomen is, dat de saecke van WIJTSONIUS niet en is gehandelt in den classe van Doccum, waertoe sy eyghentlijck gehoort, is goedtgevonden, dat hy syn saecke eerst aenhangich maecke aen den classem van Doccum, ende indien hy sich besuaert vindt by haer oordeel, dat hy dan wettelijck appellere ad deputatos synodi.

Hiernae is voortgegaen tot het examineren van de gravamina. Ende aengaende het eerste gravamen classis Franequeranae nopende een goedt middel om te weeren de ongeregelde schoolmeisters is goedtgevonden, dat in desen onderhouden worde de resolutie, hiervan genomen in den jare 1607 ende insonderheit, dat van den E. E. heeren versocht worde, dat hiervan utschrijvinghe geschiede aen den grietsluyden ende van haer insinuatie aen den dorpen om te verkiesen eenen vromen en welgeschickten schoolmeister, wiens beroepinghe van den classe sal geexamineert worden, aleer hy sich ter plaetsen stelle.

Over het twede gravamen classis Franequeranae aengaende het avondtluyden is goedtgevonden, dat tselve mach afgeschaft worden nae d'oude resolutien en placaten hiervan synde, ende dat van den E. E. heeren versocht worde, dat de placaten moghen vernieut worden.

Aengaende het eerste gravamen classis Leouardianae nopende het annum gratiae ende tversoeck van een jaerlijcksche pensie in plaetse van dien achtet het synodus raedtsaem, dat men het late blijven by den ouden voet, ende dat de classen vermaent worden neersticheit aen te wenden int bedienen van vacerende plaetsen, ende dat de dienaren, die in gebreke bevonden worden, nae behooren gecensureert worden.

Van het twede hiernae.

Van het derde gravamen classis Leouardianae over de vraghe, oft yemandt ongetroudt synde ende niet connende comen tot het trouwen by schuldt van synen eegade, soude moghen toegelaten worden tot het gebruyck des h. avondtmaels, is besloten, dat alle moghelijcke middelen moghen aen-

gewendet worden om den onwillyghen te induceren tot het trouwen tsy by de kercke ofte by de overicheit, ende dat gedaen synde soot niet can bemiddelt worden, dat dan d'onschuldyghe by schuldt van synen eegade niet verhindert noch opgehouden en worde, maer dat in desen gehandelt worde in sulcken voeghen, nae dat een yeghelijck gemeinte stichtelijckst sal achten.

Aengaende het eerste gravamen classis Sylvanae op de vraghe, oft oock ut den gecommitteerden der respective classen op den synodum souden moghen gecooren worden deputati synodi, is beslooten, dat tselve niet en behoort te geschieden om voor te comen alle suspicien van eergiericheit.

Van het twede gravamen classis Sylvanae, dat alle oude resolutien teghen verscheiden misbruicken moghen te werck gestelt worden, wenscht en begheert tsynodus, dat tselve geschiede.

Aengaende het eerste gravamen classis Bolsuardianae van het examineren des extracts ende het trouwen der ongedoopten is beslooten, sooveel aengaet het eerste (waerheenen oock siet het 2 gravamen classis Leouardianae) dat een yeghelijck classis (insonderheit die duslanghe in gebreke syn geweest) hierin haer neersticheit wil doen ende metten eersten het extract besichtyghen, ende tgheene in desen behoort verbetert te worden aenteickenen. Twelck gedaen synde sullen de classen gehouden syn haer aenteickeninghen ende correctien over te senden aen den deputatos synodi, ende dat deselve ofte eenyghe ut haer daertoe gecommitteerde alsulcke aenteickeninghen sullen overweghen ende het extract daernae verbeteren ende in goede ordre brenghen ende alsoo den classe wederom toesenden, opdattet van haer geapprobeert worde. Ende isser noch bygedaen, dat de classen meteenen adviseren sullen, oftet tselve extract als een gemeine kerckenordeninghe deses landts sal geachtet en gehouden worden.

Wat aengaet het twede van het trouwen der ongedoopten verstaet het synodus, dat in desen op ditmael noch teene noch tandere can besloten worden, maer dat de voorgaende acten desen aengaende vooralsnoch in haren weerde gelaten worden, overmidts dat den resolutie, int synodo van Bolsuaert genomen, noch niet en is genoechgedaen, welckers inhoudt is, dat de redenen aen wedersyden met den gravaminibus mochten worden den classen toegesonden ende aldaer geexamineert. Doch het synodus ordineert en belastet den classen en dienaren, die haer int trouwen ofte liever niet trouwen van ongedoopte besuaert vinden, dat se niet aennemen noch copuleren soodanyghe personen, welcke van anderen classen en dienaren syn afgewesen, ten einde d'eene den anderen gheen ongunst verwecke.

Over het twede gravamen classis Bolsuardianae met tgheene den synodo schriftelijck is voorgestelt van den gecommitteerden des classis van Doccum aengaende het occurreren en stutten van den loop der Jesuiten in desen lande is goedtgevonden, dat doer den deputatos synodi van den E. E. heeren Staten versocht worde, dattet hen gelieve de placcaten dienaengaende te vernieuwen, ende insonderheit dat de resolutie, hierover in den laesten landtsdach (tot weeringhe ende utsluytinghe der Papisten in polytischen en kerckelijcken saecken) genomen, mochte worden gepubliceert en te werck gestelt, dat oock de dienaren haer beste doen met bidden, waecken, neerstich studeren, goede onderwysinghen en vermaninghen ende anderen arbeidt om deselve (sooveel in hen is) teghen te staen.

Over het derde en vierde gravamen classis Bolsuardianae nopende eenen gemeinen dancksegginghe en biddach voor d'ontdeckinghe der practijcken en aenslaghen onser vyanden ende andersins, dewyle men hoopt, datter eerlangh een gemeine biddach sal utgeschreven worden, soo acht het synodus raedtsaem en gheeft in last den deputatis synodi te versoecken aen de E. E. heeren Staten, dat hen gelieve by de utschrijvinghe des biddachs mede te melden van de ontdeckinghe soodanygher practijcken.

Over het vijfte gravamen classis Bolsuardianae nopende het afschaffen van lombarden verstaet het synodus, dat se wel in Reformeerde gemeinebesten niet behoorden geduldet te worden, maer siet teghenwoordich gheen middel, hoe tsoude connen geschieden.

Over het seste gravamen classis Bolsuardianae nopende de vraghe, oftet geoorloft soude syn den diaconen der kercke aelmosen te ontvanghen van de redemptie ofte contributie der lombarden, is by het synodum geadviseert, dattet selve niet geoorloft en sy.

Hiernae is oock by den synodum raedtsaem gevonden, dat ut het midden van haer vier mannen gecommitteert werden om haer te vervoeghen aent collegium van de E. E. heeren Staten om den E. E. heeren te bedancken voor de waerschuwinghe teghen de practijcken onser vyanden, doer het utgheven van de Jesuytsche Brieven gedaen. Ende syn daertoe genomineert Petrus Vomelius ende Adamus Westermannus als dienaren ende de E. Homme van Hettingha ende Binnert Sappema als ouderlinghen.

Naet oversien van de gravamina syn noch voorgecomen eenyghe particuliere quaestien ofte vraghen. Ende is ten eersten gevraecht, dewyle het teghenwoordyghe synodus persisteert by de sententie, teghens Lambert Jansen utgesproken, oft niet den gemeinten van de Schinghen ende oock Dronrijp, die met hem alsnoch communiceren, aenschrijvinghe behoort te

geschieden, dat se haer van syne voordere communicatie en dienst sullen onthouden. Ende is hierop geandtwoort, dattet behoort te geschieden ende dat by manier van appoinctement op het request by haer ingegheven, welcke appoinctement aldus luydt: Het synodus gheeft voor andtwoordt, dat de gemeinten van Schinghen ende oock Dronrijp haer sullen reguleren nae de resolutien van voorgaenden ende oock deses synodi aengaende het deportament van Lambert Jansen, ende dat se sich voortaen van synen dienst en communicatie sullen onthouden.

Voor het twede is gevraeght, dewyle men speurt, dat tusschen dienaren en dienaren altemets onlust rijst, ende dat deselve sonder behoorlijcke versoeninghe elck aen hare plaetsen communiceren en ten avondtmael gaen, oft niet de classen behooren vermaent te worden, dat se hierop goede achtinghe willen nemen, insonderheit wanneer censura morum gehouden wort. Ende heeft het synodo goedtgedocht, dat tselve geschiede, ende wil oock den classen doer cracht van dese acte daertoe vermaent hebben, ten eynde de kerckelijcke disciplijne voornaemlijck onder den dienaren nae behooren moghe onderhouden worden.

Voor het derde is gevraecht, dewyle doct. Johannes Maccovius, professor in de h. theologia tot Franeker, geklaecht heeft, dat hy alsnoch gheen afscheidt hadde ontvanghen van het examineren der candidaten theologiae ende het toelaten derselver tot den dienst der kercke, ende gepraesenteerdt, indien syn promotie ad doctoratum daertoe niet genoech can gelden, dat hy bereidt sy te doen, tgheene het teghenwoordyghe synodus ofte de deputati synodi souden achten van hem meer gerequireert te worden, wat in desen behoort gedaen te worden, etc. Ende acht het synodus, dat de classen in de eerste sessie hierover sullen adviseren ende haer advysen den deputatis synodi overgheven, opdat deselve sulckes den E. E. heeren Staten midtsgaders den heeren scholarchen moghen remonstreren ende hierin yetwats gedefinieert worde.

Hiernae is geprocedeert tot het verkiesen der deputaten synodi. Ende ut den classe van Franeker sullen nae d'ordre continueren de deputati des verledenen jaers, synde Wilhelmus Folkeri als dienaer ende de burghemeister Dirck Willems als ouderlingh.

Ut den classe van Doccum syn genomineert D. Hermannus Collenius als dienaer ende doct. Nicolaus Wallingh als ouderlingh.

Ut den classe van Leuwarden syn genomineert D. Regnerus Boghermannus als dienaer ende doct. Johannes de Veno als ouderlingh.

Ut den classe van de Sevenwouden syn genomineert D. Ulpianus Epæus als dienaer ende His Jaspers als ouderlingh.

Ut den classe van Sneeck syn genomineert D. WIBRANDUS PETRI als dienaer ende WYBRANDT HEERCKES als ouderlingh.

Ut den classe van Bolsuaert syn genomineert D. CORNELIUS JOHANNIS als dienaer ende de burghemeister ROMBERT THOMES als ouderlingh.

Ten laesten is mede censura morum gehouden. Ende dewyle alle dinghen in goeden vrede ende eendracht waren afgehandelt, hebben de broederen den E. E. heeren ten voorsten met behoorlijcke eerbiedinghe voor haer teghenwoordicheit en directie ende oock melcanderen onderlinghe daernae voor goeden raedt en hulpe bedanckt, ende syn also nae gedane dancksegginghe van D. praeside ende onderlinghe begroetinghe van melcanderen gescheiden.

Ende syn dese synodale acten ut den name van den gantschen synodo naet herlesen derselven van praeside en scriba onderteickent en bevesticht.

Onder stondt: Aldus gedaen tot Franeker den 30 Maij 1616.

CYRICUS MELLÆUS, praeses synodi.
THOMAS THOMAE, scriba synodi.

Gecollationeert met den principalen is bevonden daermede te accorderen in kennisse van my onderges.

THOMAS THOMAE, synodi scriba.[1])

Harlingen. Acta sijnodi Frisicae, aengevangen den 17 Junij ende gesloten den 13 Augusti 1617.

Na aenroepinge van Godes h. naem syn wt die gecommitteerde dienaren der respective classen bij die meeste stemmen gecoren tot praesidem D. FLORENTIUS JOHANNIS, dienaer des h. evangelii tot Sneeck, ende tot scribam D. GODSCALCUS AELTIUS, predicant tot Bolswaert.

Daerna syn overgelevert, gelesen ende geapprobeert die credentsbrieven van de gecommitteerde dienaeren ende ouderlingen der respective classen.

Dienvolgens is bevonden, dat wt den classe van Franiker verschenen syn: als dienaers D. PHILIPPUS DANIELIS, predicant tot Harlingen, ende D. NICOLAUS REGNERI, predicant tot Rheen, ende als ouderlingen OETZE WIJBES van Harlingen ende JEROEN WILLEMS van Franeker;

wt den classe van Doccum: D. ANTONIUS WILHELMI, dienaer des goddelycken woorts tot Tinnaert, ende BARTOLDUS HUISMANNUS tot Ee, als ouderlingen GERT RIJNTIES ende ROMMERT REIJTES;

---

1) Deze onderteekening is eigenhandig.

wt den classe van Leuwarden: als dienaers D. BERNARDUS FULLENIUS, predicant tot Leuwarden, ende SIXTUS HOMMIUS, predicant tot Wirdum, als ouderlingen JACOB BORRITS, ende daerna in sijn plaets gesubstitueert JAN GOSSES, ouderling tot Leuwarden, item WIJBRANT JOHANNIS, ouderlinck tot Marrum;

wt den classe van de Sevenwolden: als dienaers JOHANNES CLINCKHAMERUS op die Jouwer ende LAURENTIUS TACONIS tot Accrum, als ouderlingen RINTIE LIJCLAMA van Schoot ende SIMON GOSSES van de Jouwer, die noijt verschenen is ende door sijn dienaer verexcuseert;

wt den classe van Sneeck: als dienaers D. FLORENTIUS JOHANNIS, predicant tot Sneeck, ende TAMMERUS GERARHDI in der Jlst, als ouderlingen HENDRICK WIJGERS tot Sneeck ende SYBOLT HAIJES tot Wolsendt;

wt den classe van Bolswaert: als dienaers D. GODSCALCUS AELTIUS, predicant tot Bolswaert, ende ADOLPHUS SOPINGIUS tot Longerhou, als ouderlingen theerscap EPO VAN AIJLUA tot Schraert ende ROMBERT THOMAS, burgmeester tot Bolswaert.

Is mede gelesen de commissie van de E. heeren Staten deser provincie ende syn wt haer E. M. collegio gecommitteert die E. achtbaere ende discreten heeren ALBERT AIJSMA ende na hem M IDZARDA, item SIMON RUNIA, welcke alle met schuldige eerbiedinge van den E. synodo syn ontfangen.

Daerna syn die acta des voorledenen sijnodi, gehouden tot Franeker, herlesen ende syn dese navolgende saecken in naerder consideratie van den tegenwoordigen synodo genomen.

1. Nopende het concept vant boeckdrucken, dewijle de voorgaende resolutie dienaengaende noch niet en is voldaen, wort deselve alsnoch gecontinueert ende die deputaten sijnodi werden gelastet, tgene daeraen resteert, tot een goet eijnde te brengen.

2. Wort oock gecontinueert die resolutie om ordre te stellen, dat die onbequaeme ende ongeregelde schoolmeesters werden geweert ende bequaeme overal ingestelt, waerinne die classes vermaent ende gebeden worden in haeren bedrijve het beste te doen.

3. Alsoo oock verstaen wort, dat die onverdraegelycke woecker der lombaerden strijdende tegens Godts h. woort ende synde als een kancker ende pest om die arme ingesetenen wt te putten niet langer in welgestelde republijcqen, veel weijniger alhier in Gereformeerde plaetsen behoort geleden te worden, syn derhalven die E. heeren gecommitteerde Staten ootmoedichlyck van den synodo versocht ende gebeden om hiervan een

gravamen te maecken ende onder die additionele articulen te stellen om den E. heeren volmachten in de naestcomende landtsdach sulx te remonstreren. Is daerna goetgevonden die E. heeren de Gedeputeerde Staten door den deputatos sijnodi te versoecken om bij provisie metten eersten wtschrijvinge te doen aen de magistraten der steden, daer die voorsz. lombaerden haere bancken houden om geen nieuwe contracten met dieselve aen te gaen; eyndelyck dat die deputati sijnodi aen de E. heeren volmachten op den toecomenden lantsdach sullen versoecken, dat dieselve overal in dese provincie mochten afgeschaft worden, waertoe die magistraten der steden door die respective dienaren vermaent ende gebeden sullen worden.

4. Ende alsoo door dese occasie den sijnodo aengedient worde, dat die magistraet van Harlingen tot een nieuw contract ofte prolongatie van jaren tegenwoordich van haeren lombaert werde versocht, is goetgevonden wt het midden van haere vergaderinge eenige personen te committeren om volgents de voorgaende resolutie haer E. vriendelyck te versoecken dese contracten wt te stellen tot naerder resolutie van de lantsdach. Ende syn daertoe gecommitteert D. ANTONIUS WILHELMI, D. TAMMERUS GERARHDI neffens OETZE WIJBES, ouderlinck van Harlingen.

Die magistraet van Harlingen van de voorsz. gecommitteerde aengesproken synde heeft belooft de saecke ten minsten ses maenden in suspens te houden om te sien, waerhenen die saecken middelertyt inclineren, achtende het versoeck billyck te sijn ende belovende de saecke te willen vorderen ende die hant daeraen te houden.

5. Op die quaestie, oft D. MACCOVIUS geen predicant synde mach jonge predicanten examineren ende tot den predickdienst ordineren ofte toelaeten, is goetgevonden, dat sulx na die oude resolutien ter eerster gelegentheijt in allen classen, daer sulx niet geschiet is, sal gepondereert worden, ende dat die advijsen der classen door den deputaten sijnodi sullen vergadert worden om tgene, wat bij die meeste stemmen besloten wort, die E. heeren Gedeputeerde Staten ende die E. heeren scholarchen te remonstreren om hierin te doen ofte laeten gescieden na behooren.

6. Daerna syn de nieuwe gravamina classium aengevangen te lesen. Ende op het eerste van Leuwarden ende Bolswaert om eenicheijt te houden in het trouwen ofte niet trouwen der ongedoopte op kerckelycke wijse is bij de meeste stemmen der broederen besloten, dat men in desen sich sal reguleren na die oude resolutien, meermaels hierover genomen, om sodanige personen (indien se door goede vermaeningen daertoe niet cunnen gebrocht worden om haer eerst te laeten dopen ende met de kercke vereeningen) af

te wijsen tot haere overicheijt, opdat sulx aldaer burgelijcker wijse nae slandts gebruijck mach gescieden, doch dat de broederen ofte kercken, die haer hierinne beswaert vinden, haere redenen den naestcomenden sijnodo sullen mogen remonstreren, in welcken men verhoopt dieselve gerust te stellen, alles bij provisie totdat in den nationalen sijnodo (die men verhoopt) anders mochte geordineert werden.

7. Om verscheydene abusen, meermaels aengewesen int ontheijligen van den sabbath des Heeren, profanatien van kercken ende kerckhoven ende andere ongeregeltheden, die int trouwen ende baeckenbranden begaen worden etc. waren, te remedieren is goetgevonden, dat een ijder dienaer bij syn respective overicheijt sal aenhouden om sodanige ongeregeltheden volgens slants placcaeten wech te nemen, ende dat ten overvloet die E. heeren die Gedeputeerde Staten sullen versocht worden haere placcaeten hiervan noch eens te vernieuwen.

8. Op de scheydinge van twe, drie oft meer gecombineerde dorpen, voorleden jaer by die E. heeren voorgenomen, is van den synodo geadviseert, dat een ijder classis haer op den staet van de gecombineerde plaetsen, onderholt van de respective dienaers ende stichtinge der gemeijnten sullen informeren ende alsdan die E. heeren remonstreren, welcke dorpen na haer oordeel eenige scheijdinge kunnen ende behoren te lijden.

9. Waer mede bijgevoecht is, dat het goet soude sijn die E. heeren te versoecken, dat waer die pastorijen niet genoechsaem mogen sijn om haere dienaren te onderhouden, die vicarijen ofte een deel derselver na vereijsch der plaetsen tot die pastorijen gelecht mogen worden, dewijle de vicarii in ouden tijden oock curam animarum hebben gehadt ende haere beneficien tot die kerckendienst gegeven sijn.

10. Op die saecke classis Franequeranae, oft men in kerckelycke saecken ende vergaderingen wel politique advocaeten ofte notarisen mach gebruijcken, is geantwoort: ecclesiastica ecclesiastice, dat is dat men kerckelijcke saecken op kerckelijcke wijse in aller eenvoudicheyt sal verhandelen. Wort niettemin toegelaeten dengenen, die haer woort selfs niet cunnen doen, een dienaer oft ander lidtmaet daertoe te bewilligen.

11. Die candidati theologiae, welcke tot den kerckendienst toegelaten sijn ende van een gemeijnte wettelyck beroepen worden, sullen op haer eijgen hant sonder advijs van de broederen des classis, die haer redenen sullen overwegen, die gepraesenteerde beroepingen niet mogen afslaen. Indien nochtans sulx mochte gescieden, sullen daerover classicaliter gecensureert worden. Ende de gemeijnten sal vrijstaen haere beroepingen

selfs aen den classem te brengen ende, alst haer goetdunckt, met reden op die voorgaende beroepinge te insisteren.

12. Doch aengaende die nieuwe beroepingen der dienaeren, die nu alrede in vasten dienste staen, of die oock gehouden sijn alle dieselvige haeren classibus te praesenteren, is wel met de meeste stemmen besloten, dat sulx ten minsten met de kerckenraden, daer sij sijn, ofte den respectiven classibus, waer dat geen kerckenraden sijn, behoort gecommuniceert te worden, doch dat om eenige swaericheden, die men bevreest daerwt te sullen ontstaen, dese quaestie in suspens gehouden wort tot den toecomenden sijnodum, tegens welcken alle classes (waervan eenige die gravamina niet tijdelyck hadden ontfangen) haer gevoelen hierover met redenen becleet sullen inbrengen.

13. Nopende het tractament ofte recompens der ouderlingen voor haer diensten, vacatien, kosten, expensen te geven wt eenige kerckelycke middelen laeten die broederen ende besonder de ouderlingen, in desen synodo versamelt, tselve blijven gelijck het tot noch toe is geweest, onverkort nochtans die vrijheijt van een ijder kercke om hierinne te doen na vereijsch der saecken ende personen.

14. Op die vrage, oft men diegene, die wijn ofte bier tappen, wel tot die tafel des Heeren mach toelaeten, is geantwoort, dat een ijder kercke hierinne met discretie sal handelen ter stichtinge.

15. Opt versoeck van eenen bededach tot wechneminge van de tegenwoordige swaricheden wt die Nederlantsche kercken syn die E. tegenwoordige heeren gebeden om in de wtschrijvinge van dien, die men is verwachtende onder anderen dese oorsaecke wt te drucken. Ende D. BERNARDUS FULLENIUS heeft aengenomen met syn collegen sulx de E. heeren te vernieuwen.

16. Nopende het extract van de generaele synodale resolutien deser provincie is geadviseert om eens een eijnde hiervan te hebben, dat vier kerckendienaeren, waervan eenige alrede in de saecke gebesoigneert hebben, hiervan haer werck sullen maecken om tselfde in de beste forme nae haer beduncken te stellen ende alsoo alle den classibus toe te senden, verwachtende op den toecomenden sijnodum haere advijsen, wat sij hierin mochten desidereren, opdat alsdan tselve voor de laeste mael van den sijnodo overlesen synde eijndelijck mochte geapprobeert worden. Wort oock vriendelyck begeert. dat die classes, die haere annotatien hierover noch niet hebben gemaeckt ofte ijmmers noch niet overgelevert, tgene sij hierinne geobserveert hebben, ter eerster gelegentheijt aen een van de vier verkorene mannen willen oversenden, wiens namen sijn dese navolgende:

D. BERNARDUS FULLENIUS, predicant tot Leuwarden, HIERONIJMUS HOENDERBRINGA tot Husum, FLORENTIUS JOHANNIS tot Sneeck ende GODSCALCUS AELTIUS tot Bolswaert.

17. Alsoo verscheydene onordeningen waeren gespeurt bij die beroepingen der predicanten, daer geen ander dienaer oft dienaren sijn, is volgens de goede practijcq vant classis van Bolswaert hoochnodich ende stichtelyck bevonden, dat bij alle sodanige beroepingen twe dienaers wt die respective classibus sullen gesonden worden om door predicatie, vermaningen ofte gebeden die menichte tot een ordentelijck beroepen te bereijden, op die wettelycheyt der stemmen te letten ende voor alle dingen toe te sien, dat volgens der E. heeren resolutie ende placcaet nijmandt tot die stemminge der predicanten mochte toegelaten worden als alleene, die ledematen der Gereformeerde kercken ende toehoorders van Godts woort, tsij oft dieselve rijck oft arm sijn, gelyck die tegenwoordige gecommitteerde heeren verclaert hebben sulx haere meijninge te wesen over die voorgemelte resolutie. Doch sal hierover approbatie van de E. heeren Gedeputeerde Staten versocht worden door den deputaten sijnodi ende wtschrijvinge aen de E. heeren grietsluijden om haer onderdaenen hiervan te verwittigen ende oock die hant daeraen te houden.

18. Ende dienvolgens en sullen geen beroepingen der predicanten in den classibus hierna geapprobeert worden, als die in voorsz. forma na slandts resolutie ende dese kerckenordeninge sijn geschiet.

Dusverre syn afgehandelt die generale saecken. Nu volgen die particuliere aengaende seeckere personen ende plaetsen.

1. Daer sijn verscheyden appellen den synodo voorgecomen, vooreerst over die beroepinge van Morrhe ende Metselawier, gedaen op den persoon van CORNELIUS HIERONIJMI, candidatus theologiae tot Franeker, waerover de partijen ten beijden sijden verstaen sijnde haere stucken ende documenten doorsien, ende voorts van de E. vergaderinge gelet op allen, waerop in desen heeft cunnen gelet worden, verclaert het tegenwoordige synodus geen genoechsaeme redenen gesien ofte gehoort te hebben, waeromme die voorsz. beroepinge haeren voortganck niet en soude hebben, daeromme deselve geapprobeert heeft ende die klagende partije vermaent ende gebeden CORNELIUM voorsz. voor haeren wettelijcken dienaer te ontfangen ende alle vrientschap te bewijsen.

2. Syn oock den sijnodo gepraesenteert twe beroepingen van die gemeynte ofte ingesetenen van Minnaem, d'eene gedaen op D. ULPIANUM EPÆI, predicant tot Oldeboorn, d'andere op MEIJNARDUM SCOTANUM, theologiae candidatum, welcke bij den classem van Franeker geapprobeert was. Het

synodus verstaen hebbende, dat verscheyden abusen ende onwettelycheden tegens het gebruijck der kerckelycke proceduren in desen begaen waeren, besonder doordien aen beyde sijden die arme ledematen ter behoorlycker tyt ende plaetse niet en waeren geroepen, gelyck sulx na lantsresolutie ende kerckelycke ordinantie betaemde, heeft beijde die beroepingen gecasseert, ende die gemeijnte van Minnaem belastet tot een nieuwe electie op een van de twe voorsz. dienaren oft ijmants anders te treden met overroepinge van twe gecommitteerde dienaeren wt den classe van Franeker ende sulx ter allereerster gelegentheyt.

3. Door dese occasie is voorgevallen een quaestie in den synodo, oft die edelluijden oft eijgenerfden, die in loco niet en woonen noch tot sodanige vacerende kercken niet behoren, wel mogen stemmen voor haere landen oft landtsaeten. Is van den sijnodo geadviseert, dat onvercort haere E. priviligie van stemmen in wereltsche saecken die stemmingen tot kerckelycke bedieningen personeel sijn, alleen die ingesetene toebehorende als schapen van haren herder, die daer onder sodanige parochie behoren, wanneer sij na lantsresolutie ende kerckelijcke ordinantie, hierboven gemelt artic. 17, daertoe gequalificeert sijn.

4. Die straffe van Lambert Jans, op eenige voorgaende synoden geconcludeert, waervan de executie meermaels aen de E. heeren Gedeputeerden is versocht, wort alsnoch van de tegenwoordige synodo gecontinueert, ende wort den deputaten sijnodi in last gegeven sulx van nieus wederom te versoecken ende des nodich synde die E. heeren rekenschap te geven van de proceduren, tegens Lambert voorsz. gehouden, ende van de redenen, waerom het classis van Franeker ende versceyden sijnoden sodanige sententie tegen hem gevelt oft gecontinueert hebben.

5. Die saecke van Lieuwe Lieuwes van Franeker heeft oock gedient, welcke verstaen synde is van den synodo bestraft geworden over synen quaden raet, aen Lambert Jansen gegeven om Rodolpho Artopæo sodanigen silveren beecker te vereeren, opdat hij in syn examen mochte voortgeholpen worden, alsoock omdat hij naemaels heeft getuijcht contrarie sijnen raet, dat van hem noch van Lambert Janssen eenige quaede middelen gebruijckt waeren om Lambert voorsz. tot den predickdienst te vorderen, waervan Lieuwe Lieuwes van den sijnodo openbaere schultbekenninge is opgeleijt ende belofte om voortaen voorsichtiger te wandelen in soo gewichtige saecken. Twelck Lieuwe voorsz. heeft aengenomen, biddende de eerwaerde broederen hem sulx om Christi wille te willen vergeven, als die wt onwetenheijt sulx gedaen hadde.

6. D. Daniel Johannis, rector tot Sneeck, geappelleert hebbende van

seeckere sententie, in den classe van Sneeck tegen sijnen persoon gevelt over seeckere drie puncten, waerover onder anderen in Hollant die tegenwoordige swaricheden in de Gereformeerde kercken geresen sijn, als namentlyck van de praedestinatie, van de genade Godts ende volstandicheijt der gelovigen, welcke DANIEL eertijts schriftelyck den classe hadde overgegeven ende nu wederom in sijnodo gedicteert, verclarende vooralsnoch daerbij te persisteren, de E. sijnodus dieselvige na gelegentheyt des tijts overwegende heeft geoordeelt dieselve onschriftmatich te wesen ende met het rechte gevoelen der Nederlantscher kercken niet te accordeeren, daeromme de sententie des classis van Sneeck tegens DANIELEM voorsz. gevelt geapprobeert.

7. Doch alsoo DANIEL onder anderen verclaerde hem in de drie voorsz. puncten beswaert te sijn ende daerom geerne met eenige broederen wilde confereren, hem leersaem stellende, sooverre dieselve hem anders conden onderrichten, belovende hem middelertijt gerust te sullen houden, het synodus hierop met aendacht lettende ende wenschende, dat hij tot die eenicheijt deser gemeijnte weder mochte gebrocht worden, heeft drie godtsalige ende welgeleerde mannen gecommitteert om broederlijck ende vriendelyck D. DANIELEM wt Godes woort ende goede redenen te onderrichten ende syne swaericheyt, ist mogelyck, wech te nemen. Twelck die gecommitteerde van Sneeck ende D. DANIELI voorgestelt synde hebben die van Sneeck sulx geaccepteert, maer DANIEL heeft ses weecken sijn beraet genomen, die hem oock van den synodo gegunt sijn, op hope dat hij hem middelertijt naerder sal bedencken. Tot dese broederlycke ende private onderwijsinge (soo DANIEL sulx begeert) syn van den sijnodo genomineert: D. JOHANNES MACCOVIUS, professor theologiae tot Franeker (met welcken D. DANIEL privatelyck hadde beginnen te spreecken over dese articulen) ende D. JOHANNES BOGERMANNUS, predicant tot Leuwarden, item D. FLORENTIUS JOHANNIS, predicant tot Sneeck. tIs goetgevonden, dat die plaetse tot Sneeck sal wesen, opdat het quaet mochte begraven worden, daert geboren is. Die andere omstandicheden, hiertoe gerequireert, sullen staen in discretie van de gecommitteerde.

8. In de saecke D. ARTOPÆI is goetgevonden vooreerst vier mannen wt het midden van de sijnodale vergaderinge te committeren, als met naemen D. FLORENTIUM JOHANNIS, praesidem, GODSCALCUM AELTIUM, scribam sijnodi, D. TAMMERUM GERARDI ende den burgmeester ROMBERTUM THOMAE om ter eerster gelegentheijt haer tot Franeker te transporteren ende alle goede middelen, sooveele mogelyck sal sijn, bij der hant te nemen om die quaestien ende querelen tusschen D. ARTOPÆUM ter eener ende de kerckenraet der gemeynte aldaer mitsgaders de broederen des classis ter

ander syde neder te leggen (indien het mogelyck is). Indien niet, dat deselvige gecommitteerde den broederen ende ledemaeten deses geheelen sijnodi alsdan wederom tot Franeker over drie weecken ofte daerontrent sullen verschrijven om dese saecke te resumeren ende eyndelyck tot de meeste ruste ende stichtinge der gemeynte voorsz. af te doen, alles naerder blijckende bij die procuratie, in den synodo den voorsz. gecommitteerden daervan gepasseert. Twelck geschiet synde opten 4en Augusti, ende alsoo doenmaels die saecken niet conden geaccommodeert worden, is daervan rappoort in synodo met goeden contentement gedaen, welcke volgens in de geheele saecke heeft geresolveert, als hierna sal blijcken.

9. Tammo Lijranus heeft een request over sijn miserie ende armoede den sijnodo gepraesenteert om te becomen een jaerlijx tractement. Het sijnodus medelyden hebbende met sijnen ellendigen staet heeft in last gegeven haeren deputatis om sulx voor hem als eenen emerito off impotenten dienaer aen de E. heeren Staten van Frieslant te versoecken, ende bij weijgeringe van dien aen de E. heeren volmachten deser provincie.

10. Tot deputatos synodi syn voor dit jaer gecoren wt den respectiven classibus dese navolgende, van welcken nijmant praesent is geweest als een membrum sijnodi.

Die vant classis van Doccum continueren noch voor dit jaer na de ordre der IV mannen, die nu tot haer gecomen is.

Wt den classe van Leuwarden haer succederende syn gecoren D. Hieronijmus Hoenderbringa, predicant tot Husum, ende Sioucke Siouckes, ouderling tot Marrum.

Wt den classe Sylvana Johannes Melbomæus, predicant op Langweer, ende Siourdt Wijarda, ouderling tot Accrum.

Wt den classe van Sneeck Gerardus Cleijbeuckerus, predicant tot Oosthem cum annexis, ende die E. Homme van Hettinga, ouderlinck in der Jlst.

Wt den classe van Bolswaert Johannes Biltius, predicant tot Worcum, ende Wijger Annes, ouderling tot Pingum.

Wt den classe van Franeker Adamus Westermannus, predicant tot Oosterlittens, ende Epo Jacobs, burgermeester ende ouderling tot Franeker.

11. De rekeninge van de deputaten des sijnodi is van seeckere gecommitteerde wt den synodo ontfangen ende door den praesidem ende scribam in haer recesboeck geparagrapheert.

12. Die E. heeren gecommitteerde Staten tevoren gemelt syn van den synodo bedanckt geworden voor haere praesentie ende goede diensten den synodo bewesen ende haere E. syn de resolutien desselvigen gerecommandeert om favorabelyck haeren collegio te rapporteren ende syn ootmoedich

gebeden haer beste hierinne te willen doen, dat se een goeden effect mogen sorteren.

13. Censura morum is gehouden, ende het synodus is met dancksegginge van Godes h. naem ende broederlijcke groetenissen op Vrijdach [1]) tsavonts in vrientschap gescheijden.

Die resterende stucken ende requesten van andere saecken als oock het appel van D. VIBRANDO van Luttiewijrum sijn wtgestelt tot de naeste vergaderinge des sijnodi, welcke men acht, dat tot Franeker korts gehouden sal worden ofte bij gebreck van dien overgedragen aen den deputaten des sijnodi om daerin te disponeren na behooren.

Dusverre de acten van de eerste synodale vergaderinge.
Volgen die twede.

Continuatie des synodi, geschiet tot Harlingen anno 1617 van den 8en tot den 13en Augusti.

1. De broederen aldaer verschenen synde is van nieuws wederom voorgenomen een nieuwe protestatie ende appellatie van de kercke Wijnaem over die beroepinge op VIBRANDUM HECTORIS, predicant in Adwort in den classe van Doccum, op dewelcke twe contrarierende apostillen van den classe van Franeker gegeven waeren. Het synodus partijen verstaen hebbende ende oock die reden des classis, waerom sy die laeste apostille hadden gegeven tegen de eerste ende alles geconsidereert hebbende, wat in desen behoort geconsidereert te worden, heeft geoordeelt, dat D. VIBRANDUS voorsz. bij syn gemeijnte voor desen tijt sal stichtelycker kunnen blyven als tegens wille van een groot deel der ledemaeten tot Wijnaam hem te begeven. Dienvolgens is de gemeijnte van Wijnaam geordineert ter eerster gelegentheyt na deses synodi resolutie ten overstaen van twe dienaren wt den classe tot eene nieuwe electie te treden.

2. Oock isser voorgecomen een nieuwe protestatie, gedaen van eenige ledemaeten ende ingesetenen tot Minnaam, tegens de beroepinge gedaen op die persoon VIBRANDI EVERARDI, candidati theologiae, die oock in den classe van Franeker geapprobeert was. Het synodus partijen verstaen hebbende ende op alles gelet na behoren heeft bij die meeste stemmen besloten, dat die voorsz. beroepinge sijnen voortganck sal hebben, mits dat de ledemaeten, die niet gestemt hebben, sullen geinduceert worden om consent in de beroepinge te dragen ende door onderschrijvinge haer met de anderen conformeren, waerin het synodus syn beste heeft gedaen

---

[1]) »Vrijdach" dat is 19 Juni.

ende voort MEIJNARDUM VOMELIUM wt den classe geordineert om bij sijne bevestinge die reste daertoe te induceren.

3. DANIEL JOHANNIS, rector tot Sneeck, heeft oock eenen langen brief aen den synodum geschreven, dienende tot antwoort op die voorgaende resolutie, accepterende de handelinge ofte vriendelijcke onderrichtinge van de broederen, daertoe gecommitteert, ende meteenen versoeckende daerna in integrum gestelt te worden ofte in stillicheijt geduldet. Na desen is DANIEL ingeroepen opten 9 Augusti selfs op den synodum verschenen vraegende, oft daer eenige dispositie op synen brief was gevallen ende hoedanige, meteenen ter begeerte des synodi synen brief onderteeckenende, twelck hij verclaerde door haesticheyt vergeten te hebben. Op allen desen is hem de resolutie des synodi voorgelesen aldus luijdende: Het synodus gelesen hebbende die missive van DANIEL voorsz. ende syne mondelycke versoeck aengehoort heeft besloten, dat sijne missive in handen van de drie gecommitteerde sal gestelt worden ende dat dieselve haer ter eerster gelegentheijt tot Sneeck sullen praesenteren om haere commissie desen aengaende texerceren verwachtende, hoe hem DANIEL in desen na de eerste resolutie sal houden ende dragen om daerna rappoort gedaen hebbende aen den deputaten synodi, van de kercke tot Sneeck ende haeren classe na haeren (scil. deputaten synodi) advys te doen ofte te laeten gescieden, wat tot meeste stichtinge syner gemeijnte ende gerusticheijt onses vaderlants sal bevonden worden te behoren. Het synodus niet goetvindende, dat dese onderhandelinge schriftelyc sal gescieden, mogende niettemin lyden, dat eenige swaere argumenten van degene, die sulx sal versoecken, pro memoria aengeteeckent werden om sich wat naerder daerop te bedencken, welcke resolutie D. DANIELI voorgelesen synde heeft dieselve aengenomen, verwachtende die voorsz. gecommitteerde binnen een maent na desen, praesenterende oock aen sijn sijde die dingen, die daer int secreet passeren, niet te willen elimineren ofte verbreyden.

4. Den synodo is oock overgeschreven een schriftelyck appel van VIBRANDO JOHANNIS, predicant tot Lutiewirum, die selfs in persone niet is verschenen, beclagende sich door brieven over die censura des classis van Sneeck, tegen hem wtgesproocken aengaende eenige schultbekenninge, hem opgeleyt. Het synodus syne brieven gelesen hebbende ende gehoort het rappoort van de gecommitteerde des classis van Sneeck ende gesien de acten desselvigen classis aengaende dese saecke, heeft vooreerst goetgevonden D. VIBRANDUM schriftelyck tot Harlingen te citeren om syn appel te vervolgen. Maer alsoo hij die citatie wel ontfangen hebbende in plaets van comparitie een missive voor de twede mael sonde van eenen inhout, is van den sijnodo die sententie des classis geapprobeert, daerby doende

dat hij om reden na insinuatie deses soolange van synen dienst sal gesuspendeert blijven, totdat hij die sententie des classis sal voldaen hebben.

5. Ende alsoo eenige swaere geruchten, die seer odieus waeren in saecken van religie in dese verschillen, den sijnodo van Vibrando voorquamen, is het classis van Sneeck gelastet haer daerop naerder te informeren volgens de instructie, haeren gecommitteerden van den synodo gegeven, ende daerna oock in desen te doen na behoren.

6. Als in de saecke D. Artopæi eenige dagen lanck met groote moeyte was gebesoigneert, ende Artopæus verscheydene swaere clachten inbrachte tegen verscheyden persoonen, die hij voor partije hielt, begerende dat het sijnodus meteenen in reconventie tegens deselfde wilde laeten procederen, is daerop met eendrachtige stemmen geadviseert, dat men die eerste saecke aengaende Artopæi beschuldinge voor desen tijt alleene soude afhandelen, latende om redenen die saecke van reconventie in arbitrio D. Artopæi om syne actie daervan te institueren voor sulcken collegien, als dieselve na kerckenordeninge behoren, blyvende hy in allen desen salvo jure door die volgende sententie des synodi aengaende syn persoon.

7. *Sententia synodi in de saecke* Artopæi. — Alsoo den sijnodo, ten eerstemael in Junio tot Harlingen vergadert, was voorgecomen een seeckere sententie des classis van Franeker tegen die persoon Rodolphi Artopæi ende oock een protestatie van eenige broederen des classis tegen deselfde sententie, ende het synodus verstonde den bedroefden staet der gemeijnte Christi tot Franeker sulx te vereyschen, dat sy haer ex officio de geheele saecke behoorden aen te nemen om sooveel mogelijck tot een goet eijnde te brengen, soo is dat in de twede vergaderinge van den 6en tot den 13en Augusti met groote moeijte, arbeijt ende verdriet over dese saecke is gehandelt, partijen aen wedersyde verstaen, getuijgen gehoort, documenten gesien ende gelesen, verscheijden informatien genomen ende niet en is nagelaten van tgene men tot openinge der saecke nodich achte. Eyndelyck met rijpe deliberatie op alles gelet synde, waerop in desen heeft cunnen ende behoren gelet te worden, heeft het E. synodus in den naeme des Heeren ende goeder conscientie gesentieert ende geoordeelt mitsdesen in forma ende maniere als volget: Dat oft wel die broederen des classis, die de voorsz. sententie hebben gevelt, geacht worden in sulcken staet van contumaciae, als die saecken doenmaels geoordeelt werden, int vellen van de sententie ten principaele niet sonder reden sulx gedaen te hebben, ende oft oock wel aen d'andere sijde van den synodo verstaen wort, dat die protesterende broederen siende op eenige omstandicheden in de procedure gehouden ende d'insufficientie der getuijgenissen na haeren oordeel

in soo een gewichtige saecke, haer wel hebben mogen met reden beswaren, nochtans dit alles niettegenstaende heeft het synodus op die geheele saecke metten aencleve van dien rijpelijck lettende wyders geadviseert ende gesententieert, doende noch sulx mitsdesen in forma nabeschreven, dat sy wt die getuijgenissen ende documenten, die voor haer gecomen sijn, niet cunnen verstaen, dat D. ARTOPÆUS voorsz. aen het crimen intentati stupri ofte des adulterii nochte des vuijlgewinsoeckens schuldich sij, alles nochtans sonder praejudicie van den Hove van Frieslant, alwaer dese saecke tegenwoordich is hangende, maer niettemin genoechsaem overtuijcht te syn: 1⁰ van hem in eenige woorden, gebeerden ende wercken niet so stichtelyck ende christelyck gedragen te hebben, als wel synen ouderdom ende heijlige beroepinge betaemde; 2⁰ voorts sich eenige jaeren herrewaerts door verscheijden kuijperijen in saecken van politie al te seer ende teenemael buyten sijne beroepinge ingesteecken ende vermengt te hebben; 3⁰ als oock door eenige andere manieren van doen smaeckende na factie onvoorsichtich te hebben gedragen, alles streckende tot ergernisse ende ontrustinge van veelen. Alwaeromme het synodus heeft nodich geacht RODOLPHUM voorsz. van alle kerckelycke bedieningen ende vergaderingen de facto te suspenderen, doende sulx mitsdesen ter tijt ende soolange, totdat hij hem voor den Hove van Frieslant de crimine intentati stupri ten vollen sal gepurgeert hebben, dewijle hij selfs met hoge woorden verclaerde syn proces in sulcken poincten ende staet alrede voor den E. Hove te hangen, alles onder conditie dat, bijsooverre hij aldaer schuldich bevonden ende verclaert werde, hij de facto van synen dienst ende plaetse sal geremoveert worden. Indien niet, hij in synen gewoonlijcken dienst sal worden gecontinueert: 1⁰ mits dat hy van de voorgemelte puncten alhier voor den synodo syn schultbekenninge sal doen, welcke oock tsijner tijt voor syn gemeynte sal gepubliceert ende den classi aengedient worden; 2⁰ dat hij hem ten overstaen van eenige broederen des sijnodi oft haeren gedeputeerden met synen kerckenraet ende magistraet, in sooveele sij in desen geoffendeert sijn, alsdan broederlyck sal versoenen (waeronder wy die andere geoffendeerde ledemaeten ende burgeren willen begrepen hebben) achtende dat, of wel hem ARTOPÆO syn recht van reconventie in de voorgaende acte vrijgelaten was, nochtans tot meerder vrede ende gerusticheyt van syn persoon ende gemeijnte te sullen strecken, indien hij sulx perdonnere ende nalate, welverstaende hieronder niet begrepen te syn het proces tegenwoordich voor den Hove hangende, houdende oock het synodus in suspens sodanige straffen dergener, die openbaere ergernissen in dese verschillen sullen bevonden worden aengerecht thebben, waerop de gedeputeerde des synodi sullen letten. 3⁰ Eyndelyck is geconditioneert, dat D. ARTOPÆUS hem van de drie voorgemelte mishandelingen in toecomenden

tijt met aller sorchvuldicheijt sal wachten ende waeren, ende hem specialycken voor dese vergaderinge met onderteeckeninge sijnes hants sal verbinden hem van nu voortaen voor sodanige ergerlycke dingen besonder de kuijperije af te houden onder expresse cautie, soo hij wettelycke overtuijcht wort hem daerin wederom te vermengen ofte verlopen, sonder eenige dispositie van synen dienst tot Franeker sal afgeset wesen ende blyven. Aldus gedaen tot Harlingen in de sijnodale vergaderinge opten 13^{en} Augusti 1617 ter praesentie ende overstaen van de E. M. heeren de gecommitteerde Staten deser provincie MEIJNARDO IDZARDA ende SIJMEN RUNIA.

Welcke sententie voorgelesen synde, heeft D. ARTOPÆUS daerin geacquiesceert, schultbekenninge voor den synodo gedaen ende die acte na inhout van desen ondergeteeckent, welcke den praesidi in bewaeringe is gedaen.

Heeft oock geacquiesceert die kerckenraet van Franeker, item de protestanten. Ende hoewel van de broederen, die de eerste sententie in den classe gegeven hadden, vooreerst daertegen werde gemurmureert, hebben sij oock eijntlijck dieselve haer gesubmitteert, versoeckende partijen copie van de sententie te mogen hebben, die haer gegunt is.

8. De clachte CONRADI ALUTARII tegens eenige in synen classe is ad deputatos sijnodi gerenvoijeert.

Welcken oock belast is ofte eenigen van haer gecommitteert den classem, kercke van Franeker ende ARTOPÆUM met ende onder malcanderen suo tempore te versoenen, oock die ergernissen tot Franeker heen ende weder notoirlyck gegeven op die beste manieren wech te nemen, ende van D. ARTOPÆO versocht synde opt stuck van reconventie tegens eenige personen voorgenomen, waerinne hem syne vrijheyt gelaten wort, na inhout van de voorgaende acten te doen ende laeten geschieden, wat recht ende billijck is, wanneer sy vooreerst van D. FLORENTIO JOHANNIS, praeside synodi (dien de deputaten alsdan tot haer sullen roepen) van eenige nootwendige saecken voor den synodo gepasseert naerder sullen geinformeert syn.

Twelck alles gepasseert ende besloten synde syn die E. heeren voor haere lancdurige residentie, goeden raet ende daet voor den twedemael bedanckt geworden. Ende de broederen des synodi malcanderen in alle vrientscap bejegenende ende bedanckende sijn na dancksegginge van den naeme Godts ende geluckwensinge over dese haere handelinge in liefde ende vrede oock gescheyden.

Aldus gedaen den 13^{en} Aug. tot Harlingen in de synodale vergaderinge

ter praesentie ende overstaen van de twe gecommitteerde heeren voorsz. ende by ons nomine synodi onderteeckent. Onderstont

FLORENTIUS JOHANNIS, electus synodi praeses, ende
GODSCALCUS AELTIUS, electus synodi scriba.

Acta synodi Doccumanae den 2 Junij deses jaers 1618. 1)

Nae aenroepinge van Godes h. naem zijn wt die gecommitteerde dienaren der respect. classen bi de meeste stemmen tot praesidem gecoren D. VINCENTIUS JACOBI, dienaer des h. evangelii tot Leckum, ende tot scribam HUGO PETRI SNECANUS, predicant tot Oosterwierum.

Daernae zijn oovergelewert, gelesen ende geapprobeert die credensbrieven van den gecommitteerde dienaren ende ouderlingen der respect. classen.

Dienvolgende is bevonden, dat wt den classe van Doccum verschenen zijn: als dienaers D. HERO ULDRICI, predicant tot Oldkercke, ende FOCCO JOANNIS tot Holwert, ende als ouderlingen FOCCO VAN AYSMA, secretaris van Ferwerderdeel, ende POPKE WARTMANS, ouderling tot Collum;

wt den classe van Leeuwarden: als dienaren NICOLAUS JOANNIS, predicant tot Berlkum, ende VINCENTIUS JACOBI tot Leckum, ende als ouderl. TIERCK ABBES, schepen binnen Leeuwarden, ende DIRCK WILLEMS aen S. Annaparochie;

wt den classe Silvana: als dienaren D. JOANNES OVERNÆUS, dienaer J. Ch. tot Hascherdijcken, doch niet verschenen om zijn cranckheit (ende volgens dien geexcuseert) ende ULPIANUS EPÆI tot Oldeboorn, ende als ouderling SIURDT WIARDA tot Ackrum ende AESGA POPPES tot Goingerijp;

wt den classe van Sneeck: als dienaeren HUGO PETRI, dienaer Je. Ch. tot Oosterwierum, ende D. BERNARDUS MANDEVIJL, dienaer tot Goinge cum annexis, ende als ouderlingen ANDRIES SUEERDS binnen Sneeck ende WIBRANT HEERCKES tot Bosum, ooc niet verschenen om zijn cranckheit ende volgens mede geexcuseert;

wt den classe van Bolswaert: als dienaeren AELTIEN REINERS, dienaer tot Worcum, ende ALBERTUS NIENHUIS, predicant tot Borgert cum annexis, ende als ouderlingen TACO VAN AYSMA ende EPKE BIENTIES tot Mackum;

wt den classe van Franiker: als dienaren D. MEINARDUS VOMELIUS, dienaer

---

1) Deze acta moeten hier volgen, doch zijn in onzen codex opgenomen na de acta der op 30 September te Leeuwarden gehoudene synode.

tot Schalsum ende Boer, ende WATZE WATSIS tot Vinssum, ende SIBRAN BONGA tot Kimsert ende mr. JAN HENDRIX tot Harlingen als ouderlingen.

Is mede gelesen die commissie van de E. heeren Staten deser provincie, ende zijn wt haer E. Mogende collegie gecommitteert ende gecompareert die edele achtbare ende discrete heeren ERNST VAN AELUA ende REINIER HARINGS, diewelcke met schuldige eerbiedinge van de synodale vergaderinge zijn ontfangen.

Is daernae overgelewert den broederen des synodi seeckere missive der E. heeren Staten aengaende die saecke RODOLPHI ARTOPÆI met eenige bigevoegde stucken, tot openinge van de saecke dienende, in de vergaderinge voorgelesen.

Is ooc den synodo overgelevert ende mede voorgelesen een brieff van D. ARTOPÆO, waerin van hem versocht werde om eenige personen zijnen party sijnde te citeren, twelck van den synodo als onnodich is affgeslagen, ende ter contrarie besloten met een brieff door een seecker bode hem te belasten om selffs op het spoedichste te sien te compareren ende reden zijns appels gevendt hetselve te vervolgen, ofte dat by faute van dien eevenwel daerin gehandelt sal worden nae behooren.

Daernae zijn gelesen die acta des verleden synodi, gehouden binnen Harlingen, ende zijn dese naevolgende saecken in naeder consideratie genomen van den tegenwoordigen synodo:

1. Nopende het concept van boeckdruicken is bij desen synodo besloten, dat die deputati synodi met die curatoren accademiae van haer daertoe versocht zijnde by den E. heeren Staten sullen versoecken personen tot opsichters op die druickerijen.

2. Aengaende die resolutie van de schoolmeesters om ombequaeme te weeren ende bequaeme in plaetse van dien weder in te stellen wordt gecontinueert doude resolutie hierover genomen.

3. Op die questie, oft dr. MACCOVIUS, theologiae doctor maer geen predicant zijnde, mach examineren ende tot den kerckendienst ordoneren, is bi den meeste stemmen der classen goetgevonden, dat hij sulx collegialiter met andere professoren theologiae wel mach doen.

4. Op die suaricheit van het trouuen der gedoopten met den ongedoopten wert hetselvige noch gelaten bi den voorige resolutien, mids den saecke ten principale laetende berusten tot den sinodum nationalem, waertoe men goede hoope heeft. Is mede geresolveert, dat diegene, die hier in dese provincie ofte in Gronigerlant affgeslagen worden, op een ander plaetse niet in het houuelijck bevesticht worden sullen mogen.

5. Aengaende die combinatien worden die classen wederom vermaent haer best hierin te doen neerstelijck omsiende, waer bequaeme separatien van dorpen geschien can, ende dieselve te bevorderen.

6. Belangende die beroepinge der dienaren, die alrede in denste staen oft die geholden souden zijn haere beroepinge, die op haer worden gedaen, den classi te presenteren, is bij desen synodum besloten een iegelijck zijn vrijheit daerin te laten, tenwaer hij onstichtelijck stonde.

7. Opt stuck der beroepinge der dienaren om bij deselve te hebben tue dienaers wt den classe, waeronder die plaetsen sorteren, is bi den deputaten synodi vercregen volgens haeren last seeckere apostille der E. heeren Staten. Ende wordt den deputatis vorder belast te versoecken bi den E. heeren voorgenoemt, dat d'uitschrivinge vant hetselvige placaet gedaen ende voorts ter executie gestelt mach worden.

Perticularia des voorleden synodi.

8. In de saecke van LAMBERT JANSSEN aengaende die straffe, in verscheiden synoden hem opgeleit, is besloten, dat men hem alsnoch kercklijck sal vermanen door den deputaten synodi om die sententie van verscheidene synoden over hem gevelt nae te comen, ofte bij faute van dien dat men met die kercklijcke disciplin sal procederen.

9. In den saecke DANIELIS JOANNIS is besloten, dat die kerckenraedt van Sneeck geassisteert met tue dienaers desselven classis ende met tue deputaten synodi hem alsnoch eens eernstelijcken sullen vermanen om hem wederomme tot eenicheit der kercken deser provincie mitsgaders bij die oprechte suiverheit der leere, die in deselve geleert wordt, wederom te vervoegen, ende bij faute van sulx dat men voorts met die kercklijcke discipline sal tegen hem procederen. Doch alsoo DANIEL vorsz. in den synodo is verschenen ende aen den broederen versocht heeft, ten eersten dat seeckere concept van zijn gevoelen in scriptis overgegeven desen actis sinodi geinsereert, ten tueden dat hij voor een lidtmaet der gemeinte binnen Sneeck getollereert mochte worden tot den nationalem synodum toe, is besloten: op het eerste punt sulx onnodich te zijn, maer dat het concept voorsz. int boeck der deputaten synodi bij zijn voorgaende verclaringe, aldaer gedaen, gestelt sal worden; belangende het 2 refereert het synodus hem tot die voorgaende resolutie. [1])

Gravamina synodi praesentis.

Hiernae is geprocedeert totte gravamina, die van den classibus op dit tegenwoordige synodus overgesonden zijn.

---

1) Van hier af tot aan de onderteekening zijn de acta met een andere hand geschreven.

1. Opt eerste gravamen classis Leowerdianae, hoelange tevoren lidtmaten der gemeynte Jesu Christi behoren geweest te zijn diegene, die nieuwelijcx totten dienst der kercken sullen toegelaten worden, is besloten, dat sulcx tenminsten twee oft drie jaren tevoren behoort te geschieden, eer sy of van den classibus of van den professoren toegelaten worden.

2. Op het tweede gravamen, of oock niet alle appellatien, die van den classe totten deputaten synodi geschieden endesovoorts, behoren te geschieden durante judicio aut coetu, is besloten, dat se geschieden sullen durante coetu ofte, indien de vergaderinge is gesloten, dat se op denselvigen dach by den praesidem ofte scribam ofte den dienaer loci aengegeven sullen worden.

3. Opt derde gravamen alsoock op het eerste classis Snecanae van gelijcken inhoudt, of d'appellanten niet behoren eenigermaten d'oncosten te dragen, die daer vallen, als van hun appel gehandelt wort, is besloten, dat sy by provisie de oncosten sullen staen, mits dat se haer regres sullen hebben op de appelleerde tot decisie der deputaten synodi.

4. Op het vierde gravamen, of oock eenige saken, daervan geappelleert wort van den deputatis synodi totten synodum, niet behoren by provisie executabel te wesen, ende welcke die zyn, alsoock mede op het twede gravamen classis Sylvanae van gelijcken inhoudt is besloten, dat in saken van beroepinge geen appellen verder mogen vallen dan totten deputatos synodi, maer in andere saken wort hetselve gelaten in arbitrio ende het oordel der deputatorum synodi, mits dat hiervan eerst metten respective classen communicatie werde geholden, welcken die dingen zyn, die executabel sullen wesen.

5. Opt vijffde ende laeste gravamen, of oock niet de proefpredicatien voor het h. avontmael behoren anders als op de naestvoorgaende Sondagen te geschieden, is besloten, dat se behoren te geschieden op de naeste Vrydach of Saterdach voor de actie des h. avontmaels.

6. Opt eerste gravamen classis Sylvanae, alsoo voor een jaer ofte twee seker ledemaet der kercke Christi in overspel hem verlopen hebbende nae tversterven van sijn huysvrouwe deselve persoon wederomme tot sijn huysvrou heeft genomen, welcke ledemaet nae verscher daet van den predickstoel opentlyck voorgestelt zijnde sedert die tijdt hem redelijck gedragen heeft, versoeckende middelertijt met dit tegenwoordige wijff int houwelijck bevesticht ende totte gemeenschap des h. avontmaels toegelaten te worden, de vrage is, hoe een dienaer hem in alsulcken gevall houden ende dragen sal. Is geresolveert ende besloten, dewijle dattet is continuatio adulterii, voormaels by haer bedreven, dat se niet en mogen in haer

houwelijck bevesticht worden noch oock, solange sy in sodanigen staet met malcanderen leven, totte gemeenschap des h. avontmaels opgenomen ende toegelaten.

7. Op het tweede gravamen, nadien die Jesuiten veelvoudich dese landen doorlopen, waerdoor de Paepsgesinde seer stout worden, ende oock also de tegenwoordige middelen op dat stuck genomen de swaricheyt niet wechnemen, oft niet raedtsaem waere, dat de broeders op het synodum verschijnende andere bequame middelen hiertoe dienstich mochten ramen, is besloten, dat een yegelijck dienaer by syn overicheijt sal aenhouden om de placaten hierover int werck te stellen.

8. Op het derde gravamen alsoock mede op het tweede classis Snecanae van gelycken inhoudt, oftet niet goedt waer, dat een dienaer uyt elcken classe van diegene, die op het synodum comen, gestemdt werde, die terstont nae het besluyt int eynde des synodi d'acta excipiere ende uytschrijve ende late deselve van den praeside ende scriba collationeren ende onderteyckenen, die oock solange sullen moeten blijven om also deselvige sonder vertoeven een yegelyck respective classe over te leveren in de eerste naestvolgende vergaderingen, is besloten, dat sulcx nu ende nae desen voortaen sal geschieden.

9. Opt eerste classis Bolswerdianae, dat doch eens alle goede oude resolutien int werck mochten gestelt worden, ende dat tot dien eynde het synodale extract, by den vier gecommitteerden des voorleden synodi van nieuws oversien, nu eyntlicken in desen synodo gelesen ende afgedaen werde, is geresolveert ende besloten, dewijle het in eenige classibus noch niet gelesen en waer, dattet alsnoch by allen classen wederomme gelesen sal worden, ende indien eenige swaricheyt noch daerinne bevonden wort, dat deselve geannoteerdt ende daervan gravamina gemaeckt worden om in den toecomenden synodo overgelevert ende gedecideert te worden.

10. Op het vierde gravamen, of wel in eenen kerckenraedt twee ofte meer bloetverwandten mogen sitten, ende of sy in specie haer andere bloedtverwandten door haer stemmen tot eenige kerckelicke diensten mogen vorderen, ende of sulcx mach geschieden in sodanige gemeenten, daer alle ledematen hooft voor hooft haere stemmen hebben, is besloten, dattet geschieden mach, wanneer daer maer vleeschelicke affecten buytengesloten worden.

11. Opt vijfde gravamen, of het niet oorbaerlijck en zy, dat elcke kercke ten platten lande diaconen, daer sy noch niet en zyn, verordinere om collecten te versamelen voor haer ofte haere nabuyrige nootdruftige

gemeenten, tzy dat se selfs ingesetene armen hebben ofte niet, is besloten, dat waer het met stichtinge geschieden can, dattet aldaer wel geschieden mach.

12. Op het sevende ende laeste gravamen, hoedat de heydensche comoedien ofte schouspelen, die tot Leeuwarden ende Boolswerdt tegens verscheydene synodale resolutien wederomme doorbreken, op het gevoechlijckste voortaen sullen mogen verhindert worden, is geresolveert, aengesien tsynodus hope gecregen hadde, dat sulcx welhaest ophouden soude, dat de respective classes haere beste sullen doen om sulcx mette beste middelen af te crijgen.

Naedat de gravamina afgedaen waeren, so is voorder geprocedeert totte particularia.

1. Ende ten eersten is voorgecomen de sake van de onderteyckeninge des Catechismi ende Nederlandtsche Confessie, in dewelcke swaricheyt gemaeckt werde in den classe van Dockum by eenige dienaeren, waerop by den broederen des synodi eendrachtelicken is besloten, dat diegene, die sulcx noch niet hebben gedaen, gehouden sullen zyn tselvige te doen in de eerste classicale vergaderinge, uyt oorsake van twelcke benevens den classe van Dockum oock allen anderen classibus opgeleydt ende bevolen wort, indien yemant onder haer alsnoch is, die tselvige niet hebben gedaen, daertoe niet alleen vermaent maer oock geconstringeert worde.

2. In de sake van de beroepinge van Steens, gedaen op den persoon Arnoldi Matthiæ, also Arnoldus voor den synodo tegenwoordich van den E. grietman Donia ende doctore Eccio cum sociis is beschuldicht van verscheydene mishandelingen, naedat de voorsz. beschuldingen mette documenten ende bewijsredenen daertoe dienende van den synodo zyn geexamineert, is bevonden, dat Arnoldus van alle alsulcke beschuldingen vry is, waerop de voorsz. beroepinge op hem gedaen geexamineert ende alles, wat daertoe dienstich was, ondersocht ende wettelyck bevonden zijnde wort volgens dien Arnoldus voorsz. van den synodo gewesen uyt cracht van deselvige by de gemeente van Steens hem te vervoegen. Doch also de grietman voorsz., geassisteert met doctore Eccio, wederomme is verschenen, clagende dat sy wat meer totte sake dienende hadden in te brengen, so wort de sake gewesen totte deputatos synodi, geassisteert met twee van den h. Gedeputeerden tot believen van denselven, om tgene voorders tegens hem Arnoldum van haer ingebracht sal worden breder te examineren, mits dat Arnoldus hem solange van die plaetse sal onthouden. Ende ingevall hy mochte door sulcx van sodanige beschuldingen overtuycht worden, sal de beroepinge voor niet ende van geender weerden gehouden worden.

—

3. Aengaende de sake van de gemeente van Blije ende Hogebenthum tegens haeren dienaer ROUCKE JOHANNIS, naedat de broederen des synodi haer op deselvige geinformeert hadden, hebbent gewesen aen den deputatos synodi om met de eerste gelegentheyt de sake af te handelen.

4. Nopende het appell der ledematen der gemeynte Christi binnen Grou van den deputaten synodi op desen tegenwoordigen synodum, nae genoechsame ondersoeckinge der documenten ende bewijsredenen, van beyde sijden by den synodo ingebracht, is de beroepinge op den persoon LAURENTII TACONIS afgeslagen, ende den ingesetenen is geordineert metten eersten te procederen tot een nieuwe electie in conformiteyt van de kerckenordeninge ende landtsresolutie.

5. In de sake hangende tusschen RODOLPHUM ARTOPÆUM, appellant ad synodum Doccumanam ter eenre, ende de kerckenraedt van Franiker, in haer qualiteyt geappelleerde ter anderer sijden, nopende sekere sententie, by den deputaten synodi den 29en Januarij laestleden binnen Leeuwarden gepronuncieerdt, tsynodus tegenwoordich binnen Dockum vergadert, in de vrese des Heeren rijpelijck gelettet hebbende op alles, wat in desen diende geconsidereert te worden, verclaert hem appellant by de voorgeroerde sententie niet boven recht beswaert, maer de sententie der deputaten synodi wel gewesen ende volgens by hem RODOLPHUM tonrechte geappelleert te zijn, ordonnerende tsynodus voorss. hem nae de voornoemde sententie te reguleren. Aldus gepronuncieert in de synodale vergaderinge binnen Doccum opten 9en Junij voor noon.

ARTOPÆUS dese sententie gehoort hebbende heeft viva voce hiervan geappelleerdt ad synodum nationalem ter praesentie van de burgemeester WIJBE JACOBS ende JEROEN WILLEMSZ als gecommitteerde van den kercke van Franeker, waertegens de gecommitteerde voorsz. protesteren de nullitate appellationis, refererende haer totte apostille der E. heeren Staten, staende in margine van de remonstrantie des kerckenraedts, der rescriptie des magistraets ende des antwoordts ARTOPÆI, luydende aldus: Syn Genade mitsgaders de Gedeputeerde Staten van Vrieslant alles gesien consenteren RODOLPHO ARTOPÆO om sijn appell, tegens de sententien der deputaten synodi ingebracht, opten aenstaenden synodum te vervolgen, mits dat hy geholden sal zyn nae te gaen, tgene alsdan by denselven synodo sal worden uytgesproken, ende middelertijdt hem te onthouden van den kerckendienst. Actum den 20en Martij 1618 voor noon. Onderstondt: Ter ordonnantie der Gedeputeerde Staten van Vrieslandt. Ende was onderteyckent: A. AYSMA.

6. Opt versoeck van PIECKE ANSCHES om gepromoveert te mogen worden totten scholasticam functionem binnen Staveren by den magistraet aldaer

wort het classis van Boolswert belasticht om sulcx den magistraet te remonstreren ende hem daerinne te helpen bevorderen. Ende ingevalle tselvige aldaer niet wil gelucken, wort den deputatis synodi belast tselvige voorts den heeren Gedeputeerden te remonstreren.

7. tVersoeck Tammonis Lyrani, aen den synodum gedaen, wort alsnoch den deputaten synodi belastet om tselve so by den E. heeren Gedeputeerden alsoock by weygeringe van dien by den heeren volmachten deser provincien te bevorderen, ten eynde hy als emeritus een jaerlicx stipendium mach vercrijgen.

8. Nae desen zyn tot deputaten synodi voor desen jaere gecoren dese navolgende personen:
uyt den classe van Dockum Chrystophorus Swagemius, dienaer tot Nijkerck, ende Bodus Claesz, olderling tot Holwert.
Die van Leeuwarden continueren nae de ordre der vier mannen, die tot haer is gecomen, ende zijn: Hieronymus Honerbringa, dienaer tot Huysum, ende Sioucke Siouckesz, olderling tot Marrum.
Uyt den classe Sylvana zyn voor twee aenstaende jaren gecommitteert: Johannes Klinckhamerus, dienaer op de Jouwer, ende Tincko van Andringa, grietman tot Oldeboorn als olderling.
Uyt het classis van Sneeck: Gaius Aggæi, dienaer tot Isbrechtum, ende Hanne Simonsz, olderling te Sneeck.
Uyt den classe van Boolswert: Godschalckus Aeltius, dienaer binnen Boolswert, ende Timen Fransz, olderling mede aldaer.
Uyt den classe van Franeker: Philippus Danielis Eylshemius, dienaer binnen Harlingen, ende Jeroen Willemsz, olderling tot Franeker.

9. De rekeninge van den deputaten synodi is van den synodo ontfangen ende door den praesidem ende scribam in haer recesboeck geparagrapheerdt.

10. De E. h. gecommitteerde Staten vorengemeldet zyn van den synodo bedanckt geworden voor haere presentie ende goede diensten in den synodo bewesen, ende haere E. E. zyn de resolutien desselvigen gerecommendeert om favorabelijcken haeren collegio te rapporteren, sijn daerbeneffens mede gebeden haer beste hierin te willen doen, dat se een goeden effect mogen sorteren.

11. Eyntlijck ende ten laesten is censura morum gehouden, ende het synodus is met dancksegginge ende aenroepinge des naems Godts mitsgaders broederlicke groetenisse in vrientschap gescheyden op huyden den 9en Junij 1618.

Aldus gesloten in de synodale vergaderinge, gehouden binnen Dockum op dato als boven ende uyt name ende last van den synodo voorsz. by den praesidem ende scribam onderteyckent.

VINCENTIUS JACOBI HEMPENIUS, praeses synodi Doccumanae.
HUGO PETREIUS SNECANUS, ejusdem synodi scriba. 1)

Acta synodalia den laesten Septemb. 1618. 2)

tSynodus van Frieslandt, op de aengeschrijwinghe der E. E. heeren Gedeputeerde Staten van derselver provincie binnen Leeuwarden vergadert omme achtervolgende daenschrijvinghe der H. H. M. M. Staten Generael deser Geunieerde Provincien te nomineren ofte deputeeren 4 ofte tenminsten 3 dienaeren ende 2 ofte 3 andere gequalificeerde personen, wesende ledematen der ware ende Gereformeerde gemeijnte, tot den sinode nationael, bij de hoochgemelte Staten Generael binnen Dordrecht geconvoceert tegens den 1 November stilo novo deses jaers 1618, heeft na aenroepinghe van Godes h. naeme geeligeert tot presidem den welgeleerden ende godtsaligen D. FLORENTIUM JOHANNIS, dienaer des godtlijcken woorts tot Sneeck, ende tot scribam D. REGNERUM BOGERMANUM, dienaer des godtlijcken woorts tot Harlingen.

Vorts is gelesen de missive der E. heeren Gedeputeerde Staten deser provincie aen die respective classen, waerinne nae een verhael van het sijnode nationael, bij de H. H. M. M. Staten Generael geconvoceert, den classibus was geordineerdt omme haere committeerde op desen tegenwoordigen sinodi preparatoir toe senden, waerna de credentsbrieven van de gecommitteerde dienaeren ende ouderlinghen der respective classen sijn overgelevert, gelesen ende geapprobeert.

Volgens welckx bevonden is, dat vuijt den classe van Leuwarden verschenen sijn: als dienaers D. VINCENTEUS JACOBI tot Leckum ende D. ADOLPHEUS BESTEN tot Marrum, ende als ouderlinghen de ed. achtbaren erentveste heer KEMPO VAN DONIA, raet ordinaris in den Hove van Vrieslandt, beneffens welcke mede als ouderlinck gecommitteert zynde de ed. erentveste manhafte JULLIJUS VAN EIJSINGHA, overste lutenant vant Friessche regiment, is vermidts seeckere verschrijvinge van sijn princelijcke Exelentiė absent gebleven ende gexcuseert gehouden;

---

1) Beide onderteekeningen zijn eigenhandig. De acta zelf van deze synode zijn met drie verschillende handen geschreven.

2) Zie noot 1 op blz. 253.

wt den classe Silvana: als dienaers D. JOHANNES MELBOMEUS tot Langweer ende D. GERARDUS FOCKINGIUS tot Oostersee, ende als olderlinghen HENDRIJCK BRUCHTES ende HISSE JASPERS;

wt den classe Snecana: D. FLORENTIUS JOHANNIS tot Sneeck ende dienaer JOHANNES JOHANNIS tot Balck, ende als olderlinghen de burgemeester HENDRICK WIJGERS tot Sneeck ende WIJBRANT HEERKES tot Bosum;

wt den classe van Bolswart: als dienaers D. HERMANNUS RIBBIUS tot Bolswert ende D. JOHANNES HELIODERUS tot Mackum, als ouderlinghen de ed. ende erentveste TACO VAN AIJSMA tot Hichtum ende WIJGER ANNES tot Pingum;

wt den classe van Franeker: D. MEIJNARDUS WOMELIJUS tot Schalsum ende D. REGNERUS BOGERMAN tot Harlinghen als dienaers, ende als olderlinghen de ed. erentveste SIJBRANT VAN BONGHA tot Kimserdt ende de E. heer EPO JACOBS JUCKEMA tot Franeker;

wt den classe van Dockum: als dienaers D. HILARIUS SIBRANDI tot Aengum ende D. POPPIUS CORNELII tot Aelsum, als olderlinghen SIJBRANT ende CAREL JANS.

Is mede gelesen de commissie van de E. heeren Gedeputeerde Staten deser provincie, ende syn vuyt haere E. M. collegie gecommitteert ende verschenen: de ed. achtbare ende discrete heer ERNST VAN AYLVA ende de E. ende discrete heer RYMERT HARINGS, dewelke met behoerlijcke eerbiedenisse van die vergaderinge sijn ontfangen.

Daernae syn gelesen de articulen, ower het houden van den nationalen synode bij de H. H. M. M. Staten Generael gestelt, ende is tgene in deselve eygentlyck tot dese vergaderinghe behoorde wel aengemerckt.

tSijnodus den 1 Octob. voormiddagh wederom vergadert is verschenen D. doctor MACOVIUS versoeckende audientie bij de vergaderinghe. Welcx hem gegunt, heeft syn propositie gedaen, waerop die vergaderinghe heeft versocht, dat D. MACOVIUS, tgene hij mondelingh hadde voorgedraghen, by geschrifte wilde stellen ende de vergaderinge overgeven, welcx D. MACOVIUS alsoo te doen heeft aengenomen.

Daernae is voorgedraghen de meninge der E. heeren Gedeputeerde Staten door haere E. M. committeerde in onse vergaderinghe aengaende de deputatie der personen, die gesonden sullen worden tot den sijnode nationale, wesende sodanigh: eerstelyck dat de E. heeren Gedeputeerde Staten goedt hadden gevonden, dat 3 dienaers ende 3 olderlinghen souden werden gecoren; daerbenoffens dat de tegenwoordige vergaderinghe sall hebben te nomineeren ses dienaers, vuijt dewelcke de E. heeren Gedeputeerde Staten 3 sullen kiesen omme te gaen tot den synode natio-

nael, ende wederomme dat de E. M. heeren sullen nomineeren 6 gequalificeerde olderlinghen ofte tenminsten ledemaeten der Gereformeerde gemeijnte, vuyt welck getal de vergaderinge 3 sall moghen eligeren omme te gaen tot den sijnode voorsz.

Dese meninghe ofte goetvindinge der E. heeren Gedeputeerde Staten de tegenwoordighe vergaderinge verstaen ende in deliberatie genomen, vindt sich in dselve besuaerdt om verscheijdene reden. Heeft daerom vuijt het midden van haer gecommitteert den presidem ende schribam als dienaers ende neffens deselve als ouderlinghen de ed. TACO VAN AIJSMA ende de E. heer EPO JACOBS JUCKEMA omme die besuarenisse, die bij de vergaderinge desen aengaende wert gemaeckt, de E. heeren Gedeputeerde Staten voor te draghen ende haere E. M. eerbiedelyck te versoecken omme die genomene resolutie vallen te laten, ten eynde de kercke deser provincie mochte blijven in syn geheel, ende de gedeputeerde broeders tot dese vergaderinge mochten hebben te verdedighen, tgene van haer gedaen wert, bij haere respective classen.

Dese commissie van die committeerde personen voornoemt geexerceert, hebben voor rappoort gebracht, dat de E. heeren Gedeputeerde Staten bij haere genomene resolutie verbleven,[1]) ende die vergaderinge vermaenden haer dselve wel te willen laten bevallen.

Naemiddach tsynodus wederom vergadert heeft over dese voorgevallene suarigheyt voortaen gedelibereerdt ende goedtgevonden de E. heeren Gedeputeerde Staten door die voorgaende haere committeerde (deselve versterckt zijnde bij gemene adwijsen met de ed. ende achtbare heer KEMPO VAN DONIA) nochmaels eerbiedelijck te versoecken in haere E. M. resolutie te willen veranderen ende de tegenwoordighe synodale vergaderinghe nae recht ende ouder gewoonte in dese provincie alsoock die vuijtschrijvinge der H. H. M. M. Staten Generael te laten voortgaen met de stemminge ende electie der personen soo dinaeren als ouderlingen, die op de synode nationael van weghen die kercke deser provincie moghen compareren.

Ende indien de E. M. heeren Gedeputeerde Staten bij haere E. M. resolutie mochten persisteren, dat in sulcken gevalle de committeerde vuijt de name sijnodi bereijt waeren seeckere personen soo dienaers als olderlinghen te nomineeren ende eligeren ende de E. M. heeren te exhiberen, ende soverre dselve niet alsoo mochten wesen gequalificeerdt, gelijck de vuijtschrivinge der H. H. M. M. Staten Generael is vereijsschende, dat alsdan de E. heeren Gedeputeerde Staten haer bedencken daerop hadden

---

1) »verbleven" verbeterd naar UU; onze cod. heeft »welbleven."

te seggen ende niet toe twijffelen, ofte tsijnodus tegenwoordigh soude sich in aller manieren nae de goede voorsorge der E. M. heeren soecken te accommoderen, ofte dat andersins de E. heeren Gedeputeerde Staten mochten proponeren sekere personen soo dienaers als ouderlingen, ten eijnde het synodus daerop mochte letten doch niet gebonden zyn.

Dese commissie in beyden deelen van de committeerden bij de E. M. heeren geexerceert, hebben de E. heeren Gedeputeerde Staten voor antwoort gegeven, dat hare E. M. bij hare voorgemelte resolutie dochten te verblijven.

Hiervan hebben de committeerde rappoort gedaen, waerop vorders de vergaderinge heeft gedelebereerdt, wat in desen gevalle soude staen te doen. Ende tot adwijsen gecomen zynde is bij de meeste goetgevonden, dat die committeerde tot dese vergaderinge sullen nodigh hebben te vertrecken ende van dese suarigheyt hare respective classen adverteren omme op bestemder tijt met behoorlijcke last ende procuratie der classen weder te compareren ende alsdan te resolveren, gelijck tot best der kercken sal nodigh bevonden worden.

Ondertusschen is voorslach gedaen ende goetgevonden, dat men bij provisie soude voortgaen ende procederen tot nominatie ende electie van personen soo dienaeren als olderlinghen omme op den synode national toe senden, deselve de E. heeren Gedeputeerde Staten te vertonen ende daerop hare E. M. goetbedunncken te verstaen. Indien hare E. M. enich bedencken op die nomineerde ende eligeerde personen hadden, dat hare E. M. sulcx den sijnodo gelieven wilde te openbaeren ende hare goede raedt toe verlenen omme sulcx geschiet bij den sijnodo voorts gedaen te moghen worden nae behooren.

Volgens welcke voorslach ende goedtvinige bij den synodo geprocedeert is tot kiesinge van dienaeren ende olderlingen tot besendinge als vooren, zynde bij meeste stemmen als dienaers gecoren: de E. ende welgeleerde D. Johannes Bogerman tot Leeuwarden, D. Philippus Danielis tot Harlinghen, D. Florentius Johannis tot Sneeck, ende als olderlingen de ed. achtbare ende erentveste heeren Meijnardt van Idsarda, mede Gedeputeerde der Staten van Vrieslandt, heeren Kempo van Donia ende Johan van den Sande, beijde raden ordinaris in den Hoove der lantschappe voorschreven.

Welcke electie soo van dienaren als olderlinghen door de committeerde synodi de E. heeren Gedeputeerde Staten gepresenteert ende geexhibeert, hebben dselve verclaert een goet benoegen daeraen te hebben ende de saecke voorts in allen den synodo commendeert ende bevolen.

Waerop na gedane rappoort bij den synode de voorgeroerde provisionele kiesinge alsnoch ende eyntlijck is goedtgevonden ende gearresteert.

Daerna is bij de vergaderinge gemoweert, soo yemandt der gedeputeerde dienaren ofte ouderlinghen mochte comen te overlyden (twelck Godt Almachtigh verhoede) ofte andersins nootwendichlijck sich te absenteeren, wat in sulcke gevalle nodich syn soude tot vervullinghe van de vacerende plaetse. Waervan het synodus heeft geresolveert, dat sooverre die gecommitteerde broeders tot den sijnode nationael aldaer blyvende mochten nodigh vinden de vervullinghe van die vacerende plaetsen, dat alsdan sall succederen diegene, dewelcke de naeste is in stemminge, als onder den dienaren de E. ende welgeleerde D. Hermannus Kolde tot Leeuwarden, ende onder de ouderlingen de ed. erentveste Taco van Aijsma tot Hichtum.

Van de gravaminibus der respective classen is geresolveert, dat deselve alle, so sij ingebracht sijn, sullen de committeerde tot den sijnode nationael werden overhandight, ende dat dselve committeerde de gravamina, die andersins in synodo nationali niet moghen voorvallen te verhandelen, sullen hebben te moveren diegene, die se nodich sullen vinden aldaer verhandelt te worden.

De saecke D. doctoris Macovii is gerenvoyeert aen de E. heeren Gedeputeerde Staten om met overroepinghe van de heeren curatoren ende enige theologanten aff te handelen, ende syn gecommitteert D. Melbomeus end de ed. Taco van Aijsma omme de E. heeren daerop te begroeten. Tuelck door die genoemde committeerde gedaen zynde hebben de E. E. heeren Gedeputeerde Staten dese resolutie van den synode mede goetgevonden ende geaprobeert, aennemende opt spoedigste daerin te doen.

Voorts is besloten, dat scriba synodi vuyt bevel ende name der vergaderinghe sall schrijven an die kercken, waervuijt de committeerde dienaers genomen syn, dat se betrachtende het gemene beste der kercken haer willen in dese deputatie tevreden stellen. Ende sullen de presente delegati der classen, vuijt dewelcke de committeerde tot den sijnode nationael sullen gaen, hare respective classen nomine sijnodi versoecken omme dies noodt synde de plaetsen, die bij dese commissie van haren dienaer werden ontblotet, te willen helpen bedienen.

Noch is die scribae sijnodi in last gegeven omme nomine synodij de committeerde tot den sijnode nationael met behoorlijcke procuratie te versorgen, deselve ten principalen fonderende op die inhoudt van de vuijtschrijvinghe der Hoog. Mog. Staten Generael aen de E. E. heeren Gedeputeerde Staten deser provincie omme te handelen van de bekende 5 questieuse poincten ende aencleve van dien alsmede andere voorvallende

saacken, sooals sij na Godes h. woordt ende meeste stichtinghe der kercken sullen bevinden nodich te sijn. Is oock goetgevonden, dewijle dese procuratie mede op den presidem gaen sall, dat deselve van een dienaer ende ouderlinck vuijt den classe Bolswardiana ende een dienaer ende ouderlinck vuyt den classe Franequerana in synode present sall ondertekent worden.

Eijntlijck ende ten laesten, nadat de E. E. heeren Gedeputeerde Staten tevoren gemelt sijn van den synodo bedanckt voor hare presentie ende directie, den synode bewesen, is censura morum gehouden, waernae met dancksegginge ende aenroepinghe van Godes helijge name mitsgaders broederlijcke groetenisse het sijnodus in vriendtschap is gescheijden op huijden den 2[den] October 1618.

Aldus gesloten in de sijnodale vergaderinghe tot Leeuwarden op dato als boven, wt name ende last des sijnodij voorschreven bij den presidem ende scribam ondertekent.

FLORENTIUS J., synodi praeses.
REGNERUS BOGERMAN, hujus sijnodi scriba.[1])

Acta deputatorum synodi, vergadert binnen Leeuwarden den 27 Januarij anno 1618, praeside HIERONYMO HOENDERBRINGA, scriba GERARDO KLEIBOKERO.

Ten eersten heeft D. BOGERMANNUS rapport gedaen van die onderhandelinge, die van D. MACCOVIO, BOGERMANNO ende FLORENTIO met DANIELE gevallen was. So heeft D. BOGERMANNUS datgenige se met DANIELE gehandelt schriftelick aen de deputaten overgelevert ende is de copie hiervan, als volght:

Also wij ondergescreven doctor J. MACCOVIUS, J. BOGERMANNUS, FLORENTIUS JOHANNIS gecommitteert waren van den synodo provincionael, in Junio deses jaers 1617 tot Harlingen gehouden, om met DANIELE JOHANNIS, rector der schole tot Sneeck, te spreken, hem te onderrichten ende onderwijsen in seeckere poincten der leere, verfatet in dree articulen, bij DANIELE den classe van Sneec voormaels overgelevert ende aengenomen te verdedigen, ende van synodo geordeelt onschriftmatigh te zijn ende met de leere der Gereformeerde kercke niet te accorderen, so hebben wij achterfolgende onse last ende commissie den sesten Octob. ons tot Sneec verfoeget ende den sevenden desselven maents ter presentie ende bijwesen van sommige gecommitteerde so van den achtbaren magistraet alsmede kerckenraet aldaer met DANIELE voornoemt begonnen te spreken.

In welcke beginsel ende eenigh voortganck, hoewel wij ende d'andere ge-

---

[1]) Beide onderteekeningen zijn eigenhandig.

committeerde als toehoorderen genoechsaem gevoelden ende op alle manieren merckten, dat DANIEL vut Godes woort genoechsaem onderwesen ende overtuijght was, nochtans hebben ghene hope connen scheppen van eenigen vrucht oft goet succes van onsen arbeit om DANIEL van syne meyninge af te brenghen. Is niettemin den achtsten deses maents na de middach door Godes genade geschiet, dat DANIELI meermael voorgestelt zynde vut Godes h. woordt de leere ende gevoelen der Reformeerde kercken onder den eersten artijckel hij deselve is bijgevallen ende verclaert heeft sulckes ooc zyne meeninge ende gevoelen te zijn. Derhalven van ons gevraeght zynde, oft hee dan niet in plaetse van den sesten artijcul, voormaels van hem classi overgelevert ende van synodo veroordelt, soude willen eenen anderen laeten stellen ende onderteeckenen, heeft verclaert sich daertoe bereijdt te sijn. Ditselve van ons gedaen synde, heeft nochtans DANIEL besuaert sich befonden om den artijckel, van ons schriftlick gestelt, te onderteecken voorgevende anders geschiet te zijn, als tevoren mondelinge voorgestelt was. Heeft derhalven selfs een ander geconcipieert ende gepresenteert denselven te onderteeckenen, in twelcke wij ons besuaert vindende hebben denselven gecorrigeert, so wij meinen na waerheyt te behooren, denwelcken na eenige geringe veranderinge, op DANIELIS begeeren daerover gedaen, hij DANIEL onderteeckent heeft. Insgelijck hi DANIEL op denselfden negenden voorn. maents in platse van den tweeden articul, van hem voormaels classi vorgestelt, onderteeckent een anderen tweeden artijckel, bij ons geconcipieert ende hem vorgestelt, nadat wij op sijn instantie weinige woorden daer hadde bijgedaen. Doch also hij voor dien tijdt besuaert vonde den derden artijckel van ons gestelt onderteeckenen, is hem gegunt hem daerop te delibereren tot die namiddagische vergaderinge, op welcken tijdt DANIEL verschenen zynde heeft insgelijcks, doch na lange communicatie ende gevalle suaricheyt over eenige veranderinge in denselven articel, van DANIEL versocht, denselven onderteeckent. Van welcke articulen alle hieronder gestelt, gelijck wij gecommitteerden verclaerden, dat wij geerne gesien ende liever gehadt hadden, dat he DANIEL deselfde onderteeckent hadde, soals die van ons in forma waren gestelt geweest, also hebbe wij insonderheyt verclaert, dat de derden artijckel defectueus was, niet volcomen noch genoechsam de leere van Godes woort ende der Gereformeerder kercke vutdruckende. Doch also DANIEL sich voor die tijdt besuaert vonde ende geheel geweigert hadde van dien artijckel iet anders te onderteeckenen, is he van ons eernstlick om Christi wille gebeden ende vermaent, dat he Godt wilde vierich bidden ende sich bereijden om hierin sich naerder te bedencken ende volcomen contentement doen der kercke J. Christi tot zyner tijdt te gheven, als wesende een artijckel van groten gewichte ende vut den voorgaenden twee reijn genomen ende verstaen zynde nootwendich

volgende, twelck Daniel aengenomen heeft te sullen doen. Dit alles aldus gedaen sijnde heeft Daniel ons hertelick gedancket voor den arbeit, dien wij aen hem hadden gedaen, danckende ooc Goode voor synen segen, die he daertoe gegeven hadde, belovende ende voornemende Godt van herten te bidden, dat he hem meer ende meer door zynen h. geest soude willen te kennen geven ende openbaren, tghene hem noch ontbrack, bereit synde sulcke genade ontfangen hebbende den broederen in allen toe te vallen ende volcomen contentement te geven. Verclarende voorts he Daniel voor Godt ende ons, dat alles van hem in oprechter conscientie gedaen was in desen, begerende de broederen willen na aert der liefde niet anders van hem ende zijn gantsche doen ordeelen. Verclarende voorts ende protesterende, also de Remonstranten in Hollant van seer quade meininge ende attentaten beschuldiget ende suspecteert worden, dat he van sulckes alles, ende wat sich daervan tot eeniger tijde mochte comen te openbaren, niet alleen onschuldigh, onnosel maer ooc van harten viand was ende sulckes alletijdt te sullen metterdaet bewijsen ende bethoonen, begerende van ons ooc van hem te willen ordelen ende gedencken. Na twelcke alles Daniel vut onser vergaderinge gescheiden zynde, hebben wij onderscreven alle van herten ons verheught ende verblyt over den segen, die Godt over desen onsen arbeydt aen onsen broeder Daniel hadde gegeven, ende tegelijcke Godt van herten gebeden, dat hem gelieve denselven noch te vermeerderen ende Danielem voornoemt ten volsten van alle misverstandt ende dolingen verlossen ende in zyne godlicke waerheit verstercken ende also tot de waere eenigheijt ende gemeinschap der gemeinte J. Christi wederommebringen. Dit alles voorsz. also waerachtigh te zijn getuigen ende bevestigen wij ondersch. met onse eegen ende gemeenlicke handen hieronder gestelt. Actum Sneeck den 9 Octob. anno 1617.

Onderstont: J. Maccovius, sanctae theologiae profess. in acad. Franec.
J. Bogermannus, ecclesiastes Leovardiae.
Florentius Johannis, ecclesiastes Snecanus.
Jocchem Reins. Jan Claessz. Hinderick Wigers.

Copie der articulen, van Daniele Johannis onderteeckent tot Sneeck in vergaderinge der gecommitteerden synodi, datum alsvoren gestelt.

Ick gelove ende bekenne, dat Godt van eewicheyt sommige menschen sonder op ijet goets in haer te sien, ja haer aenmerckende als in Adam verloren, naect ende leddigh van alle goede qualiteiten, ende ter contrarie becleedt met alsulcken, die de eewige verdoemenisse verdienen, heeft vutverkoren tot die eewige salicheijt, daerom meteenen haer verkiesende om haer, welverstaende de volwassene vutverkorenen vut louter barm-

hertigheit, te geven het waere gelove in Christum om door tselvige als een middel, van hem daertoe verordineert, haer tot de eewige salicheit te brengen, bekennende oversulcks dat het gelove is een vrucht deser genadige verkiesinge ende dat het sonder aenmerckinge van eenige bequaemheit, conditie, qualiteit ofte dispositie in den mensche van Godt vut genade wert geschoncken.

Onderstont DANIEL JOHANNES.

2. Dat Godt het gelove ende de bekeeringe in dien vutvercorenen niet alleen door de predicatie des godtlicken woordts maer ooc door de inwendige crachtige werckinge des h. geestes also werckt, dat se sekerlick comen te geloven ende haer te bekeeren ten tijde, als het den Heere belevet.

Onderstont DANIEL JOHANNES.

3. Dat de waere vutvercorene kinderen Godes het salichmakende gelove niet geheelick noch eyndelick verliesen.

Onderstont DANIEL JOHANNES.

Aldus gedaen ende onderteeckent bij DANIEL JOHANNIS ter vergaderinge van ons onderscreven, van synodo Harlingana tot onderhandelinge met DANIELE voorscreven gecommitteert, mede present zynde de gecommitteerde van E. magistraet ende kerckenraedt van Sneeck hieronder gestelt, diet neffens ons met haer handen hebben onderscreven tot bevestinge der waerheyt. Actum Sneeck ten tijde als boven.

Onderstont: J. MACCOVIUS, s. theologiae professor.
J. BOGERMANNUS, ecclesiastes Leoverdiensis.
FLORENTIUS JOHANNIS, ecclesiastes Snecanus.
JOCHUM RIENCKSSZ. D. THIJS. JAN CLAESSZ.
HENDRICK WIGERS.

In saecken van DANIELE JOHANNIS is besloten, dat HIERONIMUS HONERBRINGA ende JOHANNES MELBOMÆUS hun transporteren sullen bij den kerckenraet om te onderstaen, oft DANIEL JOHANNES sijn beloftenis, in die onderhandelinge met hem te Sneec gedaen, sij nagecomen in alle poincten, ende oft he de articulen oft belijdenisse bij hem onderteeckent zij ofgeweken oft gebleven oft noch verder sij door Godes genade gecomen, ende so se bevinden werden, dat he sij gebleven ende noch blijve oft noch meer voortgegaen zij, dat se alsdan op de bequaemste wijse de ergernisse, so is gegeven, sullen met den kerckenraedt wechnemen

---

Acta deputatorum binnen Leeuwarden den 3 Martij 1618,
JOHANNE BILTIO praeside, ADAMO WESTERMANNO scriba.

Nadien bij den deputaten synodi den 27en Januarij 1618 DANIEL JOHANNIS door hare gecommitteerde was onderstanden over de reductie, door D. dr.

Macovium, D. Bogermannum ende D. Florentium Johannis den 9 October 1617 binnen Sneeck gehouden ende befonden, dat hij hem op sijn gearticuleerde bekentenisse niet wilde verclaren, waerdoor de kercke van Sneeck ende classis derselven onrustigh bleeff, zijn Daniel Johannis met de gecommitteerde der kercke van Sneeck, als Florentius Johannis ende Andries Sueerts, ouderlingh ende D. Vibrandus Petri, dienaer tot Heech, vut den name des classis den 4en Martij voor den deputaten synodi verschenen. Alwaerom zij ooc aen beijde sijden int lange gehoort ende verstanden synde, heeft Daniel Johannis verclaert de drie articulen, in de vorige reductie beraemt ende bij hem verteeckent, niet anders te connen verstaen, dan soverre die met sijn verstant overeenquamen. Welcke verclaringe, also die den gecommitteerden des kercke ende classis van Sneec voorgehouden was alsooc D. J. Bogermanno, die in vorige reductie met hem gehandelt hadde ende van den deputaten ontboden, heeft haer gelijck ooc den deputaten hoochnodich geschenen Danielem door naerder verclaringe zijn gevoelen over de drie voorige articulen te versoecken, alwaerom bij den deputaten synodi de drie voorige articulen sijn gerosumeert ende also gestelt, dat het gevoelen der waerer Gereformeerder kercke naectelicker ende claerlicker conde werden verstaen. Dewelcke Danieli Johannis voorgelesen zynde, heeft geseyt sich in een so hooghe ende suare saecke so haestlick niet te connen verclaren maer te begeeren, dat een maendt tijdt hem vutstel verleent mochte werden, nae welcken hij beloofde zyne verclaringe te doen. De deputati niet connende verstaen, dat D. Danieli alsulcken langhen tijt gegunt behoorde te werden, als dien de leere van de Gereformeerde kercke wel bekent waer, ende selve in dispuyt ende questie over dese leere geweest was, ooc tallen tijden reeckenschap behoorde te gheven van die hope, die in hem waer, daerom hem opgeleyt namiddach toe twee vuren zyne verclaringe te doen. Ende is dese Danielis meininge den gecommitteerden der kercke van Sneec mede voorgedragen.

Naer noen.

Nae de middach ingetreden synde D. Florentius ende Andries Sweerts met Vibrandus Petri hebben haer opt hooghste beclaeght over het doen ende werck Danielis voornoemt, als die niet anders en wisten, ofte de voorige reductie waer gedaen in de vrese Godes, in oprechtigheit der conscientie ende tot gerustigheyt der onruste in de kercke Godes, dat ooc Daniel van zyne meininge conform het gevoelen der Remonstranten afgebracht waer, van misverstant in rechte verstant met de Gereformeerde kercke onses vaderlants ende suijvere kercken Godes, ooc tot dien einde de onderteijckeninge der articulen gedaen ende Godt voor zyne segen ende de mannen broederen voor haren arbeit gedanckt, maer nu geheel anders bevonden hem te openbaren, opt hooghste waeren bedroeft ende

niet anders conden verstaen, ofte bij hem DANIEL was ontrouwelick ende onrechtelick gehandelt, versoeckende de deputaten wouden dese saecke in de vrese Godes overwegen ende advijseren, so sij bevinden souden tot de meeste ruste ende vrede der kercke te behooren.

Is daernae D. DANIEL wederom ingeeijscht ende afgefraeght, ofte hij zyne verclaringe over de drie articulen, bij den deputaten gemaect, oprechtlick woude doen ende met onderteijckeninge zynes hants te bevestigen, in welcke also hij niet bewilligen conde, tenwaer hem een maendt vutstel ende deliberaet werde geconsenteert, ooc vragende waerom de broederen afweecken van de vorige articulen, bij hem na de onderwijsinge geteijckent, die hij seide also alsnoch te verstaen, gelijck hij se nae zijn verstant ende soverre die met Godts woordt conform waeren, onderteickent hadde. Hebben daerom de deput. om dese bedroefde saecke te beslechten van DANIELE begeert, dat hij oprechtelick ende sinceerlick als voor den aengesichte Godes woude verclaren, ofte hij de drie voorige articulen, bij hem onderteickent, niet en verstonde orthodox te sijn ende bij hem verclaert te wesen ende noch te worden in alsulcken sin ende verstant, als de reducenten met hem die conform de Belijdenisse deser onser vaderlantsche kercken verstonden ende hier oprechtelick beleeden. Op welcken DANIEL dese verclaringe heeft gedaen: niet anders te connen sien, dan dat alsulcke ondersoeckinge[1]) ende afvraginge was een inquisitie ende perssinge der conscientie, die vrij ende ongeperst behoorde te blijven, ende ooc gheen andere verclaringe te connen doen, als bij hem over die gedaen ende geschiet was ende hierboven gestelt is, vriendelick versoeckende, dat hij in dese zyne meininge ende opinie tot den aenstaenden nationael synodus, van welcke goede hoope was, gedult mochte werden, met belofte hem modest ende tranquil te houden sonder iemant met zyne opinie te besuaren, ende door occasie met een dienaer Godes in dispuijt vallende also te willen disputeren ende raeden, dat dese questien gemodereert mochten worden. Waerop eydelick is geresolveert als volght:

Also den deputaten vut het relaes van de gecommitteerde des synodi is gebleecken DANIELEM JOHANNIS gereduceert te hebben tot gelijckstemmicheyt der Gereformeerde kercken in twee poincten, in welcke hij afgeweecken waer tot het gevoelen der Remonstranten, soo ist nochtans, dat de deputati synodi naerder ondersoeck gedaen hebbende bevonden hebben hem DANIELEM van zijn voorige opinien, bij articulen in den classe van Sneeck overgegeven, int minste niet verandert te zijn ende met ijdele hoope den ondersoeckers gefrustreert te hebben, alwaeromme sij alle dese dingen in de vrese Godes overwoogen hebbende verstaen, dat de sentencie des kerckenraets ende

1) In marg. staat hiernevens N.B.

classis van Sneec ende van den synodo laestleden goetgekent vooralsnoch in zijn geheel sal verblijven, ter tijdt D. DANIEL sich anders sal verclaren, vindende daerom goet, dat de kerckenraedt ende classis in dese saecke sullen doen, als sij na desen bevinden sullen te behooren tot vrede haerder kercken ende hares vaderlants.

Aldus vutgesproken binnen Leeuwarden den 5 Martij 1618 in de classicale camer.

Dese sententie beijde parthijen voorgelesen synde, heeft DANIEL JOHANNIS verclaert zijn gevoelen over dese sententie niet connen verclaren, maer bij hem te behouden. FLORENTIUS JOHANNIS met de syne hebben in dien geacquiesceert, versoeckende aen wederzijden copien, die haer gegunt zijn.

Acta deputatorum synodi, vergadert binnen Leeuwarden den 1 Octob. anno 1619, praeside D. BERNHARDO FULLENIO et scriba ALBERTO NYENHUIJSE.

Is bij den deputatos synodi goetgevonden, dat LAMBERT JANSSZ tegen de naeste vergaederingen sal geciteert worden om alsdan sijn saeken eyndtlick af te handelen.

Bent volgens gecommitteert D. BERNHARDUS FULLENIUS ende D. PETRUS VOMELIUS om te voirsoucken het advijss der E. E. heeren, oft haer sal gelieven met hare presentien te beforderen de onderteeckeningen van den Canonib. synodi nationalis die leer aengaende volgens het concept, daervan in actis synodalib. geteeckent.

Sijn gecommitteert nomine deputatorum synodi omme te beforderen ende bij te woonen de classicale bijeencomsten in onderteeckenen der voorss. Canonen: te Dockum D. B. FULLENIUS, D. FRANCISCUS GUALTHERI als dienaers, GERRIT BAERTS als ouderlingh.

In classe van Leeuwarden sullen hen verfoegen D. BARTHOLDUS HUYSMANNUS ende D. PETRUS VOMELIUS als dienaers, SIJBRANT PIETERS als ouderlinck;

in den classe van die Jouwer D. FRANCISCUS GUALTERUS, ALBERTUS NYENHUISEN als dienaers, WIJMER LIJUWES als ouderlinck;

in den classe van Sneec D. JOHANNES CLINCKHAMERUS ende ALBERTUS NYENHUIJSEN als dienaers, ende BROER CORNELISZ als ouderlinck;

Boolsuert D. P. VOMELIUS ende D. J. CLINCKHAMERUS als dienaers, SIOERD KEMPES WIARDA als ouderlingh;

in den classe van Franiker D. B. FULLENIUS ende D. BARTHOLDUS HUYSMANNUS als dienaers, DIERCK WILLEMS als ouderlinck.

D. B. FULLENIUS ende D. P. VOMELIUS hebben rapport gedaen van haer commissie ende hebben verclaert, dat de E. E. Mogende heeren verstaen,

dat de deputati synodi met hare presentien sullen helpen in eenen ijegelicken classe de onderteeckeningen hiervoor gementioneert bij te woonen, belovende mede, so daer eenigen suaricheden in dien onderteickeningen mochten voorfallen, de behulplick handt te bewijsen.

Den 2 Novemb. anno eodem.

D. B. Fullenius ende D. P. Vomelius bent gecommitteert om te bemiddelen, dat de doctores theologiae mede mogen onderteeckenen die articulen, in synodo nationali geconcipieert nopens de leer des geloofs.

Naedien de gecommitteerden deputatorum synodi, geordineert om de onderscrivingen des formuliers nopens de onderhoudinge der eenigheyt in de leer des geloofs, in synodo Dordracena geconcipieert ende approbiert, in allen classen deser provincien van eenen ijegelicken dienaer te beforderen, in den collegio deputatorum synodi rapport gedaen, is befonden bijnaest in alle classen goede eenigheyt in de vrijwillige onderteeckeningen van den voorsz. formulier, waervoor Godt ten hooghsten moet gedancket zijn, exempt nochtans drie dienaren in den classe van Dockum, als D. Haio Lamberti ende D. Petro Hermanni, beide dienaren der gemeinte Christi tot Dockum, alsmede D. Joh. Sartorio, dienaer der gemeinte Christi tot Buijtenpost, ende een dienaer vut den classe van Leeuwarden D. Thomas Thomae, dienaer in de gemeente Christi tot Jelsum.

So hebben dan de deputati synodi goetgevonden de voorgenoemde dienaren met brieven van citatien voor haer te roepen. Ende is vooreerst verschenen D. Thomas Thomae ende dat op 3 Novemb. anno praesenti ende heeft, als die D. praeses nomine totius collegii zeer christelick D. Thomam vermaent ende gesocht met verscheidene beweeghredenen te inducieren, dat hij voorsz. D. Thomas om de eere Godes, welstant ende rust van sijn ghemeinten ende welfaren van sijn eijgen persoon hem doch wilde willigh stellen in het onderteeckenen, daerbij doende dat, bijaldien D. Thomas eenige suaricheijt ofte bedencken in eenige articulen van de geconcipieerde Canonen hadde, vrijwilligh met goede conscientie wilde openbaren, met beloftenisse dat men met den gheest der sachtmoedicheyt in alle vrundtschap ende broederlicken liefden hem soude onderwijsen. Ende alsoo hij daertegen verclaerde met niemant te begeeren in mondtlicke conferentien ende dispuyt te treden, so is het dat de broeders hem hebben vermaent zyne argumenta van suaricheyt bij geschrifte wilde stellen, presenterende deselvigen [1])

Anno 1620 den 7en Martij.

Is wijders ooc van den deputaten des synodi besloten, dat men versoecken sal aen den E. M. heeren Gedeputeerden, dat die personen Daniel Johannis ende Haio Lamberti mochten voor den E. M. heeren geroepen

[1]) Hier breekt de zin af en volgen twee blanco bladzijden.

worden ende haer beijden te constringeren den polijtijcke state te subscriberen nae den conformiteyt der sententie, van den E. M. heeren Generale Staeten op dit stuck genomen.[1])

Acta synodi binnen Liewarden opten 14en Septembris anno 1619 voor den middach verhandelt ende voorgefallen.

Ten eersten is nae aenroepinge van Godes h. naeme dominus Regnerus Hachtingius gecooren als praeses ende Hilarius Sibrandi als scriba synodi.

Daernae syn d'procuratien ofte credentsbrieven vertoont, geleessen, geexaminirt ende geapprobirt. Ende zyn ten eersten mit genoechsaeme instructie uyt het collegie van den E. M. heeren Gedeputirde Staten als directeurs synodi verscheenen die eehrenpheste achtbaere wijse ende zeer discrete heeren mynheer Abraham van Roorda ende Hypolitus Crack ende van den broederen mit eerbiedinge ontfangen.

Daernae uijtten classe van Liewarden: dominus Regnerus Hachtingius ende dominus Julius Atzonius van Oenkerck als dienaeren, ende dominus doctor Hen. Brahe, medicus tot Liewarden, ende Freerck Dercks tot Wirdum als ouderlingen;

uijtten classe van de Soevenwouden: dominus Franciscus Havercampius, dienaer des h. evang. tot Oldeholdtpaede, ende dominus Abrahamus Dominici, dienaer des h. evang. opt Heerenveen als dienaeren, ende Rincke Lycklema tot Oudeschoot ende Frans Timens tot Oudeboorn als ouderlingen, doch Rincke Lycklema is niet eerscheenen ende om rheeden geexcusirt;

uytte classe van Sneeck: dominus Gerlacus Habbonis, dienaer tot Deersom, ende dominus Tammerus Gerhardi, dienaer in der Jilst als dienaeren, ende Jurijen Michiels, borgemeester tot Sneeck, ende Dirck Dircks, borgemeester tot Schlooten als ouderlingen;

uytten classe van Bolschwirt: dominus Johannes Biltius, dienaer binnen Worcom, ende dominus Johannes Hichtommannus opt Nijelandt als dienaeren, ende mijnheer Reijmer Haerincks, borgemeester tot Bolschwirt, ende Jacob Eemes, secretaris van Heemelerolphaert als ouderlingen;

uytten classe van Franecker: dominus Jarrichius Wilhelmi ende dominus Timannus Obbonis als dienaren, ende den eersaemen Sijerck Haijesz van Oosterbierom ende Sybe Jippesz als ouderlingen;

uytten classe van Doccom: dominus Hilarius Sibrandi ende dominus

---

[1]) Hierop volgen nog extracten uit de acta der deputaten van 17 Juli 1621 en enkele van de jaren 1624 en 1625.

Nicolaus Johannis als dienaeren, ende jonkheer Jacob van Ruffelaer ende Carel Jans als ouderlingen.

Ende is daernae deese sessie mit dancksegginge geeijndigt.

Daernae syn nae den middach heerleessen dacta synodalia, voorleeden jaere 1618 binnen Doccom affgehandelt, ende opt 7 articul spreeckende vant loopen der Jesuiten deur deesse landen laet het synodus hetselve by tbeschluit aldaer gemaeckt.

Opt 9e articul zijnde het eerste gravamen classis Bolswerd. geweest spreeckende, dat alle oude goede resolutien mochten int werck gestelt worden ende het synodale extract van de 4 gecommittirden des voorleeden synodi oovergesien, deurdien het in alle classen noch niet geleessen is, acht het synodus alsnoch noodich, dattet in alle classibus geleessen ende alsoo voorts eenmael geeffectuirt worde.

Volgen nu voort die beschluiten van beschwaeringen, die tot deessen teegenwoordigen synodum gebrocht zyn.

Opt eerste gravamen des classis van Liewarden, oft d'resolutien by den synodo nationael genoomen van den gecommittirden totten selven synoden niet behooren eerst mit haere principalen gecommunicirt te worden, alleer sy totte polityquen worden gebracht ende derselver approbatie ende confirmatie daerop versocht, het synodus teegenwoordich laet hetselve staen tot verclaeringe van de gecommittirde des synodi nationael, doch hyrvan deur d'E. heeren commissarien naerder bericht zynde hout sick voor deessen daerinne gecontentirt.

Opt 2e gravamen, oft dienaeren niet zynde gecommittirt mit haere teegenwoordicheijt d'synodale vergaederingen in allen ende allerleye actie moogen bywoonen, is geresolvirt, dat sy by d'generalia ende doctrinalia moogen praesent zyn, maer by d'personalia naer discretie der synoden.

Opt 3e gravamen, off tniet geraeden sy, dat nae verloop van seeckere jaeren alsoock by geleegentheyt van affcoop, verwisselinge ofte aengaende andere veranderinge van meijerluiden die landtsaete van de pastoryen ten platten lande saeten gebruickende telckes eenige penningen tot praesenten geeven in conformite van de cloostermeyers ofte anderssins, ten eynde daerin eenpaericheyt by alle dienaeren worde onderhouden, is beschlooten, dat een yder dienaer sal handelen in syn plaetze nae de billickheyt, discretie ende meeste stichtinge.

Opt 4e gravamen, off tniet goedt waere, dat voor d'gemeene beeddaegen in tyts een jeeglyck dienaer ende daertoe alle dorprechters ende in allen dorpen, daer gien dienaers woonen, missyven worden behandiget, aen-

gemerckt dat deur versuimenisse van deesen groote onordeninge op verscheyden plaetsen wordt gepleecht, is beschlooten, datte deput. syn. by d'E. Moog. h. sullen versuecken, dat haer wil believen ordere te stellen, dat yder dienaer copye mach hebben van de uytschrijvinge der beeddaegen, die gehouden sullen worden, ende dat van gelycken oock aen den dorpen, daer gien dienaers woonen, copije bestelt worde, eer d'beedach gehouden wordt, om d'gemeente voor te leessen.

Waermeede die 4e sessie mit dancksegginge is beschlooten.

Opten 15en Septembris voor den middach zyn volgens deese gravamina affgehandelt.

Opt eerste gravamen classis Bolswerd. spreeckende, off tniet goet waere, datte jaermerckten ten platten lande, insonderheyt die op Sondaegen gehouden worden, mochten worden gecassirt, gemerckt opte selve niet dan alle onheyl ende godtloossheyt wort gespeurt, waerby oock gedaen is van vercoopinge der boelgoeden, welcke in eenige plaetsen op Sondaegen geschiet, is beschlooten, datte deputaten synodi by d'E. M. h. Gedep. Staten sullen aenhouden, datte oude resolutien, by tlandtschap genoomen vant cassiren eeniger jaermercktten ten platten lande, moogen geeffectuirt worden ende, soo daer eenige jaermerckten in eenige dorpen zyn, die niet connen affgeschaft worden, fallende op Sondaegen, dat d'selve totten naestfolgenden dach mochten opgeschort worden, ende dat van gelycken d'officieeren versocht sullen worden om te weeren d'vercoopinge der boelgoeden, die in haeren bedrijve op Sondaegen mochten voorfallen, opdat alle ontstichtinge ende ontheylginge des Sondachs gemijdet mach worden.

Opt 2e gravamen, dat gien Papisten (waeronder het synodus meede wil begreepen hebben Mennonisten) tot kerckfoochden mochten gecooren ende gestelt worden, blijft het synodus bij d'resolutie der h. Staten oover deessen genoomen om meede by den deputaten versocht te worden, dat sy moogen geweert worden.

Opt 3e gravamen, datte conventicula der Remonstranten alsoock der Papisten ende ander schaedelycke sectarisen mochten worden geweert, is beschlooten, datte deputaten synodi by d'E. heeren Gedeputirde Staten sullen aenhouden, dat het placcaet hijroover, by d'Hooch M. h. Generaele Staten uytgegeeven, mach geeffectuirt worden.

Opt 4e gravamen, datter een eenpaerigen voedt int beroepen der kerckendienaeren mochte worden gehouden, is geresolvirt, dat elcks hyrin sal moogen handelen, soo sy in haere plaetzen stichtelyckst sullen befinden te weessen.

Ende is hyrmeede deese sessie weederom mit dancksegginge geschlooten.

Naedat deesse gravamina zyn afgedaen, is nae den middach op daege voornoemt opt gravamen vant classis Franeq. houdende, off een classis het synodus mach uytstellen, dattet niet opte behoorlycke tydt gehouden worde, geadviseert dattet niet mach noch behoort te geschieden, maer syn nochtans d'broederen des classis van Liewarden voor ditmael geexcusirt, deurdien het nationael synodus worde gehouden ende d'uytcompste van dien worde verwacht.

Is van den broederen der 7 Wouden voorgestelt, datten deput. synodi in last mochte gegeeven worden om by d'E. M. heeren Ged. Staten aen te houden, datte resolutie om praedicanten, volmachten etc. te stemmen int werck gestelt ende onderhouden mochte worden, twelck het synodus voor dienstich te zyn aenneemt, ende geeft den deput. by deesen last om sulcks te doen.

Is voorts by d'broederen classis Sylvanae een fraege voorgestelt, off eener, die soozeer aen syn lichaem ende leeden gecrenckt is, dat hy op 2 krucken moet gaen ende naeuwelicks opten predigstoel soude connen coomen, tottet examen ende volgents voorts totten kerckendienst mach toegelaeten worden? Is by den broederen des synodi geadvisirt, dattet om reeden niet behoort te geschieden, maer moogen lyden, dat by den deputaten aen de E. M. heeren Gedep. Staten versocht worde om een onderhout, ter tydt hy mit een schooldienst voorsien werde.

Noopende tgheene dat by den deputaten synodi is onverricht gebleeven ende haer in den voorgaenden synodo Doccumana waere belast, is geordineert, dattet selve van den deputaten deeses synodi geeffectuirt sal worden, waeronder meede begreepen wordt d'saecke van Lambert Janssen opte Schingen.

Daernae syn d'gecommittirde des nationalen synodi in deesen synodo verscheenen ende hebben rappoort gedaen van haeren weederfahren ende den praesidi eenige stucken behandiget ende zyn daernae mit groetenisse ende geluckwenschinge gescheyden.

Is alsoo d'sessie wederom mit dancksegginge geeyndigt.

Opten 16en Septembris 1619 voor den middach syn die Canones nationalis synodi noopende die leere voorgenomen ende in den synodo geleessen ende volgents geapprobirt ende voor goedt gekent als in G. h. woort wel gefundirt.

Daernae is seecker formulier van onderteeckeninge geexhibirt ende van den broederen des synodi soo dienaeren als ouderlingen doch elcks voor haeren persoonen eendrachtelyck onderteijckent in voegen naebeschreeven:

Wij ondergeschreeven dienaeren ende ouderlingen, repraesentirende het

synodum, teegenwoordich gehouden binnen Liewarden, sonder respect van onssen classen maer voor onssen persoonen, verclaeren oprechtelyck in goeder conscientie voor den Heere mit deese onse onderteyckeninge, dat wy van hertten gefoelen ende gelooven, dat alle die art. ende stucken der leehre, in d'Confessie ende Catechismo der Neederlantsche ende Gereformirde kercken begreepen, mitsgaeders die verclaeringe oover eenige poincten der voornoemde leehre in den nationali synodo anno 1619 tot Dordrecht gestelt, in alles mit Godes woort oovereen te coomen, belooven derhalven, dat wij d'voornoemde leehre neerstelyck zullen leehren ende getrouwelyck voorstaen sonder jeets teegens d'selve tsy oopentlyck ofte int besonder, directelick ofte indirectelick te leehren ofte te schrijven, gelyck oock dat wy niet alleene alle dwaelingen daerteegens strijdende, ende naementlyck die in den voornoemden synodo gecondemnirt zijn, verwerpen maer oock sullen teegenstaen, weederleggen ende helpen weehren. Ende indien het soude moogen gebeuren, dat wij nae deesen eenich bedencken ofte gefoelen teegens die voornoemde leehre ofte eenich punct derselver souden moogen crijgen, belooven wij, dat wij tselffde noch oopentlick noch heymelick sullen voorstellen, drijven, praedyken ofte schryven, maer dat wy tselve alvooren den kerckenrhaet, classi ofte synodo sullen oopenbaehren om van d'selvige geexaminirt te worden, bereijt zynde het oordel derselver altydts gewillichlyck ons te onderwerpen, op poena dat wij hyrteegens doende ipso facto van onssen dienst sullen zyn gesuspendirt. Ende indien tot eenigen tyde d'kerckenrhaet, classis ofte synodus om gewichtige oohrsaecken van naedencken souden moogen goedtfinden tot behoudinge van eenicheyt der suiverheyt in de leehre van ons te vereijschen ons naerder gefoelen ende verclaeringe oover eenich articul van de voornoemde Confessie, Catechismus ende synodale verclaeringe, soo belooven wij oock mitsdeesen, dat wij daertoe tot allen tyden sullen bereyt ende gewillich weessen op poena als booven, behoudens het recht van appel in cas van beschwaernisse, geduirende d'welcke tydt van appel wy ons nae d'uijtspraecke ende ordre des synodi provintialis sullen reguliren. Aldus gedaen in onssen synodale vergaederinge opten 16[en] Septembris 1619.

Was voortaen onderteeckent van de tsaementlycke broederen des synodi, wiens naemen tevooren uijtte respective procuratien geregistrirt staen.

Waermeede deese sessie is geeijndigt.

Op dach boevengeschreeven naer noen is ten eersten beschlooten, datter drie uyt het midden vant synodo sullen geschickt worden aen den E. h. volmachten vant landtschap om te versoecken copye van de resolutie, genoomen opt stuck van de kerckenordninge, ende syn hyrtoe gecommittirt dominus Franciscus Averkampius, dominus Johannes Biltius ende mijnheer

RIEMER HAERINCKS. Van gelycken is d'selve mannen last gegeeven om mijn E. heer EERNST VAN AEYLVA, mynheer HAERINXMA ende TAECO VAN AYSMA te begroeten, oft thaer wilde believen den synodo eenige oopeninge te doen van tgheenige sy kennisse hadden noopende der kerckenordninge, in synodo nationali tot Dordrecht beschlooten.

Ondertuschen is voorgenoomen seeckere missive, sonder naem in synodo vertoont, waerinne die persoon des dienaers tot Buittenpost mit eenige missdaeden beschwaert wierde, waeromme het synodus den classi van Doccom belast om daerop naer behooren sick tinformiren, ende in tgheene d'waerheyt befonden wordt, hem daeroover te straffen naer behooren. Wordt miteen den deput. synodi belast om daerop acht te neehmen, off by tclassis voornoemt daerin naer behooren gehandelt wordt, soo niet sullen tclassis daertoe houden om tselve te doen. Van gelycken sal het classis informatie neehmen opte leehre van de dienaeren van Doccom, die deurt voornoemde brieff ende geruchten beschuldigt zijn.

Voorts zyn d'ed. eernt. heeren EERNST VAN AEIJLVA, EERNSTUS VAN HAERINXMA ende jonker TAECO VAN AYSMA opt versoeck des synodi in de vergaederinge eerscheenen ende hebben eenige oopeninge gedaen van de kerckenordninge, in de synodo tot Dordrecht beschlooten, waermeede oock deesse sessie is geeyndigt.

Opten 17en Septemb. voor noen sy d'acten van de kerckenordninge geleessen doch niet alle, maer alleenich die, waerinne int nat. synodo nu laest tot Dordrecht gehouden veranderinge is geschiet, ende is op deessen geresolvirt als folcht:

Alsoo het stuck van de kerckenordninge, gearrestirt in den synodo tot Dordrecht deesses teegenwoordigen jaers 1619, den provintialen synodo van Friesslandt vergaedert binnen Liewarden den 15en Septembris 1619 is voorgecoomen, ende nae gedaene relaes van de gecommittirde des nat. synodi, onsse waerde ende l. broederen approbatie is versocht, soo ist dattet synodus teegenwoordich in de vreesse des Heeren naer rijpe bedencken ende betrachtinge van alles, dat deesenaengaende soude dienen aengemerckt, mit eenstemmige resolutie hebben beschlooten sulcks doende alsnoch mitsdeessen, dat sy blyven by tgheene in deessen mooge overeencoomen mit die van oudts aengenoomen kerckenordninge, die nu alvooren mit genoechsaeme stichtinge is onderhouden, approbirt ende aengenoomen, sonder nochtans in te willigen, approbiren ende toe te stemmen eenige soodaeninge dingen, die tevooren niet gebruickt ende nu van nijes mochten ingestelt zyn, daerdeur eenige scheuringe in de kercke ende gemeenten ende onheijll in deesse onsse provintie soude moogen ontstaen, ende meede

om voor te coomen alle diffidentie, die deessen aengaende tuschen d'E. M. h. Staten deeser provintie ende d'kercke alhyr soude moogen ontstaen, vermits nu alvooren op deessen by haer E. M. resolutie waere genoomen, hoewel nochtans d'vergaederinge deessen onssen waerden broederen den gecommittirden voornoemt hoochlyck bedanckt haerer arbeyt ende goede intentie, die sy moogen in deessen gebruickt hebben. Ende om voor te coomen eenige naelaeticheyt ofte schlapheijt, die van den classen teegens die dienaeren, kerckenrhaeden ofte schooldienaeren onder haer sortirende soude worden gespeurt ofte befonden, wordt mitsdeessen allen respectiven classen bevoolen naerder inspectie ende kennisse te neehmen van alle onordentheeden, die in de plaetzen onder haer sortirende souden worden bevonden, alles ter eehren Godes ende stichtinge syner gemeente.

Daernae is meede beschlooten, datte deput. synodi sullen beforderen by den classen die onderteeckeninge vant formulaer, by den synodum onderteyckent, hetsy dat sy dit gelyckelyck ofte deur verwisselinge doen ende dat ten spoedigsten. Ende soo syt noodich bevinden, sullen sy den E. M. heeren Gedeputirde Staten moogen begroeten, dattet haer wil believen eenige uyt het midden van haer daer meede by te foege in conformite van andere provintien.

Voorts alsoo het synodus kennisse gecreegen heeft, dat in de provintie van Ooverjyssel aen de Ronde Blesse ende op anderen plaetsen, int drostambt van Vollenhoove geleegen, die Papisten gewoontlyck byeencompsten houden, belast het synodus den deputaten synodi aen de E. M. heeren Gedep. Staten te versuecken, dat haer wil believen aen de heeren drosten van Vollenhoove oft by ontbeeren van denselven aen de h. Staten van Ooverjissel aenschrijvinge te doen, dat sulcks mochte geweert worden.

Opte particulire vraege van domino Biltio voorgestelt, oft het den diaconen der gemeente Christi vrijstaet die contributiepenningen van de lombaerden affcoomende te ontfangen ende aen de leedemaeten der gemeente Christi uyt te deelen, is geresolvirt sulcks geheelyck mit G. h. woordt te strijden ende alsoo ongeoorlooft te zijn volgents voorige synodale resolutien.

Hyrnae syn tot deputaten synodi voor dit jaer gecooren: uytten classe van Liewarden dominus Bernhardus Fullenius, dienaer tot Liewarden, ende Dirck Willems, ouderlingh aen S. Annekercke. Die van de 7 Wouden continuiren ende syn: dominus Johannes Klinckhamerus, dienaer opte Jouwer, ende Schiuert Keympes Wiaerda, ouderlingh van Accrom. Uijtten classe van Sneeck syn voor twee aenstaende jaeren vercooren: dominus Franciscus Woltheri, dienaer tot Oostereynde, ende Wijemer Lieuwes, borgemeester tot Schlooten als ouderlingh. Uytten classe van

Bolschwirt: dominus ALBERTUS NIJENHUIJS, dienaer tot Borchwert, ende BROER CORNELIS, borgemeester tot Worcom als ouderlingh. Uytten classe van Franecker: dominus PETRUS WOMELIUS, dienaer tot Herbaeyom, ende GERRIJT BAERTS, ouderlingh van S. Jacobskercke. Uyt het classis van Doccom: dominus BARTOLDUS HUSMANNUS, dienaer tot Eehe, ende SYBRANDT PIETERS, ouderlingh tot Aelssom.

Eyndelyck is censura morum gehouden ende d'E. heeren commissarien uijtten Staten boovenghenoemt syn van den synodo bedanckt geworden voor haere praesentie, goede diensten ende directie den synodo beweessen ende haer E. E. zyn d'resolutie des synodi gerecommendirt om favorabelyck haeren collegio te rapportiren. Zyn daerbeneffens gebeeden haer best hyrin te willen doen, dat sy een goedt effect mochten sortiren. Ende is d'vergaederinge mit dancksegginge ende aenroepinge van Godes h. naeme mitsgaeders broederlycke groetenisse in vrundtschap gescheyden op huiden den 17[en] Septembris 1619.

Aldus gedaen in de synodale vergaederinge, gehouden binnen Liewarden, ende uytten naeme ende last des synodi voornoemt by praesidem ende scribam verteeckent ende bevesticht.

REGNERUS HACHTINGIUS, praeses sijnodi.
HILARIUS SIBRANDI, scriba synodi. 1)

Acta synodi provincialis, anno 1620 geholden op die Jouuer in nomine Pat. et Fil. et S. S. Amen.

Eerstelijck heeft D. JOANNES CLINCKHAMERUS tot Gode, van dewelcken alle goede ende volmaeckte giften nederdalen, eernstelijck naer behoren gedaen ende gestortet een vierich gebet.

Nae gedane gebet zijn tot praesidem vercooren den eerweerdigen godtvruchtigen ende welgeleerden D. dr. JOANNES PETRI DUIERWOUT, dienaer des g. woordts tot Minnersgae, ende tot scribam D. SIXTUS ACRONIUS, dienaer der godl. woorts tot Hallum.

Daernae ende nae gedaen gebet, door praesidem voornoemt tot Gode gedaen, zijn verthoont, gelesen endo communibus suffragiis geapprobeert de procuratien ofte credensbrieven van den E. heeren gecommitteerden wt het midden vant collegie Deputatorum Ord. provincial. ende van den respective classen.

---

1) Beide onderteekeningen zijn eigenhandig.

Daerut is bevonden ende verstaen, dat vooreerst met genoechsame procuratie wt het midden van myn E. h. Gedeputeerde Staten als directeurs synodi in die vergaderinge verschenen zyn: de E. eerentfeste heeren myn E. h. ALBERT AYSMA ende PIECKE WIJCKEL;

wt het classe van de Wouden: ULPIANUS EPÆUS, dienaer des godtlicken woordts tot Oudeboorn, ende BALTASAR JOANNIS, d. des woordts tot Scherpenseel, als dienaren des woords met IGE BROERS van S. Niclaesgae ende AUCKE BEECKES van de Jouure als ouderlingen;

wt het classe van Sneeck: D. WIBRANDUS PETRI, dienaer des woords tot Heeg, ende D. BERNARDUS MANDEVYL, dienaer des godtlycken woords tot Goinga, als dienaren des woordts met den E. JOCHEM BIENICX, burgemeester ende ouderling tot Sneeck, ende LEFFERT GERRITS tot Balck als ouderlingen;

wt het classe van Bolswert: D. JOANNES SERAPIUS, dienaer des g. woordts tot Tierckwert, ende WILHELMUS SCHOTANUS dienaer des woorts tot Wons, als dienaren des woords met WILLEM HEINENS van Bolswert ende PIBE DOUUES vant Nielant als ouderlingen;

wt het classe van Franicker: D. doctor JOANNES PETRI DUIRWOUT, dienaer tot Minnersgae, ende D. WILHELMUS FOLCKERI, dienaer des woords aen S. Jacobs-parochie, als dienaren des woords met PIETER PIETERS DE JONGE ende THOMAS JOCHIMS als ouderlingen;

wt den classe van Doccum: D. TITUS CONRADI, dienaer des godtlijcken woords tot Hantum, ende D. LIVIUS HILARII, dienaer des godtl. woords tot Tenaert, als dienaren des woords met JAN PIETERS ende SITIE ABBES als ouderlingen;

wt den classe van Leeuwarden: D. MARTINUS LAUUERMANNUS, dienaer des woorts tot Bergum, ende SIXTUS ACRONII, dienaer des godtlicken woord tot Hallum, als dienaren des woords met D. doctore JOCHIMO LAMBERTI, secretario ende ouderling tot Leeuwarden, ende PIETER GOVERTS tot Hallum als ouderlingen.

1. Daernae ende naedat mijn E. heeren gecommitteerden wt het midden vant collegie Deputat. Ord. provinc. met behoorlijcke reverentie nomine synodi ontfangen waren, zijn gelese die acta synodi Leouerdianae, anno 1619 in Sept. besloten.

2. Het eerste artickel, spreeckende vant loopen der Jesuiten door onsen provincie allenthalven in steden ende dorpen, approbeert wel het tegenwoordich synodus, doch daerbij adderende, dat die deputaten synodi het loopen der Jesuwiten met seeckere enorme particulariteiten desen saecke concerneerende mijn E. h. Staten deser provincie, nadat sij sullen hebben mogen verstaen, wat die grietsluiden ende magistraten der steden tot

wechneminge ende weringe van sulcke abusen gedaen hebben, ernstelijck sullen remonstreren onder ootmoedich versoeck, dat mijn E. h. believen sal de grietsluiden ende magistraten der steden te belasten, dat sij ende hunne onderofficiers, als bisitters, ontfangers, dorprechters, executeurs, wachtmeisters, lopers en dragers, daerop voortaen goet regaert sullen nemen ende den ampten van hunne onderofficiers bestellen met sulcke personen, die de pauslijcke religie viant zijn ende die saecke van de ware christelijcke religie nae behoren mogen behartigen, ten ende alsoo die voorplantinge van de affgoderie geweret ende de ware christlijcke religie te beter voortaen gepromoveert sal mogen werden.

3. Het derde artickel, meldende vant besluit genomen over het eerste gravamen classis Leoverdianae, tuelck aldus was luidende: oft die resolutien genomen bi den synoden nationael niet eerst henne principalen behooren gecommuniceert te worden, alleer sij tot den politicken mogen gebrocht worden ende derselviger approbatie daerop versocht, heeft het tegenwoordige synodus wel mede geapprobeert, doch daerbij tegen het futurum adderende, dat men sich voortaen desen aengaende sal reguleeren na de resolutie over dat stuck gemaeckt, welck luidet aldus, dat den gecommitteerden eerst hunne principalen, van dewelcke sij sullen gesonden zijn, alles dat besloten is, sullen moeten communiceren.

Hiermede is dese sessie met dancksegginge ende gebet besloten.

4. In de tuede sessie, a meridie den 13 Junij gehouden, zijn vorders gelesen volgens synodale resolutien ende oude gewoonte dander acta des naestgehoudenen synodi Leouerdianae.

5. Ende alsoo bevonden werde, dat noch seeckere saecken den deputaten synodi te last geleidt zijnde naer behooren niet en hebben conen geeffectueert werden, soo ist dat het tegenwoordich synodus de novo den deputaten synodi belastet, dat sij het besluit over het eerste gravamen classis Bolswerdianae genomen, tuelcke is luidende als volgt, dat de deputaten synodi bij mijn E. h. Staten sullen aenhouden, dat doude resolutien bij het lantschap genomen vant casseren eeniger jaermercken ten platten lande mogen geeffectueert werden, ende soo daer eenige jaermerckten zijn, die niet conen affgeschaft worden, vallende op Sondagen, dat die tot den naestvolgenden dach behoren opgeschort te worden, nae behoren sullen effectueren, ende mede bij mynheeren versoecken, dattet hen believen wil den grietsluiden ende magistraten der steden te belasten, dat sij die ontheiliginge des Sondachs, welcke geschiet door vercopinge der boelgoederen, brandewijn drincken, danssen, springen, singen, caetsen ende diergelijcke andere middelen ende abusen volgens slants resolutie over dat stuck genomen willen wechnemen, weeren en keeren.

6. Het tegenwoordige synodus heeft meede de novo den deputaten synodi belast, dat sij bij mijn E. heeren sullen aenhouden, dat het besluit synodi Leouerdianae, luidende dat geen Papisten noch Mennoniten volgens slants resolutie kerckvoogden mogen zijn, ooc nae behooren sal mogen werden geeffectueert.

7. Ende dewijle het tegenwoordige synodus verstaen heeft, dat Nicolaus van Oudeboorn zijn stipendium in een geheel jaer vant lantschap niet en getrocken heeft, wt oorsaecke dat hij int examen curatorum accademiae niet present is geweest, soo ist dat synodus den deputaten belastet, dat sij voor Nicolao voorss. sullen aenhouden bij mijn E. h. Staten, dat hij niet alleen bij ordinantie sal mogen ontfangen zijn veerleden jaers pensie, maer dat hij ooc hetselvige voortaen sal mogen genieten, soolang hij in studiis sal continueren.

8. Nademael het synodus wt relaes deputatorum synodi verleden jaers hadden verstaen, dat die saecke van Lambert Jans op die Schingen noch eintelijck niet en waere gesleten, soo is deur den praesidem omgevraegt, oft men de saecke voorsz. in den tegenwoordigen synodo soude bi de hant nemen ende daervan handelen, waerop communibus suffragiis geadviseert is met een ronde affirmative antwoordt: jae.

9. Waerop doen gevolgt is het volgende besluit luidende aldus: Nademael het tegenwoordich synodus verstaen heeft, dat d'executie van de sententie, die tegens Lambert Janssen op Schingen voormaels in den synodo gestreecken is, niet en can geeffectueert worden, dat se ooc niet alleen in den kercke ende dorpe van de Schingen maer ooc in alle andere omleggende kercken ende dorpen grote onstichtinge soude causeren, ende dat hij een seer stichtelijck persoon is, gesont in de leere, wel gefondeert tegen Papisten ende Mennoniten ende goet van leeven, soodat hij met goede stichtinge ende een seer goet benoegen niet alleen van de inwoonders van de Schingen maer ooc der nabueriger dorpen tot desen van eersten aff het ministerium ecclesiasticum tot Schingen geexerceert heeft, soo ist dat het tegenwoordige synodus, welckers ogenmerck de eere Godes ende stichtinge zijner gemeinte is, in den name des Heeren daertoe condescendeert, dat hij coram deputatis synodi in classe Franekerana ende die gemeinte tot Schingen schultbekenninge zijner fouten ende mishandelingen, die hij met wercken, woorden, gesten ofte gebaer coram synodo, deputaten synodi ende classe Franequerana sal mogen hebben begaen, sal doen ende die plaetse Schingen terstont verlaten ende een ander beroepinge aen een ander plaetse van Gode verwachten.

10. Volgens dit besluit wert den deputaten synodi belastet, dat se opt spoedigst hetselve ter executien sullen stellen in maten ende voegen, als

verhaelt is. Ende soo hij mochte pertinax bevonden worden, dat se hem dan sullen denuncieren, dat het synodus blijft bij die voorige sententie synodi.

11. Het tegenwoordige synodus verstaen hebbende, dat de saecke Sartorii voor de classe van Doccum was hangende, belast het den classi, dat se haer wttersten devoir sullen doen. En soo sij die saecke niet sullen conen slechten, werdt den deputaten belast, dat se tegen Sartorium nae behoren sullen procederen.

12. Het tegenwoordige synodus gesien hebbende die resolutien, genomen in die naestgehouden synodo Leouerdiana, nopende het stuck van de kerckenordeninge blijft bij deselvige ende approbeert hem mitsdesen.

Hiermede is dese tuede sessie met dancksegginge geeindicht.

13. In de eerste sessie gehouden voor noen den 14 Junij zijn voorgenomen nae gedaene gebet die gravamina classium.

14. Op het eerste gravamen class. Syl., Snec., Leoverd. ende Franequeran., spreeckende dat alle voorige goede ende nootwendige resolutien eenmael in trein gebracht ende wetlijck onderhouden mochten worden, resolveert het synodus, dat ider classis provinciae het extract van de synodale besluitingen op het cortste voor Alderheiligen aencomende contraheren sal ende dan den deputaten synodi overleweren, welcke deputaten hetselvige sullen revideren ende vernemen, oft het noch corter sal conen gecontraheert werden, ende bevindende dat sulx geschieden can, dat se hetselvige voor S. Geert sullen moeten doen ende dan den respectiven classen overhandigen, ten einde sij hetselvige sampt alle die goede resolutien, sedert die reformatie den classibus door mijn E. heeren Staten door missiven toegesonden, ende hier ende daer onder particuliere classen ende dienaren berustende zijn, op den naestcomende synodo den gecommitteerden synodi sullen mogen owerhandigt werden, ende men alsdan sal mogen vernemen, wat goede oude resolutien niet nae behooren tot desen toe geeffectueert zijn ende nodich omme voortaen te beter mogen onderholden ende volbracht worden.

15. Op het eerste gravamen classis Bolsuerdianae meldende ende inhoudende, oft die candidaten s. theologiae tot den dienst toegelaten zijnde ooc mogen gaen predicken, daertoe van den kercke ofte kerckenraedt versocht zijnde, op plaetsen die vaceren, is geresolveert, dat het niet sal mogen geschieden ooc op sulcke plaetsen, waervan de residerende dienaer elders vandaen een beroepinge sal mogen hebben, sonder expresse consent des classis, waeronder die plaetse sorteert, ten einde alsoo het lopen om beroepingen te vercriegen te meer verhindert sal mogen werden.

16. Op het tuede gravamen classis Bolsuerdianae, inhoudende als volgt: oft het niet raedtsam sij, dat die broederen gecommitteerden synodi nationalis begroetet werden van den synodo ofte deputaten synodi om te willen openinge doen van hetgene daer mochte geresolveert zijn nopende die gravamina classium, in synodo extraordinaria binnen Leeuwarden gecolligeert, resolveert het tegenwoordige synodus, dat men sal moeten wachten, totdat aen onse kercke die particuliere copie dat stuck betreffende sal overgesonden zijn, tuelcke, gelijck D. Bogermannus meldet in seeckere brieff, den classi Leoverdianae nopende dit gravamen toegesonden ende van den gecommitteerden classis Leoverdianae den synodo geexhibeert ende voorgelesen, ontrent Pinxteren, soo hij wt D. Festo verstaen hadde, soude geschieden.

17. Op het tuede gravamen classis Franequeranae, inholdende als volgt: ofte om nader eenicheit in de religie niet goetgevonde ware, dat douderlingen ende diaconen als mede den kerckendienst behoorig werden gehouden tot onderteickeninge vant formulier, by den tsamenlijcke dienaren onderschreven, ende insonderheit dat die professoren alle van de accademije tot Franicker hiertoe door behoorlijcke middelen mochten gebrocht worden, is geresolveert: voor eerst fiat, ubi het stichtelijck ofte met stichtinge can geschieden, ende ten anderen dat die professoren hetselvige juxta resolutiones synod. et leges accademicas behoren te doen.

18. Tot effect van tselvige hebben mijnheeren Aysma ende Wijckel in den tegenwoordigen synodo van selffs vrijwillich belooft, dat se in den collegio sullen bevorderen, datselvige door de bequaemste middelen aen de professoren te wercke geleit ende volbracht sal mogen werden.

19. Op het derde gravamen classis Franequeranae, meldende als volgt: oft het niet goet waere, dat men aen mijn E. heeren versochte, dat voortaen die synodale bieencomsten soowel provinciael als nationael op slantschaps costen werden gehouden, omdat eenige plaetsen, in dewelcke vergaderinge gehouden werden, eenigermaten inhabil zijn om die costen ende lasten derselvige te dragen, is geresolveert om redenen den synodum daertoe moverende, dat het niet practicabel is, ende men bi die voorige gewoonte ende gebruick sal moeten bliven.

20. Op het voorstel classis Leowerdianae, luidende als volgt: dat het tegenwoordige synodus believe te bevorderen, datter een eenparige voet in het beroepen der dienaren in onsen provincie volgens de resolutie sinod. Harlinganae 1617 gehouden ende approbatie desselvigen synod. Doccumanae 1618 gehouden ende apostille, van mijn E. heeren op dat stuck gegeven, voortaen sal mogen gevolgt worden, is geresolveert met goetkenninge van

den tegenwoordige heeren mijn E. heeren Aysma ende Wijckel, dat het behoort te geschieden, ende dat daeromme alle respective classen, wanneer in haren bedrive plaetsen vacant zijn, tue dienaren wt het midden van haer sullen committeren, welcke vooreerst aen den grietman van den plaetse sullen versoecken, dattet hem believe met haer een tijt te determineren, op welcke die beroepinge sal gedaen worden, dat se tegen den geprefigeerden tijt die vacante plaetse door missive het procederen tot verkiesinge van een dienaer sullen denuntieren ende alsdan ooc compareren omme met voorgaende predicatie ende gebet die saecke te beginnen ende te eindigen.

21. Op het tuede voorstel desselvigen classis, inhoudende als volgt: dat bi de bedieninge des doops allenthalven in desen provincie de drie vragen achteraen staende sullen moeten voorgestellet ende met jae beantwordt werden, resolveert het synodus, dat hetselvige volgens het formulier daervan gemaeckt zijnde sal moeten geschieden, welverstaende dat die tuede vrage aldus sal voorgestelt werden: oft gij niet bekent, dat die leer, die int Oude ende Nieuwe T. ende articulen des christelijcken gelooffs begrepen is ende diensvolgens in de christelijcke kercke geleert wordt, etc.

22. Het synodus verclaert sich, dat sij tgene vant formulier in de voorgaende artickel gemeldet is, verstaen niet alleen vant formulier der vragen maer der hooftsomme der leere desselvigen doops.

Hiermede is dese sessie met dancksegginge ende gebet besloten.

23. In de tuede sessie, a meridie den 14 Junij gehouden, is nae gedane gebet Haioni Lamberti, gewesene dienaer tot Doccum, in den synodo op zyn versoeck audientie gegunt.

24. Waernae door hem voorgestelt zijn seeckere clachten tegen den deputaten synodi nopende seeckere sententie, tegens hem gefellet.

25. Waerop die deputati haere apologiam tot justificatie van haere sententie in aller cortheit ende oprechticheit gedaen hebben. Tuelcke gedaen zijnde bi den synodo geresolveert is, als volgt:

26. Alsoo D. Haio Lamberti, gewesene dienaer des godtlijcken woords in den stadt Doccum, voor den tegenwoordigen synodo nopende seeckere clachten, van hem tegen den deputaten synodi verledens jaers voortgebracht, int lange gehoort is geworden ende daertegen die corte apologia deputatorum synodi tot justificatie van hunne sententie tegen hem gevellet, soo ist dat het synodus in die vrese des Heeren op alles rijpelijck gelet hebbende, so men nae Godes h. woordt ende kerckenordeninge in desen behoort te letten, in den name des heeren communib. suffragiis van den gecommitteerde classium met toestemminge van den E. heeren mijnheeren

Aysma ende Wijckel de sententie deputatorum, tegen Haionem gevellet ende van mijn E. heeren Gedeputeerde Staten geapprobeert, ooc mede voor goet kent ende approbeert, belast daeromme den meergemelten Haionem om hem hiernae te reguleren.

27. Daernae is Petro Harmanni, gewesene dienaer tot Doccum, ooc van den synodo op zijn versoeck audientie gegunt.

28. Waernae het synodus gehoort hebbende Petri voorstel ende der deputaten apologie tot justificatie van hare sententie, tegen Petrum gevellet, geresolveert heeft in maeten ende voegen, als volgt:

29. Alsoo D. Petrus Harmanni, gewesene dienaer in de stadt Doccum, op den tegenwoordigen synodo aengaende seeckere clachten, van hem tegen den deputaten synodi voortgebracht, int lange gehoort is geworden ende daertegen corte die appologie deput. synodi tot justificatie van hunne sententie tegens Petrum gevelt, soo ist dat het synodus in die vrese des Heeren op alles rijpelijck gelet hebbende, so men nae Godes woordt ende kerckenordeninge in desen behoort te letten, in den naeme des Heeren communib. suffragiis deput. classium ende met toestemminge van mijn E. heeren mijnheeren Aysma ende Wijckel die sententie deputatorum, tegen Petrum Harmani gevellet ende van mijn E. heeren geapprobeert, ooc mede voor goet kent ende approbeert, belast daeromme den gemelten Petro om hem hiernae te reguleren.

30. Op die clachte van de broederen wt den classe van Bolswart, spreeckende dat die jura patronatus qualicken ten meestendeel geimploieert werden, is besloten, dat een ider classis goede toeversicht in zijn bedrive nopende het gebruick der leenen sal houden, ende wanneer bevonden mochte worden, dat se qualick werden geimploieert ende gebruickt tegen inhout ende wtwisinge van mijn E. heeren ordinantie ende synodale sluitingen, over dat stuck gemaeckt, sal het classis, daer het misbruick gespeuret wordt, den bequaemsten wech ingaen om daerinne te remedieren, ten einde sij voortaen sullen mogen worden geimploieert ende gebruickt, soo ende als dordinantie van mijn E. heeren ende sinodale sluitingen over dat stuck vereischen.

31. Hiernae zijn tot deputaten synodi voor desen tegenwoordigen jaere genomineert ende vercoren: wt den classe van den Wouden den eerweerdigen ende welgeleerden Laurentius Taconis, dienaer des woords tot Accrum, als dienaer met Simon Gosses, ouderling op die Jouwer, als ouderling. Die van classe Snecana continueren volgens sinodale sluitinge ende oude gewoonte ende zijn dese: den eerweerdigen ende welgeleerden Franciscus Gualtheri, dienaer des godtlicken woords tot Oosterende, als

dienaer des woords, met Wimer Lieuues, burghmeister ende ouderling tot Sloten, als ouderling; wt den classe van Bolswert volgens synodale sluitingen ende ouder gewoonte voor tue aenstaende jaeren: Cornelius Florus, dienaer des godtlijcken woords tot Pingum, met Reimer Harings, burgemeester ende ouderling tot Bolswert; wt den classe van Franicker D. Rintsius Festi, dienaer des g. w. tot Oosterbierum, als dienaer des woords met Schelte Scheltes, ouderling tot Minnersga; wt den classe van Doccum D. Nicolaus Joannis, dienaer des g. w. op Rintzemageest cum annex., met Hillebrant Pieters, ouderling tot Nikerck in Dongerdeel; wt den classe van Leeuwarden D. Sixtus Hommius, dienaer des g. w. tot Wirdum, met Wibrant Johaens, ouderling tot Marrum ende Nikerck.

32. Ten laesten is censura morum gehouden over den tsamentlijcke broederen ende gecommitteerden classium representerende den tegenwoordigen synodum, ende alsoo niemant bevonden werde, die hem straffweerdich in de vergaderinge gethoont hadde, soo zijn die gecommitteerde classium in speciael soo ooc int algemein bedancket geworden voor haere presentie, goede raden, advisen ende sluitingen, waermede sij getroulijck in aller beleeftheit ende vrede den synodo hadden gedient. Ende alsoo myn E. heeren Aysma ende Wijckel als directeurs synodi de saecken synodi tot een seer goet contentement van alle gecommitteerden classium hebben gedirigeert, soo sijn sij in aller name hooglijck bedanckt geworden ende gebeden, dat het mijn E. heeren wilde believen die resolutien synodi het collegie van mijn E. heeren favorabelijck te raporteren ende haer beste te doen, dat se tot grootmakinge van Godes naems, eere ende stichtinge zijner gemeinte effect sullen mogen sorteren. Ende is die vergaderinge met dancksegginge ende aenroepinge van Godes h. naeme sampt broederlijcke groetenisse in vrientschap gescheiden op huiden den 14 Junij 1620.

Aldus gedaen in die synodale vergaderinge op die Jouuer op dagen, maent ende jaer, als vooren verhaelt is. tOorconde donderteeckeninge praesidis et scribae wt last ende bevel des synodi vorsz.

Joannes Petri Duijrewoudt, dienar Jesu C. et mod. praeses sijnodi.

S. Acronius, ecclesiastes in Hallum et electus synodi scriba. 1)

---

1) Beide onderteekeningen zijn eigenhandig.

[Geloofsbrief voor de afgevaardigden uit Friesland naar de nationale synode te 's Gravenhage in 1586.]

Alsoe zyn Excellentie de graeve VAN LYCESTER etcetera, gouvernoer der Geunieerde Provincien van de Maie. van Engelant, nw op den twintichste Junij naestcommende stylo novo in des Graevenhaege heft uthgescreven den nationalem synodum, op welken zyn Excellentie uth jeder provincie eischet drie dienars, olderlingen, diaconen ofte anders, om aldaer met gelicker deliberatie te maeken goede ordeningen dienende tot stichtinge der kercken in desen Nederlanden, soe ist dat het synodus, den XIIen Maij stylo veteri vergaedert tot Leeuwarden, achtervolgende de uthscryvinge van zyn Excellentie uth haeren provincie van Vrieslant geordineert heft ende noch ordineert by desen RUARDUM ACRONIUM, dienaer te Leeuwarden, SIBRANDUM VOMELIUM, dienaer te Petersbierum, ende DIPER [1]) JACOBSZOEN, olderling toe Franeker, om hem te transporteeren in sGravenhaege op tijt voers. ende aldaer met den anderen volmachtigen der provincien met malcanderen te verhandelen ende maeken alsulke ordenunge, de met Gaedes woert ende gebruick der ierster ende olster kercken oevereencoemen, ende alsoe vorder dienen tot stichtinge der kercken Gaedes in desen Nederlanden. Beloeven daerom by desen de dienaeren, in den vurs. synodo te Leeuwarden vergaedert, dat zij in haeren kercken van Vryslant sullen onderholden alle alsulke ordenunge, de in dat nationali synodo tot sGravenhaegen van onsen ende anderen volmachtigen deser provincien gemaect sullen worden, met Gaedes wort ende gebruick der eerster kercken oevereencoemende ende alsoe tot stichtinge der kercken dienende. Hebben daeromme tot oerkonde van dien ende voers. is uth naeme onses synodi voers. ende der kercken in de provincie van Vrieslant dese credenciebrieve onderteykent ende bevesticht als ondergescreven. Actum tot Leeuwarden in onsen synodo den 12en Maij stijlo veteri ende ondergetekent uth naeme als vurs. by ons.

ANTHOENYS CLAESSZ ut naeme ende bevel sijnodi.
SIXTUS RIPPERTUS, dienaer des godtlijcken woorts tot Franecker, nomine sijnodi.
JOANNES ROCHUS, dienar des woorts te Sneeck.
JOHANNES VAN HUEKULUM, dienaer des godlicken woerdes des dorpes Nilant, nomine sijnodi.
PETRUS SLICHEMIUS, dienaer tho Deijnum.

---

1) »Diper", zoo staat er duidelijk, en Rutgers Acta, p. 527 heeft ook deze lezing van den naam. Dat het Ipe of Epo moet zijn, blijkt genoegzaam uit de acta zelf der provinciale synode van 1586, zie bl. 20.

UTRECHT.

[Geloofsbrief, den afgevaardigden naar de nationale synode te 's Gravenhage medegegeven van wege de vergadering der Utrechtsche kerken, gehouden te Utrecht 2 Juni 1586 o. s.]

Alsoe het zijne Exellencie als gouverneur generaell dezer Geunieerder Provincien gelieft heeft seeckere tijdt geleden te doen beschrijven eenen generalen synodum, den 20en Junij nae den nijeuwen stijll in sGravenhage te houden, wesende derzelver zijner Exellencie goede wille, gelijck wij daervan door expresse brieven van onsen Gen. heere den stadthouder, mitsgaders der heeren Staten verwetticht zijn, dat oeck wij onderschreven onse gedeputeerden wten midden van ons op den voors. sijnodum souden senden, soe ist dat wij, dienaren des woordts ende ouderlingen, tegenwoordelick binnen Utrecht versamelt, representerende alle de kercken deser provintie, wten naeme derzelver kerckėn om onse behoorlicke onderdanicheijt tegen de overheijt in een zoe christelicken werck te bethonen ende naer wtwijsen onses ampts eene soe goede ende notelicke zaecke naer ons vermogen te helpen vorderen, wten midden van ons gedeputeert hebben ende deputeren by desen de godtsalige ende welgeleerde mannen Hermannum Modetum ende Wernerum Helmichium, dienaren des woordts binnen Utrecht, onsen w. ende lieven broederen, om wt onser aller naeme op den voors. synodum te compareren, stemmen te geven, in alle voorgestelde saecken te helpen advizeren ende resolveren, tgeene tot stichtinge der gemeijnten nae den woorde Godes oorbaerlick zoude mogen gevonden werden, oeck aldaer te proponeren zeeckere articulen, volgends zeeckere instructie ende memorien bij ons geraempt ende hunlieden medegegeven, daerop te doen advizeren, antwoordt ende resolutie te vorderen ende mede te brengen, ende voorts alles te doen, dat tot stichtinge der kercken in den voorschreven synodo te doen zall zijn, belovende mitsdesen van weerde te houden tgeene bij hunlieden met gemeenen advize des synodi nae den eijsch van Godts woordt gesloten ende goetgevonden zall werden, biddende mede den praesidem ende voorts de gantsche synodale vergaderinge te willen alle de instructien ende memorien, bij onsen gedeputeerden voors. mede te nemen ende te verthonen, volcomen gelove geven, alsoff wij alle zelff tegenwoordich waren, nijettegenstaende die ofte eenige van dien bij hunlieden zelve onderteijckent zijn, aengesien tzelve hunlieden als praesidi ende scribae respective volgende die classicale ordeninge opgeleijt ende bevolen is, twelck oeck de oorsaecke is, dat wij dese onse brieven van

commissie ende credentie nijet bij denzelven, maer bij andere, die daertoe wt ende van onsen classe expresse last gegeven is, hebben doen onderteijckenen, opdat ze des te volcomener gelove gegeven werde. Gegeven in onse classicale vergaderinge binnen der stadt Utrecht desen tweeden Junij 1586, oude stijll.

Nicolaus Sopingius, minister verbi divini ecclesiae Ultrajectinae.
Rutgerus van Siburg, minister verbi d. in ecclesia Amorsfortiana.
Wilhelmus Wirtzfeltius, minister verbi Dei in Reenen.
Joannes Backhuisius, minister ecclesiae Iselsteinensis.
Petrus A. Berck, mr. vr. up de Vaert, Vreeswyck.
Livinus Cabeljau, minister verbi Dei tot Cudelstaert.

Bij laste ende wten naeme van de gantsche classicale vergaderinge.

Johannes Wtenbogaert, dienaer des godtlicken woordts binnen Utrecht.

Acta of handelingen van den sijnodo der kercken des stiffts Utrecht, gehouden binnen Utrecht int Catharinenconvent op den 8en, 9en ende 10 Julij int jaer ons Heeren 1606, ten overstaen van eenige gecommitteerde derselver provincie.

Naedat de kerckendienaeren der stadt Utrecht tot verscheijden reijsen ende menichmael den Mo. heeren Staten slands van Utrecht hadden verthoont, hoe noetwendich het was eene bijeencompste te hebben van alle die bedienaers des godliken woorts in dese provincie om te advisieren op de remedien, dienlick tot weeringe van verscheijden ongeregeltheden, door langheijt van tijd ingecropen, ende tselve nu wederom bij Johannes Wtenbogaert (die opt verschrijven ende begeeren des kerckenraets der stadt Utrecht om deselve in dese ende andere saecken, totten welstandt der kercken deser provincie noodich, te assisteren alhier gecomen was) den heeren Staten voornoempt aengedient was, hebben haer E. E. eijntlick goetgevonden dese vergaderinge te beschrijven tegen den 8en Julij sjaers 1606 bij haer E. E. brieven van vutschrijvinge, waervan den teneur ende inhout was, als volcht:

Edelen Erentfesten hoochgeleerden fromen wijsen seer voorsienigen Heeren!

Alsoe de dienaers des godliken woorts binnen Utrecht ons geremonstriert hebben, dat noodich zij een convocatie van de ministers deser

provincie te geschieden ende eene vergaderinge gehouden te worden, omme in deselve vergaderinge openinge gedaen te worden so van de ongeregeltheden, die in de kercken deser provincie ingecropen mogen zijn, als van de bequaemste remedien om daerin te remedieren, mitsgaders om te hooren lesen seekere missive, bij den kerckenraet van Utrecht ontfangen, aengaende den nationalem sijnodum ende daerop te helpen advijseren, so ist dat wij de saecke in deliberatie geleijt hebbende, genegen wesende omme te vorderen, tgene tot weeringe van alle ongeregeltheden ende dat tot goede stichtinge van de kercke Christi ende dienvolgende tot grootmakinge van den name Gods is dienende, goetgevonden hebben d'voorss. convocatie te doen end geordoneert, dat de vorss. vergaderinge gehouden sal werden binnen Utrecht in den grooten capittelhuijse ten Dom op Dinssdach den 8en Julij toecomende des voornoens ten negen uijren. Versoucken UE. daeromme desen tegenwordigen brieff met die ministers ende die van den kerckenraet aldaer te communicieren ende ordre te stellen, dat die ministers aldaer ofte eenige van deselve mogen worden gecommitteert ende gesonden omme ten fijne, plaetse ende tijde voorss. te compareeren, openinge te doen van de ongeregeltheden aldaer ter plaetse van haere residentie ofte daerontrent, indien daer eenige zijn, ende voorts te aenhooren tgene wij hemluijden desen aengaende door onse gecommitteerden sullen doen voordragen ende daerop te helpen advijseeren. Hijrmede Edelen Ernfesten hoochgeleerden fromen wijsen seer voorsienigen heeren, bevelen wij UE. in de beschermenisse van Godt Almachtich. Geschreven tUtrecht den 26en Junij 1606.

Onderstond: UE. goede vrunden de Staten van den lande van Utrecht.

Ende was onderteekent: ter ordonantie derselver, G. DE LEDENBERCH.

Het opschrifft was: Edelen Ehrentfesten hoochgeleerden fromen wijsen seer voorsienigen heeren schout, burgemeisteren ende regierders der stadt van Utrecht.

Diergelijck waren oock de brieven, die aen dandere steden (als Amersfort, Rhenen, Wijck ende Montfort) ende dorpen geschickt waren, wtgenomen dat die van de dorpen aen de predicanten selffs in persoon waeren gedirigeert.

Volgens dese beschrijvinge zijn op den 8en Julij smorgens te 9en uijren in den convente van St. Catherijne in den grooten refectoer (alwaer de plaetse bij de heeren Staten was geleijt mits de onbequaemheijt vant groote capittelhuijs ten Dom) verschenen dese naebeschreven personen:

Vooreerst

de heeren mr. JAN SCHADE, joncker ADOLFF VAN WAEL, heer tot Moerssbergen, ELLERT VAN HELSDINGEN, borgemeester der stad Utrecht in der

tijd, ende Gillis de Ledenberch, secretaris der heeren Staten van Utrecht, alle gedeputeert van wegen der heeren Staten voornoemt, bij dewelcke dese vergaderinge beschreven was.

Daernae

Henricus Cæsarius, Everhardus Bootius, Johannes Speenhovius, Jacobus Taurinus, kerckendienaeren tUtrecht.

Henricus Joannis, Arnoldus Oortcampius, } kerckendienaeren tot Amersfoort.

Johannes Wirtzfeld, kerckend. tot Rhenen.

Gerbrandus Johannis, kerckend. tot Wijck bij Duerstad.

Andries van Oosterbeke, kerckend. tot Montfoort.

Wijders

Isaack Willsing,	kerckendienaeren tot	Amerongen.
Amsen Daniels,		Doorn.
Adolphus Spizerus,		Seijst.
Johan Sweersz,		Cothen.
Christiaen van Oijen,		Neerlangbroeck.
Gerhard Cornelisz,		Bunnick.
Werner Conraedsz,		Werckhoven.
Floris Gerritsz,		Houten.
Cornelis van Braekel,		Vaert.
Jacob Huigensz,		Hagesteijn.
Theodorus Siligineus,		Veenendael.
Wigbaldus Belida,		Maerssen.
Erasmus Backer,		Breukelen.
Evert Voeskuill,		Vrelandt.
Rombert Jansz,		Cortehoeff.
Pibo Ovitius,		Nichtevecht.
Balthasar van Doorne,		Apcoude.
Johannes Anthonii,		Westbroeck.
Halewynus Godefridi,		Oostveen.
Christiaen Jansz,		Vinckeveen.
Johannes Lindenius,		Mijdrecht.
Hendrick ten Brinck,		Wilnes.
Absolon Helmont,		Cudesteert.
Lodewicus du Boijs,		Segvelt.
Cornelius Egbertsz,		Jutphaes.
Samuel Gerobulus,		Lopick.
Jacob Jacobsz Moij,		Bunschoten.
Johannes Bergerus,		Leusden.
Gerrit Hendricksz Bree,		Woudenberch.

SAMUEL PITIUS,	kerckendienaeren tot	Soest.
HENDRICK MERTENSZ,		Emmenes buijten / binnen dijcks.
CORNELIUS VAN DUNGEN,		Baeren ende ter Eem.

JOHANNES TAIJUS, kerckend. tot Overmeer, JACOBUS HARDENBERCH, kerckend. tot Hermelen, ende CORNELIUS POLLETS, kerckend. ter Aa, mede beschreven zijnde zijn absent geweest ende in heur absentie te goede gehouden: TAJI, omdat hij voort ontfangen der brieven verreijst was naer Zeelandt end noch niet wedergecomen; HARDENBERCHS, omdat hij naer luijt sijner brieven aen dese vergaderinge cranck was; POLLETS, omdat de brieven van vuijtschrijvinge te laete tot sijner handen gecomen waeren, dewelcke sanderen daechs gecompariert is.

Is oock verschenen JOHANNES WTENBOGAERT, kerckendienaer in sGravenhage, als bij de heeren Staten van Utrecht (so de voornoemde heeren gedeputeerden verclaerden) om sich in desen sijnodo mede te laeten vinden specialick versocht, ende daerbeneffens bij den kerckenraet van Utrecht (als bleeck vuijt desselven brieven van credentie) mede specialick versocht ende gedeputeert om van derselver kercke wegen ende neffens derselver kerckendienaeren mede te verschijnen.

De vergaderinge geseten sijnde, is vooreerst om der saecke in den naem des Heeren eenen aenvanck te geven bij een van de kerckendienaeren van Utrecht, namentlick HENRICUM CÆSARIUM, een gebedt gedaen tot God, dienende tot verkiesinge van bequaeme persoenen, d'een om als president de geheele actie te beleijden, d'ander als scriba om alles bequaemelick in geschriffte te vervaten.

Dit gedaen sijnde, zijn bij de meeste stemmen vercooren ende begeert tot praeses JOANNES WTENBOGAERT ende tot scriba EVERHARDUS BOOTIUS.

Hierop affgevordert ende gelesen zijnde de credentien dergener, die van eenige vergaderinge van kerckenraet waeren affgesonden, als die van Utrecht, Amersfoort, Rhenen, Wijck ende Westbroeck, end weder een gebett tot God gedaen zijnde bij den praesidem om de bijstand sijns H. Geests tot het geheele beleijt deser vergaderinge, heefft de heer LEDENBERCH, secretaris der heeren Staten, in den naeme van deselve ende van wegen sijne medegedeputeerde de vergaderinge cortelick aengedient d'oorsaecken ende eijnden, waertoe het haere Mo. E. E. geliefft hadde dese vergaderinge bijeen te roepen, zulcks deselve in de brieven van vuthschrijvinge, hiervooren geinsereert, zijn vuijtgedruckt met begeerte ende aenmaninge, dat een jegelick vrijelick soude spreken ende sonder eenich omsien vrijmoedichlick aendienen ende wten, tgene hij in sijn conscientie

voor God soude achten noodich tot welstandt der kercken deser provincie.

Waerover de heeren Staten bedanckt zijnde bij den praesidem van dit haer chrijstelick werck ende voornemen, heefft deselve praeses de voorss. propositie hervat ende der vergaderinge int particulier voorgedragen d'ordre, die hy bequaemst achte om alles te verhandelen, te weten dat men eerst elcke kercke ende dienaer hoofft voor hoofft soude affvragen, wat den stand ware van sijne kercke ende van die kercken ontrent sijne residentie, soeveel hun deselve bekent was, in de bedieninge der leere, der h. sacramenten, kerckelijke regieringe, der gebeden ende gesangen. Item aengaende den standt der schoolen, schoelmeesters, costers ende diergelijke, mitsgaders wat beletselen hun mochten gedaen worden in haeren dienst, etc., om daernaer alsoe voort te gaen tot het overleggen van de remedien.

Welcken voet also bij de vergaderinge goetgevonden sijnde, is de praeses tot de voergeroerde affvraginge getreden, beginnende van de steden ende soe voorts, daerop dan elck soedanige verclaringe gedaen heefft, als volcht.

Utrecht.

Hebben de dienaeren van Wtrecht verclaert, in wat manieren de droevige differenten ende missverstanden, daermede de kercke nu vele jaeren was beroert geweest, terneder waren geleijt ende geassopieert met volcomen bevredigingе derselver gemeente ende met een sonderlingen aenwas ende segeninge Gods over deselve, doende blijcken van de tegenwordige forme der bedieninge derselver kercke wt seekere acte, bij de heeren magistraet derselver stadt desen aengaende gepasseert, in date den 25 Martij 1605.

Amersfoort.

Verclaerden die dienaers aldaer den staet der kercke te zijn tamelike goet, dan door eenige beletselen den aenwas derselver verhindert te worden, als eerst vant spinhuiss, doerdien d'huijsmeesters desselven geheel Paepsch zijnde die kinderen daerdoor van die kercke affgetogen ende misleijd wierden; dat oock d'oude lieden int gasthuijs verhindert wierden die predicatien int gasthuijs te hooren, hetwelcke nochtans nu eenichsins taliter qualiter geduld wierd; dat mede door bijschoel der paepsgesinde eenich beletsel geschied.

Rhenen.

Heefft den kerckendienaer aldaer verhaelt den redelijken stand sijner kercken, dan claechde verhindert te worden die predicatien des Sondaechs door die merckten van coopen ende vercoopen, die alsdan gehouden worden; dat vele kinderen niet gedoopt en worden in de kercke aldaer, ende dat men naederhand geen kennisse van derselver doop hebbende, daerwt groote confusie soude mogen ontstaen. Claechde mede, dat in het clooster

seekere forme van bijschoel gehouden wierd tot naedeel van de christelike religie. Welcke claechten hij verclaerde daerom voergestelt te hebben, niet om timplorieren de hulpe van de E. heeren Staten int remedieren van dien, maer alleen om aen te wijsen den jegenwordigen staet der kercke aldaer, alsoe hij van meeninge was sulcks aen sijne respective magistraet te versoeken, bij dewelcke hem oock toesegginge van verbeteringe gedaen was (hetwelcke oock bij d'ander steden plaetse heefft.)

Wijck.

Verclaerde den dienaer der kercken aldaer den staet der kercke te sijn goet, ende verthoonde tot dien eijnde seeker geschrifft, daerin verhaelt stond die regieringe der kercken door ses ouderlingen neffens den predicant, de bedieninge ende versorginge van de diaconie door twee diaconen, alsoock dat het h. avontmael driemael int jaer gehouden wort, ende telckemael de visitatie of huijssoekinge ende een proefpredicatie gedaen wort; dat de nieuwelingen ter praesentie van twee ouderlingen in de hoofftstucken des gelooffs onderricht ende alsoe ten avondmael toegelaten worden; dat drie predicatien ter weke gedaen worden, twee Sonnendaechs end een Donnerdaechs, predickende Sonnendaechs voormiddaechs d'evangelia dominicalia, naemiddachs den Catechismum Heijdelbergensem (daerin alsoock in de psalmen de schoolkinderen bij den rector worden onderwesen), des Donderdaechs den 1[en] brieff totten Corinthen. Verthoonde noch een ander schrifft, daerin de kerckenraet van Wijck de E. heeren Staten bedanckende, dattet haer E. geliefft hadde den sijnodum te convoceeren, versochten dat de sijnodale ende classicale vergaderinge in het Sticht mochten gecontinueert werden. Claechde oock in hetselve de kerckenraet voorss., dat in de stad van Wijck verscheijden Paepsche conventiculen gehouden worden (tegen der E. heeren Staten placaten), daerin missen gedaen, kinderen gedoopt ende houweliken geconfirmeert worden, ende dat so doer heer Steven te Overlambroeck als andere. Versochte oock dat de gagie des rectors (zijnde maer 145 gl.) wt de goederen vant clooster (daervan de E. heeren Staten administrateurs zijn) mochte geaugmenteert worden.

Montfoort.

Verclaerde den dienaer den droevigen stand der kercken aldaer, ter oorsake van de veelvoudige exercitien der Roomscher kercken, die daer gepleecht worden, datter geen stand van kercken noch is; dat hij tavondmael tweemael int jaer houdt, weijnich communicanten heefft, te weten maer 30 in getale; dat daerder te vooren 300 (somtijts op feesten wel 500 of 600) toehoorders waeren, nu maer 100 zijn, doordien zeeker paep, heer Hinderick genoempt, van Wtrecht aldaer comende den loop des evan-

geliums verhindert door missen te doen, prediken, doopen, etc.; dat de diaconie versorcht wort bij den magistraet, de schoole tamelick is, de schoolemeester van de Gereformeerde religie zijnde, doch leerende allerhande boeken.

Amerongen.

Verclaerde den dienaer, dat den staet sijner kerken desolaet was, omdatter (niettegenstaende het gehoor tamelick is, veeltijds van 100 ende 150) weijnige, jae geene communicanten zijn; dat de kercke oock, soeveel het wterlike aengaet, seer verwoest leijt door de destructie der soldaeten, haeren doortocht daerdoor hebbende; claechde dat de gemeente oock ter kercken wtgaet, als men den doop voor het gemeen gebed end den gemeenen segen bedient; dat oock de superstitien van St. Cunerendach de religie grooten affbreuck doen; dat den coster niet dan altemets ende een weijnich ter kercken komt; dat hij niet voorsingen en can, ende daertoe oock niet en wil verbonden zijn; meent mede dat den schoolmeester leert allerhande boeken, so se hem voorcomen.

Doorn.

Verclaerde den dienaer den goeden stand der kercke aldaer, dat d'huijsluiden wel tot het gehoor comen, haere kinderen alle ten doop brengen, het avondmael bij hem maer eenmael sjaers te Paeschen bedient wort, dat hij 15 of 16 communicanten heefft, datter geen schoole en is.

Zeijst.

Verclaerde den dienaer den stand zijner kercken tamelick te zijn, dan claechde over twee beletselen: eerst datter geen clock en is, ende daerdoor vele droncken drincken tusschen de predicatie, de herbergiers seggende, dat sij d'uijre niet en weten, soedat d'herbergen tusschen die predicatien openstaen. Claechde mede ten anderen over seeckeren paep van Wijck, groote ondienst in sijn plaetse doende. Verhaelde vorders, dat hij te Kersmiss 3 communicanten ende te Paeschen 40 had gehadt ende hoopte ouderlingen te verkiesen; dat hij selffs de schoele aldaer houdt ten versoeke van d'huijsluijden; dat oock seeker vicarije, totter schoole gehorende, bij een ridder ingehouden wort, ende soude tot dien eijnde aen haer Genaden van Beverwijck konnen geschreven worden om door dat middel eenen eijgen schoolmeester te becomen.

Coten.

Verclaerde den dienaer den redelijken stand van zijn kercke ende seijde tgehoor te zijn tamelick; dat hij den doop bedient nae d'ordre ende forme der Gereformierder kercken; dat het avondmael bij hem noch niet bedient was, doordien hij d'huijsluijden daertoe noch niet hadde connen bewegen;

verhaelde dat zijn schoolmeester paepsgesind was, doch comende ter kercken ende de psalmen voorsingende; claechde dat vele haere geboden laten doen in de kercke end daernae bij een paep getrout worden; dat oock seeker affgestelt pastoor (genoemt heer JAN VAN BLOCKHOVEN) die van de E. heeren Staten gealimenteert wert, soe daer als oock te Wijck, groote affbreuck doet door doopen, trouwen, etc.

Neerlangbroeck.

Verclaerde den dienaer, dat het gehoor tamelick is ende aenwast; dat seekeren paep, heer STEVEN genaemt, hem groot belett doet; dat hy er tot 7 oft 8 heefft onderricht, die voor haer genomen hebben te communicieren, doch tot noch toe geen communie by hem gehouden; dat hij noch geen schoole en heefft, dat veele haer houwelicksche geboden hebben laeten doen sonder bevestinge daerop versocht ende gevolcht.

Bunnick.

Verclaerde den dienaer tgehoor te zijn tamelick, van 25 of 30 meer of min, dan claechde verhindert te worden door eenen mr. JAN, te vooren daer gewesene paep, die daer predict op een huijs, Groenewou genaemt, die de kinders meest doopt ende de huijsluiden onder sich heefft; dat hy geen communicanten heefft, doordien de paep de huijsluijden wijssmaect, datter geen onderscheijt en is tusschen de Gereformeerde kercke ende Roomsche dan alleen in den doop ende int avondmael. Verhaelde mede, dat hy een schoolemeester heefft, die oock voorsingt; dat de huijsluijd alle tot tgehoor comen wtgenomen een huijsgesind.

Werckhoven.

Verclaerde den dienaer den stand van sijne kercke verwert te zijn; claechde daerom over den officier ende schoolemeester of coster, ende voorn. over den coster, dat hij doet, wat hem gelieft in Roomsche superstitien; dat die gemeijnte wel ijeverich is, dan claechde, dat door den afval van een, die hem in hoerdom verloopen had, die darom bij hem vant avondmael gehouden wierd, alle de andere vant avondmael affgebleven waeren, doordien hij wat aensiens had; hoopte so dien man, die affgehouden was vant avondmael, mochte tot beteringe van zijn leven gebrocht worden, den officier ende schoolemeester tot haer ampt gehouden worden, dat hy goede vrucht soude konnen doen. Claechde over den officier (die andersins de religie toegedaen is) dat hij, comende met sijn schuldboeck onder de predicatie, die huijsluiden vant gehoor des godlijckes woorts verhindert, roepende de principaelsten tot hem, ende hebbende hij predicant aen den officier versocht sulcks te willen naelaten, en heefft daermede niet wtgericht. Claechde mede, dat aengaende den

kinderdoop hem grooten affbreuck deden den paep te Honswijck ende Schalkwijck.

Houten.

Verclaerde den dienaer den ellendigen staet van zijn kercke; datter weijnich gehoors is ter oorsake van eenen ouden paep, genoemt heer Jan van Houten, die aen de Tollstechsporte staende die huijsluijden waerneemt end haer dreijcht mette verdoemenisse, soe sij ter kercken willen gaen om de predicatien te hooren, bewegende mede eenige huijsluijden om te staen bij der kercken ende te beschimpen diegene, die ter kercken ingaen. Verthoonde mede seeker wassen schapen, etc., die aldaer selffs onder de predicatie van d'huijsluijden in de kercke geoffert worden. Verhaelt dat de maerschalck alleen compt Pinxtermaendach; claechde dat den schout binnen Utrecht woont ende niet in de kercke verschijnt, waerdoor vele moetwillecheijts bij de huijsl. bedreven wort.

De Vaert.

Verclaerde den dienaer den tamelijken staet van zijn kercke, so int gehoor als int gebruijck der h. sacramenten; dat hy over de 20 of 30 communicanten hadde. Dan claechde, dat vele bij den anderen gaen woonen, eer sij getrowt zijn; dat die van tWael ende Capel van heer Dirick van Eck te Honswijck opgehouden ende missleijdt worden door doopen, smeeren, etc.; seijde dat hij een goet schoolemeester ende een goede schoele heefft.

Hagesteijn.

Verclaerde den dienaer aldaer, dat hij den staet van zijn kercke seer claechlick gevonden had, eensdeels doordien de plaetse gevaceert had, anderdeels dewijll sij verhindert werden door de papen; dat nu tgehoor gebetert was, ende eenige met hem ten avondmael geweest waeren te Viaenen, dat hij eenige andere ten avondmael noch niet toegelaeten had, doordien sij niet genoech onderwesen waeren; den doop aengaende dattet nu lijdelick daermede toeginge, doordien nu vele tot hem quaemen ende haer kinderen ten doop brengen, daer sy te vooren door heer Dyrick te Honswijck missleijd wierden, over denwelcken hy claechde, dat hem noch hinder ende schade geschiedde in sijn gemeente, als oock een paep, die van Viaenen coempt, mede een van Utrecht, heer Victor genaemt, ende andere Jesuiten, die huijsluijden dreijgende met de verdoemenisse ende ban, soo se comen tot tgehoor van de predicatien tot Hagesteijn. Claechde dat zijn huijsluijden vele nae de Paepsche misse ende predicatie te Culenborch ende Viaenen loopen. Verhalde van den coster, dat daer hij te vooren de pauselijke superstitie gedient hadde, nu wel bekende door redenen overwonnen te zijn, maer noch niet konde gebracht worden tot voorlesen oft voorsingen. Verhaelde van den schoolemeester, dat hij hem

begeefft tot het gehoor ende gesind is om te gaen ten avondmael, soude oock wel geerne niet dan Gereformeerde boeken leeren, waert dat hij konde sulckes doen sonder te verliesen zijne kinders, doordien d'huijsluijden hem daermede dreijgen. Wenschte een diaken te hebben neffens den kerckmeester om d'almosen te collecteeren, omdat sij niet een stuver en hebben om jemandt te geven, doordien het de kerckmeester onder hem houdt.

Veenendaell.

Verclaerde den dienaer, dat hij de saeken der kercken aldaer (waert te vooren vrij row was) tot redelike ordeninge gebrocht heefft; dat hij des Sondaechs voormiddach d'evangelia dominicalia predict, ende snaemiddachs den Catechismum plach te prediken, maer nu in plaetse van dien d'Openbaringe Johannis, bedienende den doop ende het avondmael nae gewoonte der Gereformeerder kercken, houdende het avontmael viermael int jaer. Seijde dat het gehoor tamelick was ende wel konde gebetert worden, waert dat de merckten ende herbergen des Sonnendaechs tusschen de predicatien konden gebetert ende geweert worden. Seijde dat hij 43 communicanten heefft, ende so de voorss. abusen geremedieert wierden, hoopte wel 80 of 100 toehoorders te hebben. Verhaelde mede, dat hy een Gereformeert schoolemeester heefft; dan claechde over de frequentie van dootslagen, alsdatter ten tijden van sijne bedieninge wel 30 omgebracht waeren aldaer ter plaetsen. Claechde oock, dat hem in pesttijden niet toegelaten was de testamenten te maeken, streckende tselve tot naedeel van den armen, die aldaer weijnich incomens hebben, ende bij testament ofte donatie voor den predicant deselve wat toegeleijt zijnde, daeraen niet geraeken konden wt oorsake voorss.

Hiermede is de vergaderinge met dancksegginge tot Godt gescheijden.

Naemiddach.

Alle de voorgaende persoenen wederom te 3 uijren verschenen ende tgebed gedaen zijnde, is de praeses voortgegaen in d'ondervragingе van de andere kerckendienaren nae de gelegentheijt van haere kercken, die daerop verclaert hebben als volcht.

Maersen.

Verclaerde den dienaer aengaende den staet van sijn kercke, dat hij noijt voor Paeschen lestleden tavondmael gehouden heefft, ende hetselve tweemael sjaers voor hem heefft genomen te houden, gelijck hij dat d'eerstenmael te Paeschen heefft gehouden ende daerna noch eens te Pingsteren door assistentie van den predicant van Westbroeck. Verhaelde dat hij een tamelick getal van toehoorders heefft. Claechde, dat hij geen schoolmeester heefft ende wel een coster, maer de vijandt is van de religie;

dat oock de goederen van de costerije ende schoole bij eenige ondergehouden worden.

Breukelen.

Verclaert den predicant den goeden stand van sijn kercke als een goet gehoor hebbende, volgende in de bedieninge des woorts ende der h. sacramenten soe des doops als des h. avondmaels tgebruijck der Gereformeerder kercke. Van de schoole verhaelde hij, dewijle de collatie van de goederen der costerije staet bij de heer van Nyenrode, den coster daerom door last van den heer voorss. zijn ampt wel doet ende sich onderwerpet den predicant. Communicanten verhaelde hij te hebben eenige, die vant huijs van den heer van Ruwiel ende sommige andere huijsluijden. Predickt maer eens ter weke als oock de andere.

Vredeland.

Verclaerde den dienaer den redeliken stand van zijn kercke, hebbende goet gehoor (van 100 persoonen), communicanten 30; van den schoolemeester verhalende, dat hij Gereformeerd is, mede communiceert ende alleen Gereformeerde boeken leert, dat hij oock resideert op de plaetse sijner bedieninge.

Cortehoeff.

Verclaerde den predicant, dat hij tamelick gehoor heeft, 14 communicanten, dan claechde seer verhindert te worden in den loop des h. evangelii om eenige vruchten te doen door den schout ende secretaris of coster, beijde als groote aergernisse gegeven hebbende. Doch voechde daerbij, dat den schout weder ter kercken begint te comen, maer den koster even hardneckich blijfft, sodat hij predicant geen dienst van hem heefft, ja hij door sijn aensien velen argernisse geefft. Verhaeldt seeker quaestie tusschen hem van in den aenvang sijnes diensts ende den secretaris of coster nopende de schoole, dewijle den secretaris qualick nam, dat de schoole bij hem (predicant) bedient wierd, dewijle den secretaris liever sijn eijgen soon daerin wilde dringen, daer nochtans hij (predicant) daertoe aengenomen was. Claechde oock, dat men driemael het Ave Maria clept, smorgens, smiddachs ende savonts.

Nichtevecht.

Verclaerde den dienaer den staet sijner kercke te sijn redelijck ende verthoonde seeker geschrifft van sijn kerckenraet, inhoudende een goede getuijgenisse van zijn persoon. Communicanten seijde hij te hebben 31, eenige verreijst ende verstorven sijnde, hebbende ouderlingen ende diakens. Claechde over den schoolmeester (die oock coster is), dat hij paepsgesind zij, ende niettegenstaende hij eerst eenige tijd ter kercken was gecomen, nu soeckt zijn quaet saet te saijen ende de luiden tot superstitien te mis-

leijden. Predict maer eens ter weke ende swinters altemet tweemael. Claechde over een ongedoopt Mennisten soon, die met een vrouwe huijshoudt buijten echt, versoekende proclamatien om getrout te worden ende weijgerende gedoopt te worden, om welcke oorsake willen hij hem deselve proclamatien weijgert. Claechde mede, dat op biddagen ende Sondagen niemandt gebreuckt en wort om het ontheijligen derselver door wercken, etc. Claechde mede van wegen den dienaer van Overmeer (die absent was) over den coster aldaer, dat hij mede onstichtelick is, geenen dienst den predicant doende, seijde mede door het cleppen aldaer de lieden van den suijveren godsdienst affgetogen te worden.

Apcoude.

Verclaerde den dienaer den redeliken stand zijner kercke, hebbende redelick gehoor, mede houdende tavontmael met 28 communicanten ende alles conform de Gereformeerde kercken; verhalende, dat hij een bequaem coster ende schoolemeester heefft, leerende Gereformeerde boecken, dan voechde daerbij, dat hij d'herbergen al wat te seer versoeckt, wilde wel dat hij door bequaeme middelen conde vermaent worden. Claechde over eenige vergaderinge der Herdoopers. Claechde oock, dat de van Apcoude vele in Hollandt gingen om de paepsche exercitie te oeffenen in seekere huijsen onder Holland, daer de Jesuiten ende andere jonge paepsche studenten, bij de cooplieden van Amsterdam onderhouden, comen om den dienst te doen. Seijde dat hij ordinaris maer eens predickt, ende om de pausgesinde te trecken oock Woonsdaechs in de vasten, dan kan daer weijnich mede utrechten, omdat sij haer verbonden hebben niet ter predicatie te gaen, dreijgende anders d'een d'ander de neeringe te ontrecken. Claechde oock, dat terstondt nae de predicatie de paepsgesinde huijsluijden in de kercke met een groot getier, gedruijsch ende onordninge comen invallen.

Westbroeck.

Verclaerde den dienaer den goeden standt der kercken aldaer. Seijde goet gehoor te hebben ende 50 communicanten gehadt te hebben, waervan wel 25 door de pest gestorven zijnde, hij nu weder hebbe tusschen de 40 ende 50. Verhaelde mede, dat hij een goet coster ende schoolemeester heefft, dan claechde, dat de middelen tot den schooledienst gehoorich bij particulieren ingehouden worden, ende dat den schoolmeester wt oorsake van zijne cleijne middelen genootsaeckt is het secretarisampt te bedienen. Verhaelde oock, dat hij 4 ouderlingen ende 2 diaconen hadde.

Oostveen.

Verclaerde den dienaer den goeden staet der kercken aldaer, sodat hij wel 40 communicanten heefft ende verhoopt welhaest 70 of 80 te sullen

becomen, hebbende eenen goeden schout, coster ende schoolemeester, bedienende mede Blauwcapel, alwaer de kercke, ongerepareert zijnde, heefft de heer VAN GENT aengenomen die te repareren. Verhaelt, dat hij daer in loco niet en resideert, doordien hijt meende niet van doen te zijn, ende het huys niet bequaem was. Seijde 2 diaconen te hebben tot versorginge der armen, ende dat hij den kerckmeester ende schout in plaetse van ouderlingen gebruyckt, doch eijgentlijck formeelijck geen ouderlingen vercoren te hebben.

Vinckeveen.

Verclaert den dienaer de kercke aldaer noch niet sonderlings te wesen, alsnoch een cleen gehoor hebbende, datter bij hem noch geen kinderen ten doop gebracht zijn, deselve al bij de paepen gebrocht worden. Claechde over den schoolemeester, dat hij de kinderen niet en wil leeren de boecken, die hen d'ouders medegeven.

Mijdrecht.

Verclaerde den dienaer den goeden stand van zijn kercke, sodat hij, niettegenstaende vele door de peste verstorven zijn, evenwel noch heefft 120 communicanten. Seijde tavontmael te houden alle 10 weken, niet juist op de hoochtijden. Verhaelde oock, dat hij Sonnendachs namiddach den Catechismum mede predickt, alst niet in den bow en is, dat hij oock des winters predickt, in de weke des Wonssdaechs. Seijde mede, dat hij somtijts Sondaechs drije predicatien doet, smorgens vroch te Mijdrecht, te 9 uijren te Tamen ende snamiddachs tusschenbeijden in de schoel den Catechismum. Van de diaconije verhaelde hij, dat des Sondaechs d'aelmosen bij eenige diaconen gecollecteert worden ende die bij haer aen den armen vuijtgedeelt, doch daervan noijt te sijnen tijd rekeninge gedaen te zijn. Claechde over seker paepgen, die dickwils van de boeren versocht wert om te doopen, etc. Claechde oock over eenige paepsche vergaderinge te Waweren, waertoe vele van de zijne getogen worden. Claechde oock, dat de pausgesinde laestleden biddach een kindermael hielden ende alsdoen droncken zijnde met den biddach spotteden. Claechde mede, dat de schoole niet groot van middelen is, ende dat daer seeker gilde is van drinckbroers, van welcke incomen de gagie den schoolemeester wel wat soude konnen geaugmenteert worden; dat oock een crucifix in sijn dorp staet, daer vele superstitien mede gepleecht worden met binden van kousebanden. Seijde mede, dat de swangere vrouwen de doode craemvrouwen enckelick willen dragen, door superstitie meenende dat sij alsdan te beter verlossen souden, of het niet goet en waere, dat de vrouwen generalijcken van de doodenbegravinge geweert worden. Vermaende mede, dat men aldaer hadde gesocht te attentieren die nedergeleijde ende omgebrachte men-

schen te sleepen op het kerckhoff als op een vrije plaetse, om alsoe den officier van sijn actie te beroeven.

Wilnis.

Verclaerde den dienaer den soeberen staet zijner kercken, als hebbende weijnich (maer 4) communicanten, tavondmael driemael int jaer bedienende. Verhaelde, dat hij combinatie maeckte met de ander naebuerkercken int houden des avondmaels per vices. Van den coster ende schoolemeester claechde hij, dat hij allerhande boecken leert. Verhaelde, dat hij 30 of 40 toehoorders heefft. Verthoonde seeker schrifft, daerin eenige clachten vervaet waren, alsdatter in Wilnis seeker blindt paepe woont, die allerwegens gehaelt wort om te doopen end oock de kinders tot sijnen huijse doopt, die oock over de vrouwen, die in den craem sullen komen, eerst misse doet ende haer tsacrament geefft, bij denwelcken oock het volck [1]) tegen Paeschen te biechte ende ten sacramente gaet, daer hij daerenboven noch is een dronckaert, beschuldigende de E. heeren Staten van gewelt, hem geschiet, als hem vuijt het zijne gestooten hebbende, ende sich oock roemende over zijne schandelicke oncuijsheijt. Claechde in tselve schrifft, dat men buijten den behoorliken dienst de vrouwen, die uth den craem komen, de kercke opent, die omgangen doen buijten ende binnen de kercke met superstitien van paternosters, Ave Maria, etc.; dat men int begraeven der dooden verscheijden superstitien pleecht, de dooden settende voor het graff, dan daerover biddende op de knijen, dan in d'aerde stekende met cruijcen, etc.; dat men op Sacramentsdach opentlick bedevaert doet om de kercke met groote menichte in wollen ende baervoets; dat degene, de ter kercken gaen, bespott worden; dat in de schoole allerhande boecken geleert worden; datter vele bij den anderen loopen ongetrowt, etc.

Cudelstert.

Verclaerde den dienaer, dat hij in zijn predicatien tamelick gehoor heefft, houdende tavondmael met een getal van tusschen de 50 of 60 communicanten. Claechde over de vergaderinge der Papisten tot drije ofte vier toe, ende dat tusschen de predicatien, daervan de twee in den Nienthoorn ende d'ander in Rhijnland geschieden ende in seeker huijsen gehouden werden, daerdoor grooten affbreuck geschied, de paepen comende van Auwerkerck, Haerlem, etc. Verhaelde mede den goeden stand van de schoole, hebbende een goet schoolmeester ende coster, alsoock van de diaconie, de diakens doende haer rekeninge voor de kerckmeesters, schout ende den dienaer, houdende de bedieninge des avontmaels 4 mael sjaers, predikende mede sWoensdaechs door de vasten.

---

1) Achter »volck" is doorgehaald »openbaerlick."

Segvelt.

Verclaerde den dienaer van den staet zijner kercke, dat hij tamelick gehoor heefft, te weten van 100 menschen, houdende tavondmael met 23 communicanten, een ouderling hebbende, oock wel een diaken, doch en kan deselve die bedieninge niet doen, doordien hij verhindert wordt door de paepsche Heijlige Geijstmeesters, die tselve doen. Van den schoolmeester ende coster verhaelde hij, dat hij van d'huijsluijden met affsettinge zijnes dienstes gedreijcht word, so hij niet wil cleppen het Ave Maria ende haer dienen in de superstitien. Verhaelt, dat hij den doop ende het avontmael bedient conform de Gereformeerde kercke. Claechde, dat men over de dooden luijd tusschen de predicatie, ende de dooden voor den predickstoel brengt, dewijle men predict; dat oock de kercke seer ongereijnicht ende vuil leijdt; dat hem mede dien van Camerijck groot affbreuck doet, omdat hij voor de dooden bid, als breeder daernae. Verthoonde noch seeker request ende geschrifft van sijn kercke wegen, inhoudende eenige claechten, alsdat de huijsluijden, de paepsgesind sijn, het h. avondmael seer bespotten, ende die ten avondmael gegaen hebben, naeroepen ende seggen: Sij hebben om een brock geweest; dat die kerckmeesters d'ordonantie der E. heeren Staten bespott hebben ende niet hebben willen naecomen, inhoudende dat sij den schoolmeester 28 gl. jaerlicks souden toeleggen ende de cleppinge etc. naelaten; dat de predicant ontrent Vastenavond 1605, sullende een siecke gaen besoecken, van de huijsluijden met modder, steen ende ander vuijlicheijt beworpen is; dat tusschen die predicatie, als seeker huijsman soude trouwen, de andere buijten de kercke met schieten end andersins groot gedruijsch maecten, twelck de schout vermaent niet heefft willen verbieden noch verhinderen; dat diergelijke ongeregeltheden oock bij de huijsluijden onder de predicatie gepleecht zijn met roepen, crijten, caetsen, soedat den predicant zijn predicatie niet en conde voltrecken op den Palmsondach; dat diergelijken oock op den Pingsterdach lestleden geschied is, doe de huijsluijden oock met steenen ende ander dingen op de deure wierpen, ende den schout vermaent sijnde sijn devoir tegen sodaenige rebellen niet heefft willen doen, sodat hij een vorstander van haer schijnt te zijn; dat op Sondagen tusschen de predicatien d'herbergen ende dronckengelagen gehouden ende gefrequentiert worden, ende dat men degene, die ter kercken willen gaen, seer schandelick bespott etc.

Jutphaes.

Verclaerde den dienaer den goeden staet van zijn kercke, sich gedragende in de bedieninge des woords ende der sacramenten conform de Gereformeerde kercken, houdende tavondmael met 15 of 16 communicanten, hebbende geen ouderlingen, maer gebruikende in plaetse van dien de

kerckmeesters, alsoock door deselve de diaconije bedienende; hebbende oock een goet scholemeester, den coster (die oock secretaris is) mede goet ende een communicant zijnde. Dan claechde, dat vele de proclamatien in de kercke gehadt hebbende daernaer bij de paepen getrouwt worden, ende aengaende den doep, dat eenige van de kinders bij seeker paep van Wtrecht, dien sij somtijds met de wagen haelen of tot denwelcken sij oock wel selffs reijsen, gedoopt worden; dat vele huijsluijden door de leelijke gewoonte van het schutten genootsaeckt zijn haer elders te laten trouwen.

Lopick.

Verclaerde den dienaer den redeliken stand van zijn kercke, hebbende hondert toehoorders, het avondmael houdende met 9 of 10 communicanten, hebbende een goeden schoolmeester, noch geen ouderlingen, noch niet residerende in loco; claechde over seeker leser te Capelle, die hem het prediken onderneemt.

Bunschoten.

Verclaerde den dienaer van den staet zijner kercke, dat hij in de bedieninge des woorts ende der h. sacramenten volcht d'order der Gereformierde kercken, houdende tavondmael met 28 communicanten, hebbende geen ouderlingen, diaconen jaerlicks haer rekeninge doende, houdende kerckenraet met de diaconen ende geheele gemeente, hebbende geen coster noch schoolmeester ende volgens geen schoole, tavondmael tweemael sjaers bedienende. Claechde over de Mennisten, dat sij die luijden ter kercken gaende beroepen, seggende de kercke te zijn een moordtcuijl, hebbende een ordinarisse plaetse, daer sij vergaderen onverhindert; dat oock sommige van de principaelste der Mennisten, die mede int gerecht zijn, soecken door wandelinge ende aensprake tusschen de predicatie bij de kercke de lieden wt de predicatie te houden; dat oock vele, de geboden in de kercke gehadt hebbende, ongetrowt blijven sitten; dat oock dronckengelagen tusschen de predicatie gehouden worden.

Leusden.

Verclaerde den dienaer van sijn kercke, dat hij tamelick gehoor heefft, geen psalmen en heefft connen invoeren, doordien den coster niet can voorsingen, ende hij selffs een valsche stem heefft. Claechde over de begravinge der dooden, dat men luijd tusschen de predicatien. Claechde oock over het gesnap tusschen de predicatien, ende dat oock door den schout de luijden van de predicatien affgehouden worden; dat mede seeker paep door het land gaet, het sacrament gevende ende ander paepsche dienste doende; dat oock vele kinders bij de paep gedoopt worden; dat mede vele, de geboden in de kercke gehad hebbende, daernae ongetrouwt

blijven sitten of bij een paep getrouwt worden; dat den coster herberch houdende wt de predicatie loopt om den luijden te tappen; dat hij (predicant) binnen Amersfoort zijn woonplaetse houdt. Doet oock lijckpredicatien.

Woudenberch.

Verclaerde den predicant den staet van zijne kercke te zijn ellendich door d'ongeregeltheijt van den voorgaenden dienaer, hebbende bij de 150 toehoorders, communicanten gantsch geene. Claechde over de superstitien met de dooden, dat men de om de kercken draecht; dat oock de huijsluiden willen over de dooden gepredickt hebben, twelck den voorgaenden predicant ingevoert heefft; datter groot geraes bij d'huijsluijden gepleecht wort tusschen de predicatien; dat den schoolmeester een paep is, ende dat hij voor de dooden op de kerckhoven in de begravinge der dooden bid; dat vele met diegene, die ter kercken gaen, spotten; dat de kinders meestal bij de paep gedoopt worden, wt d'opinie dat sij seggen, dat de kinders, bij de Gereformeerde gedoopt, sterven; datter seeker crucifix bij de dooden omgedragen word. Verhaelde, datter wel eenige zijn, die ten avondmael souden gaen, maer so weijnich, dat hij noch het avondmael niet en heefft aengestelt; dat hij selve oock eenige jaeren lang niet en heefft ten avondmael gegaen.

Soest.

Verclaerde den dienaer van zijn kercke, dat hij redelick gehoor heefft. Claechde so over de hooffden als d'ander ter oorsaeck van de superstitien; datter noch geen psalmen zijn ingevoert; dat de overheden den schoolmeester op sulcke conditie aengenomen hebben, dat hij geen psalmen singen sal op poene van gecasseert te worden; dat andersins (sonder sulck belet) den schoolmeester wel daertoe gesind soude sijn, end de gemeente daerin geen moijte en soude maeken. Verhaelde oock, dat sij te vooren hadden versocht, dat men de doop bedienen ende den houwelick bevestigen soude in de huijsen, doch dat nu meestal affgebracht zij. Claechde mede, dat d'huijsluijden bij haer selffs singen: Christus is opgestanden, ende de psalmen niet en willen toelaeten; dat oock eenige, de huwelicksche proclamatien gedaen zijnde, haer in de kercke in den echten staet niet en laten bevestigen. Verhaelde, dat hij noch geen avondmael en had bedient ter oorsaecke van de superstitien, daer d'huijsluijden noch mede ingenomen zijn. Meende, datter wel eenige onder de gemeente zijn, die geneijcht zijn om ten avondmael te gaen, maer geene onder de wett. Seijde mede, datter onder de wet eenige sijn geneijcht tot de psalmen, maer doordien datter eenige rijke huijsluijden zijn, die de psalmen niet en willen toelaten, deselve noch niet en konnen ingevoert werden. Seijde mede, dat hij noch

geen diaconije en heefft, doordien d'arme bij d'huijsluijden selve onderhouden worden.

Emmenes binnen- en buijtendijcks.

Verclaerde den dienaer aengaende den staet der kercke aldaer gevonden te hebben een woeste plaetse, doch nu tamelijck gehoor hebbende van 200 menschen meer of min; dat hij tavondmael noch niet had konnen houden ende de psalmen noch niet invoeren. Seijde noch niet binnendijcks gepredickt te hebben, doordien dhuijsluijden hem voorwierpen, dat hij eerst zijn commissie daertoe moste hebben van de E. heeren Staten. Claechde, dat de secretarijs, eertijds (so hij meende) daer gewesene paep, de kinders doopt. Claechde noch over eenige andere paepen, te Blaricum ende te Hilfersum comende ende de lieden daertoe roepende ende noodigende. Verhaelde, dat de schoole een wijle tijds bij hem bewaerd is. Claechde over de nauwicheijt van huijsinge, omdat hij gantz geen gemaeck heefft om turff te leggen ende geen vrijicheijt om zijn studia waer te nemen, ende dat hem sulcks bij tgerechte geweijgert is, doch is tselve gerenvoijeert aen de E. Staten, om dat bij requeste aldaer te versoeken.

Baeren end ter Eem.

Verclaerde den dienaer van den staet van sijn kercke, alsdat ter Eem zij cleijn gehoor, te Baeren wat meer, van 40 of 50; dat hij noch geen psalmen heeft ingevoert of hebbe konnen invoeren, doordien de schoolmeester van dhuijsluijden gedreijcht wort met cassatie, so hij de psalmen wilde helpen singen; dat hij tavondmael noch niet en hebbe bedient, doordien hij maer een communicant en heefft, ende wel noch eenige andere sijn, doch deselve haer tappen end dronckengelaegen te houden ende frequentieren niet en willen laten; dat hij selve ten tijde sijnes diensts ten avondmael noch niet en hebbe gegaen. Verhaelde van den doop, dat het redelyck toegaet ende eenige kinders hem ten doope gebrocht worden in de kercke, doch claechde, dat heer Jacob te Emmenes mede vele daer doopt; dat oock heer Elbert Proot, te Baeren woonende, hem affbreuck doet ende de lieden soeckt van de kercke aff te trecken; dat mede heer Jan tAmersfoort menichmael in dootsnoodt bij de huijsluijden gehaelt word ende dan noch weijgert tot deselve in te gaen, anders als op voorgaende beloffte van dat sij nemmermeer in de Gereformeerde kercke sullen gaen. Claechde oock, dat den schoolmeester hem niet en derft voegen met den predicant om te doen hetgene, dat hij gerne tot stichtinge sien soude, doordien hij vant gerechte onderhouden word ende de vreest te vertoornen.

Aldus alle de dienaeren omgevraecht zijnde ende verclaringe van den stand eenes ijeders kercke gedaen, is weder een nieuwe omvrage gedaen ende versocht, dat een jeder soude den stand der kercken ofte dorpen,

ontrent sijne residentie gelegen, verclaeren sovele hem daervan mochte bekent sijn, bijsonder van die dorpen, waervan de dienaeren of pastooren hier niet tegenwoordich, of die met geen dienaeren voorsien en waeren.

Hierop hebben die van Utrecht verclaert, dat Vleuten vaceert ende daer goet gehoor soude zijn, waert datter een goet predicant waer.

De dienaer van Wijck verclaerde, dat tOverlambroeck heer Steven noch opentelijck pauselijcke diensten ende superstitien oefent.

Wierd int gemeen verhaelt, dattet evengelijck toegaet te Cockengen, Schalckwijck, Honswijck.

Verthoonde noch den dienaer van Segvelt seeker geschrifft van eenige vrome huijsluijden te Camerijck, inhoudende een deel clachten over den pastoor aldaer, genaemt Claes Claesz Dael, alsdat hij in de kercken comende om sijn predicatie te doen eerst voor seeker autaer nedervalt, daerna hemselven met cruijcen teekent ende dat so dickwils als hij de clock hoort slaen, ende daertoe oock de huisluiden vermaent, daernae het evangelium ende d'epistel beijde te saemen predickt sonder de psalmen te laeten singen. Daernae de predicatie gedaen zijnde, haelt hij voort het memorijsielboeck, biddende voor de overleden persoenen, ende dat om zijn gewin; dat hij 22 jaeren te Camerijck gestaen hebbende, het heijlich avondmael noijt gebruijckt en heefft, ende vermaent sijnde hetselve niet en heefft willen doen, jae opentelijck seijt, dat het onnoodich zij ten h. avondmael te gaen, als men maer geloofft, dat dat genoech is, sodat hijrdoor bij velen het heijlige avondmael in cleijnachtinge komt, ende andere genootsaeckt zijn in de naebuerige stad ende dorpen haer ten h. avondmael te begeven; dat hij vele superstitien in den kinderdoop pleecht; dat als er ijemand in het dorp gestorven is, hij alsdan over den dooden gaet bidden, ende als men het lichaem ter aerden brengt, heefft hij een schup of spaeij, schrijvende drie cruijcen op de kist met vele mommelinge der woorden, die hij gebruijckt; dat hij d'huijsluijden het wijewater vercoopt; dat hij op Vrow Lichtmis ende Palmdach de pauselijcke superstitien met hetselve pleecht; dat hij gelt neemt van het bidden voor de dooden, van het trouwen, ende de lieden oock bij nacht trouwt, etc.

Wierd oock int gemeen verhaelt, dat Anckeveen, Tuijl end tWael, Linschoten, Odijck vaceeren.

Verclaerde oock den dienaer van Houten, datter int Goij is eenen, de leest sonder last ende authoriteijt, die oock spottische fabulen de huijsluijden voorleest.

Verclaerde insgelijcks den dienaer van Lopick, datter te Capelle een is, de leest ende zijn last int lesen te buijten gaet, als genoechsaem het predicken aennemende.

Wierd oock van eenige van de vergaderinge vermaent, datter een openbaren leser is te Thienhoven.

Hirmede is de vergaderinge voor desen dach met dancksegginge tot Godt gescheijden.

Den 9en Julij voormiddach.

Nae gedaenen gebede heefft de praeses der vergaderinge voorgedragen ende affgevraecht, of het niet goet en ware om volcomen kennisse van den stand der kercken te becomen, dat men alle die dienaeren van eene kercke (daer meer als een dienaer is) liet wtgaen ende voort alle d'ander kerckendienaeren, d'een voor d'ander naer, om in hunluijder absentie te vrijlicker van den stand haerer kercken te spreken, ende bijsonder om te vernemen, of den stand, die een jeder geopent hadde van zijn kercke, oock nae waerheijt geopent was, ende voort of daer ijet waere te seggen op de persoone van jeder kerckendienaer in leere of leven (oock op zijn incomen in den dienst ende andersins), daervan hij in dese vergaderinge diende vermaent te wesen, te weten sodanige dingen, die publijck waeren ende d'opbouwinge der kercken merckelijck beletten, verswijgende particuliere ende heijmelicke gebreken, die met secrete ende bijsondere vermaningen in de lieffde behoorden bejegent te worden.

Twelck bij de vergaderinge verstaen zijnde dat also te behooren, zijn eerst wtgegaen:

de kerckendienaeren van Utrecht.

In welcker affwesen de praeses weder verhaelt heefft den stand haerer kercke naer wtwijsen der acte, de vergaderinge te vooren voorgelesen, ende gevraecht, of ijemand daerop ende voorts op heurluijder leere of leven ijet hadde. Daerop de vergaderinge verclaert heefft niet te hebben, maer dat men groote oorsake hadde God te dancken voor sijne genade, die kercke bethoont, ende dat men hoopte, dat alles op so goeden voet gebracht zijnde de Heere zijnen segen tot wijder verbeteringe ende opbouwinge geven soude. Twelck de voorss. kerckendienaeren wederom ingeroepen sijnde, also aengeseijt is geweest.

De dienaeren van Amersfoort wtgestaen sijnde, is verhaelt een poinct, twelck sij selve niet hadden willen dese vergaderinge voorstellen om redenen, daerinne sij nochtans verclaert hadden seer becommert te zijn, alsdat bij eenen apteeker commensalen gehouden worden, die hij in de pauselijke religie oeffent met missen, paepsche predicatien ende ander superstitien in zijn huijs te laeten oeffenen; dat oock den rector paussgesind zijnde vermoedet wort door sijn soone int stuk van religie niet goets te doen. Waerop henluijden ende oock andere predicanten van de steden is verhaelt, dat se in dien ende andere diergelijcke missbruicken eerst om

remedie bij haere respective magistraten souden aenhouden, ende indien die faelgeerde, mochten dan sulckes de E. heeren Staten aendienen.

Die van Rhenen end Wijck wtgestaen zijnde, is niet gehoort dan alle goet.

Die van Montfoort wtgestaen zijnde, is weder verhaelt den droevigen staet van de kercke aldaer, ende is hij weder ingeroepen zijnde vermaent tot neersticheijt om zijn pondt int werck stellende eenige vruchten aldaer te doen.

Die van Amerongen wtgestaen zijnde, is verhaelt, dat hij een ander beroepinge opt behaegen van de E. heeren Staten soude aengenomen hebben. Ende also de gedeputeerden der E. heeren voorss. verclaerden niet gesint te zijn bequaeme predicanten wt het Sticht te laeten vertrecken, maer veelmeer op vaceerende end niet wel versorchde plaetsen goede mannen begeerden taennemen, ende oock mede de vergaderinge om reden vorss. daerin niet consenteerde, so is hem bij den praesidem, wederom ingecomen zijnde, in den naem van de E. heeren Staten ende de gantsche vergaderinge aengeseijt, dat hij die beroepinge soude laeten vaeren ende bij die van Amerongen blijven, vertrouwende dat hem de Heer dies te meer segenen soude, alsoe hij daer welbemint was.

Die van Doorn ende Zeyst wtgestaen zijnde, is niet gehoort dan alle goet.

Die van Cothen ende Neerlanghbroeck wtgestaen zijnde, is vermaent, dat sij noch het avondmael niet en hebben gehouden, waertoe sij vermaent sijnde tselve aengenomen hebben ende belooft met eenige communicanten so wt haer dorp als van Wijck (door combinatie) aen te vangen.

Die van Bunnick wtgestaen zijnde, is verhaelt, dat hij niet en resideert op de plaetse zijner bedieninge, waertoe hij, weder ingecomen ende vermaent zijnde, belooft heefft, zijn husfrou wt de craem verlost sijnde, daer te sullen gaen residieren.

Die van Werckhoven wtgestaen zijnde, is verhaelt van den staet zijner kercke, de scheuringe, dier volgende zijne verclaringe soude zijn, ende is bij de vergaderinge goetgevonden eenige derwaerts te committeren om te Werckhoven nae den staet der kercke te vernemen ter oorsaecke van de tweespaelt, dier is, ende te sien oft daer eenich accort ende vereeniginge soude mogen getroffen worden. Ende zijn gecommitteert Jacobus Taurinus, kerckendienaer tot Utrecht, ende Johannes Antonii in Westbroeck.

Die van Houten, de Vaert ende Hagesteijn wtgestaen zijnde, is niet gehoort dan alle goet.

Die van Veenendael wtgestaen zijnde, is ijetwes verhaelt donstichtelijckheijt sijns levens aengaende, waerover hij weder ingecomen zijnde vermaent is, ende hij aengenomen ende belooft heefft de vermaninge te

sullen naecomen, alsoock dat hij in plaetse van de Openbaringe Johannis jetwes anders stichtelickers soude de gemeente voordragen.

Die van Maersen wtgestaen zijnde, is verhaelt, dat hij mits sijn ouderdom ende andersins seer weijnich stichtinge aldaer doet, doch is hetselve gehouden voor memorie om te sien, oft men hijrin te sijner tijdt soude gevoechlick konnen remedieren.

Hiermede is de vergaderinge met dancksegginge tot God gescheijden.

Naemiddach ten 3 uijren nae gedaenen gebede tot God.

Is verschenen in de vergaderinge Fredrick Hermanssz van Ysendorn, ouderlinck der kercke tot Wijck bij Duerstadt, met credentie van de magistraet ende kerckenraet aldaer. Dewelcke gelesen zijnde, heefft de vergaderinge aengedient, also daer ter plaetse maer een predicant is, die den last alleen niet en can dragen, dat die van de magistraet ende kerckenraet van Wijck voorss. noodich achteden ende versochten, dat sij noch een neffens dien mochten becomen, dewijle oock die van Amersfort meer als een dienaer hebben. Waerop hij wtgestaen zijnde, is bij de vergaderinge verstaen tselve versoeck alhier impertinent te zijn. Ende de gecommitteerde der E. heeren Staten daerop haer gevoelen geseijt hebbende, is de voorss. Frederick Hermanssz weder ingeroepen, denwelcken D. praeses van wegen der gecommitteerde der E. heeren voorss. aengedient heefft, dat haer E. E. niet en wisten, dat die van Wijck oijt eenich belett waere gedaen om te procedieren tot beroepinge van noch eenen dienaer, ende dat sij tallen tijden favorabel ende behulpich souden zijn in alle hetgene, dat tot stichtinge der kercken van Wijck dienen mochte.

Daernae is D. praeses voortgegaen int aengevangen ondersoeck.

End voorcerst de dienaer van Breukelen, Vreeland ende Cortehoeff wtgestaen zijnde, is niet gehoort dan alle goet.

De dienaer van Nichtevecht wtgestaen zijnde, is wel verhaelt, dat hij in geen goet geruchte en was, dan also hij verthoonde seeker attestatie van den classe van Thiel, bij dewelcke hij dede blijcken, dat de swaricheden, wt dewelcke dese geruchten waeren gesproten, voor vele jaeren waeren ter nedergeleijt, ende in de vergaderinge niet blijckelijcks en is voortgebracht, daerover hij in deselve hadde behooren bestrafft te worden, is de saecke daerbij gelaeten.

Den dienaer van Apcoude ende Westbroeck wtgestaen zijnde, is niet gehoort dan alle goet.

Den dienaer van Oostveen wtgestaen zijnde, is verhaelt, dat hij niet en woont in de plaetse zijner bedieninge, waertoe hij, weder ingecomen zijnde, vermaent is, ende beloofft heefft metten eersten hetselve te sullen naecomen.

Den dienaer van Vinckeveen wtgestaen sijnde, is niet gehoort dan alle goet.

Den dienaer van Mijdrecht wtgestaen zijnde, is bij D. praesidem der vergaderinge voorgestelt seeker missive van de kerckenraet van Amsterdam, waerinne sij verhaelden, dat eener, die te Mijdrecht schoolmeester geweest was, hem beschuldichde van seeker feijt etc., als breeder in deselve missive. Is mede vermaent van seeker swaricheden sijnenthalven voortijden in Vriessland gevallen, midsgaders van seeker missbruijck, bij hem gepleecht int geven van de huwelicksche geboden. Waerop hij, weder ingecomen zijnde, verclaert heefft van het eerste, dat hij in dat stuck met zijn partije in rechten geweest zij, ende daerinne sententie interlocutoir (als hij de vergaderinge dede blijcken) gewesen te zijn, nae dewelcke de partije de saecke hadde laten berusten, sonder die ten principaele te vervolgen. Ende wat het voorder schryvens van Amsterdam aenginck, heefft hij voor dese tijd dese vergaderinge satisfactie gedaen, mids dat hem belast is den brieff van Amsterdam, aen die van Mijdrecht diesaengaende geschreven, te beantwoorden, twelck hij beloofft heefft te sullen doen. Aengaende het tweede heefft sich daervan geexcuseert ende daerbij verclaert sich te willen defendeeren, voor wat rechter dat het zij, tegen diegene, die diesaengaende actie willen tegen hem instellen. Opt derde is verstaen, dat de saecke sulcks niet en was, als was aengedient. Ende sal voorts de missive, bij die van Amsterdam geschreven, wt den naeme deses sijnodi, in conformiteijt van hetgene verhaelt is, beantwoort worden.

Die van Wilnis wtgestaen zijnde, is verhaelt, datter een verschill ende oneenicheijt tusschen hem ende die van Mijdrecht wesen soude, ende is goetgevonden, dat men een offte twee committieren soude om haer te vereenigen. Ende zijn gecommitteert Henricus Cæsarius ende Arnoldus Oortcampius, respective kerckendienaeren tot Utrecht ende Amersfoort.

Die van Cudelstert, Segvelt, Jutphaes wtgestaen zijnde, is niet gehoort dan alle goet.

Die van Lopick wtgestaen zijnde, is vermaent, dat hij niet en resideert in de plaetse zijner bedieninge, waertoe hij, weder ingecomen zijnde, vermaent is, ende beloofft heefft Victoris toecomende (den tijd hem bij de E. heeren Staten vergunt) tselve te sullen naecomen.

Die van der Aa. Alsoo den dienaer sdaechs te vooren was absent geweest om oorsaken, die verhaelt sijn, so ist dat hij van den stand sijner kercken verclaert heefft denselven te zijn tamelick int gehoor, sich houdende in de bedieninge des woorts ende der h. sacramenten conform de Gereformeerde kercken. Claechde, datter wt Denmercken alle sijn tijd maer een kind

ten doop was gebracht, end die van Portengen van den paep offte pastor van Cockengen verleijd worden, aengesien sij tot hem gaen, oft hij tot haer coempt. Claechde oock, dat d'herbergiers tusschen de predicatie tappen, ende den sabbath daerdoor alsoock doort wercken der huijsluijden ontheijlicht wort, doordien de schouten haer ampt soe wel niet en doen. Hout het avontmael drijemael sjaers met 12 communicanten, ende verhaelde, dat hijt tweemael overgeslaegen had ter begeerte van de huijsluijden. Denselven wtgestaen zijnde, is niet gehoort dan alle goet.

Die van Bunschoten wtgestaen zijnde, is niet gehoort dan alle goet.

Die van Leusden wtgestaen zijnde, is verhaelt, dat hij hem al te seer d'oeffeninge van de medicijnen onderneemt ende daerin selffs onbehoorlicke ende superstitieuse middelen gebruijckt, alsmede dat hij al vrij wat ongebonden van tongen is, hetwelcke hem, weder ingecomen zijnde, voorgehouden is, end hij beloofft heefft sich daerin te sullen beteren.

Die van Woudenberch, Soest, Emmenes ende Baeren wtgestaen zijnde, is niet gehoort dan alle goet.

Aldus alles ondersocht ende aengeteekent zijnde, is de vergaderinge voor desen dach met dancksegginge tot God gescheijden.

Den 10^en^ Julij voormiddach.

Te 9^en^ uijren nae gedaenen gebede tot God heefft D. Cæsarius ende Oortcampius aen de vergaderinge gerapporteert, dat sij ter praesentie van noch vier ander dienaers als getuijgen ende medehulpers de saecke ende tverschill tusschen die van Mijdrecht ende Wilnis voorss. vriendelick neergelecht ende tot accoort gebrocht hebben, waerop D. praeses oock hun beijden van wegen de vergaderinge ernstelijck haers ampts ende tot lieffde vermaent heefft.

Hiernae heefft men beginnen te spreeken van de middelen, daermede men d'ongeregeltheijden, de voorgaende dagen ontdeckt, soude konnen beteren, end heefft de vergaderinge ingesien, dat sommige van de voorss. ongeregeltheijden niet konden geremedieert worden dan door d'authoriteijt van de heeren Staten, sommige niet dan door een eenparige kerckenordninge of forme van kerckenbedieninge, nae dewelcke een jegelick voortaen gehouden soude wesen sich te reguleeren. Is derhalven geresolveert, dat soveel teerste aengaet men alle d'ongeregeltheijt van sodane natuere sijnde, dat se niet dan door d'authoriteijt als voren konnen gebetert worden, in geschriffte soude vervaten ende deselve de heeren Staten verthoonen met versoeck ende bede, dat hunne E. E. nae haere discretie, wijssheijt ende godsalicheijt daerinne willen voorsien oft bij sodanige mid-

delen, als mede in deselve remonstrantie werden aengewesen, offte met andere beter, die hunne E. E. souden mogen weten te bedencken.

Ende wat het ander aengaet, also men verhoopt, dat daerinne door den sijnodum nationalem wat goets soude mogen werden gedaen, is goetgevonden, dat men, alvooren opt stuck van de kerckenordeninge eijntelicken te resolvieren, soude lesen de brieven diesaengaende, bij den kerckenraet van Amsterdam aen de kercke van Utrecht om voorts dese vergaderinge gecommuniceert te worden geschreven.

Dit is geschiet, ende is opentlick gelesen niet alleen de vorss. missive maer oock alle de stucken daerneffens overgesonden, als: 1. de remonstrantie, bij de gedeputeerden des Suijthollandischen sijnodi aen de heeren Staten gepraesentiert om te verwerven de convocatie des sijnodi generael; 2. de redenen daernae aen haere Mo. E. E. op hunne begeeren overgelevert, waeromme men den sijnodum nationael nodich hielt; 3. seeker extract van verbael dit point aengaende mette vorss. heeren gehouden; 4. d'acte van consent tot het houden des vorss. sijnodi bij haer Mo. E. E. vergonst.

Hierop de vergaderinge gevraecht zijnde, off sij jetwes hiertegens hadde, heefft deselve eendrachtelijck God gedanckt, dat de saecke van het sijnodus nationael dusverre was gebrocht, wenschende dat se met den eersten moge voortgaen. .

Ende also de vorss. missive des kerckenraeds inhield versoeck van op den inhout der vorss. acte van consent wel te letten om te sijner tijd wel gepraepariert te comen op de vergaderinge, die haer Mo. E. E. van meeninge waeren te doen dienende tot een voorbereijdinge des vorss. sijnodi, is geresolveert, dat men van dese saecke niet en soude handelen, voor ende aleer de vorss. vergaderinge praeparatoir bij haer Mo. E. E. waere geconvoceert, om alsdan daerop geresolveert te worden, soe men soude vinden te behooren.

End also men verstond, dat voor dit jaer vant houden des vorss. sijnodi nationael apparentelijck niet en soude konnen vallen, ende nochtans wel eenige provisioneele forme van bedieninge der kercken deses Stiffts diende beraemt, ijmmers in eenige pointen, die promptelijck dienden geremedieert nae de tegenwoordige gelegenheijt der kercken, ende dat (om den vorss. sijnodo nationael in geenen deele te praejudiceeren) alleen bij provisie end totten vorss. sijnodum nationael toe, oft indien (dat God verhoede) deselve niet voort en gingh, tot naerder ordonantie, is geresolveert, dat diesaengaende eenige articulen ende pointen souden werden ontworpen, ende eerst den heeren Staten deser provincie, daernae deser vergaderinge (daertoe metten eersten weder te convocieren) gepraesenteert om met beijder consent ende aggreatie bij provisie als vooren onderhouden te mogen worden.

Om nu de voorss. remonstrantie aen de heeren Staten, mitsgaders dit

ontwerp van provisioneele forme van kerckenbedieninge te stellen ende over te leveren zijn bij de tegenwoordige vergaderinge gecommitteert alle de kerckendienaeren tUtrecht, een der kerckendienaeren van Amersfoort, D. HALEWIJNUS GODEFRIDI ende JOHANNES ANTONII, kerckendienaeren respective in Oostveen ende Westbroeck. Ende is versocht JOANNES WTENBOGAERT om hun den tijd, hij hijr noch wesen sal, daerinne te assisteeren, welcke oock last hebben sullen met goede correspondentie der heeren Staten alle voorvallende saecken te verrichten in qualiteijt als gedeputeerden des sijnodi totte naeste sijnodale vergaderinge toe om alsdan gecontinueert ofte verandert te worden, naer alsdan goetgevonden sal worden.

Hiernae is noch eendrachtelijck, oock opt begeeren der heeren gecommitteerden, goetgevonden ende geresolveert, dat onverbrekelijck gehouden sal worden de residentie der dienaeren op de plaetse van haeren dienst.

Ten laetsten van de oncosten, bij de predicanten vant platte land int verschijnen ter vergaderinge vorss. gedaen, hebben de E. heeren gecommitteerde belooft daervan de vergaderinge der E. heeren Staten sdaechs daeraen te sullen aendienen, ten eijnde daerin bij heur E. E. voor dese eerste reijse soude worden voorsien, ende dat men van de vordere, die in toecomende vergaderinge soude mogen vallen, in de remonstrantie aen haer E. E. versoecken soude om daer mede op gelett ende ordre daerin gestelt te worden.

Dit alles aldus gedaen ende naer iterative omvraginge aen de vergaderinge, oft ijemandt noch ijet hadde voor te dragen, ende naer een corte vermaninge, bij den praesidem aen de vergaderinge gedaen, belangende de neerstiche ende sorchvuldige betrachtinge des kerckendiensts, een jeder in sijn begrijp, oock naer dancksegginge ende gebeden tot Godt, mitsgaders dancksegginge aen de heeren Staten deser provincie ende derselver gecommitteerden hier tegenwoordich, is de vergaderinge vrientlick ende minnelick gescheijden op den vornoemden 10[en] Julij 1606 voormiddach.

Onderstondt: In kennisse van ons. Ende was onderteekent: JOHANNES UTENBOGAERT, als bij dese vergaderinge vercoren ende versocht om dese bijeencompste als praeses te modereeren. EVERHARDUS BOOTIUS als scriba.

[Remonstrantie aen de E. E. heeren Staten.] 1)

Aan de E. E. Mogende heeren Staten slands van Utrecht.

Edele Eerentfeste hoochgeleerde wyse ende seer vermogende heeren. Wy onderss. kerckendienaeren, als specialyck hiertoe gecommitteert by de

1) Dit opschrift staat buitenop het stuk.

vergaderinge aller dienaeren deses Stifts, nu onlanghs door uwe E. E. authoriteyt ende bevel gehouden binnen deser stad Utrecht int Catharinen-convent, dancken God den Vader onses Heeren Jesu Christi, dat hy uwer E. E. herten hoe langs hoe meer stiert ende beweecht tot de rechtsinnige vorderinge ende voortplantinge vant geestelycke koninghryck syns Soons, ende dat uwe E. E. daerinne sich soo yeverich ende neerstich bethonen, als wy ende de geheele vergaderinghe voornoemt met sonderlinge blyschap onses herten in deselve gespeurt ende bevonden hebben, met ootmoedige bede, dattet sijne Godlycke Majesteyt gelieve uwe E. E. in denselven yever hoe langs hoe meer te verstercken, ende tselve doende derselver ooren ende herten te openen om aen te hooren ende ter herten te vaten tverhael, dat wy alhier aen uwe E. E. met aller eerbiedinge doen, van de ongeregeltheyden, die op de voorss. vergaderinge zyn voortsgebracht als metter tyd in de kercken deser provincie ingecropen zynde ende noch tegenwoordelyck in swangh gaende, gelyck dan uwe E. E. gewilt hebben, dat dese vergaderinge tot dien eynde gehouden soude worden, opdat deselve ongeregeltheyden door d'authoriteyt ende macht, uwe E. E. daertoe van God Almachtich verleent, geremedieert ende gebetert zynde, Gods heylige woord met meerder vrucht ende aenwas als tot noch toe gepredickt, de gemeynten gesticht, de godsalicheyt vermeerdert, Godes eere verbreyt, de salicheyt van uwer E. E. goede onderdanen gevordert ende selfs uwer E. E. authoriteyt ende christelijcke regeringe hoe langs hoe meer in godsalicheyt ende gerechticheyt gevesticht moge werden.

In den eersten worden doort geheele land groote afgoderyen gepleecht ende superstitien met missen, bedevaerden, etc., daerdoor het volck vant gehoor van Gods woord vervreemt, jae daerentegens so verbittert wordt, dat op sommige plaetsen heel weynige, op sommige plaetsen gansch geene kinderen ten doope gebracht worden.

De bedevaerden te Cockengen, te Amerongen op St. Cunerendach, te Wilnis op Sacramentsdach.

Noch verscheyden ander superstitien, als dat men over de dooden luyd tusschen de predicatie, ende de dooden in de kerck voor den predickstoel brenght te Segvelt, Leusden, Woudenberch, Wilnis, daer noch ander superstitien in swangh zyn;

dat men de craemvrouwen gestorven zynde van swangere vrouwen laet dragen, voorgevende dat se dan teerder souden verlossen, Mydrecht;

dat men de omgebrachte sleept op de kerckhoven om alsoo den heer van syn actie tegen den dootslager te beroven;

datter op sommige plaetsen crucifixen staen (als te Mydrecht) ende omgedragen worden by de dooden (als te Woudenberch), daer veel superstitien mede gepleecht worden;

datter noch offerhanden in de kercke geoffert worden, als bysonder te Houten; dat men dryemael daechs het Ave Maria clept te Cortehoef, tOvermeer ende op meer andere plaetsen.

In dese afgodische blindheijt wordt het arm volck onderhouden door verscheyden papen of mispriesteren, van dewelcke eenige noch den opentlycken dienst als pastooren betreeden, eenige van buyten innecomen ende door het land loopen, eenige in de steden ende dorpen deser provincie wonende de dorpen doorcruypen.

Die noch als pastoren resideren, zijn: NICLAES te Cameryck, heer STEVEN tOverlambroeck, dien te Cockeingen, te Schalckwyck, te Honswyck.

Die van buyten innecomen, worden meest gevonden in de proostye, als te Mydrecht, Wilnis, Cudelsteert, alsoock te Apcoude, Houten, Hagesteyn, Neerlambroeck etc. ende comen van Waverveen, Blaricum, Hilfersum, Auwerkerck, Amsterdam, Culenborch, Vianen.

Die noch in de steden ende dorpen woonen ende alleen het volck verleyden, zijn: VICTOR SCHOREL, heer JAN VAN HOUTEN ende meer andere, wonende tUtrecht; heer HENDRICK, wonende te Montfoort, die aldaer sulcken afbreuck gedaen heeft, dat van 300, somtyds 5 of 600 toehoorders nu maer 100 ter kercken comen; een ander te Coten, die noch alimentatie treckt van uwe E. E., die so daer alsoock te Wyck syn quaet saet saeyt; heer JAN tAmersfoort, die menichmael gehaelt wordt in dootsnoot te Baeren ende daerontrent, ende dan noch weygert tot de lieden in te gaen anders als op voorgaende belofte, van dat se nemmermeer in de Gereformeerde kercke sullen gaen; heer ELBERT PROOT, noch te Baeren wonende; den secretaris tEmmenes (gewesene paep), aldaer alsoock ter Eem ende te Baeren doopende etc.; seecker blind paep te Wilnis so elders als in syn huijs doopende, over de craemvrouwen misse doende, het volck opentlyck tegen Paesschen biechtende ende tsacrament gevende, wesende een dronckaert, lichtveerdich in woorden, sich roemende van syn schandelycke oncuyscheyt, de E. E. heeren Staten beschuldigende van gewelt hem gedaen, als hem wt het syne gestoten hebbende etc.

Men verstaet, dat op sommige dorpen lesers zyn, die de sacramenten niet en mogen bedienen, streckende sulcks tot verachtinge van het heylige ministerium, van dewelcke eenige met last (als dien te Thienhoven, te Capelle, denwelcken syn last te buyten gaet ende genoechsaem het prediken aenneemt) ende eenige sonder last lesen, als dien int Goy by Houten, die oock d'huysluyden spottische fabulen voorleest.

Men bevind alomme, dat de sabbathen ende biddagen schrickelyck worden geprophaneert met tavernen te houden, merckten etc.

De sabbathen ende Sondagen worden ontheylicht door merckten (te Venendael ende elders) door herbergen, dronckengelagen ende andere

woesticheyt der huysluyden te Veenendael, Nichtevecht, Wilnis, Segvelt, Bunschoten, Seyst (daer d'herbergiers voorwenden, dat dewyle sy geen klock hebben, d'uyre niet en konen weten), waerwt dickwyls droevige ongelucken ontstaen van kyven, vechten, dootslagen, ende beclaechlijck is, dat den predicant van Veenendael ten tyden syns diensts aldaer wel in de 30 dootslagen geschied te zyn verhaelde.

De biddagen worden in gelycker voegen ontheylicht te Nichtevecht, Segvelt, Mydrecht (daer den laestleden biddach in ende door seecker kindermael bespot ende beschimpt is) ende op andere plaetsen.

Op sommige plaetsen wordt oock den godsdienst moetwillichlyck by de partydige huysluyden belet ende verhindert.

Sulcks geschied te Houten (daer de huysluyden by der kercken staen ende diegene, die kercken willen ingaen, beschimpen ende dat ongestraft, doordien den schout niet en woont in loco), te Wilnis, te Segvelt (daer d'huysluyden den predicant bespotten tusschen de predicatie, ende als men eenige trouwt, groot getier maecken met schieten ende andersins, sodat den predicant niet en kan voortvaeren in synen dienst, jae den schout, vermaent zijnde, en heeft het niet willen verbieden), te Apcoude, daer d'huysluyden ter kercken comen invallen, als de predicatie geeyndicht zynde de lieden ter kercken wtcomen.

Men bevind, dat op veele plaetsen de costers ende schoolmeesters den predicanten gansch ongehoorsaem zyn om in de gunst van d'huysluyden te blyven, die haer dreygen met cassatie, soo se den predicant ende de kercke in de suyvere religie dienstich zijn.

Sulcks geschied tOvermeer, Wilnis, Segvelt, (daer andersins, gelyck oock dien te Soest, dien wel geneycht soude syn synen dienst te doen) ende elders op vele plaetsen.

Hierwt komt het, dat se doen, wat se willen, allerhande boecken leeren (te Montfoort, Amerongen, Vreelant, Wilnis), niet willen tot het voorsingen verbonden zijn (te Amerongen, Hagesteyn, Wilnis), dat se tusschentyds de kercke openen tot superstitien, als voor de craemvrouwen (te Wilnis), dat se dronckaerts sijn ende op geen vermaninge van de predicant en passen (te Apcoude).

Hierwt komt het oock, dattet met de scholen (die d'eerste queeck ende plantsoen der christelycker godsalicheyt billycks wesen souden om, terwylen veele oude niet hooren en willen, ymmers de jonge tedere jeucht allengskens de waere religie in te planten) seer jammerlyck ten platten lande gestelt is, midsdien op veele plaetsen gansch geene scholen en zyn (te Doorn, Maersen, Bunschoten), op vele plaetsen papen ende paepsche schoolmeesters de kinders van der jeucht aen de superstitien inplantende (als te Woudenberch, Werckhoven, Nichtevecht, Coten.)

Men bevind oock, dat d'huysluyden seer veele nae de gedaene houwe-

lyckache geboden ongetrouwt blyven sitten of by de papen getrouwtt worden.

Sommige kercken zyn mede int wterlyck gebouw seer ontstelt ende desolaet, als te Amerongen (onlanghs door den doortocht van het crychsvolck seer verdestrueert), te Segvelt (daer de kercke langen tyd seer onnut ende vuyl gelegen heeft ende gehouden is.)

Dit zijn, E. E. heeren, de voorneemste abuysen die int land zyn, ende sodaenich onses bedunckens, dat daerin notelyck behoort voorsien te worden. Daerom oock wy als dienaers Christi in des Heeren naem uwe E. E. ootmoedelyck versocht ende eernstelyck gebeden willen hebben, dattet doch deselve (welckers ampt het is, van God opgeleyt als voesterheeren der kercken deses Stifts, hierin te remedieren) gelieve de verbeteringe deser dingen by der hand te nemen ende de saecken des Heeren sich ter herten te laeten gaen, gedenckende dat God de Heere sodaenige eeren wil, die hem eeren, de heylicheyt syns naems voorstaen ende de superstitien, waerdoor syn eere vercort wordt, weeren ende wederom op de sodaenige vertoornt ende straffen wil, die hierin naelatich zyn. Ende hoewel uwe E. E. de remedien nae haere wysheyt selve beter weten, als wy die souden konen voorslaen, evenwel sullen uwe E. E. ons te goede houden, dat wy onse bedencken hierover mede verthonen, alsdat wy (onder correctie van uwe E. E.) gevoelen, dat:

Wat aengaet de openbaere afgoderyen ende superstitien, dier gepleecht worden, ende by de papen, int land wonende ende daerin comende, gevoed worden door missen, doopen, trouwen, biechten, sacrament geven etc., wat de ontheyliginghe der sabbathen ende biddagen belanght, wat de moetwillicheyt der huysluyden tegen den predicant of andere vrome aengaet, ende dat vele ongetrouwt blyven sitten of van een paep getrouwt worden, de bequaemste remedie hiertegen waer, dat de placcaten dienaengaende wierden gerenoveert, ende de officiers belast ende gehouden int executeren derselve haer debvoir te doen.

Wat de paepen of paepsgesinde, noch in loco als pastoren residerende, belanght, de bequaemste remedie daertegen waer, dat de voorss. papen mochten werden afgestelt, goede predicanten so daer als op andere vacerende plaetsen (naementlyck Vleuten, Odyck, Linschoten, Anckeveen, Tuyl ende tWael) werden gestelt.

Wat de openbaere lesers aengaet, dat deselve ter examen wierden gestelt, ende soo se bequaem waeren, tot den dienst gevordert ende anders verlaeten wierden.

Wat de onwillicheyt ende wederspannicheyt der costers ende schoolmeesters tegen den predicant betreft, ende den desolaeten staet veler scholen, dat d'ondeugende schoolmeesters van haeren dienst wierden geremoveert, goede

so in die als in andere plaetsen, daer noch geen schoolmeesters zyn, wierden gestelt, deselve eerlycken nae gelegentheyt loonende, daertoe so vicarien als andere giften (die op sommige plaetsen, als te Zeyst, in de Westbroeck, te Mydrecht, van andere ingehouden ende onnuttelyck verteert worden) konden gebruyckt ende aengeleyt worden, ende dat die geusurpeerde authoriteyt over den costers ende schoolmeesters den huysluyden wat benomen wierd, ende deselve gehouden tot gehoorsaemheyt haeren predicant te bewysen.

Ende alsoo het niet genoech en is, dat de voorss. ongeregeltheyden, als van buyten incomende, werden geweert, tenzy oock in der gemeente Gods selve goede ordre ende dat op een eenparigen voet, tegen des Heeren woord niet strydich, gestelt ende onderhouden worde, ende de vergaderinge daerinne verscheyden ongelyckheden, oock confusien bevonden heeft, waer wel te wenschen, dat dezelve eens in den grond by den synodum nationael, die wy verhopen, dat de Mo. heeren Staten Generael haest sullen convoceren, mochten verbetert worden. Edoch, naedemael den tyd vant houden desselven synodi noch onseecker is, ende ymmers eenige dingen sonder langer wtstel dienen gebetert, gelijck se dan oock wel konden by uwer E. E. authoriteyt by provisie, ende tot op den synodum voorss. anders sal wesen geordonneert, gebetert werden, hebben wy volgende den last ons gegeven ende ondert behagen van uwe E. E., geconcipieert eenige articulen daertoe dienende ende hieraen gehecht, die wy uwe E. E. midsdesen met aller eerbiedinghe presenteren, versoeckende dat uwe E. E. gelieve deselve te doorsien, ende ingevalle die uwe E. E. wel gevallen (gelyck wy verhopen jae), so haest als doenlyck is, de voorss. vergaderinge noch eens te convoceren om de voorss. poincten aldaer voorgelesen ende tadvys derselver vergaderinge daerop gehoort hebbende, met uwer E. E. authoriteyt aengenomen ende int werck gestelt te mogen worden.

Aldus gedaen in onse vergaderinghe den 25en Augusti 1606.

Uwer E. E. dienstwillighe ende ootmoedighe dienaers de gedeputeerden des synodi van Utrecht.

Henricus Cæsarius.
Everardus Bootius.
Johannes Speenhovius.
Jacobus Taurinus.
Henricus Johannis, minister ecclesie Amorsfortiane.
Joannes Anthonii.
Alewinus Gothofredus.[1]

---

[1] Al deze onderteekeningen zijn eigenhandig.

[Poincten ende articulen, van wegen den synodo van Utrecht anno 1606 geremonstreert aen de h. Staten.][1])

Poincten ende articulen, nae dewelcke wy ondergeschreven (als tot beraminge van deselve by de synodale vergaderinghe deses Stichts, den 8, 9 ende 10en July binnen Utrecht gehouden, gecommitteert) achten, dat voortaen nae de tegenwoordige gelegentheyt soude mogen werden geprocedeert in tgene den kerckendienst ten platten lande des sticht Utrecht aengaet, ende dat by provisie tot op den synodum nationael ofte naerder ordonnantie.

In de dorpen, daer een gemeente is, doende professie van de Gereformeerde religie, sullen de predicanten werden gestelt op voorgaende versoeck derselver gemeynte mitsgaders de magistraet der plaetse, te doen aen de heeren Staten, die daerop met advys ende communicatie van seeckere kerckendienaeren, daertoe by den synodum deser provincie te committeren, disponeren sullen. Ende daer geen gemeynte en is, ende de magistraet oft oock de gemeynte selve suymich, sullen de voorss. gecommitteerde kerckendienaeren tselve den heeren Staten aendienen, om by deselve met advys als vooren daerinne voorsien te worden.

De persoon, die men goetvindt tot den kerckendienst te vorderen, sal alvooren ten overstaen van eenige gecommitteerde der heeren Staten in leere ende leven geexamineert ende ondersocht worden by de voorss. gecommitteerde deses synodi, ende by deselve bequaem geoordelt zynde, sal naer voorgaende voorstellinge aen de gemeynte, daer sulcks bequaemelyck geschieden kan, met acte der heeren Staten by een kerckendienaer, daertoe wt het getal der voorss. gecommitteerde te lasten, nae de forme in de Gereformeerde kercke gebruijckelyck, in synen dienst ingestelt worden.

Indien (dat God verhoede) eenich predicant sich sooverre in leere oft leven quame te verloopen, dat hy mochte geacht worden der opschortinge des dienstes of afstellinge of eenige andere publycke censure weerdich te zyn, sal de voorss. censure werden geexerceert met voorgaende kennisse, oordel ende advys der voorss. gecommitteerde des synodi.

Een yegelyck predicant sal gehouden zyn metter woninge teenemael ende vast te resideren by syne gemeynte, op pene dat die diesaengaende in gebreke bevonden sal worden, scherpelyck daerover sal worden gecensureert naer eysch der saecke.

Geen kerckendienaer en sal geoorloft zyn wt syne plaetse te vertrecken

[1]) Dit opschrift staat buitenop het stuk.

sonder consent der heeren Staten, met advys der voornoemde gecommitteerde.

In de bedieninghe der heyliger sacramenten als doop ende avontmael, mitsgaders de segeninge der houwelycken sal gevolcht worden de forme in alle Gereformeerde kercken deser landen gebruyckelyck. tSacrament des doopsels en sal niet worden bedient dan in de ordinarise christelycke byeencomste ende ter plaetse daertoe gedestineert, welverstaende dat men de swacke met alle discretie te gemoet sal gaen int doopen van krancke kinderkens, oock buyten de voorss. ordinarise byeencomsten, mids dat het geschiede in de kercke met voorgaende luyden oft cleppen der klocke, ende in tamelycke vergaderinge, ten waere den wtersten noot vorderde, dattet, om meerder inconvenienten te vermyden, in huys geschiede, daerinne de dienaer sich discretelyck ten dienst der swacken dragen sal.

Die hun verclaeren de reformatie toe te staen ende hun tot deselve met het gebruyck des h. avondmaels begeeren te bekennen, sullen met voorgaende particuliere ende vruntlijcke onderrechtinge in de hoofdstucken des geloofs, mitsgaders vermaninge tot godsalicheyt des levens tot hetselve met kennisse der ouderlingen, daer ouderlingen zyn, toegelaten worden sonder andere ceremonie.

Men sal ten platten lande niemand om eenich verloop in den geloove oft int leven by forme van kerckelyck oordel van den heyligen avontmael afhouden sonder voorgaende kennisse ende advys der voorss. gecommitteerden des synodi, ten waere het verloop so geheel leelyck, notoor ende argerlyck waer ende soo versch voor het houden des avondmaels geschied, dat de kerckendienaer of kerckenraet, geen tyd tusschenbeyden hebbende omt voorss. advys te versoecken, nodich vond tot verhoedinge van openbaer profanatie vant heylige daerinne promptelyck met afhouden te voorsien, in welcken gevalle evenwel naederhand de saecke tot kennisse der voorss. gedeputeerden gebracht sal worden om te oordelen, of de dienaer of kerckenraet wel of qualyck gedaen heeft. Ende indien alsdan bevonden wordt qualyck daerinne geprocedeert te zyn, sullen daerover behoorlycke gecensureert worden.

Sal oock niemand in cas van verloop in leer of leven als vooren openbaerlyck der gemeynte voorgestelt worden sonder voorgaende advys der gedeputeerden des synodi ende kennisse van eenige der heeren Staten gedeputeerden.

De predicanten sullen hun getrouwe herders bethonen met haer schapen (daeronder verstaen worden niet alleen, die ten avondmael gaen, maer oock alle andere inwoonderen van een yeders parochie, daer het eenichsins

mogelyck is yet op te winnen) dickwyls ende sorchvuldichlyck te besoecken ende deselve tot vermeerderinge ende opbouwinghe des rycks Christi met alle beleefdicheyt ende geschicktheyt te bejegenen.

Elck predicant sal gehouden zyn sich te versorgen van een exemplaer van de ordonnantie, by de heeren Staten gemaeckt opt stuck van de houwelycken, ende deselve in alles achtervolgen tot weeringe van verscheyden ongeregeltheden, in dit stuck so nu so dan gepleecht.

Alle predicanten ten platten lande sullen hun gewillich stellen omme ter aenmaeninge van de voorss. gecommitteerde des synodi hun te laeten vinden ter plaetse, daer sy dan d'een dan d'ander beschreven sullen werden, omme aldaer voor de gemeynte ende de voorss. gecommitteerde eenige vermaninge oft predicatie te doen, ende dat ten overstaen van de heeren Staten ofte haere gedeputeerden, indien het deselve gelieft daer tegenwoordich te wesen.

Sullen eenige der gedeputeerde des synodi, daertoe specialyck by haere medegecommitteerde gelast, hun altemet laeten vinden op eenige dorpen, daer sy tselve oorbaerlyck vinden sullen, omme de predicatien te hooren ende te vernemen, hoe sich de predicanten in haere predicatien ende anderssins dragen.

Geen predicant en sal sich onderwinden eenich boeck, tzy by hemselven of andere gemaeckt of getranslateert, in druck te verveerdigen of doen verveerdigen sonder voorgaende consent der heeren Staten ende advys der voorss. gecommitteerde des synodi.

In de synodale vergaderinge der kerckendienaeren deses Stifts sal telckemael eenich aental wt deselve werden gecommitteert om de voorss. ende andere voorvallende kerckelycke saecken te verrichten, dewelcke dienen sullen van d'eene vergaderinge tot d'andere, om alsdan by deselve of gecontinueert of verandert te worden.

Aldus gedaen den 25en Augusti 1606.

De gedeputeerde des synodi:

Henricus Cæsarius.
Everardus Bootius.
Johannes Speenhovius.
Jacobus Taurinus.
Henricus Johannis, minister ecclesie Amorsfortiane.
Joannes Anthonii.
Alewinus Gothofredus. 1)

---

1) Deze onderteekeningen zijn alle eigenhandig.

[Requeste der gedeputeerden des synodi van Utrecht.] [1])

Aen de Edele Eerentfeste hoochgeleerde wyse ende seer vermogende heeren, mynheeren de Gedeputeerde Staten slands van Utrecht.

Mynheeren. Alsoo wy op de synodale vergaderinge laestleden gelast waeren om wt den naem derselve seecker remonstrantie ende articulen te stellen ende uwe E. E. te verthonen, ten eynde als in deselve is wtgedruckt, soo ist dat wy volgens onsen last uwen E. E. exhiberen niet alleen de voorss. remonstrantie ende articulen, maer oock de acta ende tgansche verhael van hetgene in die vergaderingen gepasseert is, opdat uwe E. E. te beter daerwt souden verstaen, op wat voet ende wyse de voorss. stucken daerop gefundeert zyn. Ende voorders, also in het sluyten der vergaderingen voorss. vermaent wierd van de onkosten, by de predicanten gedaen int verschynen op deselve, ende de E. heeren gecommitteerde van uwe E. E. beloofden daervan met deselve te sullen spreken, ten eynde die by haer E. E. souden werden afgedaen, ende dat men van de vordere, dier in toecomende vergaderingen souden mogen vallen, aen uwe E. E. mede remonstreren soude om by deselve ordre daerop gestelt te worden, so ist dat, gelyck wy uwe E. E. van wegen de predicanten ten platten lande bedancken van hetgene uwe E. E. haer voor de gedaene onkosten hebben mildelyck gelieven toe te leggen, also oock deselve willen gebeden hebben, dattet haer E. E. gelieve ordre te stellen, dat de kosten, by de predicanten in de vordere vergaderingen (dier souden mogen vallen) te doen, oock bequamelyck souden mogen gevonden werden. Dit doende etc.

Uwer E. E. dienstwillige ende onderdanige dienaers de gedeputeerden des synodi van Utrecht, ende in aller naem:

Johannes Speenhovius.
Joannes Anthonii. [2])

Acta, vervattende tghene verhandelt is in ende van den synodo ofte kerckelijcke bijeencomste, op voorgaende convocatie ende beschrijvinge van de Edele Vermogende heeren Staten slands van Utrecht in deselve provincie gehouden den XXVII ende XXVIII Augusti vant jaar onses Heeren XVI^{C}XII na den ouden stijl, ende dat binnen de stadt Utrecht in den convente van St. Catharina in den grooten refectoor aldaar.

De Edele Mog. heeren Staten slands van Utrecht het ampt, hunne E. M. van Gode Almachtigh opgeleydt, int versorgen van den welstand der

---

[1]) Dit opschrift staat buitenop het stuk. [2]) Beide onderteekeningen zijn eigenhandig.

christelijcke kercken hares gebieds betrachtende, hadden goedgevonden alle de predicanten ofte pastoren der stadt, steden ende landen van Utrecht bijeen te roepen, ende tot dien eynde aen elck derselver hooft voor hooft geschreven ende affgesonden sekere missive, waarvan den inhoud was als volght:

Eerwaerdige godtvruchtige wijse seer discrete.

Alsoo wy tot meerder vorderinge van de h. christelijcke Gereformeerde religie ende goede ordre in kerckelijcke saken goedgevonden hebben te beschrijven een synodale vergaderinge der kerckendienaren ofte pastoren deser provincie, die haren aanvangh nemen sal op Donderdagh den XXVIIen deses des morgens tacht uyren in den convente van S. Cathrinen binnen Utrecht, soo hebben wij goedgevonden u. l. daarvan bij desen expressen te adverteren, deselve versoeckende ende diesniettemin ordonnerende mede aldaar ten voorss. tijde precijselijck te erschijnen omme te aanhooren, tgene in de voorss. vergaderinge van onsen wegen voorgedragen sal worden, ende daarop te helpen adviseren na behooren. Hiermede eerwaerdige godtvruchtige wijse seer discrete, u. l. middelretijd in de bescherminge van Godt Almachtigh bevelende. Geschreven tUtrecht den XXen Augusti 1612.

Onderstondt: uwer l. goede vrunden de Staten van den lande van Utrecht. Ende was onderteyckent: Ter ordonnantie van deselve G. de Ledenberch.

Het opschrift was: Eerwaerdige godtvruchtige wijse seer discrete N. N. bedienaar des h. evangelii tot N. N.

Volgens dese beschrijvinge sijn ter plaatse ende tijde voornoemt (namelijck Donderdagh den 27 voormiddagh ten acht uyren) verschenen de eerwaerdige welgeleerde godtvruchtige mannen, kerckendienaren ende pastoren hierna volgende:

Henricus Cæsarius, Joannes Speenhovius, Jacobus Taurinus, Carolus Rijckewart, Isaacus Frederici,	bedienaren des h. evangelii binnen Utrecht.
Henricus Joannis, Arnoldus Oortcampius,	bedien. des h. ev. binnen Amersfort.

Joannes Wurtsfeldius, predicant tot Rhenen.
Laurentius Modæus, predicant tot Wijck.
Andreas Oosterbeeck, predicant tot Montfort.

Guilhelmus Henrici a Nypoort, Anselmus Danielis, Henrici a Raasveld,	predicant tot	Seyst. Doorn. Amerongen.

Gerardus Bree,		Woudenbergh.
Everardus Brinckius,		Luesden.
Reynerus Oosterzee,		Soest.
Assuerus Joannis,		Baren en ter Eem.
Cornelius Egberti,		Emmenes.
Jacob Moy,		Bunschoten.
Gerardus Helmichius,		Venendal.
Joannes Bornius,		Overlanghbroeck.
Christianus ab Oyen,		Neerlanghbroeck.
Joann. Assueri Bodecherus,		Cothen.
Wernerus Conradi,		Werchoven.
Joannes Antonii,		Oodijck.
Christianus Joannis,		Schalckwijck.
Gerard. Cornel. de Vlieger,		Bunnick.
Adolphus Spiserus,		Houten.
Joannes Schotenus,		Thuyl en tWaal.
Cornelius van Brakel,		Vreeswijck, alias de Vaart.
Jacobus Hugonis,	predicant tot	Hagesteyn.
Petrus Valck,		Langerack.
Cornelius Leoninus,		Maertensdijck.
Joannes Segermannus,		Westbroeck.
Rodolphus Zylius,		Maarssen.
Joannes Geysteranus,		Vreland.
Henricus Oosterharn,		Overmeer.
Egbertus Ottonis,		Nichtevecht.
Rombertus Joannis,		Cortehoeff.
Absalon Helmond,		Cudelstaert.
Balthasar van Doorn,		Abcoude.
Joannes ab Aukoop,		Mijdrecht en Tamen.
Henricus de Brinck,		Wilnes en Vinckeveen.
Dominicus Sapma,		Ter Aa.
Floris Gerridsen,		Vlueten.
Jacobus Hardenberch,		Harmelen.
Lowys du Bois,		Camerijck.
Petrus Busch,		Seckveldt.

Alle dese in persone verschenen sijnde, sijn bevonden absent te wesen d'eersamen Erasmus Backer, pastoor tot Brueckelen, sijnde verhindert door kranckheyd des lichaems, ende Johannes Lyndenius, predicant tot Cockengen, sijnde eenigen tijdt van huys geweest in een noodige sake, daarvan der vergaderinge volcomelijck is gebleken. De andere plaatsen en waren noch niet voorsien, daarom oock niemand vandaar heeft connen verschijnen.

Sijn oock ten tijde ende plaatse voornoemt van wegen de Ed. Mog. heeren Staten slands van Utrecht verschenen de edele erentfeste hooghgeleerde wijse ende voorsienige heeren:

mesters Johan van Schade ende Johan de Goyer;

jonckheeren Arnould van Nijveld, heer tot Teckop, ende Frederic Baxen, heer tot Coninckswrij;

joncker Adolph van Waal, heer tot Moersbergen, ende Willem van Drielenburch, borgermeesteren der stadt Utrecht, midsgaders Herman van Bemmel, borgermeester tot Wijck bij Duyrstede;

mester Gerrid Hamel ende Gielis de Ledenberch, advocaat ende secretaris respective van de Mogende heeren Staten voornoemt.

De heeren ende kerckendienaren voornoemt geseten sijnde, heeft de eerw. Joannes Speenhovius, kerckendienaar der stadt Utrecht, ten versoecke van de geheele vergaderinge den aanvanck gemaackt van een christelijck aandachtigh gebedt tot Godt Almachtigh, om vooreerst de tegenwoordigheyd, genade ende bijstand des H. Geests te verwerven overt verkiesen van eenige personen, noodigh ende bequaam tot bestieringe ende beleydt der saken, die in dese vergaderinge verhandelt souden werden.

Dit gebedt gedaan sijnde, hebben de voornoemde heeren door den mond van den heere secretaris Ledenberch aangedient, welck de principaalste oorsake was van dese synodale bijeencomste, namelijck om deselve te openen ende voor te houden seker ontworp van kerckenordeninge, bij de gedeputeerden deses synodi door expresse last ende bevel van hare Ed. Mog. gestelt ende deselve hare Ed. Mog. overgelevert, dewelcke tselve op voorgaande beschrijvinge standtwijse hebbende gevisiteert ende overwogen goedtgevonden hadden tselve dese synodale vergaderinge te communiceren, omme na rijpe overlegginge van alles daarop te hooren derselver advijs ende gevoelen, om dan voords bij hare E. M. gearresteert ende int werck gestelt te mogen worden ter eeren Godts ende stichtinge van zijne gemeynte. Verstonden daaromme, dat tselve ontwerp der geheele vergaderinge van artijckel tot artijckel overluyd, lancksaam ende duydelijck soude worden voorgelesen met ernstige vermaninge ende begeerte, dat een yeder naerstigh ende scherpelijck op alles ende yeder poinct bijsonder soude letten, ende soo hij yet hoorde, daarop hij soude achten, dat nader diende gelet, tselve vrijmoedelijck ende sonder schroom, doch met behoorlijcke modestie ende goede redenen soude openen, opdat daarop behoorlijck insicht genomen mochte worden.

Verclaarden voords hare Ed. Mog. door den mond alsvoren, dat zij den eerwaerdigen godtzaligen ende welgeleerden D. Joannem Wtenbogard, nu kerckendienaar in sGravenhage, bij expresse missive aan hem gesonden

mede hadden beschreven ende versocht sich tegen den tijdt deser vergaderinge herwards te willen vervougen, twelck zijn E. hadde gedaan. Ende alsoo hij niet alleen voor vele jaren kerckendienaar der stadt Utrecht was geweest, maar oock zedert in verscheyden leeningen der kercke van Utrecht veel goede diensten hadde gedaan, oock in de leste synodale vergaderinge van de kercken deser provincie, anno 1606 gehouden, hadde gepresideert, ende tsedert in verscheyden kerckelijcke saken alhier was gebruyckt, oock soo wt last des lesten synodi als ter begeerte van hare Ed. Mog. ende de gedeputeerden des synodi overt voornoemde concept van kerckenordeninge hadde gebesoingeert, midsgaders de kercke van Utrecht hem noch hielt aan deselve kercke verbonden volgens de revocatie, op zijn persoon gedaan ende bij hem geaccepteert, hoewel deselve tot noch toe door verscheyden beletselen geen effect en hadde connen sorteren, gaven hare Ed. Mog. dese vergaderinge te bedencken, oft niet en soude geraden sijn zijne E. mede wt den naam van deselve vergaderinge te versoecken in deselve te willen verschijnen ende volgens d'experientie, die hy heeft in kerckelijcke saken (als in deselve vele gebruyckt ende in verscheyden synoden geweest sijnde) deselve met zijn advijs ende goeden raadt te assisteren. tWelck bij de geheele vergaderinge goedt ende geheel oorbaar gevonden sijnde, is de voernoemde Wtenbogard aldaar onboden, ende verschenen sijnde is hem de meyninge ende begeerte van de gesamentlijcke heeren ende broederen voorgehouden, sooverre dat hy naar eenige excusen ten lesten daarinne verwillight ende also voords dese synodale vergaderinge ten eynde toe geassisteert heeft.

Hierop is de vergaderinge voordsgegaan tot verkiesinge van drie personen, die deselve als praeses, assessor ende scriba souden dienen ende alles ten goeden eynde beleyden. Waartoe met eendrachtige stemmen geroepen ende versocht sijn de eerw. Johannes Speenhovius, Joannes Wtenbogard ende Jacobus Taurinus: d'eerste om als praeses tgebedt voor ende naar te doen, twoord doorgaans te voeren ende de suffragia te colligeren, de tweede om als assessor den praesidi int voeren vant woord te assisteren, zijne memorie te verstercken ende teerste advijs te formeren, de derde om als scriba tgene voorvallen sal aen te teyckenen ende in acta te refereren. Die oock tselffde na eenige excuse hebben aangenomen wtgenomen D. Wtenbogard, die sich liet bedencken, dat hij, als geen effectueel kerckendienaar in dese provincie sijnde, hiertoe niet en behoorde gebruyckt te worden. Maar daartegens de redenen der vergaderinge gehoort hebbende, heeft hij eyndtlijck in derselver begeerte ingewillight.

Dese dan hare lasten aangenomen ende op hare behoorlijcke plaatsen, daartoe geordonneert, geseten sijnde, heeft den praeses voornoemt wederom

een gebedt tot Godt Almachtigh gedaan, daarinne hy na dancksegginge over de weldaden, den kercken deser provincie menighvuldelijck bewesen, ende bijsonder van dat het zijne Godtlijcke Majesteyt hadde belieft de harten der hooger overheydt te bewegen de saken der kercken met goeden ernst bij der handt te nemen ende na goede ordre te trachten, denselven vuyrichlijck gebeden heeft om continuatie ende vermeerderinge van zijnen godtlijcken zegen, ende voords dat Hem gelieven soude int midden deser vergaderinge te praesideren ende met zijnen H. Geest bij te wonen, ten eynde alles wat voorvallen soude tot zijns naams eere, stichtinge der gemeynte, weringe van oneenicheyd, ongeregeltheyd ende argernissen, bevestinge ende voordplantinge der waarheyd, die na de godtzalicheyd is, in ware lieffde ende vrede naar zijn h. woord mochte werden ingesien ende goede stichtelijcke resolutie daarop genomen.

Waarop soo door den praesidem ende assessorem als wt den name van hare E. Mog. door den mond als voren de aanwesende broederen iterativelijck ende wederom vermaant sijn geweest tot naerstige aandacht, ende dat een yegelijck op tgeen voorgedragen soude worden, zijn bedencken vrij ende onbeschruemt soude openen, opdat hem daarinne oft op staande voet in alle bescheydenheyd goede onderrichtinge mochte werden gedaan, ofte soo dat soo ten eerste niet conde geschieden, men tselve by memorie door den scribam mochte doen aanteyckenen, om tselve concept ordentlijck aan malcanderen gelesen sijnde alsdan de gravamina, daarop aangemerckt ende ingebracht, te resumeren, overwegen ende alles soo te verhandelen, dat een yeder, tware met goede redenen off met nader verclaringe off oock correctie van tgene gestelt was, mochte werden genoechgedaan ende de saken gebracht, ware het mogelijck, tot een eenparige resolutie.

Dit alles alsoo voorgegaan zijnde, is noch eene waarschouwinge aan de broederen gedaan, dat een yeder sich soude verplicht weeten geduyrende dese geheele synodale vergaderinge niet te elimineren nochte oock buyten deselve te communiceren aan yemanden, geen lidt van dese vergaderinge sijnde, van tgundt in deselve verhandelt soude worden, ten wteynde toe. tWelck oock alsoo bij alle de aanwesende broederen aangenomen ende na te comen belooft is.

Hiermede is tvoornoemde concept van kerckenordeninge voorgenomen ende door den scribam overluijt, lancksaam ende duydelijck voorgelesen, met pause ende stilstand tusschen elck artijckel, bijsonder daar eenige bijsondere opmerckinge ende insicht scheen van noode te wesen, waarop voords aangemerckt ende verhandelt is, sooals volght.

Op de inleydinge ende tfundament van dese kerckenordeninge heeft D.

WURTSFELDIUS voorgestelt ende gevraacht, off met het maken van dese kerckenordeninge de synodus nationaal, daarna men lange hadde verwacht, niet teenemale en soude werden terugge gestelt. Waarop zijne l. gewesen sijnde op de verclaringe, die daarop wordt gedaan int 4 articule van deselve inleydinge, heeft daarinne geacquiesceert.

Na tlesen vant III artijckel der inleydinge is bij den praesidem daarop verclaart, dat tgene aldaar van den symbolo der apostelen ende Nederlandsche Confessie gestatueert is, verstaan wordt van de articulen, die in symbolo staan ende breeder in de Confessie wtgeleydt worden, daarop voords bij niemand eenige swaricheyd is ingebracht.

Opt IIe artijckel des 1^en capittels, alwaar gesproken wordt van de gecommitteerden wt de magistraten, doende professie van de Gereformeerde religie, heeft D. WURTSFELDIUS aangewesen, dat tot onderhoudinge van deselve wet bij de E. M. heeren Staten nootelijck soude moeten worden gelet opt stellen van de magistraten, opdat in elcke magistraat ten minsten soovele personen van deselve professie gevonden mochten worden, als tartijckel houdt. Waarop hare Ed. Mog. hebben verclaart, dat goed regard genomen soude worden.

Opt IX, vervatende de poincten, daarop texamen voordaan soude geschieden, heeft D. AUKOPIUS gemoveert, oft niet goed en soude sijn mede wt te drucken het poinct van de drie personen int Goddelijcke Wesen. Ende is zijne l. geantwoordt, dat de gedeputeerden des synodi int ramen van dese ordeninge hierop mede gelet hadden, maar onnoodigh geacht tselve alhier wt te drucken, vermids de meyninge alleen was te stellen de generale capita, daarop men wilde vragen, ende dat in de verhandelinge vant Goddelijcke Wesen tstuck van de personen eygentlijck behoorde tot de antwoorde, die den examinandus moeste geven, ende niet tot de vrage zelve, die hem soude werden voorgestelt. Daerinne zijne l. is tevreden geweest.

Opt XVII^en artijckel, vervatende den eedt, die alle kerckendienaren souden moeten doen, heeft D. ISAACUS FREDERICI gelet op de woorden des II^en lidts van denselven eedt, daar gesproken wordt van sulcks tegen te staan ende te beletten met vermaninge ende bestraffinge, soo haast daarvan yet tot mijne kennisse gecomen sal sijn etc., ende gevraacht off de meyninge was, dat een predicant, verstaan hebbende dat yemand yet tot nadeel van de regieringe hadde wtgeworpen, in crachte van desen eedt gehouden soude sijn terstond bij die luyden, die sulcks mochten hebben gedaan, al hadde ment oock schoon maar door den derden man gehoort, met goede occasie om sulcke luyden aan te spreken ofte geen, oock alle luyden, hoedanigh die souden mogen gesint wesen. Waarop wt den name van hare Ed. Mog. bij de heere

secretaris is geantwoordt, dat dit sane moest werden verstaan, ende men dit soude doen ofte aan dengenen, wt welckers mond men tselve immediatelijck mochte comen te hooren, ofte aan dien, van denwelcken men andersins versekert ware, dat hy sich hierinne mocht hebben verloopen, ende dit alles met discretie ende na gelegentheyd van saken ende personen.

Opt IV ende V art. des II[en] capittels, daar vant ampt der dienaren over de tegenwoordige differenten gesproken wordt, is eenige swaricheyd gemoveert bij D. D. Arnoldium Oortcampium, Joannem Wurtsfeldium, Laurentium Modæum, Gerardum Helmichium, Joannem ab Aukoop ende Cornelium Leoninum, ende na eenige broederlijcke debatten daarover gevallen, hebben hare l. l. copie versocht van de gemelde articulen, om hun daarop naarder te mogen bedencken tot de naaste sessie. tWelck hun gaerne ende gewillichlijck toegestaan sijnde, is de vergaderinge daarmede voor dese sessie met dancksegginge tot Godt gescheyden.

Tenselven dage, naar middach ten 2 uyren.

Na gedaan gebedt ende oplesinge der namen alle de voorgaande broederen tegenwoordigh bevonden sijnde, sijn de verhaalde (t4[e] ende 5[e]) articulen weder voorgenomen. Ende alsoo de voornoemde broederen de meyninge van deselve articulen niet en wel en schenen gevat te hebben, is hun daarop verclaart de meyninge van deselve te wesen, dat men die predicanten, die niet hooger en conden gevoelen noch leeren van de predestinatie metten aancleven van dien, dan in dit vijffde art. wtgedruckt staat, men denselven daaromme int minste niet en sal molesteren noch moeyelijck vallen om hooger te gaan, sonder dat men wederom aan d'andere zijde yemand in zijn gemoedt soude willen beswaren, wanneer hij een ander ende hooger gevoelen van deselve materie verclaarde te hebben, mids dat hij hem wachte te leeren dingen, daerwt sulcke ongerijmtheyden mochten volgen, als tvierde art. medebrenght. Waarop noch eenige swaricheyd gemaackt sijnde, is den voornoemden broederen affgevraacht, off hare l. l. dan meynden, dat men die leeraars, die niet hooger van deze materie en conden leeren noch en leerden, dan tvijffde art. medebrenght, in hare leeringe ende dienst niet en soude mogen lijden, met begeerte hare l. l. wilden hun daarop rondelijck verclaren. Waarop hare l. l. alle eendrachtelijck geantwoordt hebbende, dat sulcks geensins hare meyninge was, hebben evenwel begeert, dat dese twee articulen noch mochten gehouden worden in advijs tot sanderen daaghs, ende dat hun mochte werden geaccordeert naart scheyden van de vergaderinge diesaangaande in nader conferentie met den D. praeside, assessore ende scriba te comen, twelck hunne l. l. oock gaerne geaccordeert ende toegestaan is.

Dit dan alles in advijs gehouden sijnde, is de scriba met gemeyne bewillinge voordsgegaan int lesen van de voordere articulen der voornoemde ontworpene kerckenordeninge tot den eynde toe, met aenteyckeninge van sommiger aanmerckingen, daarop ingebracht, om passerende tgene goedgevonden ende toegestaan wierdt, de gemoveerde swaricheyden des anderen daaghs rijpelijck te examineren ende overwegen ende finale resolutie daarop te nemen.

Waarmede dan oock dese IIe sessie met dancksegginge ende gebedt tot Godt minnelijcken geeyndight is.

Vrijdagh den XXVIII Augusti ten 8 uyren.

De vergaderinge, in manieren als voren geseten, de namen opgelesen ende de Heere om zijnen H. Geest gebeden ende aangeroepen sijnde, sijn de gemoveerde ende aangeteyckende swaricheden geresumeert. Ende de voornoemde 4e ende 5e articulen te dier oorsake in debat gecomen sijnde, heeft den praeses daarwt oorsake genomen tot nader onderrechtinge van de vergaderinge te verclaren, hoe het dese poincten aangaande stondt in de kercke van Utrecht, ende hoe noodigh het was geweest daarop soodanigen ordre te stellen, als in de voornoemde articulen was wtgedruckt, die oock de kercke van Utrecht hieldt Godts woord conform te sijn ende tot merckelijcke ruste derselver kercke te dienen. Waarop d'assessor int breede heeft ondeckt ende verhaalt den oorspronck ende standt van dit geschil, van de tijden Augustini ende Pelagii, ende hoe de christelijcke kercke haar daarinne hadde gedragen tot op de reformatie toe; wat ende hoedanige disputen hierover waren gevallen van den aanvanck van de reformatie, niet alleen tusschen de Gereformeerden ende genaamde Lutherschen, maar oock onder de Gereformeerden selver, oock in dese Geunieerde Provincien, ende merckelijck oock in dese provincie van Utrecht; hoe hardt ende rouw sommigen hadden gesproken ende daarvan geschreven, ende wat grooter argenissen daarvan onder vele menschen waren onstaan; ende wederom wat eene christelijcke eenicheyd alletijdt tusschen eenige voortreffelijcke leeraren der Gereformeerde kercke niettegenstaande de verscheydenheydt van gevoelen ende leere, die onder hun was, in desen deele was gehouden, met allegatie van vele redenen, hiertoe dienende om met onderlinge duldinge denselven voet in te gaan. Waarop hare E. Mog. door monde van den heere secretaris voornoemt wijders hebben verclaart, dat dit poinct alletijdt in de kercke van Utrecht vele dispuyts onder den luyden van groote ende cleyne qualiteyt hadde veroorsaackt, daarom oock hare E. M. noyt goedtgevonden en hadden, dat men daarvan anders voor tvolck soude leeren als in alle eenvoudicheyd na den woorde Godts ende met mijdinge van de gevaarlijcke glosen, die eenigen daarop maken.

Twelck alles bij de vergaderinge aangehoort sijnde, groot genugen heeft gegeven, selffs aan eenige broederen, die de voornoemde swaricheyden hadden gemoveert.

Doch alsoo eenigen onder deselven noch eenige swaricheyd maackten over de leste woorden vant 5 artijckel, twelck aldus stondt: Vinden oock niet stichtelijck, dat dese materie voor den gemeynen volcke hooger gedreven werde, houdende soodaniger bekentenisse Godes woord conform etc., hun latende beduncken, 1. dat men met de woorden: vinden niet stichtelijck, eenighsins scheen te condemneren degenen, die in haar leeren dese bekentenisse niet en volgen, alsoff die, dat doende, onstichtelijck leerden; 2. dat het woord bekentenisse luyde, alsoff dese verclaringe ware een nieuwe belijdenisse ofte artijckel van de predestinatie, versoeckende dat dit tot harer gerustheyd in eenige andere termen mochte werden gestelt, wt insichte dat anderen buyten dese provincie sijnde desen synodum mochten calumnieren, alsoff die hiermede bij haarselven eenige veranderinge hadde willen doen in de gemeyne bekentenisse. Hoewel de geheele vergaderinge, seer weynige wtgenomen, claar genoech te kennen gaff, dat dit niet veel omt lijff en hadde, ende men bij de gestelde woorden wel mochte blijven, ende hare Ed. Mog. oock niet gaerne en hadden gecomen tot eenige veranderinge in dit poinct sonder eenige andere ende bundiger redenen, dan alsnoch waren voordsgebracht, te meer dat hare E. M. selver daarop sonderlingen hadden gelet ende seer dienstigh gevonden tgene diesaangaande was gestelt, oock tot gerusticheyd van haar eygen conscientie, als die niet wel en conden verstaan, dat men, anders van dese materie leerende dan met de moderatie in de voornoemde articulen wtgedruckt, hare onderdanen veel soude stichten, is nochtans opt advijs ende ter intercessie van D. praeside, assessore ende scriba, ende om dese sake tot meerder gerusticheyd van de voornoemde broederen liever met volle eendracht van allen als met pluraliteyt van stemmen (die notoorlijck tot bevestiginge van de voornoemde articulen, soo se lagen ende luyden, gevallen souden hebben, gelijck de broederen wel sagen ende hunne l. l. oock wierde aangeseydt) vrundelijck te besluyten goedtgevonden, dat men de verhaalde woorden soude stellen in deser forme: Vinden oock stichtelijck, dat dese materie voor den gemeynen volcke niet hooger gedreven werde, houdende soodanigh leeren Godes woord conform etc., stellende alsoo mede voor twoordt bekentenisse leeren.

Waarmede de geheele vergaderinge contentement genomen hebbende, hebben D. D. Oortcampius ende Aukopius gevraacht, off twoord bekentenisse in de woorden soodanigh leeren (soo nu was geschiedt)

verandert sijnde, men daaronder de predestinatie verstondt met tgeen daaraan cleeft, item off men meynde, dat de verclaringe, int 5 artijckel diesaangaande gedaan, vervatte eene volle ende volcomene definitie van de predestinatie, sonder datter eenige andere ende hooger wt Godts woordt gegeven soude connen worden. Waarop geantwoordt is, namentlijck opt eerste: ja, te weten dat men dat verstondt van de leere der predestinatie met haren aancleven. Ende opt IIe, dat men hier niet en wilde in dispute trecken, off dit na de logicale wetten een volle definitie was off niet, dan dat alleen de scopus was dengenen, die soo leeren, als dese articulen medebrengen, daarover niet te molesteren, alsoo soodanigh leeren Godts woord conform was ende genoechsaam ter zalicheyd. Daerop D. Aukopius rondelijck ter antwoord gaff, dat hij dit bekende waarachtigh te sijn, sodat D. Oortcampius ende zijne l. hun daarmede hielden gecontenteert.

Ten lesten vraachde D. Leoninus noch, off degenen, die in dese materie niet boven tvoornoemde artyckel en gevoelden, oock vrijstondt het hooger gevoelen te wederleggen. Waarop geantwoordt wierdt: Ja, gantschelijck, soovele aanginck d'absurditeyten geroert articulo 4, dat oock noodigh was die absurditeyten tegen te spreken, dewijle deselve waren strijdende tegens Godts woordt, onstichtelijck ende oorsaack gaven tot groote blame over onse kercken. Daarop alsoo D. Leoninus repliceerde, dat niemand soo en soude spreken, daarwt na der authueren meyninge die absurda souden volgen, wierdt geantwoordt, dat een leeraar moet toesien sulcke glosen over de schrifture in dese materie niet te maken, dat yemand rechtvaerdige oorsaack hebbe te dencken, dat sulcke absurda daarwt moeten volgen, die men niet alleen door clare consequentien, maar oock met d'expresse woorden van sommigen authueren (welckers gevoelen bij de hooge drijvers van de predestinatie doorgaans gevolght wordt) soude connen bewijsen.

Hiermede is dit debath geeyndight, ende de broederen daarover hooft voor hooft gevraacht sijnde, hebben zij alle, niemand wtgesondert, verclaart, dat zij met dese articulen, in vougen als nu geseydt is gestelt sijnde, tevreden ende daarinne wel gerust waren.

Voordgaande, is bij D. D. Helmichium ende Assuerum wat swaricheyds gemoveert opt 1 art. vant capittel van den h. doop nopende het doopen buytentijds. Waarop eenigh debath gevallen, onderrechtinge gedaan ende omvrage geschiedt sijnde, is eendrachtelijck goedtgevonden, dat hetselve art. soude gelaten worden soo het stondt.

Opt 1e art. vant capittel vant h. avondmaal, inhoudende dat het avondmaal des Heeren in de steden ten minsten viermaal sjaars gehouden soude worden, namentlijck op Christdagh, Paaschdagh, int beginsel Julij ende Octobris ofte daarontrent etc., heeft D. Wurtsfeldius aangedient, dat hij gewoon was in zijne gemeynte te Rhenen tavondmaal wt te deylen op

Christdagh, Paschen, Pinckateren ende eens tusschen Pinckateren ende festum Nativitatis, wt oorsake dat de luyden alsdan meer gesint waren ende beter gelegenheyd hadden hun daarna te schicken, willende de vergaderinge te bedencken geven, oft niet geraden soude sijn bij tselve gebruyck zijne gemeynte te Rhenen te laten blijven. Daarop de sake overwogen sijnde, eyndtlijck goedtgevonden ende eenparichlijck geresolveert is, dat ment h. avondmaal in de steden houden sal op de drie voornoemde feesten ende eens in Septembri.

Opt II[e] art. verclaarde deselve WURTSFELDIUS, dat in zijne gemeynte tot Rhenen een gebruyck was diegenen, die hun nieuwelinghs ten avondmale begaven, te doen comen voor den kerckenraad ende hun aldaar aff te nemen beloften van onderwerpinge onder de christelijcke discipline, daarop begerende advijs. Ende is geresolveert, alsoo op andere plaatsen ende oock misschien binnen Rhenen vele luyden sijn, die haar om sulcke ende diergelijcke handelingen schromen ten h. avondmale te begeven, ende hierwt meer andere inconvenienten costen rijsen, men den artijckel, soo hij is gestelt, volgen sal.

Ende alsoo voorder tegen tconcept voorss. van kerckenordeninge niet en is ingebracht, is deselve na expresse omvraginge, daarover nochmaals gedaan by de geheele vergaderinge synodaal, sonder yemands tegenspreken gearresteert, met bede aan de tegenwoordige heeren hiervan aan de Ed. Mog. heeren Staten te willen doen soodanigh rapport, dat deselve door hare Ed. Mog. authoriteyt eerstsdaaghs ingevoert ende int werck gestelt mocht worden.

Hierna heeft D. praeses wt den name van de gedeputeerden des synodi aan de vergaderinge rapport gedaan: ten eersten van de personen, die tsedert den synodum des jaars 1606 geexamineert ende tot den dienst der kercke in dese provincie waren gevordert; ten tweeden vant versoeck, bij sommigen gedeputeerden des Gelderschen synodi, onlanghs aan hunne l. l. gedaan, roerende de bevorderinge van den synodo nationaal, midsgaders van d'antwoorde door hare l. l. aan deselve gedeputeerden soo mondelingh als schriftelijck gegeven, welcke antwoord der vergaderinge voorgelesen sijnde, heeft in alles goedt genugen gehadt.

Is noch der vergaderinge aangedient, tgene gehandelt was met CORNELIS VAN DUNGEN, gewesene predicant tot Jutphaas. Waarop hare Ed. Mog. door monde van den E. heere secretario vervolgende hebben der vergaderinge verclaart, dat de voorss. DUNGEN van zijnen dienst te Jutphaas niet en was ontslagen wt oorsake van zijn gevoelen in eenigh poinct der leere, maar van wegen eenige mishandelinge, by hem ettelijcke reysen gepleecht, streckende tot schueringe, tweedracht ende meuyterij.

Noch heeft den praeses van wegen den gecommitteerden des synodi ende opt aanhouden van verscheyden kerckendienaren ten platten lande den E. heeren Staten de verbeteringe van de gagie der predicanten ten platten lande gerecommendeert, met bede insonderheyd dat hare E. M. souden believen regard te nemen op degenen, die met een sware familie beladen waren, twelck hare E. M. aannamen in recommendatie te sullen houden.

Daarna heeft D. praeses yedereen van de vergaderinge hooft voor hooft affgevraacht, oft yemand int particulier yets hadde zijn persoon ofte kercke voor te stellen, daarover hij ofte remedie versoecken wilde aan hare E. Mog., ofte advijs begeren aan dese vergaderinge.

Daarop de predicanten van de stadt ende steden hebben verclaart voor hare particuliere kercken alleen niet te hebben, gelijck oock verscheyden dorpen, maar int gemeyn hebben zij alle geklaacht, bijsonder ten platten lande, over het drincken ende andere insolentien onder de predicatie, oock over de insolentie, die gepleecht wordt int schatten van de luyden, die haar in den echtenstaat willen laten bevestigen, item van den affbrueck, die de reformatie lijdt doort loopen van de papen ende Jesuiten, versoeckende dat hierinne ordre mochte werden gestelt, ende den respectiven schouthen gelastet tegens alle soodanige insolentien d'executie te doen.

Particuliere clachten.

Den kerckendienaar van Wilnis heeft te kennen gegeven, dat het wel soude gaan, bijaldien de pauselijcke exercitien sooseer niet en wierden toegelaten bij den baillu van Amsterland, klagende oock over den schouth, dat hij nemmer ter kercke en quam.

[De kerckendienaar van] [1]) Hagesteyn heeft geclaacht, dat de huysluyden ongetrouwt blijven sitten na de publicatie der geboden.

[De kerckendienaar van] Vlueten claachde, dat joncker Wtenham een paap hieldt op zijn huys, onder decksel van zijn kinderen te laten leeren, ende ondertusschen door de pauselijcke exercitien tvolck seer vant gehoor des goddelijcken woords vervremde; 2. dat van gelijcken deselve exercitien opt huys te Nijveld onderhouden wierden tot grooten affbrueck van de religie.

Den dienaar van Maarssen, dat de luyden, die onder de parochie van Maarssen hooren, geboden in de stadt opt stadthuys laten gaan ende binnen Utrecht getrouwt worden, sonder dat se bescheydt verthoonen, dat de geboden te Maarssen onverhindert gegaan sijn.

---

1) In het handschrift staat »de kerckendienaar van" slechts eenmaal geschreven voor de geheele kolom.

[Den dienaar van] [1]) Abcoude aangedient, dat de Papisten aldaar oock particuliere luyden, sommigen tot faliebagijnen ofte cloppen (soo men die noemt) houden; 2. dat se d'arme luyden, van elders comende, met onderhoudinge soecken aan hun te trecken; 3. dat den paap te Ouderkerck de luyden hertrouwt.

[Den dienaar van] Cockengen heeft te kennen gegeven, dat de luyden op sommige plaatsen op Nieuwejaarsdagen met roers ende ander getuych ontrent de kercke comen, de predicatie ten deele surserende, ook eenige dingen deden geduyrende de predicatie, tgene na tpausdom smaackt; 2. dat ten platten lande sekere broederschappen sijn, daerinne alleen de Papisten plaats hebben. Gevende hare Ed. Mog. te bedencken, alsoo deselve hare vergaderinge onder dat pretext bequamelijck connen houden, oft tselve niet zijn swaericheyd en hadde, soowel ten aansien van den staat des lands als der kercke.

Den kerckendienaar van Woudenbergh, dat daarontrent een paap in eenige huysen quam prediken.

[Den kerckendienaar van] [1]) Cudelstaert, dat een paap (heer Claas genaamt) met noch eenen anderen daarontrent veel quaads doet.

[Den kerckendienaar van] Thuyl en tWaal, dat eenigen vant gerecht den coster, omdat hij den predicant volgens zijn beroep gedienstigh was, hem onthouden tgene tot de costerije staat, om hem alsoo quijt te worden.

[Den kerckendienaar van] Schalckwijck versocht, dat de altaren ende andere pauselijcke reliquien, noch in de kerck sijnde, mochten weghgenomen worden.

[Den kerckendienaar van] Overlanghbroeck claachde, dat hij een coster hadde, die hem niet en wilde reguleren na de ordonnantie, opt ampt van de costers gemaackt.

Op alle dese voorgaande poincten ende clachten is eendrachtelijcken, met advijs van de E. E. aanwesende heeren Gedeputeerde Staten, goedtgevonden ende geresolveert, dat de particuliere ende pertinente gelegentheyd van dien verthoont sal werden aan de gedeputeerden des synodi, dewelcke tgene zij bij hun selven met aanspraack ende vermaninge aan dengenen, dien het aangaat, niet en connen beteren, bij schriftelijcke remonstrantie sullen verthoonen aan de Ed. Mog. heeren Staten met versoeck van daarinne met de gevouchelijckste wegen, die hare Ed. Mog. sullen connen bij der hand nemen, te willen voorsien. Ende sal bij deselve remonstrantie in specie mede werden versocht augmentatie van gagie voor de predicanten ten platten lande.

---

[1]) Zie noot 1 vorige blz.

Particuliere vragen, daarop advijs is begeert.

Den predicant van Cockengen heeft verthoont, dat somwijlen eenige personen, die den h. doop noch niet en hebben ontfangen, bij hem comen wt andere plaatsen (buyten dese provincie gelegen) om van hem gedoopt te werden, welcke personen gevraacht sijnde, waarom zij hun niet en laten doopen ter plaats van hare residentie, ter antwoord geven, dat men hun aldaar tot den h. doop niet en heeft willen toelaten dan onder expresse belofte van hun terstond mede te begeven ten h. avondmaal, in welcke belofte te doen zij hun vooralsnoch beswaart vonden, daarop vragende advijs, hoe hij sich daarinne sal hebben te dragen. Ende is eendrachtelijck geresolveert, dat men den soodanigen, soo zij anders tamelijck na hare jaren in de hooftstucken van de christelijcke religie onderwesen, op tselve algemeyne christelijcke geloove niet en sal laten te doopen, mids deselve vermanende tot een godtvruchtigh leven ende tgebruyck des h. avondmaals.

[Den predicant van] [1]) Hagesteyn heeft gevraacht, oft men de luyden, die tot hare jaren gecomen sijnde haar willen laten doopen, doch swaricheyd maken tselve opentlijck te laten doen voor de gemeynte, niet en soude mogen, om hare swackheyd te gemoet te gaan, doopen met gesloten duer in de kercke. Ende is eenstemmelijck geantwoordt: Ja.

De predicant van Seckveld vraachde, off yemand seer kranck sijnde th. avondmaal in zijn huys begeerde wtgedeylt te hebben, off men hem tselve soude accorderen, ende hoe men daarinne soude handelen. Waarop met gemeyne stemmen is geadviseert, dat alsoo sulcks vele opspraacke soude onderworpen sijn, ende vant volck lichtelijck misbruyckt connen worden, dat sulcks best met goede onderrichtinge ende affradinge dient gevouchelijck affgeslagen.

[De predicant van] [1]) Vreland heeft gevraacht, off men sich int stuck van de huwelijcksche geboden ende het trouwen simpelijck soude houden aan de ordonnantie, daarop by de Ed. Mog. heeren Staten gemaackt. Daarop geantwoordt is: ja, ende dat in cas van duysterheyd de predicanten hun sullen voegen aan de gecommitteerden des synodi, die des noodt ende in cas van swaricheyd, hun sullen addresseren aant collegie van de E. M. heeren Staten ofte derselver ordinaris gedeputeerden.

[De predicant van] Soest, sekeren casum matrimonialem hebbende voorgestelt, genoechsaam in de politijcke ordonnantie der E. M. heeren Staten verhandelt ende nader verclaart int appoinctement, bij hare E. Mog. gegeven op seker request, ter occasie van den voornoemden casu hare E.

---

[1]) Zie aant. op vorige blz.

M. overgelevert, is tot de voorss. ordonnantie ende appoinctement gewesen om hem daarna te reguleren.

Alsoo nu, alle dese dingen gepasseert sijnde, niemand meer en hadde voor te stellen, is gehandelt van de continuatie ofte vernieuwinge der synodale gedeputeerden, die geweest sijn sedert den lesten synodo a°. 1606: D. D. Henricus Cæsarius, Joannes Speenhovius, Jacobus Taurinus, Carolus Rijckewart (bedienaren des h. evangelii binnen Utrecht), een der predicanten van Amersfort, te weten Henricus Joannis ende Arnoldus Oortcampius, midsgaders Johannes Antonii ende Henricus à Raasveld, predicanten tot Oodijck ende Amerongen respectivelijck. Is eyntelijck goedtgevonden, dat men bij ende neffens deselve noch acht personen nomineren soude, wt dewelcke, gevoucht bij de voorgaande, bij hare Ed. Mog. acht personen souden werden geeligeert, die de navolgende jaren sullen dienen.

Sijn dienvolgende bij de vergaderinge neffens de voorgaande genomineert:

Isaacus Frederici,	predicant tot	Utrecht.
Laurentius Modæus,		Wijck by Duyrstede.
Joannes Wurtsfeldius,		Rhenen.
Rodolphus Zylius,		Maarssen.
Guilhelmus à Nijpoort,		Seyst.
Adolphus Spiserus,		Houten.
Cornelius Egberti,		Emmenes.
Dominicus Sapma,		Ter Aa.

Welcke nominatie hare Ed. M. op staande voet overgelevert sijnde, hebben deselve hare E. M. wt hetselve getal tot het versorgen der kerckelijcke saken, volgens de kerckelijcke ordinantie nu gearresteert, bij electie gecommitteert dese vervolgende acht personen:

Henricus Cæsarius,	predicanten binnen Utrecht.
Joannes Speenhovius,	
Jacobus Taurinus,	
Carolus Rijckewart,	

Een der predicanten van Amersfort	Henricus Joannis,
	Arnoldus Oortcampius.

Laurentius Modæus,	predic. tot	Wijck.
Rodolphus Zylius,		Maarssen.
Guilhelmus à Nijpoort,		Seyst.

Dit den voornoemden personen sijnde by hare Ed. Mog. aangeseydt ende de voorss. last bij deselve sijnde geaccepteert, is gehouden geworden censure over tgene in dese vergaderinge bij yemanden mochte tegen ordre ende behoorlijcke zedicheyd sijn gecommitteert.

De censure gehouden sijnde heeft D. praeses de aanwesende broederen een broederlijcke ernstige vermaninge gedaan: I. Dat doch een yegelijck wilde sorghvuldigh sijn om zijn ampt vlijtelijck te betrachten ende waerdichlijck te betreden in de vreese Godts, met naerstigh lesen van des Heeren woord, opweckende de gave, die een yegelijck van den Heere sijn verleent, ende alles becleedende met een godtvruchtigh leven, vermids tselve sonderlingh wordt vereyscht in diegenen, die gestelt sijn om voorbeelden der cudde te wesen; II. dat een yeder voordaan soude trachten om dese kerckenordeninge elck int zijne na te comen ende te onderhouden, bij alle occasie den luyden, die mogelijck buyten waarheyd van tgene in dese vergaderinge soo eendrachtelijck is gehandelt mochten comen te spreken, verclarende tgene de waarheyd is, namentlijck dat alles eendrachtelijck is besloten; III. dat alsoo nu een yeder hadde gespuert in dese tegenwoordige ende verscheyden andere occurrentien de goede affectie van de E. M. heeren Staten tot de Gereformeerde religie, den welstand der kercken ende de personen van de kerckendienaars, men alle debvoir soude doen om (gelijck billick) den onderdanen een goede affectie tot deselve hare overheyd in te planten ende tot gehoorsaamheyd te vermanen; IV. oock tbeste doende na yeders gelegentheyd bij sommigen, die hun van de kercke binnen Utrecht ende mogelijck oock elders begonden te vervremden sonder eenige billijcke redene off oorsake, ten eynde zij hun weder tot eenicheyd met deselve mochten vervougen.

Op alle twelcke een formele dancksegginge ende gebedt tot Godt den Heere gedaan ende hare Edele Mogentheyd voords van haren ijver, affectie ende voorsorge gedanckt sijnde (gelijck oock mede D. Wtenbogardus bedanckt is geworden, dat zijne E. belieft hadde opt schrijven der Ed. M. heeren Staten over te comen ende op derselver begeerte ende versoeck der geheele vergaderinge deselve bij te wesen ende met zijnen goeden raadt ende advijs te helpen), is de vergaderinge minlijck ende vredelijck gescheyden, als het nu was ontrent twee uyren na noen. Ende alsoo dese synodale vergaderinge in den name des Heeren geeyndight, gelijck se in desselven name was aangevangen.

J. Speenhovius, praeses sijnodi.
J. Wtenbogaert, assessor synodi.
Jacobus Taurinus, synodi scriba.[1])

---

[1]) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig.

Acta sijnodi provinciae Ultrajectinae derghener, die bij d'oude Gereformeerde kercke gebleven sijn, ghehouden binnen Utrecht int groot capittelhuys ten Dom anno 1618 den 12 Octobris ende vervolgens.

Sijn op dese sijnode verschenen dese navolgende:

Arnoldus Oortcampius,	predicant tot	Amersfoordt.
Joannes Wirtzfeldius,		Rhenen.
Laurentius Modæus,		Wijck bij Duijrstadt.
Joannes Allastius,		Montfoordt.
Gerhardus à Bree,		Ten Berch.
Adolphus Spizerus,		Houten.
Joannes Lijndenius,		Cockengen.
Jacobus Hugenssen,		Hagesteijn.
Jeremias Wilhelmi,		Seijst.
Gerhardus Helmichius,		Veenendael.
Joannes Aucoop,		Mijdrecht.
Egbertus Ottonis,		Nichtevecht.
Wernerus Henrici,		Anckeveen.
Joannes Segermannus,		Westbroeck.
Christianus ab Oijen,		Neerlangbroeck.
Absalon Helmondt,		Cudelsteert.
Rumoldus Joannis,		Cortehoeff.
Henricus ten Brinck,		Wilnis.
Henricus Raetzfeldius,		Amerongen.

Uyt name van die Gereformeerde kercke van Utrecht (bij gebreck van ordinarijsche predicanten) sijn op het versoeck des kerckenraets, met authorisatie van die E. Mog. heeren Staeten ende die vroetscap der stadt Utrecht gecompareert dese naevolgende:

Joannes Dibbetius,	predicant tot	Dordrecht.
Eillardus van Mehen,		Harderwijck.
Sebastianus Damman,		Zutphen.
Godefridus Udemans,		Zirckzee.
Henricus Swalmius,		Delft.

Van weghen die E. Mog. heeren Staeten deser provincie sijn gecompareert die Ed. eerentfeste joncker Arnhoudt van Æssewijn, heer tot Ruwiel, ende Wilm van Herdevelt, borgemeijster tot Amersfoordt.

Nae aenroepinghe van Gods h. naem sijn met gemeijne stemmen vercoren tot praesidem Arnoldus Oortcampius, tot assessorem Sebastianus Damman, tot scribam Laurentius Modæus.

I. Also dese vergaderinghe geleydt is om te præpareren, tghene op den aenstaenden sijnodum nationalem van wegen die kercken deser provincie sal dienen gebrocht, ende uyt die poincten op het beleijden ende houden des nationalen synodi, gearresteert bij die Hog. Mog. heeren Staeten Generael articulo 9, blijckt dat in gemelte nationali synodo vooreerst verhandelt sullen worden die vijff controverse poincten, so is goetgevonden, dat men statum quaestionis aengaende die voorscreven poincten eerst alhier sal formeren, soveel mogelyck. Ende dewijl men verstaet, dat op den laetsten Gelderschen synodo met beydersydts bewillinghe dese status quaestionis is beraemt, heeft dese vergaderinghe om tijtdt te gewinnen, die broederen, uijt Gelderlandt hier verschenen, met eenpaerighe stemmen seer instantelijck versocht openinghe van haer gebesoigneerde te doen, hetwelcke d'gemelte Geldersche broeders (hoewel grote swarigheijdt om verscheijdene redenen, by haer voorghestelt, daerover makende) eijntelijck siende haer overstemt, aengenomen hebben te doen met versoeck, dat ghelijck sij hiertoe door dese vergaderinghe so eernstelyck sijn gerequireert, sij also wel door dese vergaderinghe bij yedereen, die men weten mochte dit haer doen sinistrelyck te interpreteren, mochten gedefendeert worden.

Den 13 Octobris.

II. Sijnde den staet des verschils, so die in Gelderlandt geformeert was, bij den Gelderschen broederen hier overgelevert, ghelesen ende herlesen, oock met naerder verclaringhe op ijeder artijckel ende lidtmaet van dien, is nae ghenomene bedenckinghe op die derde resumptie bij allen ende ijeder broeder deser vergaderinghe, niemandt uijtgesondert, den staet des verschils bij provisie, ende totdat die Remonstranten deser provincie haer sullen hebben rondelijck verclaert, gestelt in voegen als volcht:

Staet des geschils aengaende die vijff articulen, bij provisie ghestelt tusschen die Remonstranten ende die broederen, die gebleven sijn bij die waere Gereformeerde relligie. [1])

In den eersten artijckel van die praedestinatie sijn wij onses erachtens eens:

1. dat Godt van ewicheijdt een onveranderlijck besluijdt gemaeckt heeft aengaende die salicheydt ende onsalicheijdt ofte verwerpinghe der menschen;

---

[1]) Vergel. het volgende met het op de Geldersche synode gestelde stuk, Acta syn. prov. IV, 279—284, dat door deze vergadering als voorbeeld overgenomen is. Wegens vele afwijkingen, uitlatingen en bijvoegingen moest deze andere bewerking van den »staet des geschils" wel in haar geheel worden opgenomen.

2. dat Godt int maecken deses besluijdts den mensche aengesien heeft als gevallen in Adam ende leggende int verderff, ende dat niet indefinite alleen maer oock definite dese ende ghene personen;

3. datter weijnighe ter salicheijdt vercooren ende veele verworpen sijn;

4. dat die verkiesinghe gheschiet is uijt louter genade, sonder aenmerckinghe van enighe natuijrlijcke ende aengeborene dispositie ofte verdienstelijcke weerdicheydt des mensches;

5. dat onder die salichmakende middelen insonderheydt mede gestelt moet worden twaer gelove, dadich door die lieffde;

6. dat niemandt tot het gelove geroepen wordt in den tijtdt noch hetselve becomt, dan die van alle ewicheydt te voren ghescickt is om daertoe geroepen ende gebracht te sullen worden;

7. dat Godt niet besloten en heeft door sijn heyligen geest int verstandt ende wille aller menschen, die geroepen worden door het uijterlijcke gepredickte woordt, sooverre te wercken, dat het datelijck gelove daerop volge;

8. dat alle, die ten eijnde toe in den gelove volharden, uijtvercoren sijn ende salich worden sullen; dat oock alle, die ten eynde toe int ongelove volharden, verworpen sijn ende verdomt sullen worden, ende dat niet alleen indefinite maer oock definite dese ende ghene personen;

9. dat wij in Christo vercoren sijn, ende dat Christus tfundament der salicheydt is;

10. dat alle gelovighe ouders tot haren troost sekerlijck moghen vertrouwen, dat alle haere kijnderen, stervende in haere kijndtsheijdt, die verkiesinghe deelachtich sijn ende salich worden;

11. dat het gelove een vrucht is, spruijtende oock uijt het gehoor des woordts Godts;

12. dat alle verworpene rechtveerdelijck verworpen sijn;

13. dat Godt gheen menschen in sijn besluijdt gheschickt heeft tot verdoemenisse sonder tusschencomen ende aensien haerder sonden;

14. dat Godt niemandt totte sonde nootsaeckt, oock geensins een oorsaecke ofte aucteur der sonde is.

So blijft dan noch in verschil:

1. Off daer gheen onderscheydt is tusschen Gods besluijdt der verkiesinghe ende uytvoeringhe desselven, quoad objectum? Wij seggen: jae. Die Remonstranten als wij meijnen.

2. Off die verkiesinghe geschiet is met aenmerckinghe van enigerleij voorgesiene, genadighe ende evangelische dispositie ende weerdicheijdt des menschen, waerdoor dese, die vercoren wordt, weerdiger soude sijn, dan die niet vercoren en wordt? Wij seggen: neen.

3. Off die uijtverkorene in die verkiesinghe aengemerckt sijn van Godt als Christo doort waere gelooff ingelijft, oock als gheheijlicht ende den loop der godtsalicheijdt voleyndicht hebbende? Wij seggen: neen.

4. Off het besluijdt van die salicheijdt enighe menschen te geven, ende het besluijdt van de salichmakende middelen denselven menschen te geven een ende hetselve besluijdt der verkiesinghe sij? Wij seggen: jae.

5. Off Christus also het fundament ende verdienende oorsaeck is der verkiesinghe van desen ende ghenen, gelijck hij het fundament ende verdienende oorsaeck is der salicheydt van dese ende ghenen? Wij seggen: neen.

6. Off het waere salichmakende gelove een vrucht is der verkiesinghe? Wij seggen: jae.

7. Off enighe menschen alle die middelen, ter salicheyt nodich, deelachtich worden, die nochtans niet salich en worden? Wij seggen: neen.

8. Off die oorsaecke, waerom Godt niet besloten en heeft int verstandt ende wille aller menschen, die door het uijterlijcke gepredickte woordt geroepen worden, soverre te wercken, dat het datelijck gelove daerop volge, niet en is die mensche, off ijedts dat Godt in den enen ofte anderen mensche heeft aengemerckt, maer alleen die volle vrijemacht ende gelieven Gods? Wij seggen: jae.

9. Off het ongelove ende volhardinghe in die sonde een consequens is, volgende na die verwerpinghe, waermede Godt enighen menschen in haeren val ende verderff besloten heeft te laeten rechtveerdelijck ende haer niet te geven d'genaede, die sij van noden hadden om tot gelove ende boetvaerdicheydt gebracht te worden? Wij seggen: jae.

10. Off Godt die mensche op eenderleij wijse heeft aengesien int verkiesen ende rechtveerdichmaecken, ende off daer twederleij verkiesinghe ende rechtvaerdichmakinghe is, d'eene vervult, d'ander onvervult? Wij seggen: neen.

11. Off daer is enighe indefinite verkiesinghe? Wij seggen: neen.

In den II^en^ artijckel van die doodt Christi sijn wij ons erachtens eens:

1. dat Christus voor allen staten, gheslachten ende soorten der menschen gestorven is;

II. dat die cracht ende weerdicheydt des lydens Christi, in sich selven aengemerckt, genoechsaem is om alle ende een yeders menschen sonden wech te nemen ende haer met Godt te versoenen;

3. dat alle ende ijeder mensche door Christi doodt niet sij daetelijck weder opgerecht ende herstelt in den standt der salichmakende genade;

4. dat Gods gerechticheijdt gheen betalinghe can eijschen van denghenen, voor diewelcke Christus die voorsz. gerechticheijdt voldaen heeft;

5. dat niemandt die vergevinghe der sonden ende versoeninghe met Godt daetelijck geniet dan alleen die waere gelovighen, begrijpende mede hieronder der gelovigen kijnderen (d'kijnderen der ongelovighen Godt bevelende), ende dat gheen ongelovighe part ende deel daeraen en hebben;

6. dat alle boetvaerdighe moeten geloven, dat Christus voor haer gestorven is, ende sij door hem vergevinghe haerder sonden hebben ende met Godt versoent sijn, ende dat gheen onboetvaerdighe, solanghe sij sodanich sijn, tselve mogen geloven;

7. dat d'ongelovighe ende onboetvaerdighe om des doodts Christi wille gheen verlichtinghe ofte versachtinghe becomen haerder verdoemenisse.

So blijft dan noch in verschil:

1. Off Christus voor die sonde aller ende ijeder mensche van den beginne der werelt tot den eijnde toe, tsij dat se boetvaerdich worden ofte onboetvaerdich blijven, Godts gerechticheydt genoechgedaen ende die vergevinghe der sonden ende versoeninghe verworven heeft? Wij seggen: neen.

2. Off des Vaders wille ende Christi intentie is geweest door sijn doodt alle ende een ijeder mensche te behouden, hoewel die saecke in velen anders uijtvalt door haer eijgen schult? Wij seggen: neen.

3. Off Christus die salichmaker aller menschen is ten aensien van die verwervinghe, ende alleen ten aensien van die applicatie van sommighe menschen? Wij seggen: neen, verstaende dat die verwervinghe ende applicatie evenverre sich streckt.

In den III ende IIII articulen sijn wij ons erachtens eens:

1. dat niemandt sonder enighe bijsondere inwendighe verlichtinghe verstaen ende begrijpen can den gantschen sin der h. scriftuijr om te weten, te geloven, te hopen ende te doen, soveele als ter salicheijdt van node is;

2. dat niemandt sonder te hebben enighe beginselen der wedergeboorten ofte gaven des H. Geests can boete doen, verlangen nae verlossinghe, voornemen ende pogen sijn leven te beteren, ende soverre arbeyde, dat hij enighe daden, die notoirlijck quaet sijn, schouwe, ende dat meer uijt vreese van Godt te vertoornen dan van straffe;

3. dat niemandt sonder die genade des H. Geests, kennisse hebbende van die salichmakende waerheijdt ende onsteken synde door lieffde totte selve, gedreven wordt om d'selvige aen te nemen;

4. dat het werck, van twelck d'wedergeboorte haeren aenvanck neemt, niet van die mensche maer van die genade hercomt;

5. dat noch nedericheijdt noch enighe diergelijcke deucht, die heijlich ende Godt behaechelijck is, in den mensche en sij anders als hercomende

van een overnatuijrlijcke genade, ende dat derhalven gheenderleij sodanighe deucht in den mensche van Godt te voren als een conditie vereijscht wordt, daerom hij in den enen liever als in den ander het gelove werckt;

6. dat die verdorventheijdt soowel ende so eijgentlijck is in den wille, als in den verstandt ende affecten;

7. dat die mensche, van natuijren gheheel geestelijck doodt synde, die sonde dan noch in hem leeft, daerdoor het geschiet, dat hij niet alleenlijck can Gods gepredickte woordt ende die aengebodene genade tegenstaen, maer oock dat hij se wederstaet metterdaedt;

8. dat die mensche hem niet en wil bekeren noch geloven, tensij dat Godt dese wederspannicheijdt des menschen door die werckinghe des H. Geests wechneemt;

9. dat Godt int werck der bekeeringhe eerst het duijster verstandt verlicht, daernae den verkeerden wille ten goeden nijcht, ende eijntelijck die ongeregelde affecten temmet ende ten goeden bereijdt ende geneijcht maeckt, sodat die mensche tgoede eer wil doen, dan hij tselvige can int werck stellen;

10. dat Godt eijgentlyck te spreken noch natuyrlijck noch moralijck der menschen bekeeringhe werckt, maer bovennatuijrlijck ende godtlycker wijse.

So blijft dan noch in verschil:

1. Off Godt door d'opweckende genade almachtelijck werckt, gelijck hy werckt in die opweckinghe der dooden? Wij seggen: jae.

2. Off die genade wederstandelyck werckt in primo actu conversionis? Wy seggen: neen.

3. Off Godt allen ende een ijegelijcken, die hij roept ende nodicht door sijn woordt, genoechsaem crachtighe genade geeft om die nodinghe te connen gehoorsaemen? [Wij seggen: neen.] 1)

4. Off soveel die cracht der genaede aengaet, Godt in die levendichmakinghe des verstandts ende affecten werckt onwederstandelijck, ende in den wille wederstandelijck? Wij seggen, dat hij werckt op eenderleij wijse.

In den 5 artijckel sijn wij onses erachtens eens:

1. dat niet alleen tgelove maer oock die volhardinghe in den ghelove nodich is ter salicheijdt;

2. dat die gelovighen om te mogen volharden schuldich sijn Godt te vreesen, haer van sonden te wachten, d'selve te haeten ende haer salicheijdt in vresen ende beven te wercken;

3. dat sij gelovich blijvende, in die genade ende gunste Gods altijtdt volharden, oock so dat sij deur gheen listicheijdt ofte gewelt des satans uijt Christi handen en connen getrocken worden;

---

1) [ ] aangevuld uit Z. Deze woorden waren met den benedenrand afgesneden.

4. dat sij connen in swaere grouwelijcke sonden vallen, die tegens tgelove, lieffde ende conscientie strijden;

5. dat tgelove ende lieffde in die gelovigen seer vermindert ende geswackt can worden;

6. dat sij deur allerleij sonden uijt het gelove niet en vervallen;

7. dat wanneer die gelovigen in sonden vallen, Godt die Heere haer terstondt niet en laet leggen, maer die handt biedt tot wederoprechtinghe, in voegen dattet aen den Heer niet en onbreeckt;

8. dat die gelovighe voor een tijtdtlanck het gevoelen des gelooffs ende der genade connen comen te verliesen;

9. dat die gelovighen in die genade ende gunste Gods niet en cunnen blijven, sonder dat Godt haer daerinne behoude, ende noch en connen noch en sullen volharden sonder die gestadighe, bijblijvende, medewerckende hulp ende genade des H. Geestes;

10. dat men die gelovighe kynderen Gods troosten mach mette getrouwe ende gestadighe bewaringhe hares opperharders Jesu Christi, als die aen sijn sijde volcomen gewillich ende machtich is om haer te bewaeren, dat se niet uijt en vallen, alletijtdt daerbij vermanende, dat se haere salicheydt wercken moeten in vresen ende beven, ende dat doende hij, die staet, toesie dat hij niet en valle;

11. dat die volhardinghe int gelove ende heijlicheijdt in aller manieren een bijsondere gave Gods is, ende dat se in geenderleij wijse geseijdt can worden geen gave Gods te sijn.

So blijft dan noch in verschil:

1. Off d'welcke eens waerlijck gelooft, soverre can comen van Godt aff te wijcken ende dese werelt aen te hanghen, dat hij het gelove gantschelijck ende eyntelyck can comen te verliesen ende van syne salicheijdt vervallen? Wij seggen: neen.

2. Off wel enighe sodanighe gelovighen alsoverre van Godt oydt affgeweken sijn ende die werelt hebben aengehanghen, dat sij het gelove gantschelijck ende eijntelijck hebben verloren ende van die salicheydt vervallen sijn? Wij seggen: neen.

3. Off die volhardinghe hangt aen die wille des wedergeboren mensches, sodat die wille die naeste ende enighe gesubordineerde natuijrlijcke oorsaecke sij der volhardinghe? Wij seggen: neen.

III. Dit hier voorgescrevene, sijnde bij allen broederen ende een ijeder van dien verclaert in oprechticheijdt te wesen sijn gevoelen, twelck sij oock mede hielden tgevoelen der waere Gereformeerde kercke te sijn, is goetgevonden copije van dien te praesenteren aen die E. Mog. heeren Staeten deser provincie met onderdanich ende gantsch eernstich versoeck, dat haer

E. Mog. gelieve den Remonstranten, St. Catharijnen vergadert, gemelte copije ter handen te bestellen ende haer te belasten op het alderspoedichste haere verclaringhe op die ghestelde articulen sonder enighe tergiversatie rondelijck te doen, tsij met approbatie, tsij met improbatie, tsij met enighe andere antwoordt, opdat alsoo dit poinct van die vijff articulen, twelck nae last van die Hog. Mog. heeren Staeten Generael het eerst sal moeten sijn, daer men in nationali synodo van handele, in dese vergaderinghe volgens het gesinnen van die E. Mog. heeren Staeten deser provincie debite mach werden gepraepareert. Ende sijn omt verscrevene bij die gecommitteerde van die E. heeren Staeten te verrichten gedeputeert D. Godefridus Udemans ende D. Joannes Wirzfeldius.

IIII. Sijn die broederen voorder vermaent haer tegens morgen ter eerster sessie te bedencken, off se op enighe andere poincten der leeringhe, in die Confessie ende Catechismo begrepen, swaricheijdt ende bedenckinghe hadden, oock off se ijemandt in dese provincie wisten, die boven ende buijten die vijff bekende articulen ginck, om tselffde alsdan vrijmoedelijck sonder daerom behaelt ofte versproken te worden alhier voor te stellen, ten eynde men hetselffde, so het hier niet gevoechelijck conde werden opgeheven, met die andere gravamina ad synodum nationalem mochten brenghen.

Den 14 Octobris.

V. D. Godefridus Udemannus ende Joannes Wirtzfeldius, hebbende verricht bij die E. Mog. heeren Staeten, tgeen haer gisteren was gelastet, hebben gerapporteert, dat het versoeck, uijt naem deser vergaderinghe gedaen, was geaccordeert.

VI. Sijn voorts die broeders gevraecht, hoe sij sich bedacht hadden op tgene haer gisteren in bedencken was gegeven, ende is bevonden, dat enighe weijnighe sekere swaricheijdt hadden over tgene hier ende daer in den Catechismo geleert wordt, also nochtans dat d'selffde nae gehoorde verclaringhe ende gehoudene verder conferentie haer hebben laeten tevreeden stellen, ende getuijcht nevens die andere aenwesende broeders, dat sij op die leere, in Confessie ende Catechismo begrepen, niets en hadden te seggen, maer hielden d'selvighe in allen ende ijeder poinct Godes h. woordt conform. Ende aengaende andere predicanten deser provincie, sijnde buijten dese vergaderinghe, (begrijpende mede daeronder enighe, die binnen weijnich tijtdts gestorven ofte van hier vertrocken sijn) is verclaart, sonder dat men nochtans ijemandt achterrugghe gesint was te beschuldighen, dat men nu ende dan enighe vreemde propoosten so int openbaer als oock int prive wel hadden gehoort als namentlijck:

1. dat Christus den bitteren doodt des cruijces alleen ghestorven is om ons een exempel te geven tot navolginghe;

2. dat Christus d'selffde straffe niet geleden hadt, die wij verdient hebben;.

3. dat het gelove moet bescreven worden te sijn gehoorsaemheijdt Jesu Christi, ende dat het gelove, twelck in den Catechismo bescreven wort, sij een phantastijck gelooff, passende op alle secten ende sectarijsen, die maer uijterlijcke professie doen van Christo Jesu;

4. dat d'erffsonde alleen oneijgentlijck een sonde genoemt mach werden;

5. dat d'erffsonde alleen een sonde Adams sij, sodat Godt, ons om die erffsonde straffende, een vreemde sonde straffen soude;

6. dat d'erffsonde door die doodt Christi geheel wechgenomen is;

7. dat die genegentheijdt, die de cleijne kijnderen hebben ten quaede, haer niet van natuijren aencleeft, maer in haer verweckt wordt door quaedt exempel der ouden;

8. dat Godt het menschelijcke gheslachte, eer hij sijn verbondt der genade met hen gemaeckt hadde, om die sonde Adams niet en heeft mogen straffen;

9. dat die wedergeborene in dit leven die geboden Gods volcomentlijck connen onderhouden;

10. dat enighe, die de Gereformeerde kercke hier te lande met valsche leere beroert hebben ende daerover gecensureert ofte geexcommuniceert sijn, evenwel noch leeraers van d'selve kercke te achten sijn, so oock dat sij met haeren aenhanck d'selfde Gereformeerde kercke hier te lande souden representeren;

11. dat Arrio groot ongelijck geschiet is, dat hij veroordeelt is om sijn gevoelen;

12. dat Christus die sone Gods niet wordt genoemt ten aensien sijnder ewige generatie uijt het wesen des Vaders, maer om andere voortreffelijckheden, die in hem geweest sijn meer dan in andere menschen;

13. dat wij met ditselffde vleijsch niet wederom sullen opstaen;

14. dat die godtlosen niet verrijsen sullen;

15. dat het die chrijstelijcke overicheydt niet geoorloft is oorloch te voeren;

16. dat Godt niet en is eenvoudich in wesen ende drievoudich in personen;

17. dat men die beelden wel wederom in die kercken mocht hebben;

18. datter gheen helle nu en is, maer dat ten jongsten daghe den aertbodem die helle worden sal;

19. dat men geenderleij secten van valsche leere mach beschuldighen, indien sij maer die 12 articulen des gelooffs aennemen, so die leggen.

VII. Ende hoewel men achten wil enighe der voorgemelte stucken meer disputandi als asserendi gratia gesustineert te sijn, oock dat men vertrouwet, dat die serio hierbevorens sodanighe vreemde dingen mochten hebben voorgegeven, mettertijtdt sich mochten hebben beter bedacht, is nochtans goetgevonden d'selffde tesaemen in handen van die E. Mog. heeren Staeten ende door d'selffde aen die Remonstranten over te leveren om daerop rondelijck haer verclaringhe te hooren ten eijnde alleen, so ijemandt derselffder hadden enich bedencken daerover, hetselffde tot haerder ende der kercken voorder gerusticheydt mede bequaemelijck mochte gebrocht worden ad synodum nationalem. Men sal oock versoecken, dat die E. Mog. heeren Staeten gelieve die Remonstranten te belasten, dat se in genere verclaeren, off sij oock op noch enighe andere poinct der leere enich bedencken hebben, alles ten fine voorscreven ende om also nae te comen, tgene in die kerckenordeninghe cap. I, art. 4, alsmede in die poincten aengaende den nationalem synodum bij die Hog. Mog. heeren Staeten Generael articulo 9, geordineert is.

Den 15 Octobris.

VIII. Het poinct der leere dusverre affgehandelt sijnde, is met eenpaerighe stemmen goetgevonden, dat men door die gedeputeerden deses synodi in nationali synodo sal aenhouden om te bekomen eenderleij kerckelijcke ordeninghe, na d'welcke alle die Geunieerde Provincien sich sullen hebben te reguleren, belovende die gesamentlijcke broeders sodanighe ordre, als daer sal beraemt worden, mede te sullen accepteren ende daermede sich te conformeren.

IX. Daernae is men getreden tot die acta synodi superioris de anno 1612. D'welcke voorgelesen synde, is bij occasie van dien goetgevonden op den synodum nationalem dese vragen voor te stellen:

1. Off men ijemandt volwassen sijnde dopen mach, die niet beloven wil hem ter eerster gelegentheydt ten h. avondtmael te begeven?

2. Off men den doop buijten ende sonder predicatie met besloten deure aen ijemandt, tsij jonck tsij oudt, bedienen mach?

3. Hoe men met die kijnderen, in onecht gheboren, handelen sal, wanneer se ten doop gepresenteert werden?

4. Off een persoon, die niet wetende, dat hij ongedoopt is, ende sich ten avondtmael begeven hebbende, twelck hij oock langhe tijtdt gebruijckt heeft, stichtelijck ende eerlijck levende ende naderhandt ghewaer wordende, dat hij ongedoopt sij, behoorde gedoopt te worden, mitsgaders hoe ende waer sulcx gheschieden sal?

X. Die gecommitteerde, die van wegen desen synode sullen gaen ad synodum nationalem, sijn gelastet met eenpaerighe toestemminghe aller

broederen, [dat sij] [1]) wanneer van die vijff articulen gesproken sal worden, niet toelaeten sullen, dat nae het stellen des staets des verschils enighe quaestie werde voorgenomen diesaengaende, voor ende aleer geinquireert, gedefinieert ende uijtgesproken sal wesen, welck van beijden, te weten Remonstranten off Contraremonstranten, het gevoelen hebben van die Gereformeerde kercke. Ende so daernae bij die onderleggende parthije instantie worde gedaen om accommodatie ofte tolerantie, en sullen daervan niet moghen handelen, tensij dat eerst uijt Gods woordt ondersocht, gedecideert ende verclaert sal sijn, welck van beijden voorscreven gevoelen nae die waerheijdt sij. Twelck sijnde gheschiet, sullen sij van tolerantie moghen spreken, doch alleen die nae waerheijdt is, ende mits dat die suijverheydt der leere daerdoor niet en worde gequetset.

Den 16 Octobris.

XI. Is ijeder affgevraecht, wat particuliere gravamina hij hadde, die men off die heeren Staeten deser provincie off den nationali synodo soude voorstellen om daerin te moghen werden voorsien. Ende sijn bijgebracht dese naevolgende:

1. dat verhijndert worden die vergaderinghe der Papisten ende affgodische ende superstitieuse diensten als beevaerden, die tot nadeel van die Gereformeerde relligie gepleecht worden, waeronder sijn die publijque superstitien, hier ende daer gepleecht in die begraeffenisse der dooden;

2. dat die heijlichmakinghe des sabbathts gevordert werde, d'welcke niet alleen op alle plaetsen door verscheyden manieren van doen gemeijnlijck werdt gevioleert, maer oock op sommighe plaetsen door openbaere marckten onder die predicatien, door tochten ende openbare excercitien der schutterijen, d'welcke oock onder die predicatien werden gedaen;

3. dat men die plaetsen versorghe met costers ende schoolmeijsters, die van die Gereformeerde relligie sijn, insgelycxs offecieren, schouten ende secretarijsen;

4. dat men die gilden ende broederscappen, welckers goederen onnuttelijck werden verteert, mocht affschaffen ende d'selvighe tot andere nootsaeckelijcke diensten emploijeren;

5. dat geweert werden allerhande insolentien op Nieujaersavondt ofte nacht, ende int schatten van die bruijdegoms off andersins gepleecht;

6. dat die dode lichaemen derghenen, die doodtghesteken ofte vermoordt sijn, in die kercken niet werde geleijdt, totdat den soen daerover gedaen is.

XII. Aengaende die kercken deser provincie, vacerende offte noch comen sullen te vaceren durante synodo nationali, daer gheen Gereformeerde kerckenraedt en is, sullen niet worden versien, maer bij leeninghe

[1]) [ ] aangevuld uit W W.

worden bedient van die naestghesetene predicanten, sonder onderscheijdt van wat gevoelen die mochten wesen, welverstaende so die naestgeseten is vant gevoelen der Remonstranten, dat alleen die Remonstranten die plaetse sullen bedienen, ende so die naestghesetene waere vant gevoelen der Contraremonstranten, dat d'selvighe alleen die plaetse sullen bedienen, tenwaere dat die respective vacerende gemeijnten hierdoor sich vonden beswaert, in welcken gevalle sij haer bij die E. Mog. heeren Staeten beclagende, bij dieselve ordre sal moghen ghestelt worden tot haeren contentement. Ende sullen van dese vergaderinghe vercoren worden vier deputati synodi, die men presenteren sal aen die E. Mog. heeren Staeten om geauthoriseert te worden om op alle voorvallende swaricheden betreffende die kercken ten platten lande, resorterende onder dese vergaderinghe, te letten ende te doen nae behoiren, ende dit alles bij provisie, op hope dat die E. Mog. heeren Staeten deser provincie gelijcke ordre sullen doen stellen bij die vergaderinghe der Remonstranten, twelck naederhandt bevonden is gheschiet te sijn.

Den 20 Octobris.

XIII. Sijn genomineert deputati synodi, die usque ad proximam provincialem synodum het opsicht over die kercken, onder dese vergaderinghe sorterende, hebben sullen. Ende sijn dese: Joannes Wirtzfeldius, Laurentius Modæus, Gerhardus Helmichius ende Joannes Aucopius, d'welcke van die E. Mog. heeren Staeten oock sijn geauthoriseert.

XIIII. Het antwoordt der Remonstranten op den 1 artij. der controversie, hierboven articulo 2 ghestelt, ingekomen sijnde, is nae overlesinghe ende neerstich ondersoeck verstaen niet te dienen om statum quaestionis daeruijt te connen formeren. Ende dewijl men uijt die tergiversatie der Remonstranten, blijckende bij haere lancksaeme handelinghe alsmede uijt haer duijstere ende intricate antwoorde, qualijck hopen can, dat men een goet ende spoedich eynde (gelijck om die naeheijdt des synodi nationalis ten hoochsten wel vereijscht soude worden) desesaengaende hebben mochte, is goetgevonden hierbij die saecke laeten berusten usque ad ipsam synodum nationalem ende voort te vaeren om te hebben haere verclaringhe over die andere poincten, hierboven ghestelt articulo 6. Ende sijn genomineert D. Udemannus ende D. Allastius om als morgen die vergaderinghe van die E. Mog. heeren Staeten d'selffde poincten over te leveren, alsmede aen te houden om bescheydt, off die Remonstranten gesint sijn ad synodum nationalem te deputeren off niet, ten eynde men sulcx verstaen hebbende dese vergaderinghe sich daernae mochte reguleren, om alsoo eens te comen tot conclusie deser synodale handelinghe, houdende haer voorsekert, dat se genoechsaem haer gequeten heeft int voorstellen,

versorgen ende verrichten van alle tgene, twelck volgens den last der Ho. Mog. heeren Staeten Generael alsmede der E. Mog. heeren Staeten deser provincie in dese vergaderinghe is te verhandelen gheweest.

XV. Sijnde bij die E. heer borgemeijster HARDEVELT uijt naeme van die E. heeren Staeten voorgestelt, off niet raedtsaem waer, dat dese vergaderinghe met die van die Remonstranten werden bijeengebracht om alsoo mondeling te bespoedigen ende aff te handelen, tgene bleeck dat scriftelyck niet wel en succedeerde. Is verstaen om gewichtighe redenen sulcx tegenwoordich niet raedtsaem noch dienstich te sijn. Indien nochtans die Mog. heeren Staeten het anders mochten verstaen, sal men versoecken, dat dan uijt ijeder vergaderinghe twee off drie tot sodanighe mondelinghe besoignes mogen werden gedeputeert, daertoe dese vergaderinghe haer mede willich presenteert.

Den 21 Octobris.

XVI. Sijnde die broeders gevraecht nae die gelegentheydt haerder kercken ende scholen, ende is uijtgenomen die voorgemelte swaricheden, daer remedie tegens versocht sal worden in synodo nationali, bevonden d'selvighe sodanich te sijn, dat men met vreuchden Godt daerover heeft gedanckt. Ende sijn die broeders eernstelijck vermaent voortaen in haere aengewende trouwicheijdt ende naersticheijdt te continueren, sorch dragende dat nevens die leere der waerheijdt oock die godtsalicheijdt onderhouden ende voortgeplant werde, twelck ijedereen heeft belooft te doen.

Den 22 Octobris.

XVII. Sijnde verstaen het gesinnen der E. Mog. heeren Staeten te wesen, dat men per deputatos handele met ghelijcke gedeputeerde der Remonstranten over het stellen des staets des verschils ende verders niet, sijn tot dien eijnde gedeputeert uijt dese vergaderinghe D. ARNOLDUS OORTCAMPIUS, D. SEBASTIANUS DAMANNUS ende D. GODOFRIDUS UDEMANS. Is evenwel dese handelinghe achtergebleven, dewijl die Remonstranten niettegensstaende der E. heeren Staeten goetvijnden ende belastinghe daerin hebben gedifficulteert.

XVIII. Ende aengaende die vraechstucken over die vreemde leeringhe, hierboven ghestelt, sijn die wel door die E. heeren Staeten den Remonstranten overgelevert om beantwoordt te worden, maer is gheen antwoordt gecomen, doch hebben die Remonstranten sekere remonstrantie aen d'gemelte heeren tot excuse haerder weijgeringhe overgegeven nevens haere antwoordt op die resterende vier poincten van die vijff welbekende articulen. D'welcke dese vergaderinghe gesien ende gelesen hebbende, is goetgevonden d'selffde tsaemen te brengen op den nationalem synodum.

XIX. Is door D. UDEMANNUM ende D. WIRTZFELDIUM uijt last ende naeme deser vergaderinghe den E. Mog. heeren Staeten voorgedragen, hoe wijt onse handelinghe gecomen was, welcke wij hoopten dat haer E. Mog. haer souden laeten gevallen, met versoeck so ijedt resteerde buijten onsen weten, dat wij bereydtwillich waeren te verwachten ende te doen, wat haer E. Mog. ons soude verder believen te belasten; sus anders, dat wij tot die conclusie treden ende met haer E. Mog. verloff naer huijs vertrecken souden.

Daerop dese vergaderinghe, met blijscap verstaen hebbende het goede genoegen, dat haer E. Mog. verclaarden aen onse besoignes te hebben, ende dat haer E. Mog. niet verder ons hadden te bevelen, maer dat wij wel mochten tot het besluydt treden ende dan scheyden, so is men gekomen tot nominatie derghenen, die ad nationalem synodum sullen gaen. Ende sijn gedeputeert: D. JOANNES DIBBETIUS, predicant tot Dordrecht, bij authorisatie der E. Mog. heeren Staeten deser provincie, representerende neffens andere die kercke van Utrecht, D. ARNOLDUS OORTCAMPIUS, p. tot Amersfoordt, ende joncker LAMBERTUS CANTERUS, ouderling der waere Gereformeerde kercke binnen Utrecht.

Ende off het gebeurde, dat ijemandt der voornoemde cranck wierde, ofte om andere nootsaeckelijcke redenen van den synodo mochte comen te absenteren, ofte oock dat die gecommitteerde van die Remonstranten voor den tijtdt sich van die synodale vergaderinghe affsonderden, sijn genomineert D. LAURENTIUS MODÆUS, p. tot Wijck bij Duijrstadt, GERHARDUS HELMICHIUS, p. tot Venendael, ende PIETER VAN DAM, ouderling tot Amersfoordt, om in sulcken gevalle nae vereijsch der saken op ghelijcke last ende instructie als die voorgaende in den synodo te succederen.

Ende so die voornoemde ses buijten hope tesaemen malcanderen niet conden ontsetten, sijn gedeputeert D. JOANNES WIRTZFELDIUS, p. tot Rhenen, D. JACOBUS HUGENSSEN, p. tot Hagesteijn, D. JOANNES AUCOPIUS, p. tot Mijdrecht, ende D. JOANNES ALLASTIUS, p. tot Montfoordt, om ordentelijck den voorscreven last op haer te nemen, opdat immers het getal van sessen tot behoirlijcke directie der saecken onser kercken altijtdt compleet blijve. Ende dewijl het sich bevijndt, dat alle vier die gedeputeerden deses synodi hierboven bij substitutie genomineert sijn om ad nationalem synodum te trecken, is besloten, dat die andere twee ofte drie, die hier mochten blijven, gelijcke last ende auctoriteijdt sullen hebben, alsoff se alle vier bijeen waeren.

XX. Is gesproken van die commissie, die de gedeputeerden ad synodum nationalem soude medegegeven werden, ende na rijpe deliberatie heeft men met allegemeijn advijs dese navolgende ingestelt:

Instructie voor die broederen, d'welcke van wegen die synodale vergaderinghe in die provincie van Utrecht, vergadert int capittelhuijs ten Dom, sijn gedeputeert ad synodum nationalem.

Wij dienaeren des goddelijcken woordts, representerende die synodale vergaderinghe van die provincie van Utrecht voor dat deel, dat gebleven is bij die oude Gereformeerde leere, in onsen kercken in conformiteijdt van andere provincien aengenomen, hebben gecommitteert ende committeren mitsdesen om te verschijnen op den synodum nationael tot Dordrecht onse eerw. ende l. medebroeders D. D. Joannem Dibbetium ende Arnoldum Oortcampium, respective predicanten tot Dordrecht ende Amersfoordt, (maer die eerste als representerende bij voorgaende authorisatie van die E. Mog. heeren Staeten deser provincie die kercke van Utrecht) ende joncker Lambertus Canterus, als ouderlinck van die waere Gereformeerde kercke binnen Utrecht, om uijt onser aller naem met die eerw. hoochgheleerde die broederen van die nationale versamelinghe te helpen delibereren ende resolveren over allesulcke gravamina, vragen ende andere poincten, die daer sullen voorvallen, dienende tot behoudinghe der waerheijdt, ruste ende vrede in die kercken van onse provincien, midts dat se haerselven sullen reguleren nae dese onse volgende instructie:

1. Soo sullen onse gedeputeerde broederen nopende die vijff articulen niet treden int ondersoeck van die waerheydt ofte onwaerheijdt derselver, tensij dat te voren verclaringhe sij gedaen, welcke parthije, Remonstranten off Contraremonstranten, bij die enicheijdt van die rechte Gereformeerde kercken gebleven sijn, tenwaere dat bij die gemeijne vergaderinghe om gewichtighe redenen anders verstaen wierdt.

2. Indien daernae op het versoeck van die geinteresseerde parthije off andersins wordt voorghenomen het ondersoeck van die waerheijdt in die voorss. articulen, so sullen sij ghehouden sijn die belijdenisse, die bij die gemeene broederen van onse vergaderinghe gedaen is, met bondighe redenen uyt Gods woordt nae haer beste wetenscap staende te houden, ende en sullen ghene veranderinghe in die leere moghen toestaen sonder reces te nemen aen haere principalen.

3. Nopende die tolerantie van die voorss. vijff articulen, daervan en sullen sij van selffs ghenen voorslach doen, maer so die bij andere gedaen wordt, sullen haer onderwerpen die meeste stemmen des synodi nationalis, behoudens altijtdt die suijverheijdt der leere voorss.

4. Aengaende die controversien buijten die vijff articulen, van sommighe op die bane gebracht, sullen aenhouden, dat d'selffde poincten bij die eerw. vergaderinghe oock mochten ondersocht ende nae Gods woordt gedecideert worden, ende overmits onse respective provincien niet weijnich

daermede sijn besmet gheweest, dat alle respective predicanten, daer synde ende thuijs blijvende, belast worde haerselven daerop te verclaeren.

5. Sullen voorts onse gecommitteerde aenhouden, datter een algemeijne kerckelijcke ordre mach gearresteert worden over alle die respective provincien, opdat onse kercken oock in dit stuck eniche ijdt met d'andere kercken van onse Unie mochten onderhouden, hetwelcke wij hoochnodich achten.

6. Worden oock belast alle onse gravamina debite voor te stellen, aen te drijven ende met goede redenen voor die vergaderinghe instantie te doen nae behooren.

7. Ende overmidts daer veele wichtighe ende swaere poincten sullen voorvallen, daer goede advijsen sullen nodich sijn, so is verstaen, dat se met alle respective broederen, met namen die ons in dese vergaderinghe geassisteert hebben, alle goede ende vriendelijcke correspondentie sullen houden.

8. Ingevalle enighe van onse gedeputeerde door sieckten off andere nodighe redenen mosten na huijs trecken, sullen hetselvighe met den eersten aen die deputatis synodi verwittigen om te doen volgens d'ordre, bij ons daerop gemaeckt ende hiervorens bescreven.

Censura morum ghehouden sijnde, is die vergaderinghe in goeden vrede met dancksegginghe tot Godt besloten, ghelijck oock die E. eerentfeste heeren gecommitteerden van die E. Mog. heeren Staeten deser provincie hertelijck bedanckt sijn van wegen hare vlijtighe hulpe ende addres, aen dese vergaderinghe bewesen. Sijn oock bedanckt die broeders int gemeijn, met namen die broeders, die van buijten gecomen sijn, van wegen haere vrientlijcke bywoninghe ende getrouwen dienst. Actum den 23 Octobris 1618.

A. Oortcamp, praeses.
Sebastianus Damman, sijnodi assessor.
Laurentius Modæus, scriba. 1)

Acta der synodale vergaderinge, vergadert in St. Catharinen tot Utrecht den 12 Octobr. anno 1618.

Sijn verschenen der Ed. Mog. h. h. Staten van Utrecht gecommitteerde joncker Dirck van Eck ende mr. Anselmus Salmius, pensionaris der stadt Utrecht, ende

---

1) Deze drie onderteekeningen zijn eigenhandig. Het h.s. bevat ook nog een afschrift van deze acta.

Henricus Cæsarius,	predicant tot	Utrecht.
Joannes Speenhovius,		Utrecht.
Carolus Rijckewært,		Utrecht.
Isaacus Frederici,		Utrecht.
Rodolphus Zylius,		Utrecht.
Wilhelmus Nieupoort,		Utrecht.
Samuel Næranus,		Amersfoort.
Petrus Bosch,		Wijck.
Joannes Assueri Bodecherus,		Koten.
Peter Valck,		Langeraeck.
Wilhelmus Rittersbach,		Tull ende tWael.
Ægidius Zeystius,		Segvelt.
Joannes Arnoldi Bornius,		Overlangbroeck.
Didericus Camphuysen,		Vleuten.
Bartholomæus Prevostius,		op de Vaert.
Christophorus Langeraeck,		Hermelen.
Anthonius Hornhovius,		Werckhoven.
Franciscus Taurinus,		Maerssen.
Benjamin Wanmaker, 1)		Lopick.
Henricus Welsingius,		St. Martensdijck.
Assuerus Joannis,		Baren ende ter Eem.
Paulus Lindenius,		Soest.
Joannes Nederlagius,		Woudenberch.
Egbertus Stedum,		Apcoude.
Joannes Monachius, 2)		Bunschoten.

Is nae tgebedt gecoren tot praeses deser vergaderinghe Isaacus Frederici, tot assessor Joannes Speenhovius, tot scriba Samuel Næranus.

D. syndicus heeft geproponeert, dat alsoo de Ed. Hoogh Mog. h. h. Staten Generael hadden uytgeschreven eenen nationalem synodum tegen den 1 Novembr. naestcomende ende belast, dat in de respective provincien souden worden gehouden synoden preparatoir tot het nationale, diensvolgens de Ed. Mog. h. h. Staten deser provincie dese vergaderinge hadden geconvoceert, in dewelcke sij begeerden, dat de tegenwoordige Remonstrantsgesinde predicanten souden stellen: 1. haer gevoelen over de 5 huijdendaechsche differentiale poincten ende den staet des verschils over deselve; 2. hare gravamina; 3. dat sij souden deputeren 3 persoonen tot het synodus nationael.

1) Hier is tusschen geschreven: »Is mits sijn sieckte weder vertrocken."
2) » » » » »Is gecomen den 19 Octob."

Is van de h. h. gecommitteerden verclaert, dat dese onse tegenwoordige vergaderinge soowel voor een synodale vergaderinge gehouden sal worden als de vergaderinge der Contraremonstrantsgesinde int capittel ten Dom.

Alsoo sekere Contraremonstrantsgesinde predicanten bij requeste versocht hadden aen de h. h. Staten deses Stichts om te mogen apart vergaderen, ende daertoe onder anderen hadden geallegeert sekere redenen, daerdoor de Remonstrantsgesinde predicanten buijten haere schult worden geblameert ende beswaert, soo is goetgevonden, dat uijt den name der vergaderinge den h. h. Staten deser provincie sal schriftelyck worden geremonstreert de onschult der tonrecht beschuldichde, mitsgaders hare beswaernissen over dese separate vergaderinge. Tot het stellen ende overleveren van welcke remonstrantie sijn gedeputeert de praeses, CAROLUS RIJCKEWÆRT ende de scriba.

De broeders, bij de missive der h. h. Staten van de beschrijvinge deser vergaderinge niet verwitticht geweest synde van tgene, daerop sij eygentlijck souden vergaderen ende besoigneren, ende derhalven haer daertoe niet hebbende connen bereyden, soo is tot het nacomen van de twee eerste leden der bovengementioneerde propositie der h. h. gecommitteerden geeyscht ende geconsenteert uijtstel tot den 15en Octob. naestvolgende na den middach ten 2 uren. Maer is middelertyt den 14en Octobr. ons overgelevert den staet des verschils, gestelt bij den Contraremonstranten.

Die Jovis den 15 Octob. voormiddach.

Heeft men begonnen te examineren den voornoemden staet des verschils ende is desselven dachs den h. h. Staten overgelevert de voorgemelde remonstrantie ende tschrift, geintituleert Noodich ondersoeck etc.

Namiddach.

Is de vergaderinge rapport gedaen van de voorss. gedeputeerde aen de h. h. Staten, die ter antwoort hebben gegeven, dat alsoo die resolutie van apart te vergaderen op de beschryvinge van de Ed. Mog. h. h. Staten was genomen, daerin bij hare Ed. Mog. gecommitteerde niet en conde verandert worden.

Men is voortgegaen in examine status controversiae, ende sijn gedeputeert tot het stellen van de antwoort oft aenmerckingen op den staet des verschils de praeses, SPEENHOVIUS, CAROLUS RIJCKEWÆRT ende de scriba.

Die Lunae 19 Octob.

Is men voortgegaen int examen des voorgemelden schrifts.

Martis 20 Octob.

Is goetgevonden den Contraremonstranten tot naerder openinge van haer gevoelen over te leveren sekere 17 articulen, concernerende de 5 diffe-

rentiale poincten, om hare verclaringe daerop te hooren noopende tverwerpen oft aennemen derselver. Ende sijn deselve desselven dachs den h. h. Staten overgelevert mitsgaders onse aenmerckingen over den 1 artijckel staende in verschil.

Mercurii 21 Octob.

Sijn naegesien de authueren, daeruyt de 17 voorgemelde articulen genomen sijn, ende sijn die bevonden wel ende getrouwelyck te sijn geextraheert.

Is by den h. h. gecommitteerden geproponeert van te deputeren van beyde sijden 3 persoonen om met malcanderen naerder te spreken aengaende den standt des verschils ende mondeling te confereren. Is bij de vergaderinge geantwoort, dat sy raetsaem vont om vele redenen schriftelijck te handelen. Heeft dan noch deselve gepresenteert mondelinge conferentie tusschen 3 ende 3 persoonen, mits dat deselve mochten confereren niet als gedeputeerde maer voor haer particulier, alsoo in sulcke saken d'een d'ander niet gevouchlyck en conde vervangen, ende om andere redenen meer, breeder gededuceert in sekere remonstrantie, diesaengaende den h. h. Staten overgelevert.

Is oock van wegen den Contrarem. overgelevert door de gecommitteerden seker schrift, vervatende 19 vraechstucken, gaende buijten de 5 controverse poincten, in twelcke aen te nemen swaricheyt is gemaeckt ende geresolveert daerop onse gravamina den h. h. Staten te remonstreren, twelck dachs daeraen mondeling ende schriftelijck is gedaen.

Die Jovis den 22 Octobr.

Sijn gedeputeert op het synodus nationael de praeses ende de scriba ende tot ouderling de heer raetsheer Helsdingen.

Sijn gecoren tot deputati deses synodi J. Speenhovius, Carolus Rijckewært, P. Bosschius, B. Prevostius.

Die Veneris den 23 Octob.

Sijn gelesen onse gravamina, te leveren op den synodum nationael.

Alsoo de h. h. gecommitteerde sdaeghs te voren na den middach (na toverleveren van ons schrift aen de Ed. Mog. h. h. Staten, daerin wij onder anderen claeghden, dat de Contraremonst. ons vragen voorstelden buijten de 5 controverse poincten, daer sij ons op onse vragen, concernerende deselve poincten, van dewelcke wij eygentlyck hebben te handelen, antwoort schuldich bleven) onse vergaderinge voorgedragen hadden, dat de broeders Contrarem. op de voorgemelde 17 artijckelen, daerover wij hare verclaringe hadden geeyscht, verclaert hadden, dat sij soodanige poincten noyt en hadden geleert, versouckende dat wij noopende de voorgemelde 19 vraechstucken buijten de 5 artijckelen, ons van den Contraremonst.

voorgestelt, namentlijck dese: Interserantur articuli st.,[1]) van gelijcken souden verclaren, soo is geresolveert, dat de vergaderinge gelijcke verclaringe sal doen ende volgens dien verclaren, dat sy het affirmativum oft jae van de 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17, 18e vragen, noch het negativum oft neen van de 2, 14, 15, 16, 19e noyt en heeft geleert. Ende is tselve alsoo geschiet ende de gemelde verclaringe desselven dachs den h. h. Staten behandicht.

Des avonts is gelesen de credentie ende instructie, mede te geven den gedeputeerden tot het synodus nationael, ende is deselve bij de vergaderinge geapprobeert ende gecommitteert om deselve te teyckenen Speenhovius, Bosschius, Prevostius, deputati synodi. Ende is daerop na gehoudene gewoonlycke censura morum ende den gebede de vergaderinge gescheyden.

Vuyt den name van de broederen Remonstranten, vergadert int convent van St. Catherynen.

Isaacus Frederici, praeses synodi.
Samuel Næranus, scriba.[2])

Copie.

Alsoe de Hooch Mog. heeren Staten Generaell van dese Vereenichde Nederlanden goetgevonden hebben te convoceren eenen sijnodum nationalem, tegen den eersten Novembris te houden tot Dordrecht, ende dienvolgende de E. Mog. heeren Staten van Utrecht hebbende geleijt separate vergaderinge van Remonstrants ende Contraremonstrantsgesinde predicanten, beijde houdende voor eenen wettigen sijnodum provintiaell van Utrecht, den Remonstranten belast hebben twee predicanten met een ouderlingh te committeren om in de vergaderinge des sijnodi nationalis als leden desselven te compareren, soe ist dat dese sijnodale vergaderinge gecommitteert heeft ende committeert mitsdesen de eerwaerdige welgeleerde hoochwijse ende godtvruchtige onse beminde medebroeders D. Isaacum Frederici en D. Samuelem Næranum, respective kerckendienaren tot Utrecht ende Amersfoort, ende mr. Steven van Helsdingen, raedt ordinaris van den Hove provintiaell van Utrecht ende oudtouderling der kercken aldaer, om van harentwegen op den voornoemden sijnodum nationaell als leden desselven te compareren ende de poincten van praedestinatie met den aencleven van dien te helpen ondersoecken, onse sententie ende gravamina op dese ende andere dingen voorstellen, defenderen off accommoderen, de gravamina

---

1) Dit zijn de »XIX vraechstukken", zie volg. bladz.

2) Beide onderteekeningen zijn eigenhandig.

van andere kercken off personen, tsij int gemeijn off int particulier, aen te horen en daerop reces te nemen om ons deselve te communiceren, alle scheuringe tegen te staen en helpen weeren ende wechnemen, ende in alles doen ende oordelen achtervolgende Godes h. woordt, als sij in conscientie sullen vinden te behoren volgens de instructie, haer E. E. tot desen eijnde medegedeijlt. Versoucken daerom aen de E. E. Mog. heeren ende broeders, aldaer in sijnodo nationali vergadert, dat se de voornoemde onse weerde medebroeders voor sodanich willen erkennen ende aennemen ende haer E. E. in desen vollen gelove geven, alsoff wij alle daer tegenwoordich waeren. Actum in onse synodale vergaderinge, gehouden in Ste Catharijnen binnen Utrecht den XXIII^en^ Octobris 1618. Onderstondt: vuijt namen ende last des provintialen sijnodi der Remonstrantsgesinde predicanten in den Stichte van Utrecht, die bij de ware Gereformeerde religie ende christelijcke kerckenordeninge van Utrecht gebleven sijn, als specialijck daertoe gedeputeert. Ende was onderteijckent: Johannes Speenhovius. Bartholomeus Provoostius.

[XIX Vraechstucken, bij den Contraremonstranten den Remonstranten overgelevert.] 1)

Alsoe op huijden den 22 Octobris de h. h. gecommitteerde van de Ed. Mo. h. h. Staten, in onse synodale vergaderinge hebben voorgestelt, dat de broeders Contrarem. op de 17 articulen, concernerende de 5 controverse poincten, daer wij haere verclaringe hadden vereijscht, verclaert hebben, dat sij soodanige poincten noijt en hebben geleert, versouckende dat wij noopende seeckere vraechstucken buijten de vijff controverse poincten, ons van de Contrarem. voorgestelt, namentlijck dese:

1. Off Christus den bitteren doot des cruijces alleen gestorven is om ons een exempel te geven tot naevolginge?

2. Off Christus deselffde straffe niet geleden heeft, die wij verdient hebben?

3. Off het geloove moet beschreven worden te sijn gehoorsaemheijt Jhesu Christi, ende off het geloove, in den Catechismo beschreven, sij een fantastijck gelooff, passende op alle secten ende sectarissen, die maer wterlijcke professie doen van Christo Jhesu?

4. Off d'erffsonde alleen oneijgentlijck een sonde genoemt mach worden?

5. Off d'erffsonde alleen een sonde Adams sij, soodat Godt, ons om die sonde Adams straffende, een vreemde sonde straffen soude?

6. Off d'erffsonde door de doot Christi geheel wechgenomen is?

---

1) Dit opschrift staat buitenop het stuk.

7. Off die genegentheijt, die de cleijne kinderen hebben ten quade, haer niet van naturen aencleeft, maer in haer verweckt wordt doort quaet exempel der ouden?

8. Off Godt het menschelijck geslacht, eer hij sijn verbondt der genade met haer gemaeckt hadde, om die sonde Adams met de verdoemenisse niet en heeft mogen straffen?

9. Off de wedergeborene in dit leven de geboden Godts volcomentlijck connen onderhouden?

10. Off diegene, die de Gereformeerde kercke hier te lande met valsche leere beroert hebben ende daerover gecensureert ofte geexcommuniceert sijn, evenwel voor leeraers van deselffde kercke mogen gehouden werden, soo oock dat sij met haeren aenhanck deselffde kercke hier te lande souden representeren?

11. Off Arrio oock groot ongelijck geschiet sij, dat hij veroordeelt is om sijn gevoelen?

12. Off Christus de soone Godts niet en wordt genoemt ten aensien sijner eeuwiger generatie wt het wesen des Vaders, maer om andere voortreffelijckheden, die in hem meer geweest sijn dan in andere menschen?

13. Off wij met ditselffde vleijsch niet wederom sullen opstaen?

14. Off de goddelosen verrijsen sullen?

15. Off het de christelijcke overicheijt geoorloft is oorloch te voeren?

16. Off Godt niet en is eenvoudich int wesen ende drijvuldich in persoonen?

17. Off men de beelden wel wederom in de kercke mach hebben?

18. Offer nu oock een helle is, off dat ten jongsten dage den aertbodem de helle worden sal?

19. Off men oock eenigerleij secten van valsche leere mach beschuldigen, indien sij maer de 12 articulen des gelooffs aennemen, soo die leggen?

van gelijcken souden verclaren, soo ist dat wij verclaren mitsdesen, dat wij het affirmativum ofte jae van den 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 17, 18e vragen noijt en hebben geleert noch oock en leeren, noch het negativum oft neen van de 2, 14, 15, 16, 19e vragen.

Actum in onse vergaderinge desen 22en Octobris 1618. Onderstont: wt den name van de synodale vergaderinge, vergadert Ste. Caterijnen, onderteeckent: Isaacus Frederici, praeses synodi, Samuel Neranus, scriba.

Gecollationeert ijegens d'originele ende daermede accorderende bevonden. In kennisse van mij

Ant. van Hilten. [1])

---

[1]) Eigenhandige naamteekening.

Articuli, quos Remonstrantes, in synodo Ultrajectina anno 1618 in Octobri congregati, scripto exhibuerunt fratribus orthodoxis, eodem tempore in synodo peculiari coactis Ultrajecti, e belgicis latine facti. [1]

Copie.

Articulen, die wij verwerpen ende waerover wij in conscientie de meeste swaricheijt maken, als die wij houden Gode oneerlick ende de stichtinge tot godtsalicheijt ten hoochsten schadelick te zijn, ende daerover wij bidden, dat haer de broederen rondelick ende oprechtelick willen verclaren, alzoe sij die ofte geheel voorbijgegaen zijn, ofte soe donker, twijfelachtich ende dobbelsinnich gestelt hebben int formeren van den staet des geschils, dat ons qualijck mogelick is haer meninge daervan te mercken.

Titulus articulorum hic erat:

Articuli, quos nos damnamus et ob quos maxime in conscientia gravamur, quippe quos statuimus Dei inglorios et aedificationi ad pietatem summe noxios esse rogamusque fratres, ut sese super eis rotunde et sincere velint explicare, quandoquidem [2] eos aut omnino praetermiserunt aut tam dubie posuerint in formando statu controversiae, ut vix possibile nobis sit sententiam eorum de illis perspicere.

1.

Dat de menschen alleen door Godes loutere behagen sonder haere verdienste ter eewiger doot zijn gepraedestineert. Item dat hy de ontschuldigen in zijn praedestinatie verdoemt.

I. Quod homines puro tantum Dei beneplacito sine merito suo ad mortem aeternam sint praedestinati. Item quod innoxios (Deus) in sua praedestinatione condemnet.

2.

Dat de praedestinatie oock gaet over de cleijne kijnderkens, die Godt van smoeders borsten ruckt ende smackt in den ewigen doot. Item dat het selffs niet vast en gaet, dat de kynderkens der christenen in haere kintsheijt stervende sullen salich werden, maer dat men sulcx moet oordelen naer den regel der liefde, altijts voorbehouden Godts vrije verkiesinge, die daer dickwils onderscheijt inne maeckt. Item dat het met den kynderkens, die in Christo sterven, verscheydentlick toegaet, want dat zij zullen ofte salich werden naert inhouden des genadenverbondts, ofte verdoemt werden naer de nature van kijnderen des toorns.

---

[1] Dit opschrift komt alleen voor in de vertaling, die vrij zeker ten behoeve van de nationale synode gemaakt is.

[2] Met een andere hand staat hier ongeveer op den rand het woord »obscure" en daaronder »aequivoce."

II. Quod praedestinatio etiam versetur circa infantes, quos Deus a maternis uberibus abreptos in aeternam mortem praecipites dat. Item quod non sit certum infantes christianorum in infantia morientes salvos esse futuros, sed id ex charitatis canone esse judicandum salva semper Dei libera electione, qui saepe discrimen inter eos facit. Item cum infantibus in Christo morientibus diversimode agi: aut n. secundum tenorem foederis gratiae salvos fore, aut secundum naturam tanquam filios irae damnandos.

3.

Dat Godt, dient hem belieft heeft, niet alleen gepraedestineert heeft tot de verdoemenisse, maer oock tot de oorsaken der verdoemenisse.

III. Quod Deus eos, quos voluit, non modo ad damnationem sed etiam ad caussas damnationis praedestinaverit.

4.

Dat hij verre het meestendeel der menschen tot de verdoemenisse ende oorsaken van dien heeft geschapen sonder daertoe bewogen te zijn door eenige oorsaeck, die in de mensche was, ofte daerin tevooren aengesien soude mogen zijn.

IV. Quod (Deus) longe maximam hominum partem ad damnationem et caussas illius creaverit nec tamen motus fuerit ad id faciendum ulla in homine existente caussa aut quae in eo ante considerari potuerit.

5.

Dat de hoochste ende voornaemste oorsaecke van des menschen verdoemenis ende vant ongelove is Godes verwerpinge.

V. Quod summa praecipuaque damnationis et incredulitatis hominis caussa sit Dei reprobatio.

6.

Dat Godt in den menschen het ongelove werckt, efficit, ende dat hy haere sonden tewege brengt, procurat, haer daertoe beweecht ende drijft door een hoghere ende onwederstaenlicke macht.

VI. Quod Deus in hominibus infidelitatem operatur, efficit et peccata eorundem procurat, illos ad ea movet et impellit altiori et irresistibili potentia.

7.

Dat Godt de menschen beweecht om alles te doen, wat zij doen, oock tot de sotte, quaede ende wreede wercken, ende dat niet alleen door een generale maer oock particuliere beweginge. Dat hy oock tewege brengt, dat hem de menschen schandelicke blasphemeren, ende de tongen der menschen beweecht alles te seggen, wat sy seggen, tsij dat se Godt blasphemeren oft prijsen.

VII. Quod Deus homines movet ad faciendum quicquid faciunt etiam ad stulta, mala et crudelia opera non modo generali sed etiam

particulari motione. Quod etiam procurat, ut homines ipsum turpiter blasphement, linguasque moveat ad dicendum quaecunque dicunt sive blasphement Deum sive celebrent.

8.

Dat Godt praeciselick ende absolutelick niet en wil, dat de menschen meer quaets doen dan zij doen, noch meer quaets laeten dan sij laeten, jae van eewicheijt onvermijdelick heeft gepraedestineert, wanneer, hoever ende hoe de menschen sullen de godtsalicheijt betrachten ofte niet betrachten.

VIII. Quod Deus praecise et absolute non velit, ut homines plus faciant mali, quam faciunt, nec (velit ut) plus mali omittant, quam omittunt, imo ab aeterno inevitabiliter praedestinaverit, quando, quatenus et quomodo homines pietatem curaturi [1]) sint vel non curaturi.

9.

Dat Godes wille de oorsake is van alles, wat daer in de werelt geschiet, ende dat se de nootwendicheijt aller dingen is.

IX. Quod Dei voluntas caussa sit omnium, quae in mundo fiunt, quodque omnium rerum sit necessitas.

10.

Dat de verworpenen door Godes besluijt onmijdelick tot de sonde worden genootsaeckt, mede geconstringeert worden tot sondigen sonder berauw ende tot der doot.

X. Quod reprobi decreto Dei inevitabiliter ad peccatum necessitantur, etiam constringuntur ad peccandum sine poenitentia et ad mortem. [2])

11.

Dat Godt van der menschen daden anders niet en weet, dan tgeen hij daervan in ewicheijt heeft besloten, dat geschieden soude.

XI. Quod Deus de hominum operibus aliud nihil novit, quam quod de eis in aeternitate decrevit futurum esse.

12.

Dat de wille van Judas om Christum te verraden was een werck Godts, twelck hij met zijn almacht beweechde, gelyck hy alle dingen beweecht.

XII. Quod voluntas Judae de Christo prodendo fuerit Dei opus, quod omnipotentia sua moverit, sicut omnia movet.

13.

Dat Godt wel seijt tot de verworpene, die hij het evangelium doet

---

[1]) boven »curaturi" staat het woord »betrachten."

[2]) »poenitentia — mortem." Er stond eerst »sine dolore et ad mortem peccandum." De woorden »dolore" en »peccandum" zijn geschrapt, en het eerste vervangen door »poenitentia."

predicken, dat zij haer bekeeren ende salich worden, maer dat hij in der waerheijt niet en wil.

XIII. Quod Deus quidem reprobis, quibus evangelium facit praedicari, dicit ut se convertant et salvifiant, revera autem (id) nolit.

14.

Dat hy oock niet gewilt heeft, dat Christus voor de verworpene soude sterven.

XIV. Quod etiam noluerit, ut Christus pro reprobis moreretur.

15.

Dat de wedergeboorte gewracht werdt door een cracht, die onwederstandelick is, gelijck men lichamelick geboren wert, ende gelijck Christus ten jongsten dage de dooden sal opwecken.

XV. Quod regeneratio vi, quae irresistibilis est, efficitur quemadmodum corporaliter nascimur, et quemadmodum Christus die novissimo mortuos excitaturus est.

16.

Dat die eens warachtich in Christum gelooft, zijn gelooff niet en can eijntlick verliesen, noch van de salicheijt verstooten worden door eenige onachtsaemheijt, oock niet door de alderswaertste sonden, die sij bedrijven souden moghen, als overspel, dootslach, etc. Dat hij in grove sonden gevallen zijnde nootsakelick moet bekeert werden uijt cracht van de voorss. absolute praedestinatie, dewelcke alle de sonden van de werelt niet en connen omstoten.

XVI. Quod qui semel vere in Christum credet, suam illam fidem amittere finaliter nequeat, nec a salute reprobari ulla negligentia nec gravissimis, quae perpetrare posset, peccatis, puta adulterio, homicidio etc., quod ubi in gravia peccata est prolapsus, necessario vi praedictae praedestinationis, quam nequidem omnia mundi peccata evertere possunt, converti debeat.

17.

Dat alle menschen gehouden zyn te geloven, dat zij van Godt ter salicheijt alsoe absolutelick zijn gepredestineert, ende dat nochthans weijnich uijtvercoren zijn.

XVII. Quod omnes homines credere teneantur se a Deo ad salutem ita absolute praedestinatos esse et paucos tamen esse electos.

Alle dese articulen nemen wij aen in die terminis ofte in substantie claerlick tbewijsen uijt de autheuren, die de Contraremonstranten van Hollant voor de haere bekennen in haer Tegenvertooch, ende op welcker authoriteijt sij gronden de outheijt ofte algemeene overeenstemminge met alle de Gereformeerde kercken. Onderstont: uijt den naeme van de synodale

vergaderinge, vergadert int convent van St[e]. Catherinen, ende was ondertekent: ISAACUS FREDERICI, praeses synodi, SAMUEL NERANUS, scriba. 1)

Gecollationeert tegens eene autenticque copie, gemaeckt bij den notaris J. WTENWAEL, ende bevonden daermede te accorderen by mij als geweeste praeses van de synodale vergaderinge, vergadert int groote capittelhuijs ten Dom.

ARNOLDUS OORTCAMPIUS. 2)

Aen de edele ende vermogende heeren, mijnheeren de Staten van Utrecht oft hare E. Mo. Gedeputeerde.

De Remonstrantsgesinde kerckendienaren van de ware Gereformeerde religie, geexerceert in de kercken deser provintie, toegedaen sijnde de ware christelicke moderatie ende onderlinghe verdraechsaemheijt, verstaende uijt de brieven van convocatie tot den synodum provintiael, van uwe Ed. Mog. aen de voorss. kerckendienaren gesonden, (bij welcken haer belast wort op Maendach den 12[en] deser haer te laten vinden in St. Catharijnenconvent, met insertie dat tenselven daghe de Contraremonstrantsgesinde predicanten mede compareren souden, maer apart op een ander plaetse int capittelhuijs ten Dom, ende noch naerder met bijvoeginge van vrijstellinghe tot absentie voor dengenen, die haer op d'een off d'ander zijde over de controverse poincten noch niet geresolveert en hadden, midtsdat se hare bedenckinghen souden bij haer behouden) dat dit sijnodus provintiael op eenen geheelen anderen ende nieuwen voet aengeleijt ende gehouden soude werden, als wel voordesen alletijt in dese provintie gebruijckelick ende onderhouden was geweest, ende daerop men sonderlinghe deurgaens in de nagebuijrde provintien, dat men den sijnodum op den ouden voet houden moeste, gedronghen heeft, hadden daeromme de voorss. kerckendienaren billicke oorsaecke swaricheijt te maken omme in sulcker voegen op desen sijnodum provintialem, alwaer de predicanten van de provintie niet tesamen en comen, maer off ten deel affterblijven off aparte vergaderinghe houden, te verschijnen, ende volgens dien van uwe Ed. Mog. te versoecken daervan ontslagen geweest te mogen sijn.

Te meer hadde hijer nu voornamentlick de sijnodus op den ouden voet behooren (onder correctie) gehouden te werden, gemerckt de constitutie

---

1) In plaats van dit slot heeft het latijnsche stuk alleen de woorden: »Subsignatum erat: Isaacus Frederici, praeses synodi, Samuel Naeranus, scriba."

2) Eigenhandige naamteekening.

ende gelegentheijt van dese provincie, zijnde deselve om haer cleijnheijt tot noch toe in classen niet verdeijlt geweest gelijck wel elders, alwaer se ten minsten, soo se niet alle op den provintialem sijnodum en connen compareren, van tevoren tesamen vergaderen, ende dan uijt aller name haere gedeputeerde met instructie ende credentie tot den sijnodum provintialem affseijnden, gemerckt mede d'ordre, bij publijcque authoriteijt van de Ed. Mog. heeren Staten deser provintie tot noch toe onder de voorss. soo wel Remonstranten als Contraremonstranten tot mutuele tolerantie, christelijcke eenicheijt ende broederlijcke gemeijnschap geobserveert ende onderhouden ende voordesen noch niet affgedaen, beneffens dat sij in verscheijden regarden (den sijnodus provintiael aldus gehouden wordende) niet en sien, hoe dat sij in alle delen sullen connen voldoen de goede intentie van de Hoogh Mog. heeren Staten Generael, uijtgedruckt in verscheijden artijckelen opt beleijden ende houden des sijnodi nationalis, in hare Hoogh Mog. vergaderinghe gearresteert. Want alsoo den 2en artyckel hout, dat soodanighe beswaernissen, die bij den provintialem sijnodum niet en hebben connen affgedaen werden off gerichtet, by de deputatos, tot den sijnodum nationalem gecommitteert, in geschrift claerlijck ende duijdelick aent synodum nationael te brengen waren, was daertoe teenemaele nodich, dat alle de predicanten deser provintie bij malcanderen souden comen ende tesamen in sijnodo provintiali vergaderen omme te sien, wat gravamina affgedaen off gericht souden connen sijn geworden, ten eijnde alleen de overgeblevene ende onaffgedane in geschrifte claerlijck ende duijdelijck aent sijnodum nationael hadden te brenghen geweest, hetwelcke nu seer beswaerlijck niet alleen om de cortheijt des tijts, maer oock omdat eenighe (die bijnae het derdepart van de vergaderinghe maken soude, ende die daerdeur soovele geswackt is) achtergebleven sijn, ende haere bedenckinghen bij haer behouden, sal connen geschijeden. Daerbij gevoeght, dat off daer eenighe gravamina waren, die d'een tegen d'ander mochte hebben, sullen deselve, door dese separate vergaderinghe niet connende in sijnodo provintiali affgedaen off gericht worden ter eerster instantie, tegen alle ordre, oock tegens de meijninghe van de Hoogh Mog. heeren Staten Generael op den sijnodum nationalem moeten gebracht worden. En weten oock niet de voorss. kerckendienaers, hoe haer reguleren in respect van den 3 artyck., by welcke gestatueert wort, datter by de respective particuliere sijnoden ses gequalificeerde persoonen sullen worden gedeputeert, onder welcke vijer off ten minsten drye predicanten sullen zijn, ende d'andere twee off drije moghen zijn gequalificeerde persoonen, ouderlinghen off andere lidtmaten van de kercke, doende professie van de ware Gereformeerde religie. Want die hijer compareren, allen predicanten sijnde, ende in die qualiteijt op dese separate vergaderinghe verschijnende sonder ouderlingen off andere

ledematen van de kercke, doende professie van de ware Gereformeerde religie, als aen welcken de brieven van convocatie tot den sijnodum provintiael niet gericht en zijn geweest, ende daeromme niet tot dese vergaderinghe gehorich, worden genootsaeckt drije predicanten van hare zijde te sullen moeten deputeren.

Hadden daeromme ende om andere oorsaken meer de voorss. kerckendienaren van herten wel gewenscht, dat de vergaderinghe der predicanten van dese provintie om den naeme van een sijnodus provintiael te mogen voeren op den ouden voet ende volgens toude gebruijck aengeleijt waere geweest, ende en connen deselve uwe Ed. Mog. niet verbergen, hoe dat sij ten hoochsten over dese separate vergaderinghe bedroeft zijn, soo nochtans dat sij in hare conscientien wel weten ende versekert zijn daertoe van hare zijde geen rechtveerdighe oorsaecke gegeven te hebben, (des sij oock te beter haer daerinne troosten ende gerust houden connen) te meer also uwe Ed. Mog. gecommitteerde den Remonstrantsgesinden kerckendienaren versekeringhe hebben gedaen, dat uwe Ed. Mog. tselve alsnu geschijet ten wederzijden tordonneren goetgevonden hadden uijt eijgen motijff om sekere politijcque insichten ende consideratien sonder acht te nemen op de redenen, dewelcke aen uwe Ed. Mog. bij degene, dien het alderminst betaemt hadde, tot versoeck van separatie overgegeven waren. Ende en souden daerop de Remonstranten niet meer te segghen hebben, tenware deselve redenen tot versoeck van separatie, bij eenighe Contraremonstranten geteeckent, in uwe Ed. Mog. vergaderinghe op beschrijvinghe laestleden overgelevert waren geweest, bij welcke, alsoo de Remonstranten bevinden, dat sij swaerlijck voor uwe Ed. Mog. vergaderinghe beschuldicht ende gegraveert zijn geworden, indien het uwe Ed. Mog. goede gelijeffte ware geweest die voorss. Contraremonstranten rekenschap van haer seggen te doen geven, mitsgaders de Remonstrantsgesinde daerop ende jegens te hooren, hadden deselve wel verhoopt ende betrout, dat sij, soo haer sulcx van uwe Ed. Mog. wijsheijt ende equiteijt hadde mogen wedervaren, dermaten hare onschult ende oprechticheijt in desen uwe Ed. Mog. souden hebben doen blijcken, mitsgaders de nieticheijt, impertinentie ende onwaerheijt van deselve redenen tot sulcken versoeck verthoont, dat uwe Ed. Mog. oorsaken souden gehadt hebben om contentement daerinne te nemen. Souden oock de gedeputeerde des synodi (omme sooveel mogelijck ende in haer was dese scheuringhe, daer de Contraremonstranten na pooghden, te voorcomen) de vrijmoedicheijt gebruijckt hebben seker nodich ondersoeck, op deselve redenen gestelt, uwe Ed. Mog. te behandigen, tenware dat sij daerin door het scheijden van uwe Ed. Mog. vergaderinghe op beschrijvinghe, mitsgaders uijtschrijvinghe van de brieven tot convocatie van dese separate vergaderinghen voorcomen ende belet waren geweest.

Welck nodich ondersoeck sij evenwel niet hebben connen nalaten met alle behoirlijcke eerbiedentheijt ende onderdanicheijt (tselve hijerneffens gaende) uwe Ed. Mog. noch te presenteren ende ter hand te stellen, ten eynde uwe Ed. Mog. daeruijt volcomentlijck mogen sien niet alleen de impertinentie ende ongefundeertheijt van deselve redenen om sulcken versoeck ende van sodanigen consequentie daerop by uwe Ed. Mog. te mogen doen, maer oock daerbij met wat notoire onwaerheijt de voorss. kerckendienaren Remonstranten by deselve redenen beswaert worden, dienende ditselve ondersoeck tot hare nodighe verantwoordinghe jegens soodanighe blamen, als haer bij dit schrift nagehouden worden, ende waerdeur sij by uwe Ed. Mog. verdacht souden connen gemaeckt sijn.

Voorders, hoewel de Remonstranten eijgentlijck uijt de brieven van convocatie, van uwe Ed. Mog. aen haer gedestineert, niet en hebben connen weten, waertoe dese separate vergaderinghe aengestelt soude worden, mitsgaders wat haer daerin te doen soude staen, vermidts deselve geene bijsondere gravamina off poincten, daerop te handelen soude vallen, bij uwe Ed. Mog. toegesonden off eenighe openinghe daervan gedaen was, ende daeromme als anders om de redenen te voren gededuceert billichlijck hadden mogen versoecken ontslaginghe van uwe Ed. Mog. omme niet alsoo maer gesamentlick ende sijnodaliter te compareren, en hebben nochtans deselve uijt het respect, dat sij uwe Ed. Mog. authoriteijt ende bevelen (soovele sij ijmmermeer in conscientie vermogen) toedragen, niet willen in gebreke blijven omme op den gesetten tijt terselver plaetse haer geordonneert te compareren, ende aldaer uit uwe Ed. Mog. gecommitteerde, wat uwe Ed. Mog. verdere goede gelyefte soude wesen, naerder te vernemen. Uyt welcke alsoo sy verstaen hebben uwe Ed. Mog. meijninghe ende intentie te wesen, dat de Remonstranten dese separate vergaderinghe als een preparatoir provintiael halffsijnodus souden gebruijcken omme met stellinghe van den staet des geschils over de questieuse poincten, item van eenige gravamina, eijndelijck deputatie van persoonen op den synodum nationalem daerdoor denselven sijnodum nationalem te helpen formeren, hebben niettegenstaende de voorgaende swaricheden ende difficulteijten, daerop by de vergaderinghe gemoveert ende uwe Ed. Mog. gecommitteerde duijdelijck geremonstreert, nochtans daertoe verstaen omme in handelinghe ende tot besoingne van de voorgestelde poincten te treden ende in de vrese des Heeren daerop te delibereren, onder verclaringhe nochtans ende met protestatie, dat dese hare comparitie op dese separate vergaderinghe alleene geschiet volgens uwe Ed. Mog. belastinghe haer, evenoff sy autheurs daervan waren, niet en sal nageduijdt worden off tharen prejudicie in eenigen deele strecken, danckelijck ondertusschen aennemende de verclaringhe, daerover by uwe Ed. Mog. gecommitteerde in de vergaderinghe gedaen,

dat dese separate vergaderinghe der Remonstranten niet min voor een sijnodale vergaderinghe van de ware Gereformeerde religie in dese provintie by uwe Ed. Mog. gehouden ende erkent sal worden als d'andre van de Contraremonstranten zijde, makende alsoo tsamen, indien niet twee provintiale sijnoden, ten minsten twee deelen van den sijnode provintiael, soo ment soo noemen can ofte wil, met intentie ende voornemen, twelck de Remonstranten hebben, om hare actien ende handelingen sulx te dirigeren, dat se niet alleen tot behoudenisse van waerheijt, oprechte vrijheijt ende christelijcken vrede, maer oock tot uwe Ed. Mog. contentement ende genoegen mogen strecken ende gedijen. Edoch alsoo uwe Ed. Mog. seker langh schrift, by den Contraremonstranten geteeckent, te voren langhe geprepareert ende mogelijck bij andere bearbeijdt, den Remonstranten heeft gelijeft ter handen te stellen omme daerop te antwoorden, ende daertoe om in een zaecke van sulcken gewichte niet geprecipiteert noch verhaest te werden nodigen tijt moet wesen, te meer alsoo wy noyt met de Contraremonstranten hyer in dispuijt geweest en zijn, tschrift dobbelsinnich hijer ende daer gestelt vinden, oock schriftelijck sal moeten gehandelt worden, vertrouwen de Remonstranten vastelijcken, dat hetselve van uwe Ed. Mog. geerne hen vergunt sal worden.

Vuyt den name van de synodale vergaderinge, vergadert int convent van St. Caterynen.

Isaacus Frederici, praeses synodi.
Samuel Næranus, scriba.[1])

[Redenen der Remonstrantsghesinde predicanten teghens der Contraremonstranten.][2])

Nodich ondersoeck, gestelt op de redenen, waeromme wij kerckendienaren van de ware Gereformeerde religie in dese provintie haer in conscientie beswaert vinden met de Remonstrantsgesinde predicanten in eene provintiale sijnodale vergaderinghe te compareren, ende dienvolgende ootmoedelick versoecken, dat U Ed. Mog. heeren Staten gelieve ons te vergunnen vergaderinghe apart.

Dijent op desen tijtul ondersocht, dat indien de subscribenten van dese redenen, haerselven qualificerende (kerckendienaren van de ware Gerefor-

---

1) »Vuyt — scriba." Deze woorden zijn met andere hand en inkt bijgevoegd, doch de onderteekeningen zijn eigenhandig. Van dit stuk komt in het hs. ook nog een copie voor.

2) Dit opschrift staat achterop het stuk. Daarboven nog »Rega. XVIe Octobris 1618."

meerde religie in dese provintie) sulx doen in prejudicie ende tot uijtsluijtinghe van de Remonstrantsgesinde (soo believet haer d'andere te benamen) predicanten, evenoff oock dezelve niet en waren mede kerckendienaren van de ware Gereformeerde religie in dese provintie, souden daerin de voorseijde subscribenten al te voorbarich ende onrijpelijck oordelen, hopende de Remonstranten tallen tijden voor alle wettelijcke vergaderingen, ja voor al de werelt met Gods hulpe te doen blijcken, dat se nietmin en zijn kerckendienaren van de ware Gereformeerde religie als d'andere, haer daeromme voort weijnichste zijnde van een menschelick oordeel, soo ontijdelick ende sonder voorgaende verhooringhe van de subscribenten veroordeelt te worden.

Daeruijt, dat de subscribenten seggen (haer in conscientie beswaert te vinden met de Remonstrantsgesinde predicanten te compareren in een provintiale sijnodale vergaderinghe) vernemen de Remonstranten seer blijckelick, dat, de tijden ende gelegentheden veranderende, de menschen ende hare conscientien van gelijcken na dezelve veranderen. Want en connen de Remonstranten gantsch niet bevroeden, hoe dese subscribenten soo haestelick nu sulcke beswaerde conscientien in desen deele vercregen hebben, daer se nochtans van tevoren sulcke lichte ende onbeswaerde conscientien gehadt hebben, dat se niet alleenlijck volle ses jaren lanck broederlijcke ende christelijcke gemeijnschap met de Remonstrantsgesinde predicanten gehouden hebben, maer hebben oock eenighe van dese subscribenten als deputati sijnodi andere tot gelijcke gemeijnschap vermaent ende meermalen met hanttastinghe verbonden, ja dat meer is alle maenden, ende soo dickwils alst van noden was, met deselve Remonstranten op alle vergaderingen tot op de laeste comparitie over een maent herrewaerts gecompareert, ende tesamen sonder eenighe voorwendinghe van beswaringhe van conscientie gebesoigneert, gelijckelijck over de examina der aencomender soowel Remonstranten als Contraremonstranten (wat het gevoelen belanght) predicanten geseten, dezelve aengehoort, daerop geadviseert ende tot bevestinghe in hare dijensten geconcludeert, ende voort alle andere handelinghen haer als deputatos sijnodi concernerende geassisteert, sulx dat de Remonstranten anders niet vermoeden en connen, off daer en moeten al andere redenen als dese, die gepretendeert werden, geweest zijn, die dese groote beswaernisse (van niet op de sijnodale provintiale vergaderinghe met de Remonst. predicanten te willen compareren) in de conscientien van de subscribenten tzedert sulcken corten tijt veroorsaeckt hebben, gelijck oock de Remonstranten het daervoor houden, datter vrij wel andere redenen zijn, niet van wegen de Remonstranten, die tzedert een maent off twie herrewaert niet verandert maer deselve zijn, die se van tevoren waren ende door Gods ghenade in toecomende meijnen te blijven, maer van wegen

andere veranderinghen, dieder onlanx voorgevallen sijn. Doch wat dat voor conscientien sijn, die soo haest, als de wint anders waijt, verandert worden, na dat de tijden ende zaken lopen, licht ende swaer sijn, ende wat reeckeninghe op sulcke, dien het met hare conscientien soo staet, te maecken is, willen de Remonstranten liever, dat andere daervan oordeelen als ijet selve daervan seggen.

Alsoo tgene in synodo provintiael preparatoir sal gehandelt worden, niet sal connen beslecht worden als wesende zaecken, die alle de provintien int gemeen aengaen, soo en is niet nodich, dat wij met de Remonstrantsgesinden in sijnodo provintiali tesamencomen. [1] — Op dit eerste seggen de Remonstranten, soo dese reden (die als capitael ende hooftreden vooraen staet) gelden soude, dat dan teenemael onnodich ware geweest eenich provintiael sijnodus ergens te houden, vermidts tgene daer gehandelt moeste worden, zaken waren, die alle de provintien int gemeen aengaen, off ten minsten en ware niet nodich geweest eenich provintiael sijnodus te houden, daerin van beijderzijds gevoelen, Remonstranten ende Contraremonstranten tesamen souden comen, strijdende tselve nochtans tegens tgeene op den sijnodum provintiael preparatoir in Gelderlant gepractiseert is, daer men niet alleen de Remonstranten met de andere Contraremonstranten heeft doen tesamencomen, maer anders selffs niet en meijnde eenen formelen sijnodum provintialem praeparatoriam [2] te connen hebben, daeromme oock men de Remonstranten, om redenen zwaricheijt makende, te blijven sitten (na de berichtinghe den Remonstranten daervan gedaen) beweeght heeft. Strijdende oock tzelve tegen tgene de Ed. ende Mog. heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant daervan geoordeelt hebben, belastende van gelijcken den predicanten Remonstranten, (niettegenstaende die selffs zeer groote zwaricheden te moveren hadden om op den sijnodum provintiael aldaer niet te verschijnen) nochtans derrewaerts te gaen ende haer op denselven te laten vinden. Maer hijeruijt vernemen de Remonstranten de practijcque, daermede de Contraremonstranten haer weten te behelpen, dat se namelyck, daer sij de heeren op hare zijde hebben ende de sterckste zijn, geen beswaerde conscientien en hebben om alsdan met de Remonstranten op den provintialem sijnodum te compareren, ja selffs de Remonstranten, soo die haer daerin selffs met goede redenen mochten beswaert vinden, daertoe perssen, ende wederom aen d'ander zijde, als se vrese hebben de sterckste niet te sullen wesen, alsdan beswaert te zijn in conscientie met de Remonstranten te compareren.

---

1) De gecursiveerde aanhalingen uit het request der Contraremonstranten staan in margine van dit stuk. 2) »praeparatoriam", er staat praeparatorium.

Jae dat meer is, alsoo de zwaricheden, die zij ende wij hebben sullen, niet bequamelick noch behoirlijck soude connen in geschrift gebracht, d'advijsen geformeert ende in sijnodo nationali overgelevert worden, dewijle het d'eene sus ende d'andere soo sullen willen hebben, ende eyndelijck de zake soude werden verwerret ende oneijntelijcke ende onnutte dispuijten verweckt, soo ist dat daerdeur de tijt onnuttelick gesleten ende de vergaderinghe onvruchtbaer gemaeckt sal worden. — Op het tweede antwoorden de Remonstranten, dat nochtans de Contraremonstranten in Gelderlant tselve aldaer niet ondoenlijck geweest te zijn geacht en hebben. Hebben oock de Ed. Mog. heeren Staten van Hollant ende Westvrieslant geacht, dat sulx in de provintiale sijnoden van Zuydt ende Noorthollant wel conde geschijeden. Maer die subscribenten wetende van te voren, hoe dat se dweersen, de sake verwerren, oneijntelijcke ende onnutte dispuijten verwecken willen, connen daerop lichtelijck prognosticeren ende voorsegghen, watter gebeuren sal. Evenwel wanneer het haer gelieft hadde met soodanighe christelicke ende vreedsame gemoederen op desen sijnodum provintiaele te compareren, als kerckendienaers van de ware Gereformeerde religie wel soude betamen ende toestaen, ende de Remonstranten van haer zijde daer te verschijnen genegen ende van herten bereijt waren, gelijck voor desen meermael in de voorgaende vergaderinghen tusschen d'eene ende d'andere geschijet was, hadden de Remonstranten wel verhoopt, dat niettegenstaende de swaricheijden, die se met malcanderen hebben, deselve seer bequamelick ende behoirlick in geschrifte gebracht, d'advysen geformeert ende in sijnodo nationali souden hebben connen overgelevert worden, sonder dat de zake off verwerret, off oneijntelicke ende onnutte dispuijten verweckt, off de tijt onnuttelick gesleten, off de vergaderinghe onvruchtbaer soude gemaeckt geworden zijn.

Ende alsoo alrede met publijcque authoriteijt de ware Gereformeerde kercke in dese stadt (met dewelcke wij ons conformeren) van de Remonstranten gesepareert is. — Op dit derde staet te considereren, dat indien de subscribenten de publijcque authoriteijt allegeren tot dien eijnde, evenoff de kercke, daerin de Remonstranten dienen, niet mede soo wel en ware een ware Gereformeerde kercke als d'andere, daervan de subscribenten spreken, dat daermede dese kercke notoir ongelijck gedaen wort, oock tegens de meeninghe ende intentie dergener (soo de Remonstranten achten), die dezelve publijcque authoriteijt toecomt ende geexerceert hebben, misbruijckt wort. Ende indien publijcque authoriteijt daerin wat gelden off geven conde, is de kercke, daerin de Remonstranten alsnoch ende soolanghe het haer toegelaten wort staen, voordesen bij publijcque authoriteijt voor een ware Gereformeerde kercke erkent geweest, gelijck se alsnoch bij publijcque

authoriteijt daervoor erkent wort. Soude oock een publijcque authoriteijt connen doen ende maken, dat eenighe kercke soude zijn de ware Gereformeerde kercke, soude alsdan teenemael onnodich wesen niet alleen tsijnodus provintiael, maer oock nationael, de zake namentlyck (hoewel in desen onverhoort de Remonstranten) alrede tevoren bij publijcque authoriteyt gedecideert zijnde. Vorders dese subscribenten haer conformerende met dese geseparеerde (soo sij spreken) kercke, ende dat op de publijcque authoriteijt, verwonderen haer de Remonstranten, dat se soolanghe onbeswaert geweest zijn om met haer sulcke broederlijcke gemeijnschap te houden, ende nu eerst de zwaricheijt uijt de publycque authoriteijt vinden ende nemen om van haer te separeren ende affsonderinghe te versoecken. Niettemin de subscribenten, haer daerop separerende ende scheurende van de Remonstranten, wort haer daermede stoffe ende bewijs gegeven om al de werelt kennelick te maken, dat de subscribenten, tot noch toe vóór dese publycque authoriteijt eenicheijt met de Remonstranten gehouden hebbende, sij nu d'eerste sijn, die van de andere affscheijden ende alsoo de scheuringhe in dese provintie approberen ende voorts helpen formeren, ontlastende diensvolgens met dit haer doen de Remonstranten van die blame (daermede men haer allenthalven bij het volck soeckt hatelijck te maken ende de goede gemeijnte abuseert), dat quansuijs de Remonstranten de scheurmakers souden wesen, als tcontrarie daervan uijt dese opene, ronde ende vrije belijdenisse der subscribenten al te claerlijck ende notoirlijck blijckende.

Nemen oock de Remonstranten de verclaringhe der subscribenten in desen tharen voordeele omme deselve subscribenten, die daermede haer tot formele parthijen van de Remonstranten maken ende stellen, geensins voor rechters op den sijnodum nationalem te erkennen, steunende tselve op alle goddelicke ende natuijrlicke recht ende billicheijt, ende sullen haer voortaen op dese hare gemaeckte scheuringhe van dezelve (twelck haer nochtans bedroeft) op dese vergaderinghe geseparеert moeten houden, ter wylen ende tijt sij daervan souden mogen comen aff te staen.

Ja dat deselvighe Remonstranten alrede bij haerselven haer van ons hebben gesepareert ende met uijtheemsche theologen ende predicanten bijsondere vergaderinghe gehouden. — Op dit vyerde hebben de Remonstranten te repliceren dat, indien seggen waere bewysen, de subscribenten dan hijermede souden mogen volstaen. Maer (gelijck men seijt) ten is met seggen alleen niet te doen: tbewijs vant geseijde moeste daer zijn, daeraen het desen subscribenten ontbreken sal. De Remonstranten ontkennen wel expresselick ende met goet fundament, dat sij haer oijt van de Contraremonstranten (als integendeel altijt tot deser uijren toe d'onderlinghe verdraechsaemheijt

volgens de kerckenordeninghe deser provintie, bij alle de predicanten des Stichts onderteeckent, toegestaen ende selffs bij dese subscribenten geexerceert zijnde) bij haerselven gesepareert hebben. Ontkennen daerbeneffens oyt daertoe om bij haerselven haer van de subscribenten te separeren eenighe bijsondere vergaderinghe met uijtheemsche theologen off predicanten gehouden te hebben. Indien dan noch de subscribenten drijven willen, dat de Remonstranten ijmmers bijsondere vergaderinghe met uijtheemsche theologen ende predicanten gehouden hebben, antwoorden de Remonstranten (met alle dewelcke men zwaricheijt maeckt op den provintialem sijnodum tesamen te comen) sulcx alle niet te weten, noch oock alle geen last daertoe gegeven te hebben. Ist bij eenighe alleen van de Remonstranten geschijet, dat se niet (gelijck hijer hatelijck voorgestelt wort) bijsondere vergaderinghe (niet anders dan off men alle off eenighe van de formaliteijten in soodanighe vergaderinghen, als waervan hier gesproken wort, gebruijckelijck gepleeght hadde) oock niet met uijtheemsche theologen off predicanten (want se noijt met eenighe uijtheemsche theologen off predicanten niet alleen geen bijsondere vergaderinghe gehadt, maer selffs niet tot separatie gecommuniceert te hebben bevonden en sal worden, daer mogelijck wel ter contrarien soude connen blijcken bij eenighe van de subscribenten zijde sulx geschijet te zijn) maer eenighe gemeijnsame familiare communicatie off, soo ment soo noemen wil, vergaderinghe niet met eenighe uijtheemsche, maer inheemsche ende nabuijrighe theologen ende predicanten gehouden hebben, wort dat qualick ende impertinentelick int gemeen den anderen Remonstranten, die daer geen kennisse van gehadt noch last toe gegeven hebben, te laste geleijt. Ende indien soodanighe enighe vergaderinghe met inheemsche theologen ende predicanten gestreckt soude hebben tot separatie te maken van den Contraremonstranten, omdat de subscribenten daer niet bij geweest en zijn, souden om deselve redenen d'andere Remonstranten over dese hare mederemonstranten vergaderinghe (als mede daerbij niet geweest zijnde) niet min van separatie te clagen hebben als de subscribenten. Seggen vorders de Remonstranten, die eenighe sodanighe communicatie oft vergaderinghe, tzij door occasie tzij andersins, met eenighe inheemsche ende nabuijrighe theologen off predicanten oijt gehadt oft gehouden hebben, dat sulx als nergens, noch in Gods Woort noch bij kerckelijcke ordonnantie noch bij eenighe politijcque wet deser landen verboden sijnde, haer vrijgestaen heeft ende geoorloft is geweest. Beneffens dat het oock geschijet is met voorweten ende wille van diegene, dien doe ter tijt tselve soude geschenen hebben eenichsins aen te gaen oft daerin eenich spreken te hebben. Behalven dat geene vergaderinghe noch communicatie, groot off cleijn, (twelck hijer alleen de questie is) oijt int minste gestreckt heeft tot scheuringhe, maer integendeel altijt tot deliberatie ende overweginghe,

hoe men tbest opt gevoegelijxste deselve scheuringhe, tenderende tot ruine ende onderganck van de Gereformeerde kercke, ende soo te vresen is oock van ons vaderlant, soude voorcomen ende de eenicheijt met waerheijt, godsalicheijt ende vrijheijt daerinne onderhouden, sulcx dat sooverre vandaer is, dat deselve Remonstranten over soodanighe eenighe vergaderinghe te causeren off te beschuldigen souden zijn, dat se veeleer meijnen voor sodanighe hare sorghe ende neersticheijt tot de conservatie van de ruste, vreden ende eenicheijt der kercke ende republycque grooten loff ende danck weert te zijn, welcke hoewel sij nu ontbeeren moesten, sij vertrouwen, dat namaels nochtans de gemoederen, die nu onstelt, bezadicht ende bedaert zijnde, haer geworden sal, gelijck oock de Remonstranten over de aparte ende bijsondere vergaderinghe, by de Contraremonstranten corts voor desen gehouden, niet te clagen en souden hebben, tenware deselve (gelijck uyt dese redenen ende tversoeck daerop gedaen bevonden wort) tot scheuringhe hadden aengericht gewest, waertoe der Remonstranten vergaderinghe oijt gestreckt te hebben niet en sal bevonden off geinduceert connen worden, wt alle twelcke schijnt dit alleen van de subscribenten daerbij gevought te zijn om met eenighen schijn ende glimp (hoewel te vergeeffs) dese hare al te ontijdighe ende onbehoirlijcke separatie eenichsins te verschoonen, ende te beter van de Ed. Mog. heeren Staten haer versouck te verwerven.

Daerbij gevoeght, dat van haerluijden in den laetsten provintiali synodo sinisterlick ende bedriegelick is gehandelt, doordien sij sekere dinghen in actis sijnodalibus als gearresteert hebben geinsereert, daervan nochtans geen suffragium van ijemant is gegeven, ja niet eens gevraecht. — Hebben op dit vijffde de Remonstranten tot hare onschult over dese sware beschuldinghe dit te seggen, dat vele van haer op den laesten provincialen sijnodum niet geweest en zijn, als naderhant eerst gecomen in den dijenst in dese provintie, ten oversitten van eenighe deser subscribenten geexamineert ende met hare toestemminghe bevesticht, derhalven haer ongelijck geschiet, wanneer sij hijer beschuldicht worden (sinisterlick ende bedriegelick in den laesten sijnodo provintiali gehandelt te hebben). Dat andere, die op den laesten sijnodum provintialem geweest zijn, verclaren in oprechticheijt hares herten voor den Heere niet te weten van tgene haer hier soo swaerlick te laste geleijt wort, (alsdat sijluijden daerin sinisterlick off bedriegelick souden gehandelt hebben, doordien sij sekere dinghen in actis sijnodalibus als gearresteert souden hebben geinsereert, daervan nochtans geen suffragium by ijemant gegeven, ja niet eens gevraecht en soude sijn). Soo nochtans daer eenighe sulcke dinghen, als by den subscribenten gestelt wort, ende den Remonstranten onbekent is, door eenich abuijs, misverstant

off andersins souden mogen geinsereert geweest zijn, hadden de Remonstranten wel gewilt ende gewenscht, dat de subscribenten tselve soelanghe tot nu toe niet verswegen en hadden, maer voordesen overlanghe, ja met den aldereersten tselve hadden te kennen gegeven ende geopenbaert om de memorie, doe noch versch zijnde, tselve geremedieert te hebben. Connen oock de Remonstranten niet verstaen, hoe dat nu te passe comt omme, geheele ses jaren daervan stil geswegen hebbende sonder eens int minste daervan te reppen, daert behoorde, nu daervan te spreken ende tselve soo onbroederlijck voor de Ed. Mog. heeren Staten deser provintie te brengen, ende dat noch met sulcke sware beschuldinghe, off van de Remonstranten daerinne sinisterlick ende bedriegelick gehandelt ware, tenzij om de Remonstranten door sulcke hatelijcke blame als sinistere ende bedriegelijcke luijden bij hare Ed. Mog. verdacht gemaeckt hebbende, te meer faveurs by deselve tot obtentie van haer onbillick ende onchristelick versoeck te becomen, gelijck mede tvoorgaende daertoe scheen gedirigeert te zijn, waerinne, alsoo den Remonstrantsgesinden predicanten bij dese subscribenten groot ongelijck ende notoire injurie aengedaen wort, sullen nochtans de Remonstranten dat om Christi wille gelijck oock andere overlasten, die haer om der waerheijt ende gerechticheijt wille aengedaen souden moghen worden, met alle lijdsaemheyt ende christelijcke geduldicheijt verdraghen.

Alle welcke ende meer andere redenen (die wij om lanckheijt te vermijden niet en stellen) ons vastelijck doen vertrouwen, dat uwe Ed. Mog. ons tot verwaringhe ende quijtinghe van onse conscientie niet en sullen weijgeren dit ons versoeck, dat wij mogen separatim vergaderen, d'advijsen formeren ende persoonen committeren om op den sijnodum nationalem te compareren ende alles te doen na behooren. — Op dit laeste en twijfelen de Remonstrantsgesinde predicanten gantsch niet, off bij sooverre de subscribenten meer off valider redenen als dese hadden gehadt, souden deselve wel voortgebracht ende daerbij gestelt hebben, want om die daerby te stellen tschrift geensins te lanck en is, bijsonder de voorgaende gepretendeerde redenen soo nietich, impertinent ende onwarachtich zijnde, sulx dat soewel dese ende meer andere redenen daerbij souden gedijent ende gepast hebben omme daerop sulcken versoeck (van tot verwaringhe ende quijtinghe harer conscientie separatim te mogen vergaderen) aen de Ed. Mog. heeren Staten te doen. Maer geene waerschijnelijcke redenen meer hebbende, laten haer de Remonstranten beduncken, dat de subscribenten met dit laeste noch daerbij te voegen tcorte schrift noch wat langher hebben willen maken.

Uwe Ed. Mog. onderdanighe ende van herten getrouwe de bedienaren van de ware Gereformeerde religie deser provintie, ende uijt aller name: Arnoldus

Oortcampius. Johannes Wurtzfeldius. Laurentius Modæus. Johannes Oucopius. *Onderaen stont:* Johannes Lindenius. — Degene uijt welcker aller naem dese subscribenten de redenen overgegeven ende versoeck daerop gedaen hebben, schijnen seer vele in getale geweest te zijn, vermidts vijer persoonen (daerbij noch een onderaen geteeckent was) totte selve gedeputeert zijn. Off alle de Contraremonstrantsgesinde predicanten deser provintie tot dese onderschrijvinghe ende overgevinghe den subscribenten gelast hebben, hebben de Remonstranten groote oorsaeck daeraen te twyfelen, dewijle seker Contraremonstrantsgesint predicant deser provintie daervan niet met allen te weten noch commissie daertoe gegeven te hebben verclaert ende betuijght heeft. Sodanighe mogen daer al meer wesen. Het soude oock de Remonstrantsgesinde predicanten wee gedaen ende bedroeft hebben, datter sooseer vele souden geweest zijn, die haer hiertoe souden hebben laten misbruijcken ende persuaderen, dewijle sij van tevoren alle tesamen (niemant uijtgenomen) belooft, ende eenighe van die oock met hanttastinghe, tot de onderlinghe verdraechsaemheijt ende broederlijcke gemeijnschap verbonden ende verplicht hebben. Niettemin soo daer sooseer vele sulcke Contraremonstrantse predicanten souden wesen, sal daeruijt connen blijcken de tastelijcke onwaerheijt, waermede men de Remonstrante predicanten van dese provintie menichmael beswaert ende haer nagegeven heeft, dat sij niemant van de Contraremonstranten neffens haer in den dienst en wilden lijden, maer deselve, alleen omdat se in een ander gevoelen stonden, verstieten. Want oock onder dese Contraremonstranten, uijt welcker aller name de subscribenten seggen onderteeckent te hebben, wellicht wel eenighe sullen wesen, die selffs van de Remonst. predicanten in haere diensten gevordert ende bevesticht zijn. Maer voor tlaeste comt den Remonstranten seer nieuw ende vreemt voor, dat D. Arnoldus Oortcampius ende Laurentius Modæus, die niet alleen gelijck oock d'andere tot noch toe corts voor desen met haer christelycke ende broederlijcke gemeijnschap gehouden, maer daerenboven als deputati sijnodi andere om die met haer te onderhouden meermalen vermaent ende verplicht hebben, oock eenen, die (hierby geteeckent staende) over een jaer (de zaken elders haer tot scheuringhe disponerende) scheen eenighe zwaricheyt in de onderhoudinghe van de broederlijcke gemeijnschap tusschen d'eene ende d'andere te maken selve daertoe gesocht te persuaderen met censure ende improbatie vant contrarie, in een ander gelegentheijt rontuijt verclarende, dat men om dese controverse pointen niemanden behoorde uijt den dijenst te weeren, behalve dat dese twee voornoemde subscribenten verscheijden Remonst. predicanten sonder eenighe beswaringhe van conscientie (ijmmers die oijt gebleken heeft) geexamineert, de handen opgeleijt ende in den dienst bevesticht hebben. Het comt, seggen de Remonstranten noch eens, haer seer

onverwacht voor, dat deselve sonder de Remonst. predicanten (met dewelcke sy ses jaren lanck achter den anderen alle maenden ende meer vergadert geweest zijn) oijt eens van tevoren aen te spreken off te communiceren off eenichsins te vernemen, off daer middel ware om bij malcanderen in de voorgaende eenicheijt tot mutuele tolerantie te blijven, nu op een bot teffens soo schielick ende haestelijck verandert zijn. Ende en weten de Remonst. predicanten niet wat daerop seggen, alleen connende vermoeden, dat se daertoe van andere geimportuneert ende opgemaeckt moeten sijn, achtende voorts de Remonstranten, dat het verre best ware geweest voor de subscribenten hare conscientien niet te beswaren met de Remonstranten soo onordentelijcken, onbroederlijcken ende met onwaerheijt voor hare Ed. Mog. té beschuldigen, alsdat se swaricheijt maken van met de Remonstranten in de voorgaende broederlijcke ende christelijcke gemeijnschap te continueren, niet connende voor goet vinden noch wel gedaen, dat de subscribenten met dit haer versoeck de gemeijnschap eerst affbrekende, alsoo de formele scheuringhe, in dese provintie aengerecht, overal soecken te stijven ende te stercken, waervan de Remonstrantsgesinde (als ten hoochsten over de scheuringhe bedroeft zijnde, die se oock geerne alletijt met alle gevoegelijcke middelen, sooveel in haer was ende mogelijck geweest is, hebben gesocht te voorcomen) voor Godt, onsen salichmaker Jesu Christo ende zijne kercke onschuldich willen zijn, haer bij desen tot verwaringhe ende quytinghe van hare conscientien voor al de werelt ontledigende ende ontlastende. Biddende ondertusschen Godt Almachtich uijt gront harer herten door Jesum Christum, dat de waerheijt, die na de godsalicheijt is, bij alle menschen tot een ware, oprechte, christelicke vrede hier ende hiernaemaels tot genietinghe van de onsterffelijcheijt ende eeuwighe zalicheijt in hare herten mach plaetse grijpen ende daerinne gevesticht werden.

Vuyt name van de synodale vergaderinge, vergadert in St. Caterynen.

Isaacus Frederici, praeses synodi.
Samuel Næranus, scriba. 1)

Aenmerckingen der predicanten des stichts van Utrecht, die men noemt Remonstranten, vergadert in St. Katrijnen, op den staet des verschils over den 1en artijckel nopende de praedestinatie, hun overgelevert bij de Contraremonstrantsche predicanten, vergadert int capittelhuijs ten Dom. 1e Deel. 2)

Waerde ende lieve medebroederen in Christo (indien het u. l. ende w.

1) »Vuyt — scriba." Dit onderschrift is met andere hand en inkt bijgevoegd, doch de onderteekeningen zijn eigenhandig. Ook van dit »Nodich ondersoeck" komt in het h.s. nog een afschrift voor.

2) Deze titel staat op het eerste blad. Het stuk zelf (copie) begint op de derde bladzijde

anders belieft voor sodanige ons te kennen). Wij hadden van herten wel gewenscht ende niet liever gesien, dan dat wij voort hadden mogen blijven in sodanige mutuele tolerantie, broederlijcke vrede ende christelijcke eenicheijt, als waerin wij tot noch toe voordesen met u. l. ende w. in dese provintie gestaen hebben, sulcks dat wij dien geheelen tijt van vijff off ses volle jaren betoont hebben, hoe practiquabel ende doenlijck dat het sij, dat predicanten van verscheijden gevoelen int stuck van de predestinatie cum annexis (midts mijdende ten wederzijden de extremiteijten, die daerinne sijn ende wij volgens de kerckenordening gemijdt hebben) met malkanderen vredelijck, gerustelijck ende christelijck hare diensten tesamen konnen betreden, niet alleen in een lant off provintie, maer oock in eene ende deselve stadt ende kercke. Doch alsoo het eenigen (alle en konnen wij niet seggen) van u. l. ende w. belieft heeft dese separatie van ons aen de E. M. heeren Staten deser provintie te versoecken ende tselve, niettegenstaende wij tgaerne anders gesien hadden, dat wij alle tesamen bij malkanderen sijnodaliter hadden mogen vergaderen, niet en heeft konnen gedresseert worden, moeten wij sulcks met droeffheijt gedoogen, niet konnende ondertuschen naelaten u. l. ende w. met weemoet onses herten te kennen te geven ons leet te zijn, dat wij sonder billijcke oorsake soo indebite van u. l. ende w. verstooten sijn geworden, willende van dese separatie niet alleen voor Godt maer oock selffs in u. l. ende w. conscientien onschuldich sijn. Voorders dewijle het u. l. ende w. goet heeft gedacht ons seker lang geschrifte, vervatende den stant des geschils over de vijff questieuse poincten door de E. M. heeren Staten deser provintie te behandigen, omme daerop diesaengaende onse antwoorde te bekomen, was tselve onses bedunckens teenemael onnodich, wanneer wij ons tesamen hadden willen houden aen de kerckenordeninge ten regarde van dit poinct, waerbij ons seer wel bevonden hebbende wij den synodo nationali hadden konnen dienen ende aenwijsen middel om dese differentiale pointen tot de ruste ende welstant van het lant ende de kercke te accommoderen. Immers en heeft ons gants niet gedocht dit het middel te wesen om onnutte ende onnoodige disputen (die meer verwerringe hebben als godtsalicheijt) te vermijden, waeromme nochtans eenige van den uwen dese separatie vergaderinge versocht hadden. Want dat men met sulck eenen hoop articulen de disputen niet en heeft konnen vermijden, hebben sulcks wel ondervonden de fabricateurs van dese articulen, die wij houden wt Gelderlant (hoewel een weijnich hier ende daer verandert) gebracht ende u. l. ende w. in handen gelevert te sijn, want men aldaer eenen ruijmen tijt met disputeren over dese gestelde articulen toegebracht ende onnuttelijck versleten heeft. Wij laten ons bedencken, dat het wel gevoechelijcker geweest waere tot mijdinge van disputen ende bespoedinge van dese synodale hande-

linge, indien u. l. ende w., latende de Geldersche articulen, die se waeren, selffs den statum questionis, gelijck sij die in eenvoudicheijt verstonden, geformeert hadden, ende wij mede van onse zijde, omme alsoo dien tsamen in sijnodo nationali overgelevert aldaer te ondersoecken, ende sooveel alst mogelijck ware geweest, overeen te brengen, off anderen, (twelck wij noch veel liever gewilt hadden) dat de predicanten van dese provintie, bequaem genoech sijnde om den sijnodum provintialem te houden, tesamen dien gestelt hadden, soo nae alst doenlijck waer geweest. Nu en moeten u. l. ende w. niet vreemt vinden, ist dat wij tegen onse intentie, meijninge ende danck met malkanderen zouden mogen in onnoodige disputen ingetogen worden, u. l. ende w. hebben dat niet ons maer dien te wijten, die u. l. ende w. dese articulen behandicht hebben, want bevindende dit schrift sulcks dat het, lange bearbeijt sijnde, vol steeckt oock (soo wij achten) buijten weeten van u. l. ende w. van dobbelsinnige termen, duijstere ende bewimpelde manieren van spreken om daeronder te mogen schuijlen, ende de saecke in den gront behoudende nochtans te schijnen wat anderen te willen seggen, worden wij genootsaeckt tot ondeckinge van sulcks ende naerder openinge van onse meijninge verscheijden saecken, niet van alles daerop te letten stont, maer vant principaelste ende dat eijgentlijck dienden tot stellinge van den staet des geschils in dese materie, u. l. ende w. voor te houden ende te communiceren. Ist dat wij somtijts hier off daer int een off tander u. l. ende w. eenichsins duijster souden schijnen te sijn, moet dat toegeschreven de spitsvindicheijt dergeenre, die dese sovele ende ingewickelde articulen gestelt hebben, hebbende ons evenwel daerin der klaerheijt ende kortheijt soovele benaersticht, als ons mogelijck geweest is. Sullen derhalven voort treden tot bemerkinge van het schrift selve, ende eerst:

Op den tijtel.

De broederen schijnen haerselven toe te schrijven, dat sij gebleven sijn bij de ware Gereformeerde religie mit uijtsluijtinge van de Remonstrantsgesinde, alsoo sij hier schijnen oppositie te maecken. Wij sustineren daertegens, dat ons gevoelen nopende dese poincten al veel beter van de pauselijcke dolingen is gereformeert dan het haere, ende vragen haer, off sij oordeelen, dat alle degene, die in het gevoelen over dese poincten met haer niet en accorderen, van de Gereformeerde religie affgeweken zijn? Ende indien jae, hoe sij dan Calvinum, Besam, Zanchium etc. konnen houden voor leeraers van de Gereformeerde religie, nadien sij notoirlijck verre van deselve verschillen? 2. Off sij meijnen, dat de Gereformeerde religie in dese poincten bestaet? tSchynt, dat de broeders ons hier bedecktelijck de broederschap affkeuren, die sij tot noch toe met ons zonder quetsinge haerder conscientie (soo wij hopen) hebben onderhouden, twelck

alsoo den sijnodo nationali soude prejudicieren, soo protesteren wij mitsdesen daertegen.

Den 1 ende 2 § staen wij toe, mits dat verstaen worden niet simpelijck menschen als menschen, ofte gevallene in Adam sonder eenige vordere qualiteijt te bemercken, maer dat het besluijt der zalicheijt gegaen sij over menschen, gevallen in Adam ende door Godts genade in Jesum Christum geloovende, tbesluijt der onsalicheijt ofte verwerpinge over deselve, bemerckt als ongelovige.

Den 3 § staen wij toe, welverstaende dat het niet door Godts voorgaende absoluijt decreet en geschiet, dat vele verworpen sijn ende weijnige uijtverkoren.

§ 4 staen wij teenemael toe ende begeeren, dat wel aengemerckt werde, dat hier wort geseijt, dat wij het hier met den broederen in eens sijn, dat de verkiesinge geschiet is uijt loutere genade zonder aenmerckinge van eenige verdienstelijcke waerdicheijt. Soo en doen wij dan de genade Godts niet te cort ende en drijven niet eenige verdiensten der menschen (gelijck men ons naegeeft), als wij seggen, dat de verkiesinge geschiet met aenmerckinge vant levende werckende geloove. Veelmin drijven wij verdiensten, als wij drijven, dat men zonder tselve werckende geloove niet zalich en wort.

Alsoo in de 3 eerste § is gesproken van de verkiesinge ende verwerpinge beijde, soo schijnt, dat hier wel soude hebben gevoecht, dat de broeders hier hadden gestelt, waerom de verworpene verworpen sijn. Die en schijnen sij nergens duijdelijck te doen. Wij eijschen, dat sij haer daerop naerder verklaren, off de verworpene verworpen sijn om de zonde Adams, off om de erffzonde, off om beijde, off om haere eijgene zonden. Ende indien sij seggen: om haere eijgene zonden, soo vragen wij, off sij daerdoor verstaen hare zonde, die sij in Adam begaen hebben, gelyck wij weten, dat sommige dit seggen met dit verstant om de eenvoudige te paeijen. Verstaen sij door der verworpenen zonden, daer zij om verworpen sijn, de zonden, die zij in hare eygene personen ende buijten Adam doen, zoo vragen wij wederom, off sij die zonden hebben konnen laten. Laet de broeders hierop categorice antwoorden. Wij meijnen, dat blycken zal, dat haer gevoelen is, dat degene die verworpen zijn om in de helle eeuwich te branden, verworpen sijn off om de zonde Adams, off om de erffzonde, off om eenige hare zonde, die sij niet hebben konnen mijden, off om dese drie tesamen. Wij gevoelen ende gelooven, dat niemant van Godt verworpen is ende ter hellen geschickt dan om sijn eijgen zonde, die hij heeft konnen laten.

§ 5. tIs waer, maer alsoo dat het geloove niet alleen en is een vereijscht middel off conditie ter zalicheijt, maer oock ter verkiesinge in dengenen, die verkoren ende zalich wort.

Op den 6 § seggen wij, dat het een ander gelegentheijt heeft met de voorschickinge Godts tot de middelen des gelooffs als met sijne voorschickinge tot het geloove. Tot het gelooff wort niemant absolutelijck geschickt, maer wel tot de middelen desselven, derhalven dat degene, die de middelen des geloofs ontfangen hebbende tgeloove niet mede en ontfangen, en geschiet niet daerom, omdat Godt preciselijck besloten heeft hun tgeloove niet te geven, maer omdat sij de middelen tot het gelooff versuijmen ende veronachtsamen, op conditie van welcker waerneminge hij besloten hadde hun tselve geloove mede te geven.

§ 7. Uijt hetgene nu § 6 van ons geseijt is, blijckt dat wij ter contrarien houden, dat Godt immers besloten heeft in den verworpenen sooverre te wercken, dat het dadelijck geloove daerop volge, namelijck op conditie dat de mensche, die geroepen wort, den geest Godts niet en wederstae, dewelcke dan wederstaen wort van den mensche, wanneer belet wort, hetgene hij voorheeft. Nu wat kan den h. geest voorhebben, ten aensien van twelcke hem wederstant gedaen wort, als te wercken bekeeringe ende geloove in den mensche? De menschen te maecken zonder onschult en is sijne intentie niet, waerin hem wederstaen wort van dengenen, die weijgert te gelooven, want dat bekoomt hij door sulcken wederstant. Resteert dan, dat hij hebbe gehadt intentie om den mensche te brengen tot het geloove, ten welcken aensien Actor. 7 wort geseijt, dat de menschen Godts geest wederstaen, ende oversulcks dat het aen Godt ende zijnen h. geest niet en schort, off aen eenich besluijt van niet verre genoech te wercken, dat de mensche, die geroepen wort, in ongeloove blijft. Indient soo niet met de sake gelegen is, waertoe roept dan Godt de menschen tot de zalicheijt, absolutelijck besloten hebbende hen de middelen ter zalicheijt te onthouden? Hoe sal dan dese roepinge een genadige roepinge sijn, naedien sij den geroepenen nergens anders toe en kan strecken, dan dat sij door eene nootsakelijcke weijgeringe derselver te swaerder oordeel op haer laden, in voegen dat die roepinge sal sijn een ongenadige genade?

Den 8 § ende 9 staen wij toe. Siet van den 9 den 5 § van de verschillende poincten hiernae volgende.

§ 10. Wij hebben redenen om hier te twijffelen, off door desen artijkel te kennen gegeven wort een gewisse versekeringe ende zalicheijt der kinderen der geloovigen, die in hare kintsheijt sterven, alsoo het woort vertrouwen dubbelsinnich is, ende in de schrifture alsoock daerbuijten beteijkent soodanige een stercke hope, waerin men missende ende bedrogen mach worden, welcke dubbelsinnicheijt niet en wort wechgenomen doort bijvoegen van het woort sekerlijck. Want dat wort immediate gevoecht bij het woort vertrouwen, al schijnt het ten eersten aensien, dat het

all eens sij, off men segge, dat men ijets sekerlijck mach vertrouwen, off dat men segge, dat men ijets mach sekerlijck vertrouwen. De broeders, die dit schrift hebben gestelt, weten nochtans, dat tusschen dese beijde manieren van spreken een merckelijck onderscheijt is. Ende off men schoon twoort sekerlijck immediate met het woort vertrouwen voechde, soo geeft diesniettegenstaende twoort mogen, dat hier gebruijckt wort, te kennen, dat sulckeen vertrouwen wel bedrogen kan uijtkomen. Donteklock gebruijckt woorden, die noch al meerder gewisheijt van dit poinct schijnen mede te brengen dan degene, die hier worden gestelt. Want in sijn antwoort op de Vermaninge tot vrede, letter L, seijt hij, dat wij van de kinderen der geloovigen, wanneer sij in hare jonckheijt komen te sterven, niet anders en konnen noch behooren te oordeelen, dan dat henlieden de zalicheijt toekoomt, ende dat se tot deselve van Godt zijn verkoren ofte gepredestineert. Wie en soude niet meijnen, dat met dese woorden dit poinct buijten alle twijffel wierde gestelt? Maer jemant lese voorder die page ende de navolgende, ende hij sal bevinden soo klaer als den dach, dat Donteklock daernae schrijft, dat niettegenstaende (volgens sijne geallegeerde woorden) men niet anders en kan noch behoort te oordeelen, dan dat de kinderen der geloovigen in haere kintsheijt stervende de zalicheijt toekoomt, dat het nochtans wel anders kan sijn, ende dat sodanige kinderkens konnen verlooren gaen. D. Parceus, professoor tot Heydelberch, die van den Contraremonstranten in sulcken achtinge wort gehouden, dat eenige derselver hem noemen den grooten Parceum, betuijcht zonder eenige bewimpelinge,[1]) dat het met de kinderkens, die in Christo sterven, verscheijdentlijck toegaet, want die sullen simpelijck off behouden worden na de genade, off verdoemt worden nae de nature, als sijnde kinderen des toorns, gelijck de reste. Deselve heeft nog onlancks staende gehouden, dat noch Zwinglius noch Calvinus noch jemant van den onsen alle de kinderkens, in hare kintsheijt stervende,[2]) oock als men se ten doop draecht, den hemel toeeijgenen, maer seijt, dat se van de kinderen der bondtgenoten sulcks oordeelen canone charitatis, nae den regel der lieffde, salva tamen Dei electione, altijts voorbehoudens Godts verkiesinge, die daer dickwils onderscheijt in gemaeckt heeft ende noch maeckt. Martyr, Zanchius ende andere seggen rontuijt van gelijcken, dewelcke alle van de Contraremonstranten in Hollant in haer Tegenvertooch aen de M. H. Staten voortgebracht ende geallegeert worden om te betoonen de outheijt ende algemeijnheijt vant gevoelen, dat zij hebben van de predestinatie metten

---

1) In marg. staat: »Comment. in Epist. ad Rom. cap. 2 Dub. 9."
2) In marg. staat: »Parceus contra Bellarminum pag. 891."

aenkleven van dien, seggende dat haer gevoelen van deselve is geleert. Nu dewijle dese broeders haer selven toeschrijven, dat se gebleven sijn bij de leere der Gereformeerde religie ende PARCEUS betuijcht, dat dit de gemeijne ende bestandige leere soowel der eerster als aller anderer leeraren der Gereformeerde religie is, hoe konnen sij dan in een stuck van sulcken gewichte een geheel contrarij ende nieu gevoelen volgen, ende evenwel sich beroemen van gebleven te zijn bij de ware Gereformeerde religie? Off zal men seggen, dat PARCEUS, den alderoutsten ende beroemsten professoor ende doctor theologie, die de Gereformeerde kercken hedensdaechs in de geheele Christenheijt hebben, noch selffs niet en weet, wat het gemeijn ende bestandich gevoelen der Gereformeerder kercken is? Hierop dan versoecken wij van de broeders naerder verklaringe, alsoock wat haer gevoelen sij van de kinderen der geloovigen, die noch zuijgen ende in hare kintsheijt sijn ende leven, off het oock vast ende seker gaet, dat die in den stant der genade off zalicheijt sijn, ende hoe men de ouders, die souden mogen vreesen, dat se verworpen sijn, sal mogen vertroosten. Soude wel de doot een seeckerder getuijgenisse ende versegelinge der zalicheijt der kinderen sijn dan haeren doop, die een zegel des verbonts is? Het oordeel der lieffde, dat eenige hier allegeren, en heeft hier geen plaetse, nadien hetselve gefondeert is op eenige uijterlijcke apparentie, die ons meer het eene als het andere doet gelooven, welck fondament hier cesseert. Ende in allen gevalle soo is het oordeel der lieffde bedriechelijck. De broeders sullen mischien voorwerpen, dat sij haer naerder verklaren § 5 over den 2 articulo non controverso met dese woorden, dat niemant de vergevinge der zonden ende versoeninge met Godt dadelijck geniet dan alleen de ware geloovige (begrijpende mede hieronder de geloovigor kinderen). Maer hier vragen wij, off sij alle aller geloovigen kinderen in haere kintsheijt levende off stervende hieronder begrijpen. Laet se hierop j a e seggen. Derven sijt oock niet seggen, soo is te verstaen, dat sij alleenlijck sommige kinderen der geloovige hieronder begrijpen.

Den 11 § staen wij toe, mits dat ondert woordeken o o c k niet en schuijle, dat het geloove sij een vrucht der absolute verkiesinge ter zalicheijt. Alsoock den 12, want die verworpen worden, worden verworpen om hare eijgene dadelijcke zonden, die sij hebben konnen laten. Die boven den val gaen seggen oock, dat de verworpene rechtvaerdelijck verworpen sijn, zonder nochtans te stellen de zonde als een verdienende oorsake der verwerpinge. Wij vertrouwen, dat de broederen sulcken verwerpinge geen rechtvaerdige verwerpinge souden willen heeten. Derhalven het niet genoech en is, dat men eenderleij woorden heeft, wanneer men daeronder niet en vervat eenderleij sin. Dus blijckt hier onder anderen, dat wij reden hebben om over dubbelsinnicheijt deser articulen te klagen, alsoo een soo

notoirlijck onrechtvaerdich besluijt der verwerpinge onder dese woorden kan schuijlen.

Den 13 § staen wij toe in sulcken sin, dat de voorgewetene dadelijcke ongenootsaeckte sonden der menschen, van haer buijten Adam gedaen, de verdienende oorsake sijn niet alleen van hare dadelijcke verdoemenisse, maer oock van hare reprobatie ende verwerpinge.

§ 14. Desen artijckel nemen wij gaerne aen, maer wilden de broeders wel vragen, off degene, die jemant tot straffe van sijn misdaet kreupel slaet, niet en is de werckende oorsake van sijn manckgaen, hoewel sijn misdaet de verdienende oorsake daervan is.

Volgen de verschilpoincten.

Op den 1 § dient aengemerckt, dat de verkiesinge niet en is eenderleij. Daer is een verkiesinge tot de zalichmakende genade ende de middelen der zalicheijt, ende een verkiesinge tot de zalicheijt. Aengaende dese tweede seggen wij, dat het objectum derselver is even tselve, twelck daer is tobjectum der uijtvoeringe derselver, te weten de geloovige menschen. Sulcke menschen, als Godt besloten heeft te verkiesen ter zalicheijt ende verkiest ter zalicheijt, sulcke menschen ende evenzoo geconsidereert geeft hij oock indertijt de zalicheijt, andersins soude de executie ende uijtvoeringe met het decreet ende besluijt niet overeenkomen. Maer aengaende de verkiesinge tot de middelen der zalicheijt ende dadelijcke mededeijlinge derselver, wij bekennen, dat daerin onderscheijt is quoad objectum, want in de verkiesinge en wort de mensche niet geconsidereert als geloovige, gelijck in de dadelijcke mededeijlinge der zalicheijt, maer sonder eenige aenmerckinge van ijets, dat in den mensche soude mogen wesen, de menschen blootelijck als menschen ende zondaers.

§ 2 vervat hetselve, dat in den 1 § is gestelt. Wij maken derhalven hier wederom onderscheijt: 1. Ten aensien vant besluijt der indefinite verkiesinge, waermede Godt beslooten heeft de geloovige zalich te maken, en kander in de mensche niet bemerckt worden eenige dispositie, sulcke als hier gemeldet wort in Godts voorwetenheijt voorgaende. 2. Tselve moet oock geseijt worden aengaende de definite off personele verkiesinge van genen ende desen tot de genade ende middelen der zalicheijt noodich. 3. Maer ten aensien van de definite verkiesinge ter zalicheijt van Pieter ende Jan (welcke eijgentlijck niet en is een nieu besluijt der verkiesinge, maer alleenlijck een applicatie van de voorgemelde indefinite verkiesinge der geloovigen ter zalicheijt (in deselve besloten als het particulare singulare in universali), soo leert ons de schrifture, dat die geschiet is met aenmerckinge des gelooffs in Pieter ende Jan, twelck nae den stijl der schrifture, Luc. 21, Apoc. 3, wel een waerdicheijt soude mogen worden genoempt, maer van dewelcke alle verdienstelijckheijt verre is, ende een waerdicheijt

alleenlijck uijt Godts genadige gewaerdiginge. Van sodanige eene verkiesinge wort er gesproocken in de spreucke: vele geroepen, weijnige uijtverkoren, alwaer uijtverkorene worden genaemt degene, die met het evangelische bruijloftskleet bekleet zijn, twelck is het geloove door de lieffde.

§ 3 is ten naestenbij van gelycken inhout. Wij sullen hier onderscheijt maecken ende seggen, dat de geloovige ende heijlige is verkoren definite ter zalicheijt, onder conditie van voortganck ende volherdinge int geloove ende heijlicheijt, maer absolutelijck ter zalicheijt sijn verkoren alleen degeene, die tgeloove behouden, den loop der godtzalicheijt volloopen ende volstandich gelovende sijn ten einde toe, ende als soodanige geconsidereert sijn van Godt den Heere.

Op § 4 seggen wij: neen. De verscheijdentheijt der besluijten blijckt uijt dien, dat het objectum derselver, als aengewesen is, is verscheijden. Want de middelen der zalicheijt, immers vele derselver besluijt Godt te geven den mensche als mensche, Pieter als Pieter, maer de zalicheijt besluijt hij te geven den mensche ende Pieter, geconsideert als geloovige, volgens sijn besluijt der indefinite verkiesinge, volgens dewelcke hij se niet anders als soodanige en kan considereren int absoluijt besluijt van hun de zalicheijt te geven. Velen geeft hij de middelen ter zalicheijt, weijnigen de zalicheijt, omdat sij die middelen versuijmen, niet wel en gebruijcken ende vant goede gebruijck derselver affwijcken nae de spreucke: vele geroepen, weijnige uijtverkoren. tBesluijt van te geven de middelen ter zalicheijt, immers de eerste (want in den voortganck geeft Godt genade voor genade, et dat habenti), is een besluijt zonder conditie. De zalicheijt selffs en besluijt hij niet te geven aen iemant zonder conditie van gelooff en gehoorsaemheijt. Dien hij definite alsoo besluijt deselve te geven, die considereert hij als nu volbracht hebbende de conditien, ter zalicheijt noodich ende van hem vereijscht.

In den 5 § dienen de broeders te verklaren, wat sij verstaen door het woordeken alsoo, off sij daermede alleen willen negeren modum rei, te weten op wat wijse Christus het fondament is, voorts toestaende de sake selffs. Wij verstaen, dat onse heere Christus is niet alleen de middelaer Godts bij den menschen maer oock der menschen bij Godt, ende dat hij doort soenoffer sijner gehoorsaemheijt bij Godt heeft tewege gebracht tbesluijt der indefinite ende definite verkiesinge der menschen ter zalicheijt alsoock der middelen derselve. Soodat Godt niemant besloten en heeft te verkiesen tot de zalicheijt ofte tot de middelen derselver dan om de verdiensten Jesu Christi wille, ende dat alsoo Jesus Christus is uijt Godts genade de fonteijne onser zalicheijt, tbegintsel, middel ende eijnde derselver. Ja, indien Christus niet en is de verdienende oorsake onser verkiesinge ter zalicheijt, soo en sal hij oock niet sijn de verdiende

oorsake onser zalicheijt, want onse zalicheijt bestaet in onse versoeninge met Godt. Nu degene, die Godt ten hoochsten lieffheeft, gelijck ontwijffelijck lieffheeft degene, die hij absolutelijck ter zalicheijt verkoren heeft (nae de broederen gevoelen), zoo hebben die van noode verzoeninge met Godt.

Op den 6 § antwoorden wij met distinctie: tgeloove is een vrucht der genadiger verkiesinge Godes tot de middelen der zalicheijt, als de predicatie des evangeliums, maer der definite verkiesinge ter zalicheijt van Pieter ende Jan en is tgeloove geen vrucht, want de consideratie van geloove gaet in ordre voor soodanige sijne verkiesinge.

Op den 7 § konnen wij seggen: ja ende neen, nae dat de perseverantie van den broederen wordt geconsidereert. Considereren sij die als een appart middel ter salicheijt noodich, soo seggen wij met haer: neen. Want soo onverstandich en sijn wij niet, dat wij den volhardenden geloovigen der zalicheijt souden affkerven, maer de volherdinge, geconsidereert wordende gelijck zij in hare nature te considereren is, niet als een nieu ende bijsonder middel, maer als een continuatie ende duijringe van de middelen ter zalicheijt, soo seggen wij, dat eenige menschen wel konnen hebben alle de middelen ter zalicheijt nodich sonder nochtans de zalicheijt te bekomen, omdat sij se bij hare schult (want aen Godt en ontbreeckt het niet) niet geduijrichlijck behouden, maer bij hare schult verwaerloosen.

Op den 8 § seggen wij: neen. tEn schort aen Godt niet, dat hij niet verder en werckt. De broeders soecken hier de oorsaecke van een absoluijt besluijt, welck absoluijt besluijt Godt niet gemaeckt en heeft, gelijck te vooren op den 7 art. van de vermeijnde eendracht is aengewesen. tBesluit daer niet sijnde, behoeft men de oorsaecke desselven niet te soecken. Door de oorsake, waervan hier gesproken wort, verstaen wij hier een verdienende oorsake: de nature van sodanige oorsake niet en lijdt de oppositie, die daernae opt eijnde des art. wort gemaeckt met het woordeken maer. Want gesupponeert, dat de mensche door sijn tegenstaen tegen tgepredickte woort ende den h. geest verdient, ende Gode oorsake geeft om in hem sooverde niet te wercken, dat het dadelijck geloove daerop volge, soo staet het evenwel noch in de volle vrijemacht Godts het dadelijck geloove in hem te wercken, soo hij wil. Ende soo hij tniet en doet, soo is de mensche daervan wel de verdienende oorsake, maer soo nochtans, dat de naeste oorsake van dat nietwercken altijt is ende blijft de wille Godts. Want de mensche en kan door geene sijne daet Godt ergens toe nootsaecken, ende blijft Godts wercken off niet wercken ad extra altijts vrijwillich ende ongenootsaeckt niettegenstaende alle doen off laten des mensche, tenware dan dat Godt door een vrijwillich besluijt sich selven hier ofte daertoe hadde verplicht. tEerste deel deses art., soot hier leijt, soude mogen

schijnen hier met ons overeen te komen, maer als men wel insiet den gront der broederen, soo blijckt, dat sij dit eerste lit hebben willen loochenen ende alleenlijck jae seggen op het laeste lit derselven. Derhalven wij teerste lit, als van den broederen geloochent, hier hebben bemerckt.

Op den 9 § hier wort gesupponeert, tgene wij ontkennen, datter is een absoluijt decreet der verwerpinge over de menschen, geconsidereert als alleenlijck gevallen in Adam sonder eenige vordere qualiteijt. Wij seggen ter contrarie, dat de verwerpinge is veeleer een consequens van het ongeloove, ende dat de verwerpinge volcht op het voorgesien ongeloove als op een verdienende oorsake van deselve. Jae, de sake wel ingesien sijnde, sal blijcken, dat positiva infidelitas ofte tongelooff der geroepene is eijgentlijck een consequens vant besluijt der roepinge der verworpenen, nae den sin der broederen. Want zij en souden niet konnen sijn positive infideles, tenwaere men haer riep ad fidem, tevooren absolutelijck besloten hebbende haer tgeloove niet te geven.

Op den 10 § seggen wij met onderscheijt, dat in beijden eenerleij objectum is, te weten der verkiesinge ter zalicheijt ende der rechtvaerdiginge. Want de geloovige wort off is verkoren ter zalicheijt, de geloovige wort gerechtvaerdicht. Spreeckt men van de verkiesinge tot de middelen der zalicheijt, predicatie des evangeliums etc., wij hebben boven geseijt, dat die gaet over menschen, leggende in de 1) zonder eenige consideratie van eenige vordere qualiteijt. Aengaende de termen van electio en justificatio completa et incompleta, die laten wij in haere waerde: wij willen liever gebruijcken dese wel soo bekende van een conditionele ende absolute verkiesinge ende rechtvaerdiginge, ende seggen dat de geloovige in dit leven verkoren zijn ter zalicheijt ende gerechtvaerdicht op conditie van voortganck ende volhardinge in den geloove ende heijlicheijt, ende dat degene die den loop des geloofs ende godzalicheijts vollopen hebben, absolutelijck ten eeuwigen leven verkoren ende gerechtvaerdicht sijn.

Op den 11 § (dewijle de broeders onses erachtens bekennen, dat het besluijt der indefinite verkiesinge, bij ons gestelt, overeenkoomt met het besluijt der rechtvaerdiginge) soo vragen wij, alsoo wij meijnen, dat se niet en sullen loochenen, datter zij een besluijt van een indefinite rechtvaerdiginge der geloovigen, waerom men niet van gelijcken mach seggen, datter is een besluijt van een indefinite verkiesinge der geloovigen? 2. De broeders schijnen hier tegen te spreken, tgene sij hebben tevoren geseijt § 2 ende 8, daer wij thares erachtens eens in sijn, alwaer sij mede schijnen te spreken van een indefinite verkiesinge ende reprobatie.

1) Hier is een woord, waarschijnlijk »zonde", overgeslagen.

Nu hoewel uijt de voorgaende aenmerckingen ten naestenbij vernomen kan worden, welck daer zij den staet der eenicheijt ende des geschils over desen 1 art. tusschen u. l. ende w. ende tusschen ons ter andere zijde, hebben wij nochtans tot overvloet daerbij willen voegen ende in sekere korte, deuchdelijcke ende klare stellingen grijpen, wat wij hierin gevoelen ende daerentegen verwerpen, opdat daeruijt moge blijcken, welcke onse eijgentlijcke ende eijntelijcke meijninge in desen sij. Waertoe oock alle het voorgaende gebracht moet worden, omme alsoo oock den allereenvoudichsten onder u. l. ende w. (die wellicht, gelijck wij selve mede dat gaerne bekennen, alle dese termen, in dit schrift gebruijckt, beswaerlijck verstaen) eenichsins sooveel in ons is te dienen.

Wij gelooven:

1. dat Godt voor de grondlegginge des werelts een besluijt gemaeckt heeft om salich te maecken de geloovige ende te verdoemen de ongeloovige;

2. dat dit besluijt is gemaeckt uijt loutere genade over de geloovige, ende uijt volle ende vrije macht over de ongeloovige;

3. dat het besluijt van de geloovige zalich te maecken is de verkiesinge, ende tbesluijt van de ongeloovige te verdoemen de verwerpinge;

4. dat dit besluijt van de geloovige zalich te maken gegront is in Christo, ende van de ongeloovige te verdoemen in hare ongeloovicheijt.

Sulcks dat de geloovige uijt genade zalich worden, d'ongeloovige om haer ongeloove verdoemt worden.

Item dat dese verkiesinge mede sich uijtstreckt over alle kleijne kinderkens der gelovigen.

Wij verwerpen:

1. dat Godt voor de grondlegginge der werelt een besluijt heeft gemaeckt om eenige menschen, als simpelijck gevallen in Adam, zalich te maken off te verdoemen;

2. dat het besluijt van den mensche, als simpelijck gevallen in Adam, te verdoemen is alleen Godts believen off welbehaegen zonder aenmerckinge van ongelooff off onboetvaerdicheijt;

3. dat het ongeloove is een consequens off nootsakelijck gevolch van de verwerpinge;

4. dat Christus niet en is het fondament van de verkiesinge;

5. dat Godt jemant sijn woort laet verkondigen met besluijt ende intentie om sooverre niet te wercken, dat het geloove daerop volge;

6. dat eenige kleijne kinderen der geloovige van Godt verworpen zijn.

Onderstont: vuijt de name van de synodale vergaderinge, vergadert int convent van St. Caterijnen. Ende was onderteeckent: Isaacus Frederici, preses sinodi. Samuel Næranus, scriba.

Aenmerckingen der Remonstranten etc. IIe Deel.[1]

Aenmerckingen der Remonstrantsgesinde predicanten des stichts van Utrecht, vergadert in Ste Catharinen, op seeckere schrift, vervatende den staet des verschils aengaende de 5 differentiale poincten tusschen haer ende de Contraremonstrantschegesinde predicanten desselven Stichts, vergadert int capittelhuijs ten Dom, by desen overgelevert.

Op den 2en artijckel.

§ 1. Wy staen desen § toe, maer en sien niet, hoe de Contraremonstranten dien connen toestaen. Want nadien sy houden, dat alle degeene, voor dewelcke Christus gestorven is, onmijdelijck salich worden, soe sullen sy moeten supponeren, datter van alle geslachten eenige salich worden, eer sy dien souden connen toestaen. Bij exempel, eenige Peruanen etc. souden moeten salich worden, want die syn oock seeckere geslachten, etc.

§ 2 staen wij toe, die woorden in sich selven wel verstaen synde. Maer de broeders mogen sien, hoe sy accorderen met Beza ende Piscatore, dewelcke voor ydel ende frivool houden dese distinctie de sufficientia et efficientia mortis Christi; 2. hoe dit accordeert, dat sy seggen genoechsaem in sich selven, met tgeene Calvinus seijt, Instit. lib. 2, cap. 17, § 1: Si quis simpliciter et per se Christum opponere vellet judicio Dei, non fore merito locum. Ende in syne sendtbrieven, epistola 359: ex sola Dei misericordia dependet meritum Christi.

§ 3. Desen artyckel, so hy leyt, toestaende ende de nietgeroepene daerlatende, houden wy, dat alle degeene, die door tselve geroepen worden, door Christi doot ende verdiensten in sulcken stant worden gestelt, dat het mogelijck is, dat sy door Gods genade salich worden.

§ 4. Wij seggen, dat niettegenstaende de genoechdoeninge Christi Godt de ongelovige ende ontboetveerdige met recht mach straffen ende straft, omdat Godt de Heere besloten heeft de voldoeninge Christi niemanden toe te eygenen dan alleenlyck den gelovigen. Gelyck hy Jesum Christum heeft gegeven tot een versoeninge voor ons, alsoe staet het hem oock vrij de versoeninge van hem verworven te laten genieten sodanigen hy wil.

Nota. De broeders, onder schyn van voor te stellen dingen, daerin sy seggen, dat wy tharen erachteren eens syn, en doen dickwils niet anders onses erachtens dan argumenten voortbrengen tegens ons gevoelen.

tEn behoort haer dan niet vreemt te geven, dat wij haer wederom eenige vragen voorstellen, ende insonderheyt sodanige, uijt welcke wij niet en sien, hoe sy haer sullen connen uijtwickelen, dan doort middel van de distinctie der verwervinge ende applicatie der versoeninge, die in Christo

---

[1] Deze titel staat afzonderlijk op een verder onbeschreven blad.

is, die sy hier ons soecken te benemen, off yemant haer vraechde, wat peryckel daer is, dat yemant schulden maecke, die al tevooren betaelt syn, eer hy se maeckt? Item waerom ijemant bidt, dat men hem syne schulden quijtschelde, die vastelyck gelooft, dat se volcomelyck betaelt ende quijtgescholden zyn? Souden de broeders wel bequamelyck connen hierop antwoorden sonder onderscheyt te maecken tusschen de betalinge Christi ende andere pecuniele betalingen, item tusschen de verwervinge der versoeninge ende toeeygeninge derselver?

Wy antwoorden dan op haer argument, alhier tegen ons voortgebracht, dat tgeposeerde alhier § 4 waer soude sijn, indien Christus alsoo ten volle betaelt hadde, dat die betalinge van Godt absolutelijck was aengenomen tot salichmaeckinge van allen, voor dewelcke dat se gedaen is, alsoe datter geene applicatie van deselve door het presteren van de conditie van gelove moest volgen, eer se den sondaer tot salicheyt gedije.

§ 5. Wy bekennen, dat geene ongelovige part ende deel hebben aen de datelycke genietinge der vergevinge haerer sonden, maer alleen de gelovige etc. Maer dat hier staet, begrijpende hieronder der gelovigen kijnderen, can twesins genomen worden: ofte alsoe dat men de kynderen der gelovigen medetelt onder de gelovigen in sulcken sin, als eenige seggen, dat de kinderkens mede geloven, twelk wy niet en connen toestaen, off dat die kinderen onder de gelovige worden begrepen, omdat sy soewel de vergevinge der sonden ende versoeninge met Godt genieten als hare gelovige ouders, twelck wy geerne toestaen. Wilden alleen, gelijck voren verhaelt is, dat de broeders verclaerden, off sy verstaen, dat alle aller geloovigen kinderkens off alleen maer sommige de vergevinge der sonden ende versoeninge met Godt dadelyck genieten. Begrypen sy se alle, soo syn wyt eens; soo niet, soe en syn wyt hierin niet eens.

§ 6. Dat geen onboetveerdige etc. tselvige mogen geloven. Indient waer is, dat Christus voor haer gestorven is, waerom mogen syt dan oock niet geloven? Ist niet waer, soo en mogen syt nimmermeer geloven, oock selffs niet als sy boetveerdich sijn. Want de boetveerdicheyt en is niet een oorsake, waerom het waer wordt, dat Christus voor ijemant gestorven is, maer een vereyschte conditie in dengheenen, dien Christi doot sal toegeeygent worden.

Wy seggen derhalven, dat de onboetveerdige wel moeten geloven, dat Jesus Christus voor haer gestorven is ende haer verworven heeft de versoeninge, (want door dat gelooff worden sij gebrocht tot boetveerdicheyt) maer sy en mogen niet geloven, soelangh sy ontboetveerdich syn, dat sy datelyck genieten ende hebben de verworvene versoeninge etc.

§ 7. Degeene die nu ongelovige syn etc., hebben nu mede ten aensien van de verworvene genade soeverre verlichtinge van de verdoemenisse, dat sy

daervan door de genade Gods connen worden ontlast, maer sulcke genade haer gedaen synde ende sy ongelovich blyvende, verswaren sy hare verdoemenisse.

Verschilpoincten.

1 §. De verschillen worden hier hatich ingestelt.

1. Want alsoo de doot Christi in ordre voorgaet voor de boetveerdicheyt ende onboetveerdicheyt, soo ist absurd ende captieux soe te spreecken, aloft de meyninge ware, dat Christus de vergevinge der sonden voor de menschen hadde verworven als voor onboetveerdige, ofte in aenmerckinge dat sy onboetveerdige syn. De Remonstranten seggen simpelyck met de h. schrift, dat Christus voor alle menschen gestorven is, doen sy noch sonders waren, Rom. 5, sonder aenmerckinge van onboetveerdicheyt ofte boetveerdicheyt, die nu beyde eerst na synen doot volgen.

Dat Christus voor allen de gerechticheyt Godts hebbe genoechgedaen, blyckt vuyt tgeene geseyt is § 2. Die een rantsoengelt geeft, dat in waerde genoechsaem is om een yeders mensches sonden wech te nemen, die heeft ijmmers Godes gerechticheyt voor de sonde van een ijder genouchgedaen.

§ 2. De Remonstranten seggen wel, dat het den wille ende intentie Gods is geweest etc., maer niet den absoluten wille noch intentie, maer onder conditie van gelove.

§ 3. Wy verstaen jae, gelyck nu meermaels is geseijt.

Op den 2 artyckel van de doot Christi geloven wy:

1. dat Christus voor alle menschen, niemant vuytgenomen, door syn doot de versoeninge by Godt verworven heeft;

2. dat niemant nochtans deser versoeninge deelachtich wordt dan alleen de gelovige.

Verwerpende dat Christus nae de intentie syns vaders niet voor alle ende een ijder maer alleen voor eenige weynige menschen gestorven is.

Op den 3e ende 4e artyckel.

§ 1. Presupponerende dat de broeders hier niet en spreecken van een bysondere verlichtinge buyten ende sondert evangelium, soe staen wy desen § toe.

§ 2. Hier dienden de broeders te seggen, wat sy door de beginselen der wedergeboorte verstaen, off sy daerdoor verstaen de voorbereydingen voor de wedergeboorte, gelyck se Calvinus ende Beza noemen. Eenige daden, die notoirlyck quaet syn, konnen oock de onherborene schouwen. Will men al dit vorige tsamenvougen met de laetste woorden: meer uijt vreese van Godt te vertoornen dan van straffe, ende te kennen geven, dat men sonder wedergeboorte dese vorige dingen niet en doet off laet uijt vrese van Godt te vertoornen, maer alleen uijt vrese van straffe, soe antwoorden wy, dat wy niet en sien, hoedat straffe tegen

toorn wort gestelt. Want wat is anders vrese van Godt te vertoornen als vreese van straffe, die uijt Gods toorn ontstaet? Dese woorden schynen te kennen te geven, dat het den onwedergeborenen eygen is het quaet te laten uijt vreese van straffe, twelck wij houden te stryden tegen de h. schrifture, dewelcke gelyck sy ons aen d'een syde voorstelt de beloften Gods om ons op te wecken tot onsen schuldigen plicht, alsoe aen d'andere syde voorstelt Gods dreygementen ten selven eynde. Waerom dat, indient den wedergeborenen onbetamelijck is vuyt vrese van Gods straffe het goede te doen ende het quade te laten? Gaet dit seggen der broederen vast, soe sal degeene, die maer een eenich dinck van degeene, die hier verhaelt worden, in sich bevijndt, by exempel die maer verlangt na de verlossinge, sich syner wedergeboorte ende diensvolgens syner salicheyt ende verkiesinge mogen verseeckeren, twelck niet weynich ongerymt schijnt ende tot vleesschelijcke sorgeloosheyt den wech baent.

§ 3 staen wij toe, nae dat wy hem hebben connen verstaen.

§ 4. tWerck, van twelcke de wedergeboorte aenvangt. De broeders dienden ons wel te seggen, wat sy verstaen door dit werck, van twelcke etc. Verstaen sy daerdoor de verlichtinge des verstants § 9, wy staent toe. Andersints weet men wel, dat de mensche twoort horen moet om wedergeboren te worden, want het gelove is uijt het gehoor des woorts Godts, welck is het saet der wedergeboorte.

§ 5. Bij de woorden heylich ende Gode behaechlyck dient gevoucht: te weten ter salicheyt.

2. Ende dat derhalven. Dit en volcht niet uyt het voorgaende. Want als nu Godt den mensche tot nedricheyt gebracht heeft door eene overnatuerlyck genade, waerom en sal die nedricheyt niet mogen syn een conditie, op denwelcke hy tgelove daernae in den mensche wercken wil? Hebben de broeders nyet selffs artic. 2, § 6 de boetvaerdicheyt (die niet sonder nedricheyt en is) voor tgelove gestelt? Ende en wil Godt niet eerst boetvaerdicheyt, eer hy tgelove wil geven? Onse Cathechismus stelt oock kennisse van sonde ende ellende in den mensche voor tgelove, welcke met nedricheyt ende verslagentheyt des gemoets is vergeselschapt. In plaetse van het woordeken daeromme stellen wy sonder welcke, want wy en houdent niet voor een eygentlycke oorsaecke, veelmin voor een verdienstelycke, etc. In plaetse van liever in den eenen werckt etc., seggen wij: in den eenen werckt, in den anderen niet.

§ 6. Synt de Remonstranten hierin eens met den Contrarem. Waerom geeft men haer dan nae, dat sy lochenen de verdorventheyt in den wille?

2. De broeders dienen te verclaren, wat sy verstaen onder de verdorventheyt in den wille, onderscheyden synde van de affecten, gelyck sy hier schynen te onderscheyden, als men dese § voucht met den 9

navolgenden artyckel oft §. Aengaende het willen selve, dat en streckt sich niet tot het ware geestelycke goet in den stant der affwyckinge. Wy staen desen artijckel toe, mitsdat men de verdorventheyt des willes soeverre niet vuyt en strecke, dat men die berove van hare aengeborene vrijheyt niet van te connen willen het geestelycke goet, daertoe wy van naturen onbequaem syn, maer van te connen ijetwes willen off niet willen.

§ 7. Syn de Remonstranten eens met den Contrarem. hierin, dat de mensche van nature geheel geestelyck doot sy, soe leyt men den Remonstranten dan met onrecht te last, dat sy den mensche noch eenich leven, eenen vryen wille tot het goede uijt syne nature toeschryven.

Maer oock dat hy se wederstaet metterdaet. Willen de broeders seggen, dat de oorsaecke, daerom de onherboren mensche Gods gepredickte woort wederstaet, is de sonde, die in hem leeft, wy staent toe. Schryven syt oock toe den doot der sonde, dat verstaen wy oock soe, maer wij loochenen, dat de mensche, nu verlicht synde int verstant ende beweecht in den wille, nootwendelyck tegenstaet.

§ 8. Dit can wel toegestaen worden, mits de broeders eerst verclaren, hoe sy meynen, dat Godt door den h. geest die wederspannicheyt wechneemt, ende hoedanich dese werckinge des h. geestes sy, onwederstaenlyck off wederstaenlyck. Wy houden, dat sy niet en is onwederstandelyck, ende dat sy het connen wederstaen niet wech en neemt.

§ 9. Soedat de mensche tgoede eer wil doen, dan hy tselffde can int werck stellen. tCan wel syn, dat de mensche de wille hebbende oock meteenen de macht hebbe, (Godt werckt het willen ende het doen), maer het willen gaet voor het datelyck doen. De reste staen wy toe, voor soeveele de saecke selffs aengaet. Doch off Godt dese ordre altyts onderhout, laten wij syne wysheyt bevolen syn sonder daervan precise te definieren.

§ 10. Moralyck ende overnatuyrlyck worden hier ongerymdelyck tegen malcanderen gestelt. Als de h. geest door innerlycke inspiratie oft aenspraecke werckt, off dat Godt vuyterlyck door syn woordt tot den mensche spreeckt, is dat niet overnatuerlyck? Ende nochtans ist morael.

Verschilpoincten.

§ 1. Daer moest by coemen: off de genade soe werckt in den wille, ende dan noch ditte: off de genade alsoe het consent in den wille werckt. Want aengaende de werckinge der genade int verstant ende verlichtinge desselven staen wy toe een onwederstaenlycke werckinge, gelijck oock in het aenkloppen aent herte.

§ 2. Hier moet hetselve als int voorgaende aengemerckt worden ten aensien van den wille. 2. De broeders dienden ons wel te seggen, welcke de primus actus conversionis sy. De bekeeringe wort den mensche bevolen

ende affgeeyscht, oock de primus actus conversionis. Derhalven werckt de mensche oock daerin, niet vuijt hemselven, maer tot sodanige medewercking bequaem gemaeckt synde door de genade, dewelcke de voornaemste oorsaecke is der bekeeringe et omnium actuum derselve, maer die niet en werckt sonder medewercking des vrygemaeckten willes des menschen, door Gods geest geassisteert. tEn laet niet te syn ten vollen vuyt genade, dat de mensche de beginselen der bekeringe becomt, alhoewel wij stellen de wederstaenlickheyt van de werckinge der genade, gelyck de broeders den voortganck in de bekeeringe de genade toeschryven, ende nochtans onses erachtens niet en sullen sustineren, dat de genade in den voortganck onwederstaenlyck is, nadien de bevindinge een ijder van haer het tegendeel leert.

§ 3. Off Godt etc. Hier souden wy geerne by doen: 1. geeft oft ymmers geven wil; 2. tensy dat sy de eerste ende voorgaende roepinge veracht hebben, ende daerdoor de verblindinge verdient.

§ 4. Levendichmaeckinge des verstants dunckt ons een vreemde maniere van spreecken. Wy seggen, dat de genade niet op eenerley wijse en werckt: tconsent in den wille werckt sy wederstaenlijck, int verstant ende affecten onwederstaenlyck.

Op den 3 ende 4 artijckel geloven wij:

1. dat het zalichmaeckende gelove oorspronckelyck niet en comt vuijt den mensche off cracht van synen vrijen wille, maer vuijt de genadige gave Godes;

2. dat de mensche vuijt hemselven niet dat ware geestelijcke goet is kan dencken, willen ofte doen;

3. dat het begintsel, den voortganck ende volbrenginge van de herboorte des menschen ende van alle het geestelycke goet als gelove, bekeeringe, gehoorsaemheijt etc., in den mensche is uijt Godts genade in Christo door den h. geest.

Verwerpende:

1. dat de genade, daermede Godt voorheeft tgelove ende bekeeringe in den menschen te wercken, onwederstaenlyck is off nijet en soude connen van eenich mensche verhindert worden;

2. dat Godt in de bekeeringe des menschen allesins alsoo werckt, gelyck in sijne opweckinge uijt den lichamelycken doot;

3. dat se de genade niet en connen tegenstaen, die se nyet tegenstaen.

Den 5 artyckel.

De 6 eerste §§ staen wij toe.

Den 7 § en connen wy nijet toestaen in sulcken sin, dat Godt denghcenen die, als § 4 geseyt is, een sware grouwelijcke sonde tegens syn conscientie begaet, by exempel moort, overspel etc. ontwyffelycken altyt

de handt sal bieden tot wederoprechtinge. Sulcke beloften en lesen wy niet in de h. schrifture, maer ter contrarie vynden wy wel daerin sulcke dreygementen, die ons doen voor warachtich houden, dat gelyck het wel can commen, dat Godt na syne barmherticheyt denghenen, die in vougen als geseyt is heeft gesondicht, de handt biede tot wederoprechtinge, gelijck in David etc. is gebleecken, alsoo het oock wel soude connen syn, dat hy in de sware ende grouwelijcke sonde, die hy tegen syne conscientie willens wetens voordachtelyck begaet, soude mogen versmoren.

§ 8. Nadien hy na onse meijninge tgeloove can verliesen, soe can hy oock verliesen tgevoelen desselven.

In den 9 §, dien wy toestaen, staet aen te mercken het woordt medewerckende hulpe. Daer medewerckinge is, daer isser meer als een, die werckt: de mensche werckt dan met den h. geest. Dit dient aengemerckt voor den 11 volgende §, daer de broeders seggen, dat de volherdinge is een bysondere gave Godts. Wy seggen, dat sy alsoe is een gave Godts, dat sy daerentusschen oock volgens der broederen bekentenisse is een werck des gelovigen mensches, tot de medewerckinge derselver bequaem gemaeckt door de wederstaenlycke werckinge der genade.

Den 10 § staen wij toe. De broeders spreecken hier van vrese etc. Daerop wy haer wel wilden vragen, off de mensche met reden vresen can een quaet, dat hy sekerlyck weet ende vastelyck gelooft, dat hem niet overcomen en can?

Aengaende tlaetste deel van dese vermaningen, daer dient by gevoucht, dat Christus sonder dat haer niet behouden en wil, ende sy niet en sullen staende blijven.

Op het 11 § is tevoren gelet in den 9 §, waeruijt blyckt, hoe wy denselven toestaen.

Verschilpoincten.

Op den 1 § seggen wij: jae.

Op den 2 § wy meenen: jae. Al en wisten wy geen exempelen, sy soudender evenwel wel connen wesen, ende al waerender geen, soe en can men daeruijt noch evenwel niet besluijten, datter geen en hebben connen wesen.

§ 3. Het eerste lidt deses § alleen gestelt synde can in eenigen sin toegestaen worden, namelyck in desen: dat de volhardinge sonder de vrywillige medewerckinge des menschen niet gewrocht en wort. Door den wille verstaen wy den wedergeboren wille, ende die niet haerselven gelaten maer geassisteert door de genade des h. geestes.

Het 2e lidt hierby comende wordt de saecke duyster ende hatelyck voorgestelt. Wy seggen, dat den vrygemaeckten wille des menschen is een gesubordineerde medeoorsaecke der volherdinge. Houdende het woort

natuerlijcke hier ongerijmt, nadien als geseyt is wy den wille des gelovigen mensches considereren als gevryt ende geassisteert door de overnatuerlycke genade, ende nijet als werckende door een natuyrlycke aengeborene cracht.

Op den 5 artyckel geloven wij:

1. dat alle gelovige konnen door Godts genade in den gelove volharden, ende om salich te worden daerin moeten volharden;

2. dat de gelovige, in dat gelove blyvende, in Godts gunst ende genade blijven, ende daer niet en is als de sonde, dat haer daervan scheyden kan;

3. dat de gelovige om int gelove te volharden stadich moeten toesien, op hare hoede syn, Godt vresen, de zonde haten ende laten, ende met vresen ende beven hare salicheyt wercken;

4. dat de gelovige door allerleij sonden vuyt het gelove nijet en vallen;

5. dat de gelovige connen vervallen in sware grouwelycke sonden, die tegens het gelove, liefde ende conscientie stryden, ende alsoe het ware gelove verliesen ende derhalven vreesen moeten, dat se door sodanig sonden konnen verdoemt worden.

Verwerpende:

1. dat degeene, die eens vastelyck gelooven, niet en souden konnen van dat gelove affvallen, noch door geene sonden off schelmstucken eyntelyck ende geheelijck vuijt den gelove ende volgens dien vuyt de genade ende gunste Gods vallen ende verloren gaen;

2. dat de gelovige, al waert dat se quaemen in grouwelycke sonden ende schelmstucken vervallen, niet en moeten vresen met de verdoemenisse gestraft te worden.

Hier hebben u. l. ende w. de aenmerckingen op het schrift, ons toegesonden. Wy behouden aen ons de naerder interpretatie ende verclaringe op het gestelde, niet willende dat ons de cortheyt des tijts ende dat wy in der haest over dese ingewickelde materien na ondersouck met toestemminge van alle de ledematen der vergaderinge gestelt hebben, tot onse prejuditie eenichsins soude strecken.

Godt de Heere geve, dat wy eenmael uijt dese disputen ende verwerde vragen, die meer onstichtinge dan godtsalicheyt baren ende voortbrengen, mogen geraecken. Daertoe disponere hy genadelyck onser aller herten ende gemoederen tot sijns naems eere, stichtinge der gemeynte ende quijtinge onses ampts. Amen.

Onderstondt: vuyt den name van de synodale vergaderinge int convent van St^e^. Caterynen vergadert. Onderteyckent: Isaacus Frederici, praeses synodi. Samuel Næranus, scriba.

[Requeste der Remonstranten.] [1])

Copie.

Aen de edele en vermogende heeren, mijne heeren de Gedeputeerde der heeren Staten van Utrecht.

Alsoe het uwe E. Mog. gelieft heeft op gisteren door uwe E. Mog. gecommitteerde den kerckendienaren Remonstranten (besich sijnde om schriftelijck vorders in te stellen hare aenmerckingen op den staet des geschils etc. mitsgaders haer gevoelen over de vijff questieuse poincten) te belasten drie vuijt den haren te committeren omme over dien staet des geschils in mondelinge conferentie ende gespreck te treden met drie andere van der Contraremonstranten sijde, van gelijcken daertoe te committeren, hebben de voorschreven Remonstranten, eer daertoe te comen, niet connen nalaeten de vrijmoedicheijt te gebruijcken omme in alle onderdanicheijt ende behoorlijcke reverentie uwe E. Mog. de bedenckingen, die sij daerop hebben, te openen.

Ende eerstelijck en connen de voorschreven Remonstranten niet bevinden, dat tselve eenichsints dienen soude tot mijdinge van de disputen, waertoe nochtans onder anderen dese separate vergaderinge versocht ende bij uwe E. Mog. oock schijnt ingewillicht te sijn, beneffens dat het niet practicabell en is, dat die drie, van wedersijden daertoe gecommitteert, souden over de dubia, die voorvallen mochten, spreecken ende antwoorden vuijt den name van alle de broederen van deene ende dander vergaderinge, tenwaere daerop telckens de meijninge van de volle vergaderinge ten wedersijden volcomentlijck verstaen wierde, ende een ijegelijck hooft voor hooft daerop geopineert hadde, opdat alsoe een ijegelick sijn vrije advijs ende verclaringe sonder van andere daerin vervangen te worden hebben mochten, daerbij gevoecht dat, gants niet raedtsaem sijnde om vele oorsaecken op mondeling rapport de saecken te laeten aencomen, deselve schriftelijck ten wedersijden souden moeten gestelt worden, dat wederomme veel tijdts (om welcke nochtans te winnen dit mondeling bespreck strecken soude) nemen soude.

Eijntelijck sien de voorschreven Remonstranten niet, wat dat ten principale vele geven off tot de saecke doen soude, want sij niet alleen simpelijck op het schrift der broederen Contraremonstranten hare aenmerckingen hebben overgelevert (de reste van dien hierneffens gaende) maer hebben daerenboven soe cort, claer ende duijdelijck, als haer mogelijck geweest is (in voegen dat se daer niet meer bij te doen en hebben noch tselve claerder off naerder souden weeten in te stellen), wat over de vijff questieuse poincten

1) Dit opschrift staat met een andere hand buitenop het stuk.

haer gevoelen sij, alsoock hetgeene, dat se daerin verwerpen, daerbij gestelt, willende dat alles, wat in de aenmerckinge staet, daertoe gebracht worde.

Soe de broederen Contraremonstranten haer daermede genoegen, is der saecke genoechgedaen. Genoegen sij haer daermede niet ende en vinden niet raedtsaem op der Remonstranten aenmerckingen te repliceren, mogen de Remonstranten well lijden, dat dat in hare vrijheijt gelaten werde, ende laeten haer dan de Remonstranten beduncken den cortsten ende naesten wech te sijn om de saecke hier ten eijnde te brengen, dat den staet des geschils van de Contraremonstranten, mitsgaders de eenvoudige ende naeckte verclaringe over de vyff controverse poincten van der Remonstranten sijde den sijnodo nationali overgelevert mochten worden. Indien dan noch uwe E. Mog. van wille soude weesen, dat ten wedersijden drie van de Stichtse predicanten (als behorende tot desen sijnodum provintiaell) in haer particulier ende niet vuijt den naem van de vergaderinge met malcanderen in mondelinge conferentie comen (sonder dat se nochtans bemercken, wat vrucht dat geven sall), sullen degene die uwe E. Mog. tselve belasten sullen, gaerne obedieren ende haer daertoe laten gebruijcken.

Vorders alsoe oock uwe E. Mog. gecommitteerde den voorss. Remonstranten openinge gedaen hebben van seeckere articulen ende vragen, ingestelt bij den Contraremonstranten omme daerop der Remonstranten verclaringe endo antwoorde te bekomen, hebben de voorschreven Remonstranten, eer ende alvorens sij daerin treden, mede nodich geacht uwe E. Mog. met gelijcke onderdanicheijt te remonstreren, dat sij, in plaetse van dat men haer vragen will, antwoorde verwacht hadden op het voorgaende overgeleverde schrift van hare sijde op het poinct van de predestinatie met den gevolge van dien. Op welck van de Contraremonstranten (die, omdat de Remonstranten sulcke saecken, als het schrift vervat, tegenspreecken, haer van deselve gesepareert hebben ende gevoecht bij degeene, die scheuringe hebben aengericht) eerst geantwoordt hebbende, en sullen de Remonstranten geen swaericheijt maecken op alles, wat haer in deselve materie sall connen gevraecht worden, mede verclaringe te doen ende antwoorde daerop te geven. Maer soe de voorschreven vragen souden raecken eenige andere materie buijten de vijff questieuse ende verschillende poincten, gelijck de voorschreven Remonstranten deselve soedanige te weesen vuijt het rapport van uwe E. Mog. gecommitteerde verstaen hebben, fonderende de Contraremonstranten haren eijsch van verclaringe daerop, dat sij deselve articulen souden weten over eenige te bewijsen ende daermede te beschuldigen sonder nochtans in accusatorio te willen treden, en connen de Remonstranten anders niet verstaen, dan dat men daermede haer voorgaende schrift (waervan sij het bewijs rede hebben) will declineren, ende dat sij

oock daerbij alrede bedecktelijck beschuldicht worden, hoewell onder schijn off men deselve niet en wilde beschuldigen, mitsgaders dat de vragen alleen ingestelt sijn van de Contraremonstranten om daermede, niet hebbende tegen de Remonstranten in te brengen, wettelijck deselve ergens in te behalen.

Souden daeromme de Remonstranten ootmoedelijcke uwe E. Mog. versoecken, dat U E. Mog. gelieven wilde den Contraremonstranten te ordonneren ende te belasten haere beschuldigingen, die sij desaengaende tegens ijemandt souden mogen hebben, te specificeren ende met bewijs te formaliseren, van herten bereijt sijnde deselve Remonstranten alsdan, in tgeene sij blijckelijck ende wettelijck connen beschuldicht worden, haer daerop te verclaren ende te verantwoorden, welcke verclaringhe sij daerenboven oock niet en sullen naelaeten te doen, gelijck sij in conscientie bevinden sullen te behooren (hoewell hier nu ontijdich ende behorende tot de geordonneerde revisie van Confessie ende Catechismus, volgens dien den sijnodo nationali prejudiciabell ende naedelich), mitsdat haer alvorens van de Contraremonstranten, die haer vragen willen, acte in behoorlijcke forme gepasseert werde, dat se haer diesaengaende niet en weeten te beschuldigen, ende oock den Remonstranten toegelaten werde in verscheijden andere poincten buijten de vijff articulen den Contraremonstranten van gelijcken vragen voor te stellen, (als niet hebbende deen over dander te meesteren, maer sijnde dienaren Jhesu Christi in gelijcken graet). Twelck teenemaell billijck ende redelijck sijnde, vertrouwen de voorschreven Remonstranten, dat van uwe E. Mog. haer niet ontseijt sall worden, maer als onpartijdich in de saecke haer niet min faveurs in desen als den anderen en sult laeten genieten.

Actum 22 Octobris 1618. Onderstondt: vuijt den name van de predicanten Remonstranten, in sijnodale vergaderinge vergadert int convent van St. Cathrijnen. Onderteeckent: Isaacus Frederici, praeses sijnodi. Samuell Næranus, scriba.

Acta ofte handelinge sinodi provincael Ultrajectinae, gehouden binnen Utrecht int capittelhuys ten Dom met authorisatie der E. Mo. heeren Staten van den lande van Utrecht, begonnen den thienden Augusti anno 1619 ende geeyndicht den 1en Septembris,

ten overstaen van de E. erentfeste heeren Jacob van Asch van Wyck, canonick ende scholaster van Ste Peter, joncker Godert van Rede, heere van Nederhorst (ofte in zyn plaetse joncker Arnout van Asewyn, heere tot

Ruiel) CORNELIS VAN BUVERDEN, schepen, ende mr. ANSELMIUS SALMIUS, pensionarius der stadt Utrecht, hiertoe specialyck gecommitteert.

Nae aenroepinge des godlycken naems, gedaen by den praesidem des voorgaenden sinodi, syn gelesen de namen dergener, die nu verschenen zyn als leden des sinodi, in maniere naevolgende:

JOHANUS LANGIUS, CORNELIUS DUNGANUS, BERNARDUS BUSCHOFF,	predicanten tot Utrecht.	
ARNOLDUS OORCAMPIUS, PETRUS WASSENBURGIUS,	predicanten tot Amersfoort.	
JOHANNES WITTZFELDIUS,	predicanten tot	Rhenen.
LAURENTIUS MODÆUS,		Wyck Duerstadt.
JOANNES ALLASTIUS,		Monfoort.
GERARDUS À BRED,		Ter Horst ende Overmeer.
JOANNES LYNDÆNIUS,		Cockenghen.
JACOBUS HUYGENS,		Hagesteyn.
JEREMIAS WILHELMI,		Seyst.
GERARDUS HELMICHIUS,		Veenendaell.
JOANNES AUCOPIUS,		Mydrecht.
EGBERTUS OTTONIS,		Nichtevecht.
WERNERUS HENRICI,		Anckeveen.
JOANNES ZEGERMANUS,		Westbroeck.
CHRISTIANUS AB OYEN, 1)		Nederlambroeck.
ABSALOM HELMONT,		Cudelsteert.
RUMOLDUS JOANNIS,		Cortehoeff.
HENRICUS TEN BRINCK,		Wilnis.
HENRICUS RAETFELT, 2)		Amerongen.

By den sinode nationael specialick gecommitteert ende expresse missive van de E. Mo. heeren Staten deser provincie versocht om op desen synodum te compareren ende in alle voorvallende swaricheden te assisteren zyn verschenen dese navolgende:

D. JOAN. BOGERMANUS,	predicanten tot	Leuwaerden.
D. EILLERDUS A MEHEN,		Herderwyck.
D. SEBASTIANUS DAMMAN,		Zutphen.
D. JOAN. DIBBETIUS,		Dordrecht.
D. JACOBUS TRIGLANDIUS,		Amstelrodam.
D. GODEFRIDUS UDEMANS,		Zirichzee.

---

1) »ab Oyen" verbeterd naar W W. Onze codex heeft »ab Lyen."

2) »Raetfelt." W W heeft »Raetsfeldius."

Dewelcke by de samentlycke broederen met lieffde ende eerbiedinge ontfangen zyn om beneffens de andere als ledematen deser vergaderinge tot die navolgende ampten te moegen vercoren worden ende tot vuytvoeringe van alle handelinge hare vrye kuerstemmen te hebben.

Nae aenroepinge van Godes h. naem syn met de meeste stemmen vercoren: JOAN. LANGIUS tot praeses, JOAN. BOGERMANNUS assessor, LAURENTIUS MODÆUS scriba.

Alsoo dese vergaderinge geleyt is om tot de meeste stichtinghe van Gods kercke, rust en welstant van dese provincie ende ingesetenen van dien den decreta synodi nationaelis, gehouden tot Dordrecht anno 1619, te effectueren ende nae behooren int werck te stellen, soo is goetgevonden, dat men voor all sall opleesen den Canones synodi nationaell over de vyff controverse poincten gestelt om te verstaen, off alle de broederen hier tegenwoordich synde in deselve verclaringe gerust zyn ende bereyt te onderteyckenen seecker formulier, in den voorseyden synodo gestelt, dienende tot onderhoudinge van eenicheyt int stuck van de leere, ende hetwelcke volgens het besluyt des synodi van alle predicanten soo tegenwoordich als toecommende in alle de kercke van de Vereenichde Nederlanden sall moeten onderteeckent worden. Welcke lecture soo van Canones alst gemelte formulier gedaen synde, hebben alle die broederen eensamelyck verclaert in de voorss. verclaringe gerust ende bereyt te syn tselve formulier te onderteyckenen, gelyck se oock gedaen hebben. Ende sall hetselve tot een euwige memorie ende tot het voorscreve gebruyck achter die Confessie ende Catechissimo ende die Canones des sinodi nationalis gedruckt, ende van alle die prædicanten onderteijckent worden.

Caput 1°.

Examen van eenige predicanten, die haer in den laetsten synodo neutrael gehouden hadden.

Alsoo die E. Mo. heeren Staten van dese provincie in die vuytschryvinge des voorgaende synodi hadden goetgevonden elcke predicant te stellen in zyne vryheyt om nae vuytwysen van syn conscientie te vergaderen by die Remonstranten off die rechtgevoelende, off hemselven neutrael te houden tot die vuytspraecke des synodi nationalis, volgens welcke vuytschryvinge eenige haerselven neutrael gehouden hadden, met namen D. CORNELIUS AB EMATENBROER,[1]) de JOANNE RAVESWAIJ, de JOANNES BROUWERUS, D. ANSELMUS VAN BLOMMERWEERT, REGNERUS AB OOSTERZEE, LUDOVICUS DU BOYS, JOANNES PORCELIUS [2]) ende JOANNES ROMMIUS, respective predicanten tot Schalckwyck,

---

1) »ab Ematenbroer." W W heeft »Emolenbroec."

2) »Porcelius" verbeterd naar W W. Onze cod. heeft »Corcelius."

Jutphaes, Emmenes, Doorn, Bunnick, Camerick, ter Aa ende Odych, soo is goetgevonden, dat men voorall mit dese persoenen sall handelen om te sien, hoedat se in die leere gestelt syn, ende off se met stichtinge in den dienst der kercke soude moegen gelaeten worden.

Ende is bevonden, dat CORNELIUS AB EMOLENBROERE,[1] JOANNES RAVESWAY ende JOANNES BRAUWERUS, respective predicanten tot Schalckwyck, Jutphaes ende Emmenes, alhoewel sy tevooren haerselven hadden [gehouden][2] aen die syde der Remonstranten, evenwel in den voorgaenden synodo haerselven neutrael hadden gedraegen, ende nu nae eenige onderrechtinge verclaert hebben volcomentelyck gerust te syn in die leere van die Gereformeerde kercke, alsoo in die synodo nationali is verclaert, hebbende oock goet getuychgenisse van een godtsalich ende still leven, syn nae voorgaende onderteyckeninge van het formulier, in synodo nationaeli geconcipieert, als lidtmaten van dese vergaderinge met vreuchden opgenoemen.

ANSELMUS VAN BLOMMERWEERT, predicant tot Doorn, hebbende die kercke aldaer soo int pausdom als in den tyt van die reformatie bedient omtrent die vyftich jaren, is van wegen synen hoegen ouderdom (als wesende by die tachtentich jaren oudt) ende van wegen die swacheyt synder memorie ende andere consideratien van synen dienst gelicentieert. Doch heeft die vergaderinge aengenoemen by die E. Mo. heeren Staten te versoecken, gelyck ooc die ed. heeren gecommitteerden beloeft hebben die goede handt daeraen te houden, dat die voornoemde ANSELMUS om redenen voorss. ende voornaementlyck ten aensien van synen langdurigen dienst met een eerlyck ende extraordinarys tractament mach werden voorsien, naedat hy die Confessie, Catechismum ende decreta synodalia onderteyckent sall hebben, daertoe hem gegunt is den tyt van een maent om deselvige neerstelyck te doorleesen.

REGNERUS AB OOSTERZEE, predicant tot Bunnick, alhoewel hy in den voorgaende synodo hemselven neutrael heeft gehouden ende nu bereyt was het formulier te onderteyckenen, nochtans daer hy sich in alle syne bedieninge, gelyck uyt voorscheyden beschuldingen, depositien ende syn eygen bekentenisse blijckt, in die leere ongestadich ende spottachtich, in syn leven ongeregelt, jae selffs in dese tegenwoordige vergaderinge seer lichtvaerdich gedraegen heeft, soo is geresolveert, dat die voornoemde REGNERUS AB OOSTERZEE van nu voortaen zall wesen gedeporteert van alle kerckelycke diensten ende bedieninge volgens die sententie, die hier volcht ende hem in die vergaderinge is voorgelesen.

---

1) »Emolenbroere." W W heeft »Emolenbroeck."

2) [ ] aangevuld uit W W.

Het synodus, gehoort hebbende verscheyden beschuldingen concernerende die leere ende leven, ingebracht tegen Regnerum ab Oosterzee, jegenwoordigen predicant tot Bunnick, ende syne verantwoordinge ende eyge bekentenisse, mitsgaders in die vrese des Heeren rypelyck geleth hebbende op alles, waerop in desen te letten stondt, heeft eendrachtelyck geoordelt ende verclaert, dat die voorss. Regnerus ab Oosterzee als inhabyl synde tot den kerckendienst van synen dienst sall werden gedeporteert, gelyck het synodus hem deporteert mitsdesen, belastende ende bevelende hem noch tot Bunnick noch elders met eenige kerckelycke diensten sich te bemoyen, maer dat die kercke tot Bunnick wederom met een ander bequaem dienaer sall worden voorsien. Aldus gedaen in die synodale voorgaderinge den 12 Augusti 1619.

Ende alhoewel die voorss. Oosterzee nae pronuntiatie van dese sententie sich in die vergaderinge seer onverduldich heeft getoent, is nochtans sanderen daechs nae verscheyden eernstige vermaninge in die vergaderinge verschenen, heeft syn schult ende verdiende straffe bekent, versoeckende dat die broederen met ende voor hem Godt Almachtich wilden bidden, opdat hy wederom terecht gebracht ende behoorlycken satisfactie ende bekeeringe hebbende tot den kerckendienst ofte andere mindere diensten mocht werden gepromoveert, ende dat middelretyt zyn huysvrouw ende kynderen door intercessie van dese vergaderinge ende singuliere gratie van die E. Mo. heeren Staten deser provincie tot haer onderhout yedt mocht werden toegeleyt, waerop nae eernstige ende iterative vermaninge tot boetveerdicheyt die vergaderinge beloeft heeft alle favoer te bewysen.

Ludovicus du Boys, predicant tot Camerick, alhoewel hy in den voorgaenden synodo hemselven oock neutrael hadde gehouden ende nu bereyt was het formulier te onderteyckenen, evenwel dewyll hy door vaste getuychgenisse overtuijcht is van lasterlycke redenen, op den predickstoell vuytgeworpen tegen eenige goede broederen van Woerden, alsoock van ordinaro dronckenschap ende andere lichtveerdicheden, daervan hy oock een preuve in tegenwoordicheyt van dese eerw. vergaderinge gegeven heeft, soo is verstaen by dese vergaderinge, dat hy van sijnen dienst sall worden gedeporteert volgens de sententie, hierby gevoecht ende die hem in de vergaderinge is voorgeleesen.

Het synodus, gehoort hebbende verscheyden beschuldinge, concernerende de leere ende leven, ingebracht tegen Lodowicum Duboys, jegenwoordich predicant tot Camerick, ende syne verantwoordinge ende eyge bekentenisse, mitsgaders in de vrese des Heeren rypelyck geleth hebbende op alles, waerop in desen te letten stondt, heeft eendrachtelyck geoordeelt ende verclaert, dat de voorseyde Lodowicus Duboys als inhabiel synde tot

den kerckendienst van synen dienst sall worden gedeporteert, gelyck het synodus hem deporteert mitsdesen, belastende ende bevelende hem noch tot Camerick noch elders met eenige kerckelycke diensten sich te bemoyen, maer dat de kercke tot Camerick wederom met een ander bequaem dienaer sall worden versien. Aldus gedaen in de synodale vergaderingh den XVI[en] Augusti 1619.

Joannes Antonii Rommius, predicant tot Odyck, alhoewel hy op het scheyden des voorgaende synodi hemselve aen de syde van de rechtsinnige broeders verclaert hadde ende nu oock geteyckent heeft het formulier van de eenicheyt in de leere (gelyck hy oock dienvolgens als een lidt van dese vergaderinge was aengenoemen ende eenige dagen geseten hadde), nochtans dewyle verscheyden groote ende sware clachten tegen syn leven syn ingebracht, als van lichtveerdicheyt ende ongebondenheyt in schimpen ende lasteren oock tot nadeel van treffelycke persoenen, van dronckenschap ende andere vuylicheden, dewelcke hy ten dele selffs bekent heeft, ten deele vuyt scriftelycke attestatien ende andere gewisse getuychgenissen gebleecken syn, is verstaen, dat hy insgelicx van synen dienst sall gedeporteert zyn volgens de sententie hierby gevoecht, die hem oock in de vergaderinge is voorgelesen.

Het synodus gehoort hebbende verscheyden beschuldinge, ingebracht tegen Joannem Antonii Rommius, jegenwoordich predicant tot Odyck, ten aensien van syn onstichtelyck leven, mede gehoort hebbende syne verantwoordinge ende eygen bekentenisse, mitsgaders in de vreese des Heeren rypelyck gelet hebbende op alles, waerop in desen te letten stondt, heeft geoordeelt ende verclaert, dat de voorseyde Joannes Rommius nyet stichtelyck in de kerckendienst can worden geleeden, maer dat hy daervan sall worden gedeporteert, gelyck se hem deporteert mitsdesen, belastende ende bevelende hem noch tot Odyck noch elders met eenige kerckelycke diensten sich te bemoyen, maer dat de kercke tot Odyck wederom met een ander bequaem dienaer sal worden versien. Aldus gedaen in de synodale vergaderinge den XVIII[en] Augusti 1619.

Joannes Porcelius, predicant Ter Aa, mede willich synde om het formulier te onderteyckenen, is voor den tyt van drie maenden om sekere consideratien ende merckelycke redenen gesuspendeert van synen dienst, om daerentusschen beproeft ende daernae tot syn voorgaende bedieninge wederom toegelaeten te worden, naedat hij de kercke satisfactie sall hebben gedaen.

Cap. 2.

Sententien over die predicanten, die te vooren aen de syde der Remonstranten sich gehouden hebben.

Joannes Assueri Bodecherus, predicant tot Coten, naedat hy door eenige

gecommitteerde vuyt die vergaderinge was onderweesen ende het formulier hadde onderteyckent, is als een lidtmaet van de synodo opgenoemen, mits dat hy om reedenen op een ander plaets sall getransporteert worden.

Assuerus Joannis, predicant ter Eem ende Baern, alumnus van de E. Mo. heeren Staten, tot Franiker gestudeert hebbende, is tot den kerckendienst beroepen ter Eem ende Baern ende aldaer in den dienst geweest den tyt van elff jaren. In den synodo gecompareert ende gevraecht synde nae syn gevoelen in desen controverse poincten, heeft verclaert voordesen geen vaste resolutie gehadt ende geen naerder verclaringe gedaen te hebben, dan qui credit salvabitur, de kercke nyet geturbeert te hebben. Ende nae eenige objectien, by hem tegen de praecise ende absolute praedestinatie (soo hy die noemde) ende andere poincten voorgeworpen, ende de antwoorden van de broederen daerop gegeven, is gedimitteert om sich naerder te bedencken. Ende heeft daernae verclaert, dat hy vooralsnoch de decreta synodi nationalis met goeder conscientie nyet en conde onderteyckenen. Doch overmits [hij goede getuijchenisse heeft van leven, soo heeft] [1]) de synodus, alhoewel sy hem onslaet van synen dienst, aengenoemen by de E. Mo. heeren Staten voor hem te intercederen, dat hy voor den tyt van ses maenden syn tractament mach genieten. De sententie is hem in de vergaderinge mede voorgelesen als volcht.

Het synodus van het sticht van Utrecht, jegenwoordich vergadert binnen Utrecht om de goede resolutie des nationalen synodi ende de bevelen der hooge overicheyt te voldoen, heeft voor haer geciteert Assuerum Joannis, jegenwoordige predicant ter Eem ende Baern, dewelcke op verscheyden reysen affgevraecht synde, off hy sich de decreta des synodi nationalis soude connen ofte willen onderwerpen, heeft, naedat hem eenige tyt van beraet was gegeven, in desen synodo rondelyck verclaert, dat hy de vorss. synodale decreten met goeder conscientie voor desen tyt nyet en soude connen onderteyckenen. Waerom de voorseyde synodus volgende de ordre ende last, in synodo nationali gegeven, ende de goede intentie van de E. Mo. heeren Staten Generael heeft verclaert, gelyck se verclaert by desen, dat de voorseyde Assuerus Joannis hem van nu aff sall houden verlaeten ende ontslagen van alle kerckelycke diensten ende bedieninge, gelyck hy oock mitsdesen tegenwoordichlyck wordt verlaeten ende ontslagen, ter tyt toe dat hy door beter onderrichtinge ende bedenckinge hemselven met de Gereformeerde kercken soo in desen als in alle andere leerpoincten sall conformeren ende den kercke behoorlycke satisfactie sall

---

[1]) Het hier en verder in deze acta tusschen [ ] geplaatste is aangevuld uit W W.

hebben gedaen, ende dat wyders syn kercke datelycken sall worden versien met een bequaem dienaer, wenschende nochtans dat de voornoemde ASSUERUS in regardt van syn stichtelyck leven ende sedicheyt int voorstellen van syn opinie den tyt van ses maenden syn volle tractament mochte genieten, gelyck tot dien eynde de synodus aengenomen heeft by de E. Mo. heeren Staten deser provincie voor hem te intercederen. Aldus gedaen in de synodale vergaderinge den XIXen Augusti 1619.

PETRUS BOSSCHIUS, predicant tot Wyck by Duyrstadt, heeft voor de vergaderinge verclaert, naedat hem eenich beraet was gegeven, dat hy vooralsnoch de decreta des synodi nyet en conde onderteyckenen, onder presentatie nochtans dat hy hemselven still ende leersaem wilde stellen, soo ist dat de vergaderinge, geleth hebbende op de een syde op de resolutie des synodi nationalis ende stichtinge van Godes kercke, aen de ander syde op de intercessie van de gecommitteerden des magistraets ende kerckenraets van Wyck, specialick gecommitteert om voor hem te intercederen, hem ontslagen heeft van synen dienst voor den tyt van ses maenden om sich middelretyt naerder te bedencken ende met de Gereformeerde kercke te conformeren, twelck ingevalle hij binnen dien tyt nyet en doet, van syne bedieninge geheelyck sall ontslagen blyven volgens de sententie, hem voorgelesen, als volcht.

Het synodus vant sticht van Utrecht, jegenwoordich vergadert binnen Utrecht om de resolutie des nationalen synodi ende der bevelen der hooge overicheyt te voldoen, heeft voor haer geciteert PETRUM BOSSCHIUM, jegenwoordich predicant tot Wyck by Duyrstadt, dewelcke op verscheyden reysen affgevraecht synde, off hy sich de decreten des sinodi nationalis soude connen ofte willen onderwerpen, heeft naerdat hem eenigen tyt van beraet was gegeven, in desen synodo rondelycken verclaert, dat hy de voorss. synodale decreten met goeder conscientie voor desen tyt nyet en soude connen onderteyckenen. Waerom de voorseyde synodus volgende de ordre ende last, in synodo nationali gegeven, ende de goede intentie van de E. Mo. heeren Staten Generael heeft verclaert, gelyck se verclaert by desen, dat de voorseyde BOSSCHIUS hem van nu aff sall houden ontslagen van alle kerckelycke diensten ende bedieninge, gelyck hy oock mitsdesen tegenwoordichlyck werdt ontslagen voor den tyt van een halff jaer, gedurende welcken tyt de plaetse van Wyck voor hem sall open blyven, om hemselven middelretyt in de vrese des Heeren te bedencken ende met de Gereformeerde kercke soo in desen als alle anderen leerpoincten sall conformeren, twelck by sooverre by hem binnen den tyt nyet gedaen wordt, sall geheelyck ontslagen syn, gelyck [hij] ontslagen wordt mitsdesen van synen dienst, verhoepende daerentusschen, dat de Heere de genaede syns

h. geestes hem goedertierlyck sall verleenen. Aldus gedaen in de synodale vergaderinge den XIX^en Augusti 1619.

Antonius Hoornhovius, predicant tot Werckhoven, gestudeert hebbende tot Leyden, heeft verclaert het gevolen der Remonstranten voor desen tyt toegedaen geweest ende noch te zyn, ende daerom voor desen tyt de decreten des synodi nyet te connen onderteyckenen, is derhalven van synen dienst ontslagen, doch dat de synodus, mede gehoort hebbende de goede getuygenisse van syn persoen, voor hem by de E. Mo. heeren Staten sall intercederen, dat hem een vierendeel jaers tractaments boven het vierendeel jaers, daer hy ingetreden is, mach vergunt worden.

Het synodus vant sticht van Utrecht, jegenwoordich vergadert binnen Utrecht om de goede resolutie des nationalen synodi ende de beveelen der hooge overicheyt te voldoen, heeft voor haer geciteert Antonium Hoornhovium, jegenwoordige predicant tot Werckhoven, dewelcke affgevracht sijnde, off hij sich de decreten des synodi nationalis soude connen ofte willen onderwerpen, heeft in desen synodo verclaert, dat hy de voorss. synodale decreten met goeder conscientie voor desen tyt nyet en soude connen onderteyckenen. Waerom de voorseyde synodus volgende de ordere ende last, in synodo nationali gegeven, ende de goede intentie van de Ho. Mo. heeren Staten Generael heeft verclaert, gelyck se verclaert by desen, dat de voorseyde Antonius Hoornhovius hem van nu aff sall houden verlaten ende ontslagen van alle kerckelycke diensten ende bedieninge, gelyck hy oock mitsdesen tegenwoordichlyck wordt verlaeten ende ontslagen, ter tyt toe dat hy door beter onderrichtinge ende bedenckinge hemselven met de Gereformeerde kercke soo in desen als alle andere leerpoincten sall conformeren ende de kercke behoorlycke satisfactie sall hebben gedaen, ende dat wyders syn kercke datelycken sall worden voorsien met een bequaem dienaer, mits dat de synodus, ten eynde hy hem volgens syn eygen versoeck soude moegen bedencken, by de E. Mo. heeren Staten deser provincien voor hem sall intercederen, dat hem een vierendeel jaers tractaments mach worden toegeleyt. Aldus gedaen in de synodale vergaderingh den XIX^en Augusti 1619.

Wilhelmus Riddersbach, predicant Tull ende tWael, mede weygerich zynde om de decreten des synodi te onderteyckenen ende nochtans bereyt om sich te bedencken ende goede onderrichtinge plaets te geven, is oock ontslagen van synen dienst op gelycke conditie als de voorgaende, doch dat hy tot den dienst nijet en sall toegelaten worden, voor ende aleer hij op nieuws volcomelyck sall wesen geexamineert ende ondersocht, overmits hy bevonden wordt in de leere nyet vast te gaen.

Het synodus vant sticht van Utrecht, jegenwoordich vergadert binnen

Utrecht om de resolutie des nationalen synodi ende de beveelen der hooger overicheyt te voldoen, heeft voor haer geciteert WILHELMUM RIDDERSBACH, jegenwoordichge predicant tot Tul ende tWael, dewelcke op verscheyden reysen affgevracht synde, off hy sich de decreten des synodi nationalis soude connen ofte willen onderwerpen, heeft naedat hem eenige tyt van beraet was gegeven, in desen synodo rondelyck verclaert, dat hy de voorss. synodale decreten met goeder conscientie voor desen tyt nyet en soude connen onderteyckenen. Waerom de voorseyde synodus volgende de ordere ende last, in synodo nationali gegeven, ende de goede intentie van de Ho. Mo. heeren Staten Generael heeft verclaert, gelyck se verclaert by desen, dat de voorseyde WILHELMUS RIDDERSBACH hem van nu aff sall houden verlaten ende ontslagen van alle kerckelycke diensten ende bedieninge, gelyck [hij] oock mitsdesen tegenwoordichlyck wordt verlaeten ende ontslagen, ter tyt toe dat hy door beter onderrichtinge ende bedenckinge hemselven met de Gereformeerde kercke soo in desen als alle andere leerpoincten sall conformeren, ende de kercke behoorlycke satisfactie sall hebben gedaen, ende dat wyders syn kercke datelyck sall worden voorsien met een ander bequaem leeraer, ende dat hy voor syn admissie de novo volcomentelyck sal werden gexsamineert, mits dat de synodus by de E. Mo. heeren Staten voor hem sal intercederen, dat hem een vierendeel jaers tractaments mach werden toegeleyt om middelretijt volgens syn eijgen versoeck sich naeder te bedencken. Aldus gedaen in de synodale vergaderinge den XX[en] Augusti 1619.

JOANNES BORNIUS, alumnus van de E. Mo. heeren Staten, eerst tot Franicker ende daernaer tot Leyden gestudeert hebbende, is in den dienst gecomen tot Overlangbrouck, alwaer hy den dienst betreden heeft elff jaren. Voor dese vergaderinge verschenen ende ondersocht synde, wat gevoelen hy voor [desen] gehadt ende noch tegenwoordich mocht hebben in de controverse poincten, heeft verclaert noyt voordesen alsoock noch nyet te connen verstaen die praecise praedestinatie (soo hy die noemde). Daerop nae eenige gedaene onderwysinge, naedat hem eenige dagen syn beraet was gegeven, rondelyck verclaert heeft vooralsnoch de Canones synodi nyet te connen onderteyckenen. Ende nae ondersoeck van syn leere ende leven ende eenige quade geruchten, die den synodo waren voorgecommen, ende diesaengaende eenige scriftelycke attestatien waren voorgelesen, is by de vergadering gedeporteert van synen dienst.

Alsoo JOANNES BORNIUS, jegenwoordige predicant tot Overlambrouck, voor de synodo, jegenwoordich vergadert binnen Utrecht, opentelyck ende iterativelyck bekent ende verclaert heeft, naedat hem tyt van beraet was gegeven, dat hy de decreta synodalia met goeder conscientie nyet en can

onderteyckenen, ende dat daerenboeven oock geblecken is, dat hy sich int voorstellen ende dryven van syn gevoelen verscheydentlyck tot onruste van Godts kercke seer heftich ende partydich heeft gedraegen, behalven dat hy in syn leven nyet en is van goede getuygenisse ende geruchte, als een dienaer Jesu Christi behoort te zyn, soo oordeelt ende verclaert de synodus, dat de voornoemde BORNIUS nae de sententie des synodi nationalis van synen dienst behoort gedeporteert te worden, gelyck se hem deporteert mits desen, belastende ende bevelende hem noch tot Overlambroeck noch elders sich mit eenige kerckelycke diensten te bemoyen, maer dat de kercke van Overlambroeck met een ander bequaem leeraer sall worden voorsien. Aldus gedaen in de synodale vergaderinge binnen Utrecht den XVIIIen Augusti 1619.

Ende alsoo JOANNES BORNIUS voornoempt mennichmael in dese vergaderinge aengehouden heeft, dat de woorden behalven dat hy in syn leven nyet en is van goede getuygenisse ende geruchte, als een dienaer Jesu Christi behoort te zyn, vuyt zyn sententie mochte gedaen worden, soo heeft de vergadering op zyn ernstich ende instantelyck versoeck dese naevolgende verclaringe hem verleent ende alhier gestelt.

Alsoo JOANNES BORNIUS, gewesene predicant tot Overlambroeck, by requeste versocht heeft, dat het den eerw. synodo provinciael van den lande van Utrecht gelieve de sententie over zyn persoon te versachten ende vuyt te laten die woorden van de geruchten, die tegen zyn leven syn ingebrocht, overmits hy verhoopt in toecommenden tyden door Gods genade sich alsoo te draegen, dat hy van de geruchten mochte vry worden, soo ist [dat] de eerw. synodus, rypelyck geleth hebbende op het voorseyde versoeck ende reedenen van dien, verclaert heeft ende verclaert mitsdesen, dat de sententie, over den voorseyden persoen by dese vergaderinge gewesen, eygentlyck ende voornamentlyck gefundeert is op het stuck van de leere ende syne weygeringe van onderteyckenen te doen aen de Canones van het synodus nationael, maer dat zy van dese geruchten in de sententie heeft willen gewach maecken om ex officio den voorseyden BORNIUM te wysen tot zyne conscientie, ten eynde dat hy deselve recht examinere ende in toecommende tyt voorsichtelyck wandele, twelck doende de voorseyde clausulen denselven persoen voor desen synodo nyet en sall beswaren. Actum den XXIIIIen Augusti 1619.

PETRUS VALCK, predicant tot Langeraeck over Leck, alhoewel hy gesint was de decreten des synodi te onderteyckenen, is om redenen van synen dienst ontslagen voor den tyt van drie maenden om middelretyt beproeft te worden, ende daernae in alle leerstucken van de Gereformeerde religie

rechtsinnich bevonden synde in een ander plaetse tot den kerckendienst gepromoveert te worden, twelck hem door D. praesidem is aengeseyt.

Joannes Monachius, Bartholomeus Provostius, Chrystophorus Langeraeck, Franciscus Taurinus, Paulus Lyndenius, Egbertus Stedum, Joannes Nederlagius ende Agidius Seistius, respective predicanten tot Bunschoten, Vaert, Hermelen, Maersen, Soest, Abcoude, Woudenberch ende Segvelt, gelyck zy tsamen een request hadden overgegeven aen de E. heeren Gedeputeerde van de E. Mo. heeren Staten van dese provincie, waerby zy verclaerden, dat se dese vergaderinge nyet en conde houden voor wettelyck, overmits sy synde ingesetene predicanten van dese provincie wierden buytengeslooten ende vreemde daertoe geadmitteert, versochten daerom off hiermede te sitten als judices, ofte dat de Remonstranten mochten hebben een vergaderinge appart, gelyck sy in Octobri des voorleeden jaers gehadt hebben, alsoo hebben sy, geexamineert synde, in substantie vast op een maniere geantwoort, te weeten altesamen tot Leyden gestudeert te hebben, ende het gevoelen der Remonstranten altijt toegedaen geweest te syn ende noch te sijn, ende hetselffde partijdelyck tot naedeel van Godts kercken gedreven te hebben, ende [naedat se hooft voor hooft voor die vergaderinge geciteert ende ondersocht waeren, hebben gelijckelijck verclaert] nyet alleen de decreta synodalia voor onscriftmatich te kennen ende consequentelijck deselve nijet te connen onderteyckenen, maer daerenboven onnodich te zyn sich op de Confessie van de Nederlantsche kercke ende den christelycken Catechismo te verclaren, beneffens dat Egbertus Stedum, predicant tot Abcoude, in dese vergaderinge syn selven seer onbeleeffdelyck ende ongeschickt heeft gedraegen, waerover dat de vorss. persoenen van alle kerckelycke diensten ende bedieningen zyn gedeporteert, gelyck tot dien eynde een yder, hoeft voor hoeft wederom binnengeroepen synde, dese naevolgende sententie is voorgelesen.

Het synodus van de provincie van Utrecht, jegenwoordich vergadert binnen Utrecht om de goeden resolutie des nationalen synodus ende der bevelen der hooger overicheyt te voldoen, heeft voor haer geciteert N., predicant tot N., denwelcke gevracht zynde, waervoor hy de decreta des voorseyden synodi hielt, ende off hy oock geresolveert soude zyn deselve te onderteyckenen ende te achtervolgen, heeft rondelyck in desen synodo verclaert deselve decreta te houden voor onscriftmatich ende nyet te connen onderteyckenen ende achtervolgen, ende daerenboven kennelyck is, dat hy het gevoelen der Remonstranten doorgaens tot ondienst van Godes kercke ende ontrustinge der gemoederen seer heftich ende partydich heeft gedreven ende het contrarie gevoelen van de Gereformeerde kercke tegengestaen, waerom de voorseyde synodus volgende de ordre ende last, in

synodo nationali gegeven, ende de goede intentie van de Ho. Mo. heeren Staten Generael heeft verclaert, gelyck se verclaert mitsdesen, dat de voorseyde N. van nu aff sall worden gedeporteert van alle kerckelycke diensten ende bedieninge, gelyck hem het synodus deporteert mitsdesen, ter tyt toe dat hy door beter onderrechtinge ende bedenckinge hemselve met de Gereformeerde kercke soo in desen als alle andere leerpoincten sall conformeren ende de kercke behoorlycke satisfactie sall hebben gedaen ende met deselve waerlyck ende ten vollen wesen versoent, belastende ende bevelende hem nochte tot N. noch elders sich mit eenige kerckelycke dienste te bemoyen, ende dat daerentusschen de plaetse van N. met een bequaem leeraer sall worden versien. Aldus gedaen den XIX^en^ Augusti in de synodale vergaderingh anno 1619.

Doch staet aen te mercken, dat in de sententie van Franciscus Taurinus ende Joannes Nederlangius om redenen syn vuytgelaeten de woorden doorgaens ende zeer heftich, ende in de sententie van Agidius Seistius de woorden doorgaens partydich ende seer heftich, gelyck in de sententie van Egbertus Stedum, om redenen tevooren verhaelt, geinsereert zyn dese naevolgende woorden ende bovendien seer onsedich ende ongeschickt hem in desen vergaderinge heeft gedraegen.

Benjamin Wannemaker, predicant tot Lopick, gestudeert hebbende tot Leyden, alhoowell hy in den aenvanck sich toenden, alsoff hij leersaem wilde zyn, die maer hadde eenige dubia in decretis synodalibus, waerop hy onderrichtinge versocht, heeft sich naderhandt alsoo geopenbaert ondersocht zynde op verscheyde ende geloeffweerdige getuygenissen, tegens hem ingebracht, dat hy nyet alleen niet toe en stondt de decreten des synodi nationalis, maer daerenboven vol was van verscheyden vreemde, grouwelycke ende lasterlycke opinien, met naemen van de providentie Godts, daervan hy wilde staende houden, dat Godt onse gedachten nyet en weet, voor ende alleer dat se in cerebro geformeert zyn. Is derhalven eendrachtelyck verclaert by de vergaderinge onweerdich te zyn dien h. dienst ende weerdich om de facto van alle kerckelycke diensten gedeporteert te worden volgens de sententie hierby gestelt.

Het synodus van de provincie van Utrecht, jegenwoordich vergadert binnen Utrecht om de goede resolutie des nationalen synodi ende de beveelen der hooger overicheyt te voldoen, heeft voor haer geciteert Benjamin Wannemaker, jegenwoordichge predicant tot Lopick, dewelcke gevraecht zynde, waervoor hy de decreten des voornoemden synodi hielt ende off hy oock geresolveert soude zyn deselvige te onderteyckenen ende te achtervolgen, heeft rondelyck in dese synodi verclaert deselffde decreta

te houden voor onscriftmachtich ende nyet te connen onderteyckenen ende achtervolgen, ende daerenboven kennelyck is, dat hy het gevoelen der Remonstranten doorgaens tot ondienst van Godts kercke ende ontrustinge der gemoederen seer heftich ende partydich heeft gedreven, ende het contrarie gevoelen van de Gereformeerde kercke tegengestaen, ende bovendien vuijt verscheijden depositien ende syn eygen verclaringe ons gebleecken is, dat hij voll is van vreemde, grouwelycke ende lasterlycke opinien, waerom de voorseyde synodus volgende de ordere ende den last, in synodo nationali gegeven, ende de goede intentie van de Ho. Mo. heeren Staten Generael heeft verclaert, gelyck se verclaert mitsdesen, dat de voorseyde WANNEMAKER als des h. kerckendienstes onweerdich van nu aff sall worden gedeporteert van alle kerckelycke diensten ende bedieninge, gelyck hem het synodus deporteert mitsdesen, ter tyt toe dat hy door beter onderrechtinge ende bedenckinge hemselven met de Gereformeerde kercke soo in desen als alle andere leerepoincten sall conformeren, ende de kercke behoorlycke satisfactie sal hebben gedaen ende met deselvige waerlyck ende ten vollen wesen versoent. belastende ende bevelende hem nochte tot Lopick noch elders sich met eenige kerckelycke diensten te bemoyen, ende dat daerentusschen de plaetse van Lopick met een ander bequaem leeraer sal worden voorsien. Aldus gedaen in de synodale vergaderinge de XX^{en} Augusti 1619.

HENRICUS WELSINGIUS, predicant tot Meertensdyck, geciteert synde beneffens de voorgaende is van wegen syn lichamelycke cranckheyt nyet gecompareert, doch is by de vergaderinge goetgevonden per deputatus met hem te handelen. Dewelcke, naedat se met hem gesproecken ende daervan rapport gedaen hadden, is voorstaen, dat den voornoemden WELSINGIUS, nyet alleen omdat hy weygerich was de decreta des synodi te approberen ende te onderteyckenen, maer dat hy oock vuyt syn voorgaende handelinge voor grover doelinge susspect was, van synen dienst sall worden gedeporteert, ende dat zyn sententie hem toegesonden sall worden, twelck naederhandt geschiet is.

Alsoo HENRICUS WELSINGIUS, jegenwoordich predicant tot Meertensdyck, geciteert synde by expresse missive van de E. Mo. heeren Staten van dese provincie om te compareren voor den synodo provinciael hier tegenwoordich ende te aenhooren, tgeen de synodus hem hadde voor te houden, ende de voorseyde WELSINGIUS door lichamelycke cranckheyt verhyndert was te compareren, is de synodus genootsaeckt geweest eenige gedeputeerde aen hem te senden om te verstaen, hoedat hy int stuck der leere gestelt was, met naemen nopende de vyff articulen der Remonstranten, daerover by de sinode nationalis verclaringe ende vuytspraecken gedaen is, welcke

gedeputeerden gerapporteert hebben, dat hy nyet en conde de voorseyde verclaringe met goeder concientie onderteycken als nyet connende verstaen, dat se de h. scriftuyr conform was, dat hy oock hadde bekent schuldich te wesen aent vuytgeven van seecre boecxken, tot Franicker gedruckt, De officio hominis christiani. alhoowel hy verclaerden onschuldich te zyn aent. maecken van de voorreden, die daervoor stondt, soo ist dat die synodus om te volgen de ordere ende lasten, int synodo nationale gegeven, ende de goede intentie van de Ho. Mo. heeren Staten Generael heeft verclaert, gelyck sy verclaert mitsdesen, dat de voorseyde WELSINGIUS van nu aff sall werden gedeporteert van alle kerckelycke diensten ende bedieningen, gelyck hem het synodus deporteert mitsdesen, ter tyt toe dat hy door beter bedenckinge ende onderrechtinge hemselven met de Gereformeerde kercke soo in desen als alle andere leerpoincten sall conformeren ende de kercke behoorlycke satisfactie hebben gedaen ende met deselve waerlyck ende ten vollen sall weesen versoent, belastende ende bevelende hem noch tot Meertensdyck noch elders sich mit eenige kerckelycke diensten te bemoyen, ende dat daerentusschen de plaetse van Meertensdyck met een ander bequaem leeraer sall worden versien. Ende overmits de voorseyde WELSINGIUS nyet tegenwoordich en was om redenen voorseyt, soo is by de vergaderinge verstaen, dat hem dese sententie in forma by eenen expressen sall toegesonden worden, ten eynde hy weete, waernaer dat hy sich hebbe te reguleren. Actum in de synodale vergaderingh den XXVI[en] Augusti 1619.

DIDERICUS CAMPHUSIUS, predicant tot Vleuten, andermael geciteert zynde by expresse missive van de E. heeren gecommitteerden van de E. Mo. heeren Staten deser provincien, is nyet gecompareert ende derhalven mede van synen dienst gedeporteert, ende de sententie alsvoorens toegesonden.

Alsoo DIDERICUS CAMPHUSIUS, jegenwoordich predicant tot Vleuten, geciteert synde by expresse missive van de E. Mo. heeren Staten van dese provincie om te compareren voor den synodo provinciael hier jegenwoordich ende te aenhooren, hetgeene de synodus hem hadde voor te houden, geweygert heeft te compareren ende verclaert heeft synen dienst in handen van de gemelte heeren Staten te resingneren, soo ist dat de synodus aenmerckende zyn wederhooricheyt ende vilipendentie van de authoriteyt van de hooch overicheyt ende trouloese verlatinge syns dienst, dewelcke hy gelyck als alle andere dienaren nijet en mochte verlaeten sonder wettelycke reedenen, by de classe ofte synode wichtich bevonden, ende daerbeneven bekent is, dat hy in synen dienst hem gedragen heeft als eenen bitteren ende calumniues Remonstrant, den voorseyden persoen heeft verclaert mitsdesen vervallen te zyn van alle kerckelycke diensten ende bedieninge, ter tyt toe dat hy hem door beter onderrichtinge ende be-

denckinge hemselven mitte Gereformeerde kercke soo in desen als alle andere leerpoincten sall conformeren ende de kercke behoorlycke satisfactie hebben gedaen ende mit deselve waerlyck en ten vollen wesen versoent, belastende ende bevelende hem noch tot Vleuten noch elders sich mit eenige kerckelycke diensten te bemoyen, ende dat daerentusschen de plaetse van Vleuten met een ander bequaem leeraer sall worden versien. Ende overmits de voorseyde CAMPHUSIUS nyet tegenwoordich en was om redenen voorseyt, soo is by de vergaderinghe verstaen, dat hem dese sententie in forma by een expresse sall toegesonden worden, ten eynde hy weete, waernaer dat hy sich hebbe te reguleren. Actum [in] de synodale vergaderingh den XVIen Augusti 1619.

Cap. 3.

Aenneminge van kerckenordeninge, in synodo nationali gestelt.

Is gelesen de gansche kerckenordeninge, alsoe se in synodo nationali is geconcipieert ende by de E. Mo. heeren Staten deser provincie was geapprobeert. Ende syn de tegenwoordige broeders gevraecht, offer yet was in dese ordre, dat se nyet en verstonden, ofte daerin dat se eenige swaericheden vonden. Maer alsoo sy gesamentelyck hebben verclaert van herten verblyt te wesen, dat Godt Almachtich de kercke in de provincie soo genaedelyck hadde aengesien, dat deselve nyet alleen in de leere maer oock in de ordere eenicheyt met andere gemeyne kercken van onse Unie mochte onderhouden, soo syn se by den praeses ende assessor vriendelycken vermaent ende gebeden, dat yder in zyn kercke alle devoor soude aenwenden om deselve ordere bequamelyck in te voeren ende getrouwelyck te onderhouden. Alsoo de E. heeren gedeputeerden van wegen de E. Mo. heeren Staten van dese provincien last hadden te eysschen verclaringe van desen synodo over eenige poincten, in de gemelte kerckenordeninge gestelt, aengaende voornaemelyck de verkiesinge van predicanten ende ouderlingen om alsoo in toecommende tyden alle misverstanden ende inconvenienten voor te commen, soe hebben de eerw. gedeputeerde des synodi nationalis, als die de meyninge des nationalen synodi best verstonden, een eenvoudige verclaringe daerop gedaen, die oock nyet alleen by de E. broederen deses synodi maer oock de E. heeren gedeputeerden met goet genougen is aengehoort, belovende daervan rapport te doen aen hare principalen. Ende is dese verclaringe tot een eeuwige memorie hierby gevoecht in manieren navolgende, ten eynde dat alle kercken in dese provincie weten, waernaer sy haer hebben te reguleren.

Extract. Veneris VIa Augustij 1619.

Volgende de resolutie, op den XXIen der voorledene maent July genoemen, doen de heeren gecommitteerde tot de naerdere examinatie van de kerckenordeninge, in dit articule gementioneert, rapport met openinge

van verscheyden bedenckinge ende consideratien, die daer vallen beroerende de interpretatie van eenige articulen, in de voorseyde kerckenordeninge vervat. Ende is goetgevonden, dat de heeren by dese vergaderinge te committeren met de aenstaende synodo provinciael sullen commen in naerder communicatie om op de naervolgende poincten een naerder verclaringe ingestelt ofte beraempt te moegen worden.

Te weeten op den IIIIen artykell.

Hoeverre men verstaet te sullen strecken de correspondentie met de christelycke overicheyt int verkiesen der dienaren des woorts etc., ende off de examinatie derselver nyet en dient te geschieden ten overstaen van eenige gecommitteerde van de respective overicheyt wesende lidtmaten van de gemeynte.

Op den Ven artykel.

Aengaende de correspondentie ut supra.

Op den XXIIen artykel.

Te letten off het kiesen van de ouderlingen ende diaconen niet int geheel sall geschieden by den kerckenraet, ende off het ten regarde van de stadt Utrecht nyet soude goet zyn in deselve verkiesinge te gedencken op gequalificeerde lidtmaten van de collegie van de heeren Staten, van de vroetschap der stadt Utrecht ende van den Hove van Utrecht, mitsgaders ten aensien van andere steden op de lidtmaten vuyt de magistraten, ende van de platte landen op de respective ambachtsheeren ende die van de gerechten, wesende lidtmaten alsvoorens.

Noch op het Ve artykel voorseyt.

Verclaringe te eysschen van de woorden: voor sooveel tselve stichtelyck can worden gebruyckt sonder naedeel van Godts kercke.

Ende is nae vordere rype genoemene deliberatie ende verscheyden communicatie dese beraemde kerckenordeninge, soo die leyt, goetgevonden ende gearresteert, gelyck deselve goetgevonden ende gearresteert wordt by desen, mits conditie by sooverre hiernaer over de interpretatie van dien eenige disputen mochten commen te verrysen tusschen eenige van de subalterne overicheyt ende kercke deser provincie, dat hetselve different voor de heeren Staten van dien sall worden gebracht om by hare E. Mo. te worden beslicht. Ende soo sulcx by deselve nyet gevoechgelyck conde geschieden, dat het alsdan sall staen ter decisie van de Ho. Mo. heeren Staten Generael ende de heeren stadthouder deser provincie in der tyt, mitsgaders dat noch in cas van dispute dese aengaende tusschen de souvereyne overheyt ende kercke voornoemt men hem oock ter eersten instantie sall addresseren aen de h. gemelte heeren Staten Generael ende stadthouder voornoempt om by deselve te worden gedecideert.

Onderstont: Geextraheert vuyt de resolutie by de E. Mo. heeren Staten slandts van Utrecht genoemen ende accordeert in kennisse van my ANT. VAN HILLEN.

Verclaringe gedaen by de gedeputeerden des synodi nationalis, die verschenen zyn in den synodo provinciali van den lande van Utrecht, over de naevolgende poincten rakende de kerckenordeninge by de E. Mo. heeren Staten van dese provincie den synodo voorgestelt.

Op den IIII[en] artykell.

Hoeverre men verstaet te sullen strecken de correspondentie met de christelycke overicheyt int verkiesen van de dienaren des woorts etc. Antwoort: dese correspondentie bestaet in drie stucken. Eerst soowanneer daer een ofte meer predicanten in eenige kercken gebreecken, soo sall de kerckenraet hetselvige hare christelycke overicheyt te kennen geven om deselve van den noot der kercken te berichten ende met haer consent naer een bequame persoon ofte persoonen vuyt te sien. Ten tweeden wanneer den kerckenraet op een off meer persoenen de oogen geslagen heeft, soo sullen sy deselve hare E. overheyt bekent maken om te vernemen, off hare E. yetwes hebben, waeromme deselve persoenen in dese kercke nyet stichtelyck en soude cunnen dienen. Ende soo de overicheyt tegen de persoen nyet wettelycks en heeft, soo sall de kerckeraet tot de verciesinge voortvaren, ende nae de gedane verkiesinge versoecken de approbatie van de overicheyt. Ten derden soowanneer de gaven zyn te hooren ofte beseyndinge te doen tot voltreckinge van de beroepinge, soo sall de overicheyt hare gedeputeerde voegen by de gedeputeerde der kercke, soo het haere E. gelieft.

Opt V[e] articul.

Aengaende de correspondentie. Antwoort ut supra.

Verclaringe te eysschen van de woorden: voor sooveel hetselve stichtelyck can worden gebruyckt sonder naedeel van Godts kercke, off met dese woorden de patronen, synde van andere als Gereformeerde religie 1), van het jus patronatus worden vuytgeslooten. Antwoort: de meyninge des synodi nationalis en is geensins met desen woorden yemant, wie hy sy, in syn deuchtelyck recht van presentatie te vercorten, maer wel het rechte gebruyck van dien aen te wysen, te weeten dat het moet gebruyckt worden met stichtinge, dat is datter gepresenteert worde persona habilis, daervan de classis moet oordelen, dat de kercke blyve by haer recht van verkiesinge ende wettelycke repudiatie oock nae het oordeel des classis,

1) »patronen — religie". In het origineel van deze »Verclaringe" (zie noot volg. bl.) stond eerst »paepsche patroonen", welke woorden ook daar reeds aldus verbeterd zijn.

dat de presentatie geschiede binnen den tyt van ses weecken, naedat de plaetse vacant geworden is, off dat anders de kercke sall gerecht zyn om selve vuijt te sien nae een bequaem persoon, dat de patronus den pastoor versorge van een eerlyck tractament, ende voorts sich voege nae de kerckelycke ordeninge.

Opt XXII[e] artykel.

Te letten off het kiesen van de ouderlingen ende diaconen niet int geheel en sall geschieden by den kerckenraedt. Antwoort: wy verstaen, alhoewel de kerckenordeninge daervan alternative spreeckt, dat het evenwel in dese provincie best sal syn, dat nyet alleen de d'nominatie maer oock de verkiesinge van het enckel getal, dat bevesticht sall worden, nae voorgaende proclamatie simpelyck by den kerckenraedt geschiede, gelyck meest in andere provincien geschiet.

Off het ten regarde der stadt Utrecht alsoock van andere steden ende dorpen het nyet en soude goet zyn te gedencken op gequalificeerde lidtmaten van de collegie van de heeren Staten, van de vroetschap der stadt Utrecht ende van den Hove van Utrecht etc. Antwoort: tis behoorlyck caeteris paribus ende als de heeren daertoe vaceren connen, gelyck mit stichtinge vaste in alle andere provincien gedaen wordt.

Dese verclaringe by de voorseyde gecommitteerde gedaen synde, is by den ganschen synodo voor goet aengenoemen, gelyck oock de E. eedele heeren gecommitteerden van de eedele Mo. heeren Staten van dese provincie beloeft hebben daervan rapport te doen aen hare principalen ende de goede handt te bieden, dat in de voorss. poincten de gemelte verclaringe mach aengenoemen ende by hare E. Mogentheyt bevesticht worden.

Onderstondt: J. Bogermanus. J. Dibbetius. Jacobus Triglandius. Godefridus Udemans. [1])

Alsoo tot noch toe in dese provincien geen classes geweest zyn, gelyck nochtans volgens de kerckenordeninge nodich is ende tot noch toe in alle andere provincien met merckelycke vreucht ende stichtinge gepractiseert is, soo is goetgevonden, dat eenige broederen, die de gelegentheyt van dese lantschap bekent is, een concept te formeren, hoe ende [op] wat maniren men de affdeijlinge van de classes op het gevoechgelyckste soude connen aenstellen. Waerop sy gehoort ende het voorscreven concept gelesen synde, is verstaen by dese vergaderinge, dat van nu aff ende voortaen alle de kercken van dese provincie sullen affgedeylt worden in drie classes,

---

1) Het origineel van het geheele stuk met eigenhandige onderteekening van deze vier personen is als eerste bijlage achter de acta dezer synode ingebonden. Omdat er behalve in spelling geen afwijking voorkwam, was er geen bezwaar om deze »Verclaringe" af te drukken, zooals zij op haar plaats in de acta was geïnsereerd.

te weeten eene van Utrecht, eene van Amersfoort ende een ander van Wyck, alles in der manieren navolgende, daernae alle kercken ende kerckendienaren deses synodi haerselven sullen moeten reguleren.

Het classis van Utrecht:	van Amersfoort:	de classis van Wyck:
Utrecht met dEngelsche kerk,	[Amersfoort met]	Rheenen,
Montfoort,	Leusden,	Wyck by Duyrstadt,
De Vaert,	Bunschooten,	Venendael,
Jutphaes,	Ter Eem ende Baern,	Amerongen,
Lopick ende Capel,	Woudenberch,	Doorn,
Linschoten,	Soest,	Overlangbrouck,
Langeraeck over Leck,	Emmenes,	Nederlangbroeck,
Segvelt,	Vreelandt,	Coten,
Camerick,	Martensdyck,	Werckhoven,
Hermelen,	Westbrouck,	Odyck,
Vleuten,	Cortenhoeff,	Bunnick,
Maersen,	Anckeveen,	Houten ende tGoy,
Breuckelen,	Nichtevecht,	Schalwyck ende Honswyck,
Ter Aa,	Nederhorst,	Tul ende tWaell,
Abcoude,	Seyst.	Hagesteyn.
Wilnis,		
Mijdrecht ende Tamen,		
Cokengen,		
Cudelsteert.		

Is voorgestelt by D. praesidem van wegen D. Duglassius, predicant van de Engelsche kercke deser stadt Utrecht, alsoo de Engelsche kercke in de Vereenichde Nederlanden geenen synodum hebben, nochtans dienen te staen onder yemants opsicht, dat het den eerw. synodo gelieve deselve kercke mede te kennen als een lidt haerder vergaderinge, dat een van de drie classes mach toegevoecht worden volgens het exempel, dat gepractiseert wordt tot Amsterdam. Waerop de synodus in de vreese des Heeren geleth hebbende en vyndt geen reeden om het versoeck off te slaen, maer is tevreeden, dat de voorseyde [kercke gebracht werde onder die classis van Utrecht, mits conditie dat die predicant het formulier van die leere neffens andere predicanten onderteekene ende die] kerckenordeninge onderworpen sy gelyck alle de leden deses sijnodi.

Is voorgelesen een brieff van de deputati synodi Suythollandiae, geteyckent bij Hugo Beyerus als praeses ende Abrahamus Muuscholius als scriba, waerby sy versoecken vuyt den naem hares synodi, ten eynde het dese vergaderinge gelieve met haer te houden broederlycke corres-

pondentie in der voegen ende manieren, als die van Gelderlandt doen, om verscheyden redenen in haer missive gestelt. Dewelcke by dese eerw. vergaderinge rypelycken overwogen synde, is goetgevonden haer versoeck in te willigen ende tselve hare E. aen te scryven.

Is oock goetgevonden deselve correspondentie te versoecken aen die van Gelderlandt ende Noorthollandt. Ende om dese correspondentie waer te nemen syn gedeputeert D. Cornelius Dunganus nae Gelderlandt, D. Petrus Wassenburgius nae Suythollandt ende D. Gerardus Helmichius nae Noorthollandt, ende sullen daervan tot syner tyt behoorlyck rapport doen.

Ende overmits volgens de kerckenordeninge daer moeten gestelt worden eenige deputati synodi om te besorgen hetgeene de synodus nationalis haer opleyt, soo syn daertoe gedeputeert D. Joannes Langius, D. Arnoldus Oircampius ende D. Laurentius Modaeus, dewelcke desen dienst tot den naesten synodo sullen waernemen.

Dewyl in dese provincie maer drie classes syn is by de vergaderinge goetgevonden, dat vuyt yder classe ad synodum provincialem sullen gecommitteert worden drie predicanten ende twee ouderlingen. Ende opdat alle de classes van dese provincie met namen in dese eerste beginsel well souden met malcanderen corresponderen ende malcanderen met raedt ende daet bystaen, soo is geresolveert, dat yeder classis twee persoenen sall nomineren om de twee andere classen in alle occurentien by namen in de ordinarische vergaderinge by te staen, tot welcken eynde de classes ordinarie op eenen dach nyet en dienen te vallen. Werden oock de classes vermaent wel te letten op den artykel van de visitatie soo van kercken als van scholen onder hare classe behoorende, ten eynde dat de suyverheyt der leere, christelycke discipline, goede ordere, vreede ende eenicheyt in Godt[s huijs] moegen onderhouden worden, tot welcken eynden twee bequame persoenen in yder classe moet gestelt worden, die voor een heel ofte halff jaer de respective kercken ende scholen met voorgaende advys van haren praeses neerstelyck besoecken ende in elck ordinaria classe daervan rapport doen.

Syn oock gelesen verscheyden requesten ende gehoort mondelinge versoecken van verscheyden particulire kercken onder desen synodo behoorende, naementlycken Breuckelen, Maersen, Abcouden, Hermelen, Tamen, Vaert, Vleuten, Vreelandt etc., daermede sy versoecken van ordinare predicanten voorsien te worden in plaetse van diegeen, die gestorven ofte nu gedeporteert zyn. Maer alsoo dese vergaderinge nu lange byeen geweest ende met verscheyden andere besoingens belast was, dat

oock de beroepinge der predicanten meer classickael dan synodael was, soo is goetgevonden de respective classen met dese sorgen te belasten om op dese versoecken te doen nae behooren. Alleen overmits dat de parochie van Vreelandt langh hadde gevaceert ende te vooren met seer onsuyvere persoenen was bedient geweest, soo is goetgevonden in dese vergaderinge op haer versoeck te disponeren ende haer toe te staen het beroep, dat se gedaen hadden op de persoen van WERNERUS HENRICI, predicant tot Anckeveen, ende dat hier in synodo een beroep in forma sall ingestelt worden.

Cap. 4.

Resumptie van de acten des voorgaenden provincien synodi.

Alsoo de eerw. D. JOANNES BOGERMANUS, die by dese vergaderinge tot praesidis assessor was vercooren, ende nu om den synodo van Vrieslandt bij te woenen in der haest heeft moeten vertrecken, soo is met de meeste stemmen in de plaetse gesubstitueert de eerweerdige JACOBUS TRIGLANDUS, predicant tot Amsterdam.

Syn overgelesen de acta des voorgaende synodi om te sien, offer yet open stondt, dat in de gemelte vergaderinge geresolveert was. Waerop D. JOANNES DIBBEZIUS ende D. ARNOLDUS OIRCAMPIUS, die van wegen de kercke deser provincie ad synodum nationalem waren gedeputeert, hebben rapport gedaen van hare gebesoinyeerde soo int stuck van de leere ende ordere alsoock andere gravamina, daermede sy belast waren volgens haer instructie, ende is het rapport der voorss. broederen van dese vergaderinge voor goet aengenoemen ende syn over haren getrouwen dienst vriendelyck bedanckt. Hebben insgelicx rapport gedaen D. JOANNES WIRTSFELDIUS, D. LAURENTIUS MODAEUS, D. GERARDUS HELMICHIUS ende D. JOANNES AUCOPIUS, die in den voorgaenden synodo als deputati gestelt waren om opsicht te hebben over de rechtgevoelende kercken in dese provincie, ter tijt toe dat de synodus nationalis soude geeyndicht ende op alles naeder ordere gestelt zyn, ende zyn de gemelte broederen van weegen haren moyelycken dienst, die sy int besorgen van verscheyden kercken hadden moeten draegen, van deze vergaderinge ook hertelycken bedanckt geworden.

Cap. 5.

Van de reformatie gedaen in de schoolen.

Alsoo in de sententie synodi nationalis, achter de Canones gedruckt, de particulire synoden ende classen belast wordt niet alleen te letten op de kercken ende kerckendienaren, maer oock op de schoolen ende collegien mitsgaders de rectores ende andere meysters, die daerover gestelt zyn, soo is by de gedeputeerde des nationalen synodi naerder openinge

gedaen van sekere formulier, dat in synodo nationali geconcipieert is ende by de H. Mo. heeren Staten Generael geapprobeert, om van alle de rectores ende schoolmeysters soo latynsche, fransche als duytsche onderteyckent te worden. Ende naedat hetselve formulier voorgelesen was, is goetgevonden, dat men vooreerst sall handelen met den rector, conrector ende de andere rectores in de schoole van sinte Hieronymus alsoock met den regent vant collegium van sinte Pauwels om te sien, hoedat sy int stuck van de leere gestelt zijn, daerbeneven dat men twee gedeputeerde sall seynden nae Amersfoort, met namen D. Udemannum ende D. Buschovium, met behoorlycke credentie om vuyt den naem van dese vergaderinge eerst te communiceren de intentie des synodi nationalis met de regeerders der stadt Amersfoort ende met haer consent te handelen met den rector, conrector ende andere lectores van de latynsche school, ende voorts met alle de scholmeysters van de duytsche byschoolen, ende dat men voorts de schoolen ten platte landen, ende die soo in de stadt van Utrecht als de andere cleyne steden noch overich syn, sall beveelen het opsicht der respective classen.

Volgens dese resolutie soo zyn ontboden den rector Swaerdecroon, den conrector ende de andere lectores in de latynsche schoole van sinte Hieronymus, dewelcke hooft voor hooft geexamineert synde niet alleen aengaende de decreta synodi nationalis maer oock nopende de Confessie ende Catechismus, soo heeft den voorss. rector swaricheyt gemaekt om dat formulier te teyckenen, seggende dat hy geen theologant en was, dat hy oock den Catechismus in alles nyet en can houden voor scriftmatich, wanneer hy voor Godt in goeder conscientie syn gevoelen soude verclaren, dewyll hy altyt in de beginselen is blyven hangen, dat hy nyet en can verstaen, dat het gansche menschelyck geslacht in ende met Adam bedorven is, gelyck hy oock nyet en can begrypen, hoedat hetselve met de natuere Godts, die de heydenen hebben genoempt Optimum Maximum, soude connen overeencommen, alhoewel hy nochtans bekende, dat de jonge kynderen noch onbedorven ende vry synde van de dadelycke sonde de tytelycke ende eeuwige doodt onderworpen waren, omdat Adam was geweest als een leenheere, dewelcke met zyn ongehoorsaemheyt het leen des eeuwigen levens (soodat hy dat noemde) voor hem ende alle syne nacomelingen verlooren hadt, ende wat aengaet den Canones, dat hy sommige diengen nyet en verstaet, sommige well verstaet, in sommige swaericheyt [maeckt] ende acht nyet goet te zyn. Versoeckt daerom een halff jaer syn beraet om hemselven naeder te bedenken.

De conrector geeft voor antwoort, dat hy over de Confessie ende Catechismus soude moeten beraeden, insonderheyt over het stuck van de rechtveerdichmakinge, dewyl hy nyet en can verstaen, dat den mensche

voor Godt rechtveerdich wordt alleen door den geloeve sonder den wercken, maer dat hy geloeft, dat de wercken syn causa sine qua non, ende aengaende de canones synodi nationalis, dat hy maer vyff ofte ses artykelen van de praedestinatie gelesen hadde. Versoeckt daerom alsvooren een halff jaer zyn beraet.

SIMON GULIELMI, regens seminarii Paulini et lector quartae classis, seyt syn vocatie polityck [te] syn als aengenomen synde van de E. Mo. heeren Staten deser provincie om de jonge juecht bonas artes ende literas in te planten, ende alhoewell hy in de Confessie ende Catechismus sooseer nyet beswaert en was, dat hy evenwell in de vyff artykelen syn selven nyet en conde expedieren. Versocht daerom, dat hy in syn beroepinge ongemoyt mochte voortgaen, dewyle de institutie in saecken van religie een bysonder werck is, daertoe extraordinarie yemant plach gegagieert te worden, als met D. LONTIO geschiet is.

RODOLPHUS MUDENUS, lector quintae classis, verclaert dat hy nyet en weet op den Catechismo te seggen, dat hem dunckt, dat hy die Confessie gelesen heeft, dat hy oock de Canones obiter gelesen heeft, maer dat hy se nyet dan met onverstant en sonde connen onderteyckenen, in alle gevalle dat hy anders nyet en can verstaen, dan dat Godt alle menschen lieffheeft gelyck een vader zyn kynderen, ende dat de menschen nae syn gevoelen van natueren nyet en sijn kynderen des toorns.

JACOBUS BYN, lector sextae classis, ADRIANUS BILSIUS, lector septimae classis et regens collegii Willebordiani, BARTHOLOMEUS CHRISTIANI, lector octavae classis, verclaren samen bereyt te zyn tot onderteyckeninge, twelck sy daernae gedaen hebben.

De synodus gehoort ende in de vreese des Heeren overleyt hebbende, hetgeene by den voorseyden rector, conrector ende lectores in dese vergaderinge verclaert is, ende oock by namen dat den rector, conrector ende lector quintae classis tsedert het redres van de kercken binnen deser stadt haerselven teenmael hebben gesepareert van de gemeynte Godts, nyet alleen int naelaeten des h. avontmaels maer oock de predicatie des goddelycken woorts, gevende voor reeden, dat sy het daervoor houden, dat sy te vooren vuyt den mont van de Remonstranten de waerheyt gehoort hebben ende nu meynden nyet te sullen hooren, ende alsoe moetwillich versuympt hebben de middelen, die Godt verordoneert heeft om in de waerheyt onderrecht te worden, oordeelt dat het versoeck van beraet voor den tyt van ses maenden by de voorss. persoenen gedaen ongegront is, ende dat men de E. vroetschap der stadt Utrecht sall bekent maken, dat de gemelte persoenen nae het oordeel deses synodi syn vervallen in de censure des synodi nationalis, gestelt tegen alsulcke predicanten ende schoolmeysters, die het voorss. formulier weygeren te

onderteyckenen, dat is dat se vervallen syn van haer ampt ende bedieninge, dat deshalven haer E. gelieve de voorss. persoenen van hare diensten te ontslan tegen Victoris toecommende ende in hare plaetse beroepen alsulcke persoenen, die nyet alleen geleert maer oock in geloeve ende leve gesont zyn, om de jonge jeucht nyet alleen in bonis literis maer oock voorall in de ware kennisse ende vreese Godts op te trecken, dat oock hare E. gelieve benevens de politique scholarchten eenige predicanten te voegen, ten eynde dat voortaen de suyverheyt der leere soowel in de scholen als in de kercken mach onderhouden worden. Ende sooveel aengaet SIMON GULIELMI, dewyll hy eenige hoope geeft van leersaemheyt, dat hem als lector quartae classis zyn beraet tot Victoris toe mochte gegunt worden, mits soo hy hem alsdan nyet naerder verclaert, dat hy mede gelyck als de andere sall worden gelicentieert, maer nopende syn regentschap is verstaen, dat men de E. Mo. heeren Staten sall adviseren, dat hy daervan behoort ontslagen te worden, alsoo de alumni van de E. Mo. heeren Staten op een sonderlinge maniere in de fundamenten der religie moeten onderweesen worden. Om welcke commissie vuyt te voeren syn gedeputeert D. TRIGLANDIUS, assessor, D. DIBBEZIUS, D. OIRCAMPIUS ende D. HELMICHIUS.

Syn daernae binnengestaen de vier schoolmeesters van de parochiekercken CORNELIS AELBERTS VAN VELSEN, scholmeyster van sinte Jacob, HERMAN VAN RIEMSDYCK, schoolmeyster van de Buerkerck, JAN GHYSBERTSS SEGERMAN, schoolmeyster van sinte Nicolaes ende STEVEN LAMBERTSS, schoolmeyster van sinte Geert, dewelcken tsamen verclaerden tegen de Confessie ende Catechismum nyet te hebben, gelyck ook de drie eerste, die de Canones gelesen hadden, verclaerden daarin wel gerust te zyn ende bereyt te onderteyckenen, gelyck se oock gedaen hebben. De laeste verclaerde de decreta wel obiter gelesen te hebben, maer versocht noch wat tyts om deselve naerder te overlesen, twelck hem gegunt is. Die oock naderhant in de vergaderinge verschenen synde geteyckent heeft. Is daerenboven versocht by dezelve schoolmeysters, datter mochte opsicht genomen worden op de byschoolen, in dewelcke veele paepsche ende andere boecken geleert worden, daertoe overleverende seeckere ordonnantie, by de vroetschap van Dordrecht op het stuck van de schoolen gemaeckt, welck versoeck de synodus neempt in recommandatie om onder andere gravamina aen de E. heeren van de stadt te remonstreren, gelyck oock de voorseyde gedeputeerde gedaen hebben.

D. TRIGLANDIUS met andere broeders hiervooren genoempt hebben rapport gedaen, dat de E. vroetschap der stadt Utrecht haer conformeerde met advys ende verclaringe van de synodi, hiervooren gestelt,

ende wat aengaet de E. Mo. heeren Staten, dat die tegenwoordich besich waren om het collegium Paulinum op een ander plaets te transporteren, ende dat haer E. Mo. naderhant oock ordre op het regentschap soude stellen, dan dat hetselffde wat tyts van doen hadde.

D. Udemannus ende D. Buschovius hebben rapport gedaen van hare commissie tot Amersfoort, te weeten dat sy hadden gesprooken met de regeerders derselver steede ende versocht, dat haer E. gelieffde eenige heeren vuyt het midden van haer te deputeren om in hare presentie te handelen met den rector Gesselius, conrector ende andere lectores van de latynsche schoolen, alsoock met alle de duytsche scholmeysters, om haer te ondersoecken int stuck der leere ende te verneemen, off sy volgens het besluyt des synodi nationalis ende approbatie van de Ho. Mo. heeren Staten Generael bereyt waren te onderteyckenen seeckere formulier, voor de schoolmeysters in denselffden synodo gestelt, dat oock haer E. soude gelieven te stellen sulcke scholarchen vuyt politique ende kerckelycke persoenen, die voorall mochten sorge draegen, dat de jonge jeucht in de ware kennisse ende vreese Godts mochte onderwesen worden. Waer[op] haer E., naedat se den synodum voor hare christelycke sorchfuldicheyt in desen bedanckt hadden, wt het midden van haer seeckere heeren hebben gedeputeert, dewelcke alle de voorss. soo latynsche als duytsche schoolmeysters hebben ontbooden. Dewelck geexamineert synde in hare presentie hebben verclaert als volcht, te weeten den rector dat hy bekende te wesen van de Catholycke Roemsche religie, maer dat hy hadde verstaen, dat de sententie synodi nationalis hem ende syns gelycken nyet en raeckten, dewyl hy was modest ende still van leven, ende dat hy hem int stuck van de religie nyet en bemoyden, dat oock zyn commissie dat nyet mede en bracht, maer hem wel expresselyck daervan licentieerde. Versochte daerom onbemoyt te blyven in syne beroepinge, ofte dat hy ten minsten commensales privatim in syn eygen huys mochte houden. De conrector verclaert het voorss. formulier vooralsnoch nyet te connen teyckenen, maer versocht tyt van beraet tot Paesschen toe. Adrianus Mollius, lector quintanorum, verclaert dat hy synen dienst heeft geresigneert, ende dat hy derhalven nyet en behoeft te teyckenen. Joannes Joannes, lector sextanorum et septanorum, ende Henricus Theodori, lector nullanorum, versoecken tyt van beraet als den conrector voorss., soo oock eenen Gerard Hermanss van Coten, Jan Dircxss ende Willem Janss, alle drie meysters van de duytsche byschoolen. Waerop de gedeputeerde broeders hebben geantwoort eerst aen den rector, dat hy de sententie des synodi nyet wel en verstont, dewelcke geensins en verschoont alsulcke rectores ofte schoolmeysters, die Pausgesint zyn off

anderssins van de Gereformeerde religie geheel vervreempt zyn, maer alleen diegeene die vuyt swackheyt ende door verdorventheyt der tyden syn gevallen ofte verruckt ende mogelyck in saecke van minder gewichte twyfelen off oock anders gevoelen, alsoo nochtans dat nyemant in eenige kerckelycke bedieninge en mach behouden ofte toegelaeten worden, die de leere in dese synodale besluyten verclaert weygert te onderteyckenen ende te leeren, ende door wiens merckelyck verschill ofte dissensie de leere, in desen synodo met soo groote eenstemmigheyt bevesticht, mochte gekrengt ende de ruste der kercke wederom verstoort worden, gelyck den text van de sententie wel duydelyck medebrengt. Nopende de private commensalen, dat se daertoe nyet en waeren belast om dat in te willigen, dat se oock geen beraet conde geven tot Paesschen, maer dat se namiddach haerselven dienen te verclaren, gelyck de schoolmeysters van Utrecht op eenen dach gedaen hebben. Maer alsoo de E. heeren gedeputeerden voor haer altesamen intercedeerden, dat se mochten beraet hebben tot Saterdach naestcommende, alswanneer sy souden gehouden syn absolute verclaringe te doen in handen van mynheer de secretaris deser stede off selffs in persoon voor den synodo te verschynen, off anderssins dat haer stilswygen soude gehouden worden in plaets van absolute weygeringe. Ende beloeffde deselffde heer secretaris tegen den bestemden dach de synodo van alles te verwittigen, soo is hetselffde by de gedeputeerde alsoo aengenoemen.

Syn daernae ingeroepen Jan Wouterss, Beernt Hermanss, Henrick Maess, Antonis Corneliss, alle meysters van de duytsche byschoolen, ende verclaerden in de leere van de Gereformeerde kercke, alsoo die in Confessie ende Catechismo begrepen ende in synodo nationali naerder verclaert was, wel gerust te zyn ende bereyt het voorss. formulier te onderteyckenen, gelyck se oock gedaen hebben.

Dit rapport gehoort synde, is by den synodo goetgevonden tot op Saterdach haer absolute verclaringe te verwachten.

Is daernae gelesen seeckere missive vuyt den naem van de regeerders der stadt Amersfoort in date den XXVIII^en Augusti, geteyckent Johan Hamel, waerby de heeren verclaren, dat Joannes Gesselius rector, Timannus Gesselius conrector, Joannes Joannes, Gerrit Hermanss van Coten, Jan Dircxss ende Willem Janss, gequalificeert als vooren, persisteren by hare weygeringe ende alsnoch swaricheyt maken om het formulier te onderteyckenen, ende aengaende Adrianus Mollius, dat hy meynt synenthalven de teyckeninge nyet nodich te zyn, overmits hy synen dienst heeft geresigneert, blyckende vuyt seeckere missive daerby gevoecht ende by hem geteyckent, ende nopende Henricus Theodori, dat hy sych in persoon

naer Utrecht hadde vervoecht, gelyck hy oock gedaen heeft, bekennende syn onwetentheyt int stuck van de leere, ende versoeckende eenigen tyt om de Catechismus ende Confessie alsoock den acta synodalia naerder te overlesen ende te overwegen.

De synodus gehoort hebbende het voorss. rapport ende gesien de missive van de E. heeren van Amersfoort daerop gevolcht, ende op alles in de vreese des Heeren geleth hebbende, daerop te letten stont, heeft geresolveert te scryven aen de E. heeren de regeerders van Amersfoort, dat se verstaet ende verclaert mitsdesen, dat den rector Gesselius, den conrector ende voorts alle de lectores ende schoolmeysters der stadt Amersfoort, die by hare weygeringe persisteren, vervallen zyn in de censure des synodi nationalis bovengemelt, dat is dat se vervallen zyn van hare diensten, dat derhalven hare E. gelieve volgens het goede exempel der E. heeren regeerders der stadt Utrecht deselve persoonen tegens Victoris toecommende te licentieren ende hare schoolen van bequame persoenen te voorsien, daerdoor die jonge jeucht nyet alleen in bonis literis maer voorall in het rechte gelove ende in de ware godtsalicheyt mochte onderwesen worden.

Alsoo Joannes Lucae, schoolmeyster tot Capel, hemselven vervordert heeft nyet alleen de h. evangelien te lesen maer oock verclaringe daerover te doen ende het sacrament des h. doops te bedienen, gelyck hy in dese vergaderinge bekent heeft, dat hy oock aengaende syn leven is van een quaet gerucht, gelyck oock daervuyt blyckt, dat hy geen attestatie van syn voorgaende leven, in de classis van Sutphen gevoert, en weet voort te brengen, soo is verstaen, dat hy van nu aff ende voortaen hemselven sall onthouden van alle kerckelycke bedieninge als daertoe geen wettelycke beroepinghe hebbende behalven het lesen in de kerck, daertoe dat hy oock onweerdich wordt geoordeelt, ende voorts dat hy van synen schooldienst sall gesuspendeert worden, ter tyt toe dat men by de classe van Sutphen nae syn voorgaende leven breeder sall vernoemen hebben, tot welcken eynde men aen de voorss. classe sall scryven. Ende worden de deputati synodi mitsdesen belast nae vercregen bescheyt absolutelyck syn sake aff te handelen.

Alsoo de kercke van Breukelen hadde beroepinge gedaen van Joannes Philochronus, proponent ende alumnus deser provincie, van denwelcken de synodo is gebleecken, dat hy nyet alleenlyck geweest is een Remonstrant maer oock heftigen dryver van die doolinge, gelyck hy tot confirmatie bekent heeft auteur te zyn van seeckere brieff gescreven aen Daniel Schagen, daerin hy nyet alleen de persoon D. Festi maer oock de Catechismus van de Nederlansche Gereformeerde kercke seer bitterlyck

doorstryckt, soo is goetgevonden, dat men den ambachtheer ende gemeijne buyren van Brueckelen van syn persoon beter sall onderrichten ende vermanen het ooch op een ander persoon te slaen. Ende daertoe zyn gedeputeert D. DONGANUS et D. HELMICHIUS. Ende wat aengaet denselven PHILOCHRONUM, dewyl hij in dese vergaderinge schultbekentenisse van zyn onbehoorlyck scryven gedaen heeft ende evenwel bevonden wordt in de fundamenten van de leere nyet vast te gaen, sall men de E. Mo. heeren Staten van wegen desen synodo adviseren, dat het goet waer, dat hy noch voor een tyt tot Leyden gingh studeren om te sien, off hy tavont off morgen de kercke Godts noch mochte dienen, mits conditie dat hy syn bekentenisse oock doen sall in de tegenwoordicheyt D. FESTI voorseyt. De voorss. gecommitteerde hebben daernae rapport gedaen van hare commissie ende verclaert, dat den ambachtsheer ende gemeyne buyren van Breuckelen haerselven volcomelyck willen gedragen nae het advys des synodi.

HERMANUS NEDERLAGIUS, proponent, ingestaen synde in de vergaderinge op syn eygen versoeck, is cortelyck geexamineert int stuck der leere ende is bevonden in de leere nyet alleen seer los te gaen, maer oock verscheyden vreemde opinien ende doolingen ingesoegen te hebben. Is daerom goetgevonden de E. Mo. heeren Staten van wegen syn persoon te adviseren alsvooren, te weeten dat hy tot Leyden noch eenen tytlanck hemselven oeffene in studio theologiae om te sien, off hy in toecommende tyden Godts kercke noch eenige dienst mochte doen.

D. UDEMANNUS ende D. BUSCHOVIUS hebben rapport gedaen van de proponenten, die sy ten versoecke van de E. heeren gedeputeerden ende bestemminge deses synodi hadden gehoort, ende hebben verclaert, dat het nodich is, dat se met den eersten in fundamentis theologiae geexamineert worden, dewyle sy vuyt de propositien daervan nyet seeckers hebben cunnen oordelen. Welck examen can gedaen worden off by de gedeputeerden deses synodi off by D. FESTUM, regent van het collegie van de E. Mo. heeren Staten van Hollandt ende Westvrieslandt, hetwelcke men de E. Mo. heeren Staten deser provincie sall bekent maken.

Cap. 6.

Gravamina van de kercke deser provincie.

Is goetgevonden, dat de respective broederen de particuliere gravamina van hare kercke sullen stellen by gescrifte, ende dat men van de voornaemste sall maken een cort register om te versoecken aen de E. Mo. heeren Staten deser provincie reformatie tegen verscheyden sware ende ingewortelde abusen ende insolentien, die in dese provincie overlangh in swangh gegaen hebben ende noch doen, met naemen dese navolgende,

daertoe een eernstige remonstrantie sall ingestelt ende by D. UDEMANUM ende D. MODÆUM overgelevert worden.

1.

Te versoecken dat haer E. Mo. gelieve ordere te stellen tegen de ommelopende papen ende Jesuiten, die de gansche provincien doorloopen om de goede gemeynte het pausdom in te planten ende van de ware christelycke religie affkerich te maken, mitsgaders tegen alle pauselycke superstitien als missen, bevaerden, verscheyden superstitieuse ceremonien, die in sommige plaetsen gepleecht worden omtrent de begravinge der dooden met namen der vrouwen, die in de craem gestorven zyn etc. Dese clachte van de pauselycke superstitie is vast gemeyn van alle de kercken in dese provincie.

2.

Dat het placcaet van de Ho. Mo. heeren Staten Generael, geemaneert tegen degeene, die by de Jesuiten ter schoolen gaen buyten dese provincie, wel mochte onderhouden worden, alsoock dat de Jesuitische collegien ende paepsche schoolen hier binnen de provincie mochten geweert worden, ende dat degeene, die vicarien ofte beneficien genieten ende alsulcke schoolen frequenteren, ipso facto daervan gepriveert worden.

3.

Dat geene schouten, secretaresen noch andere officianten ten platten landen en worden geleden off noch toegelaeten, dan die professie doen van de ware Gereformeerde religie met het nutten des h. avontmaels, overmits sonder dat middel eene rechte reformatie van die abusen noch executie van de placcaten der hoege overicheyt en is te verwachten, jae dat se selve alle affgoderyen, superstitien ende andere insolentien voeden ende verstercken, item dat oock omtrent de potmeysters, gasthuysmeysters, regeerders van tuchthuysen ende spinhuysen, alsoock weeshuysen in de steede hetselffde achtervolcht worden, overmits de eervarentheyt leert, wanneer als sulcke opsienders Pausgesint zyn, dat alsulcke huysen daerdoor in veele superstitien gevoedet worden, beneffens andere inconvenienten, die daervuyt rysen.

4.

Dat insgelicx volgens de kerckenordeninge, in synodo nationali geconcipieert ende by de E. Mo. heeren Staten deser provincie gearresteert, geen schoolmeysters ofte costers ten platten lande worden geleden ofte toegelaeten worden, dan die professie doen van de christelycke Gereformeerde religie met het nutten des h. avontmaels ende godtvruchtich van leven, dat se oock geen boecken en leeren strydende tegen de ware religie voorseyt (twelck alles in de gewesene kerckenordeninge van dese provincie de anno 1612 beslooten is geweest), ten eynde alsoo de jonge jeucht de

rechte kennisse Godts ende de ware godtsalicheyt van joncx op mochte ingeplant worden. Om alle hetwelcke recht vuyt te voeren het nodich is, dat by de hooge overicheyt van dese provincie volgens het exempel van andere naburige provincien een goede schoolordeninge gestelt ende achtervolcht worde, waerby oock den schooldienst met de costerye gecombineert ende van het schout ende secretarisampt gesepareert mocht worden.

5.

Datter ordere gestelt worde tegens de groote ongeregeltheyt, die in de dorpen gepleecht wort omtrent de lichamen dergeenen, die gedoot ofte vermoort syn, welcke soolange onbegraeven in de kercken worden nedergelecht, totdat den soen met de vrienden gemaeckt is.

6.

Datter ordere gestelt worde op de ontheijliginge des sabbaths, die in de provincie soo openbaerlyck gepleecht wordt, met namen het setten der gelaegen onder die predicatie, kaetsenbollen etc., met naemen oock de openbare merckten, die soo in steden als dorpen op desen dach gehouden worden tot onteeringe van den godtsdienst ende merckelycke perykel van de sielen der menschen.

7.

Hiertoe behoort oock het optrecken ende andere exercitien van de schutterijen op den Sonnendach principalyck onder de predicatie, hetwelcke op eenen anderen dach behoorde te geschieden.

8.

Dat de onordentelycke broederschappen insonderheyt op de dorpen mochten affgeschaft worden, dewelcke op sommige plaetse seer onnuttelyck ende in groote overdaet verteeren, dat beeter aen den armen ofte andere heylge gebruycken besteet waer.

9.

Tweeren de schandaleuse byeencompsten van de melaetsche tot Rheenen, die op seeckeren tyt jaerlicx eenige dagen langh groote dronckenschap ende ongebondenheyt plegen tot sware ergernisse van de goede gemeynte.

10.

Te verbieden het affryden van gansen ende andere insolentien, die op de bacchusfeesten als vastenavont, kermissen, nieuwejaersavont, meynachten, etc. gepleecht worden, streckende tot deboessement van de jonckheyt met merckelyck perryckell van siell ende lichaem.

11.

Te versoecken een gemeyne ordonnantie op de houwelycxsche saecken, insonderheyt tegen de ongeregeltheyt, die in dese materie gepleecht worden, als van degeene, die verloeft ende geproclameert synde evenwel ongetrouwt blyven sitten, item die haer namen by de wyn ofte bier laten

aenteijckenen, hetwelck in een publycke plaetse met stichtinge behoorden te geschieden.

12.

Datter ordere gestelt worde tegens de ongebonde licentie van de druckerye volgens het artyckel van de kerckenordeninge daervan synde, ende dat alle druckers ende boeckvercoopers in dese provincie belast worde haerselven daernae te reguleren.

Waerop de voorss. gecommitteerde hebben rapport gedaen van hare commissie ende verclaert, dat de ordinare E. heeren Gedeputeerden van de E. Mo. heeren Staten deser provincie deselvige remonstrantie vriendelyck hebben aengenoemen ende beloeft ter naester bescryvinge van de E. Mo. heeren Staten deser provincie alle goede devooren te doen, ten eynde de versoecke des synodi by hare E. Mo. mochten ingewillicht ende sooveel moegelyck is geeffectueert ende int werck gestelt worden.

Syn oock by den synodum gestelt eenige consideratien op de ordonnantie van de houwelycke saecken om by hare E. Mo. te versoecken, dat daerop mochte geleth worden, voor ende aleer de voorss. ordonnantie wederom gedruckt worde.

Andere particuliere questien, den synodo voorgestelt.

Off men behoorden te knyen te buygen in de publycke vergaderinge, als de gebeeden gedaen worden. Antwoort: men sall volgen den artykel van de kerckenordeninge de anno 1612, fol. 11, art. 1 van de publycke gebeden, welcke aldus luyt: de publycke gebeden voor ende nae de predicatie sullen met sonderlinge aendacht geschieden ende met voorgaende eernstige vermaninge tot den volcke, dat sy om deselve den Heer met behoorlycke eerbiedinge ende demoet op te offeren niet alleen de knijen haeres herten maer oock des lichaems buygen etc.

Hoedat men de ouderlingen sall verkiesen, daerder tevooren geen geweest zyn. Antwoort: de verkiesinge sall staen by de classes.

Off men de namen van degeene, die in de kercke nyet trouwen en willen, in de kercke sall proclameren. Antwoort: sy behooren geproclameert te worden by de E. magistraet, als sy daer willen bevesticht wesen.

Off men den biddach tusschen Paesschen ende Pynxteren noch sall onderhouden volgens de voorgaende kerckenordeninge anno 1612. Antwoort: tis goetgevonden om redenen deselve nyet te onderhouden.

Waer sullen de predicanten ende schoolmeysters de onderteyckeninge van de formulieren der eenicheyt moeten doen, insonderheyt diegeene die tot noch toe weygerich geweest zyn. Antwoort: in de respective classen ten overstaen van de deputati synodi.

Off het nyet goet en waer, dat men in de steden ende ten platten lande (alst doendelyck is) Sonnendaechs voor de verkiesinge van de E. magistraet eene solemnele predicatie doen van de ampten der overicheyt ende der ondersaten respective. Antwoort: fiat.

Off een predicant openbaer schoole mach houden off andere lasten aennemen, die synen dienst verhinderen. Antwoort: het en betaempt noch en behoort nyet te geschieden.

Off de costeryen ten platten lande nyet en diennen gecombineert met de schooldiensten ende gesepareert van de schout ende secretarisampten. Antwoort: het is in alle manieren geraeden.

Te versoecken aen zyn Genade VAN CULJLENBURCH ende syne Ed. VAN BREEDENROODE, ten eynde dat hare G. ende E. gelieve elck in den haeren ordere te stellen tegens de licentie van de Pauselycke superstitie tot merckelycke ergernisse van de kercken int Sticht. Dit versoeck sal men doen aen de E. Mo. heeren Staten van dese provincie om door hare intercessie dit voorseyde beter te verwerven.

Off het nyet goet en waer, dat de rekeninge van de kerckmeysters ende armmeysters gedaen worden nyet in de herberge, maer in de kercke in presentie van den schout ende predicant sonder onnutte oncosten daerby te doen. Antwoort: het is gansch behoorlijck.

Off het nyet goet en waer, dat men in de gasthuysen ende diergelycke somtyts eene vermaninge dede ofte andere diensten. Antwoort: het is geraden, alst bequaemelyck geschieden can.

Hoe sal men in sommige plaetsen gevoechgelyck den kerckenraet veranderen, daer se int geheel ofte ten deel Remonstranten zyn. Antwoort: de classes respective sullen den ganschen kerckenraet licentieren ende wederom nieuwe ouderlingen ende diaconen kiesen, alsoo nochtans dat diegeene, die gesont syn in den geloeve, eligibiles zyn, ende dat het halve getall maer voor een jaer dienen sall.

Off het nyet goet en waer in de weecke voor het avontmael eene openbare belydenisse des geloeffs te doen, alsoo in veele kercken gedaen wordt. Antwoort: het is stichtelyck, maer staet in de vryheyt der kercken.

Alsoo nu door Godts genade de synodale handelingen vast tot een eynde gebracht waren, soo heeft D. assessor vuyt den naem van de E. broederen gedeputeerden des synodi nationalis de vergaderinge met een eernstige vermaninge voorgehouden, wat grooter weldaet dat Godt Almachtich syne kercke in de Vereenichde Nederlanden met naemen in dese provincie

gedaen heeft, dewyle hy deselve soo genadichlyck tot eenicheyt des geloeffs ende christelycke kerckenordeninge gebracht heeft, dewelcke voor desen soo jammerlyck aen wedersyden verwoest was. Versoeckt daerom ende betuycht alle de aenwesende broeders in den name Jesu Christi, onses lieven Salichmakers, ten eynde dat se aen het getrouwe woort willen vasthouden, daerbenevens de christelycke disciplyne ende kerckenordeninge in hare gemeynten neerstelyck onderhouden, ende voorts alle goede eenicheyt, lieffde ende vreeden onder malcanderen ende met andere rechtsinnige broederen onderhouden, hare kudde met een vroem ende godtsalich leven voorgaen, de onwetende ende affgedwaelde met alle vriendelyckheyt soecken terecht te brengen ter eeren Godts ende tot stichtinge zynder gemeynte.

Censura morum gehouden zynde hebben de broederen van dese provincie de E. gedeputeerde broederen des synodi nationalis van wegen hare getrouwe hulpe, bewesen tot stichtinge van Godes kercke in dese provincie, vriendelyck bedanckt, ende is de vergaderinge met sonderlinge eenicheyt, geestelycke vreucht ende vyerige dancksegginge tot Godt Almachtich beslooten den 1en Septembris anno 1619 stilo veteri.

tOorconde by ons vuyt den naem des synodi onderteyckent.

Johannes Langius, synodi praeses.
Laurentius Modæus, synodi scriba.[1]

Memorie, by Petro Bosschio, predicant tot Wyck, overgeleevert aen de synode provintiael, vergaedert binnen Utrecht den 19 Augusti anno 1619, tot naerder openinge van tgeen hij mondeling hadde gepresenteert.

Vooreerst hebben de E. heeren ende broeders te considereeren, hoedat hij Bosschius gedueyrende zynen dienst en sonderling in deese droevige tyden hem altyt soo gedraegen heeft en gecomporteert, dat de kercke van Wijck midtsgaeders de goede ingesetenen in goeden vreede, lieffde en eenicheyt tot noch toe onderhouden zijn.

Gelyck hij tselffde niet alleen met meenichvuldige getuygenissen van alle d'ingeseetenen int gemeen, waervan eenige deesen annex zijn, maer dat hij hem diensaengaende refereert tot het rapport van zijn confrater Laurentio Modaeo, selffs alhier jegenwoordich.

---

[1]) Beide onderteekeningen, waartusschen ruimte opengelaten (voor den assessor), zijn eigenhandig. De naamteekeningen ontbreken in W W.

Staet oock aen te mercken, dat door de lieffde en affectie, die hij zijn gemeente en zijn gemeente hem toedraecht, midtsgaeders de groote genegentheyt, die hij heeft om haer te doen continueeren in deselffde eenicheyt, hij hem wil laeten beweegen soo te voegen nae de resolutien des synodi, als met goeder conscientien sal connen geschieden. Ende hadde verhoopt volgens de sententie des nationalen synodi selffs, dat diegeene die noch twyffelen ofte anders van gevoelen zijn, doch stil, zeedich, onstraffelyck van leeven haer leersaem stellen, ende waervan het niet te vreesen is, dat in naevolgende tyden de kercke soude connen werden ontroert, niet zoo verplicht souden zijn tot onderteeckeninge des voorss. synodi als wel diegeene, die nieuwelyckx tot den dienst sullen bevordert werden.

Welcke onderteeckeninge, ten nausten genomen, by hem niet en can werden gedaen sonder laesie van zijn conscientie, doordien hij eenige swaericheden heeft, waerin hij sich ten volsten niet en can voldoen, tenzij alvoorens hij naerder zij onderrecht, en Godt de Heere hem een ander verstant geeve, waertoe hij hem leersaem wil stellen en Godt de Heere vierich bidden, dat hij hem wil begaeven met zynen h. geest, opdat hij tot naerder verstant van deese godlycke geheymenisse mach comen, sonder dat hij hem wil stellen teegen het oordeel des nationalen synodi en tgeen sooveel geleerde mannen, wiens verstant, godtsalicheyt en geleertheyt hij hoochacht, besloten hebben, die wel connen hebben waerheyt, welck hij vooralsnoch, omdat het een onbegrypelycke saeck is, ten volsten niet can begrypen.

Dan by sooverre de E. heeren ende broeders eenige teeckeninge van hem begeeren, is hij wel tevreeden te beteeckenen, gelyck hij dit onderteeckent midtsdeesen, dat hij teegen de decreten des synodi in zynen dienst noch int gemeen noch int particulier sal comen te handelen, nochte ymant door zijn leere aenstoot geeven, zyne predicatien daernae dirigeeren, en gelyck hij altyt gedaen heeft, tot rust, vreede en eenicheyt in de leere arbeyden. Jae dat meer is, om sijn gemeente te voldoen is bereyt deese acte des synodi te onderteeckenen, behoudens alleen dat hij daerdoor niet en sal genootdruckt zijn te gevoelen, dat hij niet vatten can.

Waermeede hij Bosschius vastelyck vertrout, dat de E. heeren ende broeders, lettende op het verlangen, wenschen, bidden en smeecken van zijn gemeente, op het versoeck dergeenen, die int gevoelen van hem souden schynen te diffentieeren, op de rust en vreede van zyne kercke, op zyne gevoegelicheyt en oprechticheyt, op de goede intentie van de regeerders, kerckenraet en ingeseetenen van Wyck, sullen van zijn persoon met deese billicke praesentatie in deesen zijn gecontenteert ende,

hem continueerende in zynen dienst, verhoeden alle onheyl, oneenicheyt en schueringe, die andersints lichtelyck ende sonder twyffel in deselffde stadt en kercke sal comen te verrysen.

P. Bosschius.[1])

Copie.

Wij schout, borgemeesters ende regeerders der stede Wyck by Dueyrstadt certificeeren midtsdeesen, dat Petrus Bosschius den tyt van ses jaeren het predickampt binnen onse steede bedient ende hem daerinne sulckx ten aensien van leer ende leeven gecomporteert heeft, als een getrouw dienaer Jesu Christi betaemt, onderwijsende met zijn meededienaer (mette welcke hij altyt sonderlinge goede correspondentie gehouden heeft) de gemeente alhier soo stichtelyck, dat d'selffde merckelyck heeft toegenomen en noch jegenwoordich in deese droevige tyden met verwondering van veelen in eenicheyt floreert, als d'welck altyt vermydt heeft ende noch jegenwoordich vermydt de controverse dispuyten, die over het stuck van de godlycke praedestinatie verreesen waeren, sulckx dat niet te vreesen staet, dat door zyne predicatie de gemeente soude connen werden ontroert, maer veeleer te hoopen is, ende wij oock voor vast ende seecker houden, dat door zynen dienst d'voorseyde gemeente in vreede en eenicheyt sal continueeren tot rust der kercken, welstant der politien ende onderlinge eendrachticheyt der goede ingeseetenen. Ende want men gehouden es getuychnis der waerheyt te geeven des versocht zynde, soo hebben wy schout, burgemeesters ende regierders voornoemt d'voorss. Petro Bosschio deesen willen meededeylen ende in teecken der waerheyt des stadts cachet op het spatium van deesen doen drucken, neffens de subscriptie van den jegenwoordigen secretaris op den XIX Julij XVI^{C} en negenthien. Ende was gecachetteert met het stadtsseegel, op het spatium van dien in groenen wassche gedruckt. Ondert. A. Hornhoven.

Gecollationeert jegens zijn origineel besegelt ende ondert. als vooren, is daermede bevonden taccordeeren.

A. Hornhoven[1]).

Copie.

Die kerckenraet soo oude als nieuwe der steede Wyck by Dueyrstadt attesteert ende verclaert midtsdeesen, dat D. Petrus Bosschius, jegenwoordige bedienaer des godlycken woorts, sich den tyt van ses jaeren herwaerts

---

1) Deze onderteekeningen zijn eigenhandig.

in zyne bedieninge alsoo gedraegen heeft, dat hij int stuck van de vyff controverse artykelen onse gemeente noyt oorsaeck van oproericheyt ofte oneenicheyt gegeeven heeft, ende dat hy sich voorts in leeven stichtelyck, en in andere leerstucken van de christelycke religie (so men uijt zijn mondelinge conferentien als openbaere praedicatien heeft connen oordeelen) nae den regel van Godts heylige woort en de formulieren van eenicheyt rechtsinnich en in den geloove gesont heeft beweesen. Ende want men gehouden es de waerheyt getuygenisse te geeven voornaementlyck daertoe versocht zynde, zoo heeft de kerckenraet voornoemt op zijn versoeck hem deese attestatie medegedeylt. Actum Wyck by Dueyrstadt den 8 Augusti anno 1619. Leger stont: uyt last van den kerckenraet ondert. LAURENTIUS MODAEUS.

Gecollationeert jegens zijn principale ondert. als vooren es daermet bevonden taccordeeren. In kennisse van my onderss. secretaris

A. HORNHOVEN [1]).

Acta ofte handelinge synodi provinciae Ultrajectinae, gehouden binnen Utrecht int capittelhuys ten Dom, met authorisatie der Ed. Mog. heren Staten van den lande van Utrecht, begonnen den vyfden Septembris anno 1620 ende geeyndight den dertienden desselvigen.

Compareerden in dese eerw. synode met formele credentien ofte brieven van behoorlycke authorizatie, ende dat uyt den name der Ed. Mog. heren Staten deser provincie d'E. erentfeste hooghgeleerde ende seer voorsienige heren: de heer mr. JOHAN STRICK, canonyc tOudemunster, d'E. joncker ARENDT VAN ASEWIJN, heer tot Ruwiel, ende d'erentachtbare mr. ANSELMUS SALMIUS, pensionaris der stadt Utrecht, om den synodo voornoemdt by te wonen met haer E. directie ende assistentie, als de gelegentheyd van saken aldaer voorvallende ende verhandelt wordende soude bevonden worden te vereyschen.

Uyt de classe van Utrecht verschenen met credentie: D. CORNELIUS DUNGANUS, D. BERNARDUS BUSSCHOFF ende D. JOANNES LYNDENIUS, beyde d'eerste predicanten tot Utrecht ende de derde predicant tot Cockengen, tsamen in qualite als predicanten, ende d'eersame DIRCK JACOBSZ VAN VELTHUYSEN ende OTH JANSZ HAFHACKER, beyde in qualite als ouderlingen respective tot Utrecht ende op de Vaert.

---

[1]) Deze naamteekening is eigenhandig.

Uyt de classe van Amersfoort verschenen mede met gelycke credentie: D. PETRUS WASSENBURGH, D. JOANNES SEGERMANNUS ende D. JOANNES BROUWERUS, respective predicanten tot Amersfoort, Westbroeck ende Emenes tsamen in qualite als predicanten, ende d'eersame CAREL CHAUDRON ende WILLEM PAUW, schout tot Cortehoeff, beyde ouderlingen respective tot Amersfoort ende Cortehoeff.

Uyt de classe van Rhenen-Wyck compareerden in qualite als predicanten ende met credentie als voren: D. JOANNES WIRTSFELDIUS, D. JACOBUS HUGES ende D. GERARDUS HELMICHIUS, predicanten respective tot Rhenen, Hagesteyn ende Venendael, mitsgaders d'eersame PETER HENDRICZ ende FREDERICK HERMANSZ VAN ISENDOORN, respective ouderlingen tot Rhenen ende Wyck by Duirstadt.

Ende quamen hierby na ordre D. JOANNES LANGIUS, D. ARNOLDUS OORTCAMPIUS ende D. LAURENTIUS MODAEUS als deputati des voorgaenden synodi.

Na inleydinge door tgebedt tot God, geschiedt door D. JOANNEM LANGIUM voornoemdt als gewesen praeses des synodi voorleden, syn tot directores des tegenwoordigen synodi vercoren: D. BERNARDUS BUSSCHOFF als praeses, D. PETRUS WASSENBURGIUS als assessor, D. CORNELIUS DUNGANUS als scriba.

De vercorene D. praeses d'ordinarise actien met aenroepinge van Godes h. naem hebbende begonnen, syn gelesen d'ingebrachte credentien ofte brieven van authorisatie so der E. heren gecommitteerden der Ed. Mog. heren Staten als der eerweerdige broederen, gedeputeert van de classen respective deser provincie, ende syn deselve, nadat daerop behoorlyck was gelet, goedgekent ende debite geaccepteert.

Het lieten enige broederen predicanten door D. praesidem versoecken, of haer by den synodum geoorloft soude zyn in haer E. vergaderinge mede te mogen comen om d'actien derselve in alle modestie aen te sien ende te aenhooren, ten eynde haer tselve in toecommenden in kerckelycke handelingen ende occurentien tot nutte mochte dienen. Ende is hun tselve by den E. synodum willighlyck vergunt, mits dat se behoorlyck silentium sullen beloven ende over de censuren, die voorvallen mogen, ende enige andere particuliere ofte personele saken op d'aenseggynge D. praesidis onweygerlyck sullen opstaen.

Syn gelesen d'acta des voorgaenden synodi deser provintie de anno 1619. Ende is int oplesen van deselve ende occurrerende d'acte van ondertekeninge, die by alle bedienaren des godlycken woordts sal worden gedaen ende ter ewiger memorie bewaert, ondersoeck gedaen, hoedat haer alle de classen tot noch toe hierinne hadden gedragen. Ende is

bevonden, dat de classis van Utrecht in alles d'ordre hadde voldaen, ende dat d'andere twe classen oock eensdeels de gemelte ondertekeninge hadden gedaen, anderdeels noch stonde te doen, niet door nalatigheyd maer omdat d'acte der ondertekeninge, by den synodum ingestelt ende doenmaels by alle de tegenwoordige broederen getekent, by haer niet en was, ende dat alrede by de nieu aengecomene predicanten onder hare classen tot deselve ondertekeninge genoeghsame beloftenisse was geschiedt, staende alleen op verwachtinge, dat de Canones synodi nationalis, onse Nederlantsche Confessie ende de Heydelberghse Catechismus na luydt des synodi praecedentis souden mogen tsamengevoeght ende by den anderen gestelt worden. Waerop de E. heren gecommitteerde eerbiedelyck aengesproken ende desesaengaende vruudtlyck versocht zijnde hebben belooft, dat se dit stuck in favorabile recommendatie aannemen ende bevorderen sullen, dat dese formulieren in manieren als voren mogen tsamengevoeght ende also conjunctim ondertekent worden.

Op het bericht, by den synodum versocht in de sake D. Anselmi van Blommerweert gewesene predicant tot Doorn, is gerapporteert van de eerw. gedeputeerden des synodi, dat hy volgens praecedentis synodi resolutie tformulier van enigheyd in de lere in classe Rhenen-Wyck heeft ondertekent ende sulcks by de Ed. Mog. heren Staten is gerecommendeert, dat hy tot noch toe met volle tractement sy versorght. tResterende is hare E. Mog. munificentie ende discretie eerbiedelyck opgedragen. Ende is in syne plaetse gecomen D. Coenradus Sagelius, gewesene predicant tot Westervoordt.

Van Regnero Oosterze is per eosdem deputatos verclaert, dat hy volgens synodi sententie van syne kerckelycke bedieninge afstandt heeft gedaen, oock tot noch toe enigh subsidium ende onderhoudt synes levens heeft genoten, edoch dat de kercke van Bunnick alsnoch niet en is becleedt met een ander ordinaris kerckendienaer, mits de Ed. Mog. heren Staten den classi van Rhenen-Wyck hadden aengeschreven, dat deselve, gelyck oock de kercke van Odyck ende andere, noch voor een ruymen tyd by leninge ende per vices souden worden bedient.

Van de sake D. Ludovici du Bois is van gelycken openinge gedaen, dat hy na luydt syner sententie van kerckelycke diensten heeft gedesisteert, subsidium ter noodtdruft van d'Ed. Mog. heren Staten tot noch toe heeft getrocken, ende dat syne plaetse van Camerick wederom is voorsien met D. Florentio Middelhovio.

Is per D. D. deputatos alsvoren geopent van Joanne Rommio, afgeset van syne kerckelycke bedieninge tot Odijck, dat hy tot de Lutersche sy

geweken, ende by deselve predicant geworden in Oostfriesland by Norden, so men seght int dorp genoemt Hagen. Ende is hierop by den synodum geresolveert: 1. dat men aen hem uyt den name des synodi schrijven sal een brief van eernstige vermaninge van synen schuldigen plicht ten aensien van syne gedane ondertekeninge ende heylige protestatien, van dat hy met onse leere in alles eens was ende daerop in synodo sessie heeft genomen; 2. dat men door missive de broederen tot Embden broederlyck sal versoecken, dattet hare w. w. onsenthalven gelieve te Norden ofte daerontrent te vernemen, hoe ende op wat getuygenisse Rommius aldaer tot den predicdienst van de Lutersche sy aengenomen, ende dat men hierna ende op dien alles gelet zynde vorders met hem na ordre ende discipline der kercke sal hebben te handelen.

D. Joannes Porselius is mede gerapporteert de synodale sententie van beproevinge ende andersins voldaen te hebben ende daeromme in syne plaetse ter Aa wederomme tot den kerckendienst toegelaten te sijn, mits dat van den classe van Utrecht sekere forme van restitutie in integrum voor Porselio voornoemdt is ingestelt ende door D. Aucopium aldaer op de predicstoel de gemeynte voorgelezen. Ende sijn tot naerder openinge van desen d'acta classis Ultrajectinae hiervan sijnde den synodo by lecture geopent.

D. Joannes Assueri Bodecherus werde geseght in syne vorige plaetse tot Coten alsnoch gebleven te syn sonder van den classe Rhenen-Wyck (waeronder de kercke van Coten resorteert) getransporteert te zijn, gelyck sulcks van noden te zyn by resolutie des voornoemden synodi om redenen was gestatueert. Wat de classe van Rhenen-Wijck voor insichte hiertoe hebbe gehadt, daervan werdt hierna openinge gedaen articulo I, sess. 2.

Assuerus Joannis, by synodi sententie voordesen afgeset van synen kerckendienst tot Baern ende ter Eem, is verstaen van d'eerw. gedeputeerden des synodi schriftelyck vermaent ende versocht te zijn om hem by monde oft geschrifte te verclaren, of hy nu, hebbende ontrent ses maenden lang hem naerder connen bedencken, de Canones synodi nationalis soude gesindt wesen te onderschrijven. Is daerop gelesen syn brief van antwoorde, aen D. Oortcampium geschreven, daerinne hy persisteert by syne vorige weygeringe tot de onderschryvinge voornoemdt, met ronde verclaringe dat hy door cracht van waerheydt (synes oordels) overwonnen en gedwongen is om de voorss. weygeringe te doen.

Is oock mede openinge gedaen, hoedat door verscheyde redenen ende apparentien te beduchten staet, dat door Assueri voornoemdt verblyf binnen Eembrugge de kercke aldaer merckelycke nadeel ende afbreuck te

verwachten heeft, waerop de aenwesende E. heren gecommitteerden goedgevonden hebben, dat dit by requeste aen de Ed. Mog. heren Staten werde geremonstreert, met toesegginge dat haer E. hierinne de behulpelycke hand souden toebringen, ten eynde na behoren hierop mochte worden gelet.

Op het stuck PETRI BOSSCHII, afgeset van syn predicdienst tot Wyck by Duirstadt, is by gemelte D. D. deputatos openinge gedaen, dat opt expireren van den tyd van ses maenden, hem by den synodo tot naerder bedenckinge vergost, hy by missive is versocht tot een beter verclaringe over de Canones synodi nationalis, ende dat hy daerop, blyckende by syne rescriptie aen de voornoemde gedeputeerde broederen gedaen ende in synodo verthoont, heeft geantwoordt, dat hy gesindt was versochte verclaringe schriftelyck te doen, dien hy door gebreck van tyd ende syne indispositie tot die tyd toe niet gedaen hadde, met versoeck dat dese syne uytstellinge hem ten besten mochte gehouden worden. Daerop fratres deputati hem weder door brieve hebben gedient, dat se wel mochten lyden, dat hy enige schriftelycke verclaringe instelde, presenterende hem oock te willen doen alle mogelyck behulp, maer dat, syn tydt van bedenckinge nu geexpireert synde sonder naerder verclaringe, de sententie synodi tegens hem haer effect sorteren moste. Noch werde by de E. heren gecommitteerden verhaelt, dat gemelte BOSSCHIUS daerna by d'Ed. Mogende heren Staten ontboden ende hem gesisteert hebbende, nietjegenstaende harer Ed. Mogenth. aenhouden ende versoeck, hem weygerigh hadde verthoont tot het onderteken van de Canones des nationalen synodi. Waerover dan de synodus hem BOSSCHIUM by desen declareert uyt cracht van des voorgaenden synodi sententie geheel afgeset ende ontslagen te zijn van syne vorige kerckelycke bedieninge.

Op het bericht gedaen over syns BOSSCHII woninge ende verblyven binnen Wyck sonder de predicatien aldaer te frequenteren is goedgevonden, dat men uyt den name des synodi hem sal vermanen, dat hy om anderen een goed exempel te geven ende also metterdaedt te bethonen, dat hy, gelyck hy voorgeeft, van onse kercke ende godsdienst niet so vreemd en is, hem vant gehoor des godlycken woordts doch so niet langer en absentere, ende byaldien men in desen gene beteringe en verneemt, dat d'Ed. Mog. heren Staten alsdan reverentelyck sullen worden versocht aen de magistraet van Wyck te schryven, dat sy BOSSCHIO, die men andersins verstaet niet ongesindt te zijn elders metterwoon te vertrecken, so hy het om d'eers. magistraet aldaer niet en liet (welcke geerne sage, dat de penningen door hare intercessie hem toegeleydt aldaer mochten geconsumeert worden) sullen laten weten, dat se syn vertreck op een ander plaetse niet qualyck sullen nemen.

Sess. 2ª.

Charel Chaudron, gedeputeert van den classe van Amersfoort als ouderling aldaer om dese vergaderinge mede by te wonen, is in dese sessie mede verschenen ende heeft syne plaetse genomen.

Is van den broederen deputatis van de classe van Rhenen-Wyck ex actis classis opgelesen de handelinge over D. Joan. Assueri Bodecherum vorens aengeroert ten regarde van het stuck synes transportements voorgevallen, ende is daerby verstaen, dat int visiteren van de kercke van Coten bevonden was, dat het met deselve nu anders gestelt was als doen, doe syn transportement wierd voor goet gekent, mits hy synen dienst nu aldaer met minder afbreuck ende meerder stichtinge can doen als wel vorens, dewyle het lopen der papen aldaer nu mindert ende dat d'ingesetene aldaer verclaren hem lief ende weerdt te hebben, goede getuygenisse te geven ende daerenboven versoecken, dat hy by haer blyven moge. Waerop de classis lettende niet hadde connen verstaen Bodecherum voornoemdt van die plaetse af te setten, doch droegh dese sake den synodo geheel op, die daerinne hadde te disponeren, na haren goeden raedt verstaen mochte. Ende heeft de synodus op alles lettende verstaen, dat sonder quetsinge des oordeels vant voorgaende synodus, diens autoriteyt sy niet geerne anders geledeert sage, D. Bodecherus voorschreven by syne kercke tot Coten om redenen voornoemdt wel blyven moge.

Antonius Hornhovius verstaen synde alsnoch te persisteren by syne vorige declaratie, persisteert synodus by voorgaende sententie. Ende is hem tot noch toe syn onderhoudt gevolght ende in syne plaetse tot Werchoven gecomen D. Egbertus Ottonis.

Wilhelmus Riddersbach, oock om redenen als d'andere van synen kerckendienst tot Tul en tWael ontslagen synde, heeft deselve geruijmt ende is hem by d'Ed. Mog. heren Staten enige vierendeel jaers gagie geaccordeert, ende nu jongst in consideratie van syn siecte enigh extraordinaris subsidium toegeleydt. Syn plaetse wat die aengaet, is noch tegenwoordigh onbecleedt met een ordinaris kerckendienaer.

Joannes Bornius na eysch syner sententie, by den synodum uytgesproken, heeft afstand gedaen van syn kerckendienst tot Overlangbrouck sonder tot noch toe hem verclaert te hebben tot satisfactie der kercke. Is niettemin tot noch toe van d'Ed. Mog. heren Staten met noodtdruftigh onderhoudt versorght. Syn kercke is met de kercke van Wyck by Duirstadt by provisie gecombineert.

Petrus Valck is verclaert volgens synodi sententie drie maenden beproeft te zijn ende daerna in examine goede satisfactie gedaen te hebben,

waeromme hy dan oock na voorgaende wettelycke beroepinge in den kerckendienst tot Segfeldt is gestelt. Ende is syne vorige plaetse van Langeraeck over Leck wederom becleedt met D. JOANNE PISTORIO.

De plaetsen, die door het deportement JOANNIS MONACHII, BARTHOLOMAEI PRAEVOSTII, CHRISTOPHORI LANGERAECK, FRANCISCI TAURINI, PAULI LYNDENII, EGBERTI STEDUM, JOANNIS NEDERLAGII, ÆGIDII SEYSTII, BENJAMINIS WANNEMAKER, HENRICI WELSINGII, DIDERICI CAMPHUSII, gewesene respective predicanten tot Bunschoten, op de Vaert, tot Hermelen, Maersen, Soest, Abcoude, Woudenbergh, Segveldt, Lopick, Martensdijck ende Vleuten, syn vacant geworden, syn voorsien als volght: tot Bunschoten is gecomen CORNELIUS LEONINUS, op de Vaert D. JOANNES BAERS, tot Hermelen ABSOLON HELMONTANUS, tot Soest NICOLAUS HOOGHFORST, tot Abcoude FRANCISCUS BERNHARDI, tot Woudenbergh NICOLAUS KETELIUS, tot Lopick DANIEL SCHAGEN, tot Segfeldt PETRUS VALCK ende tot Vleuten THOMAS SLOSIUS. Sodat alleen noch vacant syn Maersen ende Martensdyck, waervan Martensdyck haest hoopt voorsien te worden.

Ter occasie dat in actis oplesinge werde gedaen van onse kerckenordeninge, heeft een der h. h. gecommitteerden mr. JOHAN STRICK aen alle leden des synodi distributie gedaen van een gedruct exemplaer derselver kerckenordeninge, also deselve by ordre van de Ed. Mog. heren Staten nu versch was doen drucken. Waerover de tsamentlycke aenwesende heren gecommitteerden ende in haer E. personen d'Ed. Mog. heren Staten van D. praeside hooghlyck syn bedanct met vermaninge aen de broederen des synodi, dat hem een yegelyck na dese kerckenordeninge in syne respective kercke ende bedieninge strictelyck wilde dragen, ende tgene by deselve int stuck van correspondentie ende andersins hare Ed. Mogentheden werdt toegeschreven, met alle behoorlyck respect deselve geerne defereren, niet twyfelende of hare Ed. Mogenth. sullen van gelycken de kercke haer recht geerne laten, twelc in deselve kerckenordeninge haer toegeschreven wordt. Wat d'andere kerckendienaren deser provincie belangt, sullen van d'Ed. Mog. heren Staten beneffens missive de respective classen exemplaria toegesonden worden om voorts aen den broederen derselver te distribueren, ten eynde sy haer mede in conformite alsvorens daerna hebben te reguleren.

D. scriba DUNGANUS heeft openinge gedaen van syn deputaetschap tot de correspondentie met Gelderlandt, te weten hoe hy aldaer heengegaen synde met approbatie van de Ed. Mog. heren Staten ende voorsien met credentie in alle vrundlycheyd sy geaccepteert, sessie hebbe ontfangen ende ten eynde des synodi toe stemme hebbe gehadt, refererende sich vorders tot de acta hares synodi, desen onsen synodo toegesonden.

D. Wassenburgius gedeputeert synde tot onderhoudinge van correspondentie met die van Zuydholland, nietjegenstaende dese correspondentie onsen voorleden synodo al was aengeboden, heeft verclaert geen aenschryvinge van haer tegens taenstaen hares synodi ontfangen te hebben ende daerom derwaerts niet getrocken te syn.

D. Gerhardus Helmichius, deputatus ad synodum Noordthollandiae, is wel tydelyck verschreven tot denselven synodum ende met behoorlycke credentie tot haer afgegaen, doch verclaerde evenwel geen sessie genoten te hebben om redenen, by syne w. in synodo geopent, ende heeft syne w. van den synodo aldaer verthoont brieve van excuis. Dewelcke gelesen synde is bevonden, dat se niet door ongenegentheyd tot de correspondentie met onse provincie, tot dewelcke sy andersins verclaren wel gesint te zijn, maer om sekere onverwachte ende voorgevallene beletselen veroorsaect zyn tot weygeringe van gemelte sessie. Waerby so by D. Gerhardum Helmichium als andere broederen dese reden mede werde aengetrocken, dat also verstaen werde, dat de E. heren Staten van Hollandt onse kerckenordening alsnoch niet volcomentlyck hebben ingewilligt, daerom oock geoordeelt werde, dat by haer E. Mog. gemelte correspondentie niet en conde werden toegestaen, haer voor ditmael alleen genoegende met de correspondentie, die voorhenen by haer geobserveert was.

De synodus op alles gelet hebbende, heeft goed genoegen gehadt in de correspondentie, by die van Gelrelandt bewesen, ende verwacht oock met gelycke toegenegentheyd haren deputatum tot dese hare vergaderinge, gelyck oock die daertoe debite is genodight geworden. Dan verstaet het synodus, dat men aen de gedeputeerden des synodi Zuydhollandiae, van welcke de presentatie der correspondentie is geschiedt, sal schryven met aenwysinge van de versuymenisse, by hare w. w. gepleeght, sodat se onsen D. deputatum niet en hebben genodight, so oock dat se tot onse correspondentie genodight synde, niet alleen niet syn verschenen, maer oock noch overt een noch overt ander enige excuise ons hebben laten toecomen. Accepteert oock d'eerw. synodus d'excuse, by die van Noordtholland in alle vrundelycheyd gedaen, waervan oock tot hare eerw. een brief sal worden gedirigeert, verwachtende op beter ende gevoeghlycker gelegentheyd om te statueren, wat vorders met haer w. als oock met die van Zuydholland int stuck van correspondentie aen te gaen sal zyn.

Ondersoeck gedaen synde van D. praeside na die visitatien, in de respective classen onser provincie gedaen, is verstaen, dat deselve visitatien in gemelte classen syn geobserveert. Ende refereert sich voorts de synodus int continueren van dien tot onse nieugedructe kerckenordeninge art. 44.

Sess. 3ª.

Is by occasie vant oplesen der verclaringe, gedaen by de rectores, lectores ende andere schoolmeesteren so binnen Utrecht alsoock binnen Amersfoort, geopent van D. praeside ende D. scriba, dat D. SIMON WILHELMI WITFELDT, regens collegii Paulini ende lector quartae classis, alsoock D. RUDOLPHUS MUDENUS, lector quintae classis tot Utrecht, welcken beyden tot Victoris eerstcomende toe tyd van beraedt gegeven was, de acta synodi nationalis tydelycken ondertekent hebben.

Gelyck uyt den name des synodi aen de E. vroedtschap der stadt Utrecht om goede redenen was versocht, dat by de politijcque heren scholarchen van hare stadt enige predicanten mochten worden bygevoeght, ende hetselvige op gemelte versoeck van de E. vroedtschap voornoemdt doenmaels was geaccordeert, also is oock verstaen, datter twe predicanten uyt de stadt van Utrecht beneffens de polityeque heren scholarchen syn geconstitueert.

Bericht gevordert synde, wat tAmersfoort in scholarum reformatione was gedaen, is van D. PETRO WASSENBURGIO daervan openinge gedaen, als volght: 1. dat JOANNES GESSELIUS, gewesene latinae scholae rector, volgens praecedentis synodi sententie van het schole ende commensalen te houden desisteert; 2. dat TIMANNUS GESSELIUS, gewesene conrector, van gelycken van syn schoolhouden ophoudt; 3. dat JOANNES JOANNIS, gewesene lector sextanorum ende septanorum, nadat hy verscheyden mael uytstel heeft versocht ende diesniettegenstaende tot de onderteyckeninge, die by den synode nationael beraemt ende van den voorgaenden synodo deser provincie gevordert was, hem onwilligh vertoonde, van syn schooldienst is afgeset; 4. dat GERRIT HERMANSZEN, byschoolmeester van de duytse schole, beneffens andere redenen oock tot het schoolampt onbequaem geoordelt synde, mede van syn schole is gedeporteert; 5. dat JAN DIRCZEN, mede byschoolmeester als de voorgaende ende genoeghsaem bevonden synde als pontificius, van syn schole is afgeset, doch alsnoch van deselve niet geheel en desisteert,[1] ende dat hy van den officier daeromme wel in boeten geslagen is, doch evenwel nadat hy hem een dach ofte twe heeft verthoont, off hy vant schoolhouden wilde ophouden, daerna nietmin als voren het houden van syn schole wederom begint ende alsnoch niet volcomentlyc nalaet.[2]

Dewyle by sekere acte, in den voorgaenden synode deser provincie gestelt in de sake JOHANNIS LUCAE, gewesene leser ende schoolmeester tot Capelle, den deputatis synodi in last was gegeven aen dien van den

---

1) »van syn schole — desisteert." Er stond eerst: »alsnoch persisteert int houden van syne schole", later doorgestreept.

2) »niet — nalaet." Er stond: »continueert", doorgestreept.

classe van Zutphen aengaende syn comportement aldaer te schryven, ende nadat sy antwoord becomen ende gesien souden hebben, met hem vorders te handelen na behoren, so ist dat de gedeputeerde voornoemdt in desen synodo hebben gerelateert, dat sy hebben geschreven ende antwoord becomen (gelyck sy oock den eerw. synodo tegenwoordigh hebben vertoont) synde sulcks, dat de voornoemde JOANNES LUCAE in den voorschreven classe van Zutphen onchristelijck hadde geleeft, dat se oock dienthalven met hem hadden gehandelt, ende also hy alle hetgene, dat haer aengeschreven was, stoutelyck heeft ontkent, dat sy gedeputeerden in consideratie van hetselve ende tgene tevoren was gepasseert, niet anders hebben connen verstaen, dan dat se behoorden syne afstellinge (by d'Ed. Mog. heren Staten ende den synodo alvorens geschiedt) goedt te kennen ende te approberen, twelck sy oock verclaerden gedaen ende hem aengeseydt te hebben, dat hy van syne bedieningen was ontset ende ontslagen, mits daerby openende dat hy, uyt reden dat hy de acte van stilligheyd voor de Ed. Mog. heren Staten hadde geweygert te onderteyckenen, van haer E. M. buyten dese provincien ware gewesen.

JOANNES PHILOCHRONUS, alumnus der E. M. heren Staten, door het voorspreken des eerw. synodi noch een jaer gecontinueert synde om sich tot Leyden in studio s. s. theologiae te oefenen onder d'opsichte D. D. FESTI HOMMII, is verstaen nu onlangs alhier tUtrecht geproponeert te hebben, ende daerna by forme van examen van D. FESTO ten overstaen van enige h. h. gecommitteerden der Ed. Mog. heren Staten ende der gedeputeerden des synodi naerder geprobeert, waeruyt sulcks van syne cleyne progressu in studiis, alsoock van syne ongesondtheyd int stuck der lere ende des geloofs, van D. D. FESTO ende de gedeputeerden des synodi met goedtvindinge van de E. heren gecommitteerden voornoemdt aen de E. Mog. heren Staten is gerelateert ende geremonstreert, dat hy PHILOCHRONUS ex albo alumnorum van hare Ed. Mog. sy uytgedaen ende tenemael gedeporteert.

N. WESTERBERGH, mede alumnus als de voorgaende ende geweest hebbende amanuensis CONRADI VORSTII, nadat hy beneffens PHILOCHRONUM geproponeert ende door naerder ondersoeck als vorens met denselven was geprobeert, is verstaen in syne verclaringe alsnoch VORSTII sententie toegedaen te zijn, ende daeromme uyt het register der alumnen van d'Ed. Mog. heren Staten gecasseert te wesen.

Van NEDERLAGIO is gerelateert, dat hy selfs d'Ed. Mog. heren Staten heeft bedanct van syne alimentatie, tot die tyd toe van haer Ed. Mog. genoten, ende dat hy studium theologicum verlaten hebbende hem tot enigh handtwerck begeven heeft.

Aengaende de generale gravamina in den voorleden synodo, aen de Ed. Mog. heren Staten geexhibeert, is van D. D. deputatis synodi openinge geschiedt, dat se haer E. M. hiervan verscheyden mael hebben vernieuwinge gedaen met eernstigh versoeck om daerop gelet te mogen worden, ende dat hare E. Mog. daerop hebben geantwoordt, dat se dese sake in goeder recommendatie aennamen ende ter behoorlycker tyd daerop souden letten, dan dat haere E. M. alsnoch besigh waren om haer tinformeren op het stuck van d'officieren, daerin haer Ed. hoopten haest gedaen te hebben, in versekeringe dat, so wanneer de reformatie derselver officieren ten effecte sal syn gebracht, alsdan de gemelte gravamina bequamer geremedieert sullen worden.

Synde van wegen den synodo aen d'E. M. heren Staten versoeck gedaen, dat hare E. M. gelieven soude aen hare G. G. de grave van Culenborgh ende de E. here van Bredenrode te schryven, dat het uytlopen, twelck de papen, onder hare G. G. jurisdictie behorende, tot dese provincie doen, mochte geweirt worden, is gerapporteert, dat hare E. Mog. verstaen, dat vooral ende eerst goede ordre dient gestelt in dese provincie, ende dat daerna sulcke aenschryvinge met meer fundament ende gevoeghlycheyd sal connen geschieden.

Sess. 4[a].

Syn om te voldoen d'ordre van correspondentie gelesen geworden d'acta synodi Geldricae, nu laest gehouden binnen Zutphen.

Ende als men gecomen was tot het lesen van d'acte, die daer spreect van de lombaerden ende andere leentafelen, daerdoor d'arme behoeftige ondersaten ende de schamele gemeenten jammerlyck worden uytgeput, ende dat daeromme de synodus Gelriae beneffens hare doleancie, hierover voor den E. heer cantzler, raedtsheer ende andere heren daer tegenwoordigh synde gedaen ende noch vorders te doen, eernstelyck by gemelte acte versoect, dat de corresponderende broederen, so die daer in hare vergaderinge waren, dit stuck mede in opmerckinge wilden nemen ende een yegelyck by den synen daertoe helpen arbeyden, dat de christelycke overheden overal in hare respective plaetsen daerop doch mochten letten, dat om dese gemene ende langduirige clachten der armen te voorcomen een ander ordre van leninge mochte beraemt worden, is ditselvige van D. Dungano, als met Gelrelandt uyt den name deser provincie gecorrespondeert hebbende, de synodale vergaderinge alhier voorgedragen met versoeck, dat in deselve op dat stuck ooc mocht werden gelet. Ende is na verscheyden discoursen ende voorslagen, die daerover gevallen syn, sulcks by d'aenwesende heren gecommitteerden geobtineert, dat men na alle mogelycheyd hierop acht sal nemen ende besien, wat na gelegentheyd

deser provincie ende derselver middelen tot reformatie van de tafelen van leninge sal connen practicabel gevonden worden, ende dat men midlerwylen per deputatos synodi sal connen laten vernemen, hoe dese sake in Gelreland al succedeert.

Uyt occasie van den 44en artyckel synodi Gelricae, hoe men sich tegens den Remonstrantschen predicanten, die hier onder ons noch gebleven zyn, sal hebben te houden, is by den synodum gestatueert, dat een yegelyck predicant met assistentie van syn kerckenraed in syne respective kercke alle debvoir sal aenwenden om denselven door vrundtlycke ende christelycke vermaningen, onderrichtingen ende inductien, mitsgaders alle andere vrundtlycke bejegeningen ende tekenen van toegeneygentheyd tot haren besten wederom tenrechten te brengen ende met de kercke wederom te verenigen, daertoe dan oock een yegelyck gebeden ende vermaent wordt om in desen dele, na syn ampt medebrengt, trouw, voorsichtigh ende overneerstigh te willen wesen, in hope dat de here God desen heyligen arbeydt niet ongesegent laten en sal.

Sess. 5a.

Is verstaen a D. praeside, dat d'eerw. deputatus van Gelderland D. Joannes Verhouwel, gesonden om uyt haren name met dese provincie te corresponderen, tot ons was overgecomen, ende heeft D. praeses syne w. credentie vertoont ende geexhibeert. Dewelcke gelesen ende geapprobeert synde, is a synodo ordre gestelt, dat syne w. per D. D. deputatos synodi debite soude gewellecomt ende in de vergaderinge gebracht worden. Twelck geschiedt synde is syne w. na behoorlycke salutatie geerne ende vrundelyck ontfangen, ende is deselve syne plaetse na ordre geassigneert.

Ludovicus du Bois, by synodale sententie afgeset van syn predicdienst tot Camerick, heeft na verworven consent om te mogen instaen geexhibeert schriftelycke supplicatie, daerinne hy na vertoogh, dat hy hem zedert syn deportement van den kerckendienst tot Camerick gehoorsaem, submis ende in alle sedigheyd ende vroomheyd des levens so tot Camerick alsoock tot Utrecht hadde gedragen, ende dat hy daerinne hoopte te continueren, begeert van de synode remissie van syne vorige sonden, ende tot den heyligen kerckendienst wederom gevordert te mogen worden.

De synodus hierop ende op alles, wat in desen te considereren stondt, rypelyck ende in de vrese des Heren lettende heeft geoordelt, dat de voorschreven Ludovicus du Bois aen de Ed. Mog. heren Staten sulcks sal worden gerecommendeert, dat hem een proponentsgagie vooralsnoch mach worden gecontinueert, ende dat hy noch enigen tyd hier binnen Utrecht inter privatos parietes yder weke eens sal proponeren ter presentie van de bedienaren des godlycken woordts aldaer, ende oock des gelegen synde

van de gedeputeerden desselven classis, waertoe DU BOIS syn domicilium sal hebben te houden in de stadt van Utrecht, opdat also so op zijn leven als syne propositien na behoren moge gelet worden ende daervan getuygenisse gegeven aen den eerw. broederen den gedeputeerden des synodi, omdat dan voorts tsamentelyck so deputati synodi als classis, soveel mogelyck ende de kercke dienstelyck sal zijn, mogen oordelen, of hy tot publycke propositien ten platten lande oft oock tot den ordinarischen kerckendienst sal connen gevordert worden.

Sess. 6a.

REGNERUS OOSTERZE, synde by sententie superioris synodi mede gedeporteert van syn predicdienst tot Bunnick, nadat hy op syn versoeck oorloff geimpetreert hadde om te mogen instaen in den synodo, heeft by mondelycke relatie ende schriftelycke requeste de vergaderinge voorgedragen, hoedat hy van deselve eerbiedelyck ende submisselyck versochte, dat hem syne fauten, dolingen ende abusen, die hy tot syn leedtwesen ende tot bedroefenisse alsoock ontstichtinge der kercke Christi hadde begaen, ende daeromme oock van de synode provinciael superioris anni van syn kerckendienst was ontset, hem mochten quytgescholden ende vergeven worden. Ende dewyle hy zedert syn deportement hem so tot Franeker alsoock hier onder ende by den broederen, voornamelyck onder d'opsichte van de classe Rhenen-Wyck sulcks verhoopte gedragen te hebben so in stilligheyd des levens alsoock int oefenen van proponeren, dat syne schriftelycke attestatien daervan synde, alsoock de getuygenissen der broederen derselviger eerw. vergaderinge den synodo wel gevallen sullen, versochte hy vorders, dat hy opt gevoeghlycste wederom in integrum mochte gerestitueert ende met ordre tot den kerckendienst gevordert worden.

Doch also in syne mondelycke propositie onder anderen waren geobserveert dese woorden: alhoewel hy voor die tydt (namelyck als hy werde gedeporteert) geen reden en hadde om te appelleren, ende dieselvige enigh bysonder nadencken gaven, is van hem hierover eerst verclaringe afgevordert ende gevraeght, of hy hiermede meynde, dat alhoewel hy doen, als de gemelde sententie tegens hem uytgesproken werde, dieselfde wel hadde geacquiesceert sonder daertegens te appelleren, hy evenwel ofte daerna ofte oock nu wel reden soude hebben om, in cas van dat hy meynde die sententie niet verdient te hebben, daertegens te mogen appelleren. Waerop OOSTERZE verclaert heeft, dat hy met die maniere van spreken hem niet heeft willen ontschuldigen van sulcke stucken, daerover hy was gedeporteert, nochte oock de sententie des synodi hiermede van enigh onrecht ofte onbillycheyd betygen, maer dat hy alleenlyck om enige personen wille sulcks hadde gesproken, willende daermede seggen, dat hy doenmaels, als hy werde gedeporteert, geen reden van appel en hadde,

maer nu hy hem zedert aldus hadde gedragen als vorens gemelt, dat hy nu een ander sententie ofte uytsprake van den synodo was verwachtende.

De synodus dan daervan voortgaende tot het versoeck ten principale ende lettende in de vrese des Heren so op de mondelycke propositie van OOSTERZE als syne schriftelycke requeste, mede met rype deliberatie overwegende syne schriftelycke attestatien, die hy hadde overgelevert, bysonderlyck oock opmerckinge nemende op de getuygenissen der aenwesender broederen, so ten aensien hoe hy hem alhier van Franeker wederkerende in leven alsoock in syne propositionibus in den classe Rhenen-Wyck hadde gedragen, eyndelyck considererende alles wat in desen meer te considereren stonde, heeft gestatueert ende statueert mitsdesen, dat de voorschreven OOSTERZE in conformite als LUDOVICUS DU BOIS voor een sekeren tyd onder d'opsicht van den classe Rhenen-Wyck inter privatos parietes alle weeck sal moeten proponeren, ende dat te dien eynde ende ter tyd toe dat de broederen, onder welcken hy sal hebben geproponeert, ende die op syn leven ende ommegang sullen hebben gelet, met den deputatis classis ad deputatos synodi sulcken rapport doen, daeraen hare w. w. sal genoegen, die dan tsamentlyck syne sake tot dienste der kercken sullen hebben te bevorderen, nadat haren goeden raedt sal gedragen ende hare w. w. voor den toecomstigen synodo sullen mogen verantwoorden, midlerwylen dat voor hem sal worden geintercedeert, dat hy proponentsgagie tot onderhoudt trecken moge. Ende gelyck dese sententie REGNERO voornoemdt is voorgehouden, also is oock uyt goedvinden des synodi hem aengeseydt, dewyle hy verscheyden preuven van syne losheyd ende inconstantheyd heeft doen blycken, dat hy wel hebbe toe te sien, dat hy hem daerinne voornamelyck betere, daertoe oock bysondere opmerckinge sal genomen werden, dat hy oock den Catechismum, Nederlandtsche Confessie, de Canones synodi ende de kerckenordeninge neerstelyck sal hebben te lesen, verwachtende voor syne vordere promotie eerst ene naerder proeve ende ondersoeckinge, die over enige stucken der lere over hem sal gedaen worden. Ende sal dese aenseegginge ende waerschouwinge aen LUDOVICUM DU BOIS in conformite van desen gedaen worden.

JAN JANSZEN RIDDERSBACH, burger der stadt Utrecht, ende synde van de E. M. heren Staten nu ontrent twe jaren met enige alimentatie gebeneficieert om van wegen de goede hope, die hy van hem gaf, tsyner tyd tot den kerckendienst gevordert te mogen worden, heeft na verworven oorlof om te mogen instaen den synodo geexhibeert sekere schriftelycke requeste, by welcke, nadat hy syne qualificatie verhaelt, ende hoedat hy hem int proponeren onder d'opsicht van den kerckenraedt van Utrecht enigen tyd heeft geexerceert, van den synodo versoect, dat hare w. w.

gelieve syne sake sulcks te bevorderen, dat de classe van Utrecht mocht werden geauthoriseert om hem praeparatorie te examineren, opdat hy also door behoorlycke trappen tot den h. kerckendienst soude mogen geemployeert worden.

De synodus lettende op den VIII^en artyckel van de kerckenordeninge, daerinne wel expresselyck werdt gecaveert, dat men wercksliedens ofte personen, die niet hebben gestudeert, tot den kerckendienst niet en sal bevorderen dan met extraordinarise ofte singuliere qualiteyten ende gaven van godsaligheyd, oodtmoedigheyd, zedigheyd, goed verstandt ende discretie, mitsgaders gaven van welsprekentheyd voorsien, daermede de kerckenordeninge genoegh te verstaen geeft, dat de kercke Christi alderbest gedient wordt met personen, die beneffens de vrese Gods ende andere christelycke deughden oock wetenschap ende geleertheyd hebben, so ist dat de synodus voornoemdt wel hadde mogen sien, dat sulcke persoon ten eynde als vorens niet gepresenteert en ware. Edoch gelet hebbende dat hy al over enige jaren van de E. Mog. heren Staten ten dienste der kercke Christi was gealimenteert, dat hy oock selfs sijne domestycque hanteringe daeromme hadde teruggegestelt, ende dat sulcke getuyghnisse van den broederen van Utrecht van syne deughden, verstandt ende voortgang int proponeren is gegeven, die den synodo een redelyck contentement geeft, so ist dat deselve synodus den voorschreven Jan Janszen Riddersbach accordeert syn versoeck, mits dat men met syne plenaire promotie niet praecipiteren en sal, maer een goeden ruymen wyle dienst van hem trecken in de vacerende kercken hier ende daer als proponent te bedienen, ende dat syne propositien, dien hy elders in de kercken doen sal, eerst voor enige broederen des kerckenraedts van Utrecht sullen moeten gehoort worden. Ende verclaert de synodus, dat na desen scherpelyck sal gelet worden, dat geen andere als gestudeert hebbende personen tot den h. kerckendienst gepromoveert en worden, ten ware in een bysonderen ende extraordinarisen casu, welcke voorvallende men evenwel sich praecise aen den VIII^en artyckel onser kerckenordeninge sal hebben te houden, opdat deselve niet lichtveerdighlyc geledeert ofte gevilipendeert en worde.

Sess. 7^a.

Is vertooght ende gelesen credentie, van die van den kerckenraedt van Wyck by Duirstad D. Laurentio Modaeo ende d'eers. Frederick Hendriczen van Isendoorn, beyde leden deser vergaderinge synde, toegesonden om by den synodum te bevorderen de beroepinge D. Cornelii Leonini, predicant tot Bunschoten, gelyck die vorens voor den classe van Amersfoort uyt den name van die van Wyck voornoemdt was aengeleydt. Welcke voorschreven credentie gelesen ende geapprobeert synde, heeft D. Modaeus gemelte beroepinge den synodo voorgestelt sulcks ende in sodaniger forme, als deselve

geschiedt was, met aentreckinge van de fundamentele redenen ende gelegentheden, waerop deselve was berustende, waerby en beneffens D. ARNOLDUS OORTCAMPIUS uyt den name van de classe van Amersfoort een summaris verhael heeft gedaen, hoe gemelte beroepinge, by haren classe aengegeven, met die van Bunschoten in communicatie was geleyt ende van deselve tot noch toe niet bewillight, waertoe dan oock van D. BROUWERO ex actis classicalibus openinge werde gedaen, hoedat de classis van Amersfoort om verscheyden swarigheden voor te comen dit stuck gehelyck tot den synodum hadde gedevolveert.

De synodus, voor ende aleer dat se dachte te comen tot enige uytsprake so over d'een als d'ander zyde, vonde goedt, dat men uyt haren name die van Bunschoten, so die van den gerechte als lidtmaten der kercke, peremptorie soude citeren tegen toecomstigen Maendagh des avondts alhier tot Utrecht, om alsdan, verschijnende met behoorlycke schriftelycke commissie, tegen den anderen dagh van de synodale byeencomste in te brengen alsulcke redenen, als sy souden hebben voor te stellen om op te houden de dimissie D. LEONINI voornoemdt. Ende om dese missive van citatie des te meer te becrachtigen is goedgevonden, dat deselve by de E. heren gecommitteerden van de E. Mog. heren Staten mede soude ondertekent werden. Ende is tselve in sulcker voegen, als geseydt is, oock geschiedt.

Hiervandaen is men getreden tot de gravamina classium om in den synodo te dienen.

Gravamina classis Ultrajectinae.

Op het 1e gravamen van de classe van Utrecht, of een lidtmaedt der kercke hem quame te verlopen in doodtslach, huysbraeck, straetschenderye ofte yet desgelycks, daeromme hy vluchten moste, hoe sal men met densulcken na kerckelycke ordre te handelen hebben, is geoordelt, dat men vooreerst de delicten ende delinquenten wel hebbe te onderscheyden, oock mede dat wel te observeren syn de plaetsen, daer sy haren toevlucht nemen, namentlyck of het syn plaetsen, daer de Gereformeerde religie ende de kerckelycke discipline in treyne syn ofte niet, oock of men weet, waer se gevlucht syn, dan of de plaetsen onbekent syn. Ten aensien van desen allen is gestatueert, so de delinquent gevlucht is in een Gereformeerde plaetse, daer kerckelycke discipline is, dat men daer eerst aen den delinquent sal schryven na eysch ende gelegentheyd van kerckelycke ordre. Ende indien hy wederomme antwoord schryft of schryven laet van syn leedtwesen over syne begane sonde, dat men hem alsdan niet sal excommuniceren, maer meer ende meer tot penitentie ende den schoot der kercke sal soecken te brengen. Doch so hy op het aenschrijven geen teken van berouw ende leedtwesen betoont, ofte oock niet weder en

schrijft, sal men aen de E. kerckenraed dier plaetse schryven, dat die den delinquent mede eernstelyck synes schuldigen plichtes wil vermanen, waerop indien hy geen gehoor en geeft, sal men deselve opentlyck voor de gemeynte afcondigen, daer hy van gevlucht is, ende daerbenevens oock met kennisse ende bewilliginge des classis excommuniceren. Ende so dat een ongereformeerde plaetse ware, sal men hem alleenlyc door schryvens aenmanen, op welcke tsy dat hy gehoor of geen gehoor en geeft, sal men met hem handelen als vorens. Dan of het gebeurde, dat men niet en wiste, waerhenen de delinquent gevlucht ware, sal men aen syne vrunden ende anders secretelyck daerna ondersoecken, met aensegginge dat sulcks niet en geschiedt om denselven by d'overheyd te melden, maer om aen denselven de kerckelycke discipline tot synen besten te gebruijcken, alwaer men dan gewaer wordende, waer hy is, wederomme na ordre als vorens met hem sal handelen. Doch indien men niet can gewaer worden, waer hy sich versteken heeft, dat men in sulcken gevalle met d'excommunicatie niet sal praecipiteren maer deselve tot naerder bescheydt uytstellen. Sal niettemin in allen gevalle nodigh syn ter plaetse, vanwaer de delinquent gevlucht is, voor de bedieninge des h. avondtmaels denselven met syne delicte de gemeynte voor te stellen om deselve daervoor eernstelyck te waerschouwen, ende oock voor haer een teken van kerckelycke opsicht ende discipline te betonen.

Op het IIe gravamen, of personen hier in dese provincien wonende onder tgebiedt van de Ed. Mog. heren Staten Generael, gingen buyten ofte oock in deselve provincien by papen trouwen, ende namaels hier quamen versoecken ofte door haerselven ofte door yemand anders proclamatien ende voorts solennisatien hares houwelycks, wat in sulcken casu tgevoeghlycste soude connen ende moeten gedaen worden, refereert het synodus sich in desen tot de laetst gepubliceerde houwelycksordonnantie, ende bysonderlyck tot den IX^en ende XII^en artyckel derselve.

Op het IIIe gravamen, also het hooghnodigh is in de Gereformeerde kercken ende huysgesinnen der lidtmaten in swang te brengen allerley particuliere oefeningen van godsaligheyd, so wordt in bedencken gegeven, op wat wyse men bequamelyck alles standts christenen daertoe brengen sal, vindt het synodus goed, dat desen aengaende van den D. D. deputatis synodi so dergener, die voorleden jaer geweest zyn, alsoock voor dit volgende jaer sullen gecoren worden, yet schriftelyck sal ingestelt worden, twelc dan daerna den respective classen sal verthoont ende na behoorlycke proeve van deselve geapprobeert worden.

Sess. 8^a.

Gravamina classis Amersfortianae.

Op het I^e gravamen, of een doodtslager noch onversoent synde in de

Gereformeerde kercke mach getrout worden, is geoordeelt: ja, alleen dat men sorghvuldelyck hebbe toe te sien, of ende hoe men den gewoonlycken zegen over hem hebbe uyt te spreken.

Op het IIe gravamen, oft geraden is lycpredicatien te doen in plaetsen, daer hope is van merckelycke aenwas, refereert sich het synodus tot de kerckenordeninge artic. 65.

Op het IIIe gravamen, of niet in plaetsen, daer weynige kerckenraden zijn, een predicant soude mogen worden gedeputeert tot den synodum in de plaetse van den tweden ouderling, verstaet het synodus, dat men na ordre van des voorleden synodi verclaringe op den synodum sal compareren uyt yder classe met drie predicanten ende twe ouderlingen, ende dat yder classe het daerna also sal soecken by den synen aen te leggen, dat in desen gene veranderinge en geschiede.

Op het IVe gravamen, te versoecken vermeerderinge van tractement voor de predicanten, item voor predicantenweduwen ende schoolmeesteren, verstaet het synodus, dat het alsins nodigh is, dat dit gravamen per D. D. deputatos synodi aen de Ed. Mog. heren Staten eerbiedelyck geremonstreert ende remedie versoght werde. Ende hebben de E. heren gecommitteerden belooft, tselve gravamen geremonstreert sijnde, de goede hand daeraen te houden.

Op het Ve gravamen, te versoecken ene generale forme van credentien ende van beroepingen van predicanten om in deselve eenparigheyd te houden, wordt by den synodum voor goedt geacht, dat ditselvige den D. D. deputatis synodi sal vertrouwt worden, die daervan een concept instellen sullen om van den tegenwoordigen synodo gevisiteert ende geapprobeert synde te dienen na behoren.

Op het VIe gravamen, te versoecken mede een eenparigen voet van voorlesen ende van voorsingen ten platten lande voor de predicatien, statueert de synodus, dat men overal in alle kercken invoeren sal het voorlesen ende voorsingen voornoemdt, ende wat de forme aengaet, dat die daerinne sal eenparigh syn, dat men voorlese uyt de canonijcke schriften, ende het voorsingen geschiede na luydt van de kerckenordeninge artic. 69.

Gravamina classis Rhenen-Wyck.

Op het Ie gravamen, hoedat men doen sal tegens diegene, diewelcke ledematen der gemeynte synde haer aen de Papisten verhouwelycken, van papen laten trouwen ende van deselve hare kinderen laten dopen, ordonneert de synodus, dat een yegelyck predicant met bystandt van syn kerckenraedt daertegens publycke ende private vermaningen ende bestraffingen sal doen, niet alleen als de casus daer is, maer oock eer se geschapen is.

Op het IIe gravamen, hoedat men hem dragen sal in den doop van de jonge kinderen dergener, die niet connen een predicdagh in de weke ordinaris waernemen, gelyckals schippers ofte andere, die door het uyt ofte invaeren ende anders hare beurte moeten waernemen, ende derwegen hare kinderen souden moeten laten dopen buytenstydts, werdt geresolveert by den synodum, dat men sich in desen houden sal aen de kerckenordening art. 56, ende is een predicatie buytenstydts in de weke niet genoegh, dat men daertoe noch een predicatie in de weke aenbieden, afcondigen ende des noodt synde doen sal.

Op het IIIe gravamen, ofte het niet en behoort, dat deputati classis den deputatis synodi bygevoeght werden over het examineren van de proponenten (verstaet alumnen van de Ed. Mog. heren Staten, die publice eerst gehoort ende daerna tot het praeparatorium examen geadmitteert worden), het synodus verstaet, dat dit sal geschieden by den deputatis synodi so nieuwe als oude.

Op het IVe gravamen, ofte het genoegh wesen sal, dat deputati classis ad classem medebrengen d'acta synes classis sonder vorder credentie, is geresolveert, dat die deputati sullen mogen bestaen met het medebrengen van hare classicale acten, doch sullen gene keurstemmen hebben.

Op het Ve gravamen, of niet de costers ende schoolmeesters, die in absentie van hare kerckendienaers sullen moeten lesen, oock souden voor ende na het gebedt moeten doen ende daertoe een bysonder formulier hebben vant gebedt ende instructie van voorlesen, werdt by den synodum gestatueert, dat die costers ofte schoolmeesters in sulcken gevalle eerst sullen voorsingen, daerna bidden, daerna voorlesen ende dan daerna wederom bidden ende besluyten met het singen, ende dit alles volgens de verclaringe des synodi, gedaen over het 6e gravamen des classis van Amersfoort ende het formulier van gebedt, daervan te maken ende twelc hierna volgen sal.

Regnerus Oosterze latende versoecken, of hem te Bunnick, so hy aldaer quame te verblyven desen aenstaenden winter, niet soude geoorloft zijn de schole, die daer gering is, te mogen houden, is hem tselve by den synodum geconsenteert, mits dat hy evenwel tgene hem by deselve is opgeleyt, wel ende strictelyck sal hebben waer te nemen.

Sess. 9a op den aenvolgenden Dynsdagh des weecks daeraen voor de middagh 17a Septembris.

D. Wassenburgius heeft den synodo behandight sekere missive van den gerechte ende enige der gemeynte tot Bunschoten, dienende in plaetse van yemand uyt den haren te deputeren, gelyck sulcks by synodale aenschryvinge hiervorens op haer l. was begeert. Ende was deselve missive van inhoudt, dat se haren predicant Cornelium Leoninum, synde so onlangs

met merckelycke ende excessive oncosten becomen ende een vreedsaem man wesende, daeraen sy een goed genoegen hadden, wel geerne wilden houden ende oock met leedtwesen souden moeten derven, doch dat se evenwel niet geerne die name souden willen hebben, dat se syns CORNELII LEONINI welvaren ende verbeteringe souden beletten, daeromme sy haer dan in desen tenemael toordeel ende uytsprake des synodi onderwierpen, met vertrouwen dat deselve harer gemeynte schade ende qualyckvaren niet soude soecken ofte begeren te sien, dewyle het dieselve swaer viel so cort op den anderen diversche predicanten te beroepen ende haer so subyt te veranderen.

Hierop also men verstonde, dat de voorschreven CORNELIUS LEONINUS selfs present was, is goedgevonden, dat men hem hierop horen ende syne geneygentheyd tot de kercke van Wyck sondéren soude, mits hem voorhoudende of syne w. selfs geen swarigheyd maken soude, staende de sake syner kercke sulcks, als hy wel dencken conde, van deselve sich tot een ander te transporteren.

Hy LEONINUS daerop instaende ende tgemelte hem voorgehouden zynde, heeft de gelegentheyd van syne beroepinge ende comste tot deselve syne voorss. kercke int brede verhaelt, oock hoe hy het aldaer hadde gevonden, wat belofte hem was gedaen, wat hope hem was gegeven, ende hoe hyt daerentegens nu was bevindende, daerbeneven hoe hy met syn huysvrouwe tot noch toe daer weynige gesonde dagen hadde gehadt, in hope synde indien hy onder goedvinden des synodi tot Wyc quame, hy niet alleen aldaer meerder gesondtheyd voor hem ende syne huysvrouwe was verwachtende maer oock meer vruchte ende dienste voor Godes kercke van synen arbeydt.

De synodus dit alles in des Heren vrese overleggende ende nochtans wel wenschende, dat die van Bunschoten selfs in persone present waren geweest om te beter reden ende wederreden te horen ende daerna hare uytsprake te formeren, doch noch evenwel soveel berichts wel hebbende gehoort so uyt D. MODAEO ende den ouderling ISENDOORN alsoock uyt D. LEONINO selfs, mitsgaders D. OORTCAMPIO ende WASSENBURGIO als gecommitteerde van de classe van Amersfoort, ende voor welcken de sake voorhenen tot twemalen toe al hadde gedient, dat se tamelyck licht in de sake ten principalen scheppen conde, heeft geoordeelt, dat D. LEONINUS de beroepinge van die van Wijck by Duirstadt sal hebben te volgen so om verscheyden redenen alsoock voornamelyck, dat syne inclinatie sich derwaerts so seer streckede, edoch dat hy LEONINUS de kercke tot Bunschoten solange gehouden sal zyn by te blyven, totdat se wederom met een goed ende bequaem predicant sal wesen voorsien, waertoe de classis van Amersfoort oock alle behoorlycke ende mogelijcke debvoir sal aenwenden. Ende verstaet de synodus, dat om die van Bunschoten meer

contentements te doen die van Wyck by Duirstadt wel ende gevoeghlyck sullen doen, dat se die van Bunschoten voernoemdt van hare oncosten sullen helpen releveren, die over de beroepinge D. Cornelii Leonini aldaer bevonden sullen worden gevallen te wesen, ende dat die van den classe van Amersfoort door hare gedeputeerden opt aldercivilste die van Bunschoten sullen begroeten, ende haer met goede redenen over het stuck van D. Leonini vertreck soecken tevrede te stellen. Ende of int sommeren van gemelte gedane oncosten aen wedersyden so by die van Bunschoten als van Wijck enigh geschil mochte voorvallen, is by den synode ordre gestelt, dat alsdan D. D. deputati synodi in dit stuck sullen hebben te statueren ende uytsprake te doen, nadat hare w. w. na recht ende billijcheyd sullen oordelen te behoren.

Sess. 10ª.

Syn enige notulen, die tot hiertoe bewaert ende opgetekent waren, geresumeert ende overwogen.

Ende so by dieselve was geobserveert het stuck van de byscholen, daerop de synodus nationael sowel als op de ordinaris scholen wil gelet hebben, is by D. praesidem vernomen, hoe het desenaengaende in de respective classen gestelt was.

De broederen van Amersfoort openinge hiervan doende verclaerden, datter so ten platten lande onder haren classe alsoock tot Amersfoort geen byschoolmeester was, die de ordre des synodi nationalis niet en hadde voldaen, dat wel tot Amersfoort enen Jan Janszen ende Jan Dirczen, beyde bijschoolmeesteren, d'acte den byschoolmeesteren betreffende hadden geweygert te ondertekenen, doch dat denselven nu inhibitie was gedaen van de schole te houden ende daeromme daervan mosten ophouden, alleenlyc dat Jan Dirczen niet wel so ten vollen schynt te pareren, als hem van den officier wel belast is. Waeraen de synodus haer goed genoegen hadde, dan evenwel den deputatis synodi (uyt sekere redenen) in laste gaf, dat se ter naester tydt, als tAmersfoort examen vallen soude, de E. magistraet aldaer vrundelyck sullen vermanen, dat se voortaen op de byscholen naer voorgemelte ordre doch scherpelyck willen letten.

De broederen van den classe Rhenen-Wijck getuyghden, dat alle bijschoolmeesteren onder haer d'acte synodi hadden voldaen, uytgesondert een seker Mennonist tot Venendael, die enige weynige kinderen door syn vrouwe leert breijen ende oock lessen opseydt, doch indien by den synodum ofte den classe verclaert werde, dat hetselve mede byschoolhouden was, dat hy in sulcken gevalle nochte tegens het synode nochte classe doen en wilde. Ende also het de synodus daervoor hieldt, sal hem hetselve ten fine als voren aengeseydt werden.

Uyt den name van den classe van Utrecht dede D. Lyndenius openinge,

datter synens wetens geen byschoolmeester ten platten lande in gebreke ware bevonden als alleen een byschoolmeester tot Gerfscop, diewelcke hem aldaer tusschen drie dorpen op den bodem van Cockengen hadde nedergestelt tot schade ende afbreuck van derselver scholen, sodat oock die van Cockengen daeromme haren ordinaris schoolmeester uyt de diaconije hadden te assisteren. Ende heeft de E. heer STRICK dit stuck in recommendatie genomen om tsyner tyd daerop te letten.

Tot Utrecht wierd verclaert, dat alle byschoolmeesteren, die haer tot ondertekeninge weygerigh hadden verthoont, door de scholarchen inhibitie was gedaen van haer schoolhouden, niettemin dat sekere vier schoolmeesters daerop requeste hadden gepresenteert aen de E. vroedtschap, daerby sy so ten aensien van den last harer familien, alsoock omdat se presenteerden sulcke ende anders gene boecken te sullen leren, als haer gepraescribeert souden worden, versochten sonder de voorss. tekeninge te doen int schoolhouden te mogen continueren, ende dat daerop gevolght was, dat de E. heren van den vroedtschappe haer E. hadden geinformeert, hoet desen aengaende met de byscholen in andere provincien toeging, ende na becomen enigh bericht den voorss. byschoolmeesteren tot noch toe in haer schoolhouden ongemolesteert lieten. Ende heeft de synodus dit stuck geoordeelt de goede ende gearresteerde ordre des synodi nationalis ende oock der kercke seer praejudiciabel, den Gereformeerden schoolmeesteren, die d'acte voldaen hadden, seer nadeligh, ende allen dengenen, die de reformatie van de scholen hertelyck toegedaen syn, seer aenstotelyck te wesen, ende dat hieruyt te verwachten staet, dat men in andere plaetsen na dit exempel sal luysteren ende in den begonnen goeden yver verslappen, ja dat hetgene, twelc alrede tot dusverre wel ende loffelyc getimmert is, afgeworpen sal worden tot grote schade ende nadeel van de kercke ende tot vreughde ende versterckinge van onse wederparthije. Waeromme dan ooc de synodus nodigh geacht heeft, dat uyt haren name de E. heren van de vroedtschap tot Utrecht per deputatos synodi metten eersten sullen worden begroet ende met alle christelycke eernst vermaent ende gebeden, dat nadien in andere saken de ordre der kercke, Godlof, by haer E. achtbaerheyden so wel werdt gevolght, dat doch in het stuck van de scholen, daer so merckelyck aen gelegen is, de goede ordre desen inbreuck niet en come te lyden.

Het stuck van catechisatie, twelc in synodo nationali sess. 14[a] so nodigh werdt geacht, is den broederen van de respective classen opt hooghste gerecommendeert ende een yegelyck derselven gelastet, dat se in hare respective kercken sonder enigh versuym oft onderlaten deselve eerstdaeghs int werck sullen stellen, ende dat se, daer deselve catechisatie alrede begonnen is, daerinne neerstelyck willen continueren. Ende sal dit ge-

schieden alle Sonnendagen na de middagh, tenware daer combinatien syn ten platten lande, daer het geschieden sal alternis vicibus.

Vermits daer noch verscheyden kercken ten platten lande in onse provincie vaceren, ende ten aensien vant cleyne aental der proponenten (synde alumnen van de E. M. heren Staten), dieder tegenwoordigh is, mitsgaders d'apparentie van dat dit lopende jaer weynige alumnen bequaem sullen worden om te proponeren, de voornoemde kercken noch lang sullen moeten vaceren, vindt de synodus goed, dat dit stuck per D. D. deputatos synodi d'E. Mog. heren Staten eerbiedelyck werde geremonstreert ende versocht, dat doch by hare Ed. Mog. daerop werde gelet, ten eynde de voorschreven kercken niet al te swaren interest en lyden.

Also is oock gestatueert dat, als die van Bunschoten met de classe haer beste sullen hebben gedaen om in plaetse D. Cornelii Leonini een ander alumnum ofte een uyt dese provincie te becomen ende daertoe niet geraken en connen, dat in sulcken gevalle by haer ende haren classe wel sal mogen werden versocht, dat d'E. M. heren Staten gelieve te consenteren om buyten de provincie te mogen gaen ende vandaer hare kercke met een wel gequalificeert predicant mogen soecken te versorgen.

Is goed ende nodigh gevonden, dat yder classe yemand ofte enige uyt den haren sal deputeren, die uyt alle gravaminibus, waervan in synodo nationali ende onse provinciale alsooc classicale vergaderingen zedert voorleden jaer uytsprake ende decisie is gedaen, enige aentekeninge sullen doen ende die in ordinem dirigeren, diewelcke dan tegens d'aenstaende classicale vergaderinge hare operas by den anderen sullen brengen ende met overstaen van de gedeputeerden des synodi also een synopsin maken, die dan de respective classen medegedeelt sal worden ende dienen so om altydts in verscher memorie te hebben, wat saken eens gedient hebben ende beslechtet syn, alsoock om voor te comen het voorstellen ende moveren van sulcke gravamina, die te voren al in andere kerckelycke vergaderingen wel sijn afgehandelt.

Is par occasie, dat gevraeght werde, of de Remonstrantsgesinde in voegen als de Papisten hare houwelycksproclamatien van de stadthuysen voortaen souden mogen hebben, dewijle het een sake was, daermede die menschen in haer misverstandt meer ende meer wierden gestyft ende also oock van de kercke vervreemdt, is tot openinge van dese sake verhaelt, dat d'E. magistraet tot Utrecht gene proclamatien op haren stadthuyse meer toe en laet, dan daer d'een van de contrahenten ofte houwelyckspersonen bekent Papist is, ende dat se d'andere oock Remonstrants sijnde tot de kercke wyst. Ende hebben de broederen van Amersfoort aengenomen van

gelycken aen hare E. magistraet te versoecken, twelcke gelyc de synodus geerne heeft gehoort, also verstaet se oock, dat men dit mede in andere steden ende ten platten landen sal soecken int werck te stellen ende ten selven eynde d'E. M. heren Staten sal begroeten.

Het sal een gravamen sijn hujus synodi ad synodum nationalem, of niet met ende beneffens het verbodt der Ed. Mog. heren Staten Generael, daermede hare E. Mog. verbieden, dat niemand vanhier syne kinderen buyten de provincien in de scholen der Jesuiten sal mogen bestellen, wel nodigh ware, dat oock het gelyck frequenteren der Paepscher scholen verboden werde.

Den deputatis synodi werdt in laste gegeven, dat se d'oude vorige gravamina wederom aen de E. M. heren Staten sullen vernieuwen ende hare Ed. Mog. goed redressement eernstelyck versoecken.

De schoolinstructie, waervan d'acta superioris synodi gewagh maken, is vooral oock nodigh geacht, dat metten eersten ingestelt werde, ende sullen de deputati synodi hiertoe soecken te becomen d'instructie, van die van Dordrecht diesaengaende gemaect, om uyt deselve alsoock uyt hetgene in synodo nationali is gestelt, yet tsamen te brengen, dat de schoolmeesteren in dese provincie dienen mochte, ende waerna sy haer sullen hebben te reguleren.

Om d'Ed. Mog. heren Staten te eer en te meer te bewegen tot augmentatie vant onderhoudt der schoolmeesteren ende costeren ten platten lande is voorgestelt, dat tsyner tyd daertoe bequamelyck sal dienen, dat hare E. Mog. werde geopent, hoe ongelyck dat de costeryen ende hare profyten ende incomsten zyn, die dan aen d'een zyde, daer se so ampel worden bevonden, wel wat conden worden besnoeyt, ende daervan het defect van anderen gesuppleert, datter op de dorpen vele broerschappen zijn, daervan d'incomsten seer onnuttelyck werden verdaen, waermede de schoolmeesteren ende costeren eerlyck conden onderhouden worden. Ten welcken eynde oock wel dient geremarqueert, dat by die van Rhenen ende Wijck sulcke broederschappen al syn afgeschaft, ende d'incomsten van dien tot beter ende nodiger gebruyck worden aengeleydt.

De deputati synodi sullen by d'Ed. Mog. heren Staten vernemen, offer al yet by hare Ed. Mog. is gedaen int stuck van de houwelycksordonnantie volgens d'additien, voordesen daerby gedaen ende oock hare Ed. Mog. verthoont. Ende so daerinne alsnoch niet gedaen is, sullen hare w. w. hierop de novo met eerbiedelycke supplicatie aenhouden, dat hierinne doch met den eersten gehandelt ende voorsien mach worden, waerby dan oock bequaemelyck sal connen worden geopent, dat het wel nodigh soude syn,

dat de personen so in steden als ten platten lande, hebbende hare kerckelycke proclamatien gehadt ende daervan betoon geëyscht om te mogen elders trouwen, werde afgevordert haer bewys, dat se elders getrout zijn, omdat se anders hierinne lichtelyck de predicanten abuseren ofte int lopen by de papen ofte in ongetrout te blyven sitten.

Sess. 11ª.

Syn gelesen drie formulieren, by den broederen ged. des synodi ingestelt volgens den last, haer by den synodum gegeven, tene aengaende de credentien, tander de beroepingen ende tderde de gebeden voor den costeren ende schoolmeesteren. Diewelcke geapprobeert sijnde syn de broederen voor haren goeden arbeyd gedanct alsoock voor alle hare getrouwe diensten, die se dit gehele jaer gedaen hebben.

Tot deputatos synodi syn vercoren D. BERNHARDUS BUSSCHOF, D. PETRUS WASSENBURGIUS ende D. GERHARDUS HELMICHIUS, diewelcke met den ouden deputatis in saken haer met denselven by speciale commissie in actis opgeleyt ende andere extraordinarise swarigheden alle vierendeeljaers collegialiter sullen vergaderen, ende sullen daertoe waernemen den tydt, die tusschen de respective classicale byeencomsten valt.

Ende is verstaen, dat d'oude deputati, als dit jaer niet ordinarii synde, ad synodum futuram eligibiles sijn.

Ad synodum Gelricam is gedeputeert D. JOANNES LANGIUS, ad Zuydhollandicam D. BERNHARDUS BUSSCHOFF, ad Noordthollandicam D. LAURENTIUS MODAEUS.

Oft gebeurde, dat een predicant uyt onse provincie int leger versocht werde, sall classis Ultrajectina daertoe een uyt den haren moeten uitmaken.

Is besloten, dat men voor de predicantenweduwen een jaer van gracie sal soecken te becomen, ende dat men hiertoe, de casus daer synde, aen de E. Mog. heren Staten ofte de respective overheyd presenteren sal de plaetse des afgestorvenen predicants sonder costen van hare E. Mog. ofte de respective overigheyd een geheel jaer waer te nemen, twelc geschieden sal van de respective classe, daeronder hy gehoort heeft.

Is verstaen, dat men voortaen in synodalibus ende classicalibus conventibus gemene tafel houden sal, vooral soeckende dat sulcks ten huyse van een predicant ofte anders van een ander eerlyck borger daertoe gelegen wonende geschiede, declinerende in desen sovele mogelyck ende om ergernisse te myden de plaetse van een publycke herberge.

Syn de E. heren gecommitteerden uyt den name van de gansche synode

door D. praesidem hertelyck bedanct so voor hare lieflycke ende continuele bywoninge, alsoock voor hare goede directie, advysen ende ander behulp, daermede haer E. E. in verscheyden occurentien den synodo hadden geassisteert. Ende gelyck d'E. M. heren Staten alrede de goede hand houdende aen de sake Christi opt hooghste werden bedanct, also is de E. heren gecommitteerden ende in hare E. E. personen d'E. M. heren Staten de kercke Jesu Christi opt eernstighste wederom gerecommendeert. Ende hebben d'E. heren gecommitteerden voornoemdt verclaert, dat se alles geerne hadden gedaen, dat by haer E. gedaen was, dat se een goed genoegen aen de vergaderinge ende hare besoignes hadden ende de sake der kercke voor gerecommendeert hielden, die se oock hare principalen souden recommenderen ende voorts van de vergaderinge goed rapport doen.

D. Joannes Verhouwel, deputatus synodi Gelricae, is oock van wegen de bewesene correspondentie ende syne vrundtlijcke bywoninge, mitsgaders syne goede advysen opt vrundelycste bedanct, beneffens dat ooc syne w. het onderhouden van onse aengevangene alliancie opt hooghste is gerecommendeert.

Naer gehoudene censura morum is dese synodale vergaderinge met dancsegginge ende aenroepinge van den name Gods in goede vrundtschap, broederlycke enigheyd ende onderlinge liefde gescheyden op Woensdagh den XIII[en] Septemb. 1620 op de middagh.

Bernhardus Busschoff, praeses synodi.
Cornelius Dunganus, scriba synodi. 1)

Volgen de forme van credentie dienende den classibus ende kerckenraden, insgelijcx forme van beroepinge, ende de forme, waernae hen hebben te reguleren de costers ende schoolmeesters. 2)

Gelucksalicheijt.

Het classis N. }
De kerckenraet N. } heeft goetgevonden te deputeren ende deputeert mitsdesen opt uijtgeschrevene synodum provincialem, classem, hare waerde lieve medebroeders N. N. om in de vreese des Heeren nae den richtsnoer des godl. woorts ende de gearresteerde aengenomen kercken-

1) Beide onderteekeningen zijn eigenhandig. Voor den assessor P. Wassenburgius is daartusschen ruimte opengelaten.

2) Deze formulieren, waarvan in de handelingen, zie vorige blz. onder sess. 11[a], melding wordt gemaakt, zijn overgenomen uit W W. Ze ontbreken in onzen codex.

ordeninge met goeder conscientie alle voorvallende kerckelycke swaricheden met de tsamentlicke broederen aldaer vergadert te helpen verhandelen, in alles adviseren, resolveren ende helpen effectueren, twelck ter eeren Gods ende tot de meeste stichtinge syner kercke dienlick wesen mach, soo nochtans dat de voorseide gedeputeerden in die gravaminibus, by den classe overgelevert, nae de instructie haer E. E. gegeven haer sullen hebben te dragen. Belovende alles, wat in conformite als boven van deselfde hare weerde ende lieve broeders gedaen sal worden, goet ende vast te houden ende gewillich nae te comen, evenof wij selfs alle jegenwoordich waren gewest. Wenschende daerentusschen de eerwaerdige vergaderinge den rijcken segen des H. Geests, biddende dat het hem gelieve int midden van haer te praesideren ende alle hare actien ten besten ende tot een gewenscht eynde te dirigeren.

Actum in onse kerckenraet
classicale vergaderinge } N. N.

Formulier van beroepinge.

Gelucksalicheijt.

Nadien de kercke van N. door het afsterven, vertreck, deportement van N. is comen te vaceren ende nodich is, dat deselfde wederom met een ordinarisch herder ende leeraer werde voorsien, soo ist dat wij van de kerckenraet, van de classe, van N. considererende de goede bequaemheijt D. N. N. hebben goetgevonden met goede correspondentie onser christelijcke overicheijt, (comt het van een plaetse, daer kerckenraet is) met voorweeten ende wille onses classis, te beroepen ende beroepen mitsdesen den voornoemden tot een ordinarisch leeraer ende herder der kercke N. om met de gaven, hem van den Heere verleent, de kercke te dienen in aller getrouwicheijt ende goeder conscientie voor den Heere, doende alle de diensten, die in een goet, getrouw dienaer J. C. naer den woorde Gods ende de gearresteerde kerckenordeninge vereijscht worden, versoeckende dat D. N. N. onbeswaert dese wettelycke ende godlicke beroepinge gelieve aen te nemen ende alle devoir aen te wenden om behoirlycke dimissie van syne kercke ende classe te becomen om op het spoedichste dese gedane beroepinge te volgen, waertoe wij wenschen den rijcken segen des Heeren.

Voor den costeren ende schoolmeesteren.

Naert singen sal den schoolmeester seggen:
Lieve Christenen.

Nademael onsen ordinarisch herder ende leeraer om wichtige redenen hier niet tegenwoordich is, ende evenwel desen dach den Heere geheijlicht niet sonder godsdienst behoort te passeren, soo sal ick als van den eerwaerdigen synodo deser provincie bij ordre daertoe gelastet synde om u. l. met het voorlesen van eenige cap. uijt de h. schrifture te dienen, waertoe wij de hulpe des H. Geests van doen hebbende sullen den name des Heeren aenroepen.

Genadige, barmhertige Godt, nademael niemant ijt goets sonder uwe hulpe can verrichten, bidden wij u om de verdiensten uws soons J. Christi, dat het uwe godlicke Majesteijt believe dese onse h. oeffeninge bij te woonen soo int voorlesen als in het toehooren, opdat wij u h. woort, dat ons voorgelesen sal worden, met aendacht mogen hooren, getrouwelick bewaren om daernae in ons christelick gelove gesterckt ende in leven gebetert te worden. Verhoort ons om de verdiensten J. Christi, in wiens name wij bidden: Onse Vader etc.

Dancksegginge.

Wij dancken u o Godt, dat wij het voorlesen uwen godl. woorts hebben aengehoort. Wij bidden u, schryft het in onse herten door den vinger uwes geests ende doet ons die genade, dat wij ons·hoochste vermaeck in datselvige nemen om u daernae te dienen, te loven ende te prijsen. Verhoort etc. Onse Vader etc.

REGISTER VAN PERSONEN.

A.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

J.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

Y.

Z.

REGISTER VAN PLAATSNAMEN.

REGISTER VAN ZAKEN.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

T.

V.

W.

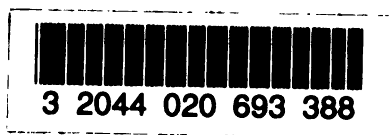
Z.

CORRIGENDA.

Op	bl. 57	regel	3 v. b.	staat	EVEHARDI,	lees:	EVERHARDI.
»	» 160	»	9 v. o.	»	1603,	»	1605.
»	» 262	»	8 v. b.	»	HELIODERUS,	»	SCHRODERUS.

INHOUD.

UTRECHT.

3 2044 020 693 388

